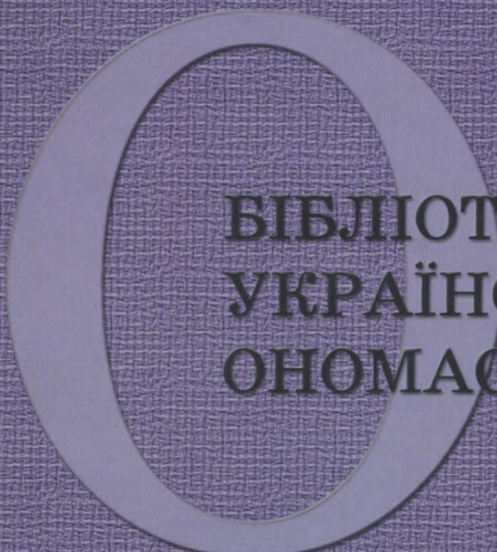

В. П. ШУЛЬГАЧ

**Нариси
з праслов'янської
антропонімії**

**БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ
ОНОМАСТИКИ**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В.П. ШУЛЬГАЧ

Нариси з праслов'янської антропонімії

Частина II

Київ 2015

УДК 81'373.231
ББК 81.2—3
Ш95

Книгу присвячено реконструкції праслов'янського антропомічного фонду. На основі фактичного матеріалу слов'янських мов відновлено фрагменти генетичних лексико-словотвірних мікросистем.

Для лінгвістів, фахівців у галузі ономастики та етимології.

Затверджено до друку вченою радою
Інституту української мови НАН України

Рецензенти:
академік НАНУ *Г.П. Півторак*
доктор філол. наук *В.В. Лучик*

© Шульгач В.П., 2015
© Ідея та назва серії «Бібліотека української
ономастики». Шульгач В.П., 2007–2015
© Інститут української мови, 2015

ISBN 978-966-02-7560-7 (загальний)
ISBN 978-966-02-7561-4 (ч. II)

ЗМІСТ

Від автора.....	6
-----------------	---

I. ДО ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОГО АНТРОПОНІМНОГО ФОНДУ

Похідні з коренем * <i>Baj-</i>	8
Похідні з коренем * <i>Bьrm-</i>	13
Похідні з коренем * <i>Bьrǫ-</i> / * <i>Bьrx-</i>	17
Похідні з коренем * <i>Bьr1-</i>	21
Похідні з коренем * <i>Čьlx-</i> / * <i>Čьlš-</i>	30
Похідні з коренем * <i>Čьls-</i>	34
Похідні з коренем * <i>Dьld-</i>	36
Похідні з коренем * <i>Dьrd-</i>	48
Похідні з коренем * <i>Dьrb-</i>	56
Похідні з коренем * <i>Gьd-</i>	60
Похідні з коренем * <i>Kostr-</i>	64
Похідні з коренем * <i>Kuk-</i> / * <i>Kyk-</i> / * <i>Kьk-</i>	68
Похідні з коренем * <i>Lьg-</i>	79
Похідні з коренем * <i>Mьrd-</i>	83
Похідні з коренем * <i>Pьld-</i> / * <i>Spьld-</i>	92
Похідні з коренем * <i>Pьrd-</i>	98
Похідні з коренем * <i>Sьlb-</i>	103
Похідні з коренем * <i>Sьlp-</i>	109
Похідні з коренем * <i>Sьrp-</i>	114
Похідні з коренем * <i>Vьrp-</i>	120

II. РЕФЛЕКСИ І.-Є. **ter-* У СЛОВ'ЯНСЬКІЙ АНТРОПОНІМІЇ

Основа * <i>Tar-</i> у слов'янській антропонімії.....	127
---	-----

Основа * <i>Tor-</i> у слов'янській антропонімії.....	133
Основа * <i>Tur-</i> у слов'янській антропонімії.....	138
Основа * <i>Tьr-</i> у слов'янській антропонімії.....	149
Псл. * <i>Tьrba</i> , * <i>Tьrbь</i> , * <i>Tьrbo</i> і споріднені праантропоніми.....	154
Псл. * <i>Tьrda</i> , * <i>Tьrdь</i> і споріднені праантропоніми.....	163
Основа * <i>Tьrg-</i> / * <i>Tьrž-</i> у слов'янській антропонімії.....	167
Основа * <i>Tьrx-</i> / * <i>Tьrš-</i> у слов'янській антропонімії.....	172
Основа * <i>Tьrk-</i> / * <i>Tьrč-</i> у слов'янській антропонімії.....	175
Псл. * <i>Tьrla</i> , * <i>Tьrlь</i> , * <i>Tьrlo</i> і споріднені праантропоніми.....	183
Псл. * <i>Tьrta</i> , * <i>Tьrtь</i> і споріднені праантропоніми.....	187
Псл. * <i>Tьrta</i> , * <i>Tьrtь</i> і споріднені праантропоніми.....	191
Псл. * <i>Tьrpa</i> , * <i>Tьrpь</i> і споріднені праантропоніми.....	192
Псл. * <i>Tьrsa</i> , * <i>Tьrsь</i> і споріднені праантропоніми.....	196
Псл. * <i>Tьrta</i> , * <i>Tьrtь</i> , * <i>Tьrto</i> і споріднені праантропоніми.....	200
Псл. * <i>Tьrva</i> , * <i>Tьrvь</i> і споріднені праантропоніми.....	205
Псл. * <i>Tьrza</i> , * <i>Tьrzь</i> , * <i>Tьrzo</i> і споріднені праантропоніми.....	206
Основа * <i>Terb-</i> у слов'янській антропонімії.....	207

III. АНТРОПОНІМНІ ЕТЮДИ

Укр. <i>Багам</i> і под.	215
Рос. <i>Бажимов</i>	218
Ст.-укр. <i>Гирченко</i>	221
Блр. <i>Гурпа</i> , укр. <i>Горп</i> , пол. <i>Gierp</i> та ін.	222
Рос. <i>Гуторог</i>	225
Блр. <i>Екельчик</i>	227
Укр. <i>Зурак</i> і под.	227
Рос. <i>Каверга</i> та ін.	228
Слвц. <i>Kvarda</i>	229
Укр. <i>Кивва</i> , <i>Ківеа</i> і под.	230
Ст.-укр. <i>Книшъ</i> і споріднені антропоніми.....	232
Пол. <i>Kosart</i>	239
Ст.-рос. <i>Косормай</i>	239
Укр. <i>Мовмига</i>	240
Ст.-укр. <i>Ларка Молга</i>	241
Ст.-рос. <i>Оляух</i>	245
Ст.-рос. <i>Савуров</i> в етимологічному гнізді.....	245
Укр. <i>Саух</i> , <i>Сауха</i> і под.	251

Укр. <i>Сахро</i> і споріднені антропоніми.....	255
Ст.-укр. <i>Серсенко</i>	256
Ст.-блр. <i>Стульга</i>	257
Рос. <i>Сызранов</i> і споріднені антропоніми.....	262
Ст.-блр. <i>Тофтик</i>	263
Укр. <i>Хима</i> і под.	268
Укр. <i>Царгуба</i>	269
Укр. <i>Чигорта</i> і споріднені антропоніми.....	270
Рос. <i>Юбогачева</i> і под.	279
Ст.-рос. * <i>Якорука</i> і под.	287
Рос. <i>Ясута</i>	289

ДОДАТКИ

Секундарні голосні в структурах <i>tylt, tylt, tyrt, tyrt</i> і їх відображення в антропонімії.....	294
Делабіалізація 'и- > i- та її відображення в антропонімії.....	325
Композити з першим компонентом зразка <i>tylt, tylt, tyrt, tyrt</i>	344
Література та джерела.....	381
Скорочення.....	462
Індекс праантропонімів.....	464

ВІД АВТОРА

Книгу присвячено реконструкції фрагментів праслов'янського антропонімного фонду. Як свідчить практика, найефективніше ця процедура може здійснюватися в межах того чи іншого етимологічного гнізда. Саме в такий спосіб можна простежити процес формування відповідних лексико-словотвірних мікросистем пропріальної (й апелятивної) лексики. А відтак, реконструкція праантропонімного фонду — це переважно реконструкція праслов'янського апелятивного словника.

Завдяки гніздовому способу вдалося, на наш погляд, успішно проетимологізувати деякі поміпні ргортіа, які до сьогодні або вважалися «темними», або взагалі не мали пояснення. Пор., наприклад, схв. *Дунда* — назва божества; *Додон* — богатир у російському фольклорі, рос. діал. *додон* — міфічна істота; *Шурпа* — особова назва князя ятвягів (1286 р.); *Турдъ*, 944 р. — найменування посла князя Олега до греків; *Турбъй*, 1150 р., *Тарх*, 1183 р., *Тарсукъ*, 1183 р., *Турундай*, 1185 р., *Тохта*, 1312 р. — особові імена з половецького антропонімікону; *Тугарин* — ім'я билинного персонажа; *ΣΜΟΡΔΟ* — антропонім VI ст., занотований у “Корпусі боспорських написів”, і т. п.

Саме завдяки такому підходу до інтерпретації фактичного матеріалу вдалося зняти печать інородності й проетимологізувати як генетично слов'янські: етнонім *барті*, *борти*, 1256 р., який локалізують на теренах Пруссії і за звичай відносять до балтизмів; *буртаси* — об'єднання племен V–XI ст. на території Середнього та Нижнього Поволжя; *буртани* — загадковий етнонім у районі Боспору Кіммерійського; *дербики* — етнос південно-східного узбережжя Каспійського моря; *марди* — мешканці Передньої Азії, пізніше — узбережжя Каспійського моря; *торки* — кочівники давньоруських

степів X–XIII ст., *торма*, *търма* — назва чудського племені, зафіксована в давньоруських літописах під 1212 р.; *турпѣи* — відгалуження торків (1150 р.); *татраны* — відгалуження чорних клобуків, згадане в “Слові о полку Ігоревім”.

Проаналізований фактичний матеріал дозволив також а) реконструювати фрагменти лексико-словотвірних мікросистем праслов'янського рівня, взагалі відсутніх в ЕССЯ та SP (див., наприклад, гнізда з коренями **bъrx-*, **bъrŝ-*, **čъls-*, **dъld-*, **dъrd-*, **gъrt-*, **jas-*, **kъlv-*, **mъlm-*, **mъlg-* та ін.; б) набагато розширити реєстр потенційних пралексем апелятивного рівня у межах уже заявлених в ЕССЯ та SP гнізд (пор., наприклад, набір архетипів в етимологічних гніздах з коренями **baj-*, **bъrm-*, **bъrt-*, **gъd-*, **kъk-*, **kъn-*, **l'ub-*, **lbg-*, **mъrd-* та ін.).

У додатках систематизовано фактичний матеріал, який може бути використаний при написанні окремих розділів фонетики історичних граматик національних мов, зокрема про друге повноголосся (розвиток секундарних голосних після плавних у кореневих структурах *тъrt*, *тъlt*, *тъrt*, *тъlt*) та делабіалізацію **l'u-* > **li-* у коренях **l'ub-*, **l'ud-*, **l'ut-*. Реконструйовано також компактну групу праантропонімів-комполітів із першим кореневим компонентом типу *тъrt*.

Прокоментований антропонімний матеріал вкотре підтвердив аксіому про необхідність використання ономастичних даних при реконструкції праслов'янських лексичних старожитностей.

І. ДО ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОГО АНТРОПОНІМНОГО ФОНДУ

Похідні з коренем **Vaj-*

***Ваја, *Вајь:** ст.-укр. *Вау*, XVI ст. (Жерела III, 319), Иван *Бай*, 1637 р. (Фотинский Очерки 43), Тимош *Баевъ*, 1660 р. (Юркевич 170), укр. *Бай* (СП 33), (похідне) *Баїв* — назва поселення у Волинській обл., ст.-рос. Алексей *Бай*, XV ст. (НПК II, 832), Воверкей *Бай*, 1661 р. (АМГ III, 339), рос. *Баев*, *Баин* (Лет. ЖС 2008, № 33, 206) — патроніми на *-ев*, *-ин*, (похідні) *Баев*, *Баев Наволок*, *Баева* (3), *Баева Вольшя*, *Баева Новая*, *Баевка* (8), *Баево* (16) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN I, 229), блр. *Бай* (Бірыла 33), (похідні) *Баева*, *Баёўка* — ойконіми у Вітебській обл. (Реп. Віц. 38), *Баеў* мост — мікротопонім у Могильовській обл. (СММ 19), хорв. *Vaj* (Leksik 17), *Baja* (Речник I, 246), ст.-пол. Wladislaw *Bay*, 1390 р. (SSNO VII, 6), пол. *Vaj*, *Vaja* (SN I, 126), словц. *Vaja* (TP 77), луж. *Vaj* (Wenzel II/1, 28);

~ **baja*, **bajь* (ЭССЯ I, 137).

***Вајакъ, *Вајаць:** укр. *Баяк* (СП 38), рос. *Баяков* (КП Саратов. 3, 33), хорв. *Vajak*, *Vajač* (Leksik 18), словн. *Vajak* (ZSSP 18), ст.-пол. *Bajak*, 1404 р. (Rymut I, 14), пол. *Bajak*, *Bajacz* (SN I, 126) ~ пол. *bajak* 'пліткарь' (Rymut I, 14), чеськ. *Vaják* (ЧП), словц. *Vaják* (TZ Trnava 59), луж. *Bajak* (Wenzel II/1, 28);

~ **bajačь* (ЭССЯ I, 137).

***Вајікъ / *Вајіць:** рос. *Баіков*, *Баич* (Новикова 52), серб. *Бајић*, 1759 р. (ССЗН V, 140), хорв. *Vajić* (Leksik 18), словн. *Vajič* (ZSSP 18), пол. *Bajik* (SN I, 129), чеськ. *Baičev* (ЧП).

***Вајета:** укр. *Баята* (СКТ 50).

***Вајіса, *Вајьсь** — демінутиви на *-іса*, *-сь*: болг. *Байца* (Займов 12), хорв. *Vajes*, *Vajisa* (Leksik 17, 18), словн. *Vajes* (ZSSP 18).

***Вајька, *Вајькъ, *Вајько** — деминутиви на *-ьк-*: ст.-укр. Сенка *Баіка*, 1666 р. (Лазаревский 2), укр. (похідні) *Байківці* — ойконіми у Волинській та Дніпропетровській обл., ст.-рос. Іванъ *Байко*, XVI ст. (НПК IV, 166), (похідні) *Байково*, XV ст., *Байкова Гора*, XV ст. — топоніми (НПК I, 493; II, 273), рос. *Байков* (СКТ 37), ст.-блр. Макаръ *Байка*, 1580 р. (ОДВХ, 26), блр. *Баёк, Байко* (Бірыла 33), (похідне) *Байкі* — ойконім у Брестській обл. (Рап. Бр. 19), болг. *Байка* (Заимов 12), макед. *Байков* (Речник ПКМ I, 84), (похідні) *Bajkovo*, 1573 р., *Bajkovse* — топоніми (ТДок. V/3, 632; Ім. т. 68), хорв. *Bajek* (Leksik 18), слвн. *Bajka* (ZSSP 18), пол. *Bajka, Bajek* (Rymut I, 14), чеськ. *Bajko* (ЧП), луж. *Bajka* (Wenzel II/1, 28);

~ **bajьka* (ЭССЯ 1, 141). Пор. ще укр. діал. *байко* 'казкар, брехун' (ЕСУМ 1, 157).

**bajьkajь*: рос. діал. *байкий* 'говіркий', *байкой* 'дотепний, гострий на язик' (НОС 1, 24).

***Вајанъ**: укр. *Баян* (Горпинич, Корнієнко 20), (похідне) *Баяни-чі* — ойконім у Львівській обл., рос. Яков *Баянов*, 1702 р. (Парфенова 49), *Баянов* — сучасне прізвище (Горпинич, Бабій 15), блр. *Баян* (ТС Мозырь 73), болг. *Баян*, VII ст. (Заимов 16), пол. *Bajan* (SN I, 126), чеськ. *Bajan* (ЧП), слвц. *Bajan* (TZ Trnava 59);

~ **bajanъ* (ЭССЯ 1, 139).

***Вајунъ**: укр. *Баюн* (Пура СПР IV, 11), рос. (похідне) *Баюны* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Списки Вят. 832), пол. *Bajun* (SN I, 132);

~ укр. діал. *байон* 'казкар, брехун' (ЕСУМ 1, 157), 'говіркий чоловік' (Громик 72), рос. діал. *байон* 'говорун, оповідач' (СПГ 1, 28).

***Вајьнікъ**: пол. *Bajnik*, XVI ст. (Rymut I, 14).

***Bajadlo, *Bajadlica**: хорв. *Bajalo, Bajalica* (Leksik 17), пол. *Bajalla* (SN I, 126);

~ **bajadlo* (ЭССЯ 1, 137).

***Bajidlo**: ст.-рос. Первушка Васильев сын *Баилов*, 1580 р. (ПМТ 392), (похідне) *Баиловъ*, XVI ст. — назва починка в колишньому Тверському пов. (ПКМГ I/2, 42), рос. *Баило, Баилов* (ЖПТ), хорв. *Bajilo* (Leksik 18);

~ **bajidlo* (ЭССЯ 1, 140).

***Bajima, *Bajimъ**: ст.-укр. *Баим* Болтин, 1633 р. (Куракин 155), ст.-рос. Таузаров *Баим*, XVI ст. (ПМДВ 306), *Баимъ* Володимировъ сынъ Зиновьевъ, 1627—1630 рр. (Сторожев II, 98), рос. *Баимов*

(Книги РФ X, 33), (похідні) *Баимова* (3) — топоніми в колишніх В'ятській, Оренбурзькій, Уфимській губ. (Vasmer RGN I, 233), пол. *Baim*, *Baima* (SN I, 126). Формально це part. passiv. praes. від дієслова **bajiti* (ЕССЯ I, 140).

Компонент **Baj-* входить до складу чималої кількості композитів та префіксальних похідних, зокрема:

***Bajislavъ:** схв. *Bajislav* — особове ім'я (Rječnik I, 157).

***Basykobaъ:** рос. (похідне) *Баскобай* — ойконім на території Удмуртії ~ діал. *баскобай* 'краснобай' (Васнецов 12).

***Bělobaъ:** ст.-рос. *Бѣлобаевъ*, 1551 р. — прізвисько (Викторов 126), рос. *Белобаев* (КПУ Луг. 15, 414).

***Vyġobaъ:** укр. *Болгобай* (КПУ Харк. 17, 156).

***Vyġsobaъ:** укр. *Балсабаець* (КПУ Дн. 9, 252).

***Vyrdobaъ:** рос. *Бардабаев* (МИСО IV, 97).

***Čestobaъ:** блр. *Частобаева* ж. (м. Вітебськ);

~ рос. діал. *частобай* 'хто швидко говорить' (ЯОС 10, 48), 'хто гарно говорить' (СРГ Морд. 2, 1479), 'хто любить поговорити' (СРГК 6, 759).

***Čistobaъ:** рос. *Чистобаев* (ЖПТ), блр. *Чыстабаеў* (Бірыла 456);

~ рос. діал. *чистобай* 'хто правильно говорить' (СРГС 5, 297).

***Čyrdobaъ:** рос. *Чердобаев* (Літ. ГС 2003, № 19, 53).

***Čyġnobaъ:** ст.-укр. Іванъ *Чорънобаи*, 1649 р. (Реєстр 15), Мишка *Чернобаевъ*, 1686 р. (Тупиков 821), укр. *Чорнобай* (Богдан 37), (похідні) *Чорнобай*, *Чорнобайка* — назви поселень у Полтавській, Харківській, Херсонській обл., ст.-блр. Васко *Чернобай*, 1592 р. (Тупиков 425), блр. *Чорнобай*, *Чернобай* (Бірыла 447), (похідне) *Чернобауха* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN X, 106), рос. (похідне) *Чернобаев* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN X, 106).

***Čyrtobaъ:** укр. Кондрать *Чортобай*, 1723 р. (Швидько 116).

***Dikobaъ:** рос. *Дикобаев* (ЖПТ).

***Dyġlobaъ:** рос. *Долгобаев* (КПУ Ник. 12, 381) ~ рос. діал. *долгобай* 'говорун' (СРГСУ Доп. 136).

***Gladъkobaъ:** рос. Олексуша *гладкобайка* — прізвисько (СРНГ 6, 180) ~ діал. *гладкобай* 'лагідна, весела людина, яка завжди говорить правду' (СРНГ 6, 180).

***Gyrdobaъ:** рос. *Гордобаев* (Рамієс 2, 412).

***Xolobaъ:** рос. *Холобаев*, 1929 р. (Вып. 32).

***Конобајъ**: рос. *Конобаев* (КПУ Ник. 6, 119).

***Kosobajъ**: укр. *Кособай* (Рв.), рос. *Кособаи* — ойконім у Кіровській обл. (КО 301), блр. *Касабаєв* (БЦ 151). Пор. ще *Кособай* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IV, 453).

***Kozlobajъ**: рос. *Козлобаев* (КП Алтай 2, 132).

***Krasъnobajъ**: ст.-рос. Козма Макаровъ сынъ *Краснобаевъ* (Никольский Материалы 1, 98), рос. *Краснобай* — прізвище (Ярков 127), *Краснобай* — прізвисько (ПОС 16, 87), (похідні) *Краснобай*, *Краснобаевка* — назви поселень у колишніх Пермській та Смоленській губ. (Vasmer RGN IV, 521), блр. Максимъ *Краснобай*, 1797 р. (BC 1, 425), *Краснабай* (Бобрык 231), (похідне) *Краснобаиха* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IV, 521), хорв. *Krasnobajev* (Leksik 332), пол. *Krasnobajew* (SN V, 264) ~ рос. діал. *красноба́й* 'промовець' (СРНГ 15, 180).

***Kыdobajъ**: рос. *Колдыбаев* (КПУ Дон. 20, 146), (похідне) *Кондобаево* — ойконім у Нижегородській обл. (Морохин 120).

***Kыgobajъ**: рос. *Колгобаев* (КПУ Дон. 6, 252).

***Kыrdobajъ**: ст.-рос. Богданъ *Ордабаевъ*, 1611 р. (АС II, 208) — за умови формальної модифікації анлауту.

***Kыrпobajъ**: укр. *Корнобай* (с. Красне Згурівськ. р-ну Київ.), рос. *Карнабаев* (КПУ Дон. 7, 120).

***Kыrsobajъ**: рос. *Курсобаев* (Падалка 219).

***Kыrtobajъ**: рос. *Картабаев* (КПУ Черк. 5, 812).

**laskobajъ*: рос. діал. *ласкоба́йка* 'лагідна людина' (НОС 13, 45).

***Ležebajъ**: рос. *Лежебаев* (ЖПТ).

***Malobajъ**: рос. *Малобаев* (Рамієс 2, 491).

***Mыldobajъ**: рос. *Молдобаев* (Лет. ЖС 2006, № 40—52, 124).

***Nebajъ**: рос. *Небаева* ж. (ТСД 4, 345).

***Nedobajъ**: укр. *Недобай* (ЖПТ), рос. *Недобай* (КДР 1901—1904: 79) ~ рос. діал. *недоба́й* 'мовчазна, неговірка людина' (ПОС 21, 82).

***Obbajimъ**: ст.-рос. *Обаимъ* Дуровъ, 1605 р. (Тупиков 283), рос. (похідне) *Обаимы* — ойконім у Кіровській обл. (КО 334). Пор.

**Vajimъ*;

~ рос. діал. *оба́йм* 'шахрай, брехун' (ОСВГ 7, 7).

***Obbajъ**: ст.-рос. Петрушка *Обаевъ*, 1621 р. (ПКА 257), рос. *Обаева* ж. (Лет. ЖС 2008, № 19, 217), серб. (похідне) *Obajhora* — топонім (Im. m. 311), пол. *Obajek* (SN VII, 5) ~ рос. діал. *оба́й* 'пліткар' (СРНГ 21, 343).

***Ostrobajъ**: ст.-рос. (похідне) *Остробаева*, XV ст. — ойконім в історичній Новгородщині (НПК II, 719).

***Orzbajъ**: рос. *Разбаев* (ЖПТ) ~ рос. діал. *разба́й* 'хто любить поговорити' (ТСВГ 152).

***Pobajъnъjъ**: рос. *Побайнов* (ЖПТ).

***Pustobajъ**: рос. Семен *Пустобаев*, 1773 р. (ДСП 191), *Пустобаев* (Назаров 233), (похідні) *Пустобаева* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN VII, 448), *Пустобаевых* — назва поселення в Кунгурському р-ні Пермської обл. ~ рос. діал. *пустоба́й* 'краснобай' (Чикачев 51).

***Rěďъkobajъ**: рос. *Редкобаев* (КП Сарат. 3, 553) ~ рос. діал. *редкоба́й* 'мовчун' (НОС 9, 121).

***Sarobajъ**: рос. *Шаробайко* (САЛ 674), *Шаробаев*, *Шарабаев* (ЖПТ), (похідні) *Шарабаева* — ойконім у колишній Пермській губ., блр. *Шарабайка* (Бірыла 467), *Шарабаи* — назва поселення в колишній Віленській губ. (Vasmer RGN X, 222), пол. *Szarabajko* (SN IX, 224).

***Skorobajъ**: рос. *Скоробаев* (ЖПТ).

***Suxobajъ**: блр. *Суخابай* (Бірыла 400), (похідне) *Суخابай* — ойконім у колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN VIII, 663).

***Sъrgobajъ**: рос. *Саргабаев*, *Съргобаев* (ЖПТ).

***Sъrlobajъ**: чеськ. *Serlabajev* (ЧП).

***Těsnohajъ**: рос. *Теснобай* (КС Дн. 3, 164).

***Tixobajъ**: ст.-блр. Циско *Цихобай*, 1552 р. (Бірыла 1966: 264), рос. *Тихобаев* (КП Алтай 2, 133).

***Torobajъ**: рос. *Торубаев*, *Торыбаев* (ЖПТ), (похідні) *Торобаева*, *Торобаи* — ойконіми в колишніх Пермській та Симбірській губ. (Vasmer RGN X, 143).

***Tъrnohajъ**: ст.-рос. Ілюшка *Торнобаев*, 1698 р. (Полякова 223); ~ рос. діал. *торноба́й* 'базікало' (Опыт 230).

***Zabajъ**: рос. *Забаев* (ЖПТ).

***Zъlobajъ**: ст.-рос. (похідне) *Злобаєво*, 1566–1567 рр. — ойконім у колишньому Муромському пов. (Садиков 1940: 201).

Наведений список праантропонімів типу *composita* відкритий. Як свідчать лексикографічні джерела, в діалектній лексиці функціонують лексеми з коренем *-бай*, які теж потенційно можуть онімізуватися: рос. діал. *крутоба́й* 'людина, яка швидко говорить' (СВГ 4, 6), *ласкоба́й* 'улеслива людина, лукавець' (СРГСУ 2, 87), *ласкоба́й-*

ка 'ласкава людина' (НОС 13, 45), *субай* 'пустомеля, базікало' (СРГСУ 6, 74) ~ рос. *субе* 'даремно' (Фасмер III, 797) та ін.

Похідні з коренем **Вьгт-*

У Реєстрі Війська Запорізького 1649 р. фіксуються *Шлекса Бурмака* та *Грышко Бурмака* (Реєстр 84, 85). Другі компоненти цих антропонімних формул можна зіставляти з ст.-укр. *Iwan Virtaka*, 1615 р. (ОВ 170), *Хведоръ Бурмака*, 1668 р. (АКП 1, 135), сучасним укр. *Бурмака* (Пура СПР V, 19), (похідним) *Бармаки* — ойконім у Ровенській обл., який фіксується вже в 1525 р. [на *Бармацех* (АЮЗР VIII/4, 365)], ст.-рос. Федосей Власьев сын *Бурмака*, 1558 р. (АСМ 1479—1571 pp.: 141), Иван Федоров сын *Бурмакин*, 1590 р. (ОАПК 338), *Федька Бурмакин*, 1683 р. (Полякова 41), (похідні) *Бурмакино*, 1539/40 pp. — назва поселення в колишньому Тверському пов. (ПМТ 48), *Бурмакино*, 1585—1587 pp. — мікротопонім на Псковщині (ПОС 2, 219), *Бурмакино*, 1629 р. — назва поселення на р. Москві (МА 145), рос. *Бурмака* (Лет. ЖС 2005, № 1—13, 40), *Бурмакин* (Память 2, 252), (похідні) *Бурмакино* (14), *Новобурмакино*, *Бурмакинское*, *Бурмакинский* — назви поселень (Vasmer RGN I, 589), блр. *Бурмака* (Бірыла 70), (похідні) *Бурмакі* — назви поселень у Брестській та Мінській обл., а також із (співвідносними за родовою характеристикою) укр. *Бурмак* (Горпинич 294), *Бармак* (СКТ 45), *Бомрак* (Богдан 19) < **Борма*к (метатеза), блр. *Бурмак* (Бірыла 70), ст.-рос. (відантропонімного походження) *Бурмаков ручей*, 1585—1587 pp. — у Псковській землі (ПОС 2, 219), рос. Иван Григорьевъ прозвание *Бормаковъ*, 1710 р. (Парфенова 67), *Бармаков* (Лет. ЖС 2006, № 40—52, 18), слов'ян. *Борма*къ, *Бурма*къ (Магницький 34). Пор. ще (похідні) *Бармаково*, *Бурмаки*, *Бурмакова* (2), *Бурмаковской* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN I, 275, 589) < **Вьгма*ка, **Вьгма*къ. Кореневе -у- в деяких прикладах — результат виразнішої лабіалізації -о- під впливом лабіального Б-.

Стосовно мотивації наведених антропонімів пор., наприклад, укр. *бірма*къ 'тризубі вила' (Грінченко 1, 69), діал. *барма*кі 'дере-в'яні вила' (Сизько Полт. 10), *барма*кі 'семирогі вила для перенесення половин і подібних робіт' (Шевченко НД 9), *варма*к'і 'вила для вантаження овочів' (Атлас 96), рос. діал. *бурма*къ 'волоцюга'

(СГРС 1, 223), 'віл' (Пискунова 43), *бармакі* 'дерев'яні вила' (Мордов. словарь 1, 30), *бормакі* 'залізні вила [...] ' (СРНГ 3, 101), блр. діал. *бурмак* 'залізні вила [...] ' (Чыгрын 1976: 47), схв. *бермак*, *брмак* 'рослина *Egungium campestre* L.', віднесені до неясних за походженням (Калезиї 157–159). Останні могли мотивуватися наявністю гострих колючок (шипів) у представників родини *Egungium*.

**Вьрмак* — словотвірна база для псл. **Вьгмаѣ*, яке реалізувалося в рос. (похідному) *Бурмачевская* — ойконім у колишній Архангельській губ. (Vasmer RGN I, 590).

Словотвірне гніздо з коренем **Вьгт-* досить розлоге і заслуговує спеціального опису. Попередньо його склад можна представити так:

**Вьгта*, **Вьгтъ*, **Вьгто*: укр. *Нарасім Вирта*, 1732 р. (АЮЗР I/4, 429), *Бурма* (Богдан 28), *Барма* (ПДЧ 56), *Борма* (КПУ Терн. 1, 506), ст.-рос. *Барма*, 1545 р. (Веселовский 25), *Бурма* Сожин, 1500 р. (Веселовский 55), Якушъ *Бурма*, XVI ст. (НПК IV, 408), Фомка *Барма*, 1624 р. (Мосин 34), (похідні) *Бормино*, 1533/34 р. — ойконім у колишньому Рузькому пов. (Антонов 1997а: 150), *Бурмино*, XVI ст. — назва пустища на Псковщині (ПОС 2, 219), рос. *Бармов* (КП Твер.), *Бурмино* — назва населеного пункту в Рязанській обл., блр. *Бурма* (Бірыла 70), болг. *Бармѝв* (Илчев 64), пол. *Barma*, *Verma*, *Birt*, *Birta*, *Borm*, *Bormo*, *Burma* (SN I, 181, 335, 434, 435, 577), слвц. *Burma*, 1769 р. (Krištof 219).

В основу наведених антропонімів покладено відповідні апелятиви, пор., наприклад, рос. діал. *барма* 'зłodий, грабіжник' (СРГСУ Доп. 16), 'базікало' (СПГ 1, 22), 'брехун' (СРГ Перм. 1, 62).

**Вьгтаха*, **Вьгтахъ* / **Вьгтеха* / **Вьгтохъ* / **Вьгтуха*: укр. *Бурмаха* (Пура СПР V, 19), *Бурмеха* (КПУ Він. 6, 396), ст.-рос. Баженка *Бурмоховъ*, 1616 р. (Сторожев Тверь 36), варіант Боженка *Бурмаховъ*, 1626 р. (Выпись 136), пол. *Barmach*, *Burtecha*, *Burtycha* (SN I, 181, 577, 578).

Заголовні праформи послужили словотвірною базою для псл. **Вьгмаѣ* / **Вьгмеѣ* / **Вьгтоѣ* / **Вьгтуѣ*: укр. *Бармаш* (СКТ 45), *Бармиш* (Терн.), *Бермиш* (Лазаревич 145), (похідні) *Бермешів*, *Бармашове* — ойконіми у Волинській та Миколаївській обл., рос. *Бармаш* (САЛ 341), *Бармашов* (СКТ 83), *Бормошов*, *Бармышев* (КП Твер.), (похідні) *Бурмашево*, *Бурмашинская*, *Бармашевская* — ойконіми в колишніх В'ятській та Псковській губ. (Vasmer RGN I,

275, 590), блр. *Бармаш* (м. Мінськ), слвн. *Brtuš* (ZSSP 60), пол. *Barmasz* (SN II, 181). Вони співвідносні з апелятивною лексикою на зразок укр. діал. *бармáш* 'личинка комара-дзвонарика, *Chironomus plumosus* L.' (Дейниченко 12), рос. діал. *бурмаш* 'павук' (АОС 2, 182), блр. діал. *бурмашы́сты* 'товстий' (СБГ 1, 243) і под.

***Вьртајь**: укр. *Бурмай* (КПУ Рв. 3, 138), *Бормай* (КПСВР 6, 67), хорв. *Виртаја* (Leksik 84).

***Вьртёйь**: укр. *Бурмії* (Редько I, 238), *Бурмей* (СП 63), пол. *Виртеј* (SN I, 577).

***Вьртага**: укр. *Бурмага* (СКТ 100), *Бермага* (ПСС 3, 69), ст.-рос. *Бурмагин* Степан, прозвище мужик, XVII ст. (ВКДУМ 62), (похідне) *Бурмагино* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN I, 589), блр. *Бурмагина* ж. (м. Барановичі).

Обмеженість рефлексів східнослов'янським ареалом та відсутність варіантних суфіксальних форм на *-ога*, *-ига*, *-уга* дозволяє припускати, що заголовна праформа може бути вторинною стосовно **Вьртака* (одзвінчення консонанта *-к-*). Стосовно фонетики пор., наприклад, укр. діал. *ломáга* 'ломака, кіл' (Бевка 83).

На основі укр. *Бурмич* (КПУ Льв. 3, 427), *Бурмичів* — назва колишнього хутора в Житомирській обл., рос. *Бармич* (КЛ 2005, № 27–39, 20), пол. *Bormicz* (SN I, 435) можна відновлювати патронім ***Вьртісь**.

***Вьртукъ**: рос. *Бармуков* (ПККГ 1895: 241).

***Вьртука**: укр. *Бурмика* (КПУ Льв. 4, 502), рос. *Бурмыкина* ж. (Лет. ЖС 2007, № 14–26, 31).

Укр. *Бурмило* (Богдан 28), пол. *Burmyło* (SN I, 578), співвідносні з укр. діал. *бурміло* 'недотепа, телепень' (СБук. Г 44), 'ведмідь, здоровань' (Жегуц, Піпаш 26), можуть слугувати реальним підґрунтям для псл. ***Вьрmidlo** < **бьrmidlo* < **бьrmiti*. Пор. укр. діал. *набирміти* 'набрязнути' (Панцьо Матеріали 52).

***Вьртапъ**: укр. *Барман* (СКТ 45), *Бурман* (СКТ 100), ст.-рос. Микула *Бурманъ*, XVI ст. (НПК VI, 829), рос. (похідне) *Барманово* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN I, 275). Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *бурма́н* 'прізвисько товстої неповороткої людини' (СОГ 1, 111).

***Вьртепъ**: ст.-рос. *Бурмень*, 1580 р. (Веселовский 55).

***Вѣгтінь:** рос. *Бормін* (КПУ Харк. 17, 158), *Бармин* (Лет. ЖС 2005, № 40–52, 20), (похідні) *Барминовка*, *Барминовская* (5), *Барминский*, *Барминское* (2), *Барминской* (3) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN I, 275), пол. *Barmin* (SN I, 181). Швидше за все, заголовне слово — патронім на **-inъ*.

Похідні з *-s-* у суфіксальній морфемі:

***Вѣгмасъ:** укр. *Бармас* (КПУ Од. 2, 20), *Бурмас* (КПУ Терн. 3, 81), *Бермас* (Горпинич 163), ст.-рос. *Бурмасов* Семен, 1510 р., *Бурмас* Завалишин, 1545 р. (Веселовский 55), Проня *Бармасовъ*, XVI ст. (ПКМГ I/2, 210), *Бурмасова* / *Бормасова*, 1627–1630 рр. — назва пустища в колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 80, 84), рос. *Бармасов* (Лет. ЖС 2005, № 40–52, 20), *Бермас* (КС Од. 3, 800), *Бурмасов* (Горпинич, Бабій 22), (похідні) *Бурмасова*, *Бурмасово* (4), *Бурмасы* — ойконіми в колишній Пермській губ. (Vasmer RGN I, 589), хорв. *Burtas* (Leksik 84), пол. *Burtas*, *Burtas* (SN I, 258, 577).

***Вѣгмезъ:** укр. *Бермес* (КПУ Він. 6, 89), кореневе *-е-* якого стабілізувалося під впливом голосного суфіксальної морфемі, пол. *Burtmes* (SN I, 577).

***Вѣгмісь:** укр. *Бурмис* (КПУ Ник. 4, 336), рос. *Бармисов* (КПУ Луг. 6, 377).

***Вѣгмосъ:** ст.-рос. *Бормосов* Иванец, 1522 р. (Веселовский 46), рос. *Бормосов* (м. Миколаїв), (похідне) *Бормосово* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN I, 491), пол. *Burtmos* (SN I, 577). Ст.-рос. Елесе́й Иванов *Обормос*, XVII ст. (ТК I, 68) — рефлекс потенційного посл. ***Обѣгмосъ**.

***Вѣгмусть:** укр. *Бармусенко* (м. Миколаїв), *Бурмус* (КПУ Ник. 1, 617), співвідносне з діал. *бурму́с* 'похмурий, мовчакуватий чоловік' (Чабаненко 1, 116), рос. (похідне) *Бурмусово*, 1723 р. — назва пустища в колишньому Московському пов. (МИКХ 1, 208), пол. *Burtmus* (SN I, 578).

***Вѣгмата, *Вѣгмать:** ст.-укр. Іван *Бурмат*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 212), укр. *Бормат* (КПУ Харк. 2, 307), ст.-рос. Алексѣй *Борматовъ*, XVII ст. (Сиб. города 120), *Бурматин*, XVII ст. (ТК I, 767), рос. *Барматин* (КПУ Луг. 4, 377), *Барматов* (Память 1, 15), *Бурматов* (СКТ 100), пол. *Bermat*, *Burtmat* (SN I, 258, 577).

***Вѣгмета, *Вѣгметъ:** рос. *Барметов* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 24), хорв. *Burtmeta* (Leksik 84), пол. *Barmet* (SN I, 181).

***Върмитъ:** укр. Микита *Бурмитъ*, 1726 р. (ДІП III, 266), рос. *Бормитов*, 1794 р. (Дмитренко 298).

***Върмотъ:** ст.-рос. *Бурмотъ*, 1472 р. — пермський воєвода (ПСРЛ XII, 148), Дружина *Бормотов*, 1600 р. (Веселовский 46), Третьякъ *Бормотъ*, 1646 р. (РИБ XXV, 248), рос. *Бормотов* (КПУ Харк. 13, 63), (похідні) *Бормотова*, *Бормотовка*, *Бормотовская*, *Бормотовской*, *Бормоты* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN I, 491), пол. *Bermot* (SN I, 258). Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *бурмот* 'хто любить говорити' (Дилакторский 32), *бормотá* 'буркотун' (Іванова 558). Окремі з ілюстрацій заголовної праформи, як і їх апелятивні відповідники, могли постати з **Мърмотъ* / **търмотъ*.

***Върмота, *Върмотъ:** укр. *Бармута* (Горпинич 205), рос. *Бармута* (Лет. ЖС 2004, № 27–39, 20), *Бормонтов* (Лет. ЖС 2005, № 40–52, 30) — форма з розщепленим назальним, *Барматов* (САМ 16), (похідне) *Барматово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN I, 275), ст.-блр. Петръ *Бармутовичъ*, XVI ст. (РКЭ 256), блр. *Бармута* (Бірыла 43), (похідні) *Бармуты* — топонім у Брестській обл. (Рап. Бр. 20), *Бармутино* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN I, 275), пол. *Barmuta*, *Bormuth* (SN I, 181, 435) ~ рос. діал. *барміть* 'бешкетувати, хуліганити' (СПГ 1, 22).

***Върмазь:** ст.-рос. Демка Григорьевъ сынъ *Бармазовъ*, XVII ст. (ПКУ 46), (похідне) *Бармазово* — назва пустища в колишній Рязанській губ. (АСЭИ I, № 330), серб. *Бурмазовић* (Пешикан 472), словн. *Burmozovič* (ZSSP 67).

На основі ст.-рос. *Обормово*, XVI ст. — ойконім у колишньому В'яземському пов. (ПКМГ I/2, 654), рос. *Абармов* (Новикова 11) можна реконструювати префіксальне похідне **Обвьгмъ* (**Авьгмъ*?).

Похідні з коренем **Върш-* / **Върх-*

Базове безафіксне псл. ***Върša** реконструюється на фактичному матеріалі, продуктивно представленому в антропонімії слов'янських народів. Пор.: ст.-укр. *Borsza*, XVI ст. (Жерела III, 311), Кондърат *Боръша*, 1649 р. (Реестр 278), укр. *Борша* (Панцьо 97), *Буриша* (КПУ Сум. 14, 242) — як форма з виразнішим лабіальним -у- після лабіального Б-, блр. *Borsza*, 1705 р. (АВК XXVII, 19),

ст.-рос. Фома *Барша* Евсе́вичъ сын, 1562 р. (Тупиков 41), рос. *Баршин*, *Буршин* (ЖПТ), хорв. *Brša* (Leksik 75), пол. *Borsza* (SN I, 440), чеськ. *Barša*, *Burša* (ЧП), словц. *Burša* (TZ Bratislava 43). Антропонім **Бърша* зберігся також у назвах поселень на теренах Росії: *Баршино*, *Баршинская* (2) — в колишніх Тверській, В'ятській, Вологодській губ. (Vasmer RGN I, 281). Пор. ще *Борхино* — лімнонім у Карелії (форма без ефекту першої палаталізації), який орієнтували на фінське першоджерело (Шилов 2003: 158).

Псл. **Върша* ж. співвідносно за родом із **Въръ* ч., яке відобразилося в укр. *Барш* (КПУ м. Київ 1, 109), *Бурш* (СНУ 1, 113), ст.-рос. Іванъ *Боршевъ*, XVII ст. (ЧГ 36), Дорофейко Федоров сын *Борш*, 1647 р. (Полякова 36), рос. *Баршев*, *Баршов*, *Боршов*, *Буршев* (ЖПТ), блр. *Бурш* (м. Дзержинськ), *Брыш* (СБГТ 147) < **Бырш* (метатеза), хорв. *Barš* (Leksik 28), пол. *Barsz*, *Borsz*, *Bursz* (SN I, 183, 440, 579), чеськ. *Borš* (Beneš 64), *Burš* (ЧП), (похідні) *Baršov*, *Baršovsko* — мікротопоніми (SPJČ II, 107, 108), словц. *Borš* (SBS I, 301), *Baršovská* ж., *Buršová* ж. (TZ Bratislava 17, 43) тощо. При цьому коренева сполука -*ъr*- реалізувалася в -*ар*-, -*ор*-, -*ур*-, як і в інших гніздах подібної структури (тъrt). Наведені прізвиська відапелятивного походження, пор., наприклад, рос. діал. *борш* 'велике листя будь-якої трави' (Красн. 39).

Генетичне гніздо з коренем **Въръ*-, наскільки відомо, спеціально не відновлювалося. Його рефлексі простежуються як у пропріальній, так і в апелятивній лексиці, окремі складники цього гнізда піддаються реконструкції.

**Вършикъ*: блр. *Боршик* (КПУ Дон. 11/1, 75), пол. *Borszyk*, *Burszyk* (SN I, 441, 580), чеськ. *Boršik*, *Buršik* (Beneš 50, 120), **Baršik* (SPJČ II, 107), словц. *Buršíková* ж. (TZ Bratislava 43).

**Въръька*, **Въръько*, **Въръькъ*: рос. *Боршков* (КПУ ІФ 3, 108), пол. *Burszka*, *Borszek*, *Barszek* (SN I, 184, 440, 580), ст.-словц. Bartolomeus *Brško*, 1625 р. (UFP II, 145).

Крім демінутивів на *-*икъ*-, *-*ьк*-, можна відновити ряд дериватів з іншими суфіксальними морфемами:

**Въръшай*: укр. *Баршай* (ТДХ 35), рос. *Баршай* (САЛ 341), *Баршаев* (КПУ Луг. 15, 215), *Боршаев* (ЖПТ), *Буршаевский* (РУС 65). Пор. ще ст.-рос. (похідне) *Боршаевка*, 1689 р. — назва пустища (РДШ IV, 397) відантропонімного походження.

***Върѣакъ / *Върѣукъ:** укр. *Баршак* (КПУ Дн. 7, 186), *Бершак* (КПУ Луг. 5, 41), *Буршак* (Горпинич 108), рос. *Баршаков*, *Бершаков* (ЖПТ), *Боршаков* (КПК), *Баршуков* (РІ Черк. 5, 18), пол. *Barszak*, *Burszak* (SN I, 183, 579), словц. *Buršáková* ж. (TZ Bratislava 43).

Рос. *Боршилов* (РУС 56) — свідчення потенційності псл.
***Върѣидло.**

***Върѣиць:** рос. (похідне) *Баршичи* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN I, 281), хорв. *Baršič*, *Buršič* (Leksik 28, 84).

***Върѣавъ(їъ)** — ад'єктив на -av- — реалізувався в ст.-рос. Семень Филиповъ сынъ *Боршавкинъ*, XVI ст. (Сторожев 287).

Похідні з консонантом -n- у суфіксальній морфемі:

***Върѣапъ:** укр. *Баршан* (КПУ Він. 1, 28), хорв. *Bršanič* (Leksik 75).

***Върѣунъ:** рос. *Боршунов* (КПК), хорв. *Baršun* (Leksik 28) ~ рос. діал. *боршун* 'старий чоловік, буркотун' (ЯОС 2, 17).

***Върѣупъ(їъ):** укр. *Баршник* (КС Од. 2, 448), рос. *Буришев* (КПУ Херс. 9, 163), хорв. *Baršnik* (Leksik 28).

***Върѣитъ:** рос. *Буриш* (Лет. ЖС 2009, № 1, 140).

***Šebьrša, *Šebьrŝь** — праформи з архаїчним префіксом *Še- — відновлюються на основі ст.-рос. Иван *Шеборшин*, 1582 р., Федор *Шабаршин*, 1616 р. (Веселовский 358, 363), рос. *Шебаршов* (КПУ Харк. 18, 253), *Шаборшов* (КПУ Харк. 20, 543), *Шибаршин* (СКТ 915), блр. *Шабаршын* (Бірыла 459), які постали в результаті пропріалізації лексики на зразок рос. діал. *шебаршá*, *шабаршá* 'нікчема', 'рухлива, швидка людина' (ЯОС 10, 67, 71), *шабаршá* 'неврівноважена, безглузда людина' (Немченко 347) ~ укр. діал. *буршити* (-са) 'сердитися, насуплюватися' (СБук. Г 44), рос. діал. *буршіть* 'шелестіти' (ЯОС 2, 32).

Основа ***Върѣ-** пов'язана з ***Вьрх-** (як *j*-овий різновид останньої). Зібраний матеріал дозволяє реконструювати окремі фрагменти словотвірного гнізда й з цим коренем:

***Вьрха, *Вьрхъ, *Вьрхо:** укр. *Бирх* (КПУ Звитязці Київ. 5, 392), *Бурхович* (КПУ Дн. 5, 46), *Барховець* (КПУ Дон. 11, 103), *Берхо* (КПУ Дон. 22, 417), ст.-рос. Левонко *Бухро*, 1495 р. (Тупиков 74) < **Бурхо*, рос. Сергій *Бурховъ*, 1763 р. (Сиб. города 70), *Борх* (ЖПТ), *Борхов* (КПУ Дон. 5, 64), *Бурхов* (Рамієс 2, 71), (похідні) *Бурхово* — ойконім у Смоленській обл., *Бурхин* — ойконім у колишній Мос-

ковській губ. (Холмогоровы 1892: 29), блр. *Борхово* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 233), макед. (похідне) *Бурхово* — ойконім (Симовски 1, 146), пол. *Barcha* (SN I, 173).

Стосовно апелятивного підгрунтя пор., наприклад, рос. діал. *бухрѣ* 'незграбна людина', *бухрѣ* 'старі. зношені валянки' (СПГ 1, 70) — форми з метатезою -рх- > -хр-.

На основі укр. *Бурхал* (КПУ Киров. 1, 88), *Бурхало* (КПУ Дн. 10, 246), *Борхаленко* (КПУ Київ. 4, 127), рос. *Бурхайлов* (КПУ Ник. 1, 419), пол. *Burchało* (SN I, 569) і под. можна відновити псл. ***Вѣхадло** < **bъxadlo*, мотивоване дієсловом **bъxati* (сѣ). Про потенційність останнього свідчать укр. діал. *бѣрхити* 'рити, будити' (Магура 311), чеськ. діал. *brchat* 'будити', *brchat sa* 'вставати з постелі' (Bartoš 26).

Є підстави для реконструкції іносуфіксальних похідних:

***Вѣхажь**: укр. Тимош *Бурхай*, 1756 р. (АК 5, 43), *Бурхай* (КПУ Полт. 7, 618) — сучасне прізвище, рос. *Бурхай* (КПУ Од. 9, 145).

***Вѣхачь**: укр. *Бурхач* (КПУ Дн. 12/1, 463), пол. *Barchacz*, *Burchacz* (SN I, 173, 569).

***Вѣхоль**: укр. *Бархоленко* (ЖПТ), *Бархоль* (Вол.).

***Вѣхапъ**, ***Вѣхапъ**: укр. Ярема *Бурхань*, 1756 р. (АК 5, 137), *Бурхан* (КПУ Дон. 14, 403), *Бархан* (КПУ Харк. 10, 42), *Борхан* (Вол.), блр. *Бархан* (ТС Мозырь 71), ст.-рос. (похідне) *Борыханово*, 1570 р., варіант *Барыханово*, 1577/78 р. — ойконім у колишньому Ярославському пов. (Антонов 1997: 112, 113), рос. *Барханов* (Pamięć 2, 385), *Бурханов* (РДв. 1, 183), хорв. *Brhan* (Leksik 72), пол. *Burchan* (SN I, 569).

***Вѣхопъ**, ***Вѣхопъ**: пол. *Barchon*, *Barchon* (SN I, 173).

***Вѣхипъ**: укр. *Борхун* (КПУ Черк. 6, 64), блр. *Бурхун* (Бірыла 71), рос. *Борхунов* — сучасне прізвище.

***Вѣхатъ**: укр. *Бурхат* (РУС 65), рос. *Бархатов*, *Бырхатов* (ЖПТ), (похідні) *Бархатова*, 1796 р. — ойконім у колишній Московській губ. (Кр. Д 851), (сучасне) *Бархатово* — у Вологодській обл.

***Вѣхота**, ***Вѣхотъ**: рос. *Бархота* (Лет. ЖС 2004, № 27–39, 20), *Бархотов* (ЖПТ).

***Вѣхотъ**: рос. *Бархутов* (КПУ Херс. 9, 102).

***Вѣхуть**: рос. *Бархитов* (ИП 3, 230).

Проаналізований матеріал може розцінюватися як доповнення до ЭССЯ та SP, де похідні від основ **bъrx-* / **bъrǝ-* відсутні.

Похідні з коренем **Вьрт-*

Корінь **Вьрт-* досить продуктивно реалізувався у слов'янській пропріальній лексиці. Фактичний матеріал, на основі якого реконструйовано подані нижче архетипи, відбирався з урахуванням явища реалізації кореневої сполуки *-ьрт-* як *-ар-*, *-ер-*, *-ор-*, *-ур-*, *-ир-*, *-ір-* (подібно до інших структур зразка *търт*).

Безафіксні **Вьрта*, **Вьртъ*, **Вьрто*, **Вьрть* як праантропоніми відновлюються з уваги до: укр. Роман *Борт*, 1759 р. (АК 4, 225), *Борт* (м. Умань Черк.), *Борта* (КПУ Ник. 3, 161), *Борто* (КС Од. 3, 848), *Бортюк* — сучасне прізвище у Волинській обл., мотивоване базовим **Бортъ*, *Барт* (КПУ Він. 7, 564), *Барта* (ТДХ 35), *Бірта* (ТДХ 37), *Бурт* (РУС 65), *Бурта* (КПУ Київ. 8, 199) ~ укр. діал. *бърта* 'гладка пуста жінка': *Жонище розросла, йак борта* (Дзендзелівський III, № 290), ст.-рос. Василей Яковлев сын *Бурт*, 1577 р. (АСЭИ I, 98), *Бурта* (Спрогис ПАУ 14), *Бартев* Дмитрей Иванов, XVII ст. (ТК I, 605), рос. *Борта* (КП Керчь 1, 557), *Бертов*, *Бортов* (ЖПТ), (відантропонімні похідні) *Бортева*, *Бортово*, *Бартова*, *Бартовская* — ойконіми в колишніх Московській, Тверській, Пермській, В'ятській губ. (Vasmer RGN I, 280, 509, 510), блр. *Борць*, *Бурт* (Бірыла 59, 70), *Бурта* (м. Мінськ), хорв. *Borta*, *Burt* (Leksik 62, 84), пол. *Birt*, *Bort*, *Borta*, *Borto*, *Burta*, *Burto*, *Byrt* (SN I, 336, 441, 442, 580, 597) ~ ст.-пол. *bur* 'чарівник, маг' (Sł. stpol. I/3, 178) та ін. (ЭССЯ 3, 133), чеськ. *Brt*, *Byrt* (ЧП).

Від антропонімів подібного типу важко відмежувати назви поселень відантропонімного походження на зразок *Барти* — в колишній В'ятській губ., *Бурты* (9) — в різних регіонах Росії, *Борты* — в колишній Віленській губ. (Vasmer RGN I, 279, 510, 592) і под., в основу яких могла бути покладена й відповідна апелятивна лексика. Сказане такою ж мірою стосується й назви прусського племені *борты*, *барты*, зафіксованого під 1251 р. (Матузова, Назарова 380, 381) — слов'янської, судячи з кореневого вокалізму. Відомо, що разом з ятвягами вони воювали проти князя Данила Романовича (ПСРЛ II, 186).

Дериваційна система похідних з основою **Вьрт-* на антропонімному рівні досить розгалужена. Її можна представити так:

**Вьртогъ*, **Вьртыга*: укр. *Буртига* (КПУ Сум. 14, 402), пол. *Burtog* (SN I, 580).

***Въртаѣь**: укр. *Бартай* (Богдан 8), *Бортай* (Holutiak 70), рос. *Бортаев* (ПОРА 437), *Буртаев* (ЖПТ).

***Въртѣѣь**: укр. *Бортей* (Богдан 21).

***Въртоѣь**: рос. *Бортеев* (Память 1, 136).

***Върташъ**, ***Върт'ашъ**: укр. *Барташ* (КПУ Дон. 7, 197), *Борташ* (КПУ Ув. Дон. 12, 535), *Бортяш* (КПУ Полт. 1, 75), *Берташ* (Рв.; Анк.), (похідне) *Бортяхівка* — ойконім у Волинській обл., рос. *Бертиашев* (ЖПТ), блр. (похідне) *Барташы* — ойконім у Мінській обл. (Реп. Мін. 31–32), пол. *Bortaszek* (SN I, 441).

***Въртишъ**: чеськ. *Brtiš* (ЧП), словц. *Brtiš* (TZ Bratislava 39).

***Въртоха** / ***Въртошъ**: укр. *Бартоха* (КПУ Полт. 9, 767), *Бортош* (ОКІУМ), рос. *Бортошко* (ЖПТ), блр. *Бертош* (ЖПТ), пол. *Bortosz*, *Burtoszek* (SN I, 442, 580), ст.-словц. *Georgius Brtoš*, 1625 р. (UFP II, 142), словц. (похідне) *Brtošová* — мікротопонім (Nižnanský 150).

***Въртушъ**: ст.-рос. *Бартушеев* Даниил Иванович, 1622 р. (Веселовский 25), рос. *Бортушкін* (КПУ Дн. 7, 166), пол. *Bortuszek* (Rymut I, 164).

***Въртушъ**: укр. *Бартиш*, *Буртиш* (м. Миколаїв) ~ діал. *бъртиши* мн. 'дерев'яні вила з п'ятьма ріжками' (Євтушок 44), рос. *Бартишеев* (ЖПТ).

***Въртакъ** / ***Върташъ**: укр. *Бартаченко* (Рамієць 2, 389), *Бортак* (Горпинич 312), *Буртак* (КПУ Терн. 3, 203), рос. *Бартачев* (КПУ Дон. 5, 46), *Бортак* (ЖПТ), *Буртаков* (СКТ 100), (похідні) *Буртаки*, *Бортакова* — ойконіми у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN I, 591; Менде 128), ст.-пол. *Bortak*, 1380 р. (Rymut I, 64), пол. *Burtak*, *Burtacz*, *Byrtak* (SN I, 580, 597), чеськ. *Barták* (Beneš 77), словц. *Barták* (Bernát 80).

Щодо мотиваційних засад пор., наприклад, укр. діал. *бъртак* 'дурень, дурепа' (Приймак 449), 'нерозвинена людина' (Панцьо Матеріали II, стаття *бортавити*), *бортáчок* 'дурачок' (СМС 243), пол. діал. *bortak* 'дурень' (Buffa 134), словц. діал. *borták* 'дурень' (SSN I, 147), чеськ. (похідне) *škobrták* 'хто прийняв іншу віру' (Bartoš 424), 'плуг для розрихлювання землі' (Svěrák 135).

***Върт'акъ**: рос. *Бертяков* (ЖПТ), *Буртяк* (Книги РФ X, 66), *Бортяков* (РУС 56), (похідне) *Бартяки* — назва поселення в колишній Московській губ. (Vasmer RGN I, 280), пол. *Borciak* (Rymut I, 54), *Bortiak* (SN I, 441), слов'ян. (похідне) *Бортяки* — топонім у

колишній Віленський губ. (Vasmer RGN I, 509) ~ укр. діал. *бортяк* 'замковий вулик' (Тищенко 13).

***Вьртикъ**: ст.-укр. Пашко *Бортикъ*, 1371 р. (Головацкий 8), Дмитрей *Буртик*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 148), укр. *Бортик* (ТДХ 39), *Буртик* (КПУ ІФ 3, 261), ст.-рос. (похідне) *Бортиково*, 1693 р. — назва поселення в колишньому Новгородському пов. (Курдюмов IV, 172), рос. *Бортиков*, *Буртиков* (ЖПТ), блр. *Бортик* (м. Гомель), *Бурцік* (Бірыла 70), пол. *Bortik* (SN I, 442), *Burcik* (Rymut I, 64).

***Вьртиць**: ст.-укр. Іwasko *Burticz*, XVI ст. (Жерела III, 56), укр. *Бартич* (КПУ Дон: 4, 63), *Бортич* (СП 52), ст.-блр. Янъ Андрѣвичъ *Буртичъ*, 1567 р. (ЛМ I/3, 602), блр. *Борціч* (Бірыла 59), (похідне) *Бурцічы* — ойконім у Гродненській обл. (Рап. Гр. 42), ст.-рос. (похідне) *Бортичи*, XVI ст. — ойконім у колишньому Суздальському пов. (Азовцев 187), слвн. *Brtič* (ZSSP 62), хорв. *Bortić* (Leksik 62), (похідне) *Bartići* — топонім (Im. m. 72). Найімовірніше, заголовне слово — патронім на -іць.

Демінутиви ***Вьртъка**, ***Вьртъко**, ***Вьртъкъ** відновлюються на основі укр. *Бортко* (КПУ Од. 1, 362), *Бортко* (КПУ Харк. 19, 94), (похідне) *Буртки* — топонім у колишній Київській губ. (Vasmer RGN I, 592), ст.-рос. (похідне) *Бортки*, XVI ст. — назва починка (НПК IV, 299), рос. *Бортка* (Михайлов 339), *Бортков* (КПУ Харк. 6, 501), *Бортко* (Лет. ГС 2004, № 12, 40), *Бурток* — сучасне прізвище, *Буртков* (м. Миколаїв), (похідне) *Бортикина* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN I, 509), ст.-блр. Ксюкъ *Бортокъ*, 1597 р. (АВК XIV, 613), хорв. *Bortek*, *Brtak*, *Bortka*, *Brtka* (Leksik 62, 76), пол. *Bortka*, *Bortko*, *Bortek* (SN I, 441), *Burtka*, *Burtko*, *Burtek* (SN I, 580), *Burtek* (SN I, 597) ~ *bartek* 'грубіян', чеськ. *Brtak*, *Brtko* (ЧП), ст.-слвц. Joannes *Brtko*, 1625 р. (UFP II, 143), слвц. *Brtak*, *Brtka* (TZ Bratislava 39), *Brtko* (Krištof 219).

***Вьртъсь**: ст.-рос. (похідне) *Бартенево*, *Бортецово тожъ*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 17).

***Вьртукъ**, ***Вьрт'укъ**: рос. *Бортуков* (КПУ Жит. 10, 345), (похідні) *Буртюкова Новая*, *Буртюкова Старая* — ойконіми в колишній Уфимській губ., *Бартюки* — топонім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN I, 280, 592), пол. *Bortuk* (SN I, 442).

***Вьртука**, ***Вьртукъ** / ***Вьртуць** < **Вьртуkjь*: укр. *Бортика* (м. Миколаїв), рос. *Буртикін* (PI Херс. 99), пол. *Burtyk*, *Burtyczak* (SN I, 580, 597).

***Bȃrtadlo**: рос. *Барталова* ж. (НКП Мик. 29).

***Bȃrtalъ**: рос. *Барталев* (м. Миколаїв).

***Bȃrtelъ**, ***Bȃrtelъ**: укр. *Бортель* (КПУ Ув. Дон. 3, 117), рос. *Буртелов* (ЖПТ), пол. *Bortel*, *Byrtel* (SN I, 441, 597), слвц. *Bortel* (TZ Bratislava 36).

***Bȃrtidlo**: укр. *Бартило* (КПУ Київ. 4; 112), *Бортило* (КПУ м. Київ 1, 217), рос. *Буртилов* (РІ Мик. 1, 603).

***Bȃrtolъ**: блр. *Буртолик* (м. Барановичі), пол. *Bortol* (SN I, 442).

***Bȃrtulъ**, ***Bȃrtulъ**: ст.-рос. *Иван Бартулов*, 1563 р. (Анхимюк 2004: 163), рос. *Бартуль* (САЛ 341), *Бортулев* (ТСК 78), *Бартулев* (КПУ Киров. 1, 66), *Бертуль* (КП Твер.), *Буртулев* (Рамієс 2, 458), (похідне) *Бартули* — топонім у Псковській обл., блр. (похідні) *Бартулево*, *Бартули* (2) — назви поселень у колишніх Могильовській та Вітебській губ. (Vasmer RGN I, 280), хорв. *Bortul* (Leksik 62), (похідне) *Bartulići* — топонім (Im. m. 72);

~ укр. діал. *бортуля* 'дурень, дурепа' (Приймак 449), 'дурепа, дурна жінка' (Пиртей 2004: 32), блр. діал. *буртуль* 'великий товстий черв'як' (Крыўко 1976: 107).

***Bȃrtulъ**: блр. *Буртыль* (Бірыла 70).

***Bȃrtulъ**: чеськ. *Bortlík* (Beneš 122), слвц. *Bortlík* (TZ Bratislava 36).

***Bȃrtimъ**: пол. *Burtym* (SN I, 580), *Burtim*, *Burtims* — антропоніми у прибалтійських слов'ян (Trautmann AP 21). Формально це дієприкметник пасивного стану від псл. **bȃrtiti*, пор., наприклад, укр. діал. *бурті́ти* 'рити (землю)' (Шило 63) та ін. (ЭССЯ 3, 132).

***Bȃrtomъ**: укр. *Бартомик* (ОКІУМ), *Бартам* (КС Дн. 4, 29), *Бартомець* (КПУ Звитязці Київ 4, 645), *Буртаменко* (КПУ Дон. 18, 354), пол. *Bartomik*, *Bartum* (SN I, 189), луж. *Bartom* (Wenzel II/1, 33). Заголовне слово відапелативного походження, мотивоване потенційним дієсловом **bȃrtiti*.

***Bȃrtanъ**, ***Bȃrtanъ**: укр. *Бартан* (СП 36), *Буртан* (КПУ Київ. 2, 727), *Батран* (КПУ Зап. 16, 60) < **Бартан* (метатеза), рос. *Бартанов* (КП Керчь 1, 502), *Бортанов* (КПУ Харк. 19, 94), болг. (похідне) *Бартановото* — мікротопонім (Първанова-Грьошел 80), хорв. *Brtan* (Leksik 76), ст.-пол. *Bortan*, 1404 р. (Rymut I, 64), пол. *Burtan* (SN I, 580), *Burtan* (SN I, 580), чеськ. *Brtan* (Kotík 151), *Brtan* — родові ім'я (Horak 184), слвц. *Brtan* (LO 27). Із заголовною праформою

можна пов'язувати генезис «таємничого» етноніма *буртани*, який локалізували в районі Боспору Кіммерійського (Тунман) і відносили до індоарійського лексикону (Трубачев 231–232; Стрижак 59).

***Въртинъ:** рос. (похідне) *Бортиново* — топонім у колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN I, 592), слвн. *Brtin* (ZSSP 62).

***Въртопъ, *Въртопъ:** рос. (похідне) *Буртоново* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN I, 592), хорв. *Brton* (Leksik 76), пол. *Bortoni*, *Burton* (SN I, 442), ст.-слвц. *Benek Brton*, 1625 р. (UFP II, 200).

***Въртунъ, *Въртунъ:** ст.-укр. *Bortun*, XVI ст. (Жерела I, 45), укр. *Бартун* (КПУ Хм. 10, 22), *Бортун* (КПУ Жит. 8, 56), *Батрун* (Переможці Він. 4, 625) < *Бартун*, рос. *Бартунев* (КПУ Зап. 9, 37), *Бортунов* (КС Дн. 4, 32), пол. *Bortuni* (SN I, 442), чеськ. *Brtoun* (ЧП) ~ укр. діал. *бортун* 'ополоник — хвостата личинка жаби' (Никончук 154).

***Въртунъ:** рос. *Бартунев* (ЖПТ).

***Въртъпъ(ъ):** укр. *Бортний* (Богдан 21), *Буртний* (Горпинич 395), (похідне) *Бортнів*, історично *Бортновъ*, 1453 р. — топонім у Волинській обл. (Шульгач 2001: 17), ст.-рос. Тренька Савинъ с. *Бортнинъ*, 1631 р. (ПС I, 118), (похідні) *Бортнево*, 1319 р. — назва урочища в Тверській землі (ПСРЛ V, 209), *Бортенцово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПКМГ I/2, 190), рос. *Бортной* (КПУ Дн. 7, 395), *Бартнов*, *Бортнев*, *Бортной* (ЖПТ), *Буртнев* (Рязан. КП I, 196), (похідні) *Бортнево* (2), *Бортново Большое*, *Бортново Малое* — ойконіми в колишніх Московській, Ярославській, Владимирській губ. (Vasmer RGN I, 510), пол. *Burtny* (SN I, 580), чеськ. *Brtna* (Moldanová 34). Щодо мотивації пор. апелятивну лексику, зібрану під гаслом **въртъпъ(ъ)* (ЄССЯ 3, 134).

***Въртъникъ:** ст.-укр. *Бортникъ*, 1606 р. (АЮЗР VI/1, 323), Fedko *Bortnyk*, 1630 р. (Фотинский Очерки 22), укр. *Бортник* (СП 52), *Буртник* (КПУ Киров. 1, 1235), ст.-рос. Ілья *Бортников*, 1442–1462 рр. (Каштанов 1970: 357), Ондрюшка Ларионов *Бортник*, 1697 р. (Мосин 63), рос. (похідні) *Бортникова* (6), *Бортниково* (20) — топоніми в різних регіонах (Vasmer RGN I, 509–510), блр. *Бортнік* (Бірыла 59), ст.-пол. *Burtnik*, 1644 р. (Rymut I, 64), пол. *Bortnik* (SN I, 441), чеськ. *Brtník* (ЧП), слвц. *Bortník* (TZ Nitra 7).

За матеріалами М. Фасмера, на східнослов'янських теренах функціонувало 30 топонімів *Бортники* (Vasmer RGN I, 510). Цей же антропонім мотивував назви поселень поза межами східнослов'янських теренів, пор., наприклад, *Буртники*, 1562 р. — назва міста в Лівонії (Пск. летописи II, 249), *Bartniki* (6) — топоніми в Польщі (NMP I, 90–91).

Зі слов'янських мов запозичено сучасне литовське прізвище *Bortnikas* (LPŽ I, 293).

Стосовно апелятивного підгрунтя пор. укр. діал. *бóртник* 'пасічник' (Лисенко 35), ст.-пол. *burnik* 'ворожит, чародій' (Sł. pol. II, 514) та ін. (ЭССЯ 3, 134). Слово *бортник* на позначення професії фіксується ще в давньоруських літописах (Кочин 32), саме ж бортництво належало до найдавніших промислів слов'янських племен (Сергпутовский 13–34; Щепанская 62–68).

Похідні з іншими консонантами суфіксальних морфем:

**Вѣртосъ*, **Вѣртосъ*: укр. *Барнос* (ЖПТ), пол. *Bortos*, *Bortos* (SN I, 442).

**Вѣртусъ*: укр. *Бортусенко* (ЖПТ), рос. *Бартусов* (ЖПТ), (похідне) *Буртусово* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN I, 592), пол. *Byrtus* (SN I, 597), чеськ. *Brtus*, *Byrtus* (ЧП), словц. *Byrtus* (TZ Bratislava 44).

**Вѣртусъ*, **Вѣртусъ*: блр. *Буртыс* (Бірыла 70), пол. *Bortys* (SN I, 442), чеськ. *Bortýsek* (Beneš 110).

**Вѣртатъ(ь)*: (похідні) укр. *Бартамівка* — гідронім у басейні Дністра (с. *Бартамів* Городоцьк. р-ну Льв.; СГУ 34), пол. *Bortaty-cze* — топонім (NMP I, 306).

**Вѣрте*, **-ѣт-*: укр. (похідне) *Бортятине* — назва поселення на Львівщині.

**Вѣртотъ*: хорв. *Bortot* (Leksik 62).

**Вѣртавъ(ь)*: укр. *Бортавець* (КПУ Він. 1, 40), пол. *Burtaw* (SN I, 580) ~ укр. діал. *бортáвий* 'дуплавий' (Піпаш, Галас 16).

**Вѣртонъ(ь)*: укр. *Буртовий* (КПУ Він. 1, 602), рос. *Бортовой* (КПУ Ув. Дон. 4, 94), *Буртовой* (КПУ Ник. 8, 164), хорв. *Brtov* (Leksik 76), пол. *Burtowu* (SN I, 580);

~ укр. діал. (похідне) *бортові́к* 'вулик-дуплянка, встановлений вертикально' (Тищенко 13), рос. діал. *бортові́к* 'бджоляр' (СРГК 1, 101).

***Въртва**: ст.-рос. Денис Семенов сын *Бортвин*, 1601 р. (ЗХ), Семейка *Бортва*, 1665 р. (Тобольск 42), рос. *Бортвин* (РУС 56), (похідне) *Бортвичи* — ойконім у колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN I, 509), чеськ. *Brtva* (ЧП);

~ **bьrtva* (ЭССЯ 3, 132).

Можна реконструювати також поодинокі композити праслов'янського рівня:

***Въртодѣъ**: пол. *Burtodziej* (SN I, 580), (похідні) *Bartodzieje* (12) — топоніми (NMP I, 91–92), чеськ. *Bartoděj* (Beneš 96). Сюди ж слов'ян. Антоний *Бартодѣйский*, XVI ст. (АВК II, 197).

***Въртоуоъ**: рос. (похідне) *Бартаусово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN I, 279).

Можна відновити деякі архаїчні префіксальні архетипи:

***Авьрътъ**: чеськ. *Abrt* (ЧП).

Bobьrta** (Robьrta**): ст.-укр. Васил *Боборта*, 1649 р. (Реєстр 253), слов'ян. *Бабарта* (Магницкий 31).

***Їевьрътъ**: укр. *Чиbart* (ТДУ 108), чеськ. *Ďbart* (ЧП) ~ рос. діал. *чебортать* 'бурмотіти, нерозбірливо говорити' (СРГСУ 7, 20).

***Кавьрътъ** / ***Кобьрътъ**: укр. *Кубарт* (Горпинич 386), чеськ. *Kábrt*, *Kubart*, *Kubrt* (ЧП) ~ чеськ. діал. *kobrtai* 'перевертати, розкидати сіно' (Bartoš 148), *škobrtak* 'ошийник' (Sochova 247).

***Равьрътъ**: слов'ян. *Паборт* (ЖПТ).

***Родьвьрътънъ**: укр. *Підбуртний* (КПУ Полт. 5, 200).

***Skavьрътъ**: рос. *Скаборт* — сучасне прізвище;

~ (похідні) укр. діал. *пошкабуртать* 'впасти від удару, з розгону поточившись' (Курило 29), *шкобуртати* 'іти, плентатися' (Чабаненко Словник 4, 237), чеськ. *doškobrtat se* 'з трудом дійти, йти спотикаючись' (Machek 612).

***Sobьrta**, ***Sobьрътъ**: слов'ян. (похідне) *Субортовичи*, 1567 р. — ойконім у колишній Віленській губ. (ЛМ 1915: 671; Vasmer RGN VIII, 623), хорв. *Šubrt* (Leksik 664), слвн. *Šubrt* (ZSSP 625), чеськ. *Šubrt*, *Šubrtá* (ЧП), пол. *Szubart* (SN IX, 354).

***Šebьrta**, ***Šebьрътъ**: ст.-укр. Кузма *Шобуртенко*, 1649 р. (Реєстр 74), блр. *Шаборт* (м. Мінськ), рос. *Шебарта* — сучасне прізвище, слвн. *Šebart* (ZSSP 595), пол. *Szybart* (SN IX, 388). Очевидно, сюди належать укр. *Жибарт* (КПУ Рв. 3, 12), *Жиборт* (КПУ Од. 2, 853), *Жибурт* (КПУ Дн. 1, 49), рос. *Жиборт*, *Жибурт* — сучасні прізви-

ща, слов'ян. *Жабуртович* (ЖПТ) — як форми з одзвінченням анлауту. Стосовно мотиваційних засад зішлемося на укр. діал. *шубортати* 'рити, копатися, порпатися; шукати' (ЕСУМ 6, 484), рос. діал. *шибарта* (про людину) 'паскуда' (Гоголь 8, 407).

**Zabyrtъ*: рос. *Забирт* (Память 2, 91).

У контекст розглянутих власних назв вписується й етнонім *буртаси* — об'єднання племен V—XI ст. у Середньому та Нижньому Поволжі. Період розквіту цього племінного союзу припадає на VIII—X ст., коли етнос локалізувався в середній течії Правобережної Волги (в межах сучасних Ульяновської та Саратовської обл.). За свідченням арабських джерел, буртаси займалися землеробством, скотарством, полюванням, бортництвом, вели жваву торгівлю хутром (БЭ 7, 511).

Стосовно етнічної належності буртасів та походження самого етноніма в науці немає одностайності. Їх відносили до тюрків, іранців, татар, фінно-угрів (Заходер 1, 230—251; Попов 11—121; Полесских 67; Добродомов 1986: 119—129; Добродомов 1990: 64—70; Бушаков 94—103; Бубенок 69—85; Бегунов II, 315, 412; Гордеев 246; Калинина 108—113 — з літературою та ін.), хоча при цьому зазначалося, що буртаси — це все-таки загадка (Попов 1948: 210).

На наш погляд, етнонім *буртаси* можна пов'язувати з особою назвою *Бѣртас*, яка знаходить підтвердження в слов'янському антропоніміконі, пор.: укр. *Бартас* (КПУ Ник. 2, 307), *Буртас* (КПУ Він. 1, 562), *Бартасова* (варіант *Бертасова*) — назва балки в басейні Кальміусу (СГУ 34), ст.-рос. Яков *Буртас*, 1685 р. (АГП 1, 147), рос. *Бартасов* (Память 2, 137), *Буртас* (КЛ 2005, № 40—52, 35), *Бертасов*, *Буртасов* (ЖПТ), (похідні) *Буртас* (4), *Буртасы* (5), *Буртас Большой*, *Буртас Малый Новый*, *Буртас-Касы*, *Буртасы Большие*, *Буртасы Малые*, *Буртасы Нижние*, *Буртасы Полевые* — топоніми в колишніх Казанській та Пензенській губ., *Буртасово* — топонім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN 1, 592), *Буртас* — оронім в Карагандинській обл. Республіки Казахстан (СНОО 52), *Буртас*, *Буртасская* — гідроніми в бас. Оки (Смолицкая 252), пол. *Bartas*, *Bortasów* (SN I, 184, 441), чеськ. *Bartasovád* ж. (Beneš 61) < **Вѣртасъ*.

У діалектах російської мови фіксується аналогічний апелятив — *бѣртас*, мн. *буртасá*, *буртасы* 'циліндр із березового лубу з

дерев'яним дном і кришкою, який використовують для зберігання та перенесення сипучих і рідких продуктів' (СГРС 1, 224), 'посудина з бересту' (СРНГ 3, 298). Спроба пояснити його з саамського першоджерела (Мищенко 106) неприйнятна зі структурно-фонетичних міркувань.

На думку Д.І. Іловайського, здавна в основу назви племені чи народу могло бути покладено ім'я його вождя чи ватажка. Так, за свідченням Прокопія Кесарійського, в гунського царя було два сини — *Утургур* та *Кутургур*, іменами яких було названо дві частини цього народу. Йордан свідчив, що в остроготів був цар *Острогота*. Як писав Костянтин Багрянородний, один із п'яти братів, який княжив у хорватів, звався *Хорват*. Саксон Граматик сповіщав, що в гунів був цар на ім'я *Гун*, а в нього брат — теж *Гун* (Іловайский 1886: 67–68). Додамо до сказаного, що назва *сельджуки* — відгалуження тюрків-огузів X–XI ст. — виникла від особового імені родоначальника династії *Сельджук*, що стояв на чолі цього племені (БСЭ XXIII, 606). Етнонім *болгари*, за інформацією аноніма VIII–IX ст., виник від імені вождя племені (філарха) *Булгара*. Цю версію неодноразово повторювали візантійські автори X–XIV ст. (Литаврин 214). Однаково — *Шалва* — іменувалися назва давньої держави в Західній Індії (Раджастан) та її цар (Махабхарата 599, примітки).

Основою для перенесення апелятива *буртас* до сфери антропонімії могла стати виробнича діяльність, рід занять, як, наприклад, це припускають для назви жителів південно-східних кашубів — *Kurbani*, мотивованої назвою ремесла (виготовлення посуду — курбанів), пор. пол. *korban* 'кошик', діал. 'кошик, козуб із кори', *kurbanka* 'конусоподібна корзинка з кори', кашуб. *kurban* 'глиняний горщик' та ін. (Козлова 1997: 119).

Стосовно словотвірної моделі на *-ac < -asъ*, то вона досить продуктивна у слов'янській антропонімії і простежується в усіх лексико-словотвірних мікросистемах, організованих на зразок кореневих структур *tylt, tyrt*. Пор., наприклад, псл. **Kъlbasъ*, **Kъldasъ*, **Kъlgasъ*, **Kъlmasъ*, **Kъlnasъ*, **Kъltasъ*, **Kъlvasъ*, реконструйовані Р.М. Козловою (Казлова III, 29, 80, 130, 182, 247, 301, 311). З таким самим успіхом можна відновити й ряд праформ з коренем **Bъr-*, який континує **Bъr-t-asъ*. Пор. хоча б: **Bъrbasъ* > укр. *Бурбас* (КПУ Хм. 1, 415), *Барбас* (КПУ Харк. 17, 98), *Борбас* — прізвисько (Вол.;

Анк.); **Bъrdasъ* > рос. *Бурдасов* (КПУ Луг. 4, 236), укр. *Бардас* (КПУ Дн. 8, 222), *Бордас* (КПУ Ник. 4, 271); **Bъrgasъ* > укр. *Бургас* (КПУ Дон. 4, 100); **Bъrkasъ* > рос. *Буркасов* (КПУ Дон. 11, 196); **Bъrtasъ* > укр. *Бурмас* (КПУ Терн. 3, 81), *Бармас* (КПУ Од. 2, 20); **Bъrtasъ* > укр. *Бурнас* (КПУ Харк. 2, 88) і т. п.

На користь версії про слов'янську генезу назви *буртаси* свідчить і болгарсько-татарська оповідь, за якою *Булгар* і *Буртас* були рідними братами, синами легендарного богатирия *Кумана*, або *Алпа* (Греков, Калинин 108–109; Гарипова 308). Це досить важливе свідчення генетичної спорідненості болгар і буртасів набуває ще більшої ваги, якщо взяти до уваги версію про слов'янське походження етнонімів *булгари* (*болгари*, *българи*) та *кумани*, яку переконливо обстоювала Р.М. Козлова (Казлова I, 53–57; Казлова III, 228).

Похідні з коренем **čьlx-* / **čьlš-*

Етимологічні гнізда з основами **čьlx-* / **čьlx-* // **čьlš-* / **čьlš-* виявилися настільки зруйнованими, що про них навіть не згадується в Етимологическом словаре славянских языков та *Słowniku prastłowiańskim*. Лише в одному з томів капітальної праці Р.М. Козлової наводяться поодинокі ономастичні факти, на підставі яких реконструйовано псл. **čьlxovъ* (-а, -о) та **čьlxurъ* (**čьlxurъ*) (Казлова III, 274). Як показує зібраний нами матеріал, цю лексичну мікросистему можна подати значно повніше. Так, псл. **čьlxъ* відновлюється з урахуванням регулярних фонетичних реалізацій, а саме: рос. *Челхов* — ойконім у Брянській обл., *Челхов* — назва яру в межових документах XVI–XVII ст. (Кусов 334) — деривати з посесивним суфіксом -ов від основи *Челх*, луж. *Čelch* — антропонім (Zběrka 42). Якщо ж узяти до уваги різноманітні фонетичні модифікації, притаманні структурам *tylt*, то сюди можна долучити: а) укр. *Цовх* — прізвище в м. Володимир-Волинський, із **Човх* (цокання); б) укр. *Челех* (НКП Дон. 2, 359), *Цевух* (СКТ 767) < **Чевух*, *Челах* (КПУ Ув. Дон. 15, 669), рос. *Чолохов* (м. Володимир-Волинський Вол.), *Челахов* (Зап.), слвн. *Čelich* (ZSSP 87), пол. *Czelech*, *Czeluch*, *Czełuch* (SN II 269, 270, 298) — секундарні форми, в яких розвинувся вставний голосний після плавного і які, відповідно, сягають про-

тотипів *Чевх, *Челх, *Чолх, *Čelch, *Czełch; в) рос. Чеуховка — гідронім у бас. Оки (Смолицкая 95), укр. Чаюх — сучасне прізвище (Пура Край 3, 269) і под., які зводяться до первісних *Чевховка, *Чавх (останнє через стадію *Чаух із міжвокальною епентезою -j-); г) укр. Чох (Пура Край 3, 271) < *Чолх, Цух (Горпинич, Бабій 127) < *Чулх, ст.-рос. Иван Дмитриевич Чуха, XVI ст. (Веселовский 358) < *Чулха та ін. — як форми з абсорбованим плавним.

Стосовно потенційних апелятивів-мотиваторів пор., наприклад, укр. діал. чімха 'пучок, жмут; чуб' (ЕСУМ 6, 321), рос. діал. чамха 'гниль?' (СВГ 12, 16), чауха 'кінь чалої масті' (СГРС 5, 262) < *чалха.

Ці ж фонетичні явища (особливо поглинання плавного) спорадично відобразилися в гнізді похідних, яке можна представити таким чином:

*Їххапъ, *Їххопъ, *Їххъпъ, *Їххипъ — деривати з варіантними суфіксами -апъ, -опъ, -ъпъ, -ипъ, -ипа, які континують укр. Чолхани — ойконім в Івано-Франківській обл. (сучасне с. Межиріччя), Чехлан (Літ. ЖС 2010, № 2, 72) < *Челхан (метатеза), рос. Чеханов — прізвище в м. Луцьк, із *Челханов, Чехлунов (КП Твер.) < *Челхунов, чеськ. Čejchan — прізвище (ЧП) < *Їххапъ; укр. Цухонова — назва потоку в Івано-Франківській обл., яка продовжує первісне Чухонова < Чулонова < *Їххопъ; укр. Чухнів — назва яру від антропонімного походження в бас. Сіверського Дінця, із *Чулхнів < *Їххъпъ; укр. Чехун (СТА 258) < *Їххипъ.

Псл. *Їххота, *Їххотъ — пасивні дієприкметники теперішнього часу на *-о-т-, які опосередковано свідчать про потенційність дієслова *Їххти, — відновлюються на основі антропонімів рос. Чехомов (КПУ ІФ 3, 164) < *Челхомов, Чухламин (КПУ Луг. 2, 421) < *Чулхомин, пол. Czechumski (SN II, 265) < *Czełch-om-ski. Пор. тематизоване *Їххати, яке континують укр. діал. чемхати 'квапитися, бігти', чімхати 'смикати, щипати; поспішати, бігти' (ЕСУМ 6, 295, 321), чимхати 'швидко йти' (СБук. Г 642), чімхати 'т. с.' (Матіїв 511) < *челхати (незакономірна асиміляція плавного), блр. діал. чомхаты 'повільно рухатися, плестися' (ДСБр. 255), в.-луж. čelchać 'тинятися без діла; байдики бити' (Трофимович 19). Із *Їххати пов'язане псл. *Їххadlo > рос. Чехвалов (КП Алтай 2, 399) < *Чевхалов (метатеза), пол. Czemchajło (SN II, 270).

Групу субстантивів об'єднує консонант *-r-* у варіантних суфіксальних морфемах:

***Њьхага**, ***Њьхагь**, ***Њьхагь**: укр. *Чехар* (Панцьо 123), ст.-рос. *Чухарев*, 1564 р. (Веселовский 358), рос. *Чехарин* (СП 383) — форми з абсорбованим плавним, слвн. *Čelichar* (ZSSP 87) < **Čelchar*.

***Њьхога**: ст.-рос. Тимошка *Чухора*, 1496 р. (ПКОП 56) < **Чулхора*.

***Њьхуга**: укр. *Чахура* (Богдан 31), пол. *Czechura* (SN II, 265) ~ укр. діал. *чохур* 'стовп, на яким сушать глечики, горшки' (СБук. Г 650) < **чолхур*.

***Њьхуга**: укр. *Чехіра* (СП 383), пол. *Czechyра* (SN II, 265) — форми з аналогічним фонетичним розвитком.

На основі поодиноких фіксацій відновлюються псл. ***Њьхашь**, ***Њьхошь**: укр. *Цехаш*, *Цехош* (Богдан 30) < **Челхаш*, **Челхош*.

Потенційність ад'єктивів із консонантом *-t-* у суфіксі можна проілюструвати таким чином:

***Њьхать**: укр. *Чехлат* (Од.) < **Челхат*, рос. *Чухлатов* (КПУ Харк. 14, 316) < **Чулхатов* (метатеза).

***Њьхоть**: пол. *Czechot* (SN II, 265) < **Czełchot* та ін.

***Њьхота**, ***Њьхоть** — активні дієприкметники теперішнього часу (до йотації): укр. *Чухут* (АК 1, 289), *Чехут* (Богдан 33), *Чехута* (СТА 258), рос. *Чехутин* (СП 383), які постали в результаті абсорбції плавного, тобто з первісних **Челхут*, **Челхута*, **Челхутин*.

Гніздо з коренем ***Њьх-** генетично пов'язане з ***Њьлš-** < ***Њьлхj-**. У науковій літературі відновлено декілька компонентів лексикословотвірної мікросистеми з цією основою: ***Њьлša**, ***Њьлшь**, ***Њьлševъ**, ***Њьлšica** (Казлова III, 274). Наявний у нашому розпорядженні матеріал підтверджує надійність цих реконструкцій, ілюструючи їх значно багатше, і в той же час дозволяє відновити деякі інші праслов'янські архетипи. Так, потенційність псл. ***Њьлša**, ***Њьлшь** підтверджують укр. *Чауш* (СП 378) < **Чалш*, блр. *Чеушев* (ЖПТ), пол. *Czausz* (SN II, 262) < **Czałsz*, *Czawsz*, *Czowsz* (SN II, 262, 301); ст.-рос. *Чешов*, 1495 р. (Тупиков 824) < **Челшов*, блр. *Чышевіч* (Бірыла 456), (похідні) *Чейши*, *Чешли*, *Чушли* — ойконіми в колишній Вітебській губ (Список Вит. 221, 333, 360); ст.-рос. Аника *Челышев*, 1579 р. (Полякова 244), рос. *Чалыш* (СКТ 874) ~ рос. діал. *челыш*

‘маленький гриб’ (НОС 12, 43), чеськ. *Čeliš* (ЧП), пол. *Czałysz*, *Czelesz* (SN II, 250–269) — варіанти з секундарними голосними після плавного; пор. ще укр. *Чайшук* (Богдан 32) — патронім на -ук від базового *Чайш* < **Чальш* < **Чалш* (солодкозвучність).

Матеріал антропонімного рівня свідчить про ймовірність демінутивів:

**Čyľšakъ*: укр. *Чушак* (Радіон 16), рос. *Чишаков* (Горпинич, Корнієнко 253) — форми з абсорбованим плавним.

**Čyľšikъ*: укр. *Чевшик* (Горпинич 369), *Чимшик* (Горпинич 132) < **Чилишик* (асиміляція плавного), *Чешик* (СП 384), ст.-рос. Михейко *Чушиков*, 1682 р. (Полякова 254).

**Čyľšykъ*: ст.-рос. Івашко Федоров сын *Чешков*, 1623 р. (Полякова 248) < **Челишков*, пол. *Czeluszek* (SN II, 270) < **Czelszek*.

Укр. Іванъ *Чемшитъ*, 1765–1769 рр. (МПР 83), *Чемшит* (ЖПТ), сучасне *Чимшит* (Горпинич 145) продовжують псл. **Čyľšiti*. Стосовно структури пор. **Běliti*, **Gorbiti*, **L'ubiti* і под.

Скупий матеріал пропріального рівня дозволяє відновити похідні з консонантним -n- у суфіксальній морфемі:

**Čyľšъnъ* — субстантивація ад'єктива **Čyľšъnъ(jь)*: укр. *Чишнюк* (СП 385) < **Чилинюк*, блр. *Чаўшнік* (Бірыла 449).

**Čyľšanъ*: укр. *Чавушан* (Пура СПР V, 173) < **Чавшан* (секундарне -у-), *Чухшан* (КПУ Харк. 10, 341) < **Чувшан*, ст.-рос. Осиновский Петрушка Самсонов сын *Чумшанов*, 1623 р. (Полякова 252) < *Чушанов* (із реалізацією -ъl- > -'ел- > -ул- > -ум-), рос. *Чаушанский* (КПР 250).

**Čyľšinъ*: рос. *Чемшинов* (ЖПТ) < **Челишинов*.

На основі ст.-рос. Первой *Чиширевъ*, 1677 р. (Доп. АИ IX, 75) < **Чилиширевъ* можна відновлювати псл. **Čyľširъ*.

Ст.-рос. *Чушило*, 1565 р. (Тупиков 433) < **Челишило* континує псл. **Čyľšidlo* — дериват на -dlo від потенційного **čyľšiti*, пор. укр. діал. *чемши́ти* ‘ковзати’ (ЕСУМ 6, 295) < **челиши́ти*.

Проаналізований матеріал свідчить, що в структурах тьlt а) група «голосний -ь- + плавний -l-» могла маніфестуватися в -ел-, -ол-, -ал-, -ил-, -ул-; б) у кожному з лексикалізованих варіантів потенційно можливе поглинання плавного; в) спостерігається асимілятивна заміна -л- > -м-, поява секундарних голосних після плавного, а також перехід -л- > -л'- > -й-. З урахуванням цих явищ у процесі

освоєння нових джерел фактичного матеріалу заявлені етимологічні гнізда можуть бути представлені значно повніше.

Похідні з коренем *Čьls-

Етимологічне гніздо з коренем *Čьls- належить до реліктових і, наскільки відомо, сповна не описаних. В етимологічних словниках слов'янських лексичних старожитностей воно не представлене взагалі. Лише окремі його складники (псл. *Čьlsьta (*Čьlsьta), *Čьlsьnъ, *Čьlsovъ) знаходимо в (Казлова III, 206). Головна причина цього, на наш погляд, у тому, що основа *Čьls- досить вразлива з формальної точки зору, а тому нелегко зібрати докупи етимологічно нерівноцінний, на перший погляд, фактичний матеріал.

Базові *Čьlsa ж., *Čьlsъ ч. найпродуктивніше відобразилися в складі антропонімії. Їхні сліди простежуються в: укр. Човс (Богдан 37), Чавс (с. Великі Мости Сокальськ. р-ну Льв.; Анк.), Чевс, Чивс (Чучка 599, 604), Чьовс — прізвисько (Негрич 200) — форми із закономірним для україномовної території переходом -ьl- > -ел- > -ов-; сюди ж ст.-укр. Чоус, 1692 р. (ДГМ 1019), укр. Чоус (Горпинич, Тимченко 302), Чаус (СП 376) < *Чолс, *Чалс, ст.-рос. Семен Чеусов, 1564 р. (Веселовский 563), Михалко Чоусъ, 1608 р. (Харузин 1890: 415), Афанасий Григорьев Чеус, 1624 р. (Веселовский 563), Федка Чаусъ, 1650 р. (Железнов 56), Чельсов, XVII ст. (Пясецкий Ист. очерки 76), рос. Чаусов (ЖПТ), Чеусов (ЖПТ), слвн. Čavs (ZSSP 86), хорв. Čajsa, Čus, Čusa (Leksik 105, 117), пол. Czauś, Czous, Czals (SN II, 250, 262, 301).

Ст.-укр. Чегусъ (АЮЗР VI/2, 58), укр. Чегус (м. Ковель Вол.; Анк.), блр. Чавус (Бірыла 444), рос. Чегус, 1790 р. (Пам. СИ I, 424) і под. — форми з інтервокальними епентезами — теж зводяться до *Чаус, *Чеус < *Чавс, *Чевс.

Пор. також укр. Челес (Пура СПР V, 174), блр. Чевес (ЖПТ), рос. Чолос (Літ. АД 2003, № 3, 116), Чавес (Лет. ГС 2005, № 5, 35), Чавус (КПУ Ник. 3, 141), пол. Czalis, Czelis (SN II, 250, 270), чеськ. Čolas (ЧП) — фонетичні варіанти з секундарними -е-, -і-, -а-, із *Челс, *Чавс, *Czels, *Čols. Пол. Człus (SN II, 295) може тлумачитись як метатезний варіант первісного *Czułs.

Цілком закономірно, що основа **čьls-*, поширена в складі антропонімів, широко реалізувалася в назвах поселень, особливо на східнослов'янських теренах. Пор.: укр. *Чаусово Забугское*, *Чаусово Казенное* — на Поділлі, *Чаусы* — на території Галичини й у колишній Чернігівській губ., *Чаусов* (3) — на Доні, блр. *Чаусы* (*Чавусы*), *Чауская Забегаевка* — в колишній Могильовській губ., ст.-рос. *Чеусова*, XVI ст. — в колишньому Тульському пов. (ПКМГ I/2, 1235), рос. *Чаусова* (2), *Чаусово*, *Чаусовка*, *Чеусово*, *Чеусы* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN X, 51–52), *Чульсы* — ойконіми у колишній Рязанській губ. (НМРГ 175) — деривати з суфіксом *-ов-* у присвійній функції та плуральні форми відантропонімного походження. Стосовно антропонімної мотивації пор., наприклад, рос. діал. *цельсы* мн. ‘поплавки з кори осокара’ (Клыков 111) < **чельсы*.

До цього списку онімів слід долучити: а) фонетичні різновиди з абсорбованим *-л-* на зразок ст.-укр. Богдань *Чуса*, 1595 р. (АЮЗР VII/1, 50), укр. *Чус* (м. Луцьк) < **Чулс*, **Чулса*, ст.-рос. *Чусовъ* Андрей Ивановичъ, 1672 р. (Тупиков 829), рос. *Чус* — прізвисько (Вальтер, Мокиєнко 607), *Чусов* (м. Луцьк) і под.; б) форми з так званим солодкозвуччям (*-л-* > *-л'-* > *-й-*), яке також притаманне структурам *tylt*: блр. *Цейсин* — назва фільварку в колишній Гродненській губ. (Vasmer RGN X, 11) < **Чейсин* (цокання) < **Чельсин*; *Чуес* (Бірыла 452) < **Чуйс* < **Чульс*; в) форми з неорганічною позиційною асиміляцією (лабіалізацією) плавного *-л-*, наприклад: укр. Васил *Чемса*, 1723 р. (Швидько 111) < **Челса*, *Чумос* (м. Луцьк) < **Чумс* (із вторинним *-о-*) < **Чулс*, рос. *Чемсо* (Лет. ГС 2008, № 48, 41) < **Челсо* < **čьlso*.

Дериваційне гніздо з коренем **čьls-* не досить багате. Серед його складників можна назвати:

**čьlsakъ*: укр. *Чемсак* (ТДУ 108) — форма з незакономірною лабіалізацією плавного, із **Челсак*, рос. *Чулсаково* — ойконіми у колишньому Ростовському пов. (ВНР 33), хорв. *Čusak* (Leksik 117), пол. *Czalsak* (SN II, 250). В їх основу покладено відповідні апелятиви, пор., наприклад, укр. діал. *чемсак* ‘моторна, жвава людина’, співвідносне з *чемсати*, *чимсати* ‘швидко рухатись’, ‘бігти щосили’, ‘чухрати’, ‘обдирати гілки і листя’ (Онишкевич 2, 365, 369), ‘чистити’ (Чер. 187) < **čьlsakъ*, **čьlsati*.

**Čьlsanъ*: укр. *Чеусанко* (НКП Мик. 181) < **Чевсанко* / **Челсанко*, ст.-рос. *Чумсан* Ясаков сын Костюрин, 1568 р. (Веселовский 357) < **Чулсан*, (похідне) *Чумсаново* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN X, 180) < **Чулсаново*.

Похідні з коренем **Dьld-*¹

Етимологічне гніздо з коренем **dьld-* / **Dьld-* у науковій літературі сповна не описане, хоча воно багато відображене в апелятивній і пропріальній лексиці слов'янських мов. Дві публікації кількарічної давності, які з'явилися незалежно одна від одної (Козлова 1994: 132–135; Шулгач 1995: 76–77), були першою спробою виявити сукупність дериваційно залежних від **dьld-* / **Dьld-* лексичних фактів й осмислити їх у структурно-етимологічному плані: **dьld-* (**Dьld-*) розцінюються тут як продовження і.-є. **del-* у ступені редукції кореневого вокалізму *o*-ряду, лінійно розширеного за допомогою детермінатива *-d-*. Таким чином, вони співвідносяться з одиницями типу псл. **dьlb-* / **Dьlb-*, **dьlg-* / **Dьlg-*, **dьlm-* / **Dьlm-* та ін., які ще чекають всебічного опису.

Нижче подається лексико-словотвірна мікросистема слов'янських рефлексів псл. **Dьld-* антропонімного рівня.

Як свідчить зібраний нами фактичний матеріал, окремі фонетичні процеси (особливо перехід *-л-* > *-н-* перед *-д-*, різноманітна вокалічна реалізація сонанта *l*, поява секундарних голосних, абсорбція плавного тощо) однаковою мірою властиві як українським, так й інослов'янським рефлексам псл. **Dьld-*, що свідчить про хронологічну глибину самих фонетичних явищ.

Псл. **Dьlda*, **Dьldъ*, **Dьldo* відновлюються на основі:

ст.-укр. Дмитрик *Дылда*, 1595 р. (ОО 73), Грицько *Дулуда*, 1661 р. (ЛРК 113), укр. *Долд* (КПУ Сум. 1, 97), *Долда* (КПУ Дон. 13, 137), *Долуд*, *Долуда*, *Дуліда* (Редько Словник 1, 322, 342) < **Долд*, **Долда* (секундарні *-у-*, *-і-*), *Дилда*, *Делда* (записи наші) — прізвиська, *Дьльда* (КПУ Зап. 14, 423) — форми з реалізацією *yl* > *ил*, *ел*, *ыл'*, *Дудла*

¹ Розширений варіант статті: Шулгач В.П. До праслов'янського антропонімного фонду (похідні з коренем **Dьld-*) // *Folia onomastica Croatica*. Zagreb, 2006. Т. 12–13 (2003–2004). С. 505–521.

(Релько Словник 1, 340) < *Дулда (метатеза); ст.-укр. Хвеско Дында, 1649 р. (Реєстр 64), укр. Донда, 1710 р. (Кузик 44) — прізвисько, Данда (Радіон 17), Денда (НКП Черніг. 546), Динда (Панцьо 103), Дунда (СКТ 243) — форми з асиміляцією (денталізацією) плавного у позиції переддентальним; Давдо, Довда (Ніжин 89, 92), Девда (Горпинич 11), Довденко, 1773 р. (ОКІУМ) — форми з нормальним щодо правил історичної фонетики української мови переходом *ɣl > -ов- (-ав-, -ев-)*; Добда (Горбач Красний Брід ХХІ), Дебда (КПУ Сум. 13, 71) < *Довда, *Девда — результат змішування звуків близької артикуляції; Дюльдя (КПУ Дон. 16, 67), Дюньдя (КП Керчь 1, 775), (похідне) Дюнденко (КПУ Луг. 5, 281), Дзюндзя (КПУ Він. 5, 34), Дзунда (Чучка 193), Дзундза (СП 119), Дзіндзя (запис наш), Дзіндзьо (Панцьо 103) — форми з різним ступенем пом'якшення дентального *Д-* (*-д-*) і подальшою африкатизацією, як і Дзюмдзя (Панцьо 103) < *Дзюлдзя; Дыйда, 1872 р. (Матеріали 133) < *Дыльда, Дуйда (КПУ Харк. 20, 215) < *Дульда (солодкозвучність); Дида (Радіон 25), Дода (КПУ Він. 1, 426), які постали з *Дилда, *Долда в результаті абсорбції плавного *-л-*; Делінда (РІ Хм. 3, 537) < *Делда, Долуд (Новикова 263), Долуда (РУС 130), Василь Дулуда, 1718 р. (ПМП 1718: 82) < *Долд, *Долда — форми з секундарними голосними та епентезою; Янда (Новикова 494) < *Дјалда (редукція анлауту за рахунок розвитку глайда; денталізація плавного);

ст.-рос. Василий Дылда Демидов, 1480 р. (Веселовский 105), відображене в ойконімах Дылдина, Дылдино — в різних регіонах (Vasmer RGN III, 156), Михайл Дунда, XV ст. (Веселовский 103), Іванко Денда, 1596 р. (МА 31), Дындовъ Степанъ, 1609 р. (Курдюмов V, 57), Дувдов, 1616 р. (Селиванов 6) < *Дулдов; Долд Долденін, 1646 р. (ДНАК XV/3, 3), Василей Александровъ сынъ Даудовъ, 1680 р. (Доп. АИ X, 156), Даудов, 1716 р. (ПМД 144) < *Далдов, рос. Долда (РІ Дон. 3, 426), Долуда (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 79), Делидов (ЖПТ), Дулидов (РУС 136) < *Делдов, *Дулдов, Давудов (Новикова 235), Демдов (ЖПТ) < *Дендов (результат змішування сонорних *-м-* / *-н-*), *Дюльда > ойконім Дюльдина — в колишній Пермській губ. (Vasmer RGN III, 163), гідронім Дюльдина — в бас. Ками л. Волги (Vasmer I, 673), Данда (КПУ Дон. 3, 140), Донда — один із обожнюваних легендарних предків удмуртів (Шутова 464), *Дын-да > топонім Дындино на Смоленщині (Vasmer RGN III, 21), Дындинский Починок — у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN III,

158), *Дондо* (ПККГ 1888: 50), **Дюндя* > ойконім *Дюндино* — в колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN III, 163), *Дод* (КЛ 2003, № 1–13, 68), *Дода* (САЛ 413) < **Долд*, **Долда*, *Дыда* (Лет. ЖС 2006, № 1–13, 61) < **Дылда*, *Дзюдло* (ЖПТ) < **Дзюлдо* < **Дулдо* (за рахунок глайда і подальшої африкатизації), *Ялда* (ЖПТ) < **Дялда* < **Джалда*. Сюди ж ст.-рос. *Елдово*, 1526 р. — назва пустища в колишньому Суздальському пов. (АФЗХ 143) < **Делдово*.

Антропонім **Dǫldъ* був успадкований інородцями тих земель, які свого часу увійшли до складу Росії, пор. його відображення в назвах поселень *Дунду-Нор* — в колишній Астраханській губ. (Vasmer RGN III, 145), *Донды-Кар* — в Удмуртії та ін.;

блр. *Дэлда* (Бірыла 142), *Довда* (м. Барановичі), *Дондо* (м. Могильов), **Дунда* > топонім *Дунды Большие*, *Дунды Малые* — в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN III, 145), *Дында* (м. Гомель), *Дынды* мн. — прізвисько (СБГ 4, 109), *Донда* (Бірыла 134), **Дюндя* > топонім *Дюнди* — в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN III, 163), *Дзінда*, *Дзюндзя* (Бірыла 131, 142), звідки ойконім *Дзюндзино* — на Вітебщині (Vasmer RGN III, 16). Пор. ще *Даудишки*, 1646 р., Троки (АВК XXXI, 335) < ст.-блр. **Даўд-ишки*, освоєне литовцями фонетично та словотвірною, *Дундаў млын*, *Дэндаў груд*, *Дэндава града* — мікротопоніми в Гродненській обл. (Ламака 120);

болг. *Дѡнда*, *Дѡндо*, *Дѡнда* (Илчев 179, 187), (похідні) *Дѡндов мост*, *Дѡндова*, *Дѡндово кладенче* — мікротопоніми в Карловско (Първанова-Грьошел 127–128). Сюди ж логічно вписується *Дауд* — ім'я булгарського воєначальника, згаданого в 965–966 рр. у контексті русько-хазарських військових протистоянь (Бегунов І, 342). Ця форма значима як один із найдавніших випадків білабіальної артикуляції плавного;

слвн. Mochor *Donda*, 1367 р. (Merkù 2013: 368), *Donda* — сучасне прізвище (ZSSP 113), *Dunda* — прізвисько (Lukač 118);

схв. *Данда*, *Дѣнда*, *Дѣнда*, *Дѣнда*, *Дунда*, *Дундов* (Речник IV, 50, 202; V, 24–25). Рефлекси псл. **Dǫlda* знаходимо й в інших класах онімів: *дѡнда* — кличка кози, *Дунда* — божество (Речник IV, 536; V, 24). Останній факт досить важливий, оскільки він дає можливість реставрувати фрагмент дохристиянського культового пантеону давніх слов'ян. Пор. із цього приводу однокореневе рос. діал. *до-дѡн* 'міфічна істота, якою лякають дітей' (СРНГ 8, 79) < **долдон* < **dǫldonъ*;

макед. *Диндов* (Речник ПКМ I, 362);

пол. *Dylda, Dulda, Dend, Denda, Dendo, Donda, Dondo, Danda, Dyńdo, Dunda, Dyndo, Dymda* (Rymut I, 125, 156–158, 162, 164), *Dinda* (SN II, 430), *Dejda, Dojda, Dujda* (SN II, 381, 457, 566), *Dadła, Dadło, Dedła, Dedło, Dudła, Dudło, Dydło, Dold, Dylda* (SN II, 336, 378, 454, 562, 597, 602, 657), *Delida, Delinda, Dolindo, Dylida, Dylenda* (SN II, 386, 387, 463, 602, 603), *Działdow, Dziand* (SN II, 624, 625); *Daud, Dauda, Dawda, Dawdo, Deyda, Dowda, Dowdo* (SN II, 366, 367, 418, 497);

чеськ. *Donda* (Kotík 17), *Danda, Dinda, Dunda, Dynda* (Beneš 83, 287), *Dadl, Dadla* (ЧП);

ст.-слвц. *Ondrey Jaldov*, 1625 р. (UFP II, 201) < **Djaldov*, слвц. *ḍunda* — як власна назва (ОДА 170), *Dauda, Daudová* ж., *Dinda, Dunda* — сучасні прізвища (TZ Bratislava 56, 58, 60, 68).

Слов'ян. **Dьlda* запозичено в іменнику сусідніх неслов'янських народів, а саме: молд. *ḍunda* — як прізвище (ОДА 170), румун. *Dold, Dolda* (Constantinescu 262), лтськ. *Dunda*, лит. *Dùnda, Danda, Dilda, Dinda* (LPŽ I, 454, 497, 500, 544). Глибина хронології заголовних праформ підтверджується іллір. *Dando* (Krahe 34), а також фрак. Δινδας, скіфськ. Δινδος, для яких пропонують архетип фрак. **dind-* (Шапошников 263).

Зазначимо також, що, крім псл. **Dьlda*, **Dьldь*, **Dьldo*, ймовірно реконструювати й основу на *-ї- — **Dьldь* > укр. *Долудь* (РУС 130) < **Долдь, Додь* (Рв.), рос. *Дюльдев* (Горпинич, Корнієнко 76) < *Дюльдь* + -ев, *Долудь* (САМ 71), блр. *Додь* (м. Мінськ) < **Долдь, Дольдзев* — топонім у Вітебській обл., мотивований антропонімом *Дольдзь* < **Dьldь*, та ін.;

Стосовно апелятивних відповідників пор. укр. діал. *дунда* 'ледача людина', 'маломовна людина' (Онишкевич 1, 238), *дєлда* 'високий підліток' (Богдан Назви 136), *дїлда* 'високий зростом, здоровило' (МСБГ 2, 27), *дїнда* 'швендя' (ЕСУМ 2, 73 — як «звуконаслідувальне»), *дбнда* 'гультяй' (Никончук Листвин 82), *дбда* 'товста жінка', 'висока жінка', 'товста, неповоротка жінка' (Аркушин СГ 25, 27; Аркушин 1, 137) < **долда, дзюндзя* 'звисаючі прикраси' (Верхр. Говір 262), рос. діал. *ды́лда* 'дурень, простакувата людина високого росту', кваліфіковане як балтизм (Аникин 1995: 76), *ды́лды* мн. 'довгі ноги', *ды́дла, ды́дло* 'людина високого росту (як правило, нескладна)' (СРНГ 8, 291) < **ды́лда, *ды́лдо, одбьлда*

‘дурень, простак високого зросту’ (СРНГ 23, 59) < *о-дульда*, *долы́н-да* ‘висока незграбна людина’ (ЯОС 4, 12) < **долда* (секундарне -ы-; інфіксація), блр. діал. *дунда* ‘соня’ (СБГ 2, 104), *ды́льда* ‘висока людина’ (ТС 2, 49), *да́нда* ‘неохайна жінка’ (Малажай 195), *дзю́ндзя* ‘хто довго марнословить, балакає’ (Юрчанка НС 1, 134), *нэ́ндза* ‘дитина, яка погано росте’ (Кулік 66) < **дэ́ндза*, *дзі́нда* ‘волоцюга’, яке відносять до балтизмів (Лаучюте 106), *зы́лда* ‘неповороткий’ (Барадулін 415) < **дзы́лда*, болг. *дунда* ‘товста жінка’ (БЕР 1, 447 — «неясно»), *да́вда* ‘легковажна людина’ (Петков 32), схв. *дунда*, *дунда* ‘дебела жінка’ (ЕСУМ 2, 145), *дѣ́нда* ‘дебела дівчина чи жінка’ (Речник IV, 323), серб. діал. *дѹнда* ‘повна низькоросла жінка’ (Ристиф 84), слвн. *dónda* ‘росла дівчина, лялька’ (ЕСУМ 2, 145), діал. *dũnda* ‘дурень’ (Novak 36), макед. *dunda* ‘товста жінка’, слвц. *donda* ‘росла дівчина’ (Bezljaj I, 108), пол. діал. *dunda* ‘товста жінка’ (Rymut I, 158), *dydła* ‘неповоротка, вайлувата людина’ (SJP I, 615), *dynda* у виразі: *dyndy bić* ‘байдикувати’ (SJP I, 619), кашуб. *dúnda* ‘про непроханого гостя’ (Bogus, Popowska-Taborska II, 85). Додамо також, що, за матеріалами 4-го випуску Загальнокарпатського діалектологічного атласу, рефлекс **dUnda* зафіксовано в 28-ми населених пунктах Польщі (українські говірки), Словаччини, Угорщини, України, Молдови, Чорногорії, Македонії, Боснії та Герцеговини з палітрою значень: ‘товстий, неповороткий’, ‘безглуздий’, ‘лінивий’ та ін. (ОДА 170). Зі слов'янських мов запозичено лит. *dilda* ‘неповоротка людина’, лтськ. *dilda* ‘дилда’ (Фасмер I, 558, стаття *дылда*), а не навпаки, як стверджує Ю.Л. Лаучюте (Лаучюте 107–108).

Словотвірне гніздо потенційних праслов'янських дериватів становлять суфіксальні похідні:

із консонантом -b- у суфіксі:

***Dьldoba**: рос. (похідне) *Долдобанов* (Книги РФ X, 131) < **Долд-об-ан-ов*.

Із консонантом -g- у суфіксі:

***Dьldega** (?): ст.-рос. (похідне) *Делдегино*, 1501 р. — ойконім у колишньому Московському пов. (АФЗХ 53).

***Dьldyga**: укр. *Дилдига* (Горпинич 24), *Делдига* (КПУ Полт. 10, 712), *Долдига* (КПУ Полт. 8, 280), рос. *Дадыгин* (м. Тула) < **Далдыгин*, *Ялдыгин* (ЖПТ) < **Джалдыгин*.

Похідні з -j- у суфіксі:

***Dыdajъ**: рос. *Дадаев* (СКТ 210) < **Далдаев, Донадаев* (КП Сарат. 3, 69), пол. *Dondaj* (Rymut I, 158), *Dыdaj* (SN II, 436) < **Dыdajъ*.

***Dыdѣjъ**: укр. *Довдієнко* (ЧЧ 2, 591), *Дульдий* (КПУ Луг. 11, 115), *Дайдей* (Богдан 44), *Дейдей* (СП 115), ст.-блр. *Иванъ Довдей*, 1577 р. (ОДВ X, 92), рос. *Дельдеев* (ЖПТ), пол. *Dejdej, Dodej* (SN II, 381, 454).

***dыdujъ**: рос. діал. *дундуй* 'дурень' (СОГ 3, 90).

Укр. *Дзудзило* (Панчук 148), пол. *Dandziło* (Rymut I, 125), слов'ян. *Дывдиловичи* — назва маєтку (Спрогис 107) < *Дывдил-ов-ичи* можуть кваліфікуватися як деривати від ***Dыdidlo**, мотивованого дієсловом ***dыditi** (se). Пор. блр. діал. *дўндзіць* 'говорити недоречно' (СБГ 1, 104), рос. діал. *ды'лдить* 'тинятися, кривлятися, бешкетувати' (Даль 1, 506), *надўндиться* 'накупитися, нахмуритися' (СРНГ 19, 261), болг. *дўнда се* 'морщитися, хмуритися', *дўндям се* 'сердитися' (БЕР 1, 447 — «образуването не е ясно»).

На основі ст.-укр. *Ивашка Думдала*, 1666 р. (Лазаревский 25), укр. *Диндало* (PI Хм. 3, 260), *Диндал* (PI Мик. 2, 287), ст.-слвц. *Michael Dendala*, 1601 р. (UFP II, 30) можна реконструювати псл. ***Dыdadlo** < ***dыdadlo** > рос. діал. *ды'ндало* 'висока, незграбна людина' (СРГК 2, 17).

Похідні з -х-/-ж- у суфіксі:

***Dыdexa**, ***Dыdexъ** / ***Dыdešъ**: укр. *Дендеши(н) Мартинъ* (Ділова мова 283), **Долдех*, відображене в мікротопонімі *Долдехова* (ОПКМ 205), пол. *Dendesъ, Dyndesъ* (Rymut I, 164), чеськ. *Dondeš* (Kotík 17).

***Dыдохъ** / ***Dыdošъ**: ст.-рос. *Васка Дундошкінъ*, 1700 р. (Тюмень 41), рос. *Додошев* (КПУ Харк. 13, 111) < **Долдошев, Дондохов* (Рамієс 2, 391), слвц. *Dindoš* (TZ Bratislava 60);

~ рос. діал. *долдóха* 'брехун, наклепник' (Элиасов 102), *ялдóха* 'піскар' (РГСО 159) < **дјалдоха*.

***Dыduxъ** / ***Dыdušъ**: укр. *Додух* (КПУ Хм. 4, 716) < **Долдуч*, рос. *Яндушев* (Память 1, 279) < **Дјалдушев*, блр. *Дадущ* (Бірыла 124) < **Далдуш*, макед. *Дондушовски, Дандушовски* (Речник ПКМ I, 317), пол. *Dadusz* (SN II, 336).

***Dыdišъ**, ***Dыdyšъ**: укр. *Дондиш* (УВБ 275), *Довдиш* (КПУ Харк. 18, 84), *Дейдиш* (КПУ Він. 6, 56), *Даудиш* (РУС 119) < **Далдыш, Даудиш* (Новикова 239), ст.-рос. *Васко Ландышев*, 1568 р. (Антонов 1999: 38), рос. *Дадышев* (КПУ Луг. 4, 524) < **Далдышев, Яндышев*

(Память 1, 279) < *Джалдышев, Дондыш (САЛ 414), пол. *Dondysz, Dandysz* (Rymut I, 125, 158), слвц. *Dendiš* (TZ Nitra 75).

Про потенційність псл. *Dьldašь < *dьldašь сигналізують рос. Дадашов (РУС 118) < *Далдашов, схв. дѣлдѣш — кличка коня (Речник IV, 307).

Деривати з -k- у суфіксальній морфемі:

*Dьlđakъ, *Dьlđ'akъ: укр. Дейдак (Фаріон 182), Дендак (ТДК 73), Дадак (м. Луцьк) < *Далдак, Дендяк (м. Дрогобич), Ялдак (КС м. Київ 536) < *Джалдак, болг. Дундаков (Илчев 188), схв. Дундѣк (Речник V, 24), пол. *Dandak, Dyndak* (Rymut I, 125, 164), *Dadziak, Dawdziak, Doudziak, Dudiak, Dziendziak, Dzindziak* (SN II, 336, 367, 496, 562, 637, 654), чеськ. *Dadlák* (ЧП);

~ укр. діал. дунда́к 'ледача людина' (Онишкевич 1, 239), болг. діал. дунда́ки 'товста дитина' (Евстатієва 169), в.-луж. *dundak* 'нероба, волоцюга' (ЕСУМ 2, 145).

*Dьlđikъ: ст.-укр. *Iaczko Dyldik*, XVI ст. (Жерела II, 87), укр. Дондик (Стехна 64), Дандик (КПУ Херс. 8, 133), Дивдик (КПУ Терн. 1, 549), Додик (СП 125), Додік (запис наш), Дюндик (КПУ Дн. 8, 78), Делендик (Новикова 243), рос. Дондик (м. Костомукша, Карелія), Дюньди́ков (КМ 168), Дюндик (КП Брян.), Динди́ков (РУС 126), Делендик (РІ Черніг. 4, 441), блр. Дзюндзі́к (Бірыла 131); Дондик, Дундик, Дынди́ков, Дюнди́ков (м. Могильов), Дилендик (СБГТ 187), пол. *Dandzik* (Rymut I, 125), *Dziendzik* (SN II, 638), слвц. *Dand'ik* — прізвисько (Horák 183);

~ укр. дзю́ндзик 'розпусник', дзі́ндзик, ді́ндик 'китиця або інша всяка прикраса' (ЕСУМ 2, 59, 60), діал. дю́ндик 'людина невеликого росту' (СЛЖ 84), рос. діал. дю́ндик 'малорослий' (Фасмер I, 561 — «темне слово»), блр. діал. дзю́ндзі́к 'рюмсало' (Яўсеєў 41).

*Dьlđьka, *Dьlđьko, *Dьlđьkъ: укр. Дондок (КС Зап. 57), рос. Додкин (САЛ 413), пол. *Dlendeck, Doddek, Dodek, Dołodko, Dudtek* (SN II, 435, 454, 468, 562), *Dondek, Dendek, Dandek, Dandok, Dyndek* (Rymut I, 125, 158, 164), *Deudek* (SN II, 416), слвц. *Dundek* (TZ Nitra 78);

~ слвн. діал. *dūndek* 'нерозумний, волоцюга' (Novak 36).

*Dьlđuka, *Dьlđukъ, *Dьlđ'ukъ: укр. Дондук (КПУ Харк. 11, 282), Дондука (КУ 2, 558), Дундук (КПУ Зап. 12, 110), Додук (КПУ Полт. I, 140) < *Долдук, Дуднук (КПУ Ник. 4, 34) < *Дундук (метатеза), Делідюк (СП 115), рос. Янду́ков (ЖПТ) < *Джалду́ков, дунду́к — вуличне

прізвисько (СРНГ 8, 258), *Дундук > Дундукова Корсакова — топонім у колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN III, 145), блр. Дундукова мяжа — мікротопонім у Гродненській обл. (Ламака 119), болг. Дондѹков (Илчев 179), Дондѹка (Ковачев Вєлико̀търно̀вско 133), (похідні) Дондѹково, Дундукова падина — мікротопоніми (Първанова-Грьошел 125; Велев 144). Сюди ж перший компонент антропонімоформули Дундук-Омба, 1743 р. — калмицький хан (МИБ 1, 337), Дундук-Даша — його брат, намісник Калмицького ханства (КРО II, 110);

~ укр. діал. дундѹк 'старий бовдур', 'тупа, нерозвинена людина', 'уперта людина; старий холостяк' (ЕСУМ 2, 145), 'дурень, дурник' (Сагаровський 1, 96), 'старий кнур' (Доброльожа 2003: 156), блр. діал. дундѹк 'невмілий, неакуратний у роботі, нездара' (Крыўко 1975: 292), рос. діал. дондѹк 'дурень' (АОС 11, 402), дундѹк 'товстун', 'сутула, згорблена, висока людина' (СРНГ 8, 258), 'довга хутряна сорочка з оленячої шкіри' (Чикачев 23), 'верхній одяг з оленячої шкіри без рукавів' (Зотов 150), схв. дѹдук 'бовдур', макед. дудук 'т. с.' (ЕСУМ 2, 145 — «не зовсім ясно»). З уваги до ареалу неприйнятна думка про походження східнослов'янських фактів із литовської мови (Лаучюте 107): навпаки, лит. *dundukas* — порівняно пізніе (після переходу -l- > -n- перед -d-) запозичення з діалектів східнослов'янських мов. Не зовсім коректне й твердження про тюркське першоджерело для російських прізвищ Дондуков, Дундуков (Баскаков 74), судячи з географії відповідників (див. вище).

*Dьdyka: рос. Дандыкин, Дондыкин (РУС 118, 130), Дыдыкин (САЛ 417) < *Дылдыкин.

Про існування відповідного апелятива свідчать рос. діал. (похідні) дулды 'чить' 'конопатити' (Элиасов 105), пояды 'чить' 'поколихати дитину перед сном' (СДГВ 469) < *подъялды 'чить'.

Блр. Далидчик (ЖПТ) — свідчення потенційності демінутива *Dьldьсь.

Деривати з -l- у суфіксальній морфемі:

*Dьldalь: укр. (похідні) Дундалив (Мартинюк 423), Дедалюк (СП 115) < *Делдалюк, пол. Dyndal, Dondalek (Rymut I, 158, 164) ~ блр. діал. дзѹндаль 'вітрогон' (ДСБр. 55).

*Dьldela, *Dьldelь, *Dьldolь, *Dьldolь: укр. Дедела (СП 115) < *Делдела, Деделюк (РУС 118), Яндола (Новикова 494) < *Дјалдола, рос. Дондолов (ТСКД 126), Дыдолев (КПУ Дон. 1, 127) < *Дылдолев,

укр. *Дундель* (запис наш), блр. *Додолев* (ТС Мозырь 98) < **Долдолов*, пол. *Dandel* (Rymut I, 125), *Dojdoł*, *Dziendzel*, *Dzieńdział* (SN II, 457, 637, 639);

~ чеськ. діал. *dundel* 'повна торбина', *dondel* 'вузлик' (Bartoš 62, 70), *dundél* 'велика в'язка, наприклад, трави' (Gregor 48), в.-луж. (похідне) *dundolić* 'баритися; шпортатися; марнувати час' (Boryś, Popowska-Taborska II, 85).

**Dyldula*, **Dyldulь*: ст.-блр. Paweł *Dundul*, 1663 р. (ABK X, 290), схв. *Дундулић* (Речник V, 25), пол. *Dyndul*, *Dyndula* (Rymut I, 164), луж. *Duldula* (Wenzel II/1, 94). Зі слов'янських мов запозичено литовські прізвища *Dindulis* (LPŽ I, 500), *Dundulis* (Лаучюте 107);

~ блр. діал. *дундулька* 'соска' (СБГ 2, 104), рос. діал. *дундуля* 'дурень, остолоп, дилда' (СРНГ 8, 258), схв. *dundul* 'кін' (у народній казці)' (Skok I, 457). Зі слов'янських діалектів запозичено лит. *dundūlis* 'товста людина', *dundulys* 'товстопузій', а не навпаки, як стверджується в (Лаучюте 107).

**Dydyľ*: укр. *Дундиль* (КПУ Вол. 1, 534), *Дандыль* (КПУ Луг. 6, 428), рос. діал. *дыдыля* — жіноче прізвище (СРНГ 8, 291), блр. **Дындыль* > ойконім *Дындылішкі* (Рап. Гр. 90), освоєний литовським етносом за допомогою суфікса *-iški* (= *-iški*), прототипом якого вважають слов'ян. **-ьskъ* (Козлова 2002: 121–122).

На основі слвн. *Deldum* (ZSSP 101) можна відновлювати псл. **Dyldomъ*.

Похідні з консонантом *-n-* у суфіксі:

**Dyldanъ*: укр. Василь *Даладан*, 1784 р. (ИСК 70), рос. *Далданов* (МИБ 1, 102), *Дулданов*, *Дунданов* (Горпинич Болг. 268), *Довданов* (Лет. АД 2007, № 11, 332), луж. *Daldan* (Wenzel II/1, 86) ~ рос. діал. *dadán* 'вулик, видовбаний у дереві з гнилою серцевиною' (Краснояр. 70) < **далдán*.

**Dyldinъ* — субстантивация ад'єктива **dəldinъ* 'який стосується **dəldy*' або дериват із посесивним суфіксом *-inъ* від **Dylda*: ст.-рос. *Дылдин*, 1647 р. (Полякова 76), *Дандин*, 1678 р. (Углич 32), рос. *Диндин* (КПУ ІФ 1, 448), *Дюндин* (САМ 74) < **Дундин*, *Дабдин* (КПУ Дон. 8, 84) < **Давдин*, *Дельдинов*, *Дыльдин* (ЖПТ). Сюди ж ст.-укр. Герасим *Дюгдин*, 1649 р. (Реєстр 443) < **Дюлдин* із субституцією *л* (> *л'* > *й*) > *г'* аналогічно до укр. *бóгда* 'гіпсова скеля' при *бовда* 'т. с.' (Марусенко 217) < **болда*, рос. *Богдо* — лімнонім у колишній Астраханській губ. (Семенов-Тяньшанский 1, 272) < **Болдо*, діал.

вагдάρь = *валдάρь* 'пухлина, здутина на тілі' (АОС 3, 22) < **vьldarь* тощо.

**Dьldona*, **Dьldonь*, **Dьldonь*: укр. *Додон* (КПУ Од. 9, 218) < **Долдон*, *Додона* (КПУ Ник. 4, 160) < **Долдона*, *Додонь* (ОКІУМ) < **Долдонь*, блр. *Дадонаў* (Бірыла 124) < **Далдонаў*, рос. *Долодонов* (ЖПТ) < **Долдонов* (секундарне -о-), **Додон* > ойконім *Додонова* — в колишній Пермській губ. (Vasmer RGN III, 47), *додѣн* — прізвисько (СРНГ 8, 89), *Додонов* (КМ 183), *Додонов* (СП 112), пол. *Dadon* (SN II, 336). Пор. ще ім'я *Додон* — богатир у російській народній творчості, яке неправомірно ідентифікують із персонажем середньовічного роману про Бову-королевича (Фасмер І, 482, 521);

~ укр. діал. *далдѣн* 'дурень' (Сагаровський 1, 80), *долдѣн* 'ледар, йолоп' (ЕСУМ 2, 105), рос. діал. *долдѣн* 'дурень' (РГСО 38), *додѣн* 'людина високого росту', *дадѣн* 'незграбна, нескладна людина' (ЯОС 3, 119; 4, 8), *долдѣня* 'некмітлива, набридлива людина' (Ткаченко 86), блр. діал. *даладон* 'про людину, яка багато і без толку говорить' (Гілевич 36) — форма з другим повноголоссям, *ялдѣн* 'балда, дурень' (Бялькевіч 508) < **дјалдѣн*.

**Dьldunь*, **Dьldunь*: рос. *Дындун* (Лен. М 1, 211), *Ялдунов* (КПУ Луг. 14, 621) < **Дјалдунов*, блр. (похідне) *Дындуны* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 106) ~ болг. діал. *дудѹн* 'товста людина' (Ковачев 1970: 18) < **дудѹн*.

Укр. *Давдня* (КПУ Дн. 10, 52), *Довдня* (КС Дн. 2, 101) можуть розцінюватися як рефлекси псл. **Dьldьn'a*.

Похідні з консонантом -r- у суфіксі:

**Dьldara*, **Dьldarь*, **Dьldarь*: укр. *Дендаренко* (РУС 122), *Дын-дар* (КПУ Черниг. 2, 496), *Долудар* (Новикова 264), *Дульдар* (КПУ Ник. 1, 293), рос. *Дондаров* (КП Керчь 1, 756), *Дундарь* (КПУ Дон. 3, 158), *Долударев* (Новикова 264), блр. *Дзендар* (Бірыла 129), болг. *Дундѣров* (Илчев 178), макед. *Дандаров* (Речник ПКМ I, 317), серб. *Дѣндар* (Ђирић 313), пол. *Dendara*, *Dondar*, *Dundar*, *Dyndar* (Rymut I, 158, 164), ст.-слвц. Jan *Doldara*, 1543 р. (UFP I, 104), слвц. *Dandár* (TZ Bratislava 56). Сюди ж литовські прізвиська *Doñdaras*, *Dañdaras* (LPŽ I, 454, 514) — славізми, освоєні граматично (-as) ~ блр. діал. *дундѣр* 'грім, перун' (СБГ 1, 104).

**Dьldora*, **Dьldorь* / **Dьldera*, **Dьlderь*, **Dьlderь*: укр. *Дендора* (Панцьо 103), *Девдєра* (КПУ Він. 7, 70), *Дендеря* (СП 116), *Дедєра* (КПУ Київ. 6, 721) < **Дєлдєра*, *Диндєра* (запис наш), *Диндорєнко* (КУ

2, 536), *Довдер* (НКП Од. 1, 146), (похідне) *Дивдерів* — назва потоку в бас. Пруту (СГУ 170), *Додор* (КПУ Київ. 2, 409) < **Долдор*, рос. *Дундер* (Память 1, 33), *Дельдерев* (Ратиєв 2, 349), *Дедеревъ* Алексей (УА 69), *Дыдоров*, *Додор*, *Дондер*, *Дындор* (САЛ 413, 414, 417, 418), *Дудоров* (САМ 73), блр. *Дульдэр* (СБГТ 419), болг. *Дундер* (КС Од. 2, 407), схв. *Дѣндер*, *Дѹндер* (Речник IV, 203; V, 25), пол. *Donder*, *Dondera*, *Dender*, *Dyndera*, *Dander*, *Dyndor* (Rymut I, 125, 158, 164), *Dindor*, *Dziendzierz* (SN II, 430, 639). Зі слов'янських мов запозичено лтськ. *Дальдер* (ЖПТ).

Стосовно мотитвації пор., наприклад, укр. діал. *дѹндер* 'грим' (ЕСУМ 2, 145), *дендѣра* 'дурман звичайний, *Datura stramonium* L.' (Омельковець 34) < **дѣлдѣра*, рос. діал. *додѣр* 'горбата, малоросла людина, карлик' (СРГС 1, 47), *дудѣра* 'дурень' (СРНГ 8, 251) < **долдѣр*, **дулдѣра*, блр. діал. *дзяндзѣра* 'незграба' (СБГ 2, 67), пол. *dunder* 'диявол' (Sł. stpol. II, 220), діал. *donder* 'т. с.' (Rymut I, 158), н.-луж. *dunder* 'грим', для якого шукають германське першоджерело (Schuster-Šewc 3, 184).

**Дѹлдѹра*, **Дѹлдѹгъ*: укр. *Диндура* (Льв.), *Дундур* (КПУ Зап. 1, 218), *Дадур* (КПУ Дон. 11, 345) < **Далдур*, блр. **Дундур* > ойконім *Дундуры* — в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN III, 145), *Дадѹра* (Бірыла 124) < **Далдѹра*, болг. *Долдѹров*, *Дундѹров* (Илчев 178, 187), макед. *Долдуров*, *Далдуров* (Речник ПКМ I, 312, 372), серб. *Дундур* (Јањатовић 119), схв. *Дѹндур* (Речник V, 25), пол. *Dyndur*, *Dandura*, *Dyndura*, *Dendura* (Rymut I, 125, 164), *Dadura* (SN II, 336). Зі слов'янського антропонімікону запозичено латиське прізвище *Дундур* (Лен.М 11, 154), литовське *Dunduris* (LPŽ I, 544). Пор. також *Дундурс* (КПУ Луг. 3, 83) — очевидний слов'янський «литуанізм»;

~ укр. діал. *дѹвдур* 'дурман, *Datura stramonium*' (СБук. Г 94), (похідне) *здиндѹрити* 'поставити сторчма' (Негрич 80) < **здилдѹрити*, рос. діал. *долдѹр* 'лінива, бездіяльна людина' (Елиасов 102), болг. *дундѹра* 'велика огрядна жінка' (БЕР 1, 447).

**Дѹлдѹга*: укр. *Дзындра* (ЖПТ) < **Дзылдѹра*, пол. *Dendra* (SN II, 397), чеськ. *Dundra* (Kotík 45).

Деривати з -s- у суфіксальній морфемі:

**Дѹлдѹсѹ*: укр. *Дундас* — прізвище (ОКІУМ), *Дондасієвка* — ойконім у Полтавській обл., *Додас* (Богдан 48) < **Долдас*, пол. *Dandas*, *Dundas*, *Dyndas* (Rymut I, 125, 158, 164).

***Dьldosъ**: укр. *Дундос* (Богдан 50), пол. *Dyndos* (Rymut I, 164).

***Dьldusъ**: укр. *Дадус* (СП 112) < **Далдус*, пол. *Dyndus* (Rymut I, 164);

~ рос. діал. *дондус* 'людина високого росту' (СРГК I, 484), *дундус* 'грубіян, невихована людина' (НОС 2, 101).

***Dьldysъ**: пол. *Dadys*, *Dendys* (SN II, 336, 397), *Dyndys* (Rymut I, 164), кореневе -у- < -ъ- якого оформилося під впливом голосного суфіксальної морфемі.

Похідні з -t- у суфіксі:

***Dьldatъ(jь)**: пол. *Dyndat* (Rymut I, 164).

***Dьlditъ**: рос. *Дондитов* (Лет. ЖС 2004, № 27–39, 63).

***Dьldičъ**: укр. *Диндич* (КПУ ІФ 1, 450), *Дондич* (ОМ 3, 41), *Дундич* (СП 134), *Дейдич* (Падалка 187), серб. *Јолдић*, *Јондић* (Јањатовић 165) < **Дјолдић*, **Дјондић*, схв. *Дундић* (Речник V, 25), *Dendić*, *Dondić*, *Dandić* (Kilibarda 99), пол. *Dziundzic* (SN II, 661). Пор. також ойконім *Dendići* — у Боснії та Герцеговині (Ім. т. 126).

***Dьldota**, ***Dьldotъ**: рос. *Долдотин* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 79), пол. *Dadot* (SN II, 336) — форма з абсорбованим плавним.

***Dьldotъ**: рос. *Яндуткин* (ЖПТ) < **Дјалдуткин*.

***Dьldy**, -ъve: укр. *Ялдва* (ТДЖ 201) < **Дјалдва*.

Псл. **dьlda* / **Dьlda* наявне також у складі деяких префіксальних утворень, а саме:

***Badьlda**, ***Bođьlda**: ст.-рос. *Бадылдино*, 1614 р. — назва поселення в колишньому Суздальському пов. (ПСЭИ I, 229), рос. *Будолдино* (2) — ойконіми в колишніх Тульській та Орловській губ. (Vasmer RGN I, 563).

***Dođьlda**: ст.-рос. Никифор Васильевич *Дыдылдин*, 1544 р. (Веселовский 105), *Дудолда*, 1647 р. (ПКВП 99) — антропоніми, *Дыдылдино* — назва поселення в колишній Московській губ. (Vasmer RGN III, 156), варіант *Дудыльдина*, XVII ст. (ОПКМ 106) ~ рос. діал. *дыдылда* 'довготелеса, довгонога, незграбна людина' (Веселовский 105).

***Vyđьlda**: ст.-рос. Семейка *Выдында*, 1629 р. (ПКК 34).

Імовірна реконструкція деяких праантропонімів композитного типу:

***Dьldimѣгъ**: слов'ян. *Дойдимеръ* (Магницкий 37).

**Dьdivěŕъ*: укр. Матвій *Дзіндівер*, 1718 р. (ПМП 1718: 216).

**Dьldоѡъ*: рос. *Додеус* (САЛ 413).

Похідні з коренем **Dьrd-*¹

Корінь **Dьrd-* маніфестує тип антропооснов, організованих за зразком структур *тъгт*. Темброва невизначеність вокального елемента *ъ*, який передує плавному *г* у цих структурах, могла матеріалізуватися в голосні повного творення *а, о, и/і, е, у*, тобто *ъг > -ар-, -ор-, -ур- / -ір-, -ер-, -ур-* (висновок Р.М. Козлової). Цим зумовлена логіка об'єднання фактичного матеріалу слов'янських мов, поданого нижче, який для зручності розміщено під відповідними праслов'янськими гаслами.

**Dьrda*, **Dьrdь*(*ь*), **Dьrdo*:

ст.-укр. *Dьrda*, *Derda*, XVI ст. (Жерела I, 153; III, 230), укр. *Дорд* (РІ Він. 2, 662), *Дорда* (КПУ Сум. 1, 56), *Дарда* (КПУ Київ. 1, 53), *Дерда* (КПУ Ник. 1, 425), *Дирда* (Богдан 57), *Дірда* (Новикова 257), *Дурд* (КС Од. 2, 52), *Дурда* (КПУ Зак. 1, 246), *Дюрдя* (КПУ Дон. 4, 193), *Дзюрдзьо* (Панцьо 103), *Дзюрдзя* (КПУ Луг. 3, 79). З урахуванням явища метатеми сюди долучаються *Дедра*, 1755 р. (Заруба 134), *Дидра* (Горпинич 370), *Дудра* (Панцьо 104), *Дудро* (Богдан 349), Тимофей Моисеевъ *Дрида*, 1750 р. (Максимович 382) та ін. Ст.-укр. Яцько *Дуруденко*, 1649 р. (Реєстр 165), укр. *Дерид* (Новикова 247), *Дерід* (Горпинич 109), Фома *Дирид*, 1785 р. (ИСК 97), *Дирид* (Горпинич 380), *Даруда*, *Доруда* (НКП Дн. 638) можуть розцінюватись як форми з секундарними голосними після плавного, укр. *Дранда*, 1749 р. (Заруба 150), *Дурунда* (м. Черкаси), *Дзиндра* (КПУ Він. 1, 516) — форми з інфіксацією.

Стосовно мотивації пор. укр. діал. *дырда* 'немічний, незграбний' (Бодак 348), *дзідра* 'людина, яка понад міру чепуриться' (Аркушин 1, 129) < **дідра* < **дірда*, *дудра* 'бурмило, скиглій' (Пиртей

¹Варіант статті: Шульгач В.П. Словотвірне антропонімне гніздо з основою **Dьrd-* (матеріали для реконструкції) // Магічне слово імені (До 75-річчя професора П.П. Чучки): *Studia slovakistica*. 3 / Упоряд., відп. ред. С.М. Медвідь-Пахомова. Ужгород, 2003 С. 203–209 Див. ще: Козлова Р.М. *Дърдавои и Дърдавѣа в свете славянских данных. Реконструкция микросистемы *Dьrd-* // Студії з ономастики та етимології. 2008 / Відп. ред. О.П. Карпенко. К., 2008. С. 80–100.

2001: 65), 'буркотун, буркітлива людина' (Турчин 91) < **дурда*, *дудрати* 'повільно що-небудь робити' (Матіїв 137), *дудраті* 'нарікати, буркотіти' (Сірка 26), *дурінда* 'дурна жінка' (Хобзей 205), *дурунда* 'не свого розуму' (Піпаш, Галас 53), *дурунда* 'дурень' (ЕСУМ 2, 147) < **дурда* (форми з секундарними голосними та інфіксацією), *дрінда* 'висока худа жінка' (Євтушок 60), 'людина, яка повільно ходить' (Матіїв 135), 'візок, дрожки' (Шевченко НД 62) < **дирда* (метатеза, інфіксація), *дрындамі* 'бігти клусом' (Сірка 26).

Окремі факти свідчать про існування посл. **Dьrđь* — основа на *-ї: укр. *Дирдь* (КПУ Зак. 1, 117), *Дердя* (Рівне 355) < **Дердь*, втягнутого в парадигму імен на -ја, **Дзюрдзь* > *Дзюрдзів* — поселення в Галичині, *Дордюк* — сучасне прізвище на Волині та Ровенщині, *Друдюк* (Од.) < **Дурдюк* та ін.;

ст.-рос. *Дырда* Гридя, XVI ст. (НПК V, 233) ~ *Дырдин* — ойконім у колишній Курській губ. (Vasmer RGN III, 159), Иван *Дурда*, 1681 р. (Сиб. города 98), рос. *Дарда* (Книги РФ X, 121), *Дерда* (ЖПТ), *Дорда* (КС Крым 262), *Дырдо* (м. Калуга), *Дрыдо* (РУС 134) < **Дырдо*, *Дидров* (РУС 125) < **Дирдов* (метатеза), *Дыринда* (м. Тула) < **Дырда* ~ діал. *дурында* 'нерозумна жінка, дівчина' (СОГ 3, 92), 'макуха' (Ткаченко 90), в якому О.І. Соболевський помилково виділяв фінальне -да < *-ьда (Соболевский 1911: 337), *дурáнда* — прізвисько нерозумної людини (СРНГ 8, 264) — форми зі вставним голосним та епентезою, *Дерид* (ЖПТ) < **Дерд*, *Дуридов* (РІ Мик. 2, 350), *Дуруда* (ЖПТ), *Дурудин* (КП Твер.) < **Дурда*, **Дурдин*, *Дурыдинское* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Списки Волог. 464) ~ діал. *дурда* 'дуреп' (СРГ Коми 114), (похідні) *Дурдино* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN III, 149), *Дырд Иван* — назва хутора в Північно-Кавказькому краї (Список СК 585), *Дырдашур* — поселення в колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN III, 159), другий компонент якого пов'язаний з чуваськ. *шур* 'болото', *Дрдова Лука* — назва тоні на оз. Біле у Псковській обл. (ПОС 10, 4) < **Дордова Лука*;

ст.-блр. *Dziurdziewich* / *Dzierdziewich*, XVI ст. (ПКПС II, 340), *Дзюрд*, *Дзюрдович*, XVI ст. (ОДВ II, 50, 54), ст.-блр. Иван Карнилович *Дрондя*, 1593 р. (Бірыла 1966: 211) < **Дордя* (метатеза), *Дырда*, *Дзідрюк* (Бірыла 131, 142), (похідні) *Дурдовичи*, XVI ст. — дворище в колишньому Пінському старостві (ПКПКС 189), *Дардзішкі* — ойконім у Гродненській обл., мотивований антропонімом *Дардзь*

+ лит. *-ішкі*, *Дырдізіна дзялянка* — мікротопонім у Могильовській обл. (СММ 71). Пор. також ст.-блр. Іван Карнилович *Дрондя*, 1593 р. (Бірыла 1966: 211) < **Дордя* (метатеза *-ор-* > *-ро-* та епентеза *-н-*). Вони співвідносні з апелятивною лексикою на зразок *дры'нда* 'жінка, яка дріботить' (Малажай 195), 'повія' (Яўсееў 42), 'худа незграбна істота' (ТС 2, 42) < **дырда* (метатеза та інфіксація);

болг. *Дърдо*, *Дърдов* (Илчев 156);

серб. *Дарда* (Јањатовић 106), **Drda* > топонім *Дрдина падина* (Ђирић 189), схв. *дѣрда* — прізвисько незграбної дівчинки (Речник VI, 568). Пор. також *Дрда* — назва пасовища, ниви (Ђирић 217) ~ діал. *дрнда* 'шаповальний інструмент' (Марковић 78), *дрндѣлава* 'жінка з великою головою' (Ристић 82);

хорв. *Drnda* (Leksik 143) — форма зі вставним *-n-*, *Darda*, *Derda*, *Durdov*, *Drda* (Leksik 122, 127, 142, 148), *Dedrević* (Leksik 123) < **Derdević*;

слвн. *Drda*, *Durdevič* (ZSSP 116, 121), *Darda* ~ *dinda* 'дурепа (про жінку)' (Novak 35);

ст.-пол. *Dzirda*, 1485 р. (SSNO I, 565), *Dirda*, 1485 р. (SGP I, 549), Marek *Derda*, 1558 р. (Tichoniuk 58), пол. *Dedra* (SN II, 379) < **Derda*, *Derda* (SN II, 403), *Dzierda* (SEM 1, 65), *Dyrda* (SNŚ 2, 153), *Dyrdo* (Rymut I, 165), *Durd* (Rymut I, 165), *Durda* > топонім *Durdy* в колишньому Варшавському пов. (NMP II, 460), *Durdo* (SEM 1, 60), *Dudra* (SN II, 562) < **Durda*, *Dard*, *Darda* (Rymut I, 85, 120), *Dirda* (SN II, 431), *Dydra*, *Dyrda*, *Dyrdo* (SN II, 597, 613), *Darida*, *Derend*, *Derenda*, *Dyrunda*, *Dyrundo*, *Dorudz* (SN II, 359, 405, 493, 614). З білоруського чи польського антропонімікону *Дирда* / *Dyrda* запозичено литовцями — *Dirda* (LPŽ I, 501), а не навпаки, див. (Аникин 1995: 75–76), як справедливо зазначає Р.М. Козлова (Козлова 1997: 21);

чеськ. *Darda*, *Derda*, *Dirda*, *Dorda*, *Durda*, *Dyrda*, *Drda* (ЧП). Сюди ж *Dudr*, *Dudra* (ЧП) як метатезні варіанти первісних **Durd*, **Durda*;

ст.-слвц. *Drnda*, 1619 р. (Krško, Velička 51), Thomas *Drda*, 1625 р. (UFP II, 131), слвц. *Drda* (TZ Bratislava 65), *Drnda* (TP 96), *Durdy* (TZ Trnava 79) ~ діал. *darda* 'непотрібна для вжитку річ' (SSN I, 293); луж. *Dorda* (Wenzel II/1, 95).

Пор. ще слов'ян. *Дярда* (Рамієс 2, 376) < **Дярда* (поява глайда після дентального) < **Дарда*, а також укр. *Ярда* (Богдан 328) < **Дярда* (втрата дентального після розвитку глайда).

Слов'янське першоджерело слід вбачати в румунських прізвищах *Durda*, *Dîrd*, *Dard* (Constantinescu 260, 268). Зі слов'янських мов запозичено нім. *Drinda* (ТТ 35). Пор. ще іллір. *Darda* (Mayer I, 108).

З-поміж давніх паралелей для форм типу рос. *Дуридов*, болг. *Дуриданов* і т. п. можна вказати *Дурид* Самоський ($\approx 340 \approx 270$ рр. до н. е.) — ім'я одного з найвидатніших істориків епохи Олександра Македонського, автора "Македонської історії" в 26-ти книгах.

Із псл. **Dьrdь* пов'язують і генезис д.-руськ. *Дирь* — одного з перших київських князів. Варіант *Дирдъ* Іпатіївського літопису при цьому визнається етимологічним, тобто д.-руськ. *Дирь* < *Дирдъ* сягає стадіального **Дьрдъ* — форми з -ьр-рефлексациєю голосного в кореневій групі -ьr-. Загальноприйняте *Дирь*, укр. *Дір* кваліфікується як фонетично вторинна форма — результат ослаблення артикуляції звучності приголосного -д- після втрати кінцевого редукованого ь, а пізніше і його повного зникнення (Козлова 2008: 84).

З-поміж суфіксальних дериватів назовемо:

похідні з опорним консонантом -j-:

**Дьрдајь* / **Дьрдѣјь*: укр. *Дердей* (Горпинич 387), *Дордїй* (КПУ Харк. 16, 513), ст.-рос. Степанъ Роговъ, онъ же *Дардаевъ*, XVII ст. (Сиб. города 62), рос. *Дырдаев* (КПУ Ник. 5, 50), *Дардаев* (КП Алтай 2, 41), *Дурдаев* (КПУ Харк. 20, 339), *Дордеев* (ЖПТ), *Дарандеев* (КПО 5, 50), хорв. *Dardai* (Leksik 122), пол. *Derdaj*, *Dzierdziej* (Rymut I, 165), чеськ. *Drđaj* (ЧП), луж. *Dorděj* (Wenzel II/1, 95).

Похідні з -x- / -ž- у суфіксі:

**dьrдахъ*: пол. діал. *dardach* 'лахміття', *dadrach* 'жебрак, злодій' (SGP V, 347, 376).

**Дьрдашъ*: пол. *Derendasz* (SN II, 405).

**Дьрдошъ*: ст.-пол. *Dyrdosz*, 1473 р. (SSNO I, 549), чеськ. *Drdoš* (ЧП), словц. *Drdoš* (TZ Bratislava 65);

~ укр. діал. *дурдош* 'буркотун; шарлатан, нечесний працівник' (ЕСУМ 2, 141) < **дурдош*, блр. діал. *дырдо́ха* 'дирда; дівчинка-пустунка' (Носович 149), *дардоха* ж. 'здорова, дебела' [про дівчину] (Барадулін 400).

**Дьрдуха*: укр. *Дордуха* (СБП 281), словц. *Drnduška* (Krištof 297) — форма з епентезою.

**Дьрдуга*: укр. *Дердуга* (Черк.) < **Дьрдуга*.

Похідні з консонантом -k-:

***Dьrdaкъ / *Dьrd'акъ:** укр. *Дардак* (КПУ Полт. 3, 496), *Дердак* (Богдан 46), *Дерендяк* (КПУ Він. 7, 785) < **Дердяк*, *Дорундяк* (Богдан 51) < **Дордяк*, (похідні) ст.-рос. *Дордакова*, 1612 р., варіант *Дардакова*, 1615 р. (АПА 422, 522), воно ж *Дардаково* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN II, 655), хорв. *Drndak* (Leksik 143), пол. *Dyrdak* (SNŚ II, 153), *Derdak* (Rymut I, 165), *Dyrdziak*, *Dorondziak* (SN II, 490, 613), чеськ. *Drdák* (Beneš 290), ст.-слвц. *Vojtek Drdak*, 1625 р. (UFP II, 208), слвц. *Drdák* (TZ Trnava 177), *Durdiak* (TZ Nitra 14). Пор. ще гідронім *Derdak* у бас. Варти, який зіставляють з говірковими *derdač* 'іти дрібними кроками', *dyrdaka lecieć* 'швидко бігти' (Rieger, Wolnicz-Pawłowska 37);

~ укр. діал. *дудр'ак* 'причеп, базака' (Пиртей 2001: 65) < **дурд'ак*, *дурд'ак* 'відрізок колоди [...]'

 (Сабадош 353).

***Dьrdikъ:** укр. *Дердик* (Богдан 46), *Дардик* (СКТ 213), *Дудрик* (Богдан 54) < **Дурдик* ~ діал. *дудрик* 'буркотун; шарлатан, нечесний працівник' (ЕСУМ 2, 141), рос. *Дардик* (Лет. ЖС 2004, № 27–39, 58), блр. *Дордик* (м. Могильов), пол. *Dordzik*, *Derdzik*, *Dzierdzik* (Rymut I, 144, 165), *Durdzik*, *Dyrdzik* (SN II, 579, 613), чеськ. *Durdík* (Beneš 288), слвц. *Durdík* (BLS II, 380).

***Dьrdičь:** укр. *Дирдич* (*Dyrdycz*) (Красовський 65), серб. *Дардичь*, 1859 р. (ССЗН 5, 242), *Дардић* (Јањатовић 106), хорв. *Derdić*, *Drdić* (Leksik 127, 142). Теоретично це можуть бути й континуанти первісного **Dьrditjь*.

Як паралель з демінутивним суфіксом *-ica* пор. укр. *Деордица* (КПУ Дон. 20, 266), рос. *Дердица* (ЖПТ) < ***Dьrdica**.

***Dьrduka, *Dьrduкъ:** ст.-укр. Тиш'ко *Дордученко*, 1649 р. — козак Канівського полку (Реєстр 117), укр. *Durduk*, 1771 р. (ККС 77), Грицько *Дурдукъ*, 1756 р. (АК 5, 265), *Дордуковский*, 1869 р. (ОКІУМ), *Дордука* (КПУ Жит. 9, 99), *Дурдука* (КПУ Дн. 9, 128).

***Dьrdьka, *Dьrdькъ:** укр. *Дердка* (Богдан 46), чеськ. *Drdek* (Beneš 288), пол. *Derdek*, *Dyrdek*, *Derdka*, *Durdek* (Rymut I, 165), *Derudka* (SN II, 411), чеськ. *Drdek* (Moldanová 44);

~ укр. діал. *д'ордочка* 'вид печива' (Глуховцева 59), *д'урдочка* 'врізна петелька' (Гримашевич 46).

***Dьrduka, *Dьrduкъ:** ст.-укр. Северьянко *Дурдыка*, 1651 р. — білоцерківський козак (Тупиков 139), рос. *Дардык* (САЛ 408), *Дордык* (КПУ Дон. 8, 91), *Дардыкин* (КП Алтай 2, 398), блр. *Дардык*, *Дардыка* (м. Вітебськ).

Похідні з опорним *-l-* у суфіксальній морфемі:

***Dьrdala, *Dьrdalь, *Dьrdalь:** укр. *Дердаль* (Горпинич 72), *Дардалевич* (РР 29), блр. *Дордаль* (Бірыла 134), болг. *Дардалов* (Илчев 156), хорв. *Derdalić* (Leksik 127), пол. *Dyrdał, Dardała, Durdała, Dyrdał* (Rymut I, 26, 165), слов'ян. Андрей Мат. *Дырдалъ*, 1592 р. (ОДВ III, 49). Окремі з наведених фактів можуть континувати псл. ***Dьrdadlo** ~ укр. *дріндати* 'бігти риссю' (Ніковський 214) < **дирдати*, (похідне) *раздурдаць* 'розбудити' (СБГ 4, 615) і под.

***Dьrdela, *Dьrdelь, *Dьrdel'а, *Dьrdelь:** укр. *Иван Дердель*, 1784 р. (ИСК 21), *Дурдела* (Богдан 55), *Дурдель* (КПУ Терн. 1, 411), рос. *Дерделинь Иванъ* (Спрогис ПАУ 42), схв. *Дрнделски* (Пешикан 473) — форма зі вставним *-н-*, пол. *Dordel, Derdelewicz, Dzierdziel* (Rymut I, 165), чеськ. *Drdel* (Beneš 295).

***Dьrdidlo:** укр. *Дурдило* (ВіД 155), *Дзурдзило* (ЗР 237) — свідчення потенційності псл. **dьrditi* (se), пор. рос. діал. *ды'рдиться* 'витягувати ноги перед смертю' (СРНГ 8, 296), блр. *ды'рдицьца* 'т. с.' (Носович 149) та ін.

Із **dьrditi* (se) пов'язане й псл. ***Dьrdimь** > рос. *Дардымов* (Книги РФ II/1, 55) і т. п.

***Dьrdola, *Dьrdolь, *Dьrdolь:** ст.-укр. *Мартин Дурдолена*, 1620 р. (ВКО 169), укр. *Дордолан* (КПУ Дон. 17, 546) < *Дордол-ан*, ст.-блр. *Петръ Дырдолъ*, 1528 р. (ЛМ 1915: 226), болг. *Дардолов* (Илчев 156), хорв. *Dordolin* (Leksik 137), ст.-пол. *Dyrdoł*, 1453 р. (SSNO I, 549), пол. *Derdol, Derdoł* (Rymut I, 165), чеськ. *Drdol* (ЧП), ст.-слвц. *Drdol*, 1561 р. (Rušánek 151), слвц. *Drdol'* (TZ Nitra 12);

~ блр. *дурдóла* 'дурень, бовдур' (Носович 148), діал. *дурдóл* 'дурень', *дурдóла* 'нісенітниця' (Яўсееў 42), чеськ. *drdol* 'волосся, зав'язане вузлом', *drdola* 'базікало' (Gregor 46).

***Dьrdula, *Dьrdulь, *Dьrdul'а, *Dьrdulь:** укр. *Дырдул* (КПУ Ник. 1, 639), *Иван Дардуль*, *Алексей Дурдуль*, 1784 р. (ИСК 13, 24), макед. *Дардуловски* (Речник ПКМ I, 321), пол. *Dyrduł, Dyrduła, Derduła, Derdula* (Rymut I, 165), *Dyrdułowa* — мікротопонім (SNŚ II, 153), ст.-слвц. *Mikolaš Drdull*, 1626 р. (UFP II, 232), слвц. *Drdúl* (TZ Trnava 77), луж. *Derdula* (Wenzel II/1, 89).

***Dьrdyla, *Dьrdyl'а, *Dьrdylь:** пол. *Dyrdyła, Dardyla, Dordyl* (Rymut I, 126, 144, 165).

***Dьrdyla, *Dьrdylь:** чеськ. *Drdla, Drdlík* (Beneš 295).

Укр. *Дордоман* (НКП Дон. 2, 42) < *Дордом-ан* — потенційний рефлекс псл. **Dьrdomъ*.

Похідні з опорним *-n-* у суфіксальній частині:

**Dьrdana*, **Dьrdanъ*: укр. Никифор *Дарадань*, 1784 р. (ИСК 107), *Дарадан* (Новикова 238) < **Дардан*, *Дурдан* (Дуйчак 116), рос. *Дурданина* ж. (Енакиєво 164), *Дзарданов* (САМ 69) — форма з африкатизацією анлауту в результаті розвитку глайда (j) після дентального, болг. *Дурда́нов*, *Дерда́нски* (Илчев 161, 188), серб. *Дарадан* (Јањатовић 106) < **Дардан*, макед. *Дрдановска*, *Дрданоска* (Речник ПКМ I, 384), словц. *Drdan* (TZ Bratislava 65), пол. *Derdan* (Rymut I, 165). Пор. ще іллір. *Dardana* (Крахе 34). Щодо апелятивних відповідників пор. укр. діал. *дарда́н* 'йолоп, телепень' (ЕСУМ 2, 13), пол. діал. *dardan* 'дурень' (SGP V, 376).

**Dьrdenъ*: рос. *Дурденевская* (СКТ 243), пол. *Derdeń*, *Derdeniak* (Rymut I, 165).

**Dьrdinъ*: укр. *Дурдинець* (Редько ДУП 108), ст.-рос. *Иванъ Дурдинъ*, 1659 р. (Шумаков Сотницы, 65), рос. *Дюрдин* Афанасий, XVIII ст. (ТЯАК 63), *Дурандин* (САЛ 417) < **Дурдин* (вториненне *-а-*; інфіксація), *Драндин*, безпідставно віднесене до балтизмів (Лекомцева 94), ст.-пол. *Dzirdzina* (1484 р. — *Dzyrdzyna*) (SSNO I, 565), пол. *Dirdin*, 1704 р. (Lipowski 50).

**Dьrdonъ*, **Dьrdonъ*: рос. *Дурдон* (АУИФ 129), макед. *Дардонов* (Речник ПКМ I, 321), пол. *Dyrdon*, *Dyrdoń*, *Derdon*, *Derdoń*, *Dordoński* (Rymut I, 144, 165), (похідне) *Dziardonice* — назва фільварку (SG II, 266), чеськ. *Durdoň* (ЧП).

**Dьrdunъ*: укр. *Дердун* (КПУ Хм. 10, 87), *Дредун* (ЧЧ 2, 504) < **Дердун*, ст.-рос. *Иванъ Николаевичъ Дардуновъ*, 1686 р. (АЮБ I, 336), *Дордуновъ* Семень Микулаєвъ (*Дардуновъ* Семень Николаєвъ) (АУФ 109, 119), *Дордунов*, 1699 р. (Водарский 276), блр. *Дрэдун* (Бірыла 137) < **Дэрдун* (метатеза), пол. *Derdun* (Rymut I, 165), *Durdun* (SN II, 579) ~ укр. діал. *дирдунé* мн. 'оладки з тертої картоплі, жарені на олії' (Корзонюк 108).

**Dьrdunъ*: пол. *Durdyń* (Rymut I, 165).

Найявний фактичний матеріал свідчить про потенційність дериватів із *-r-* у суфіксі:

**Dьrdaгъ*, **Dьrdaгъ*: блр. *Дардарчэнка* (Бірыла 126), макед. *Дардарев* (Речник ПКМ I, 321), хорв. *Dardarić*, *Drdar* (Leksik 122, 142).

Пор. ще рос. *Драндаров* (Стехна 29) < **Дардаров* (форма з метатезою та інфіксацією);

~ серб. діал. *дрндáр* 'шаповал' (Марковић 88).

**Дърдера*: укр. *Дердера* (КС Од. 2, 458) < **Дордера* (е < о під впливом голосного суфіксальної морфемі).

**Дърдугъ*: укр. *Дордур* (КПУ Дон. 9, 103), *Дардур* (КПУ Дон. 10, 97), рос. *Дордуров* (КПУ Ув. Дон. 2, 622), *Дардуров* (ТВР 187).

**Дърдѣга*: блр. Радзко *Дрыдра*, 1746 р. (Бірыла 1966: 211) < **Дырдра* (метатеза).

**Дърдуга*: укр. *Дердира* (КПУ Черк. 6, 126), *Дирдира* (ОКІУМ).

Похідні з консонантом -s- у суфіксальній морфемі репрезентують:

**Дърдасъ*: укр. *Дурдас* (КПУ Хм. 1, 472), рос. *Адардасов* (КПУ Дон. 9, 36), пол. *Derdas, Dardas, Dordas, Durdas, Dyrdas* (Rymut I, 126, 144, 165), *Derendas* (SN II, 407). Пор. також іллір. **Dardas, Derdas* (Krahe 34, 41).

Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *дурандас* 'дурень' (ОСВГ 3, 187), *дурындас* 'т. с.' (СДГВ 156) — форми з секундарними голосними та інфіксацією, блр. *дырдас* 'хлопчик-пустун, що вийшов з дитячого віку [...]' (Носович 149), помилково віднесене до балтизмів (Лаучюте 108).

**Дърдесъ*: пол. *Derendes* (SN II, 407).

**Дърдисъ*: рос. *Дурдисов* (КПУ Дн. 4, 88), чеськ. *Durdis* (Beněš 291).

**Дърдосъ*: пол. *Derendos* (SN II, 407).

**Дърдусъ*, **Дърдусь*: укр. *Дордус* (Радіон 22), *Дардус* (КПУ Полт. 1, 191), *Дордусь* (Тернопіль 303), рос. *Дурдусов* (Лет. ЖС 2002, № 14—26, 61).

**Дърдусъ*: пол. *Durdys* (Rymut I, 165).

Укр. *Дордаменко* (КПУ Дон. 15, 190), пол. *Dyrdat* (SN II, 613) — свідчення потенційності псл. **Дърдаты(ь)*.

**Дърдитъ*: ст.-укр. Семен *Дердитчин*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 253), хорв. *Dordit* (Leksik 137).

Слід назвати також поодинокі композити та префіксальні деривати:

Дърдѹшь(ь)*: укр. *Драндауш* (ЧТ 1, 268) — форма з епентичним -н- та метатезою -ар- > -ра- (Дардауш* > *Дра(н)дауш*).

***Bodьrda**: рос. (похідне) *Будардино* — назва поселення на р. Вежна (Кусов235).

***Kodьrda**: ст.-пол. *Johannes Kudarda*, 1398 р., варіант *Kuderda*, 1497 р. (SSNO III, 188), чеськ. *Kodrda* (Hruška 42).

***Nedьrda**: чеськ. *Nedrda* (ЧП).

***Xodьrdajь**: укр. *Худардай* (КПУ Херс. 10, 17).

Похідні з коренем **Dьrb-*

Корінь **Dьrb-* < **dьrb-* — похідне від і.-є. **der-* у ступені кореневого вокалізму *e*-ряду, розширене *-b*-детермінативом. Він продуктивно реалізувався як в апелятивній (Шульгач 2010б: 101–102), так і в пропріальній, зокрема антропонімній, лексиці. Пор.:

***Дьрба**: укр. *Дерба* (КС Черніг. 2, 275), рос. *Дерба* (ЖПТ), блр. *Дзерба* (Бірыла 129), *Дзербино* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 239), пол. *Derba*, *Dirba*, *Dzirba*, *Dzierba* (SN II, 403, 431, 640, 656), *Dierzba* (Rymut I, 170), чеськ. *Drba* (Beneš 287);

~ блр. діал. *дэ'рба* 'жінка високого росту, з тонкими довгими ногами' (МСММ 48), пол. *dzierba* 'сорокопуд, *Lanius L.*' (ЕСУМ 2, 35).

***Дьрбѣдъ**: укр. *Дербідь* (КПУ Він. 9, 34).

***Дьрбузь**, ***Дьрбузь** < **Dьrbugь*: рос. *Дербыжевъ* Филипп Савельєв, 1737 р. (МИРС II, 76), *Дербугов* (Лет. ЖС 2005, № 1–13, 7), блр. *Дербугов* (м. Барановичі).

***Дьрбайь**: укр. *Дербай* (Чучка 191), ст.-рос. (похідне) Фомино *Дербаето*, 1554 р. — назва поселення в колишньому Московському пов. (Сташевский LXI), рос. *Ербаев* (ЖПТ) < **Дербаев*.

***Дьрбѣйь**: укр. *Дербій* (Богдан 46), рос. *Дербеев* (Рамієць 2, 376).

Похідні з *-х-* / *-š-* у суфіксі:

***Дьрбахъ** / ***Дьрбашь**: укр. *Дербах* (КПУ ІФ 2, 651), рос. *Дербашов* (РУС 122), пол. *Jerbach*, *Dzierbasz*, *Dzirbasz* (SN II, 656; IV, 348), чеськ. *Drbašek* (Moldanová 44).

***Дьрбешь**: рос. *Дербеш* (ЖПТ) і под.

***Дьрбіхъ** / ***Дьрбішь**: укр. *Дербіш* (Богдан 46), рос. *Дербишев* (ЖПТ), (похідні) *Дербишева*, *Дербишево* — ойконіми в колишніх Оренбурзькій і Тамбовській губ. (Vasmer RGN II, 712), словн. *Derbiš* (ZSSP 103), пол. *Derbich*, *Derbisz* (SN II, 403).

***Дѣрбушъ:** укр. *Дербуш* (КПУ Од. 9, 86), ст.-рос. (похідне) *Дербушина Горка*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК VI, 7), рос. *Дербуш* (ЖПТ), *Дербушов* (КПУ Харк. 16, 364), (похідні) *Дербушево*, *Дербушева*, *Дербушевка* — назви поселень у колишніх Рязанській, Пермській, Тульській губ. (Списки Рязан. 527; Vasmer RGN II, 712), пол. *Derbusz* (SN II, 403), чеськ. *Drbušek* (ЧП).

***Дѣрбушъ:** ст.-укр. *Дербушъ* Іванович, 1649 р. (Реєстр 139), ст.-рос. Степанко *Дербушъ*, 1495 р., Андрюшка *Дербушевъ*, 1668 р. (Тупиков 126, 530), (похідне) *Дербушово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Каширському пов. (ПКМГ I/2, 1378), рос. *Дербушев* (РУС 122), *Ербушев* (ИС 15), (похідне) *Дербуши* — ойконім у колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN II, 712).

Похідні з *-k-* / *-č-* у суфіксі:

***Дѣрбакъ** / ***Дѣрбаць:** ст.-укр. Macziek *Derbak*, XVI ст. (Жерела II, 119), укр. *Дербак* (Чучка 191), ст.-рос. (похідне) *Ербачово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Ярославському пов. (ПМЯ II, 59) < **Дербачово*, рос. *Дербаков* (ЖПТ), блр. (похідне) *Дербаки* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN II, 712), макед. *Дрбач* (Речник ПКМ I, 383), пол. *Derbacz* (SN II, 403);

~ укр. діал. *дербáк* 'повільний' (Алмашій 29), 'нікудишня людина' (Сабадош Словник 62), 'нероба, ледащо, каліка, інвалід' (Чучка 191), 'маруда' (Поп 57).

***Дѣрбіць:** укр. *Дербичів* (Горпинич 27), рос. *Дербичев* (ЖПТ), блр. (похідне) *Дербичи* — ойконім у колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN II, 712), слвн. *Jerbič* (ZSSP 232), пол. *Derbicz* (SN II, 403). Заголовна праформа може розцінюватися як патронім на *-іць* або як *j-*ове розширення базового **Дѣрбікъ*. Останнє співвідносне з назвою племені *дербики* (лат. *Derbices*, грецьк. Δερβίκαί), яке локалізують 1) на південно-східному березі Каспійського моря, на захід від середньої течії Аму-Дар'ї, по сусідству з *даями*; 2) у внутрішніх районах Лівії (Буданова 215; ДАСА 151, виноска 45). Стосовно його структури пор. етнонім *бебрики* (лат. *Bebruci*, *Bebruces*, грецьк. Βέβρυκες, Βεβρύκοι) — назва фракійського племені в Малій Азії (Буданова 163).

***Дѣрбъка**, ***Дѣрбъкъ:** укр. (похідне) *Деребчин* — ойконім у Вінницькій обл. (форма з секундарним голосним), рос. *Деребкин* (Памяць Лоеўск. 261), пол. *Derbek* (SN II, 403).

***Дѣрбукъ**: рос. *Дербуков* (КПУ Полт. 6, 101), блр. *Дзербук* (Бірыла 129), пол. *Dzierbuk, Dzirbuk* (SN II, 640, 656).

На основі схв. *Дрбац* (Речник IV, 664) можна відновлювати демінутив ***Дѣрбьсь**.

Деривати з консонантом *-l-* у суфіксальній морфемі:

***Дѣрбалъ**: укр. *Дербаль* (Чучка 191), ст.-чеськ. *Hinkonis dicti Drbal*, 1384 р. (Moldanová 44), чеськ. *Drbal* (ЧП) ~ укр. діал. *дербаль* 'здоровань, лінюх' (Чучка 191), 'маруда' (Поп 57).

***Дѣрбелъ**, ***Дѣрбыль**: ст.-рос. Сенка *Дербелин*, 1533 р. (Сироткин 131), (похідне) *Дербелово*, XVI ст. — назва починка на Новгородщині (НПК VI, 703), хорв. *Drblik* (Leksik 141), чеськ. *Drblík* (ЧП).

***Дѣрбола**: чеськ. *Drbola* (Moldanová 44).

***Дѣрбулъ**: чеськ. *Drbul* (Beneš 295).

***Дѣрбидло**: ст.-рос. (похідне) *Дербилова*, 1589—1590 рр. — назва поселення в колишньому Вологодському пов. (Федышин 89), рос. *Дербилов* (ЖПТ), блр. (похідне) *Дзярбілава* — ойконім у Вітебській обл. (Рап. Віц. 128).

Про потенційність псл. ***Дѣрбимъ**, мотивованого дієсловом **dьrbiti*, свідчить слов'ян. (похідне) *Дирбими*, XVI ст. — мікротопонім у Жомойтській землі (Спрогис 95).

Деривати з консонантом *-n-* у суфіксальній морфемі:

***Дѣрбанъ**: рос. *Дербанов* (ИС 17), *Ербанов* (Память 3, 35), пол. *Dzierbanowicz* (SN II, 640). До кола споріднених назв слід віднести й етронім *Дерѣаноѡ* — назва невеликого племені в Далмації, згадана Аппіаном (Буданова 215);

~ укр. діал. *дербанка* 'шипшина' (Поп 57).

***Дѣрбень**: ст.-рос. *Дербень*, 1646 р. (ЯП 17), рос. *Дербенев, Ербенев* (РУС 122, 142), (похідні) *Дербени, Дербенева* [історично *Дербенево*, на Ярани, 1646 р. (ЯП 17)], *Дербеневка, Дербеневская* — ойконами в колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN II, 712), пол. *Derbień* (SN II, 403);

~ рос. діал. *дѣрбень* 'здичавіла, обросла волоссям, занедбана людина' (Мосеев 45), *дѣрбѣнь* 'незграба' (ОСВГ 3, 129), 'грубе полотно' (АОС 11, 38), 'бур'ян' (Коновалова 76).

***Дѣрбинъ**: ст.-рос. Івашко *Дербинъ*, 1670 р. (Тупиков 530), рос. *Дербин* (ЖПТ), блр. *Дзєрбін* (Бірыла 129), схв. *Дрбинац* (Речник IV, 664), пол. *Derbin* (SN II, 403).

***Дѣрбунъ:** укр. *Дербун* (Київ.), рос. *Дербунович* (ЖПТ), пол. *Dzierbun* (SN II, 640). Щодо мотивації пор. блр. діал. *дзярбун* 'хто дряпається' (Крамко 57).

Деривати з консонантом *-s-* у суфіксальній морфемі:

***Дѣрбаса, *Дѣрбасъ:** укр. *Дербас* (КПУ Дн. 5, 64), ст.-рос. (похідні) *Дербасина*, XVI ст. — назва пустища, *Дербасино*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК VI, 302, 358), рос. *Дербас* (САМ 68), *Дербасов*, *Ербасов* (ЖПТ), *Деребас* (КПУ Киров. 1, 133) — форма з секундарним голосним, пол. *Dzierbas* (SN II, 640).

***Дѣрбисъ:** пол. *Derbis* (SN II, 403).

***Дѣрбусъ:** рос. *Дербусов* (ЖПТ).

Деривати з консонантом *-t-* у суфіксальній морфемі:

***Дѣрбатъ:** рос. *Ербаткин* (ЖПТ) < *Дербаткин*, серб. *Дрбат* (Пешикан 512), пол. *Derbat* (SN II, 403).

***Дѣрбетъ:** рос. *Дербетов* (ЖПТ), (похідне) *Дербетовское* — ойконім у Ставропольському краї (Vasmer RGN II, 712).

***Дѣрбѣтъ:** (похідні) словн. *Drbetici* (Im. m. 150), пол. *Dzierzbietów* (NMP II, 494) — топоніми.

***Дѣрбитъ:** укр. *Дербит* (КПУ Харк. 18, 80).

***Дѣрбота, *Дѣрботъ:** пол. *Derbot* (SN II, 403), (похідне) *Dzierzborki* — ойконім (NMP II, 494), чеськ. *Drbota* (Moldanová 44).

***Дѣрботъ:** ст.-рос. *Дербутиха*, XVI ст. — мікротопонім (НПК VI, 411), ст.-блр. Гендрута Юр. Филипова *Дербутовичъ*, 1599 р. (ОДВ V, 81), чеськ. *Drbout* (Beneš 23). Пор. ще слов'ян. (похідне) *Дербутовичи*, XVI ст. — мікротопонім у Жомойтській землі (Спрогис 93), чеськ. *Drbout* (Moldanová 44).

***Дѣрбавъ(ь):** укр. *Дербавка* (Holutiak 146), *Дербавчук* (КПУ ІФ 1, 250).

***Дѣрбовъ(ь):** рос. *Дербов* (ПДС 1, 190), пол. *Dzierbowicz* (SN II, 640) ~ укр. *дербóвий* 'дерновий' (Грінченко 1, 368).

***Дѣрбоъ, *Дѣрбуза:** ст.-рос. (похідне) *Ербузино*, 1603 р. — назва пустища в колишньому Московському пов. (Булычев 393), рос. *Дербозов* (АУИФ 118) ~ рос. діал. (іносуфіксальне) *ербезá* 'шибеник, бешкетник' (СРГСУ 1, 153) < **дербеза*.

Як свідчить фактичний матеріал, можлива реконструкція окремих композитів:

***Дѣрбождѣъ:** блр. *Дербаед* (КП Сарат. 3, 67).

***Dьrbonoшъ**: рос. *Дербаносов* (СКТ 219).

***Dьrbogolъ(jь)**: рос. *Дербоглов* (НКП Од. 1, 139) < **Дербоголов*, пол. *Derbochlaw* (SN II, 403), чеськ. *Drbohlay* (ЧП).

На основі ст.-рос. *Худербин* Григорей, 1634 р. (ТК I, 314), рос. *Василий Федоров с. Худербинъ*, 1724 р. (Вятка 147) можлива реконструкція псл. ***Ходьrba**.

Похідні з коренем **Gьd-*

Слов'янська антропонімна лексика з коренем **Gьd-* на сьогодні належним чином не описана й не прокоментована. Практично позбавлена апелятивного підґрунтя, вона справляє враження реліктової, збереженої лише в пропріальній сфері.

Зібраний з доступних джерел і систематизований матеріал, поданий нижче, включає випадки не регулярної з погляду правил історичних граматик слов'янських мов вокалізації *-ъ > -е-*. Однак подібна рефлексія редукованого спостерігається не лише серед похідних з коренем **Gьd-*. Пор., наприклад, інші випадки: укр. діал. *гeб* 'горб' < **gьbbъ*, *Геба* (КПУ Ник. 1, 286) < **Gьба*, без 'бузок' < **bьzъ*, рос. діал. *пригeбъ* 'згин, звивина (на стовбурі дерева)' (Мызников Беломорье 337) < **prigьbbъ*, пол. діал. *kień*, род. відм. *knia* 'пень, колода', ст.-луж. *keń* 'пеньок' < **kьnъ* та ін., які заслуговують спеціального опису.

Фактичний матеріал дозволяє попередньо відновити лексико-словотвірну мікросистему з коренем **Gьd-* так:

***Gьda**, ***Gьdъ**, ***Gьdo**, ***Gьdъ(jь)**: укр. *Гeда* (РУС 93), рос. *Гeда*, *Гeдо* (ЖПТ), блр. *Гeда* (Бирьла 107), пол. *Gda*, *Ged*, *Geda*, *Gieda*, *Giedo* (SN III, 293–328). Пол. *Gdy* (SN III, 295) свідчить про потенційність ад'єктива ***Gьdъ(jь)**. Зауважимо, що всі польські особові назви з коренем *Ged-*, *Gied-* К. Римут виводив з єврейського імені *Гeдеон* (Rymut I, 226), що не переконує.

Антропонім ***Gьdъ** відобразився також у назвах поселень: рос. *Гдов*, *Гдовка* — ойконіми в колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN II, 331), *Гeдeвский Пoгocт* — назва поселення на р. Ояті в колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN II, 332), пол. *Gdów* — у долині р. Рада.

Похідні з консонантом *-j-* у суфіксальній морфемі:

***Gьdajъ**: рос. *Гдаев* (СП 88), *Гедаев* (ЖПТ), блр. (похідне) *Загдай* (Бірыла 153) < **За-гдай*, пол. *Gedaj* (SN III, 297).

***Gьdějъ**: укр. *Гедей* (Богдан 84), ст.-рос. (похідне) *Гдеевская*, 1617 р. — назва пустища на Вологодщині (Судаков 17), рос. *Гдеев* (ЖПТ), пол. *Gedej* (SN III, 297), слов'ян. *Gedeyko* [1382 р. — *Gedeyke* (Trautmann AP 30)].

***Gьdujъ**: рос. *Гедуев* (ЖПТ).

Пол. *Gedyga* (SN III, 297) — потенційний рефлекс псл. ***Gьdyga**.

Похідні з *-x-* / *-š-* у суфіксальній морфемі:

***Gьdašъ**: пол. *Gdasz*, *Giedaszko* (SN III, 294, 328).

***Gьdeša**, ***Gьdešъ**: укр. *Гедеш* (Панцьо 100), (похідне) *Гдешичі* — назва поселення у Львівській обл., рос. *Гдешинский* (ЖПТ), пол. *Gdesz* (SN III, 294). Пор. ще *Гдешин* — топонім у колишній Люблінській губ. (Vasmer RGN II, 331).

***Gьdošъ**: хорв. *Gedošević* (Leksik 185), пол. *Giedosz* (SN III, 328).

***Gьduxъ** / ***Gьdušъ**: укр. *Гдушевський* (СП 88), рос. *Гдухов*, *Гедуш* (ЖПТ), пол. *Gduch* (Rymut I, 225), *Gduszak*, *Gieduszko* (SN III, 295, 329).

Похідні з консонантом *-k-* / *-č-* у суфіксальній морфемі:

***Gьdakъ** / ***Gьdačъ**: ст.-укр. *Szenko Hedak*, XVI ст. (Жерела II, 284), укр. *Гдак* (Вол.), рос. *Гедак* (ЖПТ), пол. *Gdak*, *Gdacz*, *Giedacz* (SN III, 293, 328).

***Gьdikъ** / ***Gьdičъ**: рос. *Гедиков*, *Гедич* (ЖПТ), пол. *Gdik* (SN III, 294), слов'ян. *Gedike*, 1349 р. (Trautmann AP 30).

***Gьdъka**, ***Gьdъkъ**, ***Gьdъko**: блр. *Гедько* (Рязан. КП I, 675), пол. *Gedek*, *Giedka* (SN III, 297, 328).

***Gьdykъ**: пол. *Gdyk* (SN III, 295).

***Gьdъсь**: пол. (похідне) *Gdeczyk* (SN III, 294).

Деривати з *-l-* у суфіксі:

***Gьdala**, ***Gьdal'a**, ***Gьdalyъ**: укр. *Гдала* (ДАВО ф. 40, оп. 14, од. зб. 401, арк. 15), *Гдаль* (КПУ Хм. 8, 207), рос. *Гдалев* (РУС 33), *Гдалевич*, *Гдаля* (ЖПТ), хорв. *Gedalja* (Leksik 185), пол. *Gdal* (SN III, 293).

***Gьdula**, ***Gьdul'a**, ***Gьdulъ**: укр. *Гдуля* (КПУ Льв. 2, 27), *Гдулик* (Панцьо 102), рос. *Гдуля* (ЖПТ), блр. *Гдуля* (ЖПТ), чеськ. *Gdul*, 1577 р. (Davidék 99), *Gdula* (ЧП).

Є підстави для реконструкції пасивних дієприкметників теперішнього часу на **-i-m-*, **-o-m-*:

***Gьdima, *Gьdimъ:** укр. *Гедима* (СКТ 153), *Гыдым, Гыдыма* (КПУ Лут. 7, 125), пол. *Gedyta, Gedytin, Giedyta, Giedytin, Giedzimów* (SN III, 298, 329), слов'ян. *Gedim* (Trautmann AP 30). Заголовні праформи реалізувалися також у середньовічній (литуанізованій) мікротопонімії Жемайтії: *Гедимнишкя, Гедимтишки, Гедымтишкя*, — зафіксованій І. Спрогісом (Спрогис 68). До цього списку слід додати *Гедимин* (варіант *Гедымин*) — ім'я великого князя литовського, сина Лютовіра, який не прийняв християнство. Належність його до слов'янського антропонімікону обстоює Р.М. Козлова (Козлова II, 174).

***Gьdomъ:** пол. *Gdomski, Gedamek* (SN III, 294, 297), слов'ян. *Gedam* (Trautmann AP 29) < **Gedom*. Пор. також слов'ян. *Гедом*, XVI ст. — назва урочища в Жемайтії (Спрогис 69).

Похідні з консонантом *-n-* у суфіксальній морфемі:

***Gьdanъ:** рос. *Гданов* (ЖПТ).

***Gьdenъ:** д.-руськ. Іворъ *Геденевичъ*, 1159 р. — дружинник великого князя Київського (Тупиков 514).

***Gьduna, *Gьdunъ:** рос. *Гдунова ж.* (ЖПТ), *Гедунов* (КПУ Ник. 6, 93), пол. *Gduna, Gdunik* (SN III, 295), слов'ян. *Gedun*, 1261 р. (Trautmann AP 31). Пор. також *Гедуни* — ойконім у колишній Віленській губ. (Vasmer RGN II, 332).

***Gьdynъ:** пол. *Gdynia, Gedyńia, Giedyna* (SN III, 295, 298, 328).

Можна відновити деякі інші праантропоніми:

***Gьdarъ:** пол. *Gdarz* (SN III, 294).

***Gьdyra, *Gьdyтъ:** укр. *Гдыра* (м. Луцьк), рос. *Гдырь* (КПУ Киров. 1, 444), пол. *Gdyra* (SN III, 295).

***Gьdasa, *Gьdusъ:** пол. *Gdasa, Gdus* (SN III, 294, 295).

***Gьditъ:** ст.-рос. (похідне) *Гдѣтцкой*, XVI ст. (НПК III, 38), слов'ян. (пруськ.) *Gedite, Gedithe*, 1361 р., *Gedyte*, 1295 р. (Trautmann AP 182).

На основі слов'ян. *Гедутишки*, XVI ст. — назва ґрунту (Спрогис 69) можна реконструювати псл. ***Gьdотъ** < **gьdотъ*, мотивоване дієсловом **gьdti*.

***Gьdyтъ:** пол. *Gdytowski* (SN III, 295).

***Gьdavъ(ь):** пол. *Gdawiec, Gdawiak* (SN III, 294), слов'ян. *Gedaw* (Trautmann AP 30).

Псл. **Gъdovъ* / **Gъdevъ* — патроніми на -ovъ / -evъ — реконструюються з огляду на ст.-рос. (похідне) *Гедевичи*, 1578 р. — ойконім в Обонезькій п'ятині (АИст. I, 370), чеськ. *Gdovin* (ЧП), словц. *Gdovin* (TZ Bratislava 91).

Можна відновити деякі унікальні композити. Фактичний матеріал для їх відновлення фіксується лише в північнослов'янській зоні. Цілком логічна наявність його в пруському антропоніміконі. Вона підтверджує висловлене ще в середині минулого століття твердження Б.В. Горнунга про те, що пруссо-ятвязька діалектна група була складовою давнього протослов'янського ядра (Горнунг 1958: 62). Ця теза була повторена ним на V Міжнародному з'їзді славістів (Горнунг 1963: 49, 106), нині підтримана й розвивається Р.М. Козловою. Див. (Казлова II, 224).

**Gъdbutъ*: слов'ян. *Gedebuth* — особова власна назва в пруському антропоніміконі (Trautmann AP 30), (похідне) *Гедбутишки*, XVI ст. — мікротопонім (Спрогис 67), литuanізований за рахунок приєднання суфікса -ишки.

**Gъdgolvъ*: слов'ян. (похідне) *Гедголовчизна*, XVI ст. — назва пустища (Спрогис 68).

**Gъdgьldъ*: ст.-блр. *Гедговдъ* Николай, 1528 р. [(ABK XXIV, 71), в тексті — *Giedgowt Nicołay*], *Гедговдович* Мартин Янович, 1596 р. (ABK XXXII, 305), *Giedgowd Stanisław*, 1698 р. (ABK XIII, 133), рос. *Гедговд* (Лет. ЖС 2009, № 39, 140), пол. *Giedgowd* (SN III, 328), слов'ян. *Gedegaude*, *Gedegawde*, 1400 р. (Trautmann AP 30). Пор. ще (похідні) *Гедгавдзе*, *Гедговдишки*, *Гедговдишкя*, XVI ст. — мікротопоніми в Жемайтії, пізніше — Ковенській губ. (Спрогис 68). Стосовно другого компонента пор., наприклад, укр. *Голда* (СП 89), ст.-рос. *Голда* Никифор, XVI ст. (НПК V, 205), пол. *Gietda* (SN III, 333) і под.

**Gъdъtьltъ*: слов'ян. (похідне) *Гедтовтишкя*, XVI ст. — мікротопонім (Спрогис 69). Другий компонент продовжують укр. *Товт* (РУС 414), блр. *Тоўт* (Бірыла 412) та ін.

**Gъdъvidъ*: пол. *Giedwid* (SN III, 329). Пор. також (похідні) *Гедвиди* — ойконім у колишній Віленській губ. (Vasmer RGN II, 332), *Гедвидишки*, *Гедвидайтишки*, XVI ст. — місцеві назви (Спрогис 67).

**Gъdemьrъ*: блр. (похідне) *Агдэмер* — ойконім у Брестській обл. (Рап. Бр. 12).

Композити з компонентом *-gъdъ* у постпозиції:

***Butigъdъ**: слов'ян. *Butigede*, 1409 р. — особова назва в пруському антропоніміконі (Trautmann AP 22).

***Milogъdъ**: слов'ян. (пруськ.) *Milagedde*, 1409 р., *Mylogede*, 1398 р., *Milogede* та ін. (Trautmann AP 58–59).

***Skъldegъdъ**: слов'ян. *Skawdegede* (Trautmann AP 93) — антропонім у прибалтійських слов'ян. Відновлено в (Казлова III, 194–195).

***Surъgъdъ**: слов'ян. *Surgedde*, 1357 р. — особова назва в пруському антропоніміконі (Топоров Е–Н 182). Щодо компонента *Sur* пор. ст.-рос. *Сур*, XVI ст. (Веселовский 306), пол. *Sur* (SN IX, 156) та ін.

***Svojъgъdъ**: *Swaygedde*, *Swaygede*, 1394 р. — особова назва в пруському антропоніміконі (Топоров Е–Н 182).

***Voъgъdъ**: слов'ян. (пруськ.) *Wayjede*, 1394 р., *Weygedde*, *Woygede*, 1411 р. та ін. (Топоров Е–Н 182).

***Vъsegъdъ**: слов'ян. (пруськ.) *Wissegede*, 1347 р., *Wyssegede*, *Wisseged*, 1339 р. та ін. (Топоров Е–Н 182–183).

Похідні з коренем **Kostr-*

Безафіксні ***Kostra**, ***Kostrъ**, ***Kostro** реконструюються на основі: укр. *Костра* (Богдан 136), *Кустра* (Літ. АД 2009, № 3, 139) < **Костра*, *Кустро* (КПУ Дон. 17, 365) < **Костро*, *Костро* (СКТ 386), ст.-блр. *Петр Костр*, 1526 р. (LM № 14, 338), Миколай *Костра* (ЛМ 1915: 986), блр. *Кастра*, *Кастроўскі* (Бірыла 191), ст.-рос. *Костров* Мамыш Жеребцов, 1496 р. (Веселовский 160), (похідні) *Кострино*, *Другое Кострино*, 1478 р. — назви пустищ у Новгородській землі (Греков 1914: 7), рос. *Кастр* (КП Твер.), *Кастров* (ЖПТ), *Костра* (ЗВ 684), *Костров* (СКТ 386), (похідні) *Кострино*, *Кострова* (3), *Кострово* (7) — назви поселень у різних регіонах (Vasmer RGN IV, 464), блр. *Кастрово* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 150), ст.-пол. *Kostro*, 1426 р. (SSNO III, 98), пол. *Kostra*, *Kostro* (SN V, 195), чеськ. *Kostra*, *Kostrov* (Beneš 226, 260), словц. *Kostra* (TZ Bratislava 175);

~ рос. діал. *кострá* 'задирикувата людина' (ССГ 5, 89) та ін., зібрані під гаслами **kostra*, **kostrъ* (ЭССЯ 11, 158–160, 163–164).

Рос. *Кострєв* (СП 190), пол. *Kostrz* (SN V, 196) дають підстави для відновлення базового **Kostrъ*.

**Kostrica*: ст.-укр. Юско *Кострыца*, 1538 р. (LM № 20, 131), Ортюшка Андреев сын *Кострица*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 380), укр. *Костриця* (Пура СПР V, 79), ст.-блр. Юско *Кострыца*, 1537 р. (AS IV, 121), Федоръ *Кострыца*, 1630 р. (Тупиков 202), блр. *Кастрыца* (Бірыла 191), (похідні) *Кострицы* — ойконіми в колишніх Вітебській та Могильовській губ. (Vasmer RGN IV, 465), рос. (похідні) *Кострицы* — ойконіми в колишніх Новгородській, Псковській та Смоленській губ. (Vasmer RGN IV, 465), слвн. *Kostrica* (ZSSP 291), пол. *Kostrzyca* (SN V, 197), чеськ. *Kostrřica* (ЧП);

~ **kostrica* (ЭССЯ 11, 162).

**Kostrika*, **Kostriky*: укр. *Кострик* (РУС 209), ст.-рос. Иван Матвеевич *Кострика* Хлопов, 1562 р., Иван *Костриков*, 1570 р. (Веселовский 160), рос. *Костриков* (СП 190), блр. *Кострикин* (СБГТ 239), чеськ. *Kostrřik* (ЧП);

~ **kostrika* (ЭССЯ 11, 162), укр. діал. *кóстрик* 'йорш, *Acerina cernua* L.' (ЕСУМ 3, 54), рос. діал. *кóстрик* 'солома, складена в купу при молотьбі' (СПГ 1, 426).

**Kostrakъ*, **Kostr'akъ* / **Kostrachъ*: укр. *Костракевич* (Богдан 136), *Кострач* (КПУ Звितязжі Київ. 6, 121), рос. *Костраков* (Ряз. КП 1, 102), пол. *Kostrzak* (SN V, 196);

~ укр. діал. *костр́ак*, *костр́ач* 'тверда частина пір'їни' (Аркушин 1, 246), болг. *костр́ак* 'риба з твердою лускою, яку важко чистити' (ЭССЯ 11, 158, стаття **kostra*).

**Kostričъ*: укр. *Кустрич* (Переможці Він. 2, 63), *Кустрич* (Літ. АД 2008, № 1, 137), блр. (похідне) *Костричи* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN IV, 465), хорв. *Kostrić* (Leksik 320) ~ серб. *кострич* 'молочай' (Лавровский 254), хорв. діал. *kostrić* 'divlje zelje' (Gusić 179).

**Kostrъkъ*: ст.-рос. *Кострокъ*, 1378 р. — татарський князь (ПСРЛ XXIV, 142), рос. *Костроков* (ИС 66).

**Kostryka*: ст.-рос. Павелъ *Кострычинъ*, 1507 р. (Тупиков 594), Тихонъ *Кострыкинъ*, 1676 р. (ОВДА 396), рос. *Кастрыкин*, *Кострыкин* (ЖПТ).

**Kostrъсь*: ст.-рос. *Кострец* Григорий Давидович Пушкин, XVI ст. (Веселовский 159), рос. (похідні) *Кострецово*, *Кострецы* —

ойконіми в колишніх Псковській та Тверській губ. (Vasmer RGN IV, 464), хорв. *Kostrec* (Leksik 320), словц. *Kostrec* (TZ Bratislava 175);
~ **kostrъсь* (ЕССЯ 11, 164–165).

**Kostrukъ*, **Kostr'ukъ*: ст.-рос. *Кострюков* Иван Васильев, 1594 р. (Веселовский 160), рос. *Кострюков* (СП 190), блр. *Каструк* (ЖПТ), ст.-пол. *Costruk*, 1390 р. (SSNO III, 99), пол. *Kostruk* (SN V, 196);
~ **kostruka* (ЕССЯ 11, 163), рос. діал. *кострюк* 'молодий осетр' (СРГС 2, 133).

**Kostreba*: укр. *Костреба* (Богдан 136), пол. *Kostrzeba* (SN V, 196), чеськ. *Kostřeba* (ЧП) ~ схв. діал. *kostreba* 'зла, сварлива жінка' (ЕССЯ 11, 160, стаття **kostreva*).

**Kostręba*, **Kostrębъ*: укр. *Костряба* (СП 190), пол. *Kostrzembski* (SN V, 197), чеськ. *Kostřáb* (ЧП).

**Kostriba*: укр. *Костриба* (СП 190), чеськ. *Kostřiba* (ЧП). Стосовно словотвірної моделі пор. псл. **Kosiba* > укр. *Косиба* (РУС 208), пол. *Kosiba* (SN V, 182), чеськ. *Kosiba* (Beneš 105), словц. *Kosiba* (Krištof 290) і т. п.

**Kostroba*, **Kostroбъ*: ст.-укр. *Lewko Kostrubka*, XVI ст. (Жерела III, 255), Стецко *Кострубенко*, 1649 р. (Реєстр 307), укр. *Костраба* (РІ Зак. 1, 406), *Коструб*, *Костроба* (Чучка 292), *Костриба* (СКТ 386), *Кустриба* (Радіон 64), *Кустриба* (Вол.), блр. *Коструб* (СБГТ 239), *Кастриба* (Бірыла 191), рос. *Костриба* (Лет. ЖС 2008, № 33, 216), пол. *Kostrobiec*, *Kostrub*, *Kostruba* (SN V, 196), чеськ. *Kostrub* (ЧП), ст.-словц. *Koztrub* Mata, 1618 р. (UFP II, 109), словц. *Kostrub* (TZ Bratislava 175).

Стосовно апелятивних відповідників пор. укр. діал. *кострыба* 'шкапа', *коструб* 'нечепура' (Чучка 292), 'кострюбата людина' (Бевка 77), 'вівця зі скуйовдженою, сплутаною шерстю' (Грицак Росішка 24), *коструб* 'товста сучкувата палиця' (Доброльожа 2010: 395), 'мала худа корова' (Матіїв 236), *костриба* 'нечепура, скуйовджений, патлатий' (ЕСУМ 3, 54), *кострубы* мн. 'довге, густе, скуйовжене волосся' (Сабадош Словник 151), *коштриба* 'солом'яне опудало у вигляді чоловіка, яке виготовлялося молодими наприкінці Крилових свят, коли відбувалися урочисті проводи бога Ярила' (АУМ 1, 827), рос. діал. *коструб* 'куйовда' (СРНГ 15, 82), блр. діал. *коштроба* 'людина з розкуйовдженим чи неохайно зачесаним волоссям' (Клімчук 1975: 143), *костриба* 'неохайна жінка' (СБГ 2, 506).

Суфіксальне -у- в апелятивній та пропріальній лексиці стабілізувалося під впливом лабіального -б-.

***Kostrogъ:** рос. *Кострогов* (ЖПТ) ~ ст.-блр. *кострогъ* 'частокіл' (ГСБМ 16, 52).

***Kostruga:** укр. *Коструга* (КПУ Ник. 2, 53).

***Kostryga:** укр. *Кострига* (Горпинич, Тимченко 139), ст.-блр. Гаврыло Ивановичъ *Кострыганко*, 1584 р. (Метрыка 176), рос. *Кострыгин* (ЖПТ), (похідні) *Кострыгина*, *Кострыгино* — ойконіми в колишніх Пермській та Костомській губ. (Vasmer RGN IV, 466).

***Kostryžъ / *Kostrižъ:** ст.-укр. Аньдрусъ *Кострыж*, 1649 р. (Реєстр 258), укр. *Костриж* (СП 190), рос. *Кострижев* (РУС 209), чеськ. *Kostříž* (Beneš 69) ~ укр. діал. *костриж* 'окунь' (УНК 11, 500) та ін. (ЭСЯ 11, 151).

***Kostrajъ:** блр. Федор *Кустрай*, 1756 р. (Бірыла 1966: 228).

***Kostrulъ:** рос. *Кострулев* (Реквиєм 5, 114).

***Kostroma, *Kostromъ:** укр. *Костроменко* (Літ. ГС 2005, № 4, 58), ст.-рос. *Кострома* Дмитриевъ, 1596 р. (ДТП IV, 48), *Кострома*, 1617 р. (Симсон 28), Иван *Кастрома*, 1630 р. (КМР III, 29), Иван Никитин *Кострома*, 1685 р. (МИКХ 4, 358), рос. *Костромин* (Память 1, 322), *Костромцов* (м. Луцьк), ст.-блр. Янко *Кострома*, 1622 р. (Инв. Сморгонь 40), *Кастрама* (Бірыла 191), пол. *Kostrom* (SN V, 196), слов'ян. *Кострома* (Магницкий 53);

~ рос. діал. *кастробы* 'пучок дубців, яким карають, або батоги' (Руднев 100), *костромá* 'міфологічний персонаж', *костромка́* 'жердка' (СРГК 2, 443).

***Kostranъ:** пол. *Kostran* (SN V, 195). Стосовно апелятивного підґрунтя пор., наприклад, укр. діал. *костра́н* 'тверда паличка пір'їни' (Аркушин 1, 246).

***Kostronъ, *Kostronъ:** пол. *Kostrzon, Kostrzoń* (SN V, 197), чеськ. *Kostron, Kostrůň* (ЧП), словц. *Kostrůň* (TZ Bratislava 175).

***Kostrunъ, *Kostrunъ:** словн. *Kostrun* (ZSSP 291), пол. *Kostrzun, Kostrzuń* (SN V, 197), чеськ. *Kostrunek* (ЧП) ~ укр. діал. *костру́н* 'скелет, кістяк' (ЕСУМ 3, 55).

***Kostrynъ:** рос. *Кострынин* (ЖПТ).

***Kostrypъjъ:** укр. *Костерний, Косторний* (НКП Херс. 296, 3305) — форми з секундарними голосними.

***Kostrašъ:** укр. *Костраш* (МиП 412).

***Kostrešь**: серб. *Kostreš* (Јањатовић 192).

***Kostrošь**: чеськ. *Kostroš* (ЧП), словц. *Kostroš* (TZ Bratislava 175).

***Kostrota**: укр. *Кострота* (КПУ Дон. 20, 148).

***Kostreva**, ***Kostrevь(јь)**: укр. *Костерева* (Богдан 136), словн. *Kostrevec* (ZSSP 291), пол. *Kostrzewa* (SN V, 197), чеськ. *Kostře-va* (ЧП);

~ **kostreva* (ЭССЯ 11, 160–161).

**kostrivъjь*: рос. діал. *кострѣвый* 'з м'якиною, кострою' (ССГ 11, 234).

На основі укр. Василь *Костроусь*, 1756 р. (АК 5, 146) можна відновлювати псл. ***Kostroosь** композитного типу.

Похідні з коренем ***Kuk-** / ***Kuk-** / ***Kъk-**

Заголовні праформи континують укр. *Кук*, *Кука* (Тернопіль 406), ст.-рос. Микитко *Куко*, 1500 р. (Тупиков 177), Андрей *Кука* Яковлев сын, 1578/79 р. (Анхимюк 2000: 37), блр. *Кук* (Бірыла 227), хорв. *Kuk*, *Kuka* (Leksik 345), словн. *Kuk*, *Kuka* (ZSSP 312), серб. *Кука* (Јањатовић 199), пол. *Kuk*, *Kuka* (SN V, 395), чеськ. *Kuk*, *Kuka* (ЧП), словц. *Kuka* (TZ Nitra 31). Пор. також відантропонімні похідні *Куки* (2), *Кукина*, *Кукина Гора* (2), *Кукин Наволок*, *Кукино* (4), *Куков*, *Кукова* (4), *Куково* (7), *Куковы* — ойконіми в межах східної Славії (Vasmer RGN IV, 651, 654), макед. *Kukovo* — ойконім (Im. m. 250). На основі цих фактів ймовірно відновлення праантропонімів ***Kukъ**, ***Kuka**, ***Kuko**, співвідносних з відповідними апелятивами (ЭССЯ 13, 86, 94). Щодо мотивації, то актуальними могли бути семи на зразок укр. діал. *кук* у виразі *сліпий кук* 'людина, яка погано бачить' (Ступінська 127), рос. діал. *ку́ка* 'залишок покаліченої або ампутованої руки чи ноги, кульгя' (Элиасов 173), 'горе, смуток' (Мордов. словарь 3, 98) і т. п.

Корінь *Кук-* досить продуктивний у слов'янських антропоніміконах. Окремі південнослов'янські факти неоднозначні щодо генезису.

***Kukoba**, ***Kukobъ**: укр. *Кукоба* (Горпинич, Бабій 66), (похідне) *Кукобы* — ойконім у колишній Полтавській губ., рос. (похідне) *Куковово* — назва поселення в колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN IV, 654);

~ **kukoba* (ЭССЯ 13, 90–91), рос. діал. *куко́б* 'ощадливий хазяїн' (Элиасов 173).

**Kukajъ*, **Kukoјъ*, **Kukuјъ*: укр. *Кукуй* (м. Черкаси), ст.-рос. Ульянов *Кукуев*, 1564 р. (Веселовский 169), (похідні) *Кукоево*, *Кукуево*, XVI ст. — топоніми в історичній Новгородській землі (НПК V, 500; VI, 10), (похідні) *Кукои* (2), *Кукуева* (6), *Кукуевка* (21), *Кукуево* (10) — назви поселень на східнослов'янських землях (Vasmer RGN IV, 655), хорв. *Kikoј* (Leksik 345), словн. *Kikoјca* (ZSSP 312), пол. *Kukaj*, *Kukuј*, *Kukoјć* (SN V, 395, 397), чеськ. *Kukaj* (ЧП), словц. *Kukaj* (Krištof 180).

**Kukaka*, **Kukakъ*: ст.-рос. (похідне) *Кукакино*, XV ст. — топонім у Новгородській землі (НПК I, 352), пол. *Kukak* (SN V, 395), чеськ. *Kukák* (ЧП). Словотвірно з ними пов'язані ст.-рос. *Кукачев* Малафей, 1495–1511 рр. (АФЗХ 248), хорв. *Kukač* (Leksik 345), чеськ. *Kukač* (ЧП) < **Kukačъ* ~ рос. діал. *кука́ч* 'коцюба, кийок, яким помішують у вогні', 'прізвисько задержуватої людини' та ін. (ЭССЯ 13, 87).

**Kukukъ*: пол. *Kukuk* (SN V, 398), чеськ. *Kukuk* (ЧП), словц. *Kukuk* (Krištof 161);

~ **kukukъ* (ЭССЯ 13, 93).

**Kukolъ*: укр. *Куко́ль* (Богдан 149), *Куко́ль* (СП 197), ст.-рос. Ивашко Михайлов сын *Куко́ль*, 1671 р. (РРаз. 89), блр. (похідні) *Куколевка*, *Куколи*, *Куколи Большие*, *Куколи Малые* — ойконіми в колишніх Мінській, Гродненській, Вітебській губ., рос. (похідне) *Куколев* — назва поселення в колишній Воронежській губ. (Vasmer RGN IV, 653), ст.-серб. *Кѹко́ль* (Даничић I, 505), словн. *Kukolj* (ZSSP 312), ст.-словц. Daniel *Kukol*, 1663 р. (UFP II, 323).

**Kukul'a*, **Kukulъ*: укр. *Куку́ля* (Новикова 448), пол. *Kukul*, *Kukula* (SN V, 398).

**Kukъla*, **Kukъlo*, **Kukъľ*, **Kukъľъ*: ст.-укр. *Kukla*, XVI ст. (Жерела III, 135), Андрей *Кукла*, 1666 р. (Лазаревский 9), укр. *Кукла* (Пура СПР V, 84), *Кукло* (МЖК 65), ст.-рос. Григорий *Кукла*, 1545 р. (Веселовский 169), (похідне) *Куклина лавица*, 1459 р. — мікротопонім у древньому Новгороді (Прозоровский НП 24), рос. *Куклев* (м. Черкаси), блр. *Кукель*, *Кукла* (Бірыла 227), сюди ж (відантропонімні похідні) *Куклина Гора* (2), *Кукуліно* (5), *Куклинская* (3), *Куклинской* (2), *Куклины* (2) — назви поселень на східнослов'янських

теренах (Vasmer RGN IV, 653), хорв. *Kukla* (Leksik 345), слвн. *Kukla* (ZSSP 312), ст.-пол. *Kukła*, 1417 р. (SSNO VII, 123), пол. *Kukła*, *Kukoł* (SN V, 397), чеськ. *Kukl*, *Kukla* (ЧП), слвц. *Kukla* (TZ Nitra 31), луж. *Kukla* (Wenzel II/1, 228);

~ укр. діал. *ку́кла* 'безрогий' (Никончук 178) та ін.

***Кукълица**: пол. *Kuklica* (SN V, 397), слвц. *Kuklica* (TZ Bratislava 195).

***Кукълиць**: укр. *Кукличь*, 1910 р. (ДАВО ф. 263, оп. 1, од. зб. 33, арк. 164), блр. (похідні) *Кукличи* — ойконіми в колишніх Мінській та Могильовській губ. (Vasmer RGN IV, 653), пол. *Kuklicz* (SN V, 397).

***Кукъликъ**: пол. *Kuklik* (SN V, 397), *Kuklík* (ЧП), слвц. *Kuklík* (TZ Trnava 120).

Укр. *Кукало* (Новикова 447) — рефлекс потенційного псл.

***Kukadlo**.

***Кукъта**: ст.-рос. Майко Кузьмин *Кукмачев*, 1570 р. (Веселовский 169), Андрей *Кукман*, XVII ст. (Копанев 1966: 194), схв. *Кукма* (Речник X, 778);

~ **kuk(ъ)ta* (ЭССЯ 13, 95).

***Куканъ**, ***Кукань**: ст.-рос. *Куканъ*, XV ст. (НПК I, 566), рос. *Куканов* (Новикова 447), (похідні) *Кукановка* (2), *Куканово* — назви поселень у колишніх Калузькій, Тамбовській, Новгородській губ. (Vasmer RGN IV, 651), блр. *Кукан* (Бірыла 227), хорв. *Kukan* (Leksik 345), ст.-серб. *Куканъ* (Даничић I, 504), слвн. *Kukanja* (ZSSP 312), пол. *Kukan*, *Kukańko* (SN V, 395), чеськ. *Kukan*, *Kukaň* (ЧП), слвц. *Kukan* (TZ Nitra 31) ~ блр. діал. *ку́кан* 'низка риби' (СБГ 2, 560).

***Кукун'а**: укр. *Кукуня* (СП 197) ~ рос. діал. *куку́н* 'розумово відсталий' (ПОС 16, 89).

***Кукъна**, ***Кукънь**: ст.-рос. (похідне) *Кукенево*, 1551–54 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 219), пол. *Kukna* (SN V, 397).

***Кукага**, ***Кукагъ**, ***Кукагь**: ст.-укр. Дешка *Кукара*, 1691 р. (Милорадович 154), укр. *Кукарчук* (Горпинич, Корнієнко 123), ст.-рос. Шестак Григорьевич *Кукарин*, XVI ст. (Веселовский 169), Никита Анофрієв *Кукаркин*, XVII ст. (ТК II, 823), рос. *Кукарин* (СП 197), блр. *Кукар*, *Кукара* (Бірыла 227), (похідні) *Кукарево* (3), *Кукари*, *Кукарина*, *Кукариново*, *Кукаринский* — ойконіми на східносло-

в'янських теренах (Vasmer RGN IV, 651), хорв. *Kukar* (Leksik 345), словн. *Kukar* (ZSSP 312), пол. *Kukarków*, *Kukarczyk* (SN V, 395);
~ **kukara* (ЕССЯ 13, 88).

***Кукоръ**: ст.-рос. Петр *Кукоров*, 1495 р. (Веселовский 169), хорв. *Kukor* (Leksik 345), пол. *Kukor* (SN V, 395).

***Кукора**, ***Кукуръ**: укр. *Кукура* (СП 197), ст.-блр. *Кукурка*, 1556 р. (Усціновіч 1975: 172), хорв. *Kukura* (Leksik 346), пол. *Kukura*, *Kukurowski* (SN V, 399), чеськ. *Kukura* (ЧП), словц. *Kukura* (TZ Bratislava 195) ~ рос. діал. *куку́ра* 'літня людина' (Элиасов 174).

***Кукъга**: блр. *Кукра* (Бірыла 228), хорв. *Kukrić* (Leksik 346), серб. *Кукрић* (Јањатовић 200). Сюди ж (відантропонімне похідне) *Кукры* — назва поселення в колишній Віленській губ. (Vasmer RGN IV, 655). Щодо мотивації пор. рос. діал. *ку́кры* 'плечі' (НОС 4, 174).

***Кукасъ**: ст.-рос. Офонасъ Микулиничъ *Кукасъ*, 1495 р. — новгородський боярин (Тупиков 214), Офона *Кукас*, 1558 р. (МИКХ 1, 47), Савва *Кукасов*, XVI ст. (НПК V, 56), рос. (похідне) *Кукасова* — топонім у колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN IV, 651), хорв. *Kukas* (Leksik 345), пол. *Kukas* (SN V, 395).

***Кукоса**, ***Кукосъ**: ст.-рос. Конон *Кукусов*, 1530 р. (Веселовский 169), Кондратий Афанасьевич *Кукусов*, 1665 р. (ЗЧС 19), хорв. *Kukos* (Leksik 345), пол. *Kukosa* (SN V, 398), чеськ. *Kukosa* (ЧП).

***Кукъса**, ***Кукъсъ**: укр. *Кукс*, *Кука* (КПУ м. Київ 2, 315), блр. *Кука* (Бірыла 228), *Кукаў луг* — мікротопонім у Гродненській обл. (Ламака 179), рос. *Куков* (КП Твер.), (похідні) *Куково*, *Кукусы*, *Кукусин* (2), *Кукусина*, *Кукусино* (4) — ойконіми на східнослов'янських теренах (Vasmer RGN IV, 655), пол. *Kuks*, *Kuksa* (SN V, 398), (похідні) *Kuksin*, *Kuksina*, *Kuksy* — ойконіми (SG IV, 856–857), чеськ. *Kuksa* (ЧП). Наведені прізвища співвідносні з апелятивною лексикою на зразок укр. діал. *ку́кса* 'безрогий' (Никончук 178), 'заплетена і закручена на голові жіноча коса' (Лисенко 109), 'залишок покаліченої або ампутованої руки, ноги, пальців' (ЕСУМ 3, 129), блр. діал. *ку́кса* 'волосся, закручене на потилиці', 'залишок покаліченої руки, ноги' (ЭСБМ 5, 151), 'плаксиве, слъозливе дитя' (Юрчанка СНС 168), 'кулак' (Шатэрнік 141), рос. діал. *ку́кса* 'людина без пальців' (СРНГ 16, 44), 'кулак, кисть руки зі стиснутими пальцями' (СВГ 4, 15), пол. діал. *kuksa* 'залишок покаліченої руки' (SGP II, 623). Наведений апелятивний матеріал в етимологічній літературі тлумачиться по-різному. Так, в ЕССЯ 13, 92 його подано в гіпотетич-

ному гнізді **kukosa*, яке, мовляв, зазнало синкопи ненаголошеного складу, з чим важко погодитися. Білоруські етимологи виводять *кукса* з балт. *kuksà* ‘рука без пальців’, не зважаючи на акцентуаційні перепони (ЭСБМ 5, 151). В “Етимологічному словнику української мови” для *кукса*¹ ‘залишок покаліченої або ампутованої руки, ноги, пальців’ реконструюється псл. **kuk(s)a*, яке пов’язують з **kiša* ‘купа’, а для *кукса*² ‘заплетена і закручена на голові жіноча коса’ припускається зв’язок з *кучма* ‘копиця волосся’; «кінцеве *-са* з’явилося, можливо, внаслідок зближення із словом *коса*» (ЕСУМ 3, 129–130). На наш погляд, східнослов’ян. *кукса*, пол. *kuksa* зводяться до псл. **kukša* — похідного суфікса *-š-* від базових псл. **kuka* / **kukъ*, і. -е. **keu-* ‘гнути; нерівний, зігнутий, опуклий’. Детальніше див. (Шульгач 1994: 12–19).

***Kukuszь:** укр. *Кукус* (РІ Дон. 5, 35), пол. *Kukus* (SN V, 399).

***Kukašь:** укр. *Кукаш* (Новикова 447), словц. *Kukaš*, 1769 р. (Krištof 212).

***Kukošь:** укр. *Кукош* (СП 197), пол. *Kukosz* (SN V, 398).

***Kukušь:** *Кукуш* (Богдан 149), рос. *Кукуш* (КП Керчь 1, 243), (похідне) *Кукушева* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN IV, 657), чеськ. *Kikuš* (ЧП), словц. *Kukušev* (TZ Bratislava 195), луж. *Kikuš* (Wenzel II/1, 228).

***Kukъša, *Kukъšь:** укр. (похідне) *Кукишин* — ойконім у Чернігівській обл., ст.-рос. *Кукишинов* Болобан, 1519 р. (ПАСС 47), Леонтий *Кукуша*, 1690 р. (Курдюмов V, 110), (похідні) *Кукишинова Гора*, XV ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК I, 25), рос. *Кукушев* (Горпинич, Тимченко 150), *Кукишин* (Новикова 448), (похідні) *Кукушева*, *Кукушево* (3) — ойконіми в колишніх Московській, Костромській, Новгородській, Рязанській губ. (Vasmer RGN IV, 657), *Кукишинова*, *Кукишинов двор* — у колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 212), блр. *Кукишын* (Бірыла 228), (похідні) *Кукушиново*, *Кукишин*, *Кукушевич* — назви поселень у колишніх Мінській та Вітебській губ. (Vasmer RGN IV, 657), пол. *Kuksz*, *Kuksza* (SN V, 398);

~ рос. діал. *ку́киша* ‘про неохайно одягнену людину, про нечепуру’ (Элиасов 174), ‘нетямуща людина’ (СРГК 3, 55).

***Kukušь:** укр. *Кукиш* (Пура СПР V, 84), *Кукиш* (Богдан 149), блр. *Кукиш* (Бірыла 228), ст.-рос. *Яков Кукишка*, 1498 р. (Веселовский

169), Игнатий *Кукишовъ*, XV ст. (НПК I, 80), (похідні) *Кукишево*, *Кукишово* — назви поселень в історичній Новгородській землі XV–XVI ст. (НПК I, 74; V, 507), *Кукишово* — топонім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN IV, 651), пол. *Kukisz* (SN V, 396), чеськ. *Kukíř* (ЧП), словц. *Kukíř* (TZ Bratislava 195), луж. *Kukyř* (Wenzel II/1, 228).

***Кукъта**, ***Кукътъ**: укр. *Кукта* (Новикова 448), *Кухта* — сучасне прізвище, блр. *Кухта* (Бірыла 236), ст.-рос. *Куктин* Дмитрий, 1625 р. (Веселовский 169), а також *Кухта*, 1495 р. (Веселовский 175) < **Кукта*, рос. (похідне) *Куктова* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN IV, 655), блр. (похідне) *Кукты* — ойконім у Мінській обл. (Рап. Мін. 148), хорв. *Kukta* (Leksik 343), пол. *Kukta* (SN V, 398);

~ рос. діал. *ку́кта* 'безпала людина' (СРНГ 16, 45), *ку́хта* 'рука без кисті', *ку́хты* мн. 'скорчені від хвороби пальці' (СРНГ 16, 185), блр. діал. *ку́кта* 'залишок покаліченої руки, ноги' (ЭСБМ 5, 151 — без пояснення).

***Кукава**: укр. *Кукава* (м. Черкаси), пол. *Kukawa* (SN V, 395);

~ **kukava* (ЭССЯ 13, 89–90).

***Кукавица**: словн. *Kukavica* (ZSSP 312), хорв. *Kukavica* (Leksik 345);

~ **kukavica* (ЭССЯ 13, 90).

***Кукавъсь**: хорв. *Kukavac* (Leksik 345).

***Куконъ**(жъ): ст.-рос. *Куковой*, 1545 р. (Веселовский 169), словн. *Kukoves*, *Kukovič* (ZSSP 313).

***Кукы**, -ъве: ст.-укр. Федко *Куква*, 1666 р. (Лазаревский 24), укр. Данило *Куква*, 1784 р. (ИСК 107), *Куква* (МиП 418), (похідне) *Куквин*, 1785 р. — назва яру в колишньому Ахтирському пов. (ЭПА 153), рос. *Куква* (Зайдинер 384), пол. *Kukwa*, *Kukwicz* (SN V, 400).

Є підстави для реконструкції деяких праантропонімів композитного типу:

***Кукобокъ**: укр. *Кукобок* (УВБ 316).

***Кукоеждъ**: укр. *Кукоїжко* (РІ Дон. 5, 35).

***Кукотъгда**: ст.-рос. (похідне) *Кукимардино*, 1500 р. — ойконім у Вотській п'ятині історичної Новгородської землі (ПОКН 300).

***Куконосъ**: укр. *Куконос* (Новикова 447), ст.-рос. (похідне) *Куконосово*, XVI ст. — топонім на Псковщині (ПКП 321), рос. *Куконос* (РІ Луг. 2, 388), *Куконосов* (Горпинич, Корнієнко 123), блр. (по-

хідне) *Куканосы* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IV, 651) ~ укр. діал. *куконосій* 'кирпатий' (Чабаненко 2, 226) та ін. (ЭССЯ 13, 91–92).

**Куконѣгъ*: ст.-рос. Федоръ *Куковѣровъ*, 1681 р. (Сиб. города 96), рос. *Куковеров* (САЛ 487).

Апофонічними відношеннями основа **Кик-* пов'язана з **Кък-*. Слов'янська антропонімія дозволяє відновити такі архетипи з цим коренем:

**Къка*, **Къко*, **Къкъ*: укр. *Кек* (СКТ 330), *Кеко* (Holutiak 196), рос. *Кек* (ЖПТ), *Кекин* (СП 174), *Кечин*, *Кеков* (ЖПТ) — патроніми на *-ин*, *-ов*, (похідне) *Кековское* озеро — на Вологодщині (ОБС 15), болг. *Кѣков* (Илчев 289), хорв. *Кек* (Leksik 288), слвн. *Кек* (ZSSP 257), пол. *Кек*, *Кіек*, *Кіека*, *Кіеко* (SN IV, 561, 585), а також *Kwek*, *Kwiek* (SN V, 489, 490) — форми з лабіалізацією *К-*. Сюди ж *Кеко*, 1343 р. — слов'янський компонент у пруському антропоніміконі (Trautmann AP 44), відантропонімні похідні *Кекина* — в Курській, *Кекино* — в Харківській, Нижегородській, Ярославській, *Кекинская* — в Олонецькій, В'ятській губ. (Vasmer RGN IV, 129) — назви поселень. Наведені факти можна зіставляти з апелятивною лексикою на зразок рос. діал. *ке́ка* 'сапка' (ОСВГ 5, 38), слвн. *kêka* 'густе, рясне волосся на голові', 'людина, яка ходить сутулячись' < **къка* (ЭССЯ 13, 177).

Із заголовними праформами співвідносні **Къса*, **Късь*, які відновлюються з огляду на укр. *Кеч* (Богдан 112), слвн. *Кеś* (ZSSP 257), хорв. *Кеś*, *Кеśа* (Leksik 288), пол. *Kecz*, *Kiecz*, *Kieczą* (SN IV, 559, 582). Антропонім **Кеч* < **Късь* функціонував і в староросійському антропоніміконі. Від нього утворено назви поселень *Кечев* (2), *Кечево*, *Кечева*, *Кечева Большая*, *Кечева Верхняя* — в різних регіонах (Vasmer RGN IV, 139–140).

**Късајъ*: рос. *Кечаев* (Лет. ЖС 2006, № 40–52, 82).

**Късијъ*: укр. *Кчуй* (Богдан 112).

**Къська*, **Късько*, **Къськъ*: укр. *Кечко* (СП 174), рос. *Кечкин* (ЖПТ), *Кечков* — сучасне прізвище (м. Дрогобич), хорв. *Кеček* (Leksik 288), слвн. *Keček* (ZSSP 257), пол. *Kieczek*, *Kieczka*, *Kieczko*, *Keczka* (SN IV, 559, 582, 583), чеськ. *Kečka* (ЧП), слвц. *Kečková* ж. (TZ Bratislava 157), (похідне) *Kečkovce* — ойконім (Vasmer RGN IV, 140);

~ **кѡька* (ЭССЯ 13, 172–173).

**Кѡьакъ*: хорв. *Kečak* (Leksik 288), пол. *Kieczak* (SN IV, 582).

**Кѡьікъ* / **Кѡьісь*: укр. *Кечик* (СКТ 331), рос. *Кечик* (ЖПТ), блр. *Кечык* — сучасне прізвище, хорв. *Kečić* (Leksik 288), пол. *Kieczyk* (SN IV, 582).

**Кѡьы'акъ*: укр. *Кекляк* (Панцьо 106).

**Кѡьуць*: слвн. *Kekič* (ZSSP 257).

**Кѡьіса*: чеськ. *Štica* (ЧП), слвц. *Štica* (TZ Bratislava 354);

~ **кѡьіса* (ЭССЯ 13, 172).

**Кѡьсьсь*: хорв. *Kečes* (Leksik 288).

**Кѡьуікъ*: пол. *Kczuk* (SN IV, 558).

Корінь **Кѡь*- виступає також компонентом композитного утворення **Кѡьсѣрѣкъ*, яке континує рос. *Кечеружов* (Лет. ЖС 2008, № 27–39, 154).

Можна відновити ряд дериватів праслов'янського рівня з опорними -х- / -ѣ- у суфіксальній морфемі:

**Кѡькошь*: укр. *Кекош* (м. Черкаси).

**Кѡькухъ* / **Кѡькушь*: укр. *Кекух* (СП 174), *Кекуш* (м. Черкаси), блр. *Кекух* (Бірыла 199), рос. *Кекух* (Лет. ЖС 2006, № 27–39, 84), *Кекушев* (ЖПТ), хорв. *Kekuš* (Leksik 288), пол. *Kekusz* (SN IV, 561).

**Кѡькъша*: рос. *Кекишин* (ЖПТ).

**Кѡькушь*: укр. *Кекиш* (Новикова 372), ст.-рос. Данило *Кекишев*, 1654 р. (Веселовский 138), рос. *Кекишев* (ЖПТ), (похідні) *Кекишево* — ойконіми в колишніх Московській та Тверській губ. (Vasmer RGN IV, 129), блр. *Кекиш* (ЖПТ), *Кекішаў* (Бірыла 199), пол. *Kiekisz* (SN IV, 185).

**Кѡькога*, **Кѡькуга*, **Кѡькъгъ*: рос. *Кекурин* (ЖПТ), блр. *Кекер* (Бірыла 195), пол. *Kiekora* (SN IV, 585).

**Кѡььта*: укр. *Кечма* (м. Володимир-Волинський Вол.; Анк.), пол. *Keczma* (SN IV, 559) та ін. На основі кореневого аблауту заголовне слово пов'язане з **Киьта*, **Куьта*.

Похідні укр. *Кекляк* (м. Ковель Вол.; Анк.), *Кекл'ак* (Дуйчак 140), рос. *Кекель* (ЖПТ), *Кекелев* (СКТ 330) свідчать про потенційність псл. **Кѡькъль*. Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *кекли* мн. 'ноги' (ОСВГ 5, 38).

На основі кореневого чергування **Кѡьк-* / **Кѡьс-* пов'язані з **Кук-* / **Кус-*. Останні утворюють дериваційно розлогу систему похідних. Пор.:

***Кука, *Кукъ, *Куко:** ст.-укр. Захарка *Кика*, 1660 р. (Юркевич 152), укр. Данило *Кика*, 1704 р. (Ділова ДГ 185), *Кика* (Богдан 155), *Кіка* (СП 176), (похідне) *Кикова* — ойконім у Житомирській обл., ст.-рос. *Кика*, 1495 р. (Веселовский 139), Никита *Кико*, XVI ст. (НПК III, 467), (похідні) *Киково*, *Кикинъ Боръ*, XVI ст. (НПК IV, 431; III, 909), рос. *Кикин* (ЖПТ), (похідні) *Кикина*, *Кикина Бориса*, *Кикина Романа*, *Кикино* (12), *Кикова Гора*, *Киково*, *Киковская* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IV, 147), хорв. *Kik* (Leksik 293), пол. *Kik*, *Kika* (SN IV, 608), чеськ. *Kika* (ЧП), луж. *Куко* (Wenzel II/1, 238);

~ рос. діал. *кика́* 'плакса' (ПОС 14, 113) та ін., зібрані під гаслами **кука*, **кукъ* (ЭССЯ 13, 259, 261).

***Куѣа, *Куѣь.** укр. Мукіта *Kicza*, 1736 р. (АЮЗР VI/2, 63), Конд-ратъ *Кича*, 1756 р. (АК 5, 42) *Кич* (Горпинич 77), *Кича* (Богдан 155), *Кіч* (Нолутиак 200), *Кіча* (Горпинич 255), блр. *Кіч* (Бірыла 204), *Кыча* (м. Мінськ), ст.-рос. *Кича*, XV ст. (Веселовский 141), рос. *Кича* (Лет. ЖС 2007, № 40–52, 100), *Кичев*, *Кичин*, *Кычев*, *Кычин* (ЖПТ) — патроніми на *-ев*, *-ин*, (відантропонімні похідні) *Кичев*, *Кичино* — назви поселень у колишніх Пермській та Новгородській губ. (Vasmer RGN IV, 178, 179), макед. *Кичев* (Речник ПКМ I, 626), (похідне) *Кичево* — ойконім, болг. *Кича* (Илчев 258), слвн. *Kič* (ZSSP 262), пол. *Kucz*, *Kuczа*, *Kicz*, *Kicza* (SN IV, 579; V, 495), чеськ. *Kič* (ЧП), слвц. *Kičin*, *Kičová* (TZ Bratislava 159);

~ **куѣа*, **куѣь* (ЭССЯ 13, 249, 250).

***Куѣага, *Куѣагъ:** рос. (похідні) *Кичагино*, *Кичагово* — назви поселень на Вологодщині (Vasmer RGN IV, 178).

***Куѣајь:** укр. *Кичай* — сучасне прізвище, рос. *Кичай* (Лет. ЖС 2007, № 1–13, 86), *Кичаев* (ЖПТ).

***Куѣијь:** ст.-рос. *Кичуй* Григорий, XV ст. (Веселовский 141).

***Куѣъјь:** укр. *Кичій* (м. Луцьк), *Кічій* (Новикова 382).

***Куѣакъ:** укр. *Кичак* (Чучка 263), *Кічак* (Панцьо 106), рос. *Кычаков*, *Кичаков* (ЖПТ), (похідне) *Кичаково* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN IV, 178), пол. *Kuczak*, *Kiczak* (SN IV, 579; V, 495), чеськ. *Kičák* (ЧП), слвц. *Kičak* (TZ Trnava 108).

***Куѣікъ:** укр. *Кичик* (ЖПТ), рос. *Кичик* (Лет. ЖС 2007, № 1–13, 86), *Кычиков*, *Кичиков* (ЖПТ), блр. *Кічык* (Бірыла 204), болг. *Кичиков* (Илчев 258), пол. *Kiczuk* (SN IV, 508).

***Куѣісь:** хорв. *Kičić* (Leksik 292).

***Куѣукъ:** рос. *Кичуков* (ЖПТ), болг. *Кичѹков* (Илчев 258), макед. *Кичуков* (Речник ПКМ I, 627), пол. *Kiczuk* (SN IV, 580).

***Куѣька, *Куѣько, *Куѣькъ:** укр. *Кичка* (Панцьо 106), *Кичко, Кічко, Кічка* (Вол.; Анк.), блр. *Кічка, Кічко* (Бірыла 204), ст.-рос. *Сережка Кичка*, 1684 р. (РДШ I, 148), рос. *Кичко, Кичков, Кычков, Кичкин, Кычкин* (ЖПТ), болг. *Кѹчка, Кѹчко* (Илчев 258), слвн. *Kičko* (ZSSP 262), пол. *Kuczka, Kiczka, Kiczko* (SN IV, 580; V, 495), чеськ. *Kička, Kůček* (ЧП), слвц. *Kička, Kičko* (TZ Bratislava 159) ~ укр. діал. *к'ічка* 'брунька — зачаток листка, квітки або пагона' (Никончук 92) та ін. Див. (ЭССЯ 13, 251).

На основі укр. *Кичкирук* (РУС 188) можна відновлювати базове ***Куѣькогѣкъ**.

***Куѣель:** укр. *Кичелюк* (Вол.; Анк.), пол. *Kiczel* (SN IV, 579).

***Кykula, *Кykul'а, *Кykulъ, *Кykulь:** укр. *Кукул* (Горпинич, Тимченко 122), рос. *Кукулин* (ЖПТ), пол. *Kikul, Kikuł, Kikuła, Kukuła* (SN IV, 609; V, 495).

***Куѣула, *Куѣуль:** укр. *Кічула* (Панцьо 106), *Кичула* (Вол.; Анк.), пол. *Kiczuł, Kiczuła* (SN IV, 580).

***Кykыла, *Кykы'а, *Кykыль:** укр. *Кіклевич* (Новикова 375), блр. *Кіклевіч* (Бірыла 201), хорв. *Kikelj* (Leksik 293), слвн. *Kikelj* (ZSSP 262), пол. *Kikiel, Kikiela, Kikla, Kikła* (SN IV, 608).

***Кykadlo:** укр. *Кікало* (Новикова 385), *Кикало* (КПУ Звितяжці Київ. 6, 425), *Кикаленко* (ЖПТ), рос. *Кикалов* (СКТ 332).

***Кykǫdlo:** рос. (похідне) *Кичилова* — назва поселення в колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN IV, 179), болг. *Кичилов* (Илчев 258), пол. *Kiczyłło* (SN IV, 580). Похідне на *-dlo*, мотивоване в кінцевому результаті псл. **kyčiti sę* (ЭССЯ 13, 250).

***Кyčiga / *Кyčuga, *Кyčugъ:** укр. *Кичуга* (Holutiak 200), ст.-рос. *Кичига* Иван, 1500 р. (Веселовский 139), *Кичугъ* Федоровъ, 1583—1584 рр. (Гусев 161), *Кичугин* Постник, 1606 р. (Веселовский 139), рос. *Кычигин, Кичигин* (ЖПТ), (похідні) *Кичигин, Кичигина, Кичигино* — ойконіми в колишніх В'ятській, Смоленській, Вологодській губ. (Vasmer RGN IV, 178), пол. *Kiczuga* (SN IV, 580).

***Кyčimъ:** укр. *Кичим* (ЧЧ 2, 803), рос. (похідне) *Кичимова* *Ивана* — назва поселення в Тобольському окрузі колишньої Уральської обл. (Списки Урал. 12, 220) ~ рос. діал. *кычим* 'чепрак' (Шейн 24).

***Куьшта**: укр. *Кичма* (Богдан 155), пол. *Kuczma, Kiczma* (SN IV, 579; V, 495);

~ **куьшта* (ЭССЯ 13, 251).

***Куьштікь**: укр. *Кичмик* (Богдан 155).

***Куьсапъ**, ***Куьсапъ**, ***Куькапъ**: укр. *Кичан* (Пура СПР IV, 51), *Кічан* (Панцьо 106), *Кичань* (НКП Черк. 1, 405), рос. *Кычанов, Кичанов* (ЖПТ), болг. *Кичан* (Илчев 258), хорв. *Kikanić, Kičan* (Leksik 293), пол. *Kiczap* (SN IV, 579).

***Куькупъ**: укр. *Кикун* (Богдан 155), блр. *Кікун* (Бірыла 201), пол. *Kikun* (SN IV, 609).

***Куьшпъ**: укр. *Кичун* (Holutiak 198), *Кічун* (Льв.; Анк.), пол. *Kiczun* (SN IV, 580).

***Куьшпъ(йъ)**: пол. *Kiczna* (SN IV, 579).

***Куькогъ**: пол. *Kikor* (SN IV, 609).

***Куькъга**, ***Куькъгъ**, ***Куькъгъ**: (похідні) рос. *Кикерино Большое, Кикерино Малое* — ойконіми в колишній Петербурзькій губ., блр. *Кикерево* — назва поселення в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IV, 174), слвн. *Kiker* (ZSSP 262).

***Куьсера**, ***Куьсегъ**: укр. *Кичера, Кічера* (Панцьо 106), рос. *Кичеров* (ЖПТ), хорв. *Kičor* (Leksik 293), пол. *Kiczor* (SN IV, 580), чеськ. *Kučerka, Kičerka* (ЧП), слвц. *Kicera* (TP 22);

~ **куьсера, куьсегъ* (ЭССЯ 13, 249).

***Куьшуга**: укр. *Кичура* (Горпинич, Тимченко 121), *Кічура* (Богдан 119), болг. *Кичуров* (Илчев 258), пол. *Kiczur, Kiczura* (SN IV, 580), чеськ. *Kičura* (ЧП).

***Куьсать(йъ)**: укр. *Кичата ж.* (Пура Край 3, 195), рос. *Кичатый* (ЖПТ), *Кичатов* (Лет. ЖС 2007, № 1–13, 86), (похідні) *Кичатово, Кичатово Лесное* — ойконіми в колишніх Пензенській і Тамбовській губ. (Vasmer RGN IV, 178), пол. *Kiczaty* (SN IV, 579).

***Куькась**: ст.-рос. Трофимко Иванов *Кикачов*, 1563 р. (ПКОП 191), рос. (похідне) *Кикачева*, 1905 р. — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 309), пол. *Kikacz* (SN IV, 608).

***Куькусь**: рос. *Кикичев* (РДв. I/1, 509).

***Куькавъ(йъ)**: укр. *Какава ж.* (СКТ 332), *Кікавець* (м. Дрогобич).

***Куькта**, ***Куьктъ**, ***Куьктъ**: ст.-укр. Misko *Kikoth*, XVI ст. (Жерела III, 312), Феско *Киктъ*, 1668 р. (АКП I, 142), укр. *Кикот, Кикоть* (РУС 185), *Кикта* (НКП Зап. 302), *Кікта* (м. Дрогобич), рос. *Киктев* (РУС 185), *Киктов* (ЖПТ), чеськ. *Kikta* (ЧП);

~ **кукътъ* (ЭССЯ 13, 260–261).

**Кукасъ*: укр. *Кикас* (РУС 185), пол. *Kikas* (SN IV, 608).

**Кукусъ*: пол. *Kykus, Kikus* (SN IV, 609; V, 495).

**Кукъса*: чеськ. *Kykša* (ЧП) ~ рос. діал. *кѣкса* 'плакса' (ПОС 14, 113). Щодо словотвірної моделі пор. **Кукъса*.

**Кукашъ*: хорв. *Kikaš* (Leksik 293).

**Кукоша*, **Кукошъ*: укр. *Кикош*, *Кикоша* (РУС 185), *Кикош* (Новикова 375), хорв. *Kikoš* (Leksik 293), пол. *Kikosz* (SN IV, 609).

**Кукушъ*: чеськ. *Kikuš* (ЧП), луж. *Kikuš* (Wenzel II/1, 238).

**Кукъшъ*: рос. *Кікшев* (Горпинич, Тимченко 122).

**Кукушъ*: укр. (похідне) *Кикишівка* — ойконім у Житомирській обл., пол. *Kikisz* (SN IV, 608), луж. *Кукуш* (Wenzel II/1, 238).

З-поміж рідкісних композитних утворень слід назвати **Кукозола* > укр. *Кикизола* (м. Дніпропетровськ), а також **Кукомора*, яке континують рос. Івашко Яковлев сын *Кикиморин*, 1702 р. (ПКВМ 164), *Кикиморин* (ЖПТ), (похідне) *Кикиморовская* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IV, 147). У них поєднувальне *-и-* постало з *-о-* під впливом аналогічного голосного в корені. Стосовно мотивації пор. апелятивну лексику, зібрану під гаслом **кукумора* (ЭССЯ 13, 261–262).

Похідні з коренем **Льг-*

Первісні **Льга*, **Льгъ*, **Льгъ(ь)* відновлюються на основі укр. *Легий* (Богдан 160), рос. (відантропонімні похідні) *Льгова*, *Льгина*, *Льговец*, *Льговка* (16) — топоніми в різних регіонах (Vasmer RGN V, 281), хорв. *Lagi* (Leksik 355). Вони співвідносяться з псл. **льга*, **льгъ*, **льгъ(ь)* (ЭССЯ 17, 64, 69–70).

Укр. *Нельга* (Горпинич 204) — свідчення потенційного псл. **Nelъga*.

Підсистема суфіксальних дериватів виглядає так:

**Льгайъ*: укр. *Легай* (СКТ 444), рос. *Легаеть* (КПУ Харк. 20, 510), (похідне) *Легай* — ойконім у колишній Рязанській губ. (Списки Рязан. 548).

**Льгашъ*: укр. *Легач* (Чучка 330), ст.-рос. (похідні) *Легачево*, XVI ст. — ойконім, *Легачевка*, XVI ст. — мікротопонім в історичній Новгородщині (НПК VI, 85, 336), рос. *Легачов* (КПУ Жит. 11, 559).

Стосовно мотивації пор. апелятивну лексику, зібрану під гаслом **ľgaśь* (ЕССЯ 17, 64).

**Łgoda*: ст.-рос. *Легода* Емельян, XV ст. (НПК II, 580) — похідне з малопродуктивним суфіксом *-*od-*. Пор. псл. **тъrgoda* (ЕССЯ 20, 239) і т. п.

**Łgakъ*: рос. *Легаков* (Рати́с 2, 272).

**Łgъкъ*(*јь*): укр. *Легкий* (СП 208), ст.-рос. *Иванъ Лехкой*, XVI ст. (НПК IV, 61), рос. *Легкий* (ЖПТ), (похідні *Легкие*, *Легкова*, *Легково* (9), *Легковская* — топоніми в різних регіонах (Vasmer RGN V, 89), блр. *Лёгкі* (Бірыла 251), хорв. *Laki* (Leksik 356), пол. *Lechky*, *Lechki*, *Leki*, *Lekki*, *Lekkij* (SN V, 538, 543), чеськ. *Lehký* (Beneš 254), словц. *Lehký* (TZ Bratislava 204), луж. *Lekki*, *Lochki*, *Lažki* (Wenzel II/1, 243, 245, 251). В апелятивній лексиці їм відповідають рос. діал. *легкой* 'хороший бігун' (Чикачев 33) та ін. (ЕССЯ 17, 75—79).

Укр. *Безлегкий* (КПУ Київ. 4, 188) континує псл. **Bezľgъкъ*(*јь*), синонімічне до **Nelgъкъ*(*јь*) > ст.-рос. *Иванъ Нелехково*, 1567 р. (Тупиков 272).

**Łganъ*, **Łganъ*: укр. *Леган* (Радіон 70), блр. *Леган* (м. Вітебськ), рос. *Леган* (Лет. ЖС 2000, № 5, 125), *Леганов* (ЖПТ), *Леганин* (КПУ Од. 10, 129), ст.-словц. *Jurko Lehan*, 1618 р. (UFR II, 93).

**Łgon'a*, **Łgonъ*: д.-руськ. *Легень* Іоанн, 1193 р. (ПСРЛ III, 21), укр. *Легеня* (КПУ Луг. 6, 504), *Легоняк* (РІ ІФ 2, 542), *Легень* (СКТ 444), рос. *Легонин* (ЖПТ);

~ **ľgon'a* (ЕССЯ 17, 65).

**Łgonъкъ*(*јь*): укр. *Легенький* (Богдан 160), рос. *Легоньков* (КП Саратов. 331), *Легонький* (СКТ 445), блр. *Лёгенькі* (Бірыла 251);

~ **ľgonъкъ*(*јь*) (ЕССЯ 17, 65).

**Łgunъ*: укр. *Легун* (СП 208), рос. *Легунов* (Ганжина 281), блр. *Легун* (м. Гомель).

**Łgunъсь*: рос. *Легунцов* (КП Алтай 2, 505).

**Łgunъ*: ст.-рос. *Иван Борисов сын Легинев*, 1634 р. (Сб. Щукина IV, 65), ст.-блр. *Легининъ дворъ*, 1689 р. — топонім (ИЮМ VI, 83), хорв. *Laginja* (Leksik 355);

~ **ľguni* (ЕССЯ 17, 79).

**Łgasъ*: укр. *Легас* (КПУ Дон. 13, 256), ст.-рос. *Юрий Легасов*, 1638 р. (Веселовский 179), рос. *Легасов* (Ганжина 281).

**Łgastъ*(*јь*): рос. *Легастов* (КПУ Киров. 1, 217);

~ **ľgastъ*(*јь*) (ЕССЯ 17, 64—65).

***Льгость**: ст.-рос. *Легостин*, 1613 р. (Веселовский 179), рос. *Легостев* (ЖПТ), (похідні) *Легоща*, *Легощи* — топоніми в колишній Орловській губ. (Vasmer RGN V, 89);

~ **льгость* (ЭССЯ 17, 66–67).

***Льгазь**: ст.-рос. (похідне) *Легошевъ*, XVI ст. — назва починка в колишньому Орловському пов. (ПКМГ I/2, 1048), рос. *Легашев* (ЖПТ), *Легашов* (КПУ Зап. 9, 198), (похідні) *Малые Легаши*, *Легашевка*, *Легашовская* — топоніми в колишній В'ятській губ. (МСВГ XI/1, 144; Vasmer RGN V, 88).

***Льгоша**, ***Льгошь**: укр. *Легош* (Панцьо 109), ст.-рос. *Легошов*, 1594 р. (Смирнов ОУ 312), рос. *Легошин* (Ганжина 281), блр. *Легошин* (м. Гомель);

~ **льгоша* (ЭССЯ 17, 67).

***Льгуша**, ***Льгушь**: укр. *Легуш* (КПУ Київ. 8, 657), *Легуша* (КПУ Полт. 2, 722), рос. (похідні) *Легушино*, *Легушовка* — назви поселень у колишніх В'ятській та Пензенській губ. (Vasmer RGN V, 89), блр. *Легуш* (Памяць Петр. 317).

***Льгота**, ***Льготь**: укр. *Легета*, *Легит* (Богдан 160), *Льготок* (КПУ Він. 5, 728), ст.-рос. *Лгота* Григорьев, 1571/71 рр. (ГРМ 324), *Льгота* Клементьев Бяковтов, 1623 р. (Веселовский 188), *Леготка* Иван Юрьев, 1645 р. (АПД 121), Федька *Леготин*, 1676 р. (ПМКЮ 154), рос. *Леготин* (Память 1, 217), (похідні) *Леготино*, *Льготино* — топоніми в колишніх Пермській та Костромській губ. (Vasmer RGN V, 89, 281), хорв. *Lagotić*, *Lhotka* (Leksik 355, 365), пол. *Lhota*, *Legot*, *Legota* (SN V, 546, 586), чеськ. *Lhota*, *Lehota* (ЧП), ст.-слвц. Daniel *Lehota*, 1658 р. (UFP II, 291), слвц. *Lehota*, *Lhota* (TZ Bratislava 207);

~ **льгота*, **льготь* (ЭССЯ 17, 67–68).

***Льгота** ? / ***Льгута** ? : ст.-блр. *Легуты*, 1580 р. — назва маєтку (ОДВ X, 36).

***Льгуть**: ст.-рос. (похідне) *Легитова*, XVII ст. — топонім у колишній Московській губ. (ОПКМ 120), рос. (похідні) *Легитово* — топоніми в колишніх Вологодській та Костромській (3) губ. (Vasmer RGN V, 88).

***Льгъцидо**: рос. *Легчило* (КП Алтай 2, 412), (похідні) *Легчилово*, *Легчиловка* — назви поселень у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN V, 89), блр. *Легчилю* (м. Гомель).

***Льгонь(ь)**: ст.-укр. Андрюшка *Легевенко*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 277), укр. *Леговець* (Радіон 70), ст.-рос. *Льговъ* Андрей Микулинь,

1585 р. (РИБ XXV, прилож. 114), рос. *Легов* (Ганжина 281), *Льгов* (КПУ Сум. 14, 66);

~ **ľgovъjъ* (ЭССЯ 17, 69).

Фактичний матеріал дозволяє реконструювати ряд праантропонімів-комполітів, зокрема:

**ľgolajъ*: рос. *Леголаев* (Ратиєв 2, 272).

**ľgostajъ*: ст.-рос. Богдашко *Легостай*, 1566 р. (Кучкин 298), рос. *Легостаев* (Лет. ЖС 2000, № 6, 126), (похідні) *Легостаево*, *Легастаева* — топоніми в колишніх Тверській та Орловській губ. (Vasmer RGN V, 88, 89), *Легостаево* — назва поселення в Новосибірській обл., блр. *Легастаеў* (Бірыла 249), пол. *Legostaj* (SN V, 545). Стосовно мотивації пор. апелятивну лексику, подану під гаслом **ľgostajъ* (ЭССЯ 17, 65–66).

**ľgъkobyтъ*: укр. *Легкобит* (КПУ Дн. 8, 118), *Лехкобит* (Рівне 413) ~ укр. діал. *легкобѣт* 'ледача людина, ледар' (Лисенко 242).

**ľgъkoduxъ*: укр. *Легкодух* (Горпинич 28), рос. *Легкодух* (ЖПТ), пол. *Lekkoduch* (SN V, 551) — лексикалізація словосполучень на зразок рос. *Легкой Дух, или Иван Тесля* (Спрогис ПАУ 83).

**ľgъkokonъ*: блр. *Легкоконец* (м. Барановичі).

**ľgъkopogъ*: рос. *Легконогов* (ЖПТ).

**ľgъkopogъ*: рос. *Легконравов* (ЖПТ).

**ľgъkoreгъ*: ст.-рос. *Лехкоперов*, XVI ст. (Анпилогов 183).

**ľgъkostopъ*: укр. *Легкоступ* (СП 208), рос. *Легкоступов* (ЖПТ), блр. *Легкоступов* (м. Гомель).

**ľgъkoskogъ(jъ)*: укр. *Легкошкур* (КПУ Дн. 6, 86), рос. *Легкошкuroв* (ЖПТ).

**ľgъkosъrstъ(jъ)*: укр. *Легкошерст* (КС Дн. 3, 334).

**ľgъkoživъ*: чеськ. *Lehkoživ* (Beneš 254).

Окремі композити з компонентом **ľg-* представлені в складі апелятивної лексики, але не зафіксовані поки що як антропоніми. Пор. псл. **ľgosъrdъjъ*, **ľgъko(s)kridlъ(jъ)*, **ľgъkosъrdъjъ*, **ľgъkovъrъnъjъ* (ЭССЯ 17, 67, 73–75). З таким самим успіхом потенційно можуть онімізуватися укр. діал. *легкорѣб* 'ледар' (Горбач Милешівці 349), ст.-блр. *легглавыи* 'легкодумний', XVI ст. (Хрестаматия 1, 475), рос. діал. *легкоум* 'дурень', *легкодум* 'легковажна людина' (СРГС 2, 201) та ін.

Похідні з коренем **Mьrd-*

Лексико-словотвірна парадигма з коренем **Mьrd-* на пропріальному, зокрема антропонімному, рівні на сьогодні сповна не описана: багатий фактичний матеріал не зібрано й не прокоментовано належним чином. Так, в Етимологическом словаре славянских языков реконструйовано лише субстантиви **mьrda*, **mьrdь*, ад'єктив **mьrdьnъ(jь)* та вербативи **mьrdati*, **mьrditi*, **mьrdnъti* (ЭССЯ 20, 235–237).

Поданий нижче фрагмент праслов'янського антропонімного фонду з коренем **Mьrd-* об'єднує слов'янську лексику з різноманітною вокальною реалізацією -*ь*- у кореневій сполучі «редукований + плавний», а саме: *ьr* > -*ap-*, -*ep-*, -*up-*, -*ip-*, -*op-*, -*ur-*. Аналогічна маніфестація -*ь*- спостерігається й в апелятивній лексиці, пор., наприклад, д.-руськ. *мордати* 'кривлятися', рос. діал. *мóрдить: мóрдить губы* 'вередувати' (СДГВ 322), словц. діал. *mirdat'*, пол. *mardać, merdać, myrdać* 'кидати' < **mьrdati* (ЭССЯ 20, 235–236). Притаманна вона й іншим кореневим структурам зразка *tьrt*, наприклад, **Kьrd-* (Козлова 155–178), **Sьrd-* (Козлова 2006: 88–103), **Dьrd-* (Козлова 2008: 83).

Заголовні, безафіксні, **Mьrda*, **Mьrdь*, **Mьrdo* реконструюються з огляду на: укр. Грицько *Морда*, 1756 р. (АК 5, 183), *Морда* (КПУ Рв. 3, 97), *Марда* (КПУ Харк. 3, 364), *Мурда* (Панцьо 111), *Мидро* (КПУ Харк. 10, 200) < **Мурдо*, ст.-рос. Оничко Микитин сын *Мырда*, 1671 р. (РР 179), (похідне) *Мордово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Московському пов. (ПКМГ I/1, 93), рос. *Морда*, *Мырд*, *Мярдо* (ЖПТ), *Мурд* (ИС 16), *Мердов* (Новикова 539), *Мырдин* (ЖПТ) — патронім на -*ин*, (похідні) *Мырдино* — мікротопонім у Псковській обл. (ПОС 19, 129), *Мордово* — ойконім у Саратовській обл., ст.-блр. Ходоръ *Морда*, 1566 р. (АВК XIV, 86), блр. *Морда* (Бірыла 287), схв. *Мрда* — родинне прізвисько (Речник XIII, 149), словн. *Mord* (ZSSP 388), серб. *Мрда* (Јањатовић 258), ст.-пол. *Mardo*, 1418 р., пол. *Merda*, 1648 р., *Merdo*, *Marda*, *Myrda*, 1761 р. (Rymut II, 85), *Mirda*, *Morda*, *Murda* (SN VI, 381, 443, 491), чеськ. *Merda*, *Morda* (ЧП).

Їх можна зіставляти з апелятивною лексикою на зразок укр. діал. *морда́* 'неговірка, замкнута людина' (Сабадош 176), *му́рда* 'біла вівця з чорними плямами біля очей' (Пиртей 2001: 155), рос. діал.

косомордый 'про людину з кривим ротом' (ССГ 5, 88), мурда 'дере-в'яне зображення тварини, яке раніше евенки підвішували на дереві разом з померлим' (СРГС 2, 303), мърда 'бридлива людина', 'лице людини', блр. діал. морда 'шока; морда', болг. діал. мърдѣ ж. 'прізвисько млявої незграбної людини', мърда 'лежебока' та ін. (ЭССЯ 20, 235).

Пол. *Mordz* (SN VI, 444) свідчить про потенційність псл. **Мърдъ*.

Для **Мърда*, **Мърдъ*, **Мърдо*, **Мърдъ* існують паралелі з мобільним *S*:- **Smърda*, **Smърdъ*, **Smърdo*, **Smърdъ*. Вони реконструюються з огляду на укр. *Смардюк* (КПУ Полт. 11, 460), ст.-рос. Иван Епишов сын *Смордов*, 1587/88 рр. (ГРМ 271), рос. *Мордов* (Зайцева, Ковальчук 107) ~ рос. діал. *шмареда* 'зневажливо про малих дітей [...] ' (СПГ 2, 557) < **шмарда*, болг. Иван, син на *Смурд*, XVI ст. (Голийски 133), пол. *Smard* ~ ст.-пол. *smard* 'холоп; негідник, розпусник' (Rymut II, 449), *Smarda*, *Smerda*, *Smerd*, *Smerdz*, *Smyrda*, *Smyrd*, *Szmerd*, *Szmerda* (SN VIII, 517, 520, 538; IX, 306), чеськ. *Šmarda* (Beneš 82), луж. *Smyrde*, 1473 р., *Smord*, *Smórda* (Wenzel II/2, 100).

Сюди ідеально вписується східнослов'янське (судячи з кореневого вокалізму, тобто реалізації групи *yl > ol*) ΣΜΟΡΔΟ, зафіксоване в Корпусі боспорських написів (№ 171) і датоване IV ст. до н. е.: Βαστάκας Σμόρδο — 'Бастакас син Сморда' (КБН 158). Збереглося декілька копій цього напису в старих рукописних каталогах Керченського музею. В одній з них читається ΜΟΡΔΟ, в інших — ΣΜΟΡΔΟ. Яка з цих форм імені була вирізана на втраченій стелі — судити важко (КБН 158). Ясно одне: перед нами хронологічно найдавніше з відомих втілень псл. **Мърдо* чи **Smърdo*. Зауважимо лише, що залучення П. Голийським для болг. *Смурд* та скіфо-сарматського¹ (слов'янського. — В.Ш.) Σμόρдо як порівняльного ст.-укр. Киндин Хомяк *Смордовский*, XVI ст. (Голийски 133) не виправдане лінгвістично: *Смордовский* — регулярний дериват на -ськ- (з вокалізацією -ѣ- у сильній позиції) від топоніма *Смордва* в Ровенській обл. Останній континує псл. **Smърdy*, -ѣве чи **Smърdva*.

¹Про слов'янську генезу етноніма сармати < **śarmatī* див. (Козлова 2006: 34–46).

До континуантів псл. **Mǫrd-* можна віднести й етнонім *марди* (лат. *Mardi, Mardes*, грецьк. Μάρδοι, Μάρδες, варіанти *Amardi*, 'Αμάρδοι та ін.). Ці племена, про яких античні автори згадують упродовж п'яти-шести століть, мешкали в Передній Азії, потім розселилися на південному та південно-західному узбережжі Каспійського моря, а також у Вірменії та Персиді (район Перської затоки) (Буданова 281; Алиев 1987: 63, виноска 12). Зважаючи на те, що за походженням значна частина мардів була, очевидно, неіраномовна (Алиев 105, виноска 15), можна вбачати в цій назві архетип **mǫrdi* [аналогічно до **sǫrbi*, **sǫrdi*, **sǫrti*; див. (Козлова IV, 102)], **kǫrpi* (лат. *Carpi*, грецьк. Κάρλοι), яких вважають то дакійцями, то слов'янами; в історичних джерелах *карпи* згадуються з II до VI ст. н. е. (Буданова 242).

Компонент **Mǫrd-* входить до складу окремих композитів, пор., наприклад, ст.-рос. (похідне) *Кукимардино*, 1500 р. — ойконім у Новгородській землі (ПОКН 300) < **Kukomǫrda*, укр. *Мордорий* (КПУ Киров. 1, 249) < **Mǫrdoryjъ*, *Мордоус* (СКТ 533) < **Mǫrdoŕsъ*, *Мардорешко* (КПУ Ник. 2, 215) < **Мардорезко* < **Mǫrdorǫzъ*, блр. (похідне) *Мардалысава* — ойконім у Могильовській обл. (Рар. Маг. 115), історично — *Mordolysowo*, 1663 р. (АВК XXXIV, 274) < **Mǫrdolysъ(jъ)*, укр. *Чорноморд* (КПУ Харк. 11, 345), ст.-рос. Мина *Черномордовъ*, 1673 р. (ОВДА 17), рос. *Черноморд* — сучасне прізвище, блр. Василь *Чарноморды*, 1726 р. (Бірыла 1966: 271), пол. *Czarnomord* (SN II, 258) < **Čьrnomǫrdъ(jъ)*.

Укр. *Мардибан* (РІ Луг. 2, 531) < **Мардоб-ан* — реальне підгрунтя для реконструкції псл. **Mǫrdoba*.

Похідні з коренем **Mǫrd-* утворюють розлогу суфіксальну систему дериватів:

**Mǫrdugъ*: рос. *Мурдугов* (СКТ 541).

**Mǫrдыga* / **Mǫrдыžъ*: укр. *Мордыга* (КПУ Луг. 6, 219), рос. *Мордыга* (АУЛ 2, 641), *Мурдыгин* (Лет. ЖС 2008, № 18, 216), слов'ян. *Мардыжик* (Ратиєв 2, 188). Щодо мотивації пор., наприклад, рос. діал. *морды'га*, *мурды'га* 'кат' (СРГС 2, 103, 303).

Простежується ряд дериватів з опорним *-j-* у суфіксальній морфемі:

**Mǫrдаjъ*, **Mǫrd'ajъ*: ст.-рос. *Мордяй* Аким Елизаров, 1585 р., *Мырдай* Осип, 1650 р. (Веселовский 203, 209), рос. *Мардаев*, *Мордаев* (ЖПТ), (похідне) *Замордаевская* — ойконім у колишній

В'ятській губ. (Vasmer RGN III, 412), слвн. *Mordaj* (ZSSP 388). З-поміж апелятивних відповідників пор., наприклад, укр. діал. *мурда́й* 'людина з товстими губами' (Корзонюк 164), слвц. діал. *mrđaj* 'малорухлива, млява людина' (SSN II, 202).

**Мърдѣја*, **Мърдѣјь*: рос. *Мардеев*, *Мердеев* (ЖПТ), слвн. *Mordej* (ZSSP 388), пол. *Mardej*, *Mardeja* (Rymut II, 85).

**Мърдуја*, **Мърдујь*: рос. *Мордугев* (ЖПТ), блр. *Мардугева* ж. (м. Мінськ), хорв. *Mrduja* (Leksik 446) ~ рос. діал. *мардуй* 'чорт, нечиста сила' (СРНГ 17, 370), *мордуй* 'чорт' (СРНГ 18, 260).

**Мърдака*, **Мърдакъ*, **Мърд'акъ* / **Смърдакъ*: укр. *Мардак* (СП 227), *Мердак* (Панцьо 111), *Мурдак* (Богдан 195), *Мурдак* (КПУ Ник. 4, 134), ст.-рос. *Мардак*, 1540 р. (Тороп. книга 329), (похідне) *Мордакова*, 1630 р. — назва пустища в колишньому Костромському пов. (Селифонтов 41), рос. *Мордаков*, *Мордакин* (РУС 279) — патроніми на -ов, -ин від базових **Мордак*, **Мордака*, схв. *Мрдак* (Речник XIII, 150), слвн. *Mrdakovič* (ZSSP 392), пол. *Merdak*, *Myrdak*, *Merdziak*, *Myrdziak*, *Mardziak* (Rymut II, 85), *Mordak*, *Murdak* (SN VI, 443, 491), *Smerdak* (SN VIII, 521). Щодо мотивації пор. рос. діал. *морда́к* 'риба *Coregonus bararetus maraenoides*' (СРНГ 18, 258).

Словотвірно з **Мърдакъ* пов'язане **Мърдаць* < **Мърдакь*, яке континують ст.-укр. Федоръ *Мордаць*, 1592 р. (АЮЗР VI/1, 219), укр. *Мордач* (КПУ Він. 7, 251), *Мардач* (СП 227), блр. *Мардач* (Бірыла 276), ст.-рос. Івашка *Мор[да]чев*, 1634 р. (ПЮН ОК 49), рос. *Мордачев*, *Мердачев* (ЖПТ), пол. *Mardacz*, *Merdacz* (Rymut II, 85), *Mordacz* (SN VI, 443), чеськ. *Mordáč* (ЧП);

~ рос. діал. *морда́ч* 'людина з великим, повним обличчям' (СРНГ 18, 258), блр. діал. *марда́ч* 'удар по обличчю', *морда́ч* 'різновид ціпа' (ЭСБМ 7, 64, 70).

**Мърдикъ*: ст.-укр. *Mordik*, XVI ст. (Жерела III, 312), укр. *Мордик* (СКТ 533), рос. *Морди́ков* (ЖПТ), блр. *Мордик* (СБГТ 287), *Мярэдзік* (Памяць Лоеўск. 464), пол. *Mardzik*, *Merdzik*, *Myrdzik* (Rymut II, 85), *Murdzik* (SN VI, 491) ~ рос. діал. *ме́рдик* 'невелика риболовна сітка' (ПОС 18, 154).

Є підстави для відновлення патроніма на -іць — **Мърдиць*, реконструкція якого ґрунтується на: укр. *Мердич* (Holutiak 275), *Мурдич* (Панцьо 11), *Мордич* (КПУ Полт. 2, 261), блр. *Мордич* (м. Гомель), (похідне) *Мордычы* — ойконім у Брестській обл. (Рап.

Бр. 90), рос. *Мордич* (Книги РФ Х, 277), хорв. *Mrdić* (Leksik 446), серб. *Мрдић* (Јањатовић 258).

**Мърдукъ*: укр. *Мордук* (КПУ Хм. 10, 539) та ін.

**Мърдъка* / **Смърдъка*, **Мърдъкъ*, **Мърдъко*: ст.-пол. *Mordko* (1376 р. — *Mortco de Grimala*) (SSNO III, 554), пол. *Merdek*, *Merdka*, *Myrdek*, *Myrdko*, *Mardek* (Rymut II, 85), *Murdek*, *Murdko* (SN VI, 491), *Smerdka* (SN VII, 521).

**Мърдыка*, **Мърдыкъ* / **Смърдыкъ*: ст.-укр. Демко *Мардыка*, 1649 р., яке виводять з вірменського *tard* 'людина, чоловік' (МЗУА 70), пол. *Merdyk*, *Murdyk* (SN VI, 296, 491), *Smerdyk* (SN VII, 521).

Похідні з -*l-* у суфіксальній морфемі:

**Мърдаľ*: укр. *Мардаľ* (м. Володимир-Волинський Вол.), рос. *Мордаľ* (КПУ Луг. 13, 236), хорв. *Mrdalj* (Leksik 446), серб. *Мрдаľ* (Јањатовић 258) ~ діал. *мрдáľка* 'повія' (Стојановић 462), пол. *Mardal* (Rymut II, 85), *Mordal* (SN VI, 443), чеськ. *Mrdal* (Beneš 270).

**Мърдел'а*, **Мърдель*: схв. *Мрдеља* (Речник XIII, 151), пол. *Mardel*, *Merdel* (Rymut II, 85). У діалектах східнослов'янських мов збереглися відповідні апелятиви, зокрема: блр. діал. *мардзэль* 'товстун' (Янкова 189), *мурдзэль* 'товстий' (ЭСБМ 7, 96 — як «контамінація *мардзэль* 'морда' і *мурло* 'т. с.'»), рос. діал. *мордэль* 'лице', *мы'рдель* 'т. с.' (СРНГ 18, 259; 19, 58).

**Мърдola*, **Мърдолъ*: укр. *Мордоль* (Богдан 189), пол. *Mardota* (Rymut II, 85), ст.-слвц. *Japoš Mrdol*, 1625 р. (UFP 2, 197) ~ чеськ. *mrdol* 'хвіст' (Kott I, 1075).

**Мърdula*, **Мърdul'a*: ст.-укр. *Miczko Morduta*, XVI ст. (Жерела III, 223), пол. *Mardula*, *Marduta*, *Merduta* (Rymut II, 85).

**Мърdylъ*: пол. *Merdyllak* (Rymut II, 85). У діалектах російської мови фіксується апелятивний відповідник — *морды'ль* 'товсте, повне обличчя' (СРНГ 18, 261).

З уваги до укр. *Мордаменко* (НКП Луг. 41), блр. *Мардомай*, рос. *Мордамов* (ЖПТ), пол. *Mordam* (SN VI, 443) можна постулювати псл. **Мърdomъ* — пасивний дієприкметник теперішнього часу на *-o-m- від **мърditi*, **мърdati*, пор., наприклад, укр. діал. *мырдáти* 'махати, похитувати' (Турчин 176), блр. діал. (похідне) *замэрдзіць* нос 'скривитися, вдати ображеного' (Чыгрын 1978: 155).

Деривати з -*n-* у суфіксі:

**Мърdanъ*, **Мърdanъ*, **Мърd'анъ* / **Смърdanъ*: укр. *Мардан* (СКТ 492), *Мерданич* (РУС 268), *Мирдан* (Панчук 142), *Мордан* (РУС 279),

Остап *Мордань*, 1704 р. (ДСБ 37), (похідні) *Марданова*, *Мардановская* — назви поселень у колишніх В'ятській та Вологодській губ. (Vasmer RGN V, 405), ст.-рос. *Мордан* Афанасий Семенович Хлопов, XV ст. (Веселовский 203), рос. *Морданов* (ЖПТ), (похідне) *Мурдановская* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Списки Волог. 487), блр. *Мордань* (СБГТ 287), *Смирдан* (ТС Мозырь 168), хорв. *Mrdjan* (Leksik 446), пол. *Mardan* (Rymut II, 85). 3-поміж потенційних апелятивів-мотиваторів слід назвати рос. діал. *мордан* 'про невисоку людину з великою головою' (Элиасов 209), 'прізвисько людини з великим обличчям' (СОГ 6, 144), *мордян* 'лице' (СРНГ 18, 261), *мордань* 'лице; обличчя' (СРГС 2, 291).

**mr̥dina*: рос. діал. *мордіна* 'товсте, широке лице' (СРГС 2, 291), *мáрдина* 'невелика сьомга' (Мызников Беломорье 210).

**Mr̥donъ*, **Mr̥donъ*: укр. *Мардоненко* (КПУ Зап. 3, 511), рос. *Мордонов* (Новикова 559), слвн. *Merdonek* (ZSSP 372), пол. *Mardon*, *Mardoń* (Rymut II, 85), ст.-слвц. *Mišo Mrdon*, 1625 р. (UFP II, 175).

**Mr̥dynь*: ст.-пол. *Mordyni* [1478 р. — Stanislaus *Mordyn* (SSNO VII, 158)].

**mr̥dynь*: рос. діал. *мордень*, -дня 'намордник' (ПОС 18, 355).

**Mr̥dasa*, **Mr̥dasy*: ст.-укр. Станко *Мордасъ*, 1452 р. (АЮЗР VII/1, 10), *Мордасъ* Демидовичъ, 1565 р. (ДМА I, 157), укр. *Мардас*, *Мордас* (Пура СПР V, 101), ст.-рос. *Мордасъ*, 1503 р. (ОДМ XXI, 72), Ширяй *Мардасов*, 1551–54 рр. (ПМТ 256), *Мардасъ*, 1638 р. (Сташевский 124), Обращка *Мордасинъ*, 1688 р. (ДОК 76), (похідне) *Мардасово*, XVI ст. — назва маєтку в колишньому Вологодському пов. (Водарский 351), рос. *Мордасов* (КПУ Од. 10, 256), *Мурдасов* (ЖПТ), (похідні) *Мурдасова*, *Мордасово* (3), *Мордасы* (2), *Мардасы*, *Мардасово* (2) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN V, 405, 670–671; VI, 8), ст.-блр. Якимъ *Мордасъ*, 1592 р. (ВС I, 68), блр. *Мардас*, *Мордас* (Бірыла 275), (похідні) *Мардасы* — ойконіми в Гродненській та Мінській (2) обл. (Рап. Гр. 154; Рап. Мін. 172), пол. *Mardas*, *Merdas* (Rymut II, 85).

У слов'янських мовах фіксується відповідна апелятивна лексика. Пор.: укр. *мордас* 'ляпас' (Грінченко 2, 444), діал. *мордаси* мн. 'обличчя' (Сагаровський 1, 236), рос. діал. *мордас* 'обличчя', *мордасы* мн. 'щоки', 'скули; вуха' (ПОС 18, 355), блр. діал. *мардасы*, *мырдасы* 'ніс і губи', 'обличчя' (ЭСБМ 6, 228), чеськ. *mr̥das* 'хвіст,

коса' (Kott I, 1075), слвц. діал. *mrđas* 'різновид зачіски заміжніх жінок, дві коси, скручені вузлом на потилиці' (SSN II, 202).

**M̋rđosъ*: укр. (похідне) *Мордосова* — мікротопонім (с. Головно Любомльськ. р-ну Вол.; Анк.), ст.-рос. (похідні) *Мордосово*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК V, 190), *Мордосово*, XVI ст. — назва пустища у Псковській землі (ПКП 392), рос. *Мордосов* (Книги РФ X, 277), пол. *Mardos* (Rymut II, 85).

**M̋rđusa*, **M̋rđusъ*: укр. *Мордус* (Holutiak 285), *Мардус* (КПУ Луг. 10, 171), блр. *Мордус* (ЖПТ), рос. *Мардусин* (ЖПТ).

Похідні з -х- / -š- у суфіксальній морфемі:

**M̋rđaxъ* / **M̋rđašъ*: рос. Іванъ *Мардашъ*, 1711 р. (Сиб. города 21), *Мордахов* (КПУ Дон. 22, 135), *Мордашев* (ЖПТ), блр. (похідне) *Мардахі* — ойконім у Вітебській обл. (Рап. Віц. 252) ~ укр. діал. *морд́аха* 'обличчя, пика' (Сагаровський 1, 236), рос. діал. *морд́аха* 'широке, повне обличчя' (СРНГ 18, 258).

На основі рос. *Мордяшева* — топонім у колишній Пермській губ. (Vasmer RGN V, 673) можна відновлювати праантропонім **M̋rđ'ašъ*.

**M̋rđeša*: хорв. *Mrdeša* (Leksik 446).

**M̋rđoxъ* / **M̋rđoшъ*: ст.-рос. (похідне) *Мордоховка*, XVII ст. — назва урочища в колишньому Костромському пов. (Селифонтов 57), рос. *Мардохов* (РУС 260), *Мордошов* (Лет. ГС 2003, № 17, 47), пол. *Mardosz* (Rymut II, 85), *Mirdoszewska* (SN VI, 381).

**M̋rđuxъ* / **M̋rđuшъ*: укр. *Мардушенко* (Новикова 520), *Мердүх* (Богдан 184), *Мордүх* (КПУ Він. 1, 925), рос. *Мордүхов* (ЖПТ), *Мордүшков* (КПУ Дон. 10, 198), хорв. *Mrdušić* (Leksik 446), ст.-пол. *Mardusz*, 1393 р., пол. *Merduch* (Rymut II, 85);

~ рос. діал. *морд́уша* 'людина з круглими рисами обличчя', 'людина, яка не вміє добре виконати роботу' (ЯОС 6, 58).

**M̋rđuxъ* / **M̋rđuшъ*: ст.-укр. *Мордыш*, 1547 р. (АЮЗР I/6, 48), Леско *Мордышъ*, 1649 р. (Реєстр 51), укр. *Мурдих* (Holutiak 277), *Мордиш* (Горпинич 48), ст.-рос. Неверко *Мурдыш*, 1573/4 рр. (Кучкин 312), рос. *Мордышевъ* Никифоръ, 1781 р. (Малицкий 190), *Мердышев* (ЖПТ), ст.-пол. *Mordysch*, 1500 р. (SSNO III, 554), чеськ. *Mordych*, *Murduch* (ЧП).

**M̋rđitъ*: укр. *Мурдит* (ЖПТ), рос. *Мурдит* (КПУ Луг. 13, 545). Сюди ж мікроетнонім *Mirditi*, згаданий під 1641 р. на території Албанії (Селищев 54).

***Mъrdotъ:** рос. *Мордот* (АУЛ 2, 641).

На основі рос. *Мордавин* (ЖПТ) можна відновлювати ад'єктив ***Mъrdavъ(jъ)**.

Пол. *Mardwa* (SN VI, 197) — свідчення потенційності псл. ***Mъrdu**, -ъve чи ***Mъrdva**. Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *мордв́а* 'морда', зб. 'різноманітні дрібні речі', (лайливо) 'про дітлахів' (СРНГ 18, 258).

Фактичний матеріал дозволяє реконструювати деякі праантропоніми відапелятивного походження з архаїчними префіксами, зокрема:

***Ĉemъrda:** укр. *Чамарда* (КПУ Полт. 11, 754), *Чемарда* (КПУ Полт. 5, 703), *Чеморда* (КПУ Дон. 20, 217), ст.-рос. *Чемарда* Кузьма, 1628 р. (Веселовский 349), рос. *Чумардін* (КПУ Харк. 20, 459), пол. *Czemerda* (SN II, 271), чеськ. *Ĉamrda*, *Ĉumrda*, *Ĉumerda* (Kotík 101, 163).

Наведені антропоніми можна зіставляти з апелятивною лексикою на зразок укр. діал. *чемурд́а* 'будь-який спиртний напій' (Чабаненко 4, 211), *чимурд́а* 'мішаниця, мішанка' (Сагаровський 2, 283) і т. п.

***Ĉemъrdakъ:** словц. *Camrdák* / *Ĉamrdák* (TR 87).

***Xamъrda**, ***Xamъrdъ**, ***Xomъrda:** укр. *Хомурда* (РУС 447), (похідне) *Хамардюк* (КПУ Хм. 3, 659), пол. *Chamurda* (SN II, 51). Теоретично допустимо, що генезис префіксів ***Ха-**, ***Хо-** сягає ***Ка-**, ***Ко-**.

***Kamъrda** / ***Komъrda:** укр. *Каморда* (Горпинич 313), *Камарда* (КПУ Полт. 7, 374), *Коморда* (м. Черкаси), *Комарда* (РІ Полт. 3, 63), ст.-рос. *Куморда*, XIV ст. (ГВНП 317), Гордѣй Фоминъ сынъ *Комардинъ*, 1596 р. (ДН 177), рос. *Комардин* (КП Белгород.), *Гумардін* (КПУ Харк. 20, 331) < **Кумардін*, (похідні) *Комардино*, *Комардина*, *Кумардино* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IV, 337).

Стосовно апелятивного підґрунтя пор. блр. діал. *камы́ рдзіцца* 'бути невдоволеним, морщитися' (Валодзіна 26).

***Kamъrdiĉъ:** укр. (похідне) *Коло Камурдича* — мікротопонім у Черкаській обл. (СМЧ 193).

***Kamъrdikъ:** укр. *Комардик* (КПУ Харк. 17, 432).

***Kamъrdašъ:** укр. *Камардаш* (КПУ Харк. 6, 545), блр. *Камардашова* ж. (м. Могильов).

**Комѣрданъ*: укр. Грицько *Комирданченко*, 1726 р. (ДІП III, 232).

**Мамѣрда*: ст.-рос. (похідне) *Мамардино* (поле), 1496 р. (ПКОП 2).

**Обѣрда*: укр. *Омерда* (КПУ Черниг. 1, 956).

**Скамѣрда*, **Скамѣрѣ* / **Скомѣрда*: укр. *Шкоморда* (КС Сум. 1, 477), *Шкамард* (КПУ Дон. 16, 432), *Шкамарда* (КПУ Харк. 20, 560). Пор. ще слов'ян. *Шкаморда* (ПККГ 1895: 136).

Ці антропоніми утворилися лексико-семантичним способом від відповідних апелятивів, пор.: укр. діал. *skomyrda* 'прізвисько впертої людини' (Janów 210), рос. діал. *шкамѣрда* 'худе, неприємне обличчя' (Сахаров 46), *шкѣмарда* 'лайливе слово = нікудишня людина' (Тиханов 94), блр. діал. *шкымѣрдзіць* 'шматувати' (Бялькевіч 498), *скамѣрдзіца* 'скривитися' (Касьпяровіч 281).

**Сѣмѣрда*, **Сѣмѣрѣ*: ст.-рос. (похідні) *Шумардино*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК VI, 53), *Шуморда* Іевлева, 1589—1590 рр. — назва поселення в колишньому Вологодському пов. (Федышин 15).

**Сѣмѣрдакъ*: укр. *Сумердак* (КПУ Льв. 4, 671) < **Сумѣрдак*, *Самардак* (КПУ Харк. 7, 231), *Самордак* (Богдан 253) < **Сомардак*, **Сомордак* — форми з ослабленою лабіалізацією префіксального -у-.

Стосовно апелятивного опертя пор. блр. діал. *сумордак* 'удар по обличчю', 'задерика, вперта людина' (Носович 622), рос. діал. *самурдак* 'про капризну, вередливу людину' (СРНГ 36, 113) < **сумурдак* (через стадію *сомурдак*).

**Сѣмѣрданъ*: укр. *Самардан* (Горпинич 95) < **Сумѣрдан* (через стадію **Сомѣрдан*).

**Шемѣрда* (можливо, із **Шѣмѣрда*): укр. *Шемерда* (КПУ Хм. 2, 337) < **Шемѣрда*, ст.-рос. Ждан Глебов сын *Шамордин*, 1584 р. (РД 299), *Шаморда* Іванъ, 1639 р. (ОДМ XV, 99), рос. (похідне) *Шемордино* — ойконім у колишній Тамбовській губ. (Vasmer RGN X, 266), блр. *Шемординов* (м. Вітебськ), пол. *Szumorda*, 1686 р. (Lipowski 173), чеськ. *Šimerda*, *Šimrda* (Beneš 84), словц. *Šimurda* (TZ Trnava 168). Західнослов'янські факти, як і рос. *Зуморда* (ЖПТ) < **Суморда*, можуть продовжувати й первісні **Šimѣрда* < **Simѣрда* — поєднання вказівного займенника **si* та субстантива **Мѣрда*.

Похідні з коренем *Pǫld- / *Spǫld-

Похідні з коренем *Pǫld- / *Spǫld- на матеріалі різних ономастичних класів частково описано в науковій літературі (Казлова І, 186—191). При цьому особливу увагу акцентують на: п'ятифоне́мній реалізації *ь* у сполучі *ьл*, а саме: *ьл* > -ал-, -ол-, -ул-, -ил- / -ыл- > -іл-, -зл- > -'ел- та її потенційності в кожному з вокалізованих варіантів; зміні плавного *л* > *в* (лабіалізація); *л* > *й* (солодкозвучність); *л* > *н* (денталізація). Залучення нового фактичного матеріалу дозволяє повніше проілюструвати вже відновлені праслов'янські архетипи і реконструювати нові:

***Pǫlda, *Pǫldь, *Pǫldo:** ст.-укр. Іван *Пиндин*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 290), укр. *Пайда* (ТДУ 81), *Пойда*, *Пуйда* (Новикова 660, 687), *Палденко* (КПУ Сум. 14, 230), *Пилда* (КПУ Ник. 12, 24), *Пинда* (Горпинич 381), *Пінда* (Панцьо 115), *Пунда* (ТВР 128), *Пундо* (КПУ Льв. 4, 646). Сюди слід долучити ст.-укр. Васил *Плинда*, 1649 р. (Реєстр 221) — як форму з метатезою в групі «голосний + плавний» та інфіксацією, *Пудло* (Панцьо 116) < **Пулдо* та укр. *Файда* (Редько Словник 2, 1087), *Фейда* (Красовський 153) < **Пайда*, **Пейда*, *Фанда* (Новикова 857), *Фунда* (Богдан 66) — форми з еволюцією *П-* > *Ф-*.

Заголовні праформи продовжують також: ст.-рос. *Панда*, 1582 р. (Веселовский 238), (похідне) *Пындино*, 1627—1630 рр. — назва пустища в колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 21), рос. *Пельд* (КМ 261), *Полда*, *Пайда*, *Пайдо* (ЖПТ), *Пойдо* (Книги РФ X, 321), *Пуйда* (Лет. АД 2007, № 8, 277), *Повдин* (Рамієс'2, 524), *Пандов* (МД 132), *Фундов* (РУС 439) < **Пундов*, *Файдин* (м. Очаків Мик.), *Плында* (КП Алтай 2, 151) < **Пылда* (метатеза), (похідні) *Пиндино*, *Пондино*, *Пындино*, *Пундово* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN VII, 25, 257, 440, 480), мотивовані антропонімами **Пьлда*, **Пьлд*, рос. *Фундо* (Лет. ЖС 2007, № 14—26, 205), *Фондов* (м. Здолбунів Рв.) < **Панда*, **Пунда*, **Пундо*, **Пондов*, ст.-блр. Матей Андреевич *Пайдо*, 1567 р. (ЛМ 1915: 930), Тимош *Полда*, 1641 р. (АВК XXXIII, 318), блр. *Пенда* (ЖПТ), (похідне) *Пунды* — назва поселення в колишній Вітебській губ. (Список Вит. 164), хорв. *Punda* (Leksik 539), словн. *Polda* (ZSSP 469), ст.-пол. *Payda*, 1632 р. (Bubak II, 15), пол. *Pajda*, *Pajdo*, *Pejda*, *Pujda* (SN VII, 159, 257, 449, 612), *Peld*, *Pełda*, *Pold*, *Pulda*, *Pyłda* (SN VII, 260, 262, 458,

615, 634), *Pand*, *Panda*, *Pando*, *Pinda*, *Ponda*, *Pondo*, *Pynda* (SN VII, 181, 358, 480, 618), чеськ. *Funda* (Kotík 96), ст.-слвц. *Pind*, 1658 р. (Křištof 190).

Щодо мотиваційних засад зішлемося на укр. діал. *фáйда* 'неакуратна господиня' (Матіїв 482) < **найда* < **налда*, рос. діал. *пáполда* 'непосидько (про дитину)' (СРНГ 25, 206) < *па-полда*, *пунда* 'грузило [...] ' (Дуров 2011: 348), блр. діал. *на́йда* 'пліткарка' (СГЦРБ 1, 238).

Неоднозначні щодо генези укр. *Гонайда* (КС Дн. 2, 81) та рос. *Онейда* (Лет. ЖС 2008, № 40–52, 250). Обидва можуть продовжувати первісне ***О(б)рыда** (за умови, що *Г*- протетичного походження), пор. ст.-рос. Василій Жмылевъ *Оналда*, 1601 р. (Курдюмов III, 17). З іншого боку, *Гонайда* може континувати первісне ***Корыда** (як один із випадків одзвінчення глухого в анлауті). Детальніше див. (Шульгач 2008: 150).

Рос. *Пиндев*, *Пундев* (ЖПТ) — похідні на *-ев* — свідчать про потенційність базового ***Рыдь**.

У слов'янських антропоніміконах збереглися факти, на підставі яких можна відновлювати праантропоніми з рухомим *S*-:

***Spыда**, ***Spыдъ**, ***Spыдо**, ***Spыдъ**: ст.-укр. Миронъ *Шпиндинъ*, 1649 р. (Реєстр 162), укр. *Спинда* (ТДПід. 89), *Шпинда* (Терн.), *Шпенда*, *Шпонда* (Красовський, 169, 170), рос. *Шпондин* (КПУ Луг. 12, 609), ст.-блр. Михаил *Сновдъ*, 1595 р. (ОДВ III, 130), (похідні) *Спельдзин* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN VIII, 492), *Спонды* — назва поселення в Гродненській обл. (Пап. Гр. 226), пол. *Spayda*, *Spojda*, *Spujda*, *Spalda*, *Spolda* (SN VIII, 590, 605), *Spond*, *Sponda*, *Spunda* (SN VIII, 601, 605), *Szpayda*, *Szpojda*, *Szpanda*, *Szpond*, *Szponda*, *Szpunda* (SN IX, 325–334), чеськ. *Špund*, *Špunda* (Beneš 235), *Špelda* (Kotík 96), слвц. *Špalda* (TZ Nitra 102). Пор. ще *Сновди* — назва маєтку, згадана в документах Віленського центрального архіву (АВК I, 83).

Вони мотивовані відповідними апелятивами, пор., наприклад, блр. діал. *шпунда* 'низька, товста людина' (Сцяшківч 564).

Лексична мікросистема афіксальних похідних виглядає так:
Деривати з *-g-* у суфіксальній морфемі:

***Рыдега**, ***Рыдега**: укр. *Пендяга* (КПУ Він. 7, 53), рос. *Полдегин* (КПУ Дон. 4, 453).

***Рѣдуга**: укр. *Рундуга* (Vincenz 498), *Funduga* (Панчук 163), *Павдигун* (Богдан 217) < *Павдиг-ун* ~ рос. діал. *фунды'га* 'розумово відстала людина' (НОС 12, 4) < **пундыга* < **пулдыга*.

Похідні з -j- у суфіксальній морфемі:

***Рѣдајь** / ***Срѣдајь**, ***Срѣд'ајь**: укр. *Пиндай* (Фаріон 262), рос. *Пыдаев* (ЖПТ) < **Пылдаев* (абсорбція плавного), *Фундаєва* ж. (КПУ Харк. 15, 410), (похідне) *Спундяєво* — топонім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN VIII, 500), слов'ян. *Палдай* (Магницький 65).

***Рѣдѣйь**: укр. *Пундій* (Богдан 238), рос. *Пендеев*, *Пиндеев* (ЖПТ), *Фандеев* (РУС 433) < **Пандеев*, *Фандеево* — ойконім у колишній Орловській губ. (Vasmer RGN IX, 365), *Пиндеев* — назва поселення в Саратовській обл., пол. *Pondziej* (SN VII, 480).

Похідні з -х- / -ѣ- у суфіксальній морфемі:

***Рѣдахъ** / ***Рѣдашъ**, ***Рѣд'ашъ**: ст.-укр. Яско *Пайдашенъко* (*Пейдашенко*), 1649 р. (Реєстр 349), *Пидяш* (РУС 321) < **Пилдяхъ*, *Фодлаш* (КПУ Дон. 13, 632) < **Подлаш* < **Полдаш* (метатеза), (похідне) *Пуйдашева Грунь* — гідронім у бас. Серету (СГУ 452), рос. *Пиндяшкин* (Рамієс 2, 194), слвн. *Pajdaš* (ZSSP 421), пол. *Pajdasz* (SN VII, 159), слов'ян. *Палдашъ* (Магницький 65).

***Рѣдешъ**: укр. *Пойдеш* (КПУ Дон. 1, 275), пол. *Pajdesz* (SN VII, 159).

***Рѣдишъ**: рос. *Полдишев* (Новикова 662).

***Рѣдошъ**: укр. *Пайдош* (Новикова 616), *Пандош* (Дуйчак 193), пол. *Pajdosz*, *Raudosz* (SN VII, 159, 203) < **Pałdosz*.

***Рѣдуха**, ***Рѣдухъ**, ***Рѣд'ухъ** / ***Рѣдушъ**: укр. *Пайдуха* (КПУ Дон. 8, 433), *Пендюх* (РУС 308), рос. Василей Алексеев *Пайдуш*, 1762 р. (Енин 1995: 107), *Полдушев* (КПУ Зап. 5, 492), *Полдушов* (ИС 39), *Пендюхов* (Рамієс 2, 27), *Пойдушин* (КПУ м. Київ 2, 849), (похідне) *Пайдушево* — ойконім у Горьковській обл. (ГО 210), пол. *Pajduszewski*, *Rauduch* (SN VII, 160, 203), слов'ян. *Пиндушъ* (Магницький 67). 3-поміж рідкісних апелятивних відповідників пор., наприклад, рос. діал. *пондѹша* 'намісто' (СОГ 10, 146) < **полдуша*.

***Рѣдухъ** / ***Рѣдушъ**: укр. *Фейдыш* (КПУ Луг. 6, 630), рос. *Пойдышев* (КПУ Ув. Дон. 2, 390), пол. *Pandysz*, *Pindych*, *Piudych* (SN VII, 182, 359, 379). Стосовно мотивації зішлемося на рос. діал. *пѹндыш* 'малоросла людина' (НОС 9, 60).

Рос. *Пундалов* (КПУ Херс. 8, 288), яке постало на базі **Рьldadlo*, сигналізує про потенційність псл. **рьldati*.

Рос. *Пелдома* (ЖПТ), *Пидомцев* (РУС 321) < **Пьldомцев* континують первісні **Рьldoma*, **Рьldomъ*, мотивовані дієсловом **рьldti*.

Похідні з -*k*- у суфіксальній частині представлені такими праантропонімами:

**Рьldакъ* / **Срьldакъ*: укр. *Пендак* (КПУ Херс. 7, 138), *Пиндак* (ЖПТ), *Пайдак* (Чучка 424), *Пуйдак* (ТДП 253), *Фейдак* (Вол.) < **Пейдак*, рос. *Пайдак* (Лет. ЖС 2000, № 3, 129), *Пындак* (Лет. ЖС 2003, № 27–39, 156), *Пандаков* (Новикова 619), блр. *Пойдак* (Бірыла 329), хорв. *Pandak*, *Špundak* (Leksik 478, 657), пол. *Pajdak*, *Pujdak*, *Pindak*, *Pondak* (SN VII, 159, 358, 480, 612), *Špaldák* (Kotík 96). Пор. ще *Пуйдаки* — назва поселення в колишній Сувальській губ. (Вольтер 262), мотивована антропонімом *Пуйдак* (ПККГ 1907: 169).

**Рьld'акъ*: укр. *Пандяк* (Богдан 214), *Пундяк* (Горпинич 275), рос. *Пондяков* (ЖПТ), *Фондяково* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 426), блр. *Шпендик* (СБГТ 429), пол. *Połdiak*, *Połdziak*, *Pajdziak*, *Pondziak*, *Pundziak* (SN VII, 160, 469, 480, 618).

**Рьldикъ* / **Срьldикъ*: укр. Павло *Пундик*, 1726 р. (ДІП III, 260), *Пайдик* (Горпинич 95), *Пандик* (ЖПТ), *Пиндик*, *Пундик* (Богдан 238, 240), *Піндік*, *Лундік* (Новикова 646, 687), *Спендик* (Богдан 285), *Фендик* (Богдан 63), *Пудлик* (Панцьо 116) < **Пулдик* (метатеза), рос. *Пандиков*, *Пендик*, *Пиндик*, *Пунди́ков*, *Пайдик* (ЖПТ), *Фандиков* (Новикова 858), *Фонди́ков* (КПУ Ув. Дон. 3, 406), (похідні) *Пандиково*, *Пинди́ков* — назви поселень у колишніх Симбірській та Казанській губ. (Волости IV, 229; Vasmer RGN VII, 25), блр. *Пінді́к*, *Шпенді́к* (Бірыла 324, 480), *Пильди́ки* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 135), пол. *Pajdzik*, *Pejdzik*, *Pojdzik*, *Pandzik* (SN VII, 160, 181, 257, 449), ст.-слвц. *Timko Pindik*, 1618 р. (UFP II, 74), слов'ян. *Пайдик* (Магницкий 65).

Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. діал. *шпундік* 'низькоросле маля' (Богдан Назви 136), *шпéндик* 'низькоросла людина' (Глуховцева 228), *шпíндик* 'т. с.' (Мик.), *пíндик* 'маленька, нікчемна істота' (Неїло 492), 'хвіст' (ЕСУМ 4, 370 — «афективне утворення»), 'малий за розміром верхній одяг' (Гримашевич 123),

рос. діал. *пундик* 'вирізаний у верхній частині гарбуза шматок для вибирання насіння' (СДГВ 493), блр. діал. *шпундзік* 'прутик, на який насаджують цівку' (Сцяшковіч 564).

**Рyлдукъ*, **Рyлд'укъ*: укр. *Повдюк* (КПУ Київ. 8, 20), *Пайдук* (КПУ Харк. 20, 407), *Фундук* (Богдан 66), рос. *Пайдуков* (Лет. АД 2006, № 11, 277), *Пендюков* (ЖПТ), *Пиндюков* (Рязан. КП 1, 568), пол. *Pinduk* (SN VII, 359) ~ болг. діал. *панд'ук* 'низькоросла дебели людина' (Стойчев 231).

**Рyлдичъ* / **Spылдичъ*: укр. *Пиндич*, *Піндич* (Горпинич 10, 83), *Пайдич* (ТДУ 82), *Пойдич* (Терн.; Анк.), *Спондич* (КПУ Льв. 3, 316), *Спандич*, *Шпандич* (Чучка 530), *Фандич* (Богдан 60), *Фондич* (ЕТ 741), рос. *Пендич* (ЖПТ), блр. *Подлич* (Памяць Лоеўск. 330), хорв. *Pandić*, *Peldić* (Leksik 478, 493), серб. *Паждић* (Јањатовић 276), пол. *Peldzicz*, *Pildzicz* (SN VII, 260, 352).

**Рyлдѣкъ* / **Spылдѣкъ*: хорв. *Pandek*, *Pendek*, *Pildek*, *Špundek* (Leksik 478, 494, 508, 657), пол. *Pajdek*, *Pindek*, *Pondek*, *Pundek*, *Spandek* (SN VII, 159, 358, 480, 618; VIII, 590), словц. *Spendek* (Krištof 273).

Похідні з *-n-* у суфіксальній морфемі:

**Рyлданъ*: укр. *Пейдан* (Рівне 462), *Підан* (Новикова 645) < **Пилдан*, хорв. *Poldan* (Leksik 519).

**Рyлдунъ*: укр. *Файдун* (Редько Словник 2, 1087) < **Пайдун*, (похідне) *Пойдуновский* — ойконім на Донеччині (Vasmer RGN VII, 188).

Похідні з консонантом *-r-* у суфіксі:

**Рyлдагъ*, **Рyлдагъ* / **Spылдагъ*: укр. *Пайдаренко* (КПУ Черк. 8, 204), *Шпандарук* (Новикова 961), рос. (похідні) *Пундари* (2), *Пиндарево* — ойконіми в колишніх Рязанській та Псковській губ. (Списки Рязан. 571; Vasmer RGN VII, 25), серб. *Пандаревић* (Јањатовић 277).

**Рyлдогъ*: укр. *Пондор* (Льв.), *Пундор* (ТДУ 88), *Файдор* (РУС 433) < **Пайдор*, (похідні) рос. *Пундоровка* — ойконім у колишній Рязанській губ., блр. *Пундоры* — назва поселення в колишній Вітебській губ. (Список Вит. 263), пол. *Pandor* (SN VII, 181).

**Рyлдѹра*, **Рyлдѹгъ*: укр. *Pondur*, *Pundura* (Панчук 181), *Фендуренко* (Новикова 862), *Фондура* (Горпинич, Тимченко 285), рос. *Пандуров* (ЖПТ), *Фолдурак* (КП Алтай 2, 294), блр. (похідне) *Пундуры* — назва поселення в колишній Вітебській губ. (Vasmer

RGN VII, 440), серб. *Пандуровић* (Јањатовић 277), пол. *Pindur, Pandura* (SN VII, 181, 359).

***Рѣдѣга, *Рѣдѣгъ / *Срѣдѣга:** ст.-укр. Дмитрей *Пондра*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 33), *Пиндра* (РІ ІФ 4, 335), *Піндра* (ТДЖ 193), *Пиндер* (КПУ Він. 5, 88), *Фойдер* (Красовський 155) < **Пойдер, Фандера* (КПУ Дон. 7, 542) < **Палдера, Пундер* (Вол.), *Шпундра* (Новикова 963), блр. *Пундер* (СБГТ 431), *Пундры* (2) — назви поселень у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 236, 353), пол. *Paydra*, 1788 р. (Vubak II, 15) ~ рос. діал. *пендёр* 'лінива людина' (СРНГ 25, 337) < **рѣдѣгъ*.

***Рѣдыга, *Рѣдыгъ:** рос. *Повдырь* (Луг.), *Пундырь* (КПУ Ув. Дон. 1, 462), *Пандырева* ж. (ЖПТ), пол. *Pandyra* (SN VII, 182) ~ рос. діал. *пундырка* 'малоросла жінка' (СРГ Морд. 2, 1013).

Похідні з консонантом -s- у суфіксальній морфемі:

***Рѣдасъ:** ст.-укр. Дмитрей *Пиндас*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 229), укр. *Пиндас* (ПІ Дн. 4/3, 48), *Пулдас* (КПУ Дон. 12, 313), рос. *Пульдас* (Лет. ЖС 2007, № 14—26, 161), *Пиндасов* (КПУ Ник. 1, 188), пол. *Pajdas* (SN VII, 159).

Стосовно апелятивних відповідників пор. рос. діал. *пандас* 'людина, яка осліпла на одне око' (СРНГ 25, 194), 'прізвисько кривої людини' (Магницкий Особенности 44) < **пѣлдас, пувдас* 'рукав річки, ручая' (Мызников Беломорье 307).

***Рѣдисъ, *Рѣдысъ:** укр. *Пелдис* (Радіон 99), пол. *Pajdis* (SN VII, 159).

***Рѣдосъ:** укр. *Пиндос* (РУС 322), пол. *Pajdos, Pandos, Pindos* (SN VII, 159, 181, 359).

***Рѣдусъ:** укр. *Пендус* (КПУ Він. 8, 62), *Пиндус* (ТДБ 221), *Піндус* (Богдан 225), *Подус* (РУС 330) < **Полдус*, рос. *Плодусов* (Горпинич 330) < **Полдусов*, пол. *Pindus* (SN VII, 359) ~ рос. діал. *пандусить* 'просити, випрошувати' (СРНГ 25, 194).

***Рѣдитъ:** укр. Юхим *Пиндитенко*, 1718 р. (ПМП 1718: 224).

Можна відновити деякі префіксальні похідні:

***Сѣрѣда:** укр. *Чоповда* (Чучка 610), *Чупейда* (КПУ Полт. 2, 389), *Чапалда* (КПУ Луг. 15, 136), *Чеповда* (НД 133), *Цепенда* (Богдан 31), *Чапайда* (КПУ Він. 1, 839), *Чупайда* (КПУ Полт. 7, 150), *Кочупинда* (Терн.), ст.-рос. Герасим *Цыпандин*, 1658 р. (КПЯ 57), Герасимко *Цыпалдинъ*, 1682 р. (Сиб. города 82), рос. Андрей *Цыпандинъ*, 1711 р. (Пам. СИ І, 433), хорв. *Ћаранда* (Leksik 106);

~ укр. діал. *чапалда* 'найменування людини, що незграбно ходить, спотикається при ходінні' (Громик 69), *чу'п'інд'а* 'неслухняна дитина (про дівчинку)' (Богдан Назви 138) < **чупьлда*, *чупойда* 'не-чепура' (ЕСУМ 6, 312), *чуповдати* 'працювати з тупим знаряддям (ножем, сокирою, пилою і т. ін.)' (Матіїв 514).

**Čerpyldadlo*: укр. *Чопойдало* (КПУ Льв. 2, 187).

**Korpylda*, **Korpyldъ*: ст.-рос. Іван Андреев *Купандин*, XVII ст. (Воскобойникова 50) < **Купалдин*, слвн. *Korold* (ZSSP 285).

**Korpylaxa*: укр. *Копендаха* (КПУ Полт. 8, 382).

**Porpylda*: ст.-рос. Дмитрій *Фуфылда*, 1696 р. (Устюгов 226) < **Пупылда*.

Похідні з коренем **Pьrd-*

Базові, суфіксально не ускладнені, архетипи **Pьrda* ж., **Pьrdъ(ь)* ч., **Pьrdo* сер. реконструюються на основі: ст.-укр. Andrei *Pardo*, XVI ст. (Жерела II, 240), укр. *Пурда* (КПУ Дон. 15, 381), **Пурд* < *Пурдівка* — назва поселення в Луганській обл., *Пардо* (КПУ Жит. 4, 550), *Пред* (КПУ Харк. 2, 671) < **Перд* (метатеза), *Пудра* (Переможці Жит. 3, 222) < **Пурда*, ст.-рос. Федька *Пардов*, 1684 р. (Кусов 2007: 195), рос. *Парда* (АУИФ 335), *Пардо* (ЖПТ), блр. *Пырдово* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 214), хорв. *Pardo*, *Purda* (Leksik 482, 539), слвн. *Pord* (ZSSP 473), пол. *Pard*, *Parda*, *Pardo*, *Pord*, *Porda*, *Purd*, *Purda*, *Pyrda* (SN VII, 199, 492, 620, 636), чеськ. *Prda*, *Parda* (ЧП), луж. *Pyrda* [1575 р. — *Purda* (Wenzel II/2, 74)], слов'ян. *Пурда* (Магницький 67).

Сюди слід долучити факти, в яких анлаутне *П-* / *P-* > *Ф-* / *F-*: укр. Іван *Фидра*, 1718 р. (ДІП I, 239) < **Фурда* (метатеза), *Фурдинъ* зят Матфѣй, 1726 р. (ДІП III, 261), *Фурд* (СКТ 840), *Фурда*, (Богдан 66), *Фідра* (СП 362), *Фурда*, *Фурдо* (Чучка 581), рос. *Фурда* (Лет. ЖС 2007, № 14–26, 205), хорв. *Furda*, *Ferdo* (Leksik 164, 177), пол. *Farda*, *Ferd*, *Ferda*, *Ferdo*, *Ford*, *Furda*, *Furdo* (SN III, 61, 86, 150, 202), чеськ. *Farda*, *Ferda*, *Firda*, *Furda* (ЧП), ст.-слвц. *Mattias Furda*, 1601 р. (UFP II, 7), *Mišo Furinda*, 1625 р. (UFP II, 179), слвц. *Emericus Purda*, 1783 р. (HSSJ IV, 567), *Furda* (TZ Bratislava 85).

Стосовно їх мотивації пор., наприклад, укр. діал. *фірдзя* 'дівчина непевної поведінки' (Аркушин 2, 221) < **пірдзя* < **пьрда*, пол. діал.

purda 'недбайлива дівчина' (Karłowicz IV, 453), *furda* 'про стару, нікчемну людину' (Sychta I, 288).

Первісні **pъrda*, **pъrdъ* > **Pъrda*, **Pъrdъ* відображені також у складі прізвиськ *Ненарда* (КПУ Од. 2, 128) < **Nepъrda*, *Халанурда* (РІ Луг. 3, 536) < **Xalopъrda* та *Харанурд* (НКП Луг. 376) < **Xaropъrdъ*, *Фурдинал* (НКП Він. 470) < **Пурдинал* < **Pъrdopalъ(jъ)*.

На основі укр. *Шпурда* (Красовський 169), *Сприд* (СП 3, 134) < **Спурд* (метатеза), рос. *Шпурдинов* (Рамієс 2, 482), *Спурдово* — ойконіми в колишніх Костромській (3 фіксації) та Ярославській губ. (Vasmer RGN VIII, 494), пол. *Sparda*, *Szpardowski* (SN VIII, 591; IX, 326) можна відновлювати архетипи **Spъrda*, **Spъrdъ*.

Ст.-укр. **Фурдъ* [*Фурдѣвъ* онукъ, 1691 р. (Чучка 582)], укр. *Спурдз* (Радіон 122), *Пурдя* (КПУ Харк. 3, 55), *Спурдза* (Богдан 285) ~ діал. *пурдя* 'гладун' (Глуховцева 180), блр. *Пурдя* (м. Полоцьк), рос. *Пурдев* (КПУ Зап. 11/2, 219), макед. *Прдевски*, *Пурдев* (Речник ПКМ II, 317, 333) свідчать про ймовірність основ на **-ї*: **Pъrdъ* / **Spъrdъ*.

Корінь **Pъrd-* — один із апофонічних варіантів і.-є. **per-* у ступені редукції кореневого вокалізму *o*-ряду з розширювачем *-d-* — реалізувався в чималій кількості похідних, які можна об'єднати під відповідними гаслами:

**Pъrdakъ* / **Pъrd'akъ*: укр. *Фурдак* (РУС 440), рос. *Фурдаков* (ЖПТ), пол. *Pardak*, *Pardziak*, *Pordak*, *Purdak*, *Pyrdziak* (SN VII, 199, 200, 492, 620, 636), *Ferdak*, *Furdak* (SN III, 86, 202), чеськ. *Pardjak* (ЧП), словц. *Prdákov* (Křištof 216), луж. *Pyrdak* [1620 р. — *Purdak* (Wenzel II/2, 74)] ~ укр. діал. *чупырдак* 'тупий ніж' (Алмашій 134) < **če-pъrdakъ*, *фурдак* 'снігопад з вітром' (Зеленько ССП 37) < **пурдак*, рос. діал. *пурдя* 'к' жупан' (СРГ Морд. 2, 1014).

**Pъrdačъ*: хорв. *Prndač* (Leksik 531) — форма з епентезою, пол. *Ferdacz* (SN III, 86).

**Pъrdikъ*: укр. *Пурдик* (Рв.), *Пидрик* (СП 272), *Пудрік* (Новикова 687) < **Пирдик*, **Пурдік*, *Фордик* (Богдан 65), *Фурдик* (Вол.), пол. *Pardzik*, *Pordzik* (SN IX, 200, 492), чеськ. *Pardík* (ЧП), ст.-словц. *Joannes Purdik*, 1614 р. (HSSJ IV, 563), словц. *Furdík* (TZ Bratislava 85), слов'ян. *Пирдикъ* (Магницький 67) ~ **ko-če-pъrdikъ* > рос. діал. *куценёрдик* 'людина маленького зросту' (СРГО 1, 277).

***Рърдиѣъ**: укр. *Пурдич* (Горпинич 51), рос. *Пурдич* (ЖПТ), хорв. *Furdić* (Leksik 177).

***Рърдѣко**, ***Рърдѣкъ**: хорв. *Furdek* (Leksik 177), пол. *Pyrdek* (SN VII, 636), *Ferdek*, *Ferdko*, *Fierdek* (SN III, 86, 103), чеськ. *Pardek*, *Purdek* (ЧП).

***Рърдукъ**: укр. *Фордук*, *Фурдук* (СП 365, 366), пол. *Furduk*, *Pardukiewicz* (SN III, 202; VII, 200).

***Рърдыка**, ***Рърдыкъ**: пол. *Pardyk*, *Pardyka*, *Purdyk* (SN VII, 200, 620), *Furdyk* (SN III, 202).

***Рърдычь**: пол. *Ferdycz* (SN III, 86).

***Рърдоба**: пол. *Pardubicki* (SN VII, 199), чеськ. *Parduba* (ЧП). Суфіксальне -и- < -о- стабілізувалося під впливом лабіального -b-.

***Рърдадло** / ***Рърдидло**: укр. *Фурдайло* (Новикова 872), *Фурдила* (СКТ 847), *Фурдило* (Хм.), ст.-рос. *Пурдыло* Василий, 1495 р. (Веселовский 262), рос. *Фурдилов* (СНУ 1, 411), болг. *Пардалов* (Илчев 380), мотивовані віддієслівними апелятивами на -dlo. Пор., наприклад, укр. діал. *фурдіти* 'швидко бігти, йти або їхати' (Матіїв 490) < **нурдіти*, пол. *pardać się* 'бродити, тинятися без діла', *purdać* 'дути' (Kałowicz IV, 39, 453). Сюди ж рос. діал. *закопурдиться* 'померти' (СРНГ 10, 151), блр. діал. *скапы' рдзіцца* 'т. с.', які Т.В. Горячева розглядала в колі похідних від основ типу **корор-* / **корр-* / **корур-*. Консонантний елемент -д- при цьому кваліфікувався як експресивний (Горячева 1988: 63). На наш погляд, у структурі обох дієслів, як і в рос. діал. *копы' рдится* 'бундючитися' (СРГО 1, 264), правомірніше виділяти префікси *ко-* / *ска-* і основи -*пырдіцца* (-*пырдится*) / -*нурдится*, які зводяться до **рърдити се*, реконструюючи псл. інфінітиви **корърдити се*, **скорърдити се*.

***Рърдыга**: укр. *Фардыга* (Редько Словник 2, 1089) < **Пардыга*, *Фурдыга* (Новикова 872) < **Пурдыга*, пол. *Fardyga*, *Fordyga* (SN III, 61, 150).

***Рърдажъ**: рос. *Пардаев* (ЖПТ), пол. *Pardaj* (SN VII, 199).

***Рърдѣжъ**: укр. *Пирдей* (СП 273), *Фордей* (Богдан 65), *Фурдей* (Панчук 124), рос. (похідне) *Пардѣево* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Списки Волог. 493), макед. (похідне) *Prdejci* — ойконім (Im. m. 352), пол. *Pardziej* (SN VII, 200).

***Рърдујъ**: укр. *Фурдуй* (РУС 440) < **Пурдуй*, (похідне) *Фурдуйево* — ойконім у колишній Херсонській губ. (Vasmer RGN IX, 441), слов'ян. *Фердуй* (ЖПТ).

***Ръдєль**: хорв. *Pardelj* (Leksik 523), пол. *Pardel* (SN VII, 199).

***Ръдѡла**, ***Ръдѡль**: укр. *Фурдола* (Панцьо 122), пол. *Pardoł*, *Pardoła*, *Pyrdoł* (SN VII, 199, 636).

***Срѣдѣль**: чеськ. *Šprdlík* (Beneš 192).

***Ръдомъ**: чеськ. *Pardamec* (ЧП), яке має апеллятивний відповідник — рос. діал. *пардома* 'смуга з горохом чи льоном' (Барсов 1, XII).

***Ръданъ**: укр. (похідне) *Фурданічів Пѡтік* — гідронім у бас. Дунаю (ІФ; СГУ 586), макед. *Прданоски* (Речник ПКМ II, 316), хорв. *Pordan* (Leksik 523), словн. *Fordan* (ZSSP 143), пол. *Pardan* (SN VII, 199), *Fordan* (SN III, 150), чеськ. *Ferdan*, *Furdan* (ЧП), словц. *Furdan* < *furdan* 'дурниця' (ТР 102).

***Ръдонъ**, ***Ръдонь**: укр. *Пардон* (КПУ Харк. 20, 57), (похідне) *Запорозонець* (КПУ Хм. 3, 389), хорв. *Pardon* (Leksik 482), пол. *Fordon*, *Furdoń*, *Pardon*, *Pardoń* (SN III, 150, 202; VII, 199), чеськ. *Pardon* (ЧП).

***Ръдунъ**: укр. *Фердун* (Богдан 63), рос. (похідне) *Пардунова* — назва колишнього хутора у Вологодській обл., пол. *Pardun*, *Pordun* (SN VII, 200, 492), *Fardun* (SN III, 61). Пор. ще слов'ян. *Фурдун*, 1471 р., зафіксоване у влахо-болгарських грамотах (Морошкин 199).

***Ръдунь**: укр. *Пордия* (КПУ Полт. 8, 387), пол. *Ferdyń*, *Pardynek* (SN III, 87; VII, 200).

***Ръдасъ**: укр. *Фурдас* (Богдан 66), рос. *Пурдасов* (ИС 29), пол. *Fordas*, *Pardas* (SN III, 150; VII, 200).

***Ръдєсъ**: укр. *Пурдєс* (КПУ Сум. 3, 211), хорв. *Pordes* (Leksik 523), пол. *Pordes* (SN VII, 492).

***Ръдусъ**: укр. *Пардус* (КС Хм. 1, 94), ст.-рос. *Пардус*, XVII ст. (Селин 47), рос. *Пардус* (ЖПТ), (похідне) *Пардусово*, 1702 р. — ойконім в Углицькому пов. колишньої Ярославської губ. (Углич 200), пол. *Pardus*, *Pordus* (SN VII, 200, 492), чеськ. *Pardus* (Beneš 243), *Ferdus* (ЧП).

***Ръдусь**: пол. *Pardys* (SN VII, 200).

***Ръдоѡта**: пол. *Porduta* (SN VII, 492) — форма з деназалізацією чи запозичення з східнослов'янських мов.

***Ръдыта**: пол. *Pardyta* (SN VII, 200).

***Ръдохъ** / ***Ръдошь**: укр. *Фордох* (Панцьо 122), рос. *Пурдошки*, *Пурдошкинський выселок* — ойконіми в колишній Пензенській губ. (Списки Пенз. 115), пол. *Pardoch*, *Pardosz* (SN VII, 199).

***Рърдашь, *Рърдешь, *Рърдишь, *Рърдышь:** укр. *Фурдаш* (Богдан 66), *Пурдеш* (Дуйчак 206), ст.-рос. *Пурдыш* (варіант *Пурдыло*) Василий, 1495 р. (Веселовский 262), (похідні) *Пурдышки Русские, Старое Пурдышково*, 1616–1617 рр. — ойконіми в колишньому Мещерському пов. (Черменский 52–55), рос. *Пурдышев* (м. Калуга), *Пардашков* (КПУ Київ. 8, 710), слвн. *Pardiš* (ZSSP 424), (похідне) *Pordašinci* — топонім (Im. m. 349), чеськ. *Purdeš* (ЧП), слвц. *Purdeš* (SBS IV, 555), луж. *Purdiš* [1652 р. — *Purdisch* (Wenzel II/2, 74)].

3-поміж поодиноких апелятивних відповідників пор. рос. діал. *пурды́шник* ‘гличик для молока’ (СРГ Морд. 2, 1014), схв. *спрдāш* ‘любитель позбиткуватися’, ‘базікало, пашекун’ (Толстой 900) < **спърдашь* — похідне з мобільним *s-*.

Пол. *Pardwa* (SN VII, 200) дає підстави для відновлення псл. ***Рърду, -ъве.**

До списку найдавніших префіксальних дериватів слід віднести:

***Їъррда, *Їъррд’а:** укр. *Ченурда* (КПУ Дон. 12/1, 685), *Чупордя*, *Цанурда* (Горпинич 202, 225), *Ципурда* (Богдан 42), *Ципердюк* (КПУ ІФ 2, 539), хорв. *Їоррда* (Leksik 113), пол. *Czerurda, Czururda* (SN II, 275, 320), слвц. *Їаррда* (TZ Nitra 9), *Їipurda* (Krištof 293) ~ укр. діал. *чупы́рдати* ‘різати тупим ножом’ (Алмашій 134), рос. діал. *куцепердик* < **ко-че-перд-ик* (див. вище), слвн. діал. *ѿоррда* ‘недбала жінка’ (Vnuk 35).

***Їъррдѣй:** укр. *Ценурдей* (КПУ Ник. 4, 630), *Ципордей* (КПУ Од. 7, 234), *Ціпурдей* (Редько 8, 2176), *Цупурдей* (ЖПТ), *Ченурдей* (КПУ Ник. 1, 247), рос. *Цыпурдѣевъ*, 1911 р. (ПКПГ 1911: 209), *Ценурдеев* (КПУ Ник. 4, 247).

***Їъррдуха / *Їъррдыша:** укр. *Ченурдишина круча* — мікротопонім (с. Першотравенка Магдалинівськ. р-ну Дн.; ОКИУМ, запис 1960 р.).

***Корърда (*Корърда):** хорв. (похідне) *Koprđec* (Leksik 313), чеськ. *Koprda, Keprda* (ЧП), слвц. *Koprda* (TZ Trnava 112), пол. *Koperda* (SN I, 437), *Kopyrda* (SN V, 141).

***Косърда:** укр. *Коспурда* (Красовський 187).

***Рорърда:** пол. *Poparda, Popurda* (SN VII, 484, 490).

***Рорърданъ:** серб. *Попрдан* (Јањатовић 298).

***Рпроърда:** пол. *Proparda* (SN VIII, 553).

***Сърърда:** рос. *Сапордин* (КПУ Дон. 14, 234).

**Šerǫda*: укр. *Шапорда* (КПУ Жит. 8, 627), *Шапарда* (Горпинич 371).

**Šerǫdanъ*: макед. *Шупурданов* (Речник ПКМ II, 793).

Похідні з коренем **Sьlb-*

Похідні з коренем **Sьlb-*, які на пропріальному рівні утворюють компактну лексико-словотвірну систему, до сьогодні воедино не зводилися. Зібраний нами фактичний матеріал дозволяє представити її так:

**Sьlba*, **Sьlbъ*, **Sьlbo*: укр. Осипъ *Шовба*, 1718 р. (ПЧП 153), Матвей *Синба*, 1785 р. (ИСК 39) < **Симба*, Михайло *Сауба*, 1756 р. (АК 5, 179), Іванъ *Шойба*, 1765–1769 рр. (МПр 238), *Совба* — сучасне прізвище, *Шолб* (КПУ Од. 8, 299), *Шульб* (КПУ Харк. 20, 465), *Шульба* (Вол.), *Шевба* (Богдан 264), *Севба* (НКП Київ. 1078), *Севбо* (СКТ 817), *Сумба* (КПУ Ув. Дон. 5, 345) < **Сулба*, *Слоба* (РІ Дон. 7, 254) < **Солба*, *Шабло* (ЗЧ 405) < **Шалбо* (метатеза), *Шоуба* (МиП 517), ст.-рос. *Шонбин* Губа, 1507 р. (АФЗХ 1506–1613 гг.: 10) < **Шомбин*, Васка Івановъ сынъ *Шомба*, 1608 р. (Харузин 1890: 413), (похідні) *Шаблово Большое*, *Шаблове Меншое*, 1539/40 рр. — ойконіми в колишньому Тверському пов. (ПМТ 19), рос. *Сайб* (ЖПТ), *Шайбов* (Рamięс 2, 549), *Шамба* (Лет. ЖС 2003, № 40–52, 212), *Шоба* (Лет. ЖС 2008, № 40–52, 386) < **Шолба*, (похідні) *Шамбово*, *Шыблов* — ойконіми у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN X, 215; Списки Волог. 518), *Шульбина*, 1782 р. — в колишньому Томському пов. (Беликов 115), *Шаблово* — в Костромській обл., блр. *Шоба* (Бірыла 479), хорв. *Suba*, *Subo* (Leksik 621), пол. *Szomba*, *Szalba*, *Szajb*, *Szajba*, *Szajbo*, *Sajb* (SN VIII, 261; IX, 210, 213, 319). При цьому беруться до уваги всі фонетичні модифікації в бінарній групі «редукований + плавний», притаманні кореневим структурам тьlt. Див. (Казлова III, 315–318).

Враховуючи часті випадки переходу початкового *Съ* > *З*-, до продовжень первісних **Sьlbъ*, **Sьlba*, **Sьlbo* можна віднести укр. *Зимба* (Новикова 326) < **Симба*, *Зімба* (Панцьо 105) < **Сімба*, блр. *Залба* (Бірыла 155) < **Салба*, рос. (похідні) *Зейбово*, *Зейбовка*, *Зейбы* — ойконіми в колишній Рязанській губ. (Списки Рязан. 535) < **Сейбово*, **Сейбовка*, **Сейбы*, ст.-слвц. *Gubo Zulbo*, 1543 р. (UFP I, 99).

Сюди слід долучити форми з секундарними голосними після плавного на зразок укр. *Шулеба* (Горпинич 106) < **Сулба*, блр. *Солуб* (Бірыла 387) < **Солб*, рос. *Шалабин* (Лет. ЖС 2006, № 22, 172) < **Салбин* тощо.

Реконструйовані праантропоніми мають опору в апелятивній лексиці, пор., наприклад, рос. діал. *шаблѣ* 'група людей, компанія' (СВГ 12, 58), *шбблѣ* 'гурт різноманітних людей; потолок' (СРГ Коми 355) < **солба*, *сѣйба* 'невелика споруда з колод [...]' (СГС 413), *шбм-ба* 'берестяний поплавок у неводі' (Куликовский 138), 'грузило для рибальських сіток', 'кільце, до якого прикріплюється човен' (СРГК 6, 901), 'хатинка в лісі' (Мызников Беломорье 483) < **солба*, *шолыбѣть* 'розгойдувати' (СВГ 12, 99), болг. діал. *сѣлбѣ* ж. 'гілка, вітка', для якого припускають зв'язок із *стѣлб* (БЕР 7, 663).

Фактичний матеріал дає підстави відновити такі суфіксальні архетипи:

**Сѣлбага*: ст.-рос. Третьяк Андреевич *Синбугин*, 1593 р. (Веселовский 287), *Синбугинь*, 1694 р. (Голомбиевский, Ардашев 1, 23) < **Сѣлбугин* (денталізація плавного) < **Сѣлбугин*, (похідне) *Синбугина*, 1631 р. — назва пустища в колишньому Можайському пов. (Холмогоровы 1910: 84).

**Сѣлбай*: ст.-укр. Яковъ *Самбаи*, 1649 р. (Реестр 232) < **Салбай*, укр. Овтух *Солбай*, 1756 р. (АК 5, 90), *Сембай*, *Симбай* (ТДЗ 157, 159), *Шембай* (Богдан 263) — форми з лабіалізацією плавного, Овтух *Солбай*, 1756 р. (АК 5, 90), *Солобай* (СОД 25), *Салабай* (КПУ Хм. 8, 671), *Шалабай* (КПУ Звितяжці Київ. 6, 363) — форми з секундарними голосними після плавного, *Швабай* (НКП Кіров. 265) < **Шавбай* (метатеза) < **Салбай*, *Шабай* (КПУ Дон. 16, 161) < **Шалбай*, рос. *Шаблаев* (КПУ Дон. 7, 521) < **Шалбаев*, *Шулбаев* (Лет. ГС 2005, № 11, 42), *Сумбаев* (КП Алтай 2, 80), *Сунбаев*, 1832 р. (Герасимов 289) < **Сумбаев* < **Сулбаев*, *Шолобаев* (КПУ Дон. 15, 504), *Солобаев* (КПУ Сум. 1, 228) — форми з секундарним -о-, (похідні) *Сабаева* (3), *Ново-Сабаева*, *Старо-Сабаева*, *Сабаєво* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN VII, 34), пол. *Sobaj* (SN VIII, 544) — усі з абсорбцією плавного. Сюди ж формально «ідеальне» слов'ян. *Солбай* (Магницький 78).

Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *шалба́й* 'дебошир' (Ткаченко 221) < **салбай*, *шалаба́й* 'про відчайдушну людину' (ССГ 11, 122).

***Сълбуѣ**: рос. *Шалбуев* (Лет. ЖС 2009, № 15, 145), (похідне) *Шимбуев* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN X, 299).

***Сълбуха, *Сълбухъ**: ст.-рос. *Сунбухъ*, XVII ст. (Соколов 8), рос. *Синбухин*, XVIII ст. (Кузнецов 70) < **Симбухин, Самбухов* (м. Біла Церква Київ.) < *Салбухов*, (похідне) *Симбухово* — топонім у колишній Нижегородській губ. (Кусов 2, 379) < **Сълбух-ов-о*.

***Сълбакъ, *Сълб'акъ**: укр. *Самбак* (РУС 469), ст.-блр. Миколай *Шейбакъ*, XVI ст. (ЛМ I/3, 611), блр. *Шайбак* (Бірыла 461), (похідні) *Шайбаки* — ойконім у Гродненській обл. (Рап. Гр. 256), віднесений до балтизмів (Бірыла, Ванагас 96), *Шайбаковы могилкі* — мікротопонім (Ламака 324) — усі з переходом анлаутного С- > Ш-, ст.-рос. Дмитрій *Шейбяковъ*, 1638 р. (ПК Москва 161), рос. *Сайбаков* (ЖПТ), *Сильбаков* (КПУ Харк. 4, 34), *Солбаков* (Книги РФ X, 379), *Шулбаков* (КП Алтай 2, 378), *Шайбаков* (ТДУ 110), *Шунбаков* (Рамієс 2, 325), хорв. *Subjak* (Leksik 621), пол. *Selbiak, Stubiak* (SN VIII, 348, 511).

Словотвірно з **Сълбакъ* пов'язане ***Сълбаѣ**, яке континують укр. Васил *Шаблач*, 1718 р. (ПЧП 232) < **Шалбач, Субач* (Вол.) < **Сулбач*, ст.-рос. (похідне) *Солбачова*, 1551–1554 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 276), рос. (похідне) *Шубачево* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN X, 356) < **Сулбачево*, хорв. *Subačić* (Leksik 621).

***Сълбикъ / *Сълбіѣ**: укр. *Шобик* (Черніг.) < **Солбик*, (похідні) укр. *Собичи* — ойконім у колишній Чернігівській губ., рос. *Субичево* — ойконім у колишній Орловській губ. (Vasmer RGN VIII, 404, 623) — обидва з абсорбцією плавного, пол. *Stubik* (SN VIII, 511).

***Сълбьсь**: укр. *Шамбець* (Богдан 260), хорв. *Subac* (Leksik 621).

***Сълбька, *Сълбько, *Сълбькъ**: ст.-укр. Федоръ *Шолобко*, 1649 р. (Реєстр 206), ст.-рос. Куземка *Шалобковъ*, 1640 р. (Сильванский 90) — форми з другим повноголоссям, блр. *Слобков* (ЖПТ) < **Солбков*, пол. *Selbka, Sobbek* (SN VIII, 348, 545).

***Сълбука, *Сълбукъ**: укр. *Саблук* — сучасне прізвище, із **Салбук* (метатеза), *Самбук* (КПУ Херс. 8, 294), ст.-рос. (похідне) *Селебукино*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 109) < **Селбукино*, рос. *Салбуков, Солбуков* — сучасні прізвища (Вол.; Анк.), *Шельбуков* (КПУ Херс. 8, 194), *Сейбук* (САМ

204), ст.-блр. Тимофей *Саблюков*, 1666 р. (МИР 3, 135), блр. *Самбук* (Бірыла 364), пол. *Sejbuk* (SN VIII, 345).

***Šylbyka**: ст.-рос. Івашко *Шаблыкин*, XVII ст. (ПКРВ 11) < **Шалбыкин* (метатеза), *Шаблыкино*, 1645 р. — ойконім у колишньому Бежицькому пов. (Рождественский 221), рос. *Самбикін* (м. Дрогобич).

***Šylbadlo**: укр. *Шабала* (м. Луцьк), *Шубало* (Горпинич 103) — форми з абсорбованим плавним, ст.-рос. (похідне) *Шамбалово*, XV ст. — топонім в історичній Новгородщині (НПК II, 610), рос. *Самбалов* (РУС 469), (похідне) *Сумбаловка* — назва поселення в колишній Тульській губ. (Vasmer RGN VIII, 640), блр. (похідне) *Шамбалінская дарога* — мікротопонім у Гродненській обл. (Ламака 325).

Šylbely** (Šylbely**): укр. *Сайбель* (КПУ м. Київ 3, 120), *Зейбель* (Новикова 323), ст.-блр. *Шенбель*, 1528 р., Ярош *Шембель*, 1626 р. (Бірыла 1966: 276).

***Šylbula**, ***Šylbulъ**: укр. *Селбул* (КПУ Ник. 8, 188), ст.-рос. Степанъ *Сунбуловъ*, 1553 р. (Пискарев 32) < **Сумбуловъ*, рос. (похідні) *Сумбулинская*, *Сумбулова* (2), *Сумбуловка*, *Сумбуловский* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN VIII, 640).

***Šylbanъ**: укр. *Совбан* (ТДУ 139), *Шайбан* (РІ ІФ 4, 608) < **Сальбан*, *Сабан*, *Солобан* (Богдан 251, 282), *Шабан* (КПУ Харк. 1, 211) < **Шалбан*, *Шлабан* (м. Стебник Льв.) < **Шалбан*, *Шамбан* (Київ 2, 239) — форма з лабіалізованим плавним, ст.-блр. Іванъ *Шабанъ*, 1592 р. (АВК XIV, 440), ст.-рос. Калинин *Салбанка*, 1583 р. (ЛКН 96), Григорій *Шабан*, 1698 р. (Грамотки № 349) < **Шалбан*, рос. *Солбанова* ж. (Горпинич 337), *Совбан* (Лет. ЖС 2004, № 40—52, 221), *Шалбанов* (Память 2, 306), *Шальбанов* (РІ Крым 6, 52), *Шабановъ*, 1721 р. (ОДДС 3, 434), *Шалабанов* (КПУ Зап. 1/2, 288), *Шамбанов* (КС Дн. 4, 93), *Саубанова* ж. (Лет. ЖС 2008, № 40—52, 299) < **Салбанова*, (похідні) *Сабаново* (3) — ойконіми в колишніх Костромській, Пензенській, Симбірській губ. (Vasmer RGN VIII, 34) ~ рос. діал. *шалабáн* 'голова' (СРГПр. 4, 126) — форма з секундарним -о-, *собáн* 'соха' (СПГ 2, 366) < **солбан*, *шббаны* мн. 'зношений одяг' (Красноярск. 5, 149), хорв. *Suban* (Leksik 621), пол. *Szytban* (SN IX, 400) < **Syłban*.

***Šylbinъ**: ст.-рос. Губа *Шонбинъ*, 1487 р. (АГР I, 15) < **Сомбинъ* < **Солбинъ* (асиміляція плавного), рос. *Сальбин* (КПУ Зап. 1/2, 128), *Шомбин* (Память 2, 308).

***Šьlbonъ**: рос. *Шойбонова ж.* — сучасне прізвище.

***Šьlbunъ**: укр. *Салабун* (Панчук 144) < **Салбун*, *Шайбун* (КПУ Київ. 1, 289).

***Šьlbaga**, ***Šьlbargъ**: ст.-укр. Хвеско *Шимбаренко*, 1649 р. (Реєстр 449), укр. *Шумбар* (Пура СПР V, 184), *Сабара* (Богдан 251) < **Салбара* / **Савбара*, ст.-рос. *Санбар* Степанович Качалов, 1605 р. (Веселовский 279) < **Самбар* < **Салбар*, рос. *Шамбаров* (Лет. ЖС 2004, № 40–52, 264), *Собарь* (КПУ Ник. 3, 299) < **Солбарь* ~ рос. діал. *собára* ‘велике відро’ (СПГ 2, 366) < **солбара*, блр. *Самбаров* (м. Брест), *Шабар* (Бірыла 458) < **Шаўбар*, пол. *Szambara*, *Szombara*, *Szymbara* (SN IX, 219, 319, 400).

***Šьlbergъ**: блр. (похідне) *Шэмберава* — ойконім у Вітебській обл. (Рап. Віц. 423), пол. *Szambier* (SN IX, 213) ~ рос. діал. *шалбér* ‘нероба’ (Даль 4, 620), ‘шахрай’ (Элиасов 458), *шалбérник* ‘ледар’ (СРГ Морд. 2, 1495).

***Šьlbigrъ**, ***Šьlbyrъ**: рос. *Салбыров* (ЖПТ), (похідні) *Сабирова* (2) — ойконіми в колишніх Оренбурзькій та Уфимській губ. (Vasmer RGN VIII, 37).

Сюди ж, очевидно, слід віднести назву частини (роду) ковуїв — *Шельбиры*, згадану в “Слові про Ігорів похід” (Виноградова 179; Фасмер IV, 426 — з оглядом версій). Її можна тлумачити як плюральну форму від антропоніма *Сьлбирь*.

***Šьlboga**, ***Šьlbogъ**: укр. *Самбор* (м. Дрогобич) < **Салбор*, *Шамбора* (Од.), ст.-рос. Михайло *Синборов*, 1688 р. (ПКВМ 82) < **Симборов* ~ рос. діал. *шалбór* ‘розумна людина’ (Элиасов 463).

***Šьlbuga**, ***Šьlbugъ**: д.-руськ. *Собур* / *Сабур*, 1380 р. (ПСРЛ XXXVII, 35, 77) — форми з абсорбованим плавним, укр. *Самбур* (КПУ Зап. 5, 515), *Самбура* (КПУ Ник. 14, 66), *Санбур* (КПУ Ув. Дон. 2, 434), *Собур* (КПУ Харк. 2, 404) < **Солбур*, ст.-рос. *Сумбур* Васильев сын Захеин, 1550 р. (ТК 1550 г.: 306), *Федька Самбуrow*, 1619 р. (ДРА 1, 226), рос. *Шамбуrow* (КПУ Полт. 1, 349), *Самбурин* (КП Твер.), *Шабúра* — прізвисько буйної забіякуватої людини (Герасимов 96), (похідні) *Сабуры*, *Сабуров* (2), *Сабурова* (4), *Сабурово* (23), *Сабуровка* (9), *Субуровка* (2), *Субурово*, *Самбуrow*, *Самбуrowо* — назви поселень у різних регіонах (Vasmer RGN VIII, 36–37, 624), блр. *Самбуrow* (м. Брест), пол. *Szambur*, *Szambura*, *Szombura*, *Sajbura* (SN VIII, 261; IX, 220).

Стосовно мотивації пор. укр. *сумбур* ‘безладдя, нісенітниця’ (ЕСУМ 5, 474), рос. діал. *самбур* ‘сварка, яка супроводжується кри-

ками, галасом, бійкою', *санбур* 'брехун' (СРНГ 36, 75, 116), *сумбур* 'плутанина, безглуздя', *сунбур* 'дурниця, нісенітниця' (Даль 4, 360), *сумбурд* 'нісенітниця' (СРНГ 42, 227), *шабур*, *шубур* 'верхній чоловічий одяг, схожий на каптан [...] (СРГКуз. 228, 231), *шабур* 'повсякденний верхній старий одяг' (Васнецов 1909: 25), *шабура* 'невисока трава' (СВГ 12, 58), *шилбур* 'довгий батіг пастуха' (Элиасов 463).

**Сьлбѣга*, **Сьлбѣго*, **Сьлбѣгъ*: укр. *Шамбра*, *Шамбро* (СП 390), *Шимбра* (Панчук 120), пол. *Szymbra*, *Szombra*, *Szambrowski* (SN IX, 220, 319, 400).

**Сьлбасъ*: ст.-укр. Максимко Микитин синь *Шабас*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 388), укр. Терентий *Шабас*, 1785 р. (ИСК 47), рос. *Шумбасов* (РУС 486), *Шамбасов* (КП Алтай 2, 73), *Шабасов* (КПУ Дон. 20, 299) < **Шалбасов* ~ рос. діал. *сѣлбас* 'ряднина або парусина для зашиття чого-небудь від негоди' (Меркурьев 139; Мосеев 68).

**Сьлбосъ*: укр. Миско *Шабосенко*, 1718 р. (ПЧП 238) < **Шалбосенко*.

**Сьлбатъ*: рос. *Сумбатов*, 1756 р. (Дмитренко 142), (похідне) *Самбатово* — топонім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN VIII, 79).

**Сьлбитъ*: укр. *Суббіт* (НКП Дн. 514) < **Сувбіт*, блр. *Сейбітаў* (Бірыла 370).

**Сьлботъ*: рос. (похідне) *Шоботова* / *Шиботова* — назва поселення в колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 81, 233), пол. *Sajbot*, *Szalbot* (SN VIII, 261; IX, 214). Можливо, сюди ж ст.-рос. Филинъ Григорьевъ сынъ *Шалбодинъ*, 1601 р. (Гурлянд 117), якщо останній компонент цієї антропонімоформули не сягає первісного **Сьлбодинъ* < **Сьлбода* (похідного з рідкісним суфіксом -*od*-).

**Сьлбота*, **Сьлботъ*: укр. *Шейбут* (Вол.) < **Сьлбут*, *Салабута* (ЧЧ 2, 467) — форма з другим повноголоссям, рос. *Солобутин* (Память 2, 196) < **Солбутин*, (похідні) *Сайбутово*, *Шольбутовка* (варіант *Шильбутово*) — назви поселень у колишніх Смоленській та Московській губ. (Веселовский ФЗ I, 190; Vasmer RGN VIII, 63; X, 365), ст.-блр. *Сайбут* Ян Матеевич, 1596 р., *Сайбутъ* Войтех, 1607 р. (ABK XVIII, 204; XXXII, 52). Сюди логічно додати *шумбутцы* — одна з назв литовців, згадана в Булгарському Переяславському літописі поч. XIII ст. (Бегунов II, 514).

***Сѣлбаѣ**: укр. *Солбаш* (КПУ Дон. 3, 416), рос. *Салбашев* (ЖПТ), *Золбаш* (АУИФ 158) < **Солбаш*.

***Сѣлбіѣ**, ***Сѣлбыѣ**: блр. *Слобыш* (ЖПТ) < **Солбыш*, пол. *Ślubisz* (SN VII, 511).

***Сѣлбавѣ**: ст.-блр. Дем'ян *Шаблава*, 1622 р. (Инв. Сморгонь 35) < **Шалбавѣ*.

Є підстави для відновлення деяких префіксальних праантропонімів:

***Косѣлба**: ст.-укр. Мишко *Кушунба*, 1649 р. (Реєстр 64) < **Кушумба* < **Кушулба* (лабіалізація плавного), укр. *Кисойба* — прізвисько (запис наш) < **Косолба*.

***Косѣлбаѣ**: рос. (похідне) *Косолбашево* — ойконім у колишній Курській губ. (Vasmer RGN V, 455).

Похідні з коренем **Сѣлр-*

Первісні (суфіксально не ускладнені) псл. ***Сѣлра**, ***Сѣлро**, ***Сѣлрѣ** відновлюються з огляду на укр. Кузма *Суна*, 1756 р. (АК 5, 156) < **Сулпа*, *Совпенко* (КПУ Дон. 22, 182), *Шольп* (СКТ 925) < **Сольп*, *Шулип* (КПУ Луг. 2, 461) — форма з секундарним -и-, *Соппа* (КПУ Ув. Дон. 13, 672) < **Солпа*, *Саппа* (м. Харків), *Шимф* (Зайцева, Ковальчук 173) < **Силп* — форма з асиміляцією плавного і оглушенням ауслаутного -п- після занепаду кінцевого редукованого, *Шлопа* (Богдан 266) < **Шолпа* (метатеза), (похідне) *Савпівське озеро* (с. Верхня Криниця Василівськ. р-ну Зап.; ОКІУМ, запис 1961 р.), ст.-рос. (похідні) *Солпино*, 1682 р. — назва пустища (Курдюмов IV, 118), *Шелпино*, 1627–1630 рр. — лімнонім у колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 34) < **Сѣлпино*, рос. *Солп* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 241), *Солпа* — прізвисько (Вальтер, Мокиєнко 511), *Сампин* (ЗВ 758), *Шолпо* (ПК Псков. 37), *Шальпо*, *Шальпов* (ЖПТ), *Шульпин* (СКТ 932) — патронім на -ин, *Сеппа* (КП Саратов. 3, 571), *Саппов* (КПУ Зап. 6, 455) < **Салпа*, **Салпов* (лабіалізація плавного), (похідні) *Салповская* — ойконім у колишній В'ятській губ., *Шульпина* — ойконім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN VII, 72; X, 366), *Шелпино*, 1627–1630 рр. — лімнонім у колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 34), ст.-блр. Павелъ *Шейпъ*, XVI ст. (ОДВ II, 142), блр. *Шэйпа* (Бірыла 494), *Шуппо* (м. Мінськ),

Шанпо — прізвище сучасного художника < *Шелпа, *Шулпо, *Шалпо які демонструють реалізацію кореневої групи *ʃl* > -ал-, -ел- (> -ей-), -ул-. Пор. ще укр. *Нашемпа* (м. Кам'янець-Подільський Хм.) < *Nasъpa.

Сюди можна долучити факти на зразок укр. *Шалена* (Київ.), *Шулена* (ЕТ 4, 843), *Шелип*, *Солипа* (Богдан 263, 280), *Салипа* (Черк.), рос. *Шелопов* (ПРУ 55), *Салоп* (КП Твер.), *Шулепово*, *Шулеповская Слободка* — ойконіми у колишній Вологодській губ. (Списки Волог. 518), блр. *Шалыпа* (Бірыла 464) і под. — форми з секундарними голосними після плавного.

Зі слов'янських мов запозичено литовські прізвища *Šuipis*, *Šuipys*, які не мають пояснення на місцевому ґрунті (LPŽ II, 985) < *Шуйп.

Щодо інослов'янського матеріалу пор., наприклад, хорв. *Supa* (Leksik 624), слвн. *Šaup* (ZSSP 594), пол. *Sajp*, *Solpa*, *Szajp*, *Szałpa* (SN VIII, 262, 567; IX, 212, 218), *Zulpa*, *Zulpo* (SN X, 540) < *Sulpa, *Sulpo. Слов'янські за генезою прізвище *Шуйпо* (ПККГ 1897: 171), а також *Шойпи*, XVI ст. — назва урочища в Росієнській волості на терені сучасної Литви (ОДВ III, 74) — відантропонімного походження.

Ці антропоніми можна зіставляти з апелятивною лексикою на зразок рос. діал. *солнд* 'колошва' (Даль 4, 267), *шулёпа* 'веретено' (СПГ 2, 562), *шулёпа* 'ліва рука' (СРГК 6, 915) < *сульпа, *шулáp* 'загорожа' (СРГС 5, 366) < *сулп і под.

Фактичний матеріал дозволяє відновити окремі суфіксальні деривати.

***Сълрьсь**: укр. *Шелепець* (Мик.), *Шелупець* (ЧЧ 2, 589), пол. *Šlupiec* (SN VIII, 512).

Похідні з приголосним -g- у складі суфікса:

***Сълрега**: блр. *Сапега* (НПЗП 10, 303), (похідні) *Сапегі* — ойконім у колишній Могильовській губ., *Сапегіна Нива*, *Сапегіно* (3), *Сапегіно Большое*, *Сапегіно Малое*, *Сопегі*, *Сопегіно*, *Сопегінская* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN VIII, 96, 450) — усі з абсорбцією плавного. Стосовно потенційних мотиваторів пор. рос. діал. *сапéга* 'телепень, тухтій' (СРНГ 36, 124) < *салпéга.

Сълруга** (Сълрoга**): ст.-рос. Пофом Яковлев с[ы]нъ *Шилпугин*, 1598 р. (СКК 156) < *Сылпугин < *Сълпугин, рос. *Шолепугин* (ИС 25),

Шелопугино — ойконім у колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN X, 261) — форми з секундарними голосними.

**Сълруга*: ст.-рос. Яшка Федоров сын *Шуплыгин*, 1678 р. (ППСР 292) < **Шуплыгин* < **Сулпыгин*, рос. *Шаплыгин* (КП Твер.) < **Шалпыгин* < **Салпыгин* (метатеза).

Похідні з приголосним *-j-* у суфіксальній морфемі:

**Сълрајь*: укр. *Шалфай* (Горпинич, Тимченко 304) < **Шалнай*, рос. *Солнай* (КПУ Дон. 8, 479), *Шампаева* ж. (Лет. ЖС 2003, № 40–52, 212) < **Салпаева* (асиміляція плавного), (похідне) *Сапаевка* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN VIII, 95) < **Салпаевка* (абсорбція плавного). Щодо апелятивного підгрунтя пор. укр. діал. *шалнѣй* ‘пустун’ (Чабаненко Словник 4, 225), *шолонѣй* ‘простак, роззява’ (ЕСУМ 6, 452).

**Сълрујь*: ст.-рос. Івашка *Шилтуй*, XVI ст. (РАР 33). Стосовно фонетики кореневої морфеми пор. *Шилпугин*.

Деривати з приголосним *-k-* у складі суфікса:

**Сълракъ*, **Сълр’акъ*: укр. *Шалнак* — прізвисько (Чабаненко ПНН 2, 468), *Шолнак* (ТДП 307), *Шельнак* (КПУ Полт. 4, 866), *Шлипак*, *Шлопак* (Богдан 266) < **Шилнак*, **Шолнак* (метатеза), (похідне) *Шельнаки* — ойконім у Тернопільській обл. < **Сълпаки*, ст.-рос. *Шелпьяк*, XV ст., *Шелпьяков*, XVI ст. (Веселовский 354), рос. *Шейнак* (Лет. ЖС 2007, № 8, 128), *Шульпяков* (Книги РФ IX, 802), *Шиплаков* (КПУ Харк. 2, 539) < **Шилпаков*, блр. *Шайнак* (Бірыла 451), хорв. *Supak*, *Šupak* (Leksik 624, 665), слвн. *Šaupak* (ZSSP 594), пол. *Sulpraczewski*, *Sylpraczyk* (SN IX, 150, 189). Факти староросійської мови, мотивовані відповідними апелятивами, свідчать про потенційність псл. **сълръ*.

Із поодиноких апелятивних відповідників пор. рос. діал. *шельняк* ‘хлопчик-пустун восьми-дев’яти років’ (Мызников Беломорье 478), блр. діал. *шэйпнак* ‘копиця з десяти снопів’ (ДСБр. 267) < **сълракъ*, **сълр’акъ*, укр. діал. *шульпнак* ‘головка молодої капусти’ (Лисенко 212), *совначі* мн. ‘качки’ (Глуховцева 194) < **сълраць* < **сълракъ*.

**Сълрѣка*, **Сълрѣкъ*: ст.-укр. Федор *Шулпѣка*, 1649 р. (Реєстр 180), укр. Іванъ *Шулпѣка*, 1756 р. (АК 5, 48), рос. *Шульпеков* (Лет. ЖС 2004, № 40–52, 273), (похідні) *Шульпеков* — ойконім на Дону (Vasmer RGN X, 366), *Салпеково* — назва поселення в колишній Псковській губ. (Василев 1, 282).

***Сърікѣ**: укр. *Солник* (Горпинич, Тимченко 260), *Солнік* (Падалка 253), *Шуник* (КПУ Київ. 8, 149) < **Шулник*, рос. *Сейников* (Рамієс 2, 453) < **Сълников*, (похідне) *Сюльпиково* — ойконім у колишній Псковській губ. (Списки Псков. 584) ~ укр. діал. *шульнік* 'шуліка, *Milvus*' (ЕСУМ 6, 488).

***Сърукъ**: укр. *Салпук* (Горпинич 371), *Шельпук* (СКТ 911), блр. *Шайпук*, *Шыльпук* (Бірыла 461, 491), (похідне) *Шайпукаў лес* — мікротопонім у Гродненській обл. (Ламака 325), пол. *Szalpuk* (SN IX, 215). Щодо мотивації пор. лит. *šairikas* 'насмішник' — запозичення потенційного блр. **шайпук* > *Шайпук* (див. вище).

***Сърька**, ***Сърькъ**: укр. *Шалипок* (КПУ Зап. 3, 591) < **Шалпок* (вторинне -и-), рос. *Шлопки* (ЖПТ) < **Солпки* ~ рос. діал. *шелепók* 'гайок' (НОС 12, 87) < **шелпók* (форма з другим повноголос-сям).

***Сърpidlo**: рос. *Сымпилова* ж. (Лет. ЖС 2008, № 40, 233) < **Сылпилова* (асиміляція плавного).

Найпродуктивніше відобразилися в складі антропонімії похідні з приголосним -п- у складі суфікса:

***Сърापъ**: укр. *Шолпан* (ОДМ 1, 605), *Шовпан* (КПУ Од. 8, 414), *Симпан* (КПУ Він. 1, 899), блр. *Шлопан* (ЖПТ) < **Солпан*, (похідне) *Сампаново* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN VII, 86) < **Салпаново* (лабіалізація -л-), рос. *Шумпанов* (Память 2, 308), (похідне) *Шульпаны* — назва поселення в колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN X, 366), хорв. *Supan* (Leksik 624). Усі ці оніми відапелятивного походження, пор., наприклад, укр. діал. *сувпán* 'людина, яка постійно зайнята домашніми справами' (Корзонюк 232), рос. діал. *салпán* 'про нетямущу, некмітливую людину', *салпаны развести* (*распутить*) 'заслухатися, ловити гав' (Малеча 4, 15–16), *шампán* 'багатий селянин' (СРГС 5, 332) < **салпан*.

***Сърापъсь**: укр. *Совпанець* (Рівне 500), хорв. *Supanas* (Leksik 624).

***сърень**: рос. діал. *селенень* 'товста незграбна людина' (СРНГ 37, 132).

***Съріпъ** — патронім на -ip-: рос. *Солпин* (КПУ Ув. Дон. 2, 461), *Шульпин* (СКТ 932), *Шалыпин* (ППП 1, 558), *Шалупин* (Ряз. КП I, 51) < **Шалтин*, пол. *Sołpiniec*, *Szulpin* (SN VIII, 570; IX, 363).

***Сърипъ**: укр. *Сампунік* (Красовський 134) — форма з лабіалізацією плавного, рос. *Шампунов* (КПУ Херс. 7, 215), хорв. *Supin* (Leksik 624).

***Сълрунь:** ст.-рос. Семейка *Шелопыня*, 1629 р. (Мосин 479) — форма з секундарним -о-, із **Шелпыня* < *Сълпыня (-ѣ/- > -эл- > -ел-).

Є підстави для реконструкції інших потенційних праантропонімів:

***Сълрьль:** укр. *Совпель* (КПУ Дон. 12, 492), блр. *Соўпель* (Бірыла 387), (похідне) *Сбўплі* — назва поселення в Брестській обл. (Рап. Бр. 118), ст.-рос. (похідне) *Шевпелевское*, 1614 р. — назва пустища в колишньому Карачаєвському пов. (Антонов 2004: 249). Щодо апелятивної основи для наведених власних назв пор. укр. діал. *сбмпель*, *сбмпіль*, *цбмпель* 'льодяна бурулька' (ЕСУМ 5, 355) — форми з асиміляцією плавного і переходом анлаутного с- > ц- (< *сълрьль).

***Сълровъ** — патронім на -ов-: рос. *Солпов* (Рамієс 2, 39), *Шульпов* (КП Алтай 2, 465), пол. *Szulpowicz* (SN IX, 363).

***Сълрахъ / *Сълрашь:** укр. *Шолпаш* (АПС 48), (похідне) *Шельпахівка* — ойконім у Черкаській обл.

***Сълрихъ / *Сълришь:** рос. *Сайпушева* ж. (Лет. АД 2009, № 7, 332), (похідне) *Шульпухово* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Списки Яросл. 378).

***Сълруга, *Сълругъ:** укр. *Шампура* (Новикова 934), рос. *Шампуров* (КПУ Ув. Дон. 1, 582).

***Сълратъ:** укр. *Симпатик* (Богдан 297), рос. *Шулпатов* (КПУ Ув. Дон. 2, 569).

***Сълреть:** рос. *Сампетов* (Память 1, 79).

***Сълрота, *Сълротъ:** ст.-блр. Матей *Солпотъ*, 1595 р. (АВК XVIII, 133), хорв. *Supota* (Leksik 624).

На основі назви білоруського поселення *Шэйпічы* в Брестській обл. (Рап. Бр. 137), хорв. *Supić* (Leksik 624) можна відновлювати патронім ***Сълріць**.

Окремі факти свідчать про ймовірність партіципійних баз:

***Сълротъ:** укр. *Шайпом* (КС Дн. 4, 466) < *Салпом. Первісно це дієприкметник пасивного стану, який свідчить про потенційність дієслова *sълpti, пор. рефлeksi тематизованого *сълpati se: укр. діал. *сбвпати* 'іти глибоким снігом, грузнути в снігу' (ГГ 174), *сбвпате* 'виконувати хатні роботи' (Корзонюк 224), *сбвпатись* 'возитися, товктися: крокувати' (ЕСУМ 5, 343), *шельпаться* 'бродити' (Авдеєва 2, 288), блр. діал. *сбўпатыс* 'тикатися, товктися' (Климчук 68), *сбвпатысь* 'снoвигати' (ДСБр. 211). Укр. *совпнути* 'ткнути' (ЕСУМ

5, 343), блр. діал. *совпнуты* 'ткнути', 'докорити' (Климчук 68) — рефлексі кратного дієслова на *-nq-*: **szlpnqti*. По-іншому див. (ЕСУМ 5, 343; Аникин 1985: 67).

**Szłpota*, **Szłpotъ* — активні дієприкметники теперішнього часу до йотації, мотивовані дієсловом **szłpti*, відновлюються з огляду на укр. *Шампунт* (Новикова 934) < **Салпунт*, слов'ян. *Шавпунтин* (Ратієч 2, 227). Пор. ще пол. *Szampanty* (SN IX, 221) < **Sałpąty* — як форма з розщепленим назальним і лабіалізованим плавним.

У слов'янському ономастиконі збереглися поодинокі континуанти з основою **Szlp-* у складі композитів:

**Szłpodějъ*: рос. (похідне) *Суподеевка* — ойконім у колишній Сибірській губ. (Vasmer RGN VIII, 649). Швидше за все, це форма з абсорбованим плавним, мотивована антропонімом **Сулподей*.

**Szłpogogъ*: блр. *Салпogорова ж.* (м. Гомель).

**Szłpolajъ* (?): укр. *Салпалаївка* — назва ріки в межах м. Луцьк — відантропонімного походження. Можливий континуант первісного **Салполай-ів-ка*.

**Szłpovaгъ*: рос. *Сульповар* (СКТ 779).

Освоєння нового фактичного матеріалу дозволить розширити межі словотвірної-етимологічної гнізда з коренем **Szlp-*. У даному разі приходить констатувати ті ж самі фонетичні закономірності еволюції сполуки «редукований + плавний», що й в інших випадках (пор. гнізда з основами **Kъlp-*, **Tъlp-*, **Vъlp-*), а саме: а) *yl* > *-ал-*, *-ел-*, *-ил-*, *-ол-*, *-ул-*; б) *-л-* > *-л'-* > *-й-*; в) поглинання плавного; г) лабіалізація плавного в позиції перед губним; г) перехід анлаутного *C-* > *Ш-*, *C-* > *З-*; д) розвиток секундарних голосних після плавного.

Похідні з коренем **Szrp-*

Базові **Szъra ж.*, **Szъro сер.*, **Szъръ ч.* відновлюються на фактичному матеріалі, представленому в більшості слов'янських мов: ст.-укр. Іванъ *Сарпа*, 1565 р. (Тупиков 350), укр. *Сарп* (ТЕ 437), *Сурупа* (РІ Дн. 2, 903) < **Сурпа* (секундарне *-у-*), *Цанро* (КПУ Київ. 1, 594) < **Сарпо* (форма з африкатизацією анлауту і метатезою), ст.-рос. Трофимко *Сипров*, 1563 р. (ПКОП 60) < **Сирпов* (метатеза),

Якушко Иванов сын *Сарпа*, 1672 р. (ХКК 1, 122), рос. *Саран* (Лет. ЖС 2008, № 42, 232) < **Сарп*, *Соропов* (ИС 23) < **Сорнов*, *Сунров* (КП Твер.) < **Сурнов*, *Сурпин* (Рамієс 2, 467), (похідні) *Сарново*, *Сорново*, *Сарнова*, *Сурпина* — ойконіми в колишніх Московській, В'ятській, Архангельській губ. (Vasmer RGN VIII, 107, 452, 650), мотивовані антропонімами *Сарп* (*Сорп*), *Сурпа*, слвн. *Srp* (ZSSP 571), хорв. *Srp* (Leksik 608), пол. *Surpa* (SN IX, 160), чеськ. *Srp*, *Srpa* (ЧП), *Sorpe*, 1334 р. (Trautmann AP 96) — слов'янський компонент, судячи з формальної сторони, в пруському антропоніміконі. Зазначимо також, що південнослов'янські та чеські факти неоднозначні щодо кореневого вокалізму.

Сюди долучаємо чимало прикладів, у яких, крім різноманітної вокальної реалізації голосного в бінарній групі *зr*, відбувся фонетичний перехід *С-* > *Ш-*: ст.-укр. Грышко *Ширпа*, 1649 р. (Реестр 79), укр. Михайло *Шорпа*, 1726 р. (ДІП III, 229), *Шарпа* (Горпинич 315), *Шурпа* (КПУ Зап. 8, 600), *Шурпо* (КС Харк. 2, 431), *Шарапа*, *Шерепа* (РІ Київ. 2, 934), *Ширепа* (Богдан 353), *Шарупа* (НКП Жит. 341), *Шарип* (ХГКП 253), *Шорон* (СКТ 926) < **Шарпа*, **Шерна*, **Ширпа*, **Шорп*, **Шарп*, *Шуран* (КПУ Ник. 2, 116) < **Шурп*, *Шорена* (КПУ Він. 1, 232), *Шурепа* (Богдан 270) < **Шурпа* (секундарні -а-, -е-, -о-, -у-), *Шруп* (КПУ Ник. 5, 430) < **Шурп* (метатеза), ст.-рос. *Шеран*, XVI ст. (РІ 2, 40), *Ширпа* Савинь сынъ, XVI ст. (РАР 17), Евсвий *Шарыповъ*, 1615 р. (АХУ 2, 843), Івашко Дорофеев *Шарп*, 1641 р. (Мосин 477), Семень Даниловъ сынъ *Шуруповъ*, 1680 р. (Доп. АИ IX, 153), рос. *Шарп* (Книги РФ X, 451), *Шапров* (Лет. ЖС 2009, № 46, 162) < **Сарнов* (метатеза), *Шерепо* (Лет. ЖС 2007, № 46, 164) < **Шерно*, *Шоропов* (КП Твер.) < **Шорнов*, *Шурупов* (КПУ Харк. 1, 698) < **Шурнов*, (похідне) *Ширны* — мікротопонім у Пермській обл. (Чагин 85), ст.-блр. Юрій Янов. *Шарпъ*, 1599 р. (ОДВ V, 142), Лукаш *Шурпа*, 1603 р. (АВК XXX, 225), блр. *Шурпа*, *Шурпо* (Бірыла 484, 485), *Шоран* (Бірыла 479), *Шорон* (СБГТ 403), (похідні) *Шарнава поле*, *Шарнаўка*, *Шурнаў равок*, *Шурпіны кусты* — мікротопоніми в Могильовській обл. (СММ 196, 199), пол. *Szurpa*, *Szurpo*, *Szurp* (SN IX, 371, 372, 413) і т. п.

На наш погляд, у цей ряд логічно вписується антропонім *Шурпа* — особова назва ятвязького князя (ІП 41), згаданого в Іпатіївському літописі під 1268 р. як *Шюрпа* (ПСРЛ II, 205). М. Фасмер, услід за К. Бугою, припускав, що це литовське запозичення

в ятвязькому ономастиконі (~ лит. *šīūrpis* 'скуйовджений'). Цю думку поділяв О.М. Трубачов, див. (Фасмер IV, 489). Однак, судячи з наведеного вище контексту, можна стверджувати, що перед нами — питомий слов'янїзм. При цьому не слід забувати висловлену ще в середині минулого століття думку Б.В. Горнунга про те, що пруссо-ятвязька діалектна група була складовою давнього протослов'янського ядра (Горнунг 1958: 62).

Анлаутне *Ш-* (*Шюрпа*) — результат специфічної артикуляції м'якого слов'ян. *С'-*, тобто *Шюрпа* < **Сюрпа* < **Сурпа*, пор. укр. *Сюрпїта* — сучасне прізвище (Тернопіль 474) < **Сурпїта*. Щодо фонетичного розвитку (*С-* > *С'-*) пор. ще укр. *Сурма* (КПУ Рв. 8, 634), *Сурман* (Горпинич, Корнієнко 226) < **Сурма*, **Сурман* < **Сърта*, **Съртапъ*, *Сурха* (Пура СПР V, 156) < **Сурха* < **Сърха* та ін.

Стосовно апелятивного підґрунтя для наведених антропонімних фактів, то воно також фіксується в східнослов'янських мовах, пор., наприклад: укр. діал. *шурпї* 'кучері' (Аркушин 2, 279), *шарєпа* 'невміла людина' (Глуховцева 225) < **шар(ь)па*, *шерєпа* 'неохайна жінка' (Доброльожа 2003: 158), 'сак, сачок — рибальська снасть у вигляді півколом зігнутої довгої лозини з прикріпленням сітчастим мішком, у яку заганяють рибу' (Никончук 135), рос. діал. *сопрá* 'пустун, шибеник' (СРНГ 40, 5) < **сорпа* (метатеза), *сарп* 'батіг' (ССГ 9, 162), *сары́п* 'різновид хвороби корів' (Малеча 4, 25), *шары́п* 'вирячкувата людина' (Элиасов 461) < **сарп*, *сарпа* 'бур'ян' (СРНГ 36, 147), *сурпá* 'корзина з очерету' (Доп. 260), *сұрыпа* 'ловушка на рибу' (Подвысоцкий 168), якому в говірках Середнього Уралу відповідає *со́рпá*, *сұ́рпа*, *сырп*, *сы́рпа* (СРГСУ 6, 44), *шарп* 'зуб у вилах', 'верхній плавник у риб', *шо́рпа* 'кілок з сучками, який використовується для складання сіна, злаків, для просушування в полі', *шурп* 'плавник' (СРГК 6, 840, 905, 919), *ширп* 'витоптана стежка, дорога по вологому ґрунті' (СРГ Прик. 951), *шарáп* 'людина з кривими ногами' (Дилакторский 565), *шары́п* 'вирячкувата людина' (СРГС 5, 328), *шире́па* 'товста неповоротка дитина' (Сл. Алтая 4, 236), *суро́п* 'пряник' (СВГ 10, 160), блр. діал. *шў́рпа* 'стара людина' (Бірыла 484), 'неохайна жінка' (ТС 5, 340), 'кучерявий' (Фасмер IV, 485), чеськ. діал. *šurp* 'лупа' (Bartoš 435). Зі слов'янських мов запозичено лит. *šīūrpa* 'пташка з розкудланим пір'ям'. Навпаки див. (Лаучюте 25–26). На перший погляд незвична реалізація *ър* > *-ар-*, *-ур-*, *-ыр-*,

властива структурам *тъгт*, описана в науковій літературі (Козлова 1997: 15–30).

Беручи до уваги сказане, можна переглянути етимологію укр. *шарпати* 'рвати, сіпати', рос. *шарпать* 'рвати, терти, грабувати', блр. *шарпаць*, пол. *szarpać* 'сіпати, рвати, трясти', чеськ. *šarpat se* 'рвати, сіпати', словц. *šarpat* 'т. с.' — неясного походження (Фасмер III, 378; Machek 630). Ж.Ж. Варбот вбачає тут споконвічне **šarpati* — поєднання префікса **ša-* і кореня **rъp-* (Варбот 1973: 6–7; Варбот 2010: 143). Цю точку зору підтримала Л.В. Куркіна (Куркіна 2001: 139). Як імовірний аланізм кваліфікував *шарп-* у *шарпать, обшарпанный* В.І. Абаєв (Абаєв III, 83), що не приймалося О.М. Трубачовим (Трубачев 1981: 178).

На наш погляд, наведена лексика, як і укр. діал. *шурпаться* 'порпатися' (Чабаненко 4, 251), сягає псл. **šьrpati (se)*. Див. ще (Козлова IV, 56–57).

Із псл. **Šьrъ* пов'язані демінутиви на *-ьсь-* — **Šьrъсь*: рос. (похідне) *Саропцево* — ойконім у колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN VIII, 106), на *-икъ* — **Šьrпикъ*: укр. *Шурпик* (КПУ Рв. 2, 382), *Суприк* (Богдан 353) < **Сурпик*, блр. *Шурпик* (Бірыла 484), (похідне) *Шурпикі* — ойконім у Вітебській обл., рос. *Суприков* (ЖПТ) < **Сурпиков* ~ рос. діал. *шорпник* 'невеликий сучок' (СРГК 6, 905), пол. *Szurpik* (SN IX, 371) та на *-ък-* — **Šьrъкъ*, **Šьrъка*: укр. *Шаранка* (НКП Полт. 476), ст.-рос. *Шерапко*, 1539/40 рр. (ПМТ 140), *Шорынка* Тимофеевъ, 1613 р. (Тупиков 449), рос. *Шаранков* (КП Твер.), пол. *Suropek* (SN IX, 159) < **Surpek*, *Syropka* (SN VIII, 197) < **Syрka*. Стосовно апеллятивного підґрунтя пор., наприклад, рос. діал. *шорпник* 'невеликий сучок' (СРГК 6, 905), *сурьпка* 'випічка, схожа на пряник' (СВГ 10, 160).

До найдавніших у хронологічному плані дериватів можна віднести:

Похідні з консонантом *-k-* / *-č-* у суфіксальній морфемі:

**Šьrакъ*, **Šьr'акъ* / **Šьrась*: укр. *Сарпач* (КПУ Дон. 19, 352), *Шапрак* (ХГКП 252), *Сурпач* (Горпинич 357), блр. *Шурпач*, *Шурпняк*, *Шурпакоў* (Бірыла 485), *Шурпак* (м. Вітебськ), рос. *Сурпачов* (КПУ Харк. 12, 628), *Шарпак* (Книги РФ X, 451), *Шурпаков* (РУС 486), *Сапраков* (КПУ Ник. 5, 403) < **Сарпаков*, хорв. *Sрrak* (Leksik 608), пол. *Szarpak* (SN IX, 228). Пор. також ойконім *Шурпакі* у Вітебській обл. (Жучкевич 413) — відантропонімного походження.

Наведені факти можна зіставляти з укр. *шарпáк* 'обірванець' (Грінченко 4, 486), 'зłodий, грабіжник, голодрaнець' (Пискунов 292), *шeрпáк* 'верхній твердий шар снігу, що утворився від морозу після відлиги' (Никончук 116), блр. діал. *шурпáк* (переносне) 'про неохайну людину', *шурпáчка* 'складка' (СБГ 5, 508), рос. діал. *соpпáк* 'зуб у вилах', *шарпáк* 'т. с.', 'сучок' (СРГК 6, 229, 840), *шарпáк* 'обірванець' (ССГ 11, 128), *шорпáк* 'жердка з сучками для просушування сіна, снопів', яке неправомірно трактують як запозичення з прибалтійсько-фінських мов (Мызников Атлас 149; Мызников Обонежье 382), *шорпакі́*, *шурпакі́* 'колючки (кропиви, йоржа), сучки, зуби у вилах і т. п.' (Куликовский 139).

***Сьґрікь** / ***Сьґрісь**: укр. *Суприк* (Богдан 353) < **Сурпик*, *Шарупич* (НКП Київ. 37) < **Шарпич*, *Шиприкевич* (м. Ужгород) < **Ширпик-евич*, рос. *Суприков* (ЖПТ) < **Сурпиков* (метатеза), *Шарупич* (КЛ 2007, № 1–13, 239), *Сопричев* (ЖПТ) < **Сорпичев*, блр. *Шурпик* (РІ Хм. 4, 882).

**сьрпука*: рос. діал. *соpры́ка* 'про тиху недалеку людину' (ССГ 10, 80).

Похідні з консонантом -j- у суфіксальній морфемі:

***Сьґрајь**: укр. *Шарпай* (РУС 470), рос. Володимeрь Прокофьевъ с. *Шарпаевъ* (ПЗН 88), *Шарапаев* (БСл. 387), *Шапраев* (КП Алтай 2, 124), блр. *Шарпай* (Бірыла 468), пол. *Szarrajew* (SN IX, 228).

***Сьґрєјь**: укр. Васил *Шурпєй*, 1726 р. (ДІП III, 167), *Шарпій* (Богдан 261), рос. *Ширпеев* (КП Алтай 2, 407).

***Сьґрадло**: укр. *Ширпал* (КПУ Він. 7, 397).

Псл. ***Сьґpidlo** — дериват із суфіксом -dlo, який передбачає функціонування дієслова **сьрpiti*, — відновлюється з огляду на: ст.-укр. Сидор *Шарпило*, 1649 р. (Реєстр 107), укр. *Шарпило* (СКТ 901), *Шурпило* (Черніг.), (похідні) *Шарпилив Рів* — назва яру, *Шарпилівка* — переправа через ріку в Чернігівській обл. (Череп. Микротоп. 304), *Шаппило* (НКП Дн. 532) < **Шарпило*, ст.-рос. Алексій *Шарпиловъ*, 1613 р. (Тупиков 833), блр. *Шарпіла*, *Шарпілаў* (Бірыла 469), *Шарпиловка* — ойконім у колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN X, 230).

***Сьґруга**: ст.-рос. *Сопрыга*, 1545 р. (Веселовский 296) < **Сорпыга*.

Поодинокі факти свідчать про потенційність псл. ***Сьграль**, ***Сьгрель**, ***Сьгроль**: блр. *Шарпалёў* (Бірыла 468), рос. (похідне) *Шурполово* — ойконім на Псковщині (Vasmer RGN X, 377), пол. *Szurpel* (SN IX, 371). Стосовно мотивації пор. рос. діал. *шарпáль* 'хуліган, зухвала людина' (ССГ 11, 128), хорв. діал. *šarpelj* 'шкіряна сумка [...]' (Gusić 456).

***сьгріль**: блр. діал. *шурпулі*: *шурпулі пашли на целу* 'покритися дрібними пухирцями (від переживання, холоду)' (СБГ 5, 509).

Деривати з -н- у суфіксі:

***Сьграпъ**, ***Сьграпъ**: укр. *Шарпан* (СКТ 901), *Шурпан* (РУС 487), (похідне) *Шарпанці* — ойконім на Львівщині, блр. *Шурпан* (м. Брест), *Шарпановка* — ойконім у колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN X, 230), ст.-рос. *Широпан*, XVI ст. (ГРМ 370) < ***Ширпан**, рос. *Сурпанов* (ЖПТ) < ***Сурпанов** (метатеза), слвн. *Srpan* (ZSSP 571), хорв. *Srpanić* (Leksik 608), пол. *Szarpaniak* (SN IX, 228).

Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. діал. *шарпан* 'різновид спідниці' (Шевченко 268), рос. діал. *шурпáн* 'ошатна жіноча сукня' (СРГ Морд. 2, 1538), 'чорний качур' (СРГСУ 7, 60), *шаропáн* 'ледар, нероба' (СБГ 12, 74) < ***сарпан**.

***Сьгрень**: ст.-рос. Константин *Сурпeneв*, 1585 р. (Черкасова 182).

***Сьгрінъ**: рос. *Шурпин* (Федосюк 229 < діал. *шурпа* 'розкудлана курка'), *Шаропин* (Лет. ЖС 2009, № 1–13, 256) < ***Шарпин** (секундарне -о-), блр. *Сурпин* (м. Мозир), пол. *Surpin* (SN IX, 160) — патроніми на -ин або похідні від ***сьгрінъ**;

~ рос. діал. *шарпíна* 'пристрій для сушіння сіна з чотирьох кийків, зв'язаних зверху' (НОС 12, 83), *сарпíнка* (застаріле) 'великий залізний гачок для лову червоної риби [...]' (Копылова 97), блр. діал. *шарпíна* 'подряпина' (СБГ 5, 465).

***Сьгринъ**: ст.-рос. Ульянов *Сарпуновъ*, 1585 р. (Псков 1, 404), Михайль Венедиктович *Сарпуновъ*, 1682 р. (Доп. АИ X, 203), рос. *Сарпунов*, 1704 р. (РАДА 3/1, 540), *Ширпунов* (КПУ Зап. 11/2, 461), блр. *Шапрун* (ЖПТ) < ***Сарпун** ~ блр. *сарпун* 'уперта людина' (Носович 573).

На основі укр. *Шарпар* (КПУ Киров. 1, 380), *Шапар* (Горпинич 195) — форма з абсорбцією вібранта, рос. *Шарпарь* (ТЕ 291) відносяться псл. ***Сьграгъ**, ***Сьграгъ**.

Фактичний матеріал дозволяє реконструювати ряд похідних із консонантом -t- у суфіксальній морфемі:

***Сърпатъ(ъ)**: ст.-укр. Иванъ *Шаръната*, 1649 р. (Реестр 479), укр. Отрушко *Шарната*, 1718 р. (ПЧП 86), *Шарнатий* (ПСС 3, 860), рос. Мартынь Игнатъевъ с. *Сарпатъ*, 1702 р. (ПЗН 42), *Сарпаты* (Лет. ЖС 2004, № 40—52, 265), *Шарпаты* (КПУ Дон. 3, 496), *Шарпатов* (Книги РФ X, 451), *Шарпатов* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN X, 230), пол. *Szarpatowski* (SN IX, 228); ~ укр. *шарпатий* 'обірваний' (Пискунов 292), діал. *шурпáтий* 'кучерявий' (Аркушин 2, 278), *шурпáти* 'худий, миршавий; шолудивий' (Лисенко 237), блр. діал. *шурпáты* 'кострубатий' (Каспяровіч 356), *шурпáты* 'зібраний у складки', 'бугристий', *шарпáты* 'потрісканий, шурпатий' (СБГ 5, 508), рос. діал. *шурпáтый* 'кучерявий' (Добровольский 1109), пол. *szarpaty* 'кострубатий' (Brückner 558).

***Сърпета, *Сърпетъ**: пол. *Sarpeta, Surpeta, Szurpiet* (SN VIII, 298; IX, 160, 371).

***Сърпита, *Сърпитъ**: укр. *Шарпита* (КПУ Хм. 7, 369), *Сурпита* (Тернопіль 474), пол. *Szurpit, Szurpita* (SN IX, 372). Пор. ще *Сурпн-ты* — назва маєтку в колишній Віленській губ. (АВК IV, 475) відантропонімного походження.

***Сърпотъ**: укр. *Шерепот* (КПУ Київ. 2, 359) — форма з другим повноголоссям.

***Сърпутъ**: пол. *Szurpyt* (SN IX, 370) < **Szurpyt*. Щодо словотвірної моделі пор. **L'ubyтъ, *Bolgyтъ, *Kъrpyтъ* та ін.

Блр. *Мушарпау* (Бобрык 234) < **Му-шарпау* (секундарне -а-) < **Мо-шарпау* (під впливом лабіального М-) < **По-шарпау* (за умови змішування губних М- / П-) сягає псл. ***Росъръ**.

Похідні з коренем ***Vorp-**

Праслов'янські деривати з основою **vorp-* / **Vorp-* уже були в полі зору лінгвістів (Меркулова 97—102; Шульгач 1997: 84—86 та ін.), однак у повному обсязі ця лексична мікросистема до сьогодні не описана.

Безафіксні псл. ***Vorpa ж., *Vorpъ ч.** реконструюються на основі свідчень історичних пам'яток та фактів сучасної антропонімії: ст.-укр. *Ворона*, 1570 р. (АЮЗР VI/1, 73), ст.-блр. *Ворона*, 1558 р.

(Усціновіч 1975: 120), ст.-рос. **Ворон* / **Воропа*, які відобразилися в географічних назвах *Воропово*, 1685 р. — мікротопонім (Курдюмов IV, 148), *Ворыпино*, 1627 р. — а) мікротопонім у колишньому Ярославському пов. (ОДМ I, 300); б) ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN II, 202) та ін. Останній факт — формально модифіковане первісне **Воропино* з місцевою реалізацією псл. *tort*, яка, до речі, давала найрізноманітніші рефлекси (див. нижче). Із східнослов'янських мов запозичено пол. *Woropa* — прізвище (Rymut II, 700), а також лит. *Varapickis* (LPŽ II, 1162 — «неясне»), литuanізоване за рахунок приєднання суфікса *-ickis*. Потенційно сюди ж чеськ. *Rap* (ЧП) < **Vrap*.

Антропооснову *Ворон* можна відновлювати й з деяких похідних чи фонетично видозмінених фактів, наприклад, укр. *Воропов* — прізвище (КПУ Полт. 12, 244), ст.-рос. *Варыпинъ*, 1665–1667 рр. (Зерцалов 1896: 206), а також рос. *Оропов* (КПУ Полт. 12, 149) < **Воропов*, *Ерып* (КПУ Зак. 1, 230) < **Верып* < ***Ворон*, укр. *Ворепа* (Пура СПР V, 27) < **Воропа* тощо. Відпадиння анлаутного *В-* породило, крім наведених, чимало інших варіантних найменувань, які з часом лексикалізувалися й важко співвідносяться поодинокі поза межами генетичного гнізда. Сюди, на наш погляд, належать: ст.-укр. Лаворъ *Урупа*, 1552 р. (Тупиков 408), укр. *Урупа* (КПУ Київ. 7, 271) < **Вурупа* < ***Воропа* — форма, в якій кореневе *-оро* > -уру- в умовах виразного лабіального середовища — сусідства губних *В-* та *-н*; блр. *Урупа* (Бірыла 422), **Уруп* > ойконіми *Урупово* в колишніх Мінській та Віленській (варіант *Irupowo*) губ. (Vasmer RGN IX, 309); рос. **Уруп* > ойконім *Урупова слобода* — в околицях Ростова, колишня Ярославська губ. (Кусов 189) і под. Можна вказати й на ряд помітніших фактів на зразок укр. *Урюпа* (Горпинич 148) < **Урупа*, ст.-рос. *Урюпа*, 1545 р., *Урюпин*, 1593 р. (Веселовский 333), рос. *Урюпин* (КПУ Полт. 12, 346), *Урюпов* (Память 2, 113), співвідносних із рос. діал. *урю́на* 'нечепура, плакса, бешкетник' (Даль 4, 510), що відобразилися в топонімах *Урюпина*, *Урюпина* / *Орюпина* — в колишніх Смоленській та Олонецькій губ., *Урюпино* (4) — в колишніх Костромській, Московській, Владимирській, Вітебській губ., *Урюпинская* — поселення на р. Хопер (Vasmer RGN IX, 310). Пор. ще прізвища *Арипа* (Рамієць 2, 445) < **Варипа* (із *-оро-* > *-ари-*), *Арюпин* (КПУ Луг. 4, 376) < **Варюпин* (із *-оро-* > *-арю-* в групі

torot < tort), блр. *Ірунін* (Бірыла 164) < **Вірунін* (із -оро- > -іру-) тощо. Принагідно зауважимо, що аналогічний різнобій фонетичних рефлексів псл. tort у східнослов'янських мовах властивий і для інших гнізд подібної структури, пор., наприклад, укр. *Курун* — антропонім (КПУ Київ. 3, 92) < **Корон* < **Коръ*, *Курус* (НД 24) < **Корос* < **Korsъ*, ст.-рос. *Кулюбакин*, 1579 р. (АСЗ II, 163) < **Колобакин* < **Kolbaka*, *Кулюбаева*, 1590 р. — поселення в колишньому Углицькому пов. (АСЗ I, 159) < **Колобаева* < антропоніма **Kolbajъ*, діал. кулубок 'головка капусти', кулюбака 'квадратна ватрушка з сиром' (СРНГ 16, 71, 76) < **колобок*, **колобака* < **kolbъkъ*, **kolbaka* тощо.

Стосовно мотиваційних засад для псл. **Vorpa* / **Vorъ* зішлемося на чеськ. *vrâpa*, *vrâp* 'зморшка', діал. 'складка' (Bartoš 488), слвн. *vrâpa*, *râpa* 'зморшка, складка', н.-луж. *gora*, в.-луж. (w)*ropa* та ін., наведені В.А. Меркуловою (Меркулова 97). Сюди ж, на наш погляд, слід віднести укр. діал. *йóрон* 'дурень, телепень, йолоп' (МСБГ 3, 85), яке постало в результаті йотації (< **орон* < **ворон* після занепаду в-), та рос. діал. *еропа́* 'хвалько', яке М. Фасмер виводив із співзвучного імені *Еропа* < *Ерофей* (Фасмер II, 26).

Укр. *Шваран* (Вол.; Анк.) < **Svogrъ*, співвідносно з рос. діал. *сво-рон* 'золотуха (конюшина)' (Поляков 510), 'шкіряне захворювання', 'короста на коні' (СРНГ 36, 327) < **svogrъ*, — деривати з *S-* / *s-* mobile.

З уваги до відпадиння початкового *B-* можна зняти ремарку «не» ясно» й відкинути зближення з литовським *Ur-upis* для лімноніма *Уропинской* у бас. Оки (Топоров 1997: 296). Насправді це похідне з релятивним суфіксом -ськ- від назви якогось контактного об'єкта на зразок *Уропин*, -о < **Воропин*, -о. Насамкінець додамо, що до рефлексів псл. **Vorpa* / **Vorъ* слід віднести й укр. *Аран* — прізвище (КПУ Дон. 6, 44), *Арані* мн. — родинне прізвисько (с. Більська Воля Володимирецьк. р-ну Рв.) < **Варан* (кореневе -оро- > укр. діал. -ара-), а також велику кількість ойконімів типу *Араново*, *Араны*, *Аранова*, *Арановка*, *Аранино* в різних регіонах Росії (Vasmer RGN I, 163), мотивованих антропонімами *Аран* / *Арана* < **Варан* / **Варана*. Щодо мотиваційних засад пор., наприклад, рос. діал. *аран* у стійкому словосполученні *загибать арана́* 'брехати, плести нісенітниця' (ПОС I, 67).

Фактичний матеріал антропонімного рівня дозволяє окреслити контури словотвірного гнізда з коренем **Vorg-*, до складу якого входять такі суфіксальні деривати:

з консонантом *-j-* у суфіксі:

***Vorrajь:** ст.-укр. *Воронай*, 1575 р. (АЮЗР VIII/6, 428), *Woropay*, 1615 р. (ОО 124), Леско *Воронай*, 1669 р. (ПКХ 74), укр. *Варапай* (КПУ Полт. 11, 319), *Оропай* (КПУ Полт. 7, 481) < **Воронай*, *Ронай* (КПУ Сум. 10, 667) < **Оропай*, ст.-рос. *Ворыпай*, XV ст. (НПК II, 500), *Варыпаев*, 1649 р. (Тиханов Опись 17), *Воропаев*, 1682 р. (Полякова 54), Івань Ізмайловъ сынъ *Выропаевъ*, 1687 р. (ВС 147), *Ерыпаев*, XVII ст. (ППК 403), рос. *Выропаев* (Ряз. КП 1, 78), *Вырыпаев* (КДП 185), *Вырупаев* (Память 1, 25), *Арапаев* (КПУ Луг. 12, 119), *Орепай* (Магницкий 62), *Ярапай* (Магницкий 99), *Урюпаев* (КПУ Дн. 7, 509), *Выропаев* (СКТ 141), *Воронай* (РПН 168), ст.-блр. *Воронай*, 1578 р. (ИЮМ XXXII, 173), блр. *Вырупаев* (м. Полоцьк), *Варапай* (Бірыла 72). Базове *Воронай* у різних фонетичних модифікаціях досить продуктивно реалізувалося в складі географічних назв на теренах Росії, що свідчить про значну поширеність антропоніма в минулому. Пор. топоніми *Варапаєво*, *Варыпаевых*, *Ворыпаевка*, *Ворыпаєво* (2), *Вырапаевка*, *Выропаевка* (2), *Выропаєво*, *Вырупаиха*, *Вырупайка*, *Вырыпаєво* (4), *Вырыпаиха*, *Вырыпайка*, *Вырыпаевский* (Vasmer RGN I, 643, 652; II, 202, 234–235), а також укр. *Воронай*, *Воронаїв* (2), *Воронаївка*, блр. *Воронаи* — поселення в колишніх Мінській, Могильовській, Вітебській губ. (Vasmer RGN II, 198), *Варапаєў калодзеж* — мікротопонім у Гродненській обл. (Ламака 58).

Під цим гаслом можна об'єднати також антропоніми на зразок рос. *Горупай* (Лет. ГС 2003, № 49, 32), *Боронаев* (Ратиєс 2, 480), укр. (похідне) *Горонаї* — ойконім у Житомирській обл., анлаути яких були вторинно переоформлені після відпадиння початкового *В-*. Зі східнослов'янських мов запозичено пол. *Woropaj*, 1639 р., *Woropajew*, *Woropajski* (Rymut II, 700) — антропоніми;

~ блр. діал. *варанѡй* 'нікчемна, безглузда людина' (СБГ 1, 283), рос. діал. *воронѡй* 'гриб груздь чорний' (АОС 3, 51) та ін.

***Vorpejь:** ст.-укр. *Вороней*, 1581 р. (ОАК № 2059, 31), пол. *Woropejski* (Rymut II, 700), *Ropejko* (SN VIII, 140) < **Wropejko*.

З опорним *-k-* у суфіксальній морфемі:

***Vopракъ / *Vopрасъ:** н.-луж. *Wropak* — антропонім, який зіставляють із *wropa* ‘складка, зморшка’ (Muka III, 113), пол. *Ropak, Ropasz* (SN VIII, 140) < **Wropak, *Wropasz*, чеськ. *Rarák, Raráč* (ЧП) < **Vrapák, *Vrapáč*;

~ н.-луж. *ropak* ‘чоловік зі зморшками на обличчі, особливо на лобу’ (Шустер-Шевц 89).

***Vopрёка:** блр. *Рапека* (Бірыла 349) < **Варапека* (через стадію **Арапека*).

***Vopръка, *Vopръко, *Vopръкъ:** укр. *Воропко* (КПУ Дон. 22, 61), *Воропка* (СП 81), *Юропко* (Богдан 333) < **Уропко*, ст.-рос. *Урюпко* Михайлов, 1623 р. (ЗХ 32), рос. (похідне) *Варапкинская* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN I, 643), **Ворыпка* > мікротопонім *Ворыпкино*, 1599 р. (Баранов 122) і под. Сюди ж, очевидно, пол. *Ropek* (SN VIII, 140), чеськ. *Rapek* (Beneš 109) < **Wropek, *Vrapek*. Стосовно мотивації пор. рос. діал. *арáпко* ‘неохайна людина, замазура’, ‘брехун, пройдисвіт’ (Шумилов 176).

Праантропоніми з консонантним *-п-* у суфіксі:

***Vopрапъ:** укр. *Iwan Woropan*, 1754 р. (АЮЗР VI/1, прил. 487), укр. *Ропан* (КПУ Зап. 15, 383) < **Оропан* < **Воропан*, ст.-рос. *Воропанов*, 1525 р. (АФЗХ 71), Іванъ Прохоровъ снъ *Воропановъ*, 1574 р. (Муравьев 92), рос. *Воропанов* (РПН 168), *Вырыпанов* (ЖПТ), *Варапаново* — топонім на Псковщині (Vasmer RGN I, 643), блр. *Рапановіч* (Бірыла 349) < **Варапановіч*, чеськ. *Rapan* (ЧП) < **Vrapaň*; ~ укр. діал. *варапáнік* ‘хліб, випечений із змішаного, недоброякісного, переважно різних сортів тіста’ (Лисенко 39).

***Vopріпъ:** рос. *Оропін* (КПУ Харк. 14, 226) < **Воропін*, блр. *Урупін* (Бірыла 422) ~ укр. діал. *ворапин* ‘брудна дитина’ (Богдан Світ 195).

***Vopропъ:** ст.-рос. Микита *Воропонов*, 1603 р. (АСЗ II, 85), рос. (похідне) *Варапоново* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN I, 643).

***Vopрупъ:** рос. *Варапуни* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN I, 643), сучасне *Воропуни* (Воробьев 82).

***Vopръпъ.** Відновлюється з литовських прізвищ *Voropnickas, Varapnickas* (LPŽ II, 1162), основи яких запозичено зі слов'ян. *Воропн-* / *Варапн-* із долученням лит. афікса *-ickas*. Сюди можна додати й назву поселення *Woropnizski* — в колишній Віленській губ. (SG XIII, 958) < слов'ян. *Воропн-* + формант *-izski* (= лит. *-iški*), а

також *Warpno* — назва затоки Балтійського моря (узбережжя Польщі) (Skalová, карта 16), в якій збережено дOMETATEЗНЕ *tart* аналогічно до *Dargomyśl*, *Dargowo*, *Gardno*, *Gardsko* та ін. (Skalová). Для праформи **Vorьpъ* є апелативне підґрунтя — **vorьpъ*, реалізоване в блр. діал. *ворапенъ* ‘лежебока’ (Бялькевіч 112). Пор. також рос. діал. *своробный* у виразі *своробная трава* ‘рослина, відваром якої лікують сверблячку у дітей’ (СРНГ 36, 327) < **svorьpnъjъ*.

Ст.-укр. *Воропало* (*Воропайло*), 1649 р. — антропонім у козацьких реєстрах (Реєстр 70), рос. *Ропалов* (КПУ Він. 7, 647) < **Варапалов* свідчать про потенційність дієслова **vorpati* і дають можливість відновити регіональне псл. **Vorpadlo*.

На основі рос. діал. *Орепугино* — назва пустища в колишньому Углицькому пов. Ярославської губ. (ПКУ 96) < **Воропуг-ин-о* можна реконструювати **Vorpuga* (**Vorpoğa*). Укр. *Воропас* (КПУ Зап. 6, 103) продовжує псл. **Vorpassъ*.

**Vorğa*: укр. *Горунаха* (Він.), *Урунаха* (СПам. 3, 70) < **Вурунаха* < **Воропаха*.

**Vorpoğa* / **Vorpoša*: блр. *Воропошин* (м. Бобруйськ).

Імовірно також реконструювати окремі праантропонімі бази з опорним *-t-* у суфіксальній морфемі:

**Vorpatъ(jъ)*: укр. *Арапатий* — прізвище (КПУ Од. 9, 80) < **Варапатий*, *Гарапат* (КПУ Хм. 1, 215). Пор. ще слов'ян. *Рарат* (Ратієс 2, 165) < **Варапат*.

**Vorpetъ(jъ)*: рос. *Аранетов* (Чернопятів І, 7), (похідні) *Аранетовка*, *Плотова-Аранетовка* — ойконіми в колишніх Орловській, Тульській губ. (Vasmer RGN I, 163).

**Vorpita*: укр. *Араніта* — прізвище (Богдан 3), *Раніта* (Панцьо 116), пол. *Rapita* (SN VIII, 45) — форми з трансформованим анлаутом.

**Vorpičъ*: блр. (похідне) *Арэпічы* — ойконім у Жабинському р-ні Брестської обл., із **Варэпічы*.

**Vorpošta*: пол. *Roputa* (SN VIII, 141) < **Wroputa*, чеськ. *Raputa* (ЧП) < **Vraputa*.

Є підстави для відновлення ад'єктивів із суфіксами *-av-*, *-ov-*:

**Vorpavъ(jъ)*: укр. *Оропав* (КПУ Полт. 12, 149), чеськ. *Rapavů* (ЧП) ~ блр. діал. *вярэпаўка* ‘жаба’ (Шатэрнік 6), н.-луж. *gorawa* ‘жінка зі зморшками’ [на обличчі] (Шустер-Шевц 88).

***Vorponъ(jъ)**: укр. *Яроповець* (КПУ Жит. 1, 350) — вторинна форма, що постала в результаті йотації після відпадіння артикуляційно слабкого губного *В-* (тобто **Вароповець* > **Ароповець* > **Яроповець*), (похідне) *Яроповичі* — ойконім у Житомирській обл., ст.-рос. Оксентей *Варыпав*, 1566 р. (Кучкин 299), рос. *Аропов* (Ратієць 2, 445), *Юропов* (НДО 102) та ін. (див. вище).

II. РЕФЛЕКСИ І.-Є. **ter-* У СЛОВ'ЯНСЬКІЙ АНТРОПОНІМІЇ

Основа **Tar-* у слов'янській антропонімії

Корінь **Tar-* пов'язаний з **Tor-* із коротким вокалізмом (*ō ~ o*) однакового тембру. Див. (Варбот 1984: 16–17). Основа **Tar-* із вокалізмом кореня в ступені подовження досить продуктивно реалізувалася в слов'янських антропоніміконах.

**Tara*, **Taro*, **Taгъ*: укр. *Tap* (КПУ Ув. Дон. 12, 408), блр. *Tapa* (Бірыла 408), хорв. *Tar* (Leksik 671), пол. *Tar*, *Taru* (SN IX, 488), чеськ. *Tar* (ЧП), ст.-слвц. Joannes *Thar*, 1554 р. (UFP I, 169), слвц. *Taro* (TZ Bratislava 361), луж. *Tar* (Wenzel II/2, 136), слов'ян. *Tapa* (Магницький 80). Пор. також іллір. *Tara* (Krahe 110);

~ рос. діал. *таpá* 'смажене товчене просо, яке вживають в їжу' (СРГС 5, 30), *та́ра* 'кошик з двома ручками' (НОС 11, 24), слвн. *tára* 'біль, мука' (Bezljaj IV, 153).

Похідні з консонантом *-b-* у суфіксальній морфемі:

**Tariba*: ст.-рос. *Тарыбка*, 1495 р. (Веселовский 313), хорв. *Tariba* (Leksik 672).

**Taroba*: укр. *Тароба* (КПУ Лут. 2, 304), *Тараба* (РУС 412) < **Taroba*.

**Tarica*: укр. *Тариця* (СП 342), рос. *Тарица* (ОМ 1, 514), *Тарицын* (КП Твер.).

**Taгъсь*: хорв. *Tarac* (Leksik 671).

Укр. *Тарало* (СП 342), *Тарала* (КПУ Хм. 1, 153), рос. *Таралов* (ЖПТ), болг. *Таралов* (Илчев 477) ~ слвц. діал. *táradlo* 'марнослов' (Orlovský 347) — підґрунтя для реконструкції псл. **Taradlo* / **taradlo* віддієслівного походження. Пор., наприклад, слвн. *táratí*, *táratí se* 'мучити, мучитися' (Bezljaj IV, 153), кваліфіковане як рефлекс і.-є. **ter-* 'терти' (Аникин 1988: 284 — з літературою).

На основі рос. *Тарилов* (КПУ Дон. 18, 43), слов'ян. *Тарило* (Памієць 2, 467) можна відновлювати псл. **Taridlo* < **taridlo*, мотивоване псл. **tariti* (сє). Пор., наприклад, укр. *тарі́тися* 'бруднитися' (Грінченко 4, 248).

**Tarędъ*: пол. *Tarędź* (SN IX, 494).

**Taraga*: пол. *Taraga* (SN IX, 489).

**Taruga*: рос. *Таругин* (КЛ 2005, № 27–39, 190), пол. *Taruga* (SN IX, 499).

**Taryga*: ст.-рос. Петръ *Тарыгинъ*, 1611 р. (Тупиков 777), рос. *Тарыгин* (РУС 413).

Похідні з консонантом -j- у суфіксальній морфемі:

**Тарајъ*, **Тар'ајъ*: укр. *Тарайко* (КПУ Зап. 10, 187), рос. *Тараев* (Памієць 2, 135), *Таряев* (КПУ Дон. 18, 44), (похідні) *Тараево* (2), *Тараевицина* — назви поселень у колишніх В'ятській, Казанській, Смоленській губ. (Vasmer RGN IX, 1), блр. *Тарайка* (Бірыла 409), пол. *Taraj* (SN IX, 489), слвц. *Taraj* (TZ Bratislava 361) ~ укр. діал. *тарайкі* мн. 'блочки у ткацькому верстаті' (ЕСУМ 5, 518).

**Тарѣјъ*: укр. *Тарієнко* (Горпинич, Тимченко 271), ст.-рос. (похідне) *Тареєво*, 1551–54 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 275), рос. *Тареев* (ЖПТ), (похідні) *Тареєво*, *Тареєвка* — ойконіми в колишніх Новгородській та Симбірській губ. (Vasmer RGN IX, 12), блр. *Тареев* (м. Мінськ).

**Тарујъ*: ст.-рос. *Таруев* Андрей, XV ст. (НПК III, 946), рос. *Таруев* (ЖПТ), *Таруевская* — назва поселення в колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN IX, 17).

**Таръ(јъ)*: укр. *Тару* (Панчук 187), чеськ. *Tary* (ЧП), слвц. *Tary* (TZ Bratislava 361).

Похідні з консонантом -x- / -š- у суфіксальній морфемі:

**Тараха*, **Тарахъ* / **Тараšъ*: ст.-укр. *Тарахъ* Лиходеевичъ, XVI ст. (Тупиков 389), укр. *Тарах* (Богдан 300), *Тараш* (Новикова 814), рос. *Тарахин*, *Тарахович* (РУС 412), *Тарашкин* (ЖПТ), блр. *Тарашка* (Бірыла 409), *Тараховец* (ТС Мозырь 174), болг. *Тарашев* (Илчев 477), пол. *Tarach*, *Taracha*, *Taras* (SN IX, 489, 492), слвц. *Taraš* (TZ Bratislava 361), які можна зіставляти з апелятивною лексикою на зразок рос. діал. *тарашá* 'базікало' (СРНГ 43, 284) та ін.

**Tarešъ*: чеськ. *Tareš* (Beneš 169).

**Тарихъ* / **Тариša*, **Тарушъ*: укр. *Тарих* (Редько СУП 2, 1037), *Тариша* (КПУ Дон. 7, 488), рос. *Тары'ш* — прізвище (Вальтер, Мо-

киенко 532), *Тарышев* (ЖПТ), хорв. *Tariša* (Leksik 672), чеськ. *Taryšová* ж. (Beneš 169) ~ рос. діал. *та́ришки* 'різнови випічки' (СРНГ 43, 290).

***Тагохъ** / ***Тагоша**, ***Тагошь**: рос. *Тарохов* (РУС 413), *Тарошино* — ойконім у колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN IX, 15), хорв. *Taroš* (Leksik 672), пол. *Taroch*, *Tarosz* (SN IX, 497, 498) ~ укр. діал. *тарош* 'кличка строкатого собаки' (ЕСУМ 5, 523).

***Таруша** / ***Тарушь**: укр. *Тарушко* (Новикова 815), ст.-рос. (похідне) *Тарушино*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК VI, 427), рос. *Тарушкин* (РУС 413), блр. *Тарушко* (ЖПТ), болг. *Тарушко* (Илчев 477), пол. *Taruszko* (SN IX, 499).

Похідні з консонантом -k- / -č- у суфіксальній морфемі:

***Тарака**, ***Таракъ** / ***Тараць**: укр. *Тарак* (Пура Край 4, 256), *Тараченко* (РУС 412), *Тараки* — мікротопонім у Чернігівській обл. (Череп. Микротоп. 274), рос. *Тараков*, *Тарачев* (ЖПТ), *Тараки*, *Тарачево*, *Тарачи* — ойконіми в колишніх Тверській та Олонецькій губ. (Vasmer RGN IX, 2, 11), болг. *Таракѡв* (Илчев 476), хорв. *Tarač* (Leksik 671), пол. *Tarak*, *Taraka*, *Taracz* (SN IX, 489—490). Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *тарáк* 'жердина для просушування сіток; шматок, уламок' (Фасмер IV, 20 — «неясно»), *тарáч* 'великий плетений кошик' (Красн. 299).

***Тарѣка**: рос. *Тарекин* (ЖПТ).

***Тарікъ** / ***Таріць**: укр. *Тарик*, рос. *Тари́ков* (РУС 413), блр. *Тарык* (Бірыла 408), хорв. *Tarić* (Leksik 672), словн. *Tarič* (ZSSP 632), чеськ. *Tarič* (ЧП), словц. *Tarič* (TZ Nitra 817).

***Тарько**, ***Тарькъ**: ст.-укр. Гаврило *Тарко*, 1649 р. (Реєстр 228), укр. *Тарок* (ЕТ 675), *Tarkowicz* (Панчук 187), ст.-рос. Якуш *Тарков*, 1579 р. (Полякова 218), рос. *Тарко*, *Тарков* (Новикова 814), пол. *Tarek* (SN IX, 494), словц. *Tarek* (TZ Bratislava 361). Пор. також. *Tarke* — антропонім прибалтійських слов'ян (Trautmann AP 103).

***Тарука**, ***Тарукъ**: рос. *Таруков* (ЖПТ), ст.-пол. Nicolao *Tharuka*, 1453 р. (SSNO V, 428).

***Тарука**, ***Тарукъ** / ***Таруць**: рос. *Тарыкин*, *Тарычев* (ЖПТ), слов'ян. *Тарыкъ* (Магницкий 80) ~ рос. діал. *тары́ка* 'непутяща людина', 'сапа' (СРНГ 43, 295), *тарыка́ться* 'важко рухатися' (НОС 11, 25).

***Таралъ**: укр. *Таралевич* (РІ Хм. 3, 1058).

***Тарола**, ***Таролъ**: рос. *Тарола*, *Таролов* (КП Брян.).

***Tarulь**: рос. *Тарулін* (Рівне 509), блр. *Тарулька* (Бірыла 410), пол. *Tarulewicz* (SN IX, 499).

Є підстави для відновлення дієприкметників пасивного стану на *-o-m-, *-i-m-:

***Тагома**, ***Тагомъ**: укр. *Тараменко* (РУС 412) < **Таром-енко*, рос. *Тарумов* (РСД 618) < **Таромов*, (похідне) *Тарумовка* — ойконім у колишній Саратовській губ. (Vasmer RGN IX, 17), пол. *Taromin* (SN IX, 497).

***Tarima**, ***Tarimъ**: укр. *Тарим* (ОКІУМ), *Таріма* (м. Луцьк; Анк.), рос. *Тарыма* (Лет. ЖС 2004, № 27–39, 193), пол. *Taryma* (SN IX, 499). Пор. також лит. *Tarimas* (LPŽ II, 1022) як імовірне запозичення зі слов'янського антропонімікону.

Похідні з консонантом -n- у суфіксі:

***Tarana**, ***Tarapъ**, ***Tar'apъ**, ***Tarapъ**: укр. *Таран* (Новикова 812), *Таряник* (РУС 413), блр., рос. *Таран* (Бірыла 409), рос. *Таранов* (Новикова 812), *Тарань* (ЖПТ), (похідні) *Таранов* (7), *Таранова* (3), *Тарановка* (14) — назви поселень у різних регіонах (Vasmer RGN IX, 3–4), хорв. *Tarana*, *Taranić* (Leksik 671), пол. *Taran* (SN IX, 490), чеськ. *Taran* (ЧП), словц. *Tarana* (TZ Trnava 173), луж. *Taran* (Wenzel II/2, 136).

Стосовно мотивації зішлемося на укр. діал. *тарán* 'довбня, товкач в олійниці' (Онишкевич 2, 279), рос. діал. *тарán* 'колода' (Расторгуев 259), *тарáнь* 'межова борозна' (Фасмер IV, 22 — «темне слово»), блр. діал. *тарán* 'про худу, зморену людину' (МДСГ 1981: 113), *та́ранікі* мн. 'млинци з картоплі, деруни' (Янкова 355), словц. діал. *tdran* 'базікало' (Orlovský 348).

На основі рос. *Тарьян* (ЖПТ), хорв. *Tarjan* (Leksik 672), чеськ. *Tarján* (Beneš 169) можна відновлювати псл. ***Тагъjanъ**, словотвірно пов'язане з **Таръjъ*.

***Tareпъ**: рос. *Таренов* (Память 1, 88).

***Tarinъ** — патронім на -inъ — реконструюється на основі рос. *Тарин* (РУС 413), *Таринов* (Новикова 814) і т. п.

***Тагопъ**, ***Тагопъ**: укр. *Тароненко* (РУС 413), рос. *Таронов* (ЖПТ), пол. *Taron*, *Taroń* (SN IX, 497, 498).

***Тагупъ**, ***Тагуп'а**, ***Тагупъ**: рос. *Тарунов*, *Тарунин* (ЖПТ), (похідне) *Тарунино* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IX, 17), блр. *Тарун* (ТС Мозырь 174), ст.-пол. *Tharun*, 1399 р. (SSNO V, 428), пол. *Tarun*, *Taruń* (SN IX, 499).

***Таруць**: рос. *Тарынин* (ЖПТ), *Тары'ня* — прізвисько (Герасимов 88), пол. *Tarzyniec* (SN IX, 499), чеськ. *Taryně* (Beneš 169), слов'ян. *Тарынка* (Магницький 80).

Деривати з приголосним -s- у суфіксі:

***Тарасъ**: укр. *Тарас* (Новикова 813), рос. *Тарас* (ЖПТ), пол. *Taras* (SN IX, 491), співвідносні з апелятивною лексикою на зразок укр. діал. *тарѣс* 'гілляччя, хмиз' (Корзонюк 236), чеськ. діал. *taras* 'кам'яна дамба' (Sochova 250), слвц. діал. *taras* 'рів, канава' (Buffa 2004: 284) та ін. (Фасмер IV, 23).

***Таросъ**: рос. *Таросово* — ойконім відантропонімного походження в колишній Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 14), пол. *Taros* (SN IX, 498).

***Таруса**, ***Тарусъ**: рос. Григорій *Тарусинъ*, 1704 р. (Парфенова 369), *Тарусов*, *Тарусин* (ЖПТ), (похідні) *Тарусино*, *Тарусовка*, *Тарусово*, *Тарусы* — ойконіми в колишніх Курській, Московській, Смоленській, Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 17) ~ рос. діал. *тару́са* 'нісенітници' (СРНГ 43, 294).

***Тарузь**: укр. *Тарисенко* (Новикова 814).

Деривати з приголосним -t- у суфіксі:

***Тарата**, ***Таратъ**: укр. *Тарат* (РІ Крым 5, 286), *Тарата* (КПУ Дн. 1, 570), ст.-рос. Никита Семенович *Таратинъ*, 1551 р. (Веселовский 312), рос. Іван *Таратин*, 1701 р. (ПКВМ 151), *Таратов* (КП Твер.), болг. *Тарѣта* (Илчев 477), пол. *Tarat* (SN IX, 492).

***Тарота**, ***Таротъ**: рос. *Таротин* (ЖПТ), *Taroth* — антропонім у прибалтійських слов'ян (Trautmann AP 103).

***Тарѣта**, ***Тарѣтъ**: укр. *Тарута* (Новикова 815), ст.-рос. *Тарутка*, 1498 р., Васильй *Тарута*, 1519 р. (Веселовский 313), Івашко *Тарута*, 1626 р. (Парфенова 369), (похідне) *Тарутово*, XV ст. — ойконім на Новгородщині (НПК III, 443), рос. *Тарутин* (ЖПТ). Можливо, сюди ж рос. (похідне) *Тарудкино* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN IX, 16) < **Таруткино*.

***Тарыта**: рос. *Таритін* (Новикова 814).

***Таравъ(ь)**: рос. *Таравков* (СП 342), пол. *Tarawa* (SN IX, 492), слов'ян. *Тарав* (Магницький 80).

***Таревъ** / ***Таровъ**: рос. *Тарев*, *Таров* (ЖПТ), болг. *Тѣрев*, *Тѣров* (Илчев 477), пол. *Tarów*, *Tarzewicz* (SN IX, 498, 499).

***Тари́ще**: рос. *Тарищев* (КПУ Харк. 193).

Пор. також праантропоніми, мотивовані апелятивами віддієслівного походження:

***Natara**, ***Natařь**: рос. *Натаров, Натарин* (Новикова 577), *Натарово Ближнее, Натарово Дальнее* — ойконіми в колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN VI, 101), пол. *Natara* (SN VI, 556).

***Natařьсь**: рос. (похідне) *Натарцево* — ойконім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN VI, 101).

***Netařь**: рос. *Нетаров* (ЖПТ).

***Obtara**, ***Obtařь**: укр. *Отар* (ОКІУМ), рос. *Отаров* (ЖПТ), слвн. *Otar* (ZSSP 417), слвц. *Otarka*, XVIII ст. (Bernát 97);

~ **obtara* (ЭССЯ 30, 193—194).

***Patara**: рос. *Патарин* (КП Твер.), пол. *Patara* (SN VII, 224).

***Patarakь**: укр. *Патарак* (ЖПТ), пол. *Patarak* (SN VII, 224) ~ пол. діал. *patarak* 'бідняк, убогий' (SJP IV, 85).

***Pataričь**: хорв. *Patarič* (Leksik 484).

***Pataraǵь**: пол. *Patarek* (SN VII, 224).

***Potara**, ***Potařь**: укр. *Потарук* (СП 286), пол. *Potara* (SN VII, 230).

***Potaričь**: хорв. *Potarič* (Leksik 526).

***Potaraǵь**: хорв. *Potarek* (Leksik 526), пол. *Potarek* (SN VII, 230).

***Sqtařь**: слвн. *Sutar* (ZSSP 588).

***Zatara**: пол. *Zatara* (SN X, 441).

Можна відновити деякі праантропніми композитного типу:

***Sarotařь**: слвн. *Šarotar* (ZSSP 593).

***Tarobara**, ***Tarobařь**: рос. *Тарабара, Тарабаров* (Лет. ЖС 2007, № 14—26, 191);

~ рос. діал. *тараба́ра* 'зношена річ, яка більше не потрібна в господарстві; лахміття' (Элиасов 408), *тары-бары* 'пусті балачки, балаканина' < * 'відходи виробництва' (Варбот 1986: 38).

***Tarobora**: ст.-рос. Назарко *Тарабора* Мишуковъ сынъ соколникъ, 1533—1538 рр. (Лихачев I, 8), Лука *Тарабора*, 1611 р. (ПИНД 310).

***Tarobylda**: блр. *Таробонда* (м. Мінськ).

***Tarobyřda**: рос. *Тарабардина* ж. (Лет. ЖС 2007, № 14—26, 191).

***Tarobyřda**: ст.-рос. Григорій *Тараберда*, 1689 р. (Тупиков 389).

***Taroduda**: укр. *Тародуда, Тарадуда* (НКП Хм. 2, 9, 563).

***Tarogqta**: ст.-блр. Яковъ *Тарагута*, 1589 р. (БАДГ 61).

Основа *Tor- у слов'янській антропонімії

Похідні з о-вокалізмом у корені, тобто основи на зразок *Tor- < *tor- — це деривати, мотивовані інфінітивом *terti. Вони з різною мірою продуктивності реалізувалися як в антропонімній, так і в апеллативній лексиці слов'янських мов. Пор.:

*Tora, *Toro, *Toгъ: рос. *Tor* (ЖПТ), *Tорова* — ойконім відантропонімного походження в колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN X, 143), макед. *Tоров* (Речник ПКМ II, 574), хорв. *Tor* (Leksik 684), слвн. *Torovo* — ойконім (Im. m. 438), пол. *Tor*, *Tora*, *Toro* (SN IX, 562, 564), чеськ. *Tor* (ЧП), луж. *Tora* (Wenzel II/2, 139).

Чеськ. *Toř* (ЧП) свідчить про потенційність основи на -i— *Toгъ.

Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. *тор* 'слід, колія' (Грінченко 4, 275), рос. діал. *тор* 'видне місце, де буває багато людей' (Опыт 231), ст.-блр. *торъ* 'шлях', 'порядок, спосіб' (ГСБМ 33, 398), блр. діал. *тор* 'в'їжджена дорога' (МДСГ 1981: 122), слвн. *tor* 'тертя' (Bezljaj IV, 202), чеськ. діал. *tor*, *tora* 'гладка, наїжджена частина дороги' (Малько 74), слвц. діал. *tor* 'слід' (Buffa 2004: 286) та ін.

Хорв. *Štor* (Leksik 662), пол. *Stor*, *Stora*, *Story* (SN IX, 88, 89), чеськ. *Štor* (ЧП) ~ рос. діал. *стор* 'дрібний плавучий лід' (Фасмер III, 767), 'льодохід' (ВРС 111) дають підстави для відновлення псл. *Sъtorъ(jь), *Sъtora.

*Toroba, *Toreba: хорв. *Torobič* (Leksik 684), пол. *Toreba* (SN IX, 563).

*Torica: ст.-рос. Иванко *Торица*, 1551—54 pp. (ПМТ 291). Василий *Торицын*, 1699 р. (КДГ 11, 133), *Торицыно*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 396), рос. *Торицын* (ЖПТ), (похідне) *Торицына* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN X, 142) ~ рос. діал. *тори́ца* 'хто багато говорить' (СРНГ 44, 271), *то́рица* 'лугова трава [...] ' (Соликамск. 632), 'відходи, які залишаються після провіювання зерна' (СРГСУ Доп. 534), 'сміття в борошні' (Акчим. словарь 6, 32).

*Torędъ: пол. *Torędz* (SN IX, 562).

*Sъtoruga: пол. *Storuga* (SN IX, 89).

*Toryga: рос. *Торыгин* (ЖПТ).

*Torajъ: рос. (похідне) *Tораява* — ойконім у колишній Казанській губ. (Vasmer RGN X, 140).

***Torějъ**, ***Torujъ**: рос. *Тореев* (ЖПТ), пол. *Toruj* (SN IX, 565).

***Torikъ** / ***Toričъ**, ***Sъtoričъ**: укр. *Торик* (Holutiak 402), *Торич* (КПУ Дон. 15, 486), рос. *Торик* (КЛ 2006, № 14–26, 199), *Ториков* (РУС 421), хорв. *Torič*, *Storič* (Leksik 618, 684), слвн. *Torič* (ZSSP 644).

***Torakъ** / ***Toračъ**: укр. *Торак* (СП 350), *Тораки* — ойконім у Чернівецькій обл., ст.-рос. (похідне) *Тораково*, 1660 р. (Курдюмов IV, 38), рос. *Торачев* (ИС 10), чеськ. *Torák*, *Toráč* (ЧП), слвц. *Torák*, *Toráč* (TZ Trnava 175).

***Torukъ**: укр. *Торук* (РУС 421).

**torakъ*: укр. діал. *тóрок* ‘пліт невеликого розміру’ (Шевченко НД 197), рос. діал. *тóрок* ‘сильний вітер’ (ВОС 111), блр. діал. *та-рòк*, мн. *торкі* ‘торець’ (Лобач 1976: 217) і т. п.

***Sъtoryčъ** < **Sъtorykjъ*: пол. *Storycz* (SN IX, 89).

***Toralъ**: чеськ. *Toral* (ЧП).

***Sъtorolъ**: пол. *Storoł* (SN IX, 88).

***Torul’a**: укр. *Торуля* (м. Рівне), ст.-блр. Апанас *Таруля*, 1623 р. (ИЮМ XXIII, 423), пол. *Torula* (SN IX, 565).

***Torimъ**, ***Sъtorimъ** — дієприкметиники пасивного стану на *-i-m-: укр. *Сторименко* (Рамієс 2, 178), ст.-рос. *Торым*, 1645 р. (КПЯ 225), рос. *Торим* (ЖПТ), пол. *Torim*, *Torzum* (SN IX, 563, 566). Пор. також *Torim* — антропонім прибалтійських слов’ян (Trautmann AP 106).

Стосовно мотивації пор. рефлекси псл. **toriti*, **sъtoriti*: укр. *торі́-ти* ‘прокладати шлях’ (ЕСУМ 5, 602), рос. діал. *торі́уть* ‘прокладати борозну, шлях’ (Даль 4, 419), ‘примовляти’ (ПДО 208), ‘повчати, наставляти сварячись’ (Соликамск. 632), ‘повторювати одне й те саме’ (Элиасов 413), слвн. *tóriti* ‘струшувати’ (Bezljaj IV, 205), діал. *toŕiti* ‘трясти’ (Novak 158) та ін.

***Torana**, ***Torapъ**, ***Toranъ** / ***Sъtoranъ**: укр. Демко *Тораник*, 1718 р. (ПМП 1718: 131), *Торан* (ИС 68), ст.-рос. Микифор *Торанинъ*, 1669 р. (Вейнберг 152), *Терехово*, а *Тораново тожъ*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 606), пол. *Toran*, *Storan* (SN IX, 562), чеськ. *Torán* (ЧП), ст.-слвц. Martini *Toran*, 1552 р. (UFP I, 46) ~ укр. діал. *торáнити брехні* ‘розпускати брехні’ (ЕСУМ 5, 602 — «неясне»), похідне від **торан*.

***Torъjanъ**: хорв. *Torjan* (Leksik 684), слвн. *Torjan* (ZSSP 644).

***Toreнь**: рос. *Тореник* (ЖПТ).

***Torinъ**: рос. *Торин* (ЖПТ), (похідне) *Ториново* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN X, 142), пол. *Torin* (SN IX, 563).

***Toronъ**, ***Toronyъ**: укр. *Торончук* (Богдан 304), ст.-рос. *Андронъ Торонъ*, XVI ст. (НПК V, 206), рос. *Торонов* (ЖПТ), пол. *Toron, Toronі* (SN IX, 564), чеськ. *Toronі* (ЧП) ~ укр. діал. *тбронь* 'башта, шпиль на будинку' (УНК 22, 379).

***Torunъ** / ***Sъtorunъ**, ***Torunyъ**: рос. *Торун, Торунь, Сторун* (ЖПТ), (похідне) *Торунова Вторая* — ойконім у колишній Казанській губ. (Vasmer RGN X, 146), пол. *Torun, Torunі* (SN IX, 565).

***Torunyъ**: рос. (похідне) *Торыни* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN X, 147).

***Torišъ**: чеськ. *Toriška* (ЧП).

***Toroxъ** / ***Toroša**, ***Torošъ**, ***Sъtorošъ**: укр. *Торош* (Горпинич, Тимченко 276), рос. *Торохов, Торошин* (ЖПТ), хорв. *Toroš* (Leksik 684), слвн. *Toroš* (ZSSP 644), пол. *Storoch, Storoż* (SN IX, 88).

***Toruxъ** / ***Torušъ**: укр. *Турушенко* (Богдан 304), рос. *Торухов* (ЖПТ), пол. *Toruszewski* (SN IX, 565).

Деривати з -s- у суфіксальній морфемі:

***Torasъ**: рос. *Торасов* (ЖПТ).

***Torosъ**: укр. *Торос* (ЄР 396), рос. *Торосов* (Лет. ЖС 2006, № 27—39, 187), пол. *Toros* (SN IX, 565).

Укр. *Торосик* (Богдан 304) — свідчення потенційності демінутива ***Torosikъ**.

***Torusa**, ***Torusъ** / ***Sъtorusъ**: укр. *Торус* (Богдан 304), ст.-рос. *Торуса* Григорий Михайлович Змей, 1557 р. (Веселовский 321), *Торуса Остафьев*, 1565—1568 рр. (МИТА 2, 27), Григорей Григорьевъ сынъ *Торусинова*, XVI ст. (ПКМГ I/2, 822), Петрушко Демидовъ с. прозвище *Торус*, 1625 р. (Боровск 7), ст.-блр. Матей *Таруса*, 1528 р. (Бірыла 1966: 265), слвн. *Torus* (ZSSP 644), пол. *Torus, Storus* (SN IX, 89, 565);

~ рос. діал. *торусик* 'людина, яка часто говорить уві сні' (Соликамск. 633), *торусить* 'говорити небилиці' (Акчим. словарь 6, 33).

Про потенційність праформи ***Torysa** у сфері антропонімії опосередковано свідчить слвц. *Torysa* — гідронім у бас. Вагу.

***Torata**: ст.-рос. Микита Семенов сын *Торатин*, 1566/67 рр. (АФЗХ 1506—1613 гг.: 203).

***Torota**, ***Torotъ**: ст.-укр. *Andrey Turuthko*, XVI ст. (Жерела III, 86), укр. *Турута* — сучасне прізвище, ст.-рос. (похідні) *Турутово*, XV ст. — топонім в історичній Новгородській землі (НПК II, 169), *Торуткино*, 1626 р. — назва пустища в колишній Тверській губ. (АНВМ 8), *Турутов* (КЕХН 2, 287). Швидше за все, форми з кореневим -у- < -о- — під впливом голосного суфіксальних морфем.

***Torovъ** / ***Torevъ**: укр. *Торовик* (СП 350), рос. *Торов* (ЖПТ), хорв. *Torov* (Leksik 684), пол. *Torewicz*, *Torowicz* (SN IX, 563, 565).

Можна відновити окремі праантропоніми композитного типу:

***Pravotorъ**: ст.-рос. Стенка *Правоторовъ*, 1680 р. (Боровск 111), рос. *Правоторов* (ЖПТ).

***Torobajъ**: рос. *Торубаев*, *Торыбаев* (ЖПТ), (похідні) *Торобаева*, *Торобаи* — ойконіми в колишніх Пермській та Сибірській губ. (Vasmer RGN X, 143).

***Torobara**, ***Torobargъ**: укр. *Торубара* (КПУ Київ. 1, 1248), ст.-рос. Іванъ *Торубаровъ*, 1596 р. (АС II, 110).

***Torogozъ**: ст.-рос. (похідне) *Торогузино*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (Андріяшев 109).

***Toronosъ**: ст.-рос. Федор *Тороносов*, XVII ст. (ТК Вологда I, 30).

***Toroorstъ**: укр. *Торорощенко* (КПУ Дон. 16, 221).

***Torogъ**: укр. *Тороус* (Горпинич 309), *Торовус* (РІ ІФ 2, 602).

Лексико-словотвірну мікросистему доповнюють праантропоніми, в основі яких — апелятиви віддієслівного походження:

***Natora**, ***Natorъ**: рос. *Наторов* (Новикова 577), пол. *Nator*, *Natora* (SN VI, 557);

~ **natorъ* (ЭССЯ 23, 163).

***Natorъnъjъ**: рос. *Наторный* (ЖПТ).

***Netorъ**: схв. *Неторовић* (Речник XV, 535).

***Obtorъ**: пол. *Otorowski* (SN VII, 127) ~ блр. діал. *атор* 'вузька смужка землі, яка лишається при оранці загону' (Сцяцко 2005: 14), *отора* 'вузька смужка землі' (ДСБр. 157) та ін., зібрані під гаслом **obtora* (ЭССЯ 30, 158),

***Qtorъ**, ***Qtorъ**: рос. *Уторов* (ЖПТ), *Утора* — прізвисько (Герасимов 91), *Wqtor*, 1765 р., *Wontorek*, 1839 р. (Bubak II, 117) ~ укр. діал. *утори* 'пази на краю бочки, в які вставляють дно' (ЕСУМ 5, 602), *утор*, *утора* 'частина порожнистого простору вулика-колоди від верхнього краю отвору-довжі до верху' (Никончук 208), *втори* 'довгі кінці клепок під дном бочки, що на них стоїть' (Гор-

бач Бродина 150), рос. діал. *втóra* 'горе, нещастя' (Кривошапкин 44) < **утора*, *фтóra* 'біда', *уто́ры* мн. 'щілини' (Мосеев 75), *уто́рый* 'незграбний' (НОС 11, 101), блр. діал. *уто́ра* 'коротка поперечна борозна' (Шаталава 183) та ін.

**Patora*, **Patorъ*: укр. *Патора* (Літ. АД 2003, № 3, 114), пол. *Pator*, *Patora* (SN VII, 227) ~ блр. діал. *батóры* мн. 'драбини для перевезення снопів, сіна, соломи' (МАСМ 14) < **патóры*.

**Patorъкъ*: пол. *Patorek* (SN VII, 227).

**Potorakъ*: укр. *Поторак* (Богдан 232).

**Potorica*: хорв. *Potorica* (Leksik 526).

**Potoričъ*: хорв. *Potorič* (Leksik 526).

**Potora*, **Potoгъ*, **Potoгъ*: укр. *Поторенко* (СП 286), рос. *Путо-рев* (ЖПТ), пол. *Potora* (SN VII, 512), чеськ. *Potor* (ЧП).

**Potoгъкъ*: пол. *Potorek* (SN VII, 512).

**Protora*: рос. *Проторин* (КПУ Луг. 2, 304) ~ рос. діал. *прóтор* 'трата; збитки', *прóторы* мн. 'збори в дорогу; клопіт' (СРНГ 33, 10), *протóры* 'витівки' (НОС 9, 50), блр. діал. *прóтор* 'голка без вушка' (ТС 4, 229).

**Sqora*, **Sqorъ*(jъ), **Sqorъ*: укр. *Alexandr Sutor*, 1704 р. (АЮЗР III/2, 610), ст.-рос. Варфоломей Парфеньевъ сынъ *Суторинъ*, 1689 р. (МКД 246), рос. (похідне) *Суторихин* (СКТ 781), хорв. (похідне) *Sutorić* (Leksik 625), пол. *Sqtor*, *Sutorz*, *Szutor* (SN VIII, 313; IX, 165, 374), чеськ. *Sutory* (ЧП), ст.-слвц. *Venceslaus Sutor*, 1552 р. (UFP I, 51), *Sutor*, 1571 р. (Křištof 183), слвц. *Sutor* (TP 23) ~ рос. діал. *сytóрить* 'плести нісенітниця' (НОС 11, 4), чеськ. *sutor* 'ви-хор' (Machek 631), н.-луж. *sutor* 'заметіль' (Schuster-Šewc 18, 1380).

**Sъtoгъ*: рос. *Соторов* (ЖПТ).

Šetorъ* (Sъtoгъ*): рос. *Шеторова* ж. (ЖПТ).

**Vytorъ*: хорв. *Vitorac* (Leksik 72), слвн. *Vitor* (ZSSP 681).

**Zatora*, **Zatorъ*: укр. *Затор* (ЖПТ), блр. *Затора* (Бірыла 157), пол. *Zator*, *Zatora* (SN X, 441) ~ укр. *затóр* 'прилад для вирізування уторів' (ЕСУМ 5, 602), *заті́р* 'паз, рівчак в клепці' (Шевченко НД 75), рос. діал. *затóры* 'утори в бочці, діжці' (ПОС 12, 193), блр. діал. *затóр* 'дуже зволожено, набрякле від води місце' (ТС 2, 126), чеськ. *zător* 'канава' (Малько 90).

**Zatoraъ*: укр. *Заторач* / *Zatoracz* (Красовський 73).

Основа *Tur- у слов'янській антропонімії

Заголовні архетипи (і фактичний матеріал, на основі якого їх реконструйовано) з *и*-вокалізмом включено до числа похідних від і.-є. *ter- ‘терти’ як наслідок вторинного аблаута. На думку Т.М. Богоедової, полівокалічний корінь *ter- реалізувався в слов'янських мовах з огласовками *ter-, *tor-, *tar-, *t̃r-, *tir-, *tyr-. Ступінь редукції в даному разі можна розглядати як базовий для розвитку вторинного аблаута. Див. (Богоедова 2013: 25).

Базові (безафіксні) *Tur̃, *Tura реконструюються з огляду на: ст.-укр. Марьтинъ Тур, 1537 р. (АЮЗР VIII/4, 237), Васил Тур, 1649 р. (Реєстр 220), укр. Iwan Tur, 1735 р. (АЮЗР VI/1, прил. 405), Тур (Кравченко 174), Тура (Чучка 561), ст.-рос. Василий Тур, 1495 р. (Веселовский 325), Тур Иванец Меньшой, 1521 р. (ДДГ 414), Иванъ Туръ, 1554 р. (АГР I, 192), ст.-блр. Корнило Туръ, 1511 р. (Грушевський 2, 18), блр. Тур (Бірыла 418), ст.-серб. Tur, 1366 р., Tura, 1559 р. (Pavlović 172), хорв. Tura (Leksik 693), ст.-пол. Tur, 1388 р. (SSNO V, 489), Iwan Thur, 1569 р. (Tichoniuk 65), пол. Tur, Tura (SN IX, 622), чеськ. Tur (ЧП), Tura — особове ім'я (Kott IV, 229), луж. Thur, 1527 р. (Wenzel II/2, 142). Пор. також Turo, IX ст., Taur, 1111 р. — антропоніми в альпійських слов'ян (Kronsteiner 210 — з реконструкцією *Tur̃). Пор. ще іллір. Turo (Krahe 120; Mayer I, 346).

Псл. *Tur̃ мотивоване відповідним апелятивом, найімовірніше, у значенні ‘Bos primigenius’, рефлекси якого збереглися в більшості слов'янських мов (ЕСУМ 5, 677–678). Пор. однак укр. діал. тур ‘жук-носорог’ (Лисенко Черк. 20), рос. діал. тур ‘частина тіла людини нижче спини; зад’ (Новг. словарь 1209), ‘чорт’ (НОС 11, 72), ‘велика корзина’ (СРДГ 3, 164), кашуб. tur ‘сильна, міцна людина’ (Bogus SE 654). Як хвалебний епітет у значенні ‘могутній, сильний’ слово тур фігурує в “Слові о полку Ігоревім”: Буи Туръ Всеволодъ. У сербських піснях лексема тур має значення ‘юнак, богатир’. Припускають також, що тур першопочатково означав бика — епітет бога сонця (Виноградова 6, 75–78).

Із базовим антропонімом Тур пов'язане походження назв населених пунктів та інших топооб'єктів на зразок укр. Тури, Турівка (6), Турова, Турове (4), блр. Тураў (Гомельськ. обл.), згадане в літописі під 980 р. (ПСРЛ I, 76), ст.-рос. Турово, XVI ст. — назва пустища в колишньому Московському пов. (ПКМГ I/1, 169), рос. Туро-

ва — в колишніх Новгородській, Олонецькій, Пермській, Смоленській (3) губ., *Турово* (37) — ойконіми в різних регіонах та ін. (Vasmer RGN IX, 223–225).

Словотвірна система суфіксальних дериватів попередньо має такий вигляд:

праантропоніми з *-k-* у суфіксальній морфемі:

***Turaka, *Turakъ / *Turaśь:** ст.-укр. Івашка *Турака*, 1666 р. (Лазаревский 57), укр. *Турак* (Богдан 307), *Турач* (ОКІУМ), ст.-рос. Федор Фомин *Турач*, 1564 р. ~ діал. *турач* 'куріпка' (Веселовский 325), Нефедко Фомін синь *Тураков*, 1629 р. (КВ 273), рос. *Туракин* (РУС 426), *Тураков* (ЖПТ), (похідні) *Туракино*, *Тураково*, *Турачево* — назви поселень у колишніх Пензенській, Владимирській та Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 217) ~ рос. діал. *турák* у виразі *под тураком* 'під хмелем, п'яний' (СРГ Коми 321), *турák* 'плетений з лози кошик' (СРГПр. 4, 83), *туракі* мн. 'велика риба' (Мызников Поволжье 444), *турáч* 'сплетена з гілок посудина' (СРГС 5, 105), *турáчка* 'валик у ткацькому верстаті, на який натягують нитки' (Подвысоцкий 176), блр. (похідне) *Тураки* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 217), слвн. *Turak* (ZSSP 653), хорв. *Turak* (Leksik 693), ст.-пол. *Turak*, 1488 р. (SSNO V, 489), пол. *Turak*, *Turacz* (SN IX, 622), чеськ. *Turák* (ЧП), слвц. *Turáček*, XVIII ст. (Bernát 104), *Turák* (TP 200).

***Tur'akъ / *Turǫjakъ,** мотивоване псл. ***Turǫjь:** д.-руськ. *Турякъ*, 1097 р. (Тупиков 406), укр. *Туряк* (СП 355), блр. (похідне) *Тур'якава* — ойконім у Мінській обл. (Рап. Мін. 266), болг. *Туриаков* (ЖПТ), слвн. *Turjak*, 1533–1537 рр. (VZS 8, 119), *Turjak* — сучасне прізвище (ZSSP 654), ст.-серб. *Тоуръмакъ*, 1219–1220 рр. (Зборник I, 91), хорв. *Turjak* (Leksik 694), пол. *Turzak* (SN IX, 629), чеськ. *Turiak* (ЧП), слвц. *Turiak* (TP 200). Щодо мотивації пор., наприклад, рос. діал. *турья'к* 'квітка' (ЯОС 9, 121).

***Turuka, *Turukъ:** укр. *Turuk*, 1735 р. (АЮЗР VI/1, прил. 405), рос. *Туруков*, *Турукин* (ЖПТ), (похідне) *Турукова* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN IX, 226) ~ рос. діал. *туру́к* 'стрімка скеля' (СРГС 5, 106).

***Turyka / *Turyśь < *Turykjь:** ст.-укр. Миско *Турьчъ*, 1649 р. (Реєстр 188), рос. *Турькин*, *Турьчев* (ЖПТ).

***Turǫka, *Turǫkъ, *Turǫko:** укр. *Турко* (м. Черкаси), блр. *Турок*, *Турко* (Бірыла 418), серб. *Турко* (Морошкин 195), хорв. *Turek* (Leksik

694), слвн. *Turek, Turko* (ZSSP 654), ст.-пол. *Turek*, 1640 р. (Bubak II, 109), пол. *Turek* (SN IX, 625), ст.-чеськ. *Turka* (XIII ст. — *Turca*) (Pleskalová 143), чеськ. *Turek* (ЧП), ст.-слвц. Juraj *Turek*, 1542 р. (SLL I, 239), Joannes *Turek*, 1592 р. (UFP I, 458), Ladislaus *Turek*, 1649 р. (UFP II, 269), слвц. *Turek* (TZ Bratislava 371), луж. *Turk, Turka* (Wenzel II/2, 143) ~ рос. діал. *ту́рок* 'відлюдок' (СВГ 11, 77), 'закуток за піччю' (Мызников Беломорье 445).

Інші праантропоніми-демінутиви:

***Туре́:** укр. *Тусятко* (ЖПТ), (похідне) *Тусятка* — назва поселення в Чернівецькій обл., ст.-рос. Івашко *Туята* (ПС VII, 162), (похідне) *Туятино* — назва пустища в колишньому Суздальському пов. (АЙ 1, 414), рос. (похідні) *Туята, Туята Малые* — ойконіми в колишній Пермській губ. (Vasmer RGN IX, 230), слвн. *Ture* (ZSSP 653), *Ture* — прізвисько (Malnar 199). Пор. також слов'ян. *Tureta* — назва населеного пункту в землі історичних ободритів та велетів-лютичів (Skalová 78). Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. діал. *туря́* 'маля тура' (ЕСУМ 5, 677), *туря, -яты* 'теля тура' (Шейковский V/1, 108).

***Турьсь:** укр. *Турець* (СП 354), рос. *Турцев* (РІ Хм. 4, 867), ст.-рос. (похідне) *Турцова*, XV ст. — мікротопонім у Новгородсько-Псковській землі (Корецкий 287), блр. *Турэц* (Бірыла 418), хорв. *Turesc, Turac* (Leksik 693, 694), пол. *Turesc* (SN IX, 629) ~ рос. діал. *турец* 'берестяна шпулька' (СРГК 6, 538).

***Туріца:** укр. *Туриця* (Горпинич 322), ст.-рос. Микула Никитичъ *Турицынъ*, XVI ст. (НПК V, 206), (похідне) Борок *Турицын*, 1580 р. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 456), рос. *Турицын* (ЖПТ), (похідні) *Турицы* — ойконім у колишній Псковській губ., *Турицына* — назва поселення в колишній Пермській губ. (Vasmer RGN IX, 220), серб. *Turica* (Pavlović 172), хорв. *Turica* (Leksik 694). Пор. також іллір. *Turica* (Krahe 120).

В основу наведених антропонімів покладено відповідні апелятиви, пор. укр. *тури́ця* 'самиця тура', 'бруд на тілі', 'дрібні частини дерева, які випадають при свердлінні' (ЕСУМ 5, 680, 681), блр. діал. *туры́ца* 'шабельник болотний' (Бейліна 219), *тури́ца* 'дика корова', перен. 'міцна, здорова жінка' (Носович 644), рос. діал. *тури́ца* 'скупа, заощадлива людина' (Дуров 2011: 412), болг. діал. *тури́чка* 'клубок паперових чи шовкових ниток' (Швецова 96).

***Turikъ**: укр. *Турик* (Богдан 308), *Турік* (Вол.; Анк.), ст.-рос. Микита *Туриков*, 1438 р. (Тупиков 792), Федор Дмитриевич Всеволож *Турик*, XV ст. (Веселовский 326), (похідні) *Туриково* — ойконім, *Туриковъ*, XV ст. — назва починка в історичній Новгородській землі (НПК III, 831; VI, 224), рос. *Турик* (ЖПТ), блр. *Турык* (Бобрык 238), пол. *Turik* (SN IX, 625), слвц. *Турик* / *Turík* (Дуйчак 232), луж. *Turik* (Wenzel II/2, 143). Праформа мотивована псл. **turikъ*, яку продовжують рос. діал. *турік* 'груди, грудна клітка' (Герасимов 386), 'незграбна людина' (Пюльзю 288), 'різновид жіночої зачіски' (Мызников Беломорье 445) і под.

***Turičъ**: укр. *Турич* (Богдан 308), рос. *Туричев* (ЖПТ), серб. *Túrić* — сучасне прізвище (Nosić 240), хорв. *Turić* (Leksik 694), слвн. *Turič* (ZSSP 654).

На основі серб. *Boturići* (Im. m. 90) — ойконім можна відновлювати праантропонім ***Boturičъ** / ***Poturičъ**.

Похідні з консонантом -b- у суфіксі:

***Tureba**, ***Turebъ**: ст.-укр. Фома *Турябинъ*, 1660 р. (Юркевич 173), укр. *Туряб* (Редько Словник 1, 1078).

***Turiba**: хорв. *Turiba* (Leksik 694).

***Turoba**, ***Turobъ**: ст.-укр. *Thurobin*, XVI ст. — ойконім (Жерела II, 220), Федоръ *Туробченко*, 1666 р. (Лазаревский 41), укр. *Тураба* (КПУ Харк. 1, 586) < **Туроба*, ст.-рос. Олферко *Турубановъ*, 1495 р. (Тупиков 792) < **Туроб-ан-овъ*, Семион *Турубака*, 1596 р. (СГКЭ I, 349), Алексей *Туробов*, 1699 р. (КДГ 11, 129), *Турабово*, XVII ст. назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 401), рос. *Туробов* (ЖПТ), Микитка Сидоров сын *Турубин*, 1701 р. (ПКВМ 159), (похідні) *Турубино* — ойконім у колишній Псковській губ., *Турабово* (2) — назви поселень у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 216, 226), ст.-блр. (похідне) *Туробля*, XVI ст. — топонім (ПКПС II, 4), блр. Евдокимъ *Туробанъ*, 1797 р. (BC 1, 402) < *Туроб-анъ*, хорв. *Turob* (Leksik 695), пол. *Turobin* (SN IX, 627), (похідне) *Turobin* — ойконім (Rospond SE 404).

Деривати з консонантом -g- у суфіксі:

***Turaga**: ст.-рос. Якушъ *Турегинъ*, XVI ст. (НПК V, 622), рос. *Турегин* (КП Твер.).

***Turega** ?, ***Turega** ? : укр. *Турега* (Льв.).

***Turiga** / ***Turyga**: ст.-рос. Гридя *Турыга*, 1498 р. (НПК I, 468), Малыга *Турыгин*, 1560 р. (Бахрушин I, 127), Овдокимъ *Турыгинъ*,

1654 р. (Тупиков 793), (похідні) *Турыжскина пустошь*, 1551–54 рр. — у колишньому Тверському пов. (ПМТ 274), *Турыгино* — назва поселення в Московській обл., відомого з 1646 р. (Поспелов 273), рос. *Турыгин* (ЖПТ), *Туригово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN IX, 219) ~ рос. діал. *туры́жка* 'відерце' (Дилакторский 514), блр. *Турыгина ж.* (м. Мінськ).

Похідні з консонантом -х- / -š- у суфіксі:

**Turaxa*, **Turaxъ* / **Turašъ* < **Turaxъ*: укр. *Тураш* (Богдан 307), рос. *Турахин*, *Тураш* (ЖПТ), (похідні) *Турашевский Приселок*, *Турашевский Прислон*, *Турашевской* (2), *Тураши* — ойконіми в колишніх Вологодській та В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 217), серб. *Турашин* (Морошкин 195), хорв. *Turach* (Leksik 693), пол. *Turasz* (SN IX, 623). Щодо мотиваційних засад зішлемося на рос. діал. *турáх*: под *турáхом* 'у стані сп'яніння' (Новосиб. 545), *турáшка* 'берестяний поплавок для сітки у формі згорнутої трубки' (СРГК 6, 538).

**Turoxa* / **Turoša*, **Turošъ*: укр. *Турошь* (ЕТ 716), ст.-рос. (похідне) *Турошкова*, XVI ст. — назва поселення в історичній Новгородщині (НПК IV, 424), рос. *Турошев* (ЖПТ), хорв. *Turoš* (Leksik 695), ст.-пол. *Turosz*, 1486 р. (SSNO V, 490), пол. *Turocha*, *Turosza*, *Turószew* (SN IX, 625, 628).

**Turuxa* / **Turuša*, **Turušъ*: укр. *Туруша* (КПУ Дн. 1, 157), ст.-рос. (похідне) *Турушево*, XVI ст. — назва поселення на Новгородщині (НПК V, 450), рос. *Турухин*, *Турушев* (ЖПТ), *Турушкін* (СП 355), (похідне) *Турушевская* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 226).

**Turyxa*, **Turyša*, **Turyšъ*: ст.-рос. Івашко *Турыша*, 1615 р. (ГХ 18), Малуя *Турышкинъ*, 1635 р. (Тупиков 793), Петрушка *Турышев*, 1680 р. (Полякова 228), (похідні) *Турышево*, *Турышкина*, XV ст. — назви поселень в історичній Новгородській землі (НПК V, 382; IV, 278), рос. *Турыхин* (КПЧ), *Турышев* (ЖПТ), *Турышкин* (РДв. I/1, 486), (похідні) *Турышино*, *Турышкино* (3) — топоніми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 229).

Компактну групу праантропонімів становлять похідні з -j- у суфіксальній морфемі, пор.:

**Turajъ*, **Tur'ajъ*: укр. *Турай* (Данилишин 43), ст.-рос. Андрей *Тураев*, 1465 р. (Веселовский 325), Гарасим *Тураев*, 1668 р. (ОАРП 360), (похідні) *Тураево*, 1571 р. — ойконім у колишньому Волоць-

кому пов. (АСЗ I, 295), *Тураєво*, XVI ст. — ойконім у колишньому Московському пов. (ПКМГ I/1, 24), *Тураєво*, 1615 р. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 66), рос. *Тураев* (РУС 426), *Тураев* (ЖПТ), (похідні) *Тураев*, *Тураєва* (2), *Тураєва Новая*, *Тураєва Старая*, *Тураєвка* (2), *Тураєво* (5), *Тураевская*, *Тураи* (2) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 216–217), блр. *Тураев* (м. Новогрудок), пол. *Turaj* (SN IX, 622), чеськ. *Turai*, *Turay* (ЧП), словц. *Turajová* ж., *Turay* (TZ Bratislava 370, 371).

***Turějъ**: укр. *Турій* (РІ ІФ 4, 368), (похідні) укр. *Турієво* — назва урочища (с. Жалин Костопільськ. р-ну Рв.; Анк.), ст.-рос. *Турѣво*, 1627–1630 рр. — назва пустища в колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 251), воно ж *Турієво* — ойконім (Vasmer RGN IX, 219), рос. *Туреев* (ЖПТ).

***Turojъ**: рос. *Туроев* (ЖПТ).

***Turujъ**: укр. *Туруй* (КПУ Черниг. 1, 655), рос. *Туруев* (ЖПТ).

***Turgъjъ**: ст.-рос. (похідне) *Турьєва*, 1551–54 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 308), рос. *Турьєв* (ЖПТ), хорв. *Turi*, *Turij* (Leksik 694), пол. *Turij* (SN IX, 625). Щодо мотиваційних засад пор., наприклад, укр. діал. *турій* у сполучі *ту́рій язикі* ‘вид рослини’ (ЕСУМ 5, 677), рос. діал. *ту́рий* у виразі *засохнуть в турий рог* ‘сильно схуднути’ (СРГК 6, 538).

Деривати з -l- у суфіксі:

***Turalъ**: ст.-рос. (похідне) *Туралево*, 1514 р. — ойконім у Старій Рязані (АСЗ I, 141), рос. *Туралев* (ЖПТ), (похідні) *Turalevo* — ойконім у Македонії, *Turalići* — в Боснії та Герцеговині (Ім. т. 445).

***Turelъ**: укр. *Турелик* (Вол.), хорв. *Tureljak* (Leksik 693), пол. *Turel* (SN IX, 625), словц. *Turela*, 1715 р. (Krištof 291).

***Turoľ**: укр. *Туроль* (РУС 427), блр. *Туроль* (Бірыла 418), пол. *Turol* (SN IX, 627).

***Turula**, ***Turul'a**, ***Turulъ**: укр. Івань *Туруля*, 1718 р. (ПЧП 162), *Турула* (Богдан 308), *Туруля* (Вол.), *Туруль* (КПУ Черниг. 1, 655), ст.-рос. Васка *Туруль*, 1625 р. (УГГ 133), рос. *Туруля* (Superganskaja 63), *Турула*, *Турулев*, *Турулов* (ЖПТ) ~ рос. діал. *туру́ля* ‘про товсту жінку’ (ЯОС 9, 121), ‘товста, незграбна жінка’ (СВГ 11, 77), словн. *Turula* (ZSSP 654), пол. *Turula*, *Turula* (SN IX, 628, 629).

***Turyľ**: рос. *Турыев* (ЖПТ).

Пор. також похідні на *-adľo, *-idľo:

***Turadlo**: рос. *Туралов* (ЖПТ) та ін. Заголовна праформа мотивована апелятивом віддієслівного походження. Пор., наприклад, укр. діал. *турáти* 'дбати; турбуватися про когось, щось' (Піпаш, Галас 197), блр. діал. *турáць* 'ганяти' (Курцова 82) і под.

***Turidlo**: укр. *Турило* — сучасне прізвище, (похідне) *Турилова* — назва поселення на Дону (Vasmer RGN IX, 220), ст.-рос. (похідне) *Турилово*, 1504 р. — назва поселення в Звенигородському пов. колишньої Московської губ. (Леонид 120), рос. *Турилов* (ЖПТ), *Турилово* (2) — ойконіми в колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IX, 220).

***Turidlъсь**: укр. *Турильче* — топонім у Тернопільській обл. — *ж*-овий посесив від антропоніма **Турилець*.

Псл. ***Turima**, ***Turimъ** — дієприкметники пасивного стану на *-i-m- — відновлюються з огляду на: укр. *Туримченко* (ИС 42), пол. *Turzuma* (SN IX, 629). Вони мотивовані інфінітивом **turiti* (se) > укр. *ту́ри́ти* 'гнати' (Грінченко 4, 296), рос. діал. *тури́ть* 'гнати або зганяти, лякати, проганяти' (Даль 4, 443–444), 'топити' (Шейн 45), 'текти тонкою струєю' (ССГ 11, 271), *ту́рится* 'поспішати' (Опыт 234), блр. діал. *туры́ты* 'гнати' (ДСБр. 234) та ін.

Псл. ***Turoma**, ***Turomъ** — пасивні дієприкметники на *-o-m- — континуують укр. *Турум* (м. Київ) < **Туром*, ст.-рос. (похідне) *Туромичи*, XV ст. — топонім в історичній Новгородській землі (НПК II, 283), рос. *Турома* (Лет. ЖС 2004, № 40–52, 240), *Турумов* (КПЧ), блр. *Туромина* ж. (м. Мінськ), хорв. *Turoman* (Leksik 695) < *Turom-an*.

Фактичний матеріал слов'янських мов дозволяє реконструювати низку праантропонімів із консонантом -n- у суфіксі:

***Turanъ**, ***Tur'анъ**: укр. Трофим *Туранъ*, 1755–1769 рр. (Казіміров 84), *Туран* — сучасне прізвище (м. Київ), *Тураник* (Богдан 308), (похідне) *Турановка*, 1919 р. — ойконім у колишній Чернігівській губ. (ССЧ 25), ст.-рос. Семенъ *Тураниновъ*, XVI ст. (НПК VI, 863), *Туранцово*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 99), рос. *Туран* (ЖПТ), (похідні) *Тураново*, *Турановская* (2), *Турановщина*, *Тураны* (2) — ойконіми в колишніх Архангельській, В'ятській та Московській губ. (Vasmer RGN IX, 217), хорв. *Turan* (Leksik 693), (похідне) *Turanovac* — ойконім (Im. m. 445), серб. *Турановић* (Пешикан 482), пол. *Turan* (SN IX, 623), чеськ. *Turan* (ЧП), ст.-слвц. *Turan*, 1599 р. (Křištof 279), слвц. *Turan*, *Turian* (TZ

Bratislava 371), луж. *Turans*, 1670 р. (Wenzel II/2, 142) ~ укр. діал. *турán* 'жужелиця' (ЕСУМ 5, 685).

***Тург'япъ**, мотивоване псл. **Turǵjъ*: рос. *Турьянов* (ЖПТ), *Туриянов* (КПУ Ник. 3, 283), хорв. *Turjanac*, *Turjanić* (Leksik 694), слвн. *Turjan* (ZSSP 654), слвц. *Turjan* (TZ Bratislava 371).

***Турень**: укр. *Туренець* (Рівне 517), ст.-рос. Михайло Самсонович *Туренинъ*, 1606 р. (Белокуров 243), Тихон *Туренев*, 1640 р. (Веселовский 326), рос. *Туреня* (Смоленськ. обл.), пол. *Tureń* (SN IX, 625), чеськ. *Turenič* (ЧП), слвц. *Turenič* (TZ Bratislava 371).

***Turina**, ***Turinъ**: ст.-укр. *Туринь*, 1614 р. (Тупиков 405), Борис *Туриненко*, 1649 р. (Реєстр 343) — патронім на -енко, укр. *Тури́н* (Чучка 562), рос. *Тури́н* (ЖПТ), блр. Давид *Турына*, 1767 р. (ИЮМ XXI, 187), хорв. *Turin* (Leksik 694), слвн. *Turin* (ZSSP 654), пол. *Turin* (SN IX, 625), чеськ. *Turín* (ЧП), слвц. *Turinič* (TZ Bratislava 371); пор. ще *Turin*, 1162 р. — антропонім альпійських слов'ян (Kronsteiner 211) ~ рос. діал. *тури́нка* 'однолемешна соха' (СРГСУ 6, 113), серб. діал. *ту́рин* 'рило, морда' (цит. за: Чучка 562).

***Туропъ**, ***Turoupъ**: ст.-укр. Васка Федеров сын *Туронко*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 370), укр. Отрохъ *Туроненко*, 1718 р. (ПЧП 202), *Турон* (РУС 427), *Туронь* (Панцьо 121), рос. *Турон* (КПУ Зап. 1/2, 225), *Туронь* (ЖПТ), блр. *Турунак* (Бірыла 418), ст.-пол. *Turoń*, XVI ст. (SSNO V, 490), пол. *Turon*, *Turoń* (SN IX, 627), чеськ. *Turoň* (ЧП), слвц. *Turoň* (TZ Bratislava 372). Щодо мотивації пор. кашуб. *turôn* 'сильна міцна людина' (Sychta V, 411), слвц. діал. *turoň* 'вітрогон' (Buffa 2004: 290).

***Turuna**, ***Turunъ**, ***Turunъ**: укр. *Турун* (КПУ Черниг. 1, 229), ст.-рос. *Турун* Мартьянов, 1569 р. (Веселовский 326), рос. *Турунов*, 1715 р. (Парфенова 387), *Турунин*, *Турунов* (ЖПТ), (похідні) *Турунова*, *Туруново* (2) — ойконіми в колишніх Казанській та Симбірській губ. (Vasmer RGN IX, 226), блр. *Турунок* (ЖПТ), пол. *Turunek*, *Turuiń* (SN IX, 629) ~ укр. діал. *туру́н* 'жужелиця, Scarabus Thoms.' (ЕСУМ 5, 685).

***Турунъ**: ст.-рос. (похідне) *Турунино*, XVI ст. — назва пустища в колишній Псковській губ. (ПКП 443), рос. *Турунин* (РУС 427), (похідні) *Турунина*, *Турунино* — назви поселень у колишніх Калужській та Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 228), пол. *Turyniec* (SN IX, 629).

Інші праантропоніми-субстантиви:

***Turagъ**, ***Turagъ**: слвн. *Turar* (ZSSP 653), пол. *Turarz* (SN IX, 623).

***Turuga**: укр. *Турура* (Новикова 846), рос. *Турура* (КПЧ).

Похідні з -s- у суфіксальній морфемі:

***Turasъ**, ***Turasъ**: укр. *Турас* (Богдан 307), ст.-рос. *Турасъ*, XVII ст. — прізвисько (Соколов 15), рос. *Турасов* (ЖПТ), хорв. *Turas* (Leksik 693), пол. *Turas*, *Turasъ* (SN IX, 628), слвц. *Turas* (TZ Trnava 176), а також слов'ян. *Турасъ* — в язичницькому антропоніміконі чувашів (Магницький 87).

***Turisъ**: укр. *Туріс* (Чучка 562), рос. *Турисов* (ЖПТ), чеськ. *Turis* (ЧП), слвц. *Turis* (TZ Bratislava 371).

***Turosoъ**, ***Turosoъ**: укр. *Турос* (Вол.), рос. *Туросов* (ЖПТ), пол. *Turos*, *Turoś* (SN IX, 628) ~ укр. діал. *туросд* 'шум, чутка, поговорі; плітки, брехня' (ЕСУМ 5, 684).

***Turusa**, ***Turusъ**: укр. *Турус* (Богдан 308), *Туруса*, 1911 р. (ДАВО ф. 254, оп. 1, од. зб. 20, арк. 148), ст.-рос. Алешка *Турусинов*, 1680 р. (Полякова 227), рос. *Турусов*, *Турусин* (ЖПТ), (похідне) *Турусинова* — топонім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 226), пол. *Turus* (SN IX, 629). Стосовно мотивації наведені антропоніми можна зіставляти з апелятивами на зразок рос. діал. *туруса* у виразі *говорить турусу с лесу* 'плести нісенітниці' (ЯОС 3, 84), *турусить* 'говорити у сні', 'співати, тананикати' (Доп. 272).

***Turysъ**: пол. *Turysiak* (SN IX, 629).

Деривати з консонантом -t- у складі суфіксів:

***Turatъ**: рос. *Туратова* ж. (ЖПТ), хорв. *Turat* (Leksik 693), пол. *Turatycz* (Rymut II, 628).

***Turota** / ***Turyta**: ст.-рос. Івашко *Турьта*, 1624 р. (ПС VII, 165), (похідне) *Турьтино* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN IX, 228), ст.-пол. *Turota*, 1510 р. (Rymut II, 628).

***Turišče**: ст.-рос. *Турьще* Курьяновъ сынъ, 1558 р. (АГР I, 175), Яковъ *Турьщевъ*, 1655 р. (Тупиков 792), *Турьщев*, XVI ст. — назва пустища в колишньому Московському пов. (ПКМГ I/1, 169), рос. *Турьщев* (ЖПТ), (похідні) блр. *Турьщев*, *Турьщевичи* — топоніми в колишній Могильовській губ., рос. *Турьщева*, *Турьщево* (2) — назви поселень у колишніх Смоленській та Орловській губ. (Vasmer RGN IX, 220) ~ укр. діал. *турьще* 'назва вола з рогами, які розходяться від основи, а з середини загнуті всередину' (ЕСУМ 5, 677).

Є підстави для відновлення ад'єктивних праформ, зокрема:

***Тугавъ**(**јъ**): рос. *Тугавин* (ЖПТ).

***Туреъ** / ***Туроъ**(**јъ**): укр. *Туров* (Богдан 308), ст.-рос. *Гридка Туровъ*, 1500 р., Тимошка *Туровой*, 1684 р. (Тупиков 405, 792), рос. *Туров* (ЖПТ), макед. *Туров* (Речник ПКМ II, 612) ~ рос. діал. *түровый* 'швидкий, моторний' (НОС 11, 72), хорв. *Turev*, *Turovac* (Leksik 694, 695), пол. *Turewicz* (SN IX, 625).

Фактичний матеріал, почерпнутий зі слов'янських антропоніміконів, дозволяє реконструювати окремі праформи композитного типу:

***Турикоъ**: укр. *Турикоъ* (КПУ Дн. 1, 97).

***Туробага**, ***Туробагъ**: укр. *Турубара* (ОКІУМ), ст.-рос. *Абросимъ Турубаровъ*, 1693 р. (АКС 120), рос. *Турубарав* (СП 355).

***Турободанъ**: ст.-рос. *Турободан*, 1522 р. (Веселовский 326).

***Туробојъ**: ст.-рос. *Турабей* Сумороков, XVI ст., *Фома Турыбаев*, 1576 р. (Веселовский 325, 326), рос. *Турабой* (ЖПТ), пол. *Turobojski* (SN IX, 627).

***Тургъ** **Glazъ**: ст.-рос. *Турых Глаз Артемий*, 1585 р. (Веселовский 327).

***Тургъ** **Rogъ**: ст.-рос. *Турий Рог*, 1587 р. (Веселовский 326) ~ рос. діал. *засохнуть в турий рог* 'дуже схуднути' (СРГК 6, 538).

Туродѣ*јъ**: ст.-рос. *Савелей Туродѣев*, XVI ст. (Тексты 94).

Туроко*ѡ**: рос. *Тураколов* (Рамієс 2, 364).

Туromѣ*гъ**: слов'ян. *Turomer* (1322 р. — *Dabertmer Turemerson*) (Schlimpert 148).

***Туromога**: укр. *Туромора* (КПУ Зап. 19, 462), *Турумора* (КПУ Зап. 4, 228).

Туronо*съ**: укр. *Турунос* (КПУ Сум. 14, 54), ст.-рос. *Турунос Семен*, 1564 р. (Веселовский 326), *Мишка Туруносовъ*, XVII ст. (Тупиков 792), (похідне) *Туруносово*, 1589 р. — ойконім у колишньому Галицькому пов. (АСЗ II, 64), рос. *Тураносов* (Вол.; Анк.), (похідні) *Туруносово*, 1702 р. — назва пустища на Вологодщині (ПКВМ 187), *Туруносовская* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IX, 226), *Туруносова* — оронім у Заонежжі (СТЗ 151).

Туро*о****съ**: укр. *Туруос* (СП 355).

Туро*та****гъ**: рос. *Турутаров* (КПУ Дон. 3, 451)

***Turovĕŕь**: укр. (похідні) *Туроверов* (5) — ойконіми на Дону (Vasmer RGN IX, 224), рос. *Туроверова* ж. (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 259), болг. *Туровѣров* (Илчев 498), пол. *Turower* (SN IX, 628). Базова праформа мотивована псл. **turi vēriti*.

***domoturь**: блр. діал. *даматур* ‘домосід’ (СБГ 2, 19).

***Kosoturь**: ст.-рос. Максимъ *Косотуровъ*, 1686 р. (КА 68).

***L'uboturь**: рос. *Любатуров* (ЖПТ).

***Vъхoturь**: рос. *Верхотуров* (Лет. ЖС 2006, № 20, 147), блр. *Верхотуров* (м. Брест). Стосовно мотивації пор., наприклад, девербативи укр. діал. *верхату́ра* ‘найвища вершина’ (Жегуц, Піпаш 29), рос. діал. *верхоту́ра* ‘верх, верхня, найвища частина чого-небудь’ (ПОС 3, 107), укр. діал. *верьхату́ра* ‘вершини гір’ (Негрич 35), *верхату́рити* ‘накладати високі копиці’ (Жегуц, Піпаш 29) < **vъхъ turiti*.

***Natura**, ***Naturь**: укр. Сергій *Натуренко*, 1718 р. (ПЧП 203), рос. *Натурин* (ЖПТ), пол. *Natur*, *Natura* (SN VI, 558), ст.-слвц. *Natura*, 1620 р. (Křištof 211) ~ болг. *натур* ‘про дармоїда, неробу’ (ЭССЯ 23, 178).

***naturъnjь**: рос. діал. *натурный* ‘упертий, настирливий’ (Борисова 158), ‘умілий, досвідчений’ (СРНГ 20, 238).

***Obtura**, ***Obturь**: ст.-рос. Федор *Оботур*, 1537 р., Неждан *Обатуров*, 1570 р. (Веселовский 225), рос. *Отурин* (ЖПТ) та ін. Див. (Шульгач 2008а: 17–18) ~ **obtura* (ЭССЯ 30, 220–221).

***orzturiti** (sę) (ЭССЯ 35, 108–109).

***Ratura**, ***Raturь**: рос. *Патуров* (ЖПТ), пол. *Ratura* (SN VII, 230) ~ рос. діал. *натур* ‘рослина [...]’ (СРНГ 25, 276).

***Potura**, ***Poturь**: ст.-укр. Marko *Poturiewicz*, 1700 р. (Тупиков 707), укр. Процко *Фотуренко*, 1718 р. (ПМП 1718: 179) < **Потуренко*, *Потура* (СП 286), болг. *Потурѣв* (Илчев 404), пол. *Potura* (SN VII, 514) ~ укр. *пóтур* ‘потурання’ (ЕСУМ 5, 678), рос. діал. *потурá* ‘кріт’ (СРНГ 30, 315), блр. діал. *поту́ра* ‘потурання’ (Клімчук 1992: 47).

***Poturajь**: укр. *Потурай* (СП 286), рос. *Потураев* (ЖПТ), (похідні) *Потураева*, *Потураево* — ойконіми в колишній Пермській губ. (Vasmer RGN VII, 325), блр. *Патурай* (Бірыла 317), пол. *Poturaj* (SN VII, 514) ~ рос. діал. *потурáй* ‘хмура, насуплена людина’ (СРНГ 30, 315).

***Poturakь**: хорв. *Poturak* (Leksik 526).

***Poturica**: хорв. *Poturica* (Leksik 526).

***Poturičь**: хорв. *Poturić* (Leksik 527).

На основі укр. Катерина Алексеева дочь *Потуремцева*, 1782 р. (РС 28), *Потуремець* (РУС 338) < **Потуримець* можна відновлювати псл. ***Poturimь**.

***Poturьjь**: пол. *Potury* (SN VII, 514).

***Proturь**: укр. *Протуренко* (Рв.) ~ рос. діал. *протур* у виразі *пустить на протур* 'рішуче приступити до роботи' (СРНГ 33, 13), блр. діал. *прóтур* 'велика голка' (ДСБр. 183).

***Sotura**, ***Soturь**: рос. *Сутурик* (Память 1, 87), *Сутурин* (ЖПТ), рос. *Шутурина* ж. (Лет. ЖС 2008, № 18, 237) ~ рос. діал. *сутуры* 'хутряні шаровари', 'наколінники' (СРНГ 42, 323).

***Sytura**, ***Syturь**: укр. *Штура* (Стехна 85), рос. *Стуров* (ЖПТ) ~ рос. діал. *стурить* 'засипати, скласти що-н. куди-н.' (СРНГ 42, 107).

Šeturь** (Syturь**): рос. (похідне) *Шетурова Гора* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN X, 282).

***Tutura**, ***Tuturь**, ***Tuturь**: рос. *Тутуров*, *Тутурин* (ЖПТ), (похідне) *Тутурово* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN VIII, 231), болг. *Тутур*, *Тутурев* (Илчев 499), словц. *Tutura* (TZ Tnava 177).

***Zatura**, ***Zaturь**: ст.-укр. Назарь *Затуринь*, 1666 р. (Лазаревский 92), укр. Ігнатъ *Затура*, 1718 р. (ДІП I, 88), болг. *Затуров* (Илчев 210), словц. *Zatura* (TZ Tnava 186) ~ рос. діал. *зату́рить* 'загнати, відправити куди-небудь' (НОС 2, 80), блр. діал. *затурыць* 'загнати' (Яўсееў 48).

Основа *Tьr- у слов'янській антропонімії

Судячи з фактичного матеріалу, лексико-словотвірна мікросистема з цим коренем (ступінь редукції кореневого вокалізму *e*-ряду) також продуктивно реалізувалася у слов'янських антропоніміконах. Пор.:

***Tьrajь**, ***Tьrujь**: укр. *Трай* (Переможці Він. 3, 255), рос. *Трайкин* (ЖПТ), (відантропонімне похідне) *Труево*, 1808 р. — ойконім у колишній Саратовській губ. (Гераклитов ОДД 131), хорв. *Trajko*, *Trajkić* (Leksik 686, 691), чеськ. *Traj* (ЧП).

***Тьоја, *Тьојъ:** укр. *Троя* (Зайцева, Ковальчук 156), *Тройко* (Новикова 838), пол. *Troja* (SN IX, 588, 589), чеськ. *Trojek* (ЧП). Про імовірність віднесення наведених антропонімів до гнізда *ter- 'терти' опосередковано свідчить укр. діал. *трійня* 'час чесання конопель' (ЕСУМ 5, 558). Див. ще (Богоедова 2012: 21–22).

***Тьгова:** рос. *Тробин* (ЖПТ).

Деривати з -х- / -ѣ- у суфіксі:

***Тьгахъ / *Тьгаѣ:** укр. *Траш* (КПУ Зап. 2, 152), рос. (похідні) *Трахова, Трахово, Трашева* — назви поселень у колишніх Псковській і Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 54), пол. *Trach, Trasz* (SN IX, 569, 574).

***Тьгоха, *Тьгохъ / *Тьгоѣа, *Тьгоѣъ:** укр. *Трох* (Літ. ГС 2004, № 17, 53), *Троша* (Новикова 840), рос. *Трохин, Трохов, Трошев, Трошин* (ЖПТ), (похідні) *Троши* (2), *Трошин, Трошева* (6), *Трошево* (5), *Трошино* (11) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 187), чеськ. *Trochovice* — ойконім, який зіставляють з антропонімом *Troch*, 1379 р. (Proffous IV, 383).

***Тьгуха, *Тьгухъ / *Тьгуѣа, *Тьгуѣъ:** ст.-укр. *Трушъ*, 1490 р. (Тупиков 403), укр. *Трух, Труш* (Богдан 306), ст.-рос. *Труха*, 1540 р., Караул Іванович *Трухин*, 1603 р., Михайл *Трушин*, 1636 р. (Веселовский 323), рос. *Трухин, Трухов, Труш, Трушин* (ЖПТ), (похідні) *Трушево, Трушино* (2) — ойконіми в колишніх Вологодській, Костромській, Смоленській губ., блр. *Труховка* — назва поселення в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 199–200) ~ укр. діал. *труш* 'гниль' (ЕСУМ 5, 661).

***тьгъсь:** укр. діал. *трець* 'той, хто тре' (ЕСУМ 5, 558).

Деривати з -к- / -ѣ- у суфіксі:

***Тьгака, *Тьгакъ / *Тьгаѣъ:** ст.-укр. Антонъ *Трачъ*, 1622 р. (Тупиков 398), укр. *Трач* (Стехна 85), рос. *Траков, Трачев* (ЖПТ), блр. *Трака* (Бірыла 413), ст.-пол. *Tracyuk*, 1679 р. (Bubak II, 106), пол. *Trak, Tracz* (SN IX, 570, 572), чеськ. *Trač* (ЧП) ~ укр. діал. *трач* 'пиляр; той, що розпилює колоди на дошки' (ЕСУМ 5, 625), 'пилка для двох', *трача* 'підгортальник' (СБук. Г 550, 551).

***Тьгока / *Тьгокъ:** рос. *Трока, Троков* (ЖПТ), *Трокино* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 179), хорв. *Troka* (Leksik 690).

***Тьгука, *Тьгукъ:** ст.-рос. Трофимка Васильев, прозвище *Трука*, 1646 р. (ПКВ 71), хорв. *Truk, Truka* (Leksik 691), словн. *Truk*

(ZSSP 652) ~ укр. діал. *тручати* 'штовхати' (УНК 1, 375), 'пхати, заштовхувати' (УНК 27, 369).

***Тьгук** / ***Тьгукъ**: рос. *Трыкин, Трыков* (ЖПТ).

Деривати з -*l*- у суфіксі:

***Тьголь**: слвн. *Trol* (ZSSP 651).

***Тьгуль**: укр. *Трулич* (Льв.), рос. *Труль, Трулев* (ЖПТ), (похідне) *Трулиново* — найменування поселення в колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN IX, 194), блр. (відантропонімі похідні) *Трули Большие, Трули Малые* — назви поселень у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 194), хорв. *Trul* (Leksik 691), слвц. *Trulik* (TZ Bratislava 370) ~ укр. діал. *труля'ти* 'штовхати' (ЕСУМ 5, 656).

На основі укр. *Трало* (РУС 422) можна відновлювати псл. ***Тьрадло**. Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *трать* 'терти' (Грандильевский 284).

Деривати з -*n*- у суфіксі:

***Тьганъ**: укр. *Тран* (КПУ Зап. 2, 152), рос. *Транов* (Новикова 835), *Транова, Траново* — ойконіми в колишніх Пермській і Рязанській губ. (Vasmer RGN IX, 153), пол. *Тран* (SN IX, 573), чеськ. *Тран* (ЧП), слвц. *Тран* (TZ Bratislava 368).

***Тьгона**, ***Тьгонъ**, ***Тьгонь**: укр. *Трон, Тронь* (Богдан 306), рос. *Тронь* (Новикова 839), *Тронева, Тронин, Тронов* (ЖПТ), луж. *Трон* (Wenzel II/2, 141).

***Тьгунъ**, ***Тьгуль**: укр. *Трун* (Новикова 841), ст.-рос. *Трун*, 1545 р., Григорій *Трунов*, 1600 р. (Веселовский 323), рос. *Трунев, Трунов* (ЖПТ), *Трунова* (4 фіксації) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 195), блр. *Трунь* (Бірыла 414).

***Тьгунъ**: рос. *Трынин* (ЖПТ).

Деривати з -*t*- у суфіксальній морфемі:

***Тьротъ**: пол. *Trot* (SN IX, 592) ~ пол. діал. *trot, troty* 'дрібні віточки', які зводять до псл. **tyrotъ, *tyrota* (Калашников 61).

***Тьрота**, ***Тьротъ**, ***Тьротъ**: ст.-укр. Якимей *Трутъ*, 1518 р. (Тупиков 403), укр. *Трут* (НЕС 314), *Тронт* (КПУ Терн. 1, 282), ст.-рос. (похідні) *Трутово, Трутино*, XVI ст. — топоніми в історичній Новгородській землі (НПК VI, 166, 976), рос. *Трутева* (ЖПТ), блр. *Трут* (Бірыла 414), болг. *Трутева* (Илчев 495), хорв. *Trut, Truta* (Leksik 691), пол. *Trat, Trut, Truta* (SN IX, 577, 597), н.-луж. *Tšut* (Muka III, 106).

Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. *трут* 'зірка, яка падає' (Грінченко 4, 290), діал. 'ледача людина' (СБук. Г 554), *трутик* зменш. до *трут* 'трутень' (ЕСУМ 5, 660).

***Търотъко**, ***Търотъко**: блр. *Трутко*, *Труцько* (Бірыла 415).

***Търотънь**: укр. *Трутень* (Стехна 85), ст.-рос. Алешка *Трутень*, 1498 р. (Веселовский 323), Фомка *Трутнев*, 1677 р. (Полякова 225), рос. *Трутнев* (ЖПТ), *Трутнево* (12 фіксацій) — назви населених пунктів у різних регіонах (Vasmer RGN IX, 197), блр. *Трутнева* ж. (ТС Мозырь 177).

Префіксальні деривати:

***ъѣтърати**: рос. діал. *истратъ* 'розтерти, подрібнити' (СГРС 4, 352).

***Натьгъ**: чеськ. *Nátr* (ЧП) ~ укр. діал. *на́тра* 'старий густий ліс' (Аркушин 1, 342), 'основа тканини, виготовлена із саморобних конопляних чи лляних ниток, яку перед тканням натирають розчином житнього і кукурудзяного борошна та мила' (СБук. Г 323), рос. діал. *натра́ть* 'причинити біль тертям, залишити слід на тілі; натерти' (НОС 6, 21). Див. ще лексику, зібрану під гаслом **natъra* (ЕССЯ 23, 188).

***натърота**: укр. діал. *натру́та* 'насильство, примус; поштовх' (ЕСУМ 5, 661).

***нетър'а** (ЕССЯ 25, 44).

***Обтъга**: слвн. *Otrin* (ZSSP 418) ~ ***обтъг'а** (ЕССЯ 30, 236).

***Обтъгашь**: рос. *Отраш* (ЖПТ).

***Обтърунь**: укр. *Атрун* (Вол.).

***обтъротъ**: укр. діал. *отрут* 'зоряний пил; астероїд' (ЕСУМ 5, 660).

***Ратьга**, ***Ратьгъ**: укр. *Патра* (Панчук 120), ст.-рос. Иван *Патря* (*Патра*), 1606 р. (Веселовский 240), рос. *Патрин*, *Патров*, *Батрин*, *Батров* (ЖПТ), пол. *Patra* (SN VII, 227), пол. *Patz* (SN VII, 229), пол. *Vatra* (SN I, 206), чеськ. *Patra* (ЧП) ~ укр. *на́трати* 'виймати нутроші із забитої тварини; обскубувати пір'я', діал. *натра́ть* 'рвати (фрукти, овочі, траву)' (ЕСУМ 4, 316), рос. діал. *на́тра* 'замазура' (СРНГ 25, 274), *на́тратъ* 'бруднити' (НОС 7, 105).

***Ратьгаха** / ***Ратьгашь**: укр. *Патраш* (СП 267), рос. *Патрахин*, *Патрашев* (ЖПТ), *Патрашов* (РУС 314), *Батрашев*, *Батрашов* (ЖПТ) — форми з одзвінченням анлаутного П-, слвц. *Patraš* (TZ Bratislava 272).

***Ратьрошь**: укр. *Патрош* (СП 267), пол. *Patroš* (SN VII, 228).

***Ратьруха**, ***Ратьрухъ** / ***Ратьруша**, ***Ратьрушь**: ст.-рос. Гришка Никитинъ с. *Патрушь*, 1685 р. (Тупиков 297), рос. *Патрухин*, *Патрушин* (ЖПТ), пол. *Patruch* (SN VII, 228).

*Ратьгајь: укр. *Патрай* (РУС 314), рос. *Патраев* (ЖПТ), пол. *Patrajko* (SN VII, 227), чеськ. *Patraj* (ЧП) ~ рос. діал. *патра́й* 'замазура' (СРНГ 25, 274).

*Ратьрејь: укр. *Патрій* (Редько Словник-2, 798), рос. *Патреев* (ЖПТ), блр. *Патрей* (ЖПТ).

*Ратьракъ / *Ратьгащъ: укр. *Патрак* (РУС 314), *Батрак* (СП 37) < **Патрак*, ст.-рос. Филимонъ, прозвищемъ *Патракъ*, Парфеновъ с. Новоселова, 1635 р. (Тупиков 297), рос. *Патраков* (ЖПТ), пол. *Patrak*, *Patracz* (SN VII, 227), чеськ. *Patrák* (ЧП).

*Ратьганъ: укр. *Патраніч* (СП 267), рос. *Патранов* (ЖПТ), *Батранов* (СП 37) < **Патранов* (одзвінчення глухого проиглосного в етимологічній позиції неодзвінчення).

*Ратьгидло: укр. *Патрило* (Богдан 217) ~ укр. діал. *патрити* 'дивитися' (Зілинський 647).

*Ратьгроль: укр. *Патролюк* (Богдан 217), пол. *Patrolik* (SN VII, 228), *Batrol* (SN I, 206).

*Ратьрукъ: рос. *Патруков* (ЖПТ).

*Ратьгуна, *Ратьгуль: рос. *Патрунин*, *Патрунов* (ЖПТ).

*Ретьротъ: ст.-рос. Гаврило *Перетрутовъ*, 1616 р. (Якубов 1897: 63), рос. *Перетрутов* (ЖПТ).

*Ретьгуха: рос. *Перетрухин* (ЖПТ).

*Ротьгъ: пол. *Potr*z (SN VII, 512) ~ рос. діал. *потра́ть* 'витерти що-небудь чим-небудь' (НОС 8, 157), блр. діал. *пóтра* 'полова' (ТС 4, 198).

*Ротьгаха / *Ротьгащъ: рос. *Потрахин*, *Потрашева* ж. (ЖПТ).

*ротъгихъ: укр. діал. *пóтрух* 'потерть; порошок' (ЕСУМ 5, 661).

*Ротьракъ: рос. *Потраков* (ЖПТ).

*Ротьратъ(ь): слвн. *Potrata* (ZSSP 477).

*Ротьрукъ: укр. *Потрук* (РУС 339).

*Ротьгьсь: пол. *Potrec* (SN VII, 513).

*притъротъ: укр. діал. *пру́трут* 'набив на нозі між пальцями' (Онишкевич 2, 147).

*Сотьга, *Сотьгъ: пол. *Sutrowicz*, *Szutra* (SN VIII, 165, 374) ~ блр. діал. *сўтра* 'неохайна жінка, замазура' (СБГ 5, 23).

*Сотьракъ: пол. *Szutrak* (SN VIII 374).

*Сотьрикъ: укр. *Сутрик* (Вол.).

*Сотьганъ: пол. *Szutran* (SN VIII 374).

***Sъtьrōta**: укр. *Сотрута* (Рв.) ~ укр. діал. *струт* 'вигідне, зручне місце' (Онишкевич 2, 262), рос. діал. *сотра́ть* 'стерти' (Гранди-левский 273).

***Utroša**: слвн. *Utroša* (ZSSP 661).

***vъtъr'a**: укр. діал. *вотря* = *трина* (Грінченко 4, 296, стаття *туриця*).

***Vъtъrikъ**: укр. *Вотрик* (Богдан 323).

***Vytracъ**: пол. *Wytracz* (SN X, 376).

***Vytrany**: укр. *Витранюк* (Новикова 158).

***vytъrōtъ**, ***vytъrōtъ**: укр. *вѣтрут* 'місце, натерте на нозі (від ходьби)' (Грінченко 1, 194), діал. *вытрут* 'напив, абсцес на тілі' (Турчин 49), *вѣтрутъ* 'пухир на нозі, підошві' (Онишкевич 1, 112).

***Zatъrōta**: рос. *Затрутин* (ЖПТ).

Псл. **Tъrba*, **Tъrbъ*, **Tъrbo* і споріднені праантропоніми

Коренева морфема **Tъrb-* < **tъrb-* (ступінь редукції кореневого вокалізму *o-* ряду і.-є. **ter-*) належить до структур, у яких сполука «редукований + плавний» реалізувалася як *-ap-*, *-ep-*, *-up-*, *-op-*, *-ur-*, що й підтверджує поданий нижче матеріал. Подібна реалізація сонанта *-r-* описана й прокоментована Р.М. Козловою на матеріалі праслов'янських рефлексів, мотивованих у гнізді і.-є. *(s)*ker-* 'гнути, кривити; крутити; вертати' (Козлова 1997).

Для зручності фактичний матеріал з коренем **Tъrb-*, дібраний зі слов'янських антропоніміконів, наводиться під відповідними праслов'янськими гаслами.

***Tъrba**, ***Tъrbъ**, ***Tъrbo**: ст.-укр. Роман *Торба*, 1649 р. (Реєстр 296), *Турба*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 228), укр. *Торба* (КПУ Луг. 8, 153), *Торуб* (КПУ Херс. 9, 17) < **Торб*, *Тарба* (КПУ Харк. 18, 617), *Турба* (КПУ Льв. 4, 325), *Торбо* (КПУ Херс. 10, 495), **Турб* > ойконім *Турбов* — у колишній Київській губ. (Семенов-Тяньшанский 5, 263), *Турба* (КПУ Харк. 6, 38), ст.-рос. Ондрей *Торба*, 1652 р. (АХМ II, 44), Агафонка *Турба*, 1681 р. (Сиб. города 83), (похідні) *Турбино*, *Турбина Гора*, 1498 р. — топоніми в історичній Новгородській землі (ПKNЗ III, 245), рос. *Тарба* (Лет. ГС 2009, № 20, 49), *Торбино* — ойконім у Новгородській обл., ст.-блр. *Турба*, 1656 р. (БА 3, 190), блр. *Торба*, *Тарба* (м. Гомель), *Тарбо* (м. Мінськ), болг. *Тѡрбов*

(Илчев 490), серб. *Турба*, 1248 р. (Морошкин 195), хорв. *Torba*, *Turba* (Leksik 685, 693), словн. *Turba* (ZSSP 653), пол. *Tarba*, *Torba*, *Turba*, *Turbo* (SN IX, 493, 562, 623), *Tabr*, *Tabrowski* (SN IX, 473) < *Tarb*, *Tarbowski* (метатеза), чеськ. *Torba*, *Turba* (ЧП), ст.-словц. *Ambrosius Thorba*, 1597 р. (HSSJ VI, 72), словц. *Turba* (TZ Bratislava 371). Пор. ще слов'ян. *Торба* (Магницький 85). Праслов'янському **Tьrba* ідеально відповідає лит. *Turba* — сучасне прізвище (LPŽ II, 1087).

Стосовно апелятивної мотивації пор., наприклад, укр. *турба* 'неспокій, клопоти' (Грінченко 4, 295), діал. *турб* 'горе, печаль, журба' (ЕСУМ 5, 679), *тїрба* 'суп із кукурудзяної муки' (Шило 253), рос. діал. *торб* 'невеликий мішок із зерном [...] (СРГС 5, 70), *тórба*, 'товста, неповоротка баба, мішок' (Даль 4, 418), 'товста жінка невисокого зросту' (Зеленин Доп. 160), 'живіт', 'корзина' (СВГ 11, 42), 'морда, наприклад, видри' (Куликовский 120), *тарба* 'великий кошик' (Краснояр. 379), 'товста людина, дитя' (СПГ 2, 441), *тїрба* 'собача, кошача морда' (Подвысоцкий 177), *тю́рба* 'морда, обличчя' (Куликовский 122), *торба* у виразі *как торба здоровый* (ЯОС 9, 111), серб. *трба* 'черево, живіт, пузо' (Лавровский 697), словн. *třba* 'дурень, остолоп' (Bezlej IV, 215) та ін.

Псл. **ťrba*, **ťrbъ* співвідносяться з дієсловами **na-*, **ob-*, **orz-*, **sz-*, **vy-* (*ťrbati se*), рефлекси яких продуктивно представлені в східнослов'янських лексикографічних джерелах: укр. діал. *та́рба-ти* 'тягти, шарпати' (Москаленко 70), рос. діал. *то́рбать* 'заганяти рибу кийками, веслом в сітку', *торба́ться* 'плескатися, борсатися у воді, багнуці, піску', *расто́рбать* 'розім'яти, розмісити' (Меркурьев 132, 161), *нато́рбать* 'наловити риби', 'замісити тісто', *зато́рбать* 'замісити тісто', *зато́рба́ться* 'забруднитися' (СРГК 2, 218; 3, 385), *вы́торбать* 'зім'яти, притиснути, витопкати' (АОС 8, 295), *сты́рбать* 'їсти все підряд, нерозбірливо' (СРНГ 42, 117), блр. діал. *остэ́рбать* 'вижити, виздоровіти' (Климчук 53), словн. *tarbáti* 'робити що-н. абияк' (Pleteršnik II, 649) та ін.

Фактичний матеріал слов'янських мов дозволяє відновити паралельні форми з мобільним *S-* — **Стьrba*, **Стьrbъ*, **Стьrbo*: укр. *Штурба* (СП 402), *Штырба* (КПУ Од. 7, 434), *Старбовський* (Holutiak 382), (похідні) *Штурбин Лог* — урочище в Сумській обл. (Череп. Микротоп. 310), *Штирбова* — гідронім у бас. Пд. Бугу в Кіровоградській обл., рос. *Стабров* (РУС 398) < *Старбов* (метатеза), *Стубров* (КПУ Зап. 1/2, 187), хорв. *Sirbo* (Leksik 619), макед.

Стрбов (Речник ПКМ II, 511), пол. *Starba, Sztorba, Sztrba* (SN IX, 29, 348, 349). Щодо апелятивної лексики пор., наприклад, укр. діал. *штїрба вівця* 'стара, уже не плідна вівця' (Ястремська 341).

З базовими праформами пов'язані демінутиви:

***Търбѣца**: ст.-рос. (похідні) *Турбицыно*, 1501–1502 рр. — ойконім у колишньому Костромському пов. (АФЗХ 134), рос. *Турбицыно*, 1723 р. — у колишньому Ростовському пов. (ВНР 42), серб. *Торбица* (Пешикан 550), хорв. *Torbica* (Leksik 685), чеськ. *Torbica* (Beneš 238).

***Търбѣкъ** / ***Стърбѣкъ**: укр. *Торбик* (Панцьо 120), блр. *Торбик, Турби́ков* (м. Гомель), рос. (похідне) *Торбикова Сугуть* — ойконім у колишній Казанській губ. (Vasmer RGN IX, 141), хорв. *Tarbiik* (Leksik 671), пол. *Torbik, Szyrbicki* (SN IX, 353, 562).

***Търбѣць**: укр. *Торбич* (КПУ Черниг. 6, 423), ст.-рос. (похідне) *Турбичево*, 1627 р. — ойконім у колишній Московській губ. (ОПКМ 186; Холмогоровы 1911: 184), блр. *Торбич* (м. Пружани), ст.-серб. Хрватинь *Тоурбикъ*, 1249 р. (Monumenta 34), серб. *Трбић* (Јањатовић 367), хорв. *Turbić, Torbić, Trbić* (Leksik 619, 662, 685), пол. *Tarbiczy, Torbiczy, Turbiczy* (SN IX, 493, 562, 623).

***Търбѣкъ** / ***Стърбѣка**, ***Стърбѣкъ**: слвн. *Tarbak, Starbak* (ZSSP 573, 617), пол. *Starbak* (SN IX, 29), чеськ. *Turbek* (ЧП), слвц. *Turbek* (TZ Bratislava 371), *Strbka* (TZ Trnava 164).

Можна відновити й деякі інші похідні з консонантом *-k-* у суфіксальній морфемі:

***Търбака**, ***Търбакъ**: ст.-рос. Алексей *Турбакин*, 1583 р. (Веселовский 325), рос. Максим *Турбаков*, 1705 р. (Полякова 227), *Тарбаков* (КПУ м. Київ 3, 324), (похідне) *Турбакова* — ойконім у колишній Пермській губ. (Vasmer RGN IX, 217), болг. *Торба́ков* (Илчев 490), макед. *Торбаков* (Речник ПКМ II, 574), хорв. *Turbak* (Leksik 693), пол. *Torbakiewicz, Turbak* (SN IX, 88, 562), чеськ. *Turbak* (ЧП).

Щодо мотивації зішлемося на укр. діал. *штрубáк* 'неграмотна людина' (СБук. Г 676) < **штурба́к*, рос. діал. *тарба́к* 'про стару нікчемну людину' (Соликамск. 625), *торба́к* 'т. с.' (Акчим. словарь VI, 31), *торба́к* 'спеціальний кий для заgonу риби в сітку', 'теля' (СРНГ 44, 263), *турба́к* 'частина колоди' (СРГК 6, 487, 538), 'риба головень', яке віднесено до запозичень із фінно-угорських мов (Мызников ЛФУ 263), *стурба́к* 'обрубок колоди' (ССГ 10, 134),

блр. діал. *стэrbák* 'стебло рослини' (СБГ 5, 7), (деномінативні) рос. діал. *турбáчить* 'непокоїти, спонукати до чогось' (Голицын 62), *наторбáчить* 'написати невміло, як-небудь' (СРГК 3, 386), *затурбáчить* 'розбудити, розштовхати' (ССГ 4, 123), хорв. діал. *торбак* 'торба з телячої шкіри' (Gusić 487) та ін.

***Тѣrb'акъ**: укр. *Торб'ак* (СП 350), пол. *Turbiak* (Rymut II, 629), які сигналізують про потенційність псл. ***Тѣrbъ** — основи на *-ї.

***Тѣrbачъ** / ***Stѣrbачъ**: укр. *Торбач* (м. Луцьк), блр. *Турбачев* (м. Вітебськ), (похідні) ст.-рос. *Турбачова* XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 304), рос. *Турбачево* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IX, 218), пол. *Tarbacz, Turbacz, Storbaczewska* (SN IX, 88, 493, 623), ст.-слвц. *Jacobus Trbač*, 1625 р. (UFP II, 125);

~ рос. діал. *турбáч* 'забий, синяк', *торбáч* 'посудина з берести' (СРГК 6, 489, 538), 'батіг' (СРНГ 44, 264), слвн. *trbáč* 'дурень' (Bezljaj IV, 215).

***Тѣrbuka, *Тѣrbukъ**: ст.-рос. Івашко *Тарабукинъ*, 1681 р. (Сиб. города 83) < **Тарбукинъ*, рос. *Турбук* (СВ 221), *Торбуков* (ЧТ 1, 480), хорв. *Tarbuk* (Leksik 671) ~ укр. діал. *торбук* 'хватка, різновид рибальської сітки' (ЕСУМ 5, 603), *турбук* 'вид рибальської хватки для виловлювання великих сомів' (Дзенделівський 52), рос. діал. *турбук* 'рибальська сіть' (СРГО 2, 231), (похідне) *отторбучиться* 'відстовбурчуватися' (СРНГ 24, 338), серб. діал. *трѣбук* 'дуже худий, виснажений' (Ристић 273), *трѣбук* 'різновид рибальської сіті' (Лавровский 697).

***Тѣrbуѣъ**: ст.-слвц. *Mikolaš Trbuč*, 1625 р. (UFP II, 236).

Похідні з консонантом -j- у суфіксі:

***Тѣrbайъ**: укр. *Тарбай* (Панцьо 120), *Турбай*, 1721 р. (ДІП II, 36), *Турбай* — сучасне прізвище (СП 354), ст.-рос. Василь *Тарбаев*, 1570 р. (Веселовский 312), *Турбай*, XVI ст. — особове ім'я (Харузин 1893: 127), (похідне) *Тарбаев* *починок*, 1580 р. — назва пустища в колишньому Тверському пов. (ПМТ 460), рос. *Турбаев* (КПУ Луг. 5, 535), (похідні) *Тарбаево* (6), *Большое, Малое Тарбаево, Турбаево* (2) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 11), *Торбаево*, XVIII ст. — назва пустища в колишній Московській губ. (Кусов II, 386), хорв. *Torbaj* (Leksik 664), пол. *Tarbaj, Torbaj, Turbaj* (SN IX, 493, 562, 623), чеськ. *Tarbaj* (ЧП), слвц. *Tarbaj* (TZ Trnava

173), слов'ян. *Торбай, Тарбай* (Магницкий 80, 85) ~ рос. діал. *торбай* 'жебрак' (СРНГ 44, 263) та ін.

***Търбѣъ / *Стърбѣъ:** укр. *Стирбій, Стурбій, Штурбей* (Богдан 269, 292, 293), блр. *Торбеев* (м. Вітебськ), ст.-рос. *Тарбей* Скрипицын, 1492 р. (Веселовский 312), Микула *Торбѣйко*, XVI ст. (НПК VI, 857), Степанко *Тарбѣевъ*, 1615 р. (ГХ 4), Иванъ *Тарбеевъ*, 1637 р. (САШ 397), (похідне) *Тарбѣево*, 1543 р. — ойконім у колишній Ярославській губ. (Лихачев II, 195), рос. *Торбеев* (СП 350), *Тарбеев* (КП Твер.), слвн. *Sturbej* (ZSSP 585). Про широке побутування антропоніма свідчать також назви населених пунктів *Тарбеево* (8), *Новое, Старое Тарбеево, Тарбеевские Выселки, Тарбеевской, Тарбеевых Ивана и Трофима, Торбеева, Торбеево* (5), *Турбеева, Старбеево* — в різних регіонах Росії (Vasmer RGN VIII, 524; IX, 12, 140–141, 218).

Наведені факти постали на базі апеллятивної лексики на зразок укр. діал. *торбей* 'жебрак', 'бідняк' (Онишкевич 2, 296) і под.

Сюди долучається д.-руськ. *Турбѣй (Турбій)* — ім'я половецького воєначальника, з яким воював і якого полонив на берегах Дніпра князь Ростислав Юрійович у 1150 р. (ПСРЛ IX, 183). Його помилково відносять до тюркізмів (Шабашов 351).

Стосовно слов'янського компонента в половецькому антропоніміконі пор. *Сург* < **Сург, Сурбар, Сърчан, Шарукан* та ін., генетична належність яких до слов'янської лексико-словотвірної системи обстоюється Р.М. Козловою. Див. (Козлова IV, 66, 111, 119).

***Търбоъ:** укр. *Тарбой* (СП 342), слвн. *Trbojevič* (ZSSP 647).

***Търбуъ:** рос. *Турбуев* (РУС 426).

Похідні з консонантом -l- у суфіксі:

***Търбалъ:** пол. *Torbal, Turbaluk* (SN IX, 562, 623) ~ рос. діал. *стурбаль* 'чурбан' (ССГ 10, 134).

***Търбелъ, *Търбыль:** укр. *Турбель* (КПУ Черниг. 4, 835), рос. *Торблев* (Память 3, 1031), пол. *Tyrbel* (SN IX, 649).

***Търбола, *Търболъ:** блр. *Турбол* (м. Вітебськ), рос. (похідне) *Тарболы* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN IX, 12), хорв. *Trbola* (Leksik 687) ~ рос. діал. (похідне) *бутурболиться* 'метушитися, грати' (СПГ 1, 69) < **бу-турболиється*.

***Търбула, *Търбул'а, *Търбуль, *Търбуль / *Стърбула, *Стърбуль:** укр. *Штырбуль* (КПУ Ник. 11, 244), рос. *Тарбулев* (НКП Дн. 402),

макед. *Трбуловски* (Речник ПКМ II, 593), хорв. *Trbula*, *Trbulja* (Leksik 687), слвн. *Trbul* (ZSSP 647), пол. *Tarbuła*, *Starbuła* (SN IX, 29, 562);

~ рос. діал. *старбуль* (*стырбуль*) 'чурбан', *торбуль* 'про скупу людину' (ССГ 10, 107, 192), блр. діал. *тарбуль* 'шматок (колоди)' (МДСГ 1981: 113), болг. діал. *тѣрбул* 'товста низькоросла людина' (Ралев 172), серб. *трбуљина* 'стрімчак, скеля (в морі)' (Лавровский 697).

***Търbadlo**: укр. *Турбал* (ЧЧ 3, 347), *Турбало* (Горпинич 264), рос. *Турбал* (м. Калуга), *Турбалов* (КПУ Жит. 2, 131), (похідне) *Турбалово*, XVIII ст. — назва пустища в колишньому Старицькому пов. на р. Тьма (Кусов 2007: 300), блр. *Турбал* (Бірыла 418), (похідне) *Торбалава* — ойконім у Брестській обл. (Рап. Бр. 125), хорв. *Torbalo* (Leksik 695) < **tъrbadlo* — віддієслівний дериват на -*dlo*. Потенційність останнього підтверджують рос. діал. *тѣрбала* 'спеціальний кий для загону риби в сітку' (СРГК 6, 487), *тѣрбало* 'т. с.' (Меркурьев 161), 'лижна палка' (Мызников Беломорье 438) ~ *тѣрбать* 'збивати, трясти що-небудь руками' (Грандилевский 283), 'заганяти рибу в сітку, вдаряючи торбалом по воді', 'каламутити воду' (Мызников Беломорье 438), (похідні) *сты'рбать* 'поглинати все (про їжу)' (СРНГ 42, 117), *растѣрбать* 'розвезти (про брудну дорогу)' (Мызников Беломорье 357) і т. п.

***Търbidlo**: укр. *Турбило* (КПУ Полт. 1, 388), (похідні) ст.-рос. *Тарбилово*, XVII ст. — назва пустища в Углицькому пов. колишньої Ярославської губ. (ПКУ 606), рос. *Торбилово* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN IX, 141).

Похідні з консонантом -n- у суфіксі:

***Търbanъ** / ***Стърbanъ**, ***Стърbanъ**: ст.-укр. *Stecz Styrban*, XVI ст. (Жерела II, 151), Іван *Турбаненко*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 30), укр. *Торбан* (РІ Дон. 7, 504), *Турбан* (СП 354), *Штурбан* (СП 402), *Турбанівка* — мікротопонім на Чернігівщині (Павленко 196), ст.-рос. (похідне) *Турбаново*, XVI ст. — назва пустища у Псковській землі (ПКП 289), *Турбан* (ЖПТ), (похідні) *Турбаново*, *Турбановское* — назви поселень у колишніх Ярославській та В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 218), болг. *Торбанов* (Илчев 490), хорв. *Strban* (Leksik 619), слвн. *Strban* (ZSSP 582), пол. *Turban* (SN IX, 623). Пор. ще слов'ян. *Торбан* (Магницкий 89), *Старбан* (Pamięć 2, 352).

Усі ці й подібні до них факти виникли лексико-семантичним способом, пор., наприклад, рос. діал. *турба́н* 'товста, ожиріла, неповоротка людина' (Дилакторский 513), *стурба́н* 'шматок дерева' (СРНГ 42, 106), укр. (похідне) *затурба́нити* 'забити, заморочити голову' (Яворницький 1, 275), блр. діал. *стурба́н* 'сторчак' (ТС 5, 113), *тараба́н* 'кошик, сплетений з дранки' (ДСБр. 227) < **тарба́н*, слвн. *trbān* 'дурень; відрубаний шматок дерева' (Bezljaj IV, 215).

***Търбапсьь**: хорв. *Trbanec* (Leksik 662), слвн. *Trbanc* (ZSSP 647).

***Търбень**: рос. (похідні) *Турбенево*, *Тарбенинская* — ойконіми в колишніх Владимирській та Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 12, 218) ~ рос. діал. *торбе́нь*, -я 'живіт' (СРГ Морд. 2, 1329), *турбе́нь*, -я 'різновид риби' (НОС 11, 72), віднесене до фінно-угорських запозичень (Мызников ЛФУ 263), *старбе́нь* 'про стару людину' (Доп. 254).

***Търбина**, ***Търбинь**: ст.-рос. Сидорко Федоров сын *Турбин*, 1623 р. (Полякова 227), хорв. *Torbinić* (Leksik 685), слвн. *Trbina* (ZSSP 644), пол. *Torbin*, *Turbin* (SN IX, 493, 623) ~ рос. діал. *тарбі́на* 'про стару, німичну людину', 'худа, виснажена тварина' (Соликамск. 626).

***Търбопъ**, ***Търбоп'а**: серб. *Trbonja* (Milićević 689), пол. *Turbon* (SN IX, 649) ~ рос. діал. *торбо́ня* 'неакуратна жінка, нечепура' (СРГК 6, 489), *торбо́н* 'голодний звір' (СРГС 5, 70), серб. *трбо́ня* 'черевань' (Лавровский 697).

***Търбулъ** / ***Стърбулъ**: блр. *Тарбунов*, *Торбунов* (м. Могильов), рос. *Торбун* (ЖПТ), *Торбунов* (РІ Зап. 6, 410), *Штарбунов*, поч. XVIII ст. (СДГН 250), (похідне) *Тарбунинская* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 12), хорв. *Tarbin* (Leksik 671) ~ рос. діал. *торбу́н* 'той, хто борсається, плещеться у воді' (Меркурьев 141), *сторбу́нец* 'стебло рослини Rumex L. [...] ' (СРНГ 41, 236).

Похідні з консонантом -r- у суфіксі:

***Търбагъ**, ***Търбагъ**: укр. *Торбар* (Панцьо 120), *Турбар* (Горпинич 316), *Турбаровщина* — ойконім у колишній Полтавській губ. (Vasmer RGN IX, 218), рос. *Турбаров* (ТД Дрогобич 374), (похідне) *Турбарова* — ойконім у колишній Пермській губ. (Vasmer RGN IX, 218), болг. *Торба́ров* (Илчев 490), макед. *Торбарев* (Речник ПКМ II, 574), слвн. *Torbar* (ZSSP 644), хорв. *Torbar*, *Trbarić* (Leksik 685, 687), пол. *Torbarz*, *Turbarz* (SN IX, 495, 562).

***Търбогъ**: пол. *Tarbor* (SN IX, 623).

***Търбуга**: пол. *Tarbura* (SN IX, 493).

Похідні з консонантом -s- у суфіксі:

***Тѣrbasa**, ***Тѣrbasъ**, ***Тѣrbasъ**: укр. *Торбас* (КС Дн. 2, 317), *Тарабас* (PI ІФ 2, 567) < **Тарбас*, ст.-рос. *Турбасов*, XV ст. (ГВНП 298), рос. *Турбасов* (ЖПТ), (похідне) *Торбасина* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN IX, 140), пол. *Turbas*, *Turbasa*, *Turbaś* (SN IX, 623). Щодо апелятивних відповідників пор. рос. діал. *тѣrbас* 'різновід плетеного коша для риби' (СРГСУ 6, 96), *тѣrbасы* 'чоботи' (Тоголь 295).

***Тѣrbesъ**: укр. *Тарбес* (КПУ Київ. 6, 447).

***Тѣrbisъ**: укр. *Тарбис* (ОКІУМ), пол. *Torbis* (SN IX, 562).

***Тѣrbosъ**, ***Тѣrbosъ**: укр. *Торбосюк* (КПУ Зап. 2, 381), ст.-рос. (похідне) *Турбасова*, 1628 р. — ойконім у колишній Обонезькій п'ятині (АИст. III, 247), слвн. *Trbos* (ZSSP 647), пол. *Turboś*, *Torbos* (SN IX, 562, 623) ~ рос. діал. *тѣrbос* 'теля-виродок' (СРГС 5, 70), чеськ. діал. *trbos* 'pohlavek' (Bartoš 449).

***Тѣrbusъ**, ***Тѣrbusъ**: рос. *Торбус* (АУЛ 2, 943), *Торбусов* (ПКПет.Г 1900: 108), хорв. *Trbus* (Leksik 687), пол. *Tarbus*, *Torbis*, *Tyrbus*, *Torbuś*, *Tyrbuś* (SN IX, 493, 562, 563, 649), *Tobrus* (SN IX, 541) < **Torbus* (метатеза).

Похідні з консонантом -t- у суфіксі:

***Тѣrbatъ(ѣъ)** / ***Стѣrbatъ(ѣъ)**: болг. *Турбатѡв* (Илчев 498), слвн. *Strbat* (ZSSP 582) ~ укр. діал. *торбатѡ* 'повногруда' (СБук. Г 548), *торбатѡий* 'який з одвислим животом' (Матіїв 464).

***Тѣrbetъ**: рос. (похідне) *Турбетова* — ойконім у колишній Пермській губ. (Списки Перм. 433).

Ст.-пол. *Starbothka*, 1443 р. (SSNO V, 189) свідчить про потенційність псл. ***Стѣrbotъ**.

**tѣrbota*: укр. *турбатѡ* 'неспокій, піклування', діал. 'тривога; журба, нужда' (ЕСУМ 5, 679).

Псл. ***Стѣrbotъ** — активний дієприкметник теперішнього часу на -ot- до йотації — відновлюється з огляду на слов'ян. *Штарбут* (Рамієс 2, 526).

Похідні з консонантами -x-/-š- у суфіксі:

***Тѣrbaxъ**, ***Тѣrbasъ**: укр. *Торбашко* (Богдан 304), *Тарабаш* (PI ІФ 2, 567) < **Тарбаш*, ст.-рос. Олешка *Турбашъ*, 1615 р. (Вятка 2), рос. *Турбах* (ЖПТ), *Торбашов* (Рамієс 2, 454), хорв. *Torbašinović* (Leksik 685), пол. *Tyrbach* (SSNO V, 510).

***Тѣгбишь**, ***Тѣгбушь**: ст.-рос. (похідні) *Тарбышово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Коломенському пов. (ПКМГ I/1, 398), *Турбишева*, XVII ст. — назва пустища в колишній Московській губ. (ОПКМ 186), пол. *Torbisz*, *Turbisz* (SN IX, 562, 623).

***Тѣгбушь**: рос. (похідне) *Тарбушево* — ойконім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN IX, 12), хорв. *Trbušek*, *Trbušić*, *Tarbušković* (Leksik 671, 687), чеськ. *Trbušek* (ЧП) ~ рос. діал. *торбу́ха* 'товста жінка' (СРГО 2, 223), *торбу́ха* 'шлунок тварини' (СРГ Морд. 2, 1329).

На основі рос. *Штурбавин* (КПН) можна реконструювати ад'єктив ***Стѣрбавъ**(їь).

Фактичний матеріал дозволяє виокремити рідкісні префіксальні деривати:

***Četъrba**, ***Četъrbъ**: укр. *Четирба* (Горпинич 124), *Чотирбук* (ТДЗ 173), *Четырбок* (ТДП 300).

***Četъrbакъ**: укр. *Четербак* (Переможці Він. 2, 31).

***Катъrba** / ***Котъrba**, ***Котъrbo**, ***Котъrbъ**: укр. *Котюрба* (КПУ Черк. 7, 311), хорв. *Kotrba* (Leksik 321), пол. *Katarba*, *Katorba*, *Katyrba* (SN IV, 534, 536, 547), *Kotyrbа*, 1729 р., *Kutarbo*, *Kutyrb* (Rymut I, 421), *Koturba* (SN V, 220), *Kutorba* (SN V, 468), чеськ. *Kotrba* (Beneš 224), словц. *Kotrba* (TZ Трнава 113) ~ чеськ. діал. *kotrba* 'голова' (Bartoš 158).

***Kostъrba**: чеськ. *Kostrba* (ЧП).

***Котъrбаць**: укр. *Котурбач* (Панчук 152).

***Котъrбаїь**: укр. *Катарбай* (КПУ Од. 6, 62) ~ словц. діал. *kotrбай* 'pošva na nosenie osly' (Ripka 206).

***Котъrбакъ**: чеськ. (похідне) *Kotrbáček* (Beneš 224).

***Котъrбасъ**: ст.-пол. *Kotyrbas*, 1404 р. (Rymut I, 421).

***Котъrбаїь**: укр. *Котурбаш* (Редько 4, 1016).

***Котъrбатъ**(їь): чеськ. *Kotrbatý* (Beneš 255).

***Котъrbъсь**: чеськ. *Kotrbec* (Beneš 74).

***Obtъrba**: укр. *Оторба* (КПУ Хм. 1, 123), блр. *Отырба* (м. Мінськ).

***obtъrbъnъjъ**: рос. діал. *оторбный* 'товстий' (СВГ 6, 95).

***Soтъrba**: ст.-рос. (похідне) *Шуторбино*, 1680 р. — назва пустища (Кусов 2007: 332) < **Суторбино*.

Псл. *Tьrda, *Tьrdъ і споріднені праантропоніми

Базові псл. *Tьrda, *Tьrdъ(ь) реалізувалися в укр. Степан Турденко, 1718 р. (ПМП 1718: 51), ст.-рос. (похідних) Турдово, Турдова, XVI ст. — назви поселень в історичній Новгородщині (НПК IV, 390; V, 613), Тордино, 1626 р. — ойконім (Копанев 1966: 246), рос. Тардов (САЛ 633), Турдовский (КП Саратов. 3, 221), Тардовка — відантропонімний ойконім на терені Башкортостану, макед. Турдовски (Речник ПКМ II, 612), хорв. Turda (Leksik 694), пол. Tarda, Tardy (SN IX, 694), чеськ. Torda (ЧП), словц. Tarda (TZ Trnava 173), Torda (TZ Nitra 59).

Стосовно апелятивного підгрунтя пор., наприклад, рос. діал. тарда 'непосидюча, рухлива людина' (СВГ 11, 9).

Чеськ. Netrda (Beneš 292) свідчить про потенційність псл. *Netьrda. Укр. Стурдза (ХВ 324), Шторда (НКП Луг. 338), Штронда (Горпинич 369) < *Строда < *Сторда (метатеза, інфіксація), рос. Стардов (Рамієць 2, 167), пол. Stardowski (SN IX, 30) дають підстави для відновлення псл. *Stьrda, *Stьrdъ, *Stьrdь — форм із мобільним S-.

У цей контекст логічно вписується ім'я руського князя Турдъ, посол якого в 944 р. підписував договір із греками (ПСРЛ I, 20). Наявність слов'янського антропонімного контексту знімає припущення про його запозичення зі скандинавських мов (Томсен 129).

Сюди долучаються фонетично вторинні форми, які постали:

а) в результаті метатези звуків голосний + плавний > плавний + голосний: блр. (похідне) Тродовичи — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 168) < *Тордовичи, пол. Trad, Tryda (SN IX, 570, 600) < *Tard, *Tyrda і под.;

б) в результаті метатези звуків плавний + детермінатив > детермінатив + плавний: укр. Тадра (Горпинич 387) < *Тарда, рос. Тодрин (РУС 418) — патронім на -ин, пол. Tadra, Tadro, Tudra, Tudry (SN IX, 476, 615);

в) в результаті розвитку секундарних голосних після плавного: укр. Тарод (СП 343) < *Тард, пол. Tarada, Tarud (SN IX, 489, 498) < *Tarda, *Tard;

г) в результаті розвитку секундарних голосних та інфіксації: укр. Таранда (РУС 422), Торунда (КПУ Він. 7, 245), Турунда (НКП Од. 1, 545), блр., рос. Таранда (Бірыла 409) < *Тарада < *Тарда, рос.

Торунда (Superanskaja 10), пол. *Taranda* (SN IX, 490), чеськ. *Taranda* (ЧП) — з аналогічними формальними модифікаціями;

г) в результаті метатези та інфіксації: рос. Осип Сергеев сын *Трундин*, 1706 р. (Полякова 225), *Трунда́* — прізвисько (Вальтер, Мокиєнко 546), *Тронда* (ЖПТ) < **Трода* < **Торда*, (похідне) *Тронды* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 180), пол. *Tranda*, *Trynda* (SN IX, 573, 602), чеськ. *Tranda*, *Trunda* (ЧП) ~ рос. діал. *тронда* 'мотлох, дрантя, непотріб' (СРГ Прик. 846).

**Търдоба*: укр. *Турдоба* (ХГКП 239).

**Търдaga*: рос. *Турдагин* (Лет. ЖС 2005, № 14—26, 259).

**търдыга*: рос. діал. *тырды́га* 'про сварливу людину' (ТСБГ 114).

**Търдајь*: укр. *Турдай* (ТДІ 203), хорв. *Tordaj* (Leksik 685), пол. *Tardajko* (SN IX, 494). Пор. ще укр. *Тарадай* (СКТ 787), *Тародай* (РУС 413), рос. *Тарадай* (ЖПТ) < **Тардай* (секундарні -а-, -о- після плавного -р-), хорв. *Taradaj* (Leksik 671), пол. *Taradaj* (SN IX, 489), *Tadraj*, *Tudraj* (SN IX, 476, 615) < **Tardaj*, **Turdaj*. Особливої уваги заслуговують факти на зразок ст.-рос. Якушъ *Турандаєвъ* (варіант *Турундаєвъ*), 1498 р. (НПК IV, 70; V, 6), рос. *Тарандаєв* (ЖПТ), *Турундаєв* (ЖПТ), (похідні) *Тарандаєво* — ойконім у колишній Ярославській губ., *Турундаєво*, *Турундаєвской* — у колишніх Вологодській та В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 3, 227), пол. *Tarandaj* (SN IX, 490), в яких після секундарних голосних розвився інфікс -н- (щодо формальної аналогії пор. рос. *Шурундин* < **Сурдин*). З уваги до цього явища до питомих слов'янізмів можна віднести й антропонім *Турундай*, 1185 р. — ім'я половецького князя, взятого в полон Святославом. У науковій літературі його тлумачать як тюркізм (Баскаков ТЛ 77, 91). Стосовно слов'янського компонента в половецькому антропоніміконі див. підрозділи **Съра*, **Търсука*.

Щодо апелятивної мотиваційної лексики зішлемося на укр. діал. *тарада́йка* 'зношений легкий візок' (Корзонюк 237), блр. діал. *тарада́йка* 'кошик із соснової дранки' (ДСБр. 227) і под., із **тардай-к-а*.

**Търдѣъ* / **Стърдѣъ*: укр. *Стордіу* (Богдан 290), ст.-рос. Тимошка Иванов сын *Тюрдеевых*, XVII ст. (МИКХ 4, 416), (похідні) *Турдѣевы* овраги, 1433 р. — топонім поблизу Костроми (ПСРЛ XII, 19), *Турдѣйка*, 1674 р. — назва пустища в колишньому Костромсь-

кому пов. (Селифонтов 62), рос. *Тардеев* (Рамієс 2, 38), (похідні) *Турдеево*, *Турдеи* — топоніми в колишніх Костромській і Тульській губ. (Vasmer RGN IX, 219), пол. *Turdej* (SN IX, 624), слов'ян. *Тордей* (Магницький 86) і формально модифіковані рос. *Тарадеев*, *Тарандей* (ЖПТ), пол. *Tradej* (SN IX, 571).

***Търдуїъ**: пол. *Tudruj* (SN IX, 615) < **Turduj* (метатеза).

***Търдакъ**, ***Търдаць**: рос. *Тардаков* (КПЧ), (похідні) *Турдаково* (2), *Новые Турдаки*, *Старые Турдаки* — топоніми на території Мордовії (СГНМ 58, 78, 83), *Турдаково* — назва поселення в Чувашії (Чуваш. АССР 223), а також укр. *Тарадачук* (СП 342) < **Тардачук* (секундарне -а-), пол. *Trandak* (SN IX, 573) < **Tradak* < **Tardak*, *Tadrak* (SN IX, 476).

***Търдикъ** / ***Стърдикъ**: ст.-блр. Мартын *Тардик*, XVII ст. (Инв. Сморгонь 63), хорв. *Tardik* (Leksik 671), пол. *Turdzik* (SN IX, 624), чеськ. *Tardík*, *Šturdík* (ЧП), словц. *Tardík* (TZ Bratislava 361), *Šturdík* (TZ Nitra 57), слов'ян. *Тордикъ* (Магницький 86). Пор. також укр. *Тудрик* (Богдан 307) < **Турдик* (метатеза -рд- > -др-), *Триндик* (Новикова 837) < **Тридик* (інфіксація) < **Турдик* (метатеза -ур- > -ри-, реалізація бінарної сполуки *ѣр* > -ур-).

***Търдиць**: рос. *Тердич* (PI Черк. 182), хорв. *Taradić*, *Torodić*, *Tarudić*, *Turudić* (Leksik 671, 685, 695), словн. *Turudić* (ZSSP 654), пол. *Torudzicz*, *Turudicz* (SN IX, 565, 628) — форми з секундарними голосними.

***Търдукъ**: укр. *Турдук* (ХГКП 239), рос. *Трундуков* (БШШ 175) < **Турдуков* (метатеза -ур- > -ру- та інфікс -н-) ~ рос. діал. *турунду́к* 'ганок' (СВГ 11, 77).

***Търдалъ**: блр. (похідне) *Турдалеў Хутар* — ойконім у Гомельській обл. (Пап. Гом. 168), хорв. *Tordalj* (Leksik 685), пол. *Turdal* (SN IX, 624).

***Търдимъ**: пол. *Trodzimowicz*, *Trodzimiak* (SN IX, 587) < **Tordzimowicz*, *Tordzimiak* (метатеза).

***Търданъ**: укр. *Тардан* (ОМ 1, 514), рос. *Тордан* (АКО 1, 480), *Тарданов* (Рамієс 2, 283), *Тырданов* (ЖПТ), (похідне) *Тырданы* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 37), болг. *Турданов* (Илчев 498). Сюди можна долучити укр. *Тародан* (СКТ 790), блр. *Тараданюк* (СБГТ 364), ст.-рос. *Тырыдан* Акинфов, XVI ст. (Веселовский 325), Петрушка Федоровъ сынъ *Тарадан*, 1700 р.

(Парфенова 367–368), хорв. *Taradan* (Leksik 671) — форми з секундарними голосними.

***Търдинъ** / ***Стърдинъ**: ст.-рос. Алешка Петров сын *Тардин*, 1672 р. (ХКК 2, 202), рос. *Тардин* (АКР 1898: 175), *Штурдин* (Памяць Лоеўск. 397), хорв. *Tardinac* (Leksik 685).

***Търдонъ**, ***Търдонъ**: чеськ. *Tardon* (ЧП), словц. *Tyrdoň* (TZ Nitra 73).

***Търдунъ** / ***Стърдунъ**: укр. *Турдун* (НКП Херс. 250), *Стардун* (Льв.), рос. *Тердунов* (м. Очаків Мик.), ст.-серб. *Trdun Ivan*, 1395 р. (Monumenta 47).

***Търдунъ** / ***Стърдунъ**: рос. *Турдинін* (КПУ Харк. 17, 588), пол. *Tudryń*, *Stardyniak* (SN IX, 30, 615).

***Търдасъ**: укр. *Тарадас* — сучасне прізвище, із **Тардас*, рос. *Турдасов* (Сиксль 784).

***Търдосъ**: пол. *Tadros* (SN IX, 476) < **Tardos*.

***Търдусъ**, ***Търдусъ**, ***Търдусъ**: пол. *Torduś*, *Tordys* (SN IX, 494, 563), *Taradys* (SN IX, 489) < **Tardys*.

***Търдаха**, ***Търдашъ**: укр. *Тарадаха* — сучасне прізвище на Львівщині, із **Тардаха*, *Тардаш* (РУС 413), *Тарадаш* (Новикова 813) < **Тардаш*, *Трандаш* (Горпинич, Тимченко 276) < **Традаш* < **Тардаш*, блр. *Тардаш* (Памяць Лоеўск. 429), рос. *Трундашев* (ЖПТ) < **Трудашев* < **Турдашев* ~ рос. діал. *турдашка* 'чага' (Мызников Поволжье 444), *тардашечка* 'осикова плашка, з якої виготовляють посуд' (Новосиб. 533).

***Търдошъ**: пол. *Tardosz* (SN IX, 494).

***Търдушъ**: укр. *Торондуш* (СКТ 810), *Тарандушка* (ТД Черкаси 262), рос. *Тарандуш* (ЖПТ) — усі з епентетичним -н- і секундарними голосними після плавного.

***Търдышъ**: пол. *Tydrysz* (SN IX, 640) < **Tyrdysz*.

Імовірно реконструювати деякі префіксальні деривати:

Вотърда** (Потърда**): пол. *Boturda* (SN I, 452).

***Їтърда**: хорв. *Čuturdić* (Leksik 117).

***Котърда**: укр. Мусій *Кутурденко*, 1718 р. (ДІП 75).

***Матърда**: хорв. *Matrda* (Leksik 411).

Основа *Tьrg- / *Tьrǝž- у слов'янській антропонімії

Суфіксально не ускладнені *Tьrga, Tьrgъ, *Tьrgo і пов'язані з ними *Tьrǝža, *Tьrǝžь реконструюються на основі: ст.-укр. Woytek *Targ*, XVI ст. (Жерела II, 258), Ўниско *Турга*, 1649 р. (Реєстр 483), укр. *Торж* (КПУ Ник. 330), ст.-рос. *Турга* Федотов сын, 1566 р. (Кучкин 303), (похідні) *Тургиново*, 1539/40 рр. — назва поселення в колишньому Тверському пов. (ПМТ 13), *На Тургинъ горѣ*, XVII ст. — ойконім, *Тарги* Никуяна, XVII ст. — назва пустища в історичній Псковсько-Новгородській землі (ОПКН 110, 179), *Туржино*, 1626 р. — ойконім (Копанев 1951: 246), рос. *Тарг* (КЛ 2007, № 27–39, 204) ~ рос. діал. *таргá* 'носилки для полови' (СРГО 2, 212), 'ли-сина' (СРГС 5, 32), *тыргá* 'про непосидючу людину' (ТСВГ 138), *түржа* 'риба в'язь' (Доп. 328), блр. (похідне) *Таржоу* — ойконім у Могильовській обл. (Пап. Маг. 173), хорв. *Trgo* (Leksik 688), ст.-пол. Iohannes *Targa*, 1433 р. (SSNO V, 422), пол. *Targa*, *Turga*, *Tarża*, *Torż*, *Turża* (SN IX, 494, 499, 566, 625, 629), чеськ. *Targa*, *Trgo* (ЧП), словц. *Trgo* (TZ Bratislava 369). Сюди логічно віднести *Тарг* — ім'я половецького князя, згаданого в історичних джерелах під 1185 р. (Приселков 270).

Укр. *Старга* (Горпинич 297), *Сторга* (КПУ Луг. 13, 322), *Старж* (КПУ Од. 2, 421), рос. *Шторгин* (Вол.), хорв. *Storga* (Leksik 618), макед. *Стурговци* — ойконім відантропонімного походження (Веркович 267), хорв. *Storga*, *Štorga* (Leksik 618, 662), пол. *Sturg*, *Stargowska*, *Starża* (SN IX, 30, 36, 128), чеськ. *Štarha* (ЧП) свідчать про потенційність базових *Stьrga, *Stьrgъ, *Stьrǝža, *Stьrǝžь.

Лексико-словотвірна мікросистема з коренем *Tьrg- / *Tьrǝž- // *Stьrg- / *Stьrǝž- складається з таких архетипів:

*Tьrgajъ / *Tьrǝzajъ, *Stьrgajъ: укр. *Тургай* (Богдан 308), *Сторгай* (Пура СПР V, 154), ст.-рос. (похідне) *Торжаево* — ойконім у колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN IX, 142), рос. *Тургаев* (КПУ Од. 9, 397), *Туржаев* (КП Саратов. 3, 601), чеськ. *Tarhaj* (ЧП), ст.-словц. *Lazur Torhay*, 1614 р. (UFP II, 60), словц. *Torhaj*, XVIII ст. (Bernát 103), *Tarhai* — сучасне прізвище (TZ Trnava 173), слов'ян. *Торгай* (Магницький 86).

*Tьrgujъ: рос. Іванъ Григорьевъ сынъ *Торгуя*, 1713 р. (Пам. СИ I, 534).

*Тѣгѹла, *Тѣгѹлъ, *Тѣгѹль: укр. *Тургель* (Кіров.), *Тургеля* (КПУ Полт. 4, 58), болг. *Тургул*, XV ст. (Ковачев 1978: 370), ст.-слвц. *Ondris Trgula*, 1625 p. (UFP II, 164).

Похідні з -n- у суфіксальній морфемі:

***Тьгапъ / *Стьгапъ, *Тьгъапъ:** укр. *Тарган* (СП 342), *Торган* (Панцьо 120), *Турган* (Горпинич 235), *Старган* (КПУ Ник. 3, 457), блр. *Торган* (м. Вітебськ), рос. *Турганов* (КП Алтай 2, 120), *Тюрганов* (КПУ Дон. 18, 102), *Туржан*, *Тыржанов* (ЖПТ), *Стурганов* (КП Твер.), хорв. *Trganić*, *Tržan* (Leksik 688, 691), словн. *Tržan* (ZSSP 652), пол. *Targan* (SN IX, 494), чеськ. *Torhan* (ЧП), словц. *Trhan*, 1769 р. (Krištof 220), слов'ян. *Торган* (Магницький 86), запозичене чувашами.

Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. діал. *тургáн* 'обірвонець', 'голодранець' (Онишкевич 2, 306), рос. діал. *таргáн* 'великий живіт' (Элиасов 408), 'людина з великим животом' (СРГС 5, 32), *торгáн* 'невеликий дзвін' (СРГК 6, 490), *тургáн* 'шматок колоди; чурбан, який використовують як підставку під шо-н.' (ЯОС 9, 121), 'поплавок у сітці' (Островский 13, 358), *таргáнь* 'муки' (ТСВГ 178), *ты'рганец* 'млинець із тертої картоплі' (СРГ Морд. 2, 1353), словц. діал. *trhan* 'недбайло' (Orlovský 356).

На основі ст.-рос. Трофимко *Татаргановъ*, 1648 р. (Тупиков 777) можна реконструювати псл. ***Татърганъ**.

***Стъргонъ:** укр. *Сторгон* (КПУ Дон. 15, 434).

***Тьгунъ, *Стъгунъ:** ст.-укр. Ярошъ *Сторгун*, 1649 р. (Реєстр 329), *Торгун*, 1562 р. (ЛЗК 464), укр. *Таргун* (Горпинич 181), *Торгун* (Рівне 515), блр. *Торгун* (СБГТ 426), *Тургунов* (м. Гомель), (похідне) *Таргуны* — ойконім у Вітебській обл. (Рап. Від. 377), рос. *Торгунов* (КС Дон. 1, 512), *Тургунов* (ЖПТ), *Штургунов* (Лет. ЖС 2006, № 30, 158).

***Тьгунъ:** укр. *Тургиневич* (КПУ Хм. 1, 157).

***Тьгъпъ:** укр. *Туржня* (КПУ Київ. 7, 269), ст.-рос. Васьян *Торжнев*, 1570 р. (Шумаков 57), Борис *Торжнев*, 1613 р. (УГГ 12), Дмитрий *Торжневъ*, 1636 р. (Новомбергский 280), (похідні) *Торжнева*, XVII ст. — назва пустища в колишній Московській губ. (ОПКМ 252), *Торжнева*, *Торжнево* — ойконіми в колишніх Калужській та Рязанській губ. (Vasmer RGN IX, 142).

***Тьгонъ / *Тьгъевъ:** рос. *Таржов* (КПУ Лут. 6, 613), *Туржов* (РУС 426), *Торгов* (КПУ Од. 1, 609), блр. *Торговіч* (Бірыла 412), болг. *Торгов*, *Търгов* (Илчев 490, 500), хорв. *Trgova* (Leksik 688).

***Тьгъсь:** хорв. *Tržec* (Leksik 691).

***Тѣгоба**: рос. (похідне) *Таргубино* (ВНР 44), варіант *Торгобино* (Vasmer RGN IX, 141) — ойконім у колишній Ярославській губ.

***Тѣгасъ**, ***Тѣгусъ**, ***Стѣгусъ**: укр. *Сторгус* — сучасне прізвище, рос. *Тургасов* (ЖПТ), пол. *Targas, Targus* (SN IX, 494).

***Тѣгаša**, ***Тѣгашь**: блр. *Торгашов* (м. Вітебськ), рос. *Торгашов* (Лет. ЖС 2007, № 14, 140), хорв. *Torgaš* (Leksik 685), слвц. *Torgaš*, XVIII ст. (Bernát 104).

***Тѣгоša**, ***Тѣгошь**: рос. (похідні) *Торгошина, Торгошино* (2) — ойконіми в колишніх Пермській, Смоленській, Владимирській губ. (Vasmer RGN IX, 142), пол. *Torgosz, Targosz* (SN IX, 495, 563), *Targoszyn, Targoszków* — ойконіми (SG XIII, 167, 168), слвц. *Targoš* (TP 197) ~ діал. *targoš* 'чоловік' (Buffa 2004: 284).

***Тѣгушь**: рос. *Торгушев* (КДП 297), хорв. *Targuš* (Leksik 671).

***Тѣгатъ**: ст.-рос. (похідне) *Тургатовская*, XVII ст. — ойконім в історичній Псковсько-Новгородській землі (ОПKN 180).

***Тѣготъ**: укр. *Тургант* (Літ. Р 2010, 78) — форма з розщепленим назальним, *Торгуд* (м. Маріуполь) < **Торгут*, рос. *Торгут* (ЖПТ).

Фактичний матеріал дозволяє відновити деякі префіксальні праантропоніми:

***Атѣга**: рос. *Ваторгино* — ойконім у колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN II, 6), співвідносний з рос. діал. *в́атарга* 'негода' (ЯОС 2, 50), *в́аторга* 'бійка' (СПГ 1, 79), блр. діал. *в́атарга* 'сварка, гризня' (Сцяцко 2005: 23), *в́ятарга* 'гурт, ватага' (Панюціч 128).

Ватѣргъ**, ***Bastѣрга** (Ратѣргъ**, ***Pastѣрга**): рос. *Батыргов, Бастыргин* (ЖПТ). Імовірно, що ініціальне **В*- постало з **Р*-. Пор. **Ротѣрга*;

~ укр. діал. *батаргá* 'циганські клунки; необхідні речі, які беруть на природу для проведення дозвілля' (Матіїв 25).

***Вотѣрга** / ***Ротѣрга**: ст.-рос. (похідне) *Бутургино*, 1551–54 рр. — назва поселення в колишньому Тверському пов. (ПМТ 222), рос. (похідне) *Путургино* — ойконім у Костромській обл. (Костр. 211) ~ рос. діал. *п́оторга* 'розпусниця' (СВГ 8, 17).

***Kastѣрга**, ***Kostѣрга**: рос. *Косторгин* (ИС 15), *Кастаргин* (КП Амур.).

***Катѣрга** / ***Котѣрга**: ст.-укр. Андрей *Китурга*, 1649 р. (Реєстр 56), укр. *Катурга* (ТВР 87), *Котурга* (ТД Черкаси 543), *Куторга* (Горпинич 50), Кирило *Кутурга*, 1745 р. (Лучицкий 57), *Кутурга* —

сучасне прізвище (Горпинич 144), *Kotyryha*, *Koterha* (Красовський 88), ст.-рос. Фома *Котюрга*, 1519 р. (АФЗХ 145), Офонка Федоров сын *Катаргин*, 1565 р. (Беликов, Колычева 106), рос. *Каторгин* (Книги РФ Х, 183), *Которгін* (КПУ Харк. 18, 320), *Куторга* (АКО 1, 670), (похідні) *Которгин*, *Которгино* — ойконіми в колишніх Тамбовській і Калузькій губ. (Vasmer RGN V, 480), блр. *Куторга* (ОДАЗ II, 219), хорв. *Kotrha* (Leksik 321), словц. *Kotrha* (TZ Bratislava 176), слов'ян. *Куторга* (ПККГ 1888: 38).

Щодо апелятивних відповідників-мотиваторів пор., наприклад, укр. *которгати* 'сильно сіпати, теребити' (Грінченко 2, 293), рос. діал. *кóторга* 'зігнутий дугоподібний, брус, на який кріплять кузов підводи' (СРНГ 15, 111), *куторга́* 'сильний порив вітру' (СРНГ 16, 174), *хúторга* 'халупа' (Симина 104) < **кúторга*, *каты́'рѣа* 'довга залізна лопатка для скоблення шкір' (СРНГ 13, 136), *ку́ты'ргаться* 'пірнати' (СВГ 4, 25).

**Katъrganъ*: ст.-рос. (похідне) *Катарганово*, 1668–1676 рр. — ойконім у колишньому Гороховському пов. (РКВЗ 127–128).

**Matъrga*: ст.-рос. Иосиф *Матаргин*, 1629 р. (Чайкина 34), *Матаргинъ* (Сб. Шукина II, 50).

**Matъrъzъ*: чеськ. *Matrž* (Beneš 80).

**Obъtъrgъ*: рос. *Авторгов* (КПУ Київ. 7, 374).

**Orzъtъrga*: рос. *Расторгин* (ЖПТ).

**Orzъtъrgujъ* / **Orzъstъrgujъ*: укр. *Росторгуй* (КПУ Полт. 11, 289), ст.-рос. Федка *Расторгуй*, 1579 р. (Тупиков 334), Тимофей *Розсторгуй*, XVII ст. (ППК 317), рос. *Расторгуев* (м. Москва).

**Patъrgajъ*: рос. *Патургаев* (ЖПТ).

**potъrga*: рос. діал. *пúторга* 'погань' (ОСВГ 9, 92).

**Rotъrgajъ*: рос. *Потургаев* (КПУ Дон. 4, 463) ~ блр. діал. *потóргатэ* 'розтягнути' (Лучыц-Федарэц 149).

**protъrgъ*: блр. діал. *прóторг* 'голка без вушка' (ТС 4, 229).

**Sotъrga*: ст.-рос. *Сутырга*, XVI ст. (Чечулин 82).

Ст.-рос. Михайло *Торгоутовъ*, XVII ст. (Сиб. города 59) — підгрунття для відновлення композита **Tъrgoотъ*.

На основі рос. *Восторгова* ж. (КЛ 2005, № 27–39, 43) ~ рос. діал. *востóрги* 'сіно, опале зі стіжка при перевезенні' (СГРС II, 189) та ін. можна відновлювати первісне **Vъzъtъrgъ*.

Основа *Tьrx- / *Tьrǣ- у слов'янській антропонімії

Фактичний матеріал цього підрозділу, як і попередніх, об'єднано на основі явища п'ятифонемної вокалізації редукованого *ъ* у бінарній групі «редукований + плавний».

*Tьrxa, *Tьrхъ / *Tьrša, *Tьrǣ: ст.-укр. Iacob *Torch*, XVI ст. (Жерела II, 258), укр. *Тырха* (Літ. ГС 2007, № 16, 64), *Турша* (КПУ Дн. 1, 98), *Тырша* (ОМ 3, 55), ст.-рос. Осорьин *Торх* Злобин сын, 1550 р. (ТК 1550 г.: 369), Родивонко *Торх*, 1563 р. (ПКОП 159), *Торша* Ганин, 1606 р. (Веселовский 321), рос. *Турш* (ПМД 169), (похідні) *Тархи*, *Тархова* (2), *Тархово* (6), *Тархов* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 18), *Туршино* — мікротопонім у колишній Псковській губ. (Василев 2, 254), блр. (похідні) *Туршево* (4) — ойконіми в колишній Вітебській губ. (Список Вит. 159, 336), пол. *Tarcha*, *Torcha*, *Turch*, *Tyrcha* (SN IX, 493, 563, 624, 649), *Torsz*, *Tursza* (SN IX, 565, 628), чеськ. *Trš*, *Turš*, *Tyrš* (Beneš 64). Пор. ще *Тарх*, 1183 р. — антропонім із половецького ономастикону (ПСРЛ II, 632).

Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *тórxa* 'діжка' (СРГС 5, 73), слвн. діал. *trš* 'гіллястий бук з кремезним стовбуром' (Kutin 100), слвц. діал. *trcho* 'божевільний' (Ripka 129).

Укр. *Шторх* (КПУ м. Київ 3, 686), рос. *Штарх* (САМ 259), *Шторх* (Лет. ЖС 2008, № 33, 231), слвн. *Storch* (ZSSP 580), пол. *Szturch* (SN IX, 351), чеськ. *Šturch* (ЧП) свідчать про потенційність посл. *Stьrхъ.

*stьrxadlo: укр. діал. *штурхало* 'рибальське знаряддя з потовщенням на кінці, яким б'ють по воді, заганняючи рибу в сіті' (Євтушок 135), мотивоване дієслівною лексикою на зразок укр. діал. *тирхати* 'розбурити' (Верхратський Знадоби 69), *тирхати* 'тягнути вантаж (про коней)' (СБук. Г 546).

*Tьrxaǣ: ст.-рос. Докука *Торхачев*, 1551–54 рр. (ПМТ 247), (похідне) *Торхачево* — ойконім у колишній Псковській губ. (Василев 2, 251).

*Tьrǣakъ: ст.-рос. Івашко *Туршакъ*, 1563 р. (СГКЭ I, 168), пол. *Tarszakiewicz* (SN IX, 498).

*Tьrǣikъ: рос. *Таршиков* (Новикова 815) ~ укр. діал. *турши́к* 'мале трухляве дерево', 'капуста, що не зав'язалася в качан' (Онишкевич 2, 307).

***Тършукъ**: рос. (похідне) *Таршуково* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 19). Стосовно його мотивації пор., наприклад, *тършук* 'м'яка головка капусти', 'товста, неповоротка людина', 'погане теля, ягня чи поросля, що їсть, а не дає приросту' (СБук. Г 556), співвідносно з діал. *торшук* 'капуста без головки' (АУМ 1, 842), *таршук* 'міхур', *тършук* 'чагарник, молодий ліс' (ЕСУМ 5, 525), *тиришук* 'товста, неповоротка людина' (СБук. Г 546). Наведені факти ілюструють різноманітні фонетичні реалізації голосного -ѣ- у сполучі -ѣr- (tѣrt), вони генетично споріднені і зводяться до архетипу **tъršukъ* *що-небудь заокруглене, опукле, криве'.

***Търська**, ***Търський**, ***Търсько**: ст.-рос. Иванко *Торшок*, 1539/40 рр. (ПМТ 138), рос. *Тыршков* (ЖПТ), *Тырышкин* (КПУ Ув. Дон. 2, 505) — форма з другим повноголоссям, слвн. *Tršek* (ZSSP 652), пол. *Tarszka*, *Tarszkiewicz* (SN IX, 498), чеськ. *Trško* (ЧП), слвц. *Trška* (TZ Bratislava 370).

***Търсага**: укр. *Туршага* (СП 355).

***Търхажь**, ***Стърхажь**: рос. *Турхаев* (КПУ Дон. 10, 567), пол. *Starchaj* (SN IX, 29).

На основі суфіксальної варіантності пов'язані укр. *Штурхаль* (СП 402), пол. *Tarchala*, *Torchala*, *Tarchała*, *Torchala*, *Turchała* (SN IX, 493, 563, 624) < ***Стърхаль**, ***Търхала**, ***Търхал'а**, а також пол. *Tarchola*, *Tarchoł*, *Tarchuł*, *Torchoł*, *Torchuła* (SN IX, 493, 563, 624) < ***Търхол'а**, ***Търхољ**, ***Търхула**, ***Търхуљ** ~ болг. діал. *търхули* 'нутрощі вбитої тварини' (Геров 146).

***Тършѣйъ**: ст.-рос. (похідне) *Таршѣво*, 1628 р. — ойконім у колишньому Углицькому пов. (АИст. III, 231).

**търхоба*: укр. діал. *терхоба* 'величезний, товстун, великан' (Пиртей 2001: 385).

***Търхота**: пол. (похідне) *Tarchotin* — топонім.

***Търханъ** / ***Тършапъ**: укр. *Торхан* (Красовський 150), *Турхан* (КПУ Сум. 10, 274), ст.-рос. Івашко *Тархан*, 1555 р. (Садиков 424), рос. *Тарханов* (Новикова 815), *Торшанов* (КП Саратов. 3, 598), слвн. *Tršan* (ZSSP 652), пол. *Tarchan*, *Torchan*, *Turchan*, *Tyrchan* (SN IX, 493, 563, 624, 649), слвц. *Turšan* (Krištof 210).

***Тършинъ**: ст.-рос. Пороша *Туршин*, 1540 р. (Тороп. книга 331), рос. *Таршин* (КПУ Луг. 4, 342), *Торшин* (КПУ Од. 1, 610), *Туршин* (КПУ Луг. 3, 420), пол. *Turszyn* (SN IX, 628), а також рос. *Турхин*

(РУС 427), *Тырхин* (КПУ Од. 1, 612) — без ефекту першої палаталізації.

***Тъгхопъ**, ***Стъгхопъ**: пол. *Turchon* (SN IX, 524), чеськ. *Štarchoj* (ЧП).

***Тъгхупъ**, ***Стъгхупъ** / ***Тъгшуп'а**: укр. Павелъ *Штырхунъ*, 1718 р. (ПЧП 212), *Штирхун* (РУС 485), ст.-рос. *Торшуня* Нестеров, 1536 р. (Веселовский 321), рос. *Тархунов* (КПУ Дон. 18, 44), *Штерхунов* (КПУ Дон. 5, 394), *Штырхунов* (Лет. ЖС 2003, № 27–39, 216).

***Тъгхъпъ**: пол. *Tyrchniewicz* (SN IX, 649).

***Тършісь**: ст.-укр. Кондрат *Тыршычъ*, 1649 р. (Реестр 293), ст.-блр. Трухан *Торшич*, 1593 р. (СПБ 1, 133), хорв. *Turšić* (Leksik 695), слвн. *Tršič* (ZSSP 652).

***Търšидло**: ст.-рос. *Торшило*, поч. XVI ст. (Веселовский 321), Микитка Назаров сын *Торшило*, 1671 р. (РРяз. 26), рос. Семень Матвеевъ с. *Торшило*, 1722 р. (Переславль-Залесский 38), *Таршилов* (КП Алтай 2, 508), *Торшилов* — сучасне прізвище (Новикова 834). Праформа мотивована віддієслівним дериватом на *-dlo*, пор. рос. діал. *нату́ршитъ* ‘побити’, *нату́ршиться* ‘зігнути́ся, згорбитися’ (СРНГ 20, 238).

***търšнь**: рос. діал. *туршёнъ* ‘невеликий берестяний кошик для зберігання солі’ (Акчим. словарь VI, 33), *тёршень* ‘невеликої місткості мішок’ (СРГ Коми 318).

***търšьн'акъ**: пол. діал. *tarszniak* ‘очерет’ (Kałowicz 5, 389).

***Тъгхатъ(ь)** / ***Търšатъ(ь)**: рос. *Туршатов* (Лет. ЖС 2005, № 1–13, 260), пол. *Torchata* (SN IX, 624) ~ укр. діал. *тирхатий* ‘розтріпаний, розкуйовджений; недбалий, неохайний’ (ЕСУМ 5, 573).

***Тъгхонъ** / ***Търšевъ** — патроніми на *-онъ* / *-евъ* — відновлюються на основі ст.-рос. Матвеев Федько *Торхов* сын, 1550 р. (ТК 1550 г.: 343), Неустройко *Торхов*, XVII ст. (ПКУ 435), рос. Лазарка *Торховъ*, 1702 р. (АЮБ III, 144), *Торхов* (ЧЧ 3, 424), *Тархов* (Новикова 815), слвн. *Tršovec*, *Trševac* (ZSSP 652), пол. *Tarszewski*, *Tarszewicz* (SN IX, 498).

***търховъ(ь)**: укр. діал. *терховий* ‘дуже великий і сильний’ (Пиртей 2001: 385).

***Търšагъ**: слвн. *Tršar* (ZSSP 652).

Про розмаїття афіксальної підсистеми дериватів з основою ***Търх-** / ***Търš-** свідчать деякі префіксальні похідні: рос. *Батаршев* (КЛ 2005, № 20, 39) < псл. ***Ватърšъ** / ***Ратърšъ**.

***Котѣхъ**: ст.-рос. *Которхъ*, XVII ст.— прізвисько (Соколов 6), чеськ. *Kotrch* (ЧП) ~ рос. діал. *кутѳришитъ* 'розмішувати' (Ткаченко 124).

***Ратѣша**: рос. *Патуришин* (ЖПТ).

***Сѣтѣха**, ***Сѣтѣша**: рос. *Суторшин* (Горпинич 213).

Основа ***Тѣрк-** / ***Тѣрѣ-** у слов'янській антропонімії

Базові ***Тѣрка**, ***Тѣрко**, ***Тѣркъ** / ***Стѣрка**, ***Стѣрко**, ***Стѣркъ** досить продуктивно реалізувалися у слов'янських антропоніміконах: укр. *Тарк* (КПУ Дон. 9, 258), *Турк* (КПУ Харк. 2, 701), *Турко* (Вол.), *Турка*, *Стирка*, *Сторка* (Богдан 290, 292, 310), *Старк* (КПУ Рв. 3, 34), *Штарк* (КПУ Льв. 3, 467), *Штурко* (Вол.), (похідне) *Туркові верби* — мікротопонім у Чернігівській обл. (Павленко 187), ст.-рос. Андрей Васильєвъ *Старкъ*, 1552 р. (Андрияшев 198), *Торка* Ондреев, 1615 р. (ГХ 7), Яковъ *Тарковъ*, 1616 р. (Спасский 137), (похідні) *Тырков Починок*, 1536/37 рр. — в колишньому Углицькому пов. (Каштанов 1978: 27), *Тыркино*, 1580 р. — ойконім у Новгородській землі (АСБА I, 369), *Торковъ*, 1632 р. — назва починка в Пермському краї (ПС I, 117), *Сторкова*, 1681 р. — назва поселення в колишньому Вологодському пов. (Селифонтов 45), рос. *Торк* (Лет. ЖС 2007, № 14—26, 196), *Турк* (САМ 230), *Старк* (САЛ 624), *Сторк* (Лет. ЖС 2005, № 14—26, 245), *Штарк* (Лет. ЖС 2004, № 40—52, 272), блр. (похідне) *Торкава* — ойконім у Мінській обл. (Рап. Мін. 264), макед. *Штрков* (Речник ПКМ II, 787), (похідне) *Штрково* — ойконім в Егейській Македонії (Симовски 2, 180), хорв. *Stark* (Leksik 612), словн. *Stark*, *Štark*, *Štrk*, *Turk*, *Turka*, *Trk* (ZSSP 574, 617, 623, 650, 654), пол. *Tarka*, *Torka*, *Turk*, *Turka*, *Tyrk*, *Tyrka*, *Stark*, *Stork*, *Storka*, *Sturk*, *Sztark*, *Sztork* (SN IX, 31, 88, 128, 343, 349, 495, 564, 625, 649), чеськ. *Tarka*, *Trka*, *Tyrk*, *Stork*, *Štork* (ЧП), словц. *Stark*, XVIII ст. (Bernát 101), *Stork* (SBS V, 359), луж. *Turk*, *Turka* (Wenzel II/2, 143). Пор. також широку реалізацію наведених антропооснов у сфері ойконімії, зокрема, на східнослов'янських теренах: *Таркина*, *Таркино*, *Торки* (4), *Торкин*, *Торков*, *Торково* (2), *Турково* (16), *Тырки*, *Тыркино* (2), *Тыркова*, *Тырковичи*, *Тырково* (Vasmer RGN IX, 13, 142—143, 221—222, 238), *Тыркова Мыза* — в Новгородській

області. Зі слов'янських мов запозичено естонське прізвище *Торк* (Лен. М 11, 550).

У цьому контексті логічно розглядати генезис племені *торки* — кочівників давньоруських степів Х—ХІІІ ст., назву яких традиційно виводять із тюркських мов (Фасмер ІV, 83; ЕСУМ 5, 605 — з літературою). Це могло бути відантропонімне похідне або назва-тотем.

Стосовно мотивації наведених антропонімів пор. укр. діал. *ті́рка* 'птах з обтріпаним пір'ям', *та́рка* 'кличка строкатого собаки', 'пляма', *те́рка* 'рябий від віспи' (ЕСУМ 5, 523, 572), рос. діал. *та́рка* 'довгаста булочка, помазана варенням' (Кривошапкин 61), *то́рка* 'корзина', 'велика кількість, маса' (СРГК 6, 492), *ты́рка* 'злодійкувата людина' (СРГС 5, 112), пол. *stark* 'кілок, вістря' (Фасмер ІІІ, 769), чеськ. діал. *strk* 'дурень' (Bartoš 406).

Словотвірно з **Тьрка*, **Тьркъ* пов'язані **Тьгѣа*, **Тьгѣь* (як *j*-ові різновиди): ст.-укр. Васко *Турча*, 1558 р. (AS VII, 124), укр. *Тарча* (Рв.; Анк.), *Тирч* (Красовський 149), блр. Васька *Торч*, 1730 р. (Бірыла 1966: 265), рос. (похідне) *Тырченков* (КП Твер.), слвн. *Tarča*, *Torč* (ZSSP 631, 644), пол. *Tarcz*, *Torcz*, *Turcza*, *Tyrcz* (SN IX, 493, 563, 624, 649), чеськ. *Turč*, *Turča* (ЧП), *Trč*, *Trča* (Beneš 282). Базові праформи відобразилися також у складі назв населених пунктів, пор., наприклад, *Тарчево*, *Торчин* (3), *Торчино*, *Торчиново* (4), *Турчин*, *Турчинов* (2), *Турчиново* — на східнослов'янських теренах (Vasmer RGN IX, 18, 146, 228).

Щодо мотиваційних засад зішлемося на укр. діал. *тарч* 'строкатий, різномастий віл', *та́рча* 'віл червоно-білої масті' (ЕСУМ 5, 523), *тырч* 'дрозд, невеликий співучий птах, що живе в лісах' (Пиртей 2001: 285), рос. діал. *тарч* 'щит з високим вістрям посередині': *во рвах тыкали тарчи вострыя* (БЗП 309), *тырчѣк* 'сучок' (СРГК 6, 545).

На основі укр. *Торколат* (КПУ Він. 7, 889) можна відновлювати псл. **Тьkolatъ*(ь).

Фактичний матеріал дає підстави для відновлення форм з мобільним *S*:- укр. *Сторч* (СП 337), пол. *Starcz*, *Storcz*, *Styrcz*, *Styrcza* < **Стьгѣа*, **Стьгѣь*.

**Тьгакаъ* / **Стьгакаъ*: укр. *Туркач* (КПУ Луг. 7, 403), блр. *Торкачев* (м. Вітебськ), (похідне) *Таркачы* — ойконім у Гродненській обл. (Рап. Гр. 239), рос. *Туркачев* (ЖПТ), *Туркачи* — ойконім у колишній

Казанській губ. (Vasmer RGN IX, 13, 221), слвн. *Torkač* (ZSSP 644), пол. *Turkacz*, *Tyrkacz*, *Sterkacz*, *Styrkacz* (SN IX, 67, 133, 625, 650), чеськ. *Strkáč* (ЧП), слвц. *Štrkáč* (ТР 195).

В українських діалектах збереглися потенційні мотиватори, пор. *таркáč*, *тиркач* 'дрізд оملюх, *Turdus viscivorus* L.', *таркáč* 'білий плямистий кінь' (ЕСУМ 5, 523), які виводять із булгаро-чуваськ. *тар(ка)*- 'лисий, плямистий' + укр. суфікс *-ач* (Добродомов 1969: 90), рос. діал. *торкáč* 'великий живіт' (СРГК 6, 492), 'про людину, яка багато і голосно говорить' (Акчим. словарь. 6, 36), блр. діал. *туркáč* 'цвіркун' (Бірыла 1976: 217).

***Тьркуць**: блр. *Тыркич* (м. Мінськ) ~ рос. діал. *таркіч* 'хустка' (Опыт 226).

***Тьркай** / ***Стьрчајь**: укр. *Таркай* (Чучка 545), *Торкай* (КПУ Дн. 1, 296), *Токрай* (КПУ Харк. 7, 265) < **Торкай* (метатеза), *Сторчай* (КПУ Ув. Дон. 7, 432), рос. *Таркаев* (Память 2, 111), *Туркай* (Книги РФ 2005, IX, 747), слвн. *Trkaj* (ZSSP 650), чеськ. *Tarkay* (ЧП).

***Тьrkula**, ***Тьrkul'a**, ***Тьrkulъ** / ***Тьrčulъ**: укр. *Turkuł*, 1704 р. (АЮЗР I/12, 315), *Таркула* (Богдан 300), *Туркула* (КПУ Терн. 3, 105), *Туркулець* (Горпинич 190), рос. *Туркулец* (КПУ Ник. 3, 131), болг. *Търкул* (Ковачев 1978: 370), макед. *Трчулов* (Речник ПКМ II, 609), серб. *Тркуља* (Пешикан 493), слвн. *Trkulja* (ZSSP 650), пол. *Turkula* (SN IX, 626) ~ блр. діал. *туркуль* 'клунок' (МАСМ 98).

Укр. *Стиркуль* (НКП Кіров. 188), рос. *Стыркулов* (КП Севастополь 7, 168) < ***Стьrkulъ**, ***Стьrkulъ** можуть розцінюватись як форми з рухомим *S-.

Укр. *Туркоман* (КПУ Ник. 3, 181) < *Турком-ан*, рос. *Торком* (ИС 3) — підґрунтя для реконструкції архетипу ***Тьrkomъ** — пасивного дієприкметника на *-o-m-, пов'язаного з псл. **trkti*.

***Тьркапъ** / ***Стьркапъ**: ст.-укр. Яцько *Турканенко*, 1649 р. (Реєстр 164), укр. *Таркан* (КПУ Черниг. 4, 304), *Туркан* (Богдан 310), ст.-рос. *Тырканоу*, 1585 р. — ойконім у колишньому Белозерському пов. (Барашкова 54), рос. *Токранов* (БРБ 4/2, 490) < **Торканов*, *Трукан* (КП Твер.) < **Торкан* (метатеза), (похідне) *Турканово* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN IX, 238), блр. *Таркан* (м. Могильов), (похідне) *Тарканы* — назва поселення в колишній Мінській губ. (Vasmer RGN IX, 13), слвн. *Štorkan* (ZSSP 622), пол. *Tarkan*, *Turkan* (SN IX, 495, 625), чеськ. *Trkan*, *Štorkán* (ЧП) ~ рос. діал. *торкáник* 'млинець' (СРГК 6, 492).

вола, в якого кінці рогів повернуті один до одного' (Чабаненко Словник 4, 140).

***Търкота** / ***Стъркота**, ***Търкотъ**: укр. *Торкот* (Тернопіль 481), *Туркот* (Панцьо 121), *Туркота* (КПУ Дон. 17, 587), рос. *Туркот* (КП Амур.), *Старкотина* (Горпинич, Тимченко 262), (похідне) *Торкотино* — ойконім у колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN IX, 143), блр. *Туркот* (м. Могильов), ст.-пол. *Turkot*, 1630 р. (Bubak II, 109), пол. *Tarkot*, *Tarkota*, *Tyrkot* (SN IX, 495, 650), чеськ. *Tarkota* (ЧП), словц. *Turkota* (TZ Bratislava 371).

***Търкота**, ***Търкотъ**: укр. *Торкут* (Горпинич 395), *Таркут* (ТЕ 674), *Туркут* (Велигорский 367), рос. *Таркутин* (КПЧ), *Торкут* (САЛ 640), пол. *Turkut* (SN IX, 650).

***Търчѣйъ**: ст.-рос. (похідне) *Тырчеево*, 1541 р. — ойконім в Углицькому пов. колишньої Ярославської губ. (АСЗ I, 200) < **Тырчеево*.

***Търчѣса**: пол. *Tarczusa* (SN IX, 493).

***Търчага**, ***Търчѣга**, ***Търчѣгъ**: рос. *Торчагин* (КП Твер.), *Торчигин* (ГСС 2, 597), (похідне) *Тарчуговская* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 18), макед. *Тарчугов* (Речник ПКМ II, 533).

***Търчѣкъ** / ***Стърчѣкъ**: укр. *Тарчик* (Чучка 546), *Турчик* (Горпинич 350), *Торчик* (Рв.), *Турчик* (Горпинич, Корнієнко 235), *Сторчикъ*, 1721 р. (ДІП II, 81), *Сторчик* — сучасне прізвище (Льв.), блр. *Торчик* (м. Гомель), хорв. *Turčik* (Leksik 693), пол. *Torczyk*, *Tarczyk*, *Turczyk*, *Tyrczyk* (SN IX, 493, 563, 624, 649), *Starczyk*, *Storczyk*, *Sturczyk*, *Styrczyk* (SN IX, 29, 88, 128, 133), чеськ. *Turčík* (ЧП) ~ рос. діал. *търчики* мн. 'пристрій для сушіння вівса' (СРГК 6, 443) та ін.

***Търчѣка**, ***Търчѣкъ**, ***Търчѣско** / ***Стърчѣкъ**: ст.-рос. Гаврило *Тырчковъ*, 1526 р. (Тупиков 794), рос. *Тарчково*, *Торчково*, *Тырчки* — відантропонімні ойконіми в колишніх Рязанській, Тульській, Тамбовській губ. (Vasmer RGN IX, 18, 146, 239), блр. *Торчки* — топонім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 146), хорв. *Torček*, *Starček* (Leksik 612, 685), словн. *Starček* (ZSSP 573), пол. *Torczyk*, *Starczyk*, *Storczyk* (SN IX, 29, 88, 563), ст.-чеськ. Ioannes *Trczka*, 1680 р. (НА XVII, 154), чеськ. *Turček* (ЧП), *Trček*, *Trčka* (Beneš 288, 289), ст.-словц. *Martuš Trčko*, 1626 р. (UFP II, 243), Ioannes *Turček*, 1699 р. (UFP II, 485), ~ рос. діал. *торчѣк* 'дерев'яний загострений стержень' (СВГ 11, 47), *торчкі* мн. 'стерня' (СРГС 5, 70), словн. *trček*

‘сучкувате поліно’, ‘маленька кремезна людина’ (цит. за: Куркина 1986: 113).

***Търчиѣ** / ***Стърчиѣ**: хорв. *Torčić, Turčić, Starčić* (Leksik 612, 685, 693), словн. *Torčić, Turčić, Starčić* (ZSSP 573, 644, 655).

***Търчакъ** / ***Стърчакъ**: укр. *Турчак* (КПУ Харк. 8, 861), *Стирчак* (Панцьо 119), *Старчак, Сторчак* (СП 335, 337), рос. *Сторчак* (м. Москва), хорв. *Tarčak* (Leksik 671), ст.-пол. *Turczak*, 1632 р. (Bubak II, 106), пол. *Tarczakowicz, Turczak, Tyrczakowski, Starczak, Storczaak, Styrczak* (SN IX, 29, 88, 133, 493, 624, 649), *Torcak*, 1797 р. (Bubak II, 106), чеськ. *Turčák* (ЧП), слов'ян. *Торчакъ* (Магницкий 86), запозичене чувашами.

Стосовно мотиваційних засад пор., наприклад, укр. діал. *тырчак* ‘прозд, невеликий співучий птах, що живе в лісах’ (Пиртей 2001: 285), *штурчак* ‘рівний пенъ; стільчик’ (Піпаш, Галас 229), рос. діал. *торчак* ‘хустка, якою зав'язують голову’ (Миртов 326), блр. діал. *турчак* ‘цвіркун’ (Бірыла 1976: 45).

***Търчукъ**: рос. *Тарчуков* (КП Севастополь 7, 171).

***Търчапъ** / ***Стърчапъ**: укр. *Турчан* (СП 355), хорв. *Turčan, Tarčanec* (Leksik 671, 693), пол. *Tarczan, Turczan, Starczan* (SN IX, 29, 493, 624), чеськ. *Turčan* (ЧП) ~ блр. діал. *сторчѧн, стырчѧн* ‘об'ідене стебло’ (ТС 5, 101).

***Търчинъ** / ***Стърчинъ**: д.-руськ. *Торчинъ*, іменем Беренди, овчюх Святополчъ, який осліпив князя Василька Ростиславича, 1097 р. (ПСРЛ I, 11), ст.-укр. Кунѣц *Турчин*, 1598 р. (Памятники III/2, 109), укр. Павель *Турчинъ*, 1910 р. (ДАВО ф. 263, оп. 1, од. зб. 96, арк. 94–94 зв.), рос. *Турчин* (Горпинич, Тимченко 279), *Шторчин* (Горпинич 102), хорв. *Turčin, Tarčin, Starčina* (Leksik 612, 671, 693), словн. *Turčin* (ZSSP 653), пол. *Turczyn* (SN IX, 624).

Заголовні праформи можуть розцінюватися як патроніми на -*инъ* або як відапелятивні деривати, пор., наприклад, укр. діал. *торчіна* ‘жердина, яка ставиться вертикально до стіни при утепленні хати на зиму’ (Лисенко Черк. 20), рос. діал. *торчіна* ‘те, що стирчить, випинається догори’ (СРГК 6, 497), *батѧрчіна* ‘палиця, кийок’ (СРНГ 2, 141) < *ба-тѧрчіна* < **па-тѧрчіна*.

***Търчинъ**: укр. Іван Антонов син *Торчун*, 1782 р. (РСБ 56).

***Търчадло** / ***Търкадло**, ***Стъркадло**: ст.-укр. Семень *Тырѧкало*, 1649 р. (Реєстр 239), укр. *Туркало* (Богдан 310), *Торкало* (Редько ДУП 219), *Туркало* (КПУ Льв. 1, 161), *Штуркало* (Вол.), рос. *Тыр-*

кало (Superanskaja 51), *Тыркалов* (САЛ 644), *Туркалов* (СКТ 818), *Тырчалинский* (КПУ Ник. 4, 242), блр. *Тыркалов* (м. Гомель), макед. *Тркалов*, *Трчалов* (Речник ПКМ II, 601, 608), пол. *Torkajlo*, *Torkało*, *Torczałowicz* (SN IX, 563, 564, 625).

В основу наведених антропонімів покладено відповідні апелятиви, пор. укр. діал. *ту́ркало*, *то́ркало* 'людина, яка багато і швидко говорить' (СБук. Г 545, 548) ~ *то́ркати* 'стукати у двері, вікна' (Негріяч 167), *тырка́ти* 'говорити пусте' (Верхратський 1902: 473), *сто́ркало* 'тип пастки' (Шевченко НД 188), блр. *ту́ркала* 'хто пробуджує весну' (Носович 644) ~ ст.-блр. *торкати* 'стукати', *сторкати* 'відштовхувати' (ГСБМ 32, 421; 33, 395), блр. діал. *тэ́ркану́ць* 'торкнути' (СБГ 5, 159), *то́ркаты* 'дорікати, лаяти' (ДСБр. 229), рос. діал. *торка́л*, *торка́ла* 'жердина для підтримки виноградної лози' (СРНГ 44, 272), *ты́ркало* 'про балакучу жінку' ~ *ты́рка́ться* 'вертїтис під ногами, заважати (про дітей)' (ЯОС 9, 123), серб. діал. *трка́ло* 'обруч, яким граються діти' (Стојановић 933), слвн. *střčati* 'стирчати', в.-луж. *storkać* 'штовхати', н.-луж. *starkas* 'т. с.' (Фасмер III, 769).

**Tryčidlo* / **Styřčidlo*: укр. *Тарчило* (Богдан 300), *Торчило* (КПУ Вол. 1, 314), *Сторчило* (НКП Зап. 128), ст.-рос. Семен *Торчило*, 1551 р. (СРИ 657), Третьячко Яковлев сын *Торчилов*, XVI ст. (ГРМ 73), (похідне) *Торчилово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПКМГ I/2, 111), рос. *Торчило* (Лет. ЖС 2008, № 37, 252), (похідні) *Торчилова*, *Торчиловка* — назви поселень у колишній Смоленській губ., *Торчилово* (21) — у різних регіонах (Vasmer RGN IX, 18, 146–147), ст.-блр. Елхимъ *Стурчиловичъ*, 1566 р. (АВК XIV, 82), Васько *Тарчыло*, 1614 р. (Бірыла 1966: 265), блр. *Торчило* (м. Могильов), (похідні) *Тарчилково*, *Тарчиловка*, *Тарчилово*, *Турчилово*, *Турчиловка* (4) — ойконіми в колишніх Вітебській, Мінській та Могильовській губ. (Vasmer RGN IX, 18, 146–147), макед. *Трчилов* (Речник ПКМ II, 609), пол. *Tarczydło*, *Torczyło*, *Turczyło* (SN IX, 493, 563, 624).

Стосовно потенційності базового апелятива пор., наприклад, укр. діал. *ту́рчитиси* 'хвилюватися, метушитися' (СБук. Г 556), (віддієслівне похідне) рос. діал. *торчи́ло* 'все, що стирчить' (СРГС 5, 73), 'жердина' (СРНГ 44, 293), слвн. *střčiti* 'колоти', слвц. *strčiť* 'штовхати' (Фасмер III, 769).

***Търкавъ(ѣ):** укр. *Таркавець* (Богдан 300), *Туркавець* (Панцьо 120) ~ діал. *тіркавий* 'нікчемний, гидкий, жалюгідний', 'птах з обтріпаним пір'ям' (ЕСУМ 5, 572).

Можна відновити патроніми на -овъ, -евъ:

***Търковъ, *Стърковъ:** ст.-укр. Илля *Туркович*, 1579 р. (Запаско 119), укр. *Таркович* (Богдан 300), ст.-рос. Якуш *Тарков*, 1579 р. (Полякова 218), Василей *Тырковъ*, 1603 р. (Тупиков 794), Савва *Тарков*, XVII ст. (Богоявленский 300), рос. *Тырков* (Рамієч 2, 454), *Трыков* (Літ. ЖС 2010, № 8, 67) < **Тырков*, *Турков* (Федосюк 200), слвн. *Trkov*, *Štrkovič* (ZSSP 623, 650), пол. *Tarkow*, *Torkowicz*, *Starkowicz*, *Storkowicz*, *Styrkowicz* (SN IX, 67, 88, 133, 495, 564, 626).

***Търчевъ, *Стърчевъ:** рос. *Турчев* (КПУ Ув. Дон. 2, 504), хорв. *Starčević* (Leksik 612), пол. *Starczew* (SN IX, 29).

На основі укр. Николай *Сторчоглядъ*, Михайло *Сторчонігъ*, Андрѣй *Сторчоус*, Самѣйло *Сторчогузъ*, 1756 р. (АК 5, 53, 100, 106, 200) можна реконструювати псл. ***Стърčeglѣдъ, *Стърčenogъ, *Стърčeorъ, *Стърčegozъ.**

Матеріал слов'янських мов дає підстави для відновлення пра-антропонімів, мотивованих віддієслівними апелятивами:

***Котърча, *Котърчь:** укр. *Катурча* (КПУ Черк. 8, 129), рос. *Кутырчев* (Рязан. КП 1, 565), чеськ. *Kotrč* (ЧП), слвц. *Kotrč* (TZ Bratislava 176) ~ чеськ. діал. *kotrč* 'розсоха' (Bartoš 158), 'купа чого-небудь' (Малько 29).

***Матърка:** хорв. *Matrka* (Leksik 411).

***Натъркачь:** укр. *Натуркач* (PI Терн. 2, 321), рос. *Натуркач* (ЖПТ).

***Ратъркъ / *Ратърчь:** рос. *Паторк*, 1762 р. (Енин 1995: 67), хорв. *Patrk* (Leksik 484), слвц. *Patorčev* (TZ Bratislava 272).

***Ротърка / *Ротърчь:** хорв. *Potrč*, *Potrka* (Leksik 526), слвн. *Potrč* (ZSSP 477).

***Ростъркъ:** слвц. *Poštrk* (TZ Trnava 151).

***Рротърка:** ст.-рос. Родионко Прокопьев сын *Проторчин*, 1647 р. (Полякова 183), хорв. *Protrka* (Leksik 535), *Prōtrka* — прізвище в Герцеговині (Nosić 307).

***Skотърчь:** пол. *Skotorczak* (SN VIII, 465).

Псл. *Tьrla, *Tьrlъ, *Tьrlo і споріднені праантропоніми

Базові *Tьrla ж., *Tьrlъ ч., *Tьrlo сер. відновлюються на основі укр. *Турло* (КС Черк. 1, 64), *Турленко* (Вол.) ~ діал. *тірло* 'безпорядок' (СБук. Г 545), 'вибите худобою поле' (Лисенко Черк. 20), ст.-рос. Семень *Турло*, XVI ст. (НПК V, 173), Афанасий *Тарла*, 1628 р. (Веселовский 312), рос. Иван *Торлов*, 1738 р. (ПСРЛ XXXVII, 136), *Тарлов* (Новикова 814), *Турлов*, безпідставно віднесене до балтизмів (Лекомцева 94), *Торл* (ПОРА 420), *Торлин* (КПУ Ник. 11, 214), *Турло* (КП Твер.) ~ діал. *турло* 'про розумово обмежену людину' (ССГ 10, 214), *ты'рло* 'овечий хвіст' (СРГС 5, 112), блр. *Тарла*, *Турла*, *Тырля* (Бірыла 410, 418), пол. *Tarła*, *Tarłow*, *Turła*, *Turło*, *Turło* (SN IX, 496, 626, 650) — з реалізацією -ѣr- > -ar-, -or-, -ur-, -yr-. Сюди слід додати ім'я писця однієї з новгородських грамот XII ст., засвідченої у словосполученні *Торолина грамма*. Його відновлюють як *Трла*, *Торла*, *Търла* (Зализняк, Торопова 18—19).

Рос. *Турлев* (КПУ Дон. 3, 451) — рефлекс псл. *Tьrlъ.

Блр. *Старловіч* (Бірыла 390), рос. Федоръ *Старловский*, 1706 р. (Сиб. города 95), *Штырлин* (КП Твер.), *Штырлов* (ОДДИ 3, 171), пол. *Stryliński* (SN IX, 133), луж. *Šturla* (Wenzel II/2, 131) — свідчення потенційності основ із S-mobile: *Stьrla, *Stьrlъ, *Stьrlъ ~ рос. діал. *шты'рлы* мн. 'кошара для корів' (ССГ 11, 157).

Фактичний матеріал свідчить про імовірність праантропонімів, в основі яких — віддієслівні префіксальні апелятиви:

*Batьrla, *Batьrlъ / *Botьrla, *Botьrlъ: ст.-рос. *Бутурла*, 1432 р. — засновник роду Бутурліних (ПСЭИ I, 18), Фома *Буторлин*, 1584—1586 рр. (Павлов-Сильванский 242), рос. *Батурлов* (ЖПТ), (похідні) *Батарлово* — назва пустища в колишній Московській губ. (Кусов II, 325), варіант *Ботарлова*, XVII ст. (ОПКМ 330), *Бутурлино* — ойконіми в колишніх Владимирській, Московській, Нижегородській, Пензенській, Смоленській губ. (Vasmer RGN I, 600), блр. (похідне) *Бутурлакин* (м. Болбасово), хорв. *Batrla* (Leksik 32), пол. *Boturla* (SN I, 452), чеськ. *Batrla* (ЧП). На думку М.О. Баскакова, *Бутурла* і под. — це запозичення з тюрк. *bütür* ~ *büdür* + *li* 'прищуватий, з шерехатим, рябим лицем' (Баскаков 52—53). Цієї версії дотримується й Б.О. Унбегаун (Унбегаун 293). Пор., однак, рос. діал. *бутурлă* 'пустомеля, базікало, брехун' (Даль 1, 145). До того ж, ініціальне *B- генетично може сягати *P-, тобто *Batьrla,

**Batǫrlǫ* / **Botǫrla*, **Botǫrlǫ* — потенційні континуанти первісних **Patǫrla*, **Patǫrlǫ* / **Rotǫrla*, **Rotǫrlǫ*.

Batǫrlyga* (Patǫrlyga*): ст.-рос. Гришка Дементьев сынъ Русанов *Батарлыга*, 1700 р. (Парфенова 47), співвідносно з рос. діал. *батарлы́га* ‘кий, тонка жердина’, ‘кістка (руки, ноги і под.)’, ‘худа, кістлява тварина, людина’ (СГРС 1, 73), ‘нога людини чи тварини’ (СРГ Перм. 1, 68). Якщо взяти до уваги факт одзвінчення початкового *n-*, який ілюструє також місцеве *бакору́кой* ‘однорукий’ (СГРС 1, 47) < **накору́кой*, то в *батарлыга* можна вбачати реалізацію першопочаткового **patǫrlyga*.

Укр. *Котирло* (ПСС 1, 638), рос. *Катырло* (САЛ 454), *Котырло* (Лет. ЖС 2009, № 30, 145), блр. *Катырла* (Бірыла 192), *Катырло* (м. Вітебськ), *Котырло* (ОДАЗ II, 839), серб. *Которловић* (СБР 5, 303), хорв. *Kotrla* (Leksik 321), чеськ. *Kotrla* (Moldanová 92), луж. *Koturla*, *Kotrla*, *Kutrla* (Wenzel II/1, 215, 236) можуть розцінюватись як продовження первісних **Katǫrla*, **Katǫrlo*, **Katǫrlǫ* / **Kotǫrla*, **Kotǫrlo*, **Kotǫrlǫ*. Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *куты́рла* ‘нікчемна людина’ (СРГС 2, 182).

**Kotǫrlǫkǫ*: чеськ. *Kotrlík* (Moldanová 92).

**Kotǫrlǫ(jǫ)*: чеськ. *Kotrlý* (Moldanová 92).

Факти антропонімії і поодинокі діалектні дані дозволяють відновити праслов'янські лексеми з іншими афіксами:

**stǫrloba*: блр. діал. *старлыба* ‘стара людина’ (Барадулін 470).

**Tǫrlyaga*: пол. *Tarłaga* (SN IX, 496).

**Tǫrlyga*: укр. Наумъ *Турлыга*, 1726 р. (ДІП III, 109), Маѣимъ *Турлыга* (*Терлыга*), 1756 р. (АК 5, 115, 117), ст.-рос. Доронка *Турлыгин*, XVII ст. (Кунцевич 308), рос. *Тарлыгин* (ПК Саратов. 1872: 180), *Турлыгин* (РУС 426), (похідне) *Торлыга* — ойконім в Углицькому пов. колишньої Ярославської губ. (Vasmer RGN IX, 143), історично *Торлыгино*, 1763 р. — назва пустища (Углич 305). Блр. *Старлыги* — ойконім у Мінській обл. свідчить про побутування антропоніма **Старлыга* < **Stǫrlyga* — форми з мобільним *S-* [як апелятивний відповідник пор., наприклад, рос. діал. *мосторлы́га* ‘хрящ у шматку телятини’ (СРНГ 18, 294) < *мо-сторлы́га*].

Щодо мотивації базової праформи зішлемося на рос. діал. *тарлы́га* ‘корова’, *тырлы́га* ‘корова, телиця’ (Дилакторский 499, 515), *торлы́га* ‘корова’ (СВГ 11, 81), яким відповідають діал. *тыр-*

лы'га 'буйна корова' (Макарій 150), 'гульвіса, волоцюга' (Даль 4, 448), 'халупа' (СРГ Морд. 2, 1353). Формально вони зводяться до прототипу **tǫrluga* (з фонетичним розвитком -ǫr- > -ar-, -ыр-).

**Tǫrladlo*: ст.-укр. Михало *Торлало*, 1649 р. (Реєстр 458).

**Tǫrlajь*, **Tǫrl'ajь* / **Stǫrl'ajь*: ст.-укр. Ярема *Торлаєнъко*, 1660 р. (Юркевич 163), укр. *Турлай* (СП 354), ст.-рос. *Турляйко*, XVI ст. (Чечулин 84), (похідне) *Тарлаєво*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК V, 250), рос. *Тарлаєв* (Рязан. КП 1, 267), *Турлаєв* (КПУ Сум. 13, 144), ст.-блр. Andrzej *Turłau*, 1699 р. (ABK XXXI, 507), блр. *Турлай* (м. Барановичі), *Турлаєв* (м. Вітебськ), *Турлай* (Бірыла 418), *Штырляев* (Памяць Лоеўск. 366), хорв. *Trlajić* (Leksik 689), пол. *Turłaj*, *Turłau*, *Turlaj* (SN IX, 626, 627) ~ укр. діал. *турла́й* 'ледащо', 'тюхтій', 'простак' (Онишкевич 2, 307) < **tǫrlajь*.

**Tǫrlějь*: рос. (похідне) *Турлеево* — ойконім у колишній Тверській губ. (Списки Твер. 447).

**Tǫrlujь*: ст.-рос. (похідне) *Торлуєво*, 1551–54 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 180).

**Tǫrlakъ* / **Tǫrlačь*, **Tǫrl'akъ*: укр. *Торлак* (Горпинич 212), *Турлак* (Богдан 308), *Турляк* (Holutiak 405), *Торлач* (НКП Херс. 331), ст.-блр. (похідне) *Турлакова*, XVI ст. — ойконім у Полоцькому пов. (Оглоблин 19), блр. *Турлакоў* (Бірыла 418), ст.-рос. *Турлакъ*, 1571 р. (СГКЭ I, 191), рос. *Тарлаков* (КПЧ), *Торлаков*, 1752 р. (МИВК 297), *Турлаков* (КПУ Дон. 22, 140), (похідне) *Тарлакова* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 13), блр. *Турлаков* (м. Гомель), *Турлаково* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 55), хорв. *Tarlak* (Leksik 672), серб. *Torlak* (Milićević 696), (похідне) *Torlakovac* — ойконім у Боснії і Герцеговині (Im. m. 438), пол. *Turlak* (SN IX, 626), *Tarlak*, 1736 р. (Bubak II, 103), луж. *Tirlack*, 1416 р. (Мука SSM 58 — з реконструкцією *Turlak*). Стосовно мотивації пор. рос. діал. *турла́к* 'нерозумна людина, дурень' (СРГПр. 4, 83).

Укр. Ільяшъ *Бутурлака*, 1756 р. (АК 5, 200), рос. *Бутурлакин* (Лет. ГС 2007, № 42, 32) свідчать про потенційність псл. **Botǫrlaka* / **Rotǫrlaka*. Укр. *Штурлак* (Новикова 965), рос. *Штурлаков* (Зайцева, Ковальчук 175) — рефлекси псл. **Stǫrlakъ* — форми з мобільним S-.

**Tǫrlica*: хорв. *Trlica* (Leksik 689).

***Tьrlikъ, *Stьrlikъ:** укр. *Торлик* (КПУ Луг. 4, 345), *Турлик* (Богдан 308), рос. *Тарликов* (Новикова 814), *Стерликов* (м. Луцьк) < **Стэрликов* < **Стърликов*, ст.-блр. *Ивань Тарликовичъ*, XVI ст. (ABK II, 82), пол. *Turlik, Tyrlik* (SN IX, 626, 650), чеськ. *Tyrlík* (ЧП), ст.-слвц. *Greguš Trlik*, 1658 р. (UFP II, 300), слвц. *Trlík* (TP 199) ~ укр. діал. *ті́рлик* 'гулянка' (Чабаненко Словник 4, 123), блр. діал. *турлік* 'горщик' (МДСГ 1981: 137).

***Tьrlukъ, *Tьrl'ukъ:** укр. *Яцко Турлукъ*, 1756 р. (AK 5, 112), *Турлюк* (ОКІУМ), хорв. *Tarluk* (Leksik 672) ~ укр. діал. *турлук* 'неповоротка, незграбна людина' (ГГ 190), 'хмиз, лоза' (Авдеева 2, 239), (похідне) *стурлукатиси* 'об'єднатися, з'єднатися' (СБук. Г 531).

***Tьrlyкъ, *Tьrlyка:** ст.-рос. *Тарлыков*, XVII ст. (Грамотки 166), (похідне) *Турлыкино*, XVI ст. — назва пустища у Псковській землі (ПКП 326), рос. *Тарлыков* (КПЧ), *Торлыков* (Рязан. КП 1, 440), (похідне) *Турлыково* — ойконім у Костромській обл. (Костр. 218), блр. *Турлыка* (Бірыла 418) ~ рос. діал. *тырлы'к* 'хмиз під солом'яний дах, бантини', (похідні) *тырлыч* 'рослина Турфа, очерет' (Даль 4, 448) < **tьrlykjь, оттарлы'чиватьсѧ* 'сильно видаватися, стирачти; відгинатися, відклеюватися' (ОСВГ 7, 160).

Ст.-рос. *Якунко Трофимовъ Батарлыковъ*, 1624 р. (Тюмень 26), *Третьякъ Аникиевъ, сынъ Батарлыковъ*, 1626 р. (Сенигов 93) — рефлекси псл. ***Batъrlyкъ / *Patъrlyкъ**.

Від **tьrlyкъ / *tьrlyчь* утворено дієслово **tьrlyčiti* > рос. діал. *тарлычить* 'дерти, зривати, знімати' (Дилакторский 499).

***Tьrliць / *Stьrliць** — патроніми на **-itjo* — реалізувалися в укр. *Василь Турличъ*, 1756 р. (AK 5, 185), макед. *Трличков* (Речник ПКМ II, 601), ст.-серб. *Турличъ*, 1423 р. (Морошкин 195), хорв. *Tarlić, Trlić, Sturlić, Šturlić* (Leksik 621, 664, 672, 689), слвн. *Trlič* (ZSSP 650), пол. *Tarlicz, Tyrlicz* (SN IX, 496, 650).

***Tьrлапъ:** рос. *Тарланов*, XVIII ст. (Голованова 2, 18).

Рос. *Кутырланов* (КП Алтай 2, 490) — потенційний рефлекс псл.

***Kotъrлапъ.**

***Tьrl'upъ:** укр. *Турлюн* (Глуховеца 2, 267).

***tьrлашь:** укр. діал. *турлаш* 'льодохід' (Мик.).

***Tьrлушь:** хорв. *Trlišić* (Leksik 689).

***Tьrlyшь:** ст.-рос. *Григорій Тарлышевъ*, XVII ст. (Сиб. города 58), рос. *Тарлышев*, 1808 р. (Дмитренко 486) ~ рос. діал. *турлы'шки* мн. 'згорток, предмет, згорнутий трубою' (НОС 11, 72).

Укр. Олексій *Бутурлимиъ*, 1756 р. (АК 5, 106), рос. *Бутурлимов* (КПК) — реальне підґрунтя для реконструкції псл. **Botъrlimъ* / **Rotъrlimъ*. Стосовно мотивації пор. укр. діал. *потурлім* 'нерозторопна, повільна людина' (Паламарчук 40), *турліть* 'гнати' (Чабаненко Словник 4, 140). Дієсловом **tъrliti* мотивована й перша частина композита **Тъrlibaba* > укр. Леско *Турлибаба*, 1756 р. (АК 5, 159).

**Ратъrlъ* / **Rotъrlъ*: укр. *Потерлевич* (Терн.), хорв. *Patrlj* (Leksik 484). Пор. **Тъrlъ*.

**Стъrlatъ*: укр. *Старлат* (РУС 399).

На основі ст.-рос. *Тутарла* Тереховъ, 1552 р. (Тупиков 406) мож-на реконструювати псл. **Tutъrla*.

Розгалужене гніздо слов'янських похідних з коренем **tъrl-* > **Тъrl-* дозволяє включити до нього на правах генетично спорідненої лексеми компонент *турлы* у словосполученні *турлы-мурлы железный нос* 'казкове чудовисько, яким лякають дітей', яке М. Фасмер відносив до тюркізмів (Фасмер IV, 124).

Псл. **Търта*, **Търтъ* і споріднені праантропоніми

Первісні, афіксально не ускладнені, **Търта* ж., **Търтъ* ч. реконструюються з огляду на ст.-укр. Григорій *Турма* (АЮЗР III/3, 727), укр. *Турма* (Богдан 308), рос. *Тармино*, *Тюрмино* (2), *Тюрьмино*, *Тюрьмы* / *Турмы* — ойконіми відантропонічного походження в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 13, 246) ~ діал. *торма* 'нога' (СРНГ 44, 275), хорв. *Torma*, *Turma* (Leksik 685, 695), пол. *Tarma*, *Torma*, *Turm*, *Turma* (SN IX, 496, 564, 627, 650), чеськ. *Torma* (ЧП), *Trmín*, *Trmice*, *Trmová* — ойконіми, які пов'язують із пейоративним іменем *Trma* (Profous IV, 378–379). Формально сюди ж *Торма* / *Търта* — назва чудського племені, згадана в давньоруських літописах під 1212 р. (ПСРЛ I, 211). За В.І. Годуновим, це (*чудь-торма*) фіні давньоруських літописців (Годунов 5); етнонім кваліфікують ще як самоназву одного з племен естів (= естонців), див. (Мельникова, Петрухин 50).

У слов'янських антропоніміконах наявний фактичний матеріал для відновлення праантропонімів із мобільним S-: ст.-укр. Якимъ *Штурменко*, 1649 р. (Реєстр 268), укр. *Сторм* (НКП Од. 1,

468), *Стурма* — прізвище (с. Воля Любешівська Любешівськ. р-ну Вол.; Анк.), *Штурм* (ТСЕ 281), *Штурма* (СКТ 930), *Штурма* (Богдан 269), рос. *Сторм* (Лет. ЖС 2005, № 14—26, 245), хорв. *Sturm*, *Strmo*, *Šturm* (Leksik 620, 621, 664), пол. *Turmowicz*, *Starma*, *Storm*, *Storma*, *Sturm*, *Sturma*, *Szturm*, *Szturma*, *Szturmo* (SN IX, 31, 88, 128, 149, 351, 496), чеськ. *Storm*, *Sturm*, *Štorm*, *Šturm*, *Šturma* (ЧП), словц. *Šturma* (TZ Трнава 171) < **Стърма*, **Стърмъ*, **Стърмо*. Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *штѣрма*, *штѣрма* 'скандал, шум, гвалт' (ЯОС 10, 81), пол. діал. *sturm* 'урвище' (Karłowicz 5, 257).

Гніздо дериватів із коренем **Търм-* / **Стърм-* попередньо виглядає так:

**Търмога*: рос. *Тармогин* (АУЛ 2, 921).

**Търмај* / **Стърмај*: укр. *Тамрай* (КПУ Харк. 13, 271) < **Тармай* (метатеза), *Штурмай* (Богдан 269), рос. *Тармаев* (ТЕ 472), (похідне) *Турмаева* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN IX, 222), пол. *Szturmaj* (SN IX, 351).

**Търмѣј*: укр. Андрѣй *Турмей*, 1756 р. (АК 5, 220), *Турмій* (КПУ Черк. 5, 464).

**Търmidlo* / **Стърmidlo*: рос. *Турмилов* (КПУ Од. 1, 903), пол. *Stormidło* (SN IX, 88).

**Търмакъ* / **Стърмакъ*: укр. *Термак* (ЕТ 683), *Штурмак* (КПУ Льв. 1, 444), *Тарамак* (Новикова 812) < **Тармак* (секундарне -а-), рос. *Търмаков* (ЖПТ), макед. *Турмаковски* (Речник ПКМ II, 613), хорв. *Starmak* (Leksik 612) ~ укр. діал. *штурма́к* 'нахаба' (Корзонюк 264), 'спосіб зав'язування хустки рогами назад' (Аркушин 2, 277), (похідне) *потурма́ка* 'безхарактерна й слабовільна людина' (Паламарчук 30), рос. діал. *сторма́к* 'залізни вила' (СРНГ 41, 237), (похідне) *затурма́чить* 'заволокти небо хмарами' (СРГК 2, 221), болг. діал. *търма́к* 'граблі' (Швецова 96).

Словотвірно з цими прототипами пов'язані **Търмащ* / **Стърмащ*, відновлення яких ґрунтується на укр. *Штурмач* (Богдан 269), ст.-рос. (похідне) *Тормачева*, XVII ст. — назва пустища (ОПКН 123).

**Търмикъ* / **Стърмикъ*, **Стърмиць*: хорв. *Trmik*, *Strmić* (Leksik 620, 689), пол. *Starmik* (SN IX, 31), чеськ. *Trmík* (ЧП).

**Търмъкъ*: пол. *Turmek* (SN IX, 627).

**Стърмъсь*: хорв. *Strmec* (Leksik 619).

***Търманъ** / ***Стърманъ**: ст.-рос. (похідне) *Торманово*, 1627–1630 рр. — ліммонім у колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 36), рос. *Стырман* (САМ 220), *Стурман* (КП Твер.), (похідні) *Торманово* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IX, 142), *Штырманова* — назва балки в басейні Нижнього Дону (Отин 2, 8), хорв. *Strman*, *Starman*, *Sturman*, *Štrman*, *Šturman*, *Torman* (Leksik 612, 619, 663, 664, 695), пол. *Tormanowski* (SN IX, 496) ~ рос. діал. *тармáн* ‘старий одяг’ (СРГС 5, 32).

***Търминъ**: ст.-рос. Осип *Турмин*, 1585 р. (Веселовский 338), рос. *Тармин* (КПУ Дон. 13, 423).

***Търмонъ**, ***Търмонь**: укр. *Турмон* (КПУ Луг. 5, 535), рос. *Тармонин* (САМ 223).

***Търмагъ** / ***Стърмагъ**, ***Стърмагъ**: укр. *Штурмаревиц* (Горпинич 385), рос. *Стурмаров* (Сиксль 742), хорв. *Šturmar* (Leksik 664), пол. *Turmarz* (SN IX, 627).

***Търмаса**, ***Търмась**: укр. *Тармаса* (КПУ Харк. 17, 294), *Тормас* (РУС 421), рос. *Турмасов* (Ряз. КП I, 47), (похідне) *Турмасово* — назва населеного пункту в колишній Тамбовській губ. (Списки Тамб. 183), пол. *Tarmas*, *Tormas* (SN IX, 496, 564).

***Търмоса**, ***Търмосъ**: укр. Ярмола *Тармосенко*, 1718 р. (ПЧП 79), *Тормос*, *Тормоса* (СКТ 810), ст.-рос. *Тормосово*, XVII ст. — топонім в історичній Новгородській землі (НПК VI, 432), рос. *Тырмос* (КЛ 2005, № 40–52, 203), *Тормоса* (КПУ Дн. 12/1, 255), *Тармосин* (САМ 223), ст.-блр. Трохимъ *Тормосичъ*, XVI ст. (АВК XVII, 83), блр. (похідне) *Тормосово* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 265), пол. *Tarmos* (SN IX, 496);

~ рос. діал. *тормосá* ‘метушлива жінка’ (ССГ 10, 192), *тармасá* ‘легковажна, поспішлива’ (Добровольский 903), блр. діал. *тармасá* ‘метушня, тяганина, смикання’ (Параскевіч 275), *тармасуха* ‘назва танцю’ (Барадулін 475).

***Търмузъ**: укр. *Турмис* (НД 269).

***Търмахъ**, ***Търмашь** / ***Стърмахъ**: рос. *Тормахов* (Літ. ЖС 2010, № 20, 74), *Тормашев* (КПУ Дон. 17, 291), хорв. *Tormaš* (Leksik 685), ст.-слвц. Adam *Starmach*, 1625 р. (UFP II, 202) ~ рос. діал. *тирмáш* ‘молодіжна вечірка’ (СРНГ 44, 134).

***Търмохъ**, ***Търмоша** / ***Стърмоша**: ст.-рос. Онашка, прозвище *Тормох*, 1598 р. (Копанев 1966: 170), рос. *Стормошин*, XVIII ст. (КИР

243), (похідне) *Тормошино* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IX, 143).

***Търмѣша**: рос. *Тормшин* (ПОРА 408).

***Търмуъ**: ст.-рос. *Турмышев* Дуван, 1591 р. (Веселовский 326), Петр Семенов сын *Турмышев*, 1646 р. (ПКВ 128), *Тормышевъ* Сафон, *Турмышевъ* Ларь, XVII ст. (МИВ 2, 56, 93), (похідне) *Турмышева*, 1628 р. — назва пустища в Рязанській землі (ПКРК I/3, 941), рос. *Тармышев* (ТСД 4, 836), *Тормышев* (СКТ 810), *Турмышев* (ИС 85).

***Търmata** / ***Стърmata**, ***Търmota** / ***Стърmota**, ***Търmeta** / ***Стърmeta**: хорв. *Sirmata*, *Sirmota*, *Širmeta*, *Širmota* (Leksik 619, 620, 663), чеськ. *Trmata*, *Trmota* (ЧП).

***Търmотъ**: укр. *Тормантовський* (РУС 421), слов'ян. *Турмантов* (Рамієч 2, 518) — форми з розщепленим назальним.

***Търмазъ**, ***Търmoза**: рос. *Тармозин* (ЖПТ), *Тормазов* (м. Костомукша, Карелія), *Тамразов* (КП Твер.) < **Тармазов*, (похідне) *Турмазово* — ойконім у колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN IX, 222) ~ рос. діал. *тормоза* 'базікало' (Оссовецкий 561), блр. діал. *тармаза* 'непосидько' (СБГ 5, 90).

Можна відновити також окремі префіксальні похідні та форми типу *composita*:

Ботърма** (Ротърма**): ст.-рос. *Буторма*, 1600 р. (Тупиков 73), (похідні) *Ботормакин*, 1623 р. (Полякова 37), блр. *Буцюрмы* — ойконім у Гродненській обл. (Рап. Гр. 42), співвідносні з укр. діал. *бутурма* 'жировий шар на лівій стороні шкіри, який зрізується під час обробки' (Василенко 156), рос. діал. *бутормá* 'заметіль, завірюха' (СГРС 1, 232), *батарма* у виразі *вниз батармами* 'догори ногами' (СВор. Г 1, 78).

***Котърма**: ст.-рос. Дениско *Кутормин*, 1629 р. (КВ 151), (похідне) *Котормино* — ойконім у колишній Московській губ. (ОПКМ 278) ~ блр. діал. *коцюрма* 'сум'яття, колективна сварка', *куцэрэмка* 'завада, шум, безлад' (ТС 2, 229, 255).

***Котърмуъ**: укр. *Котормус* (ТД Дрогобич 224).

***Ратърминъ**: рос. Макаръ *Патырминъ*, 1769 р. (Травчетов 36), *Патырмин* (ЖПТ).

***Ситърманъ**: блр. *Сітарман* (Памяць Петр. 121).

***Сотърма**: ст.-укр. (похідне) *Sutormince*, 1612 р., сучасне *Шутроминці* — ойконім у Тернопільській обл. (Крикун 414), укр. *Шу-*

турма (Богдан 271), блр. *Суторьма* (м. Гомель), *Сутормин* (м. Вітебськ), ст.-рос. *Суторма* Федоров сын Веревкин, 1550 р. (ТК 1550 г.: 179), *Суторма* Кузьминъ Бредихинъ, 1594 р. (Смирнов ОУ 166), Івашко Корниловъ, прозвище *Суторма*, 1627–1630 рр. (Сторожев II, 103), рос. *Сутормин*, помилково віднесене до балтизмів (Лекомцева 94), рос., блр. (похідні) *Сутурмино* (2), *Суторминская* — топоніми в колишніх Калузькій, Вітебській, В'ятській губ. (Vasmer RGN VIII, 655).

Стосовно апелятивної основи для цих і подібних антропонімів пор. рос. діал. *сўторма* 'суета, безлад' (Даль 4, 365), *сутурма́* 'т. с.' (СРНГ 42, 323), блр. *сўторма* 'велике скупчення, збіговисько' (Носович 625), діал. *сўтарма* 'безлад, гармидер' (Бялькевіч 428). Див. ще (Фасмер III, 811–812).

**Šetŕma*: укр. *Шатурма* (РІ ІФ 4, 197), *Шотурма* (Богдан 267) ~ рос. діал. *житорма* 'скупий' (Магницький Особенности 20) < **шиторма* (експресивне одзвінчення), *шутурма́* 'дурниці, нісенітниці' (СРГСУ 7, 61).

**Tutŕma*: рос. (похідне) *Тутормино* — назва пустища (Кусов 330).

**Tutŕmičь*: ст.-серб. *Tutormich*, 1431 р. (Споменик XI, 78).

**Stŕmoŕsь*: блр. (похідне) *Стармоусово* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 71).

**Tŕmodějь*: рос. (похідне) *Турмадеево* — ойконім у Рязанській обл.

**Tŕmogěзь*: рос. *Тюрморъзовъ*, 1807 р. (Дмитренко 480).

Псл. **Tŕna*, **Tŕnъ* і споріднені праантропоніми

Первісні **Tŕna*, **Tŕnъ* / **Stŕna*, **Stŕnъ*, **Stŕnъ* реконструюються на основі: ст.-рос. Микита *Тырн*, 1497 р. (АСЭИ I, 524), *Тырна*, 1539 р. (Тупиков 408), Іванко *Тырнов*, 1565/66 рр. (ГРМ 376), *Турна*, I пол. XVII ст. (Палагіна 83), рос. *Торн*, *Турн* (ЖПТ), *Штурнев* (КПУ Дон. 22, 209), макед. *Турнов* (Речник ПКМ II, 612), словн. *Turna* (ZSSP 632), хорв. *Turn* (Leksik 695), пол. *Torn*, *Turna* (SN IX, 564, 627), *Storn*, *Storna*, *Sturna*, *Szturna* (SN IX, 88, 128, 351), чеськ. *Torn*, *Turna*, *Turna* (ЧП), мотивовані апелятивами на зразок рос. діал. *тарна́* 'ікра неосетрової риби (судака, коропа і т. п.)' (СРНГ 43, 292), *ты́рна* 'табір у скотарів' (СРГС 5, 112).

Фактичний антропонімний матеріал слов'янських мов досить скупий, однак дає підстави окреслити контури дериваційного гнізда:

***Тьпуга:** рос. *Турныгин* (ЖПТ).

***Тьгнајь, *Тьгнујь:** ст.-рос. *Турнай*, 1564 р. (Веселовский 326), (похідне) *Торнуева*, XVII ст. — назва пустища (ОПКМ 252), рос. *Турнаев* (Memorial), *Тарнуев* (Лет. ЖС 2008, № 31, 253), *Торнуев* (КП Твер.), блр. *Тарнаев* (м. Брест), хорв. *Tarnaj*, *Tornaj*, *Turnaj* (Leksik 672, 685, 695).

***Тьгнака, *Тьгнакъ, *Стьгнакъ, *Стьгнакъ:** укр. *Турнак* (Горпинич 159), рос. *Тарнакин* (КПЧ), *Старнаков* (КПУ Зап. 11/2, 317), хорв. *Tarnak*, *Stornjak* (Leksik 618, 672), пол. *Turnak* (SN IX, 627).

***Тьгнікъ, *Стьгнікъ:** рос. *Торник* (ЖПТ), *Турников* (Глуховцева 2, 267), хорв. *Tarnik* (Leksik 672), пол. *Turnik*, *Starnik* (SN IX, 31, 626).

***Тьгпъсь:** хорв. *Tarnas* (Leksik 672).

***Тьгпнѣ, *Стьгпнѣ:** ст.-укр. *Стырнич*, 1606 р. (повідомлення Яшук Л.В.), хорв. *Tornič*, *Turnič* (Leksik 685, 690).

***Тьгнасъ:** рос. *Турнас* (ЭВИ).

***Тьгнітъ:** укр. *Турнітка* (ПСС 1, 918).

***Тьгnota:** ст.-рос. (похідне) *Торнотино*, 1539/40 рр. — назва пустища в колишньому Тверському пов. (ПМТ 128).

Укр. *Тарнауз* (Переможці Він. 1, 328), ст.-рос. Ілюшка *Торнобаев*, 1698 р. (Полякова 223) — підґрунтя для архетипів ***Тьгпогозъ** (***Тьпогозъ**), ***Тьгпобајь**.

Псл. *Тьгра, *Тьгръ і споріднені праантропоніми

Базові ***Тьгра ж.**, ***Тьгръ ч.** реалізувалися в: укр. *Турпа* (КПУ Хм. 1, 157), *Тирпа* (РІ Терн. 1, 678), *Турена* (Горбаль 6, 1241) — форма з секундарним -е-, ст.-рос. (похідне) *Топрино*, 1589—1590 рр. (Федышин 27) < **Торпино*, рос. *Торпов* (КПУ Луг. 2, 329), *Турп*, *Тырпа* (ЖПТ), (похідні) *Тырново*, *Торново* — ойконіми в колишніх Олонецькій та Смоленській губ. (Списки Олонец. 230; Vasmer RGN IX, 145), ст.-блр. *Стурп*, 1541 р. (Усціновіч 1975: 173), макед. *Трпов* (Речник ПКМ II, 606), слвн. *Trpin* (ZSSP 651), пол. *Tarpa*, *Turpa*

(SN IX, 498, 650), чеськ. *Турра* (ЧП), словц. (похідне) *Trpín* — ойконім (Majtán 1972: 426), слов'ян. *Торна* (Магницький 86), запозичене чувашами.

У російських діалектах збереглися відповідні апелютиви: *торп* 'головль', *турпá* 'дурепа' (ССГ 10, 215), *тóрна* 'форель', 'лосось' (СРГК 6, 496). Сюди ж блр. *тарпá*, *торп* 'стирта', пол. *tarp*, *torp*, *storp*, зафіксовані під 1505 р., які відносять до балтизмів (Лаучюте 34).

Укр. *Стрипа* (ЄР 400) < **Стирпа* (метатеза), блр. *Старнович* (м. Бобруйськ), чеськ. *Štrpka* (ЧП) — свідчення імовірності базових **Стъгра*, **Стъгръ*.

До кола потенційних праантропонімів можна віднести:

**Тъграјь*: укр. *Тарнай* (ПІ Дн. 4/3, 302), *Торнай* (КПУ Харк. 11/2, 362), рос. *Тарнай* (ЖПТ), *Турнаев* (Лет. ЖС 2007, № 1–13, 185).

**Тъгрѣйъ* / **Стъгрѣйъ*: ст.-рос. Савлук *Турпеев*, 1551 р. (Веселовський 326), Савелей Семеновъ сынъ *Турпѣевъ*, 1559 р. (Шумаков Обзор, 35), рос. *Стырпейко* (ПККГ 1907: 169). Сюди ж слов'ян. Касперъ Юр. *Тырпейко*, 1599 р., Петръ *Стырпейка*, згадані в середньовічних документах Віленського центрального архіву (ОДВ V, 204; VII, 77).

У цьому контексті можна розглядати походження етнічної назви *турпѣи* — частини племені торків, вихідців зі степів, які жили на лівому березі Дніпра. В Лаврентіївському літописі вони згадуються під 1150 р. (ПСРЛ I, 326), традиційно цю назву тлумачать як тюркізм. Див. (Баскаков ТЛ 66 — з оглядом версій).

**Тъгриуйъ*: рос. *Турпугев* (ЖПТ).

**Тъгрига*: рос. *Турпигин* (КП Алтай 2, 124).

**търгуга*: рос. діал. *торпыга* 'про недолугу людину' (СРНГ 44, 291).

**Тъгракъ* / **Стъгракъ*: укр. Тимѣшъ *Турпакъ*, 1756 р. (АК 5, 59), *Турпак* (Горпинич 289), *Турпак* / *Турпак* (Красовський 149), *Тарпак* (Горпинич 57) < **Тарпак*, *Страпак* (Переможці Він. 2, 742) < **Старпак* (метатеза), рос. *Торпак* (КПСК 472), *Турпак* (Новикова 845), пол. *Turpak* (SN IX, 650), чеськ. *Turpak* (ЧП), *Trpák* (Beneš 290), словц. *Trpák* — прізвисько (Orlovský 359).

Щодо їх мотивації пор.: укр. діал. *штурпáк* 'кукса, залишок скаліченої або ампутованої руки, ноги, пальців' (Євтушок 135), 'незнайко' (Брилінський 106), 'стара людина' (СБук. Г 679), 'юнак' (СУГО 219), 'дурень, незграбна людина' (ЕСУМ 6, 483), 'старий

віник' (Матіїв 529), *штирпак* 'деревце без верхівки, дрючок' (Піпаш, Галас 229), пол. діал. *szturpak* 'незграбна людина' (ЕСУМ 6, 483), < **stǫrakъ* — форма з мобільним *s-*, рос. діал. *турпак* 'сорока' (СРГС 5, 106), 'про розумово обмежену людину' (ССГ 10, 185), блр. діал. *тырпачык* 'зламаний ніж' (Бялькевіч 449), *тарпак* 'борона' (Крыўко 1992: 74), співвідносні з дієслівною лексикою на зразок блр. діал. *тырпачыць* 'різати, шаткувати' (Янкова 364) і под.

Із псл. **Търакъ* пов'язане **Тъграѣ* < **Тъгракъ*, яке відобразилося в рос. *Тарпачев* (ТПП 236), *Торпачев* (Лет. ЖС 2008, № 43, 226), блр. *Торпачев* (м. Мінськ), пол. *Tarpacz* (SN IX, 498).

**Търадло*: рос. *Турпалов* (ЕТ 716), *Турпал* — прізвисько (Вальтер, Мокиєнко 549), (похідні) *Турпалово* — назва пустища на Псковщині (Василев 3, 323), *Турпалово* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN IX, 226). Стосовно апелятива — псл. **тырадло*, співвідносного з дієсловом **тырати*, — пор., наприклад, укр. діал. *тарпати* 'сіпати, шарпати, смикати кого-, що-небудь' (Турчин 310), пол. діал. *тарпа́с* 'сіпати, скувати', *тыра́с* 'у гніві шарпати кого-небудь, непокоїти' (Karłowicz 5, 389, 455).

**Търѣка*: укр. *Турп'ка*, 1721 р. (ДІП II, 95), *Турніка* (КПУ Полт. 5, 105) і под.

**Тъгрикъ*: рос. *Турпиков* (РУС 426), пол. *Tarpik* (SN IX, 498).

Псл. **Тъгриѣ*, пов'язане з **Тъгрикъ* чи **Тъгриѣ*, реконструюється на основі укр. *Турпич* (Радіон 139), ст.-рос. Нестерко Семенов сын *Турпичев*, 1623 р. (Полякова 218), *Турпичево*, XVII ст. — ойконім у колишній Московській губ. (ОПКМ 186).

**Тъгръко*, **Стъгръка*: макед. *Трпковиќ* (Речник ПКМ II, 605), чеськ. *Štrpka* (ЧП).

**Тъгула*: укр. *Тарпула* (КПУ Дон. 18, 44).

**тыгуль*: блр. діал. *турпы* 'ль 'кругляк, шматок колоди' (МАСМ 98).

**Тъграпъ*, **Тъграпъ* / **Стъграпъ*: укр. *Торпан* (Горпинич 289), *Тарапан* — сучасне прізвисько в Ровенській обл. < **Тарпан*, блр. (похідне) *Торпаны* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 129), ст.-рос. Перша *Тарпанов*, 1473 р. (АСЗ I, 264), Васюк *Турпанов*, 1527 р. (АСМ 1479–1571 рр.: 41), Ондришка *Турпан*, 1651 р. (РМ 203), Петр Иванович *Торпанов*, 1673 р. (Токмаков 1883: 12), Фроль *Торпановъ*, 1694 р. (МИИМ 26), рос. Игнатій *Турпановъ*,

1711 р. (Сиб. города 21), *Торпанев*, 1716 р. (ПМД 163), *Тарпанов* (КПУ Дн. 12/1, 648), рос. *Турпан* (ЖПТ), (похідні) *Тарпановка* — ойконім у колишній Самарській губ. (Vasmer RGN IX, 15), *Турпаново* — назва поселення в Пермській обл. (ПО 498), макед. *Трпанов* (Речник ПКМ II, 603), словц. *Strpan*, XVIII ст. (Bernát 102).

Щодо мотивації пор., наприклад, укр. діал. *тарпán* 'дикий кінь' (Грінченко 4, 248), *турпán* 'квітчаста хустка' (СБук. Г. 556), 'птах з родини качах, *Oidemia fusca* L. (*Melanitta pusca*)', *турпáник* 'покривало' (КБ 236), рос. *турпán* 'т. с.' (ЕСУМ 5, 684), діал. *тарпán* 'коротка коса' (СРГО 2, 212), *торпán* 'пустун' (СРНГ 44, 290), *торпаніть* 'швидко бігти' (ЯОС 9, 111), пол. діал. *turpan* 'вид качок' (ЕСУМ 5, 684).

***Търпень**: слов'ян. Івашка *Турпень*, 1492 р. (ДМА I, 35), пол. *Turpień* (SN IX, 650).

***Търпиль**: пол. *Турпин* (SN IX, 650).

***Търпль'а**: ст.-рос. Ганка *Тарпнинь*, 1700 р. (Тюмень 40).

***Търпась**: укр. *Тарпас* (КПУ Черк. 8, 258) < **Тарпас*, рос. (похідне) *Тырпасовская* — ойконім в Архангельській обл.

***Търпось**: ст.-рос. (похідне) *Торпосовская*, 1562 р. — мікротопонім у колишньому Костромському пов. (АФЗХ 1506—1613 гг.: 147).

***Търпaть(ь)**: укр. *Тарпата* (Горпинич 259) < **Тарпата*, рос. *Торпaтин* (ТСД 4, 754), пол. *Tarpata* (SN IX, 498) ~ пол. діал. *tarpaty* 'косматий, наприклад, жупан' (Kałowicz 5, 389).

***Търпета**: ст.-укр. Ілко *Турпѣтенко*, 1649 р. (Реєстр 252), укр. *Турпетка* (КПУ Луг. 12, 555).

На основі ст.-рос. *Торпя*, 1683 р. (ОЧ 73) можна відновлювати посл. ***Търпѣ**.

***Търпita**, ***Търпить**: укр. *Турпiтко* (КПУ Полт. 106), рос. *Турпiтов* (КПУ Полт. 1, 389).

***Търпотa**: укр. *Тарпота* (Горбаль 5, 375), словн. *Trpotic* (ZSSP 651).

***Търпась**: рос. *Торпашев* (КПУ Ув. Дон. 2, 500).

***Търпиšче**: рос. *Тарпищев* (Лет. ГС 2003, № 47, 43), *Турпищева* ж. (КЛ 2005, № 27—39, 196) ~ рос. діал. *тoрпище* 'тканина з найгрубшого прядива; постілка' (ЯОС 9, 111), 'ковдра' (СРГС 5, 72).

***Търпиш**, ***Търпиш**: рос. *Тарпишов* (Новикова 814), макед. *Трпушевский* (Речник ПКМ II, 606), чеськ. *Turpiš* (ЧП) ~ рос. діал. *торпу-*

ши мн. 'в'язані рукавиці' (Фасмер IV, 87 — «неясно»), *торпѹша* ж., *торпѹши* мн. 'взуття великого розміру' (СВГ I1, 47).

Слов'ян. *Тарпоруцкый* (Ратиєс 2, 42) — підгрунтя для псл. *Търроѣкъѣ.

Псл. *Tъrsa, *Tъrsъ і споріднені праантропоніми

Слов'янська антропонімна лексика з основою *Tъrs- сповна не виявлена й не описана. Труднощі фонетичного характеру (тобто наявність групи *rs* у незмінному вигляді) в даному разі не викликають застережень, оскільки *rs* послідовно простежується й в архетипах на зразок *bъrsati(sę), *dъrsati, *mъrsiti(sę) (ЭССЯ 3, 130—131; 5, 225; 20, 253—254), а також у фрагментах праслов'янської апелятивної та пропріальної лексики, яку об'єднують основи *(s)kъrs- / *(S)kъrs-, *(s)kors- / *(S)kors-, *čъrs- / *Čъrs-, *ščъrs- / *Ščъrs- (Козлова 1997: 178—183, 194—195), *sъrs- / *Sъrs- (Козлова IV, 103—106). Спеціально про збереження групи *rs* див. (Козлова 1990: 339—349). До уваги слід узяти також факт п'ятифонемної реалізації голосного *ъ* у сполучі *ъr* (принаймні для східнослов'янського лінгвального континууму), описаного у фаховій літературі (Козлова 1997: 14—30).

Базові, дериваційно не ускладнені, псл. *Tъrsa, *Tъrsъ відновлюються з огляду на: укр. Трохимъ *Тырса*, 1756 р. (АК 5, 142), Терешко *Турса*, 1770 р. (Голобуцький 239), Ониско *Терс*, 1784 р. (ИСК 12), *Торса* (РІ Хм. 2, 473), *Турса* (Тернопіль 478), *Тарсенко* (ЖПТ), ст.-рос. (похідне) *Турсово*, 1507 р. — ойконім у колишньому Переславському пов. (АФЗХ 1506—1613 гг.: 17), рос. *Тарс* — прізвисько (СРНГ 43, 294), *Турс*, *Турса*, *Тырса* (ЖПТ), ст.-блр. Микита *Тарса*, 1614 р. (Бірыла 1966: 265), блр. *Тырса* (м. Мінськ), болг. *Търса*, *Търса* (Илчев 477, 501), слвн. *Tars*, *Trs* (ZSSP 632, 651), хорв. *Trs* (Leksik 690), пол. *Tars*, *Tarsa*, *Torsa*, *Turs*, *Tursa* (SN IX, 498, 565, 628), чеськ. *Trs* (ЧП), ст.-слвц. Stanizlaus *Torsa*, 1592 р. (UFP I, 548). Пор. також слов'ян. *Турсъ*, зафіксоване в середньовічних документах І.Я. Спрогісом (Спрогіс ПАУ 157).

Зі слов'янських мов запозичено естонське прізвище *Тарс* (Лен. М 10, 463).

Беручи до уваги лит. *Tūrsa* (LPŽ II, 1089) — прізвище, фрак. *Tarsa* — найменування одного з вождів, який повстав проти римлян у 26 р. н.е. (Тацит I, 50), можна постулювати **Trsā*, **Trsōs* як індоєвропейські прототипи.

Блр. *Старс* — сучасне прізвище в м. Могильові, чеськ. *Štursa* (ЧП) свідчать про ймовірність псл. **Stъrsъ*, **Stъrsa* — варіантів із мобільним *S-*. З ними співвідноситься ад'єктив **Stъrsъ(jь)* > чеськ. *Starsy* (ЧП).

Наведені ономастичні дані відапелятивного походження. Їх можна зіставляти з лексикою на зразок укр. *торс* 'наноси після весняної повені' (Череп. 220), *търса* (бот.) 'ковила волосиста, *Stipa capillata* L.', діал. 'ковила пірчаста, *Stipa pennata* L.', 'осока, *Carex* L. Мак', рос. *ты́рса* 'волосиста ковила' (ЕСУМ 5, 573), блр. діал. *ты́рса* 'опилки, сміття' (Бялькевіч 449), болг. діал. *търса* 'викорчуваний ліс', схв. *trs* 'лоза, сучок на лозі', слвн. *trs* 'стебло рослини; качан кукурудзи' (наводяться за: Куркина 2011: 106–107), чеськ. діал. *trs* 'jádro zelné hlávky' (Hruška 101) і под. По-іншому генезис південнослов'янських фактів осмислено в (Лома 91–107).

**Tъrsa* співвідносне з дієсловом **tъrsati* > укр. *торсати* 'смикати, шарпати, трясти, штовхати', чеськ. *trsati* 'танцювати (дригаючи)', 'видобувати звуки з музичних інструментів швидкими рухами' (ЕСУМ 5, 608), макед. діал. *трси* 'чистити', схв. діал. *трсім* 'різати; рубати' (цит. за: Куркина 2011: 47). Укладачі "Етимологічного словника української мови" розглядають наведені факти як результат видозміни форми *торзати*, однак *торсати* і *торзати* — рівноцінні, незалежні лексеми, які різняться лише кореневими детермінативами.

Діалектна лексика східнослов'янських мов дає підстави для відновлення дієслів на -*nq-* — **tъrsnqti* та на -*ovati* — **tъrsovati*: укр. *торснути* 'смикати, смикнути' (Лизанець 2, 92), рос. *тарсовать* 'бити байдики' (СРГП 296).

Реконструйовані нижче суфіксально ускладнені деривати, об'єднані під відповідними праслов'янськими гаслами, в основному відапелятивного походження, хоча ці апелятиви не завжди фіксуються в лексикографічних джерелах.

**Tъrsaјь*: рос. *Турсаев* (КПУ Харк. 20, 196), *Тарсаев* (Новикова 814), хорв. *Trsaj* (Leksik 690).

***Търсѣйъ**: рос. (похідне) *Тарсеево* — ойконім у колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN IX, 15), історично — *Тарсѣево*, 1643 р. (ИПА 26).

***Търсујъ**: рос. *Торсуев* (Снежневский 23).

***търсѣйъ**: рос. діал. *тѣрсѣй* 'єдина дитина в сім'ї' (СРГ Коми 318).

***Търсикъ**, ***Стърсикъ**: рос. *Тырси́ков* — сучасне прізвище ~ діал. *тѣрсик* 'непосидючий' (СРНГ 44, 291), *ты́рси́к* 'козубок з бересту' (Даль 4, 448), пол. *Starsik* (SN IX, 33).

***Търсиць**: хорв. *Trsić* (Leksik 690).

***Търсъкъ**: ст.-рос. Яковъ *Тырсковь*, 1673 р. (Доп. АИ VIII, 95), Пронко Кононовъ синъ *Торсковъ*, 1680 р. (Томск 119), рос. *Тарсков* (СП 343), *Турсков* (ЖПТ), чеськ. *Trsek* (ЧП).

***Търсакъ**, ***Стърс'акъ** / ***Търсаць** < ***Търсакъ**: ст.-рос. Любим *Тарсаков*, 1649 р. (СУ 418), рос. *Тарсаков* (КПУ Дон. 18, 44), (похідне) *Тарсаковский* — гідронім у бас. Оки, в колишній Тульській губ. (Смолицкая 284), пол. *Starsiak*, *Stursiak* (SN IX, 33, 128), чеськ. *Starsiak* (ЧП).

***Търсукъ**, ***Търс'укъ**: укр. Процко *Турсукъ*, 1756 р. (АК 5, 183), ст.-рос. Иван *Тарсуков*, XV ст. (АСЭИ I, 519), Фотѣи *Торсуков*, 1637 р. (ПЮН ОК 246), Максим *Турсук*, 1681 р. (КПЯ 193), рос. *Тарсуков*, 1716 р. (ПМД 64), *Торсуков* (КПУ Дон. 7, 495), пол. *Tarsiuk* (SN IX, 498). Антропонім **Търсук* відобразився також у назвах поселень: ст.-рос. *Понкино Тарсуково*, 1562 р. (ИСОК 106), *Торсуки*, 1627–1629 рр. — у колишньому Оболенському пов. (Рождественский 203), рос. *Тарсуки* — в колишній Калузькій губ., *Турсуково* — в колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN IX, 15, 226).

До цього списку слід долучити д.-руськ. *Тарсукъ*, 1183 р. — ім'я половецького князя, убитого в поєдинку русів з половцями за рікою Углом (ПСРЛ I, 167; II, 128, 139; X, 11), яке відносять до тюркізмів (Шабашов 351). Стосовно слов'янського компонента в половецькому антропоніміконі, то *Тарсукъ* — не поодиноке найменування. Пор. ще: *Кобяк* — ім'я половецького хана XII ст., який воював проти християнської Русі (із **Колбяк* < **Кѣlb'акъ*), *Кобан* — ім'я половецького князя, яким протистояв Ростислава Рюрикович (із **Колбан* < **Кѣlbанъ*), *Кайга* — ім'я одного з очільників половців, з якими воював князь Ігор (< **Кѣlga*), *Кончак* — половецький хан, 1185 р. (< **Кѣlčакъ*), *Сугр* < **Сург* < **Сѣргъ*, *Сурбар* < **Сѣrбаръ*, *Сърчан* < **Сѣrчанъ*, *Шарукан* < **Шаркан* (секундарне -у-) < **Сѣrканъ* та ін.,

генетична належність яких до слов'янської лексико-словотвірної системи обґрунтована Р.М. Козловою (Казлова III, 66, 72, 223–224, 232; Козлова IV, 66, 111–112, 119). Половецька ономастика, — на думку дослідниці, — однозначно вказує на те, що перед нами не тюркський етнос, а руський, який не прийняв християнство.

Наведені антропоніми мають апелювативне підґрунтя: рос. діал. *турсу́к* 'дурень' (СРГПр. 4, 84), *тарсу́к*, *турсу́к* 'товста неповоротка дитина' (ИОС 3, 75–76), *тарсу́к* 'берестяна корзина без ручок', *турсу́к* 'великий кошик з вербових гілок із двома ручками' (Элиасов 409, 418), 'шкіряна торбинка для зберігання шроту і пістонів' (Чикачев 58).

Від **tъrsukъ* утворено дієслово **tъrsučiti*, яке продовжує рос. діал. *турсу́чить* 'рвати, сіпати' (Фасмер IV, 125 — «неясне»), 'трясти, мучити, штовхати, сіпати' (Ткаченко 202), 'бити, давати стусанів' (Караулов 109).

***Търсалъ**: пол. *Tarsalewicz, Tarsalewski, Torsalewska* (SN IX, 498, 565).

***Търсанъ**: рос. *Тарсанов* (КПЧ), *Турсанов* (Pamięć 2, 364), (похідне) *Тарсановской* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 15), болг. *Търсан* (Илчев 501), хорв. *Tursan* (Leksik 695), пол. *Tursan* (SN IX, 628). Зі слов'янських мов запозичено румунське прізвище *Tursan*, яке не має певної етимології (Constantinescu 395).

***Търсенъ**: ст.-рос. *Турсень*, 1545 р., *Иван Турсенев*, 1585 р. (Веселовский 326), (похідне) *Турсенев* — назва починка в колишній Нижегородській губ. (ПИНД 328).

***Търсинъ**: ст.-рос. *Турсинъ* *Иванъ*, 1664 р. (РИБ XI, 323), рос. *Тарсин*, *Тырсин* (ЖПТ), *Турсин* (Pamięć 2, 443). Стосовно деривації це, найімовірніше, патронім на *-инъ*.

***Търсуныъ**: ст.-рос. *Ивашко Турсунов*, 1623 р. (Полякова 227), рос. *Тарсунов* (ЖПТ), *Торсунов* (КПУ Ник. 5, 236), *Турсунов* (КПУ Сум. 3, 336), (похідне) *Торсуново* — ойконім у колишній Рязанській губ. (Vasmer RGN IX, 145), хорв. *Tursun* (Leksik 695), словц. *Tursunov* (TZ Bratislava 372) ~ рос. діал. *турсу́н* 'шкіряний мішок' (ССГ 10, 215).

***Търсевъ**, ***Търсовъ** — патроніми на *-евъ*, *-овъ* — реконструюються на базі рос. *Тарсев* (КПЧ), *Турсов* (КПУ Харк. 2, 262), *Тырсов* (ЖПТ), блр. *Турсов* (м. Вітебськ), пол. *Tarsow* (SN IX, 490).

На основі хорватських антропонімів *Trsoglavac*, *Trsoglavić*, *Strsoglavac* (Leksik 620, 690) можна постулювати імовірність псл. ***Търsogolvъ**, ***Стърsogolvъ**. Рос. *Верхотурсов* (КПУ Харк. 7, 55) дозволяє відновити композитний архетип ***Върхотърсъ** як потенційний праантропонім.

Пор. ще деякі префіксальні деривати:

***Катърсъ**: блр. (похідне) *Каторсы* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 200).

***Котърсъ**: чеськ. *Kotrs* (ЧП).

***Мотърса**: ст.-рос. *Мотарсинъ* (РДШ II, 611).

Псл. ***Търта**, ***Търтъ**, ***Търто** і споріднені праантропоніми

Базові псл. ***Търта**, ***Търтъ**, ***Търто** відновлюються на основі ст.-укр. Жадан *Туртовенко*, 1649 р. (Реєстр 41), укр. *Тарта* (КПУ Од. 11, 276), *Тортенко* (КПУ Ув. Дон. 11, 224) — патроніми на -енко, *Турта* (Горпинич 178), ст.-рос. Юрій *Тыртов*, 1459 р. (Веселовский 328), Іванъ Васильєвъ с. *Тыртовъ*, 1539 р. (Тупиков 794), Зык *Тыртов*, 1570 р. (РК 1475—1605: II/2, 258), рос. *Туртовъ*, 1710 р. (ДМА X, 518), *Тарто* (АКР 1898: 255), макед. *Тортовски* (Речник ПКМ II, 575). Форми з -ур- та -ыр- рефлексациєю кореневої сполуки -ѣr- відобразилася також у топонімії східнослов'янських земель, пор. назви населених пунктів: ст.-рос. *Тутрова*, 1616—1617 рр. — ойконім у колишньому Мещерському пов. (Черменський 53) < **Туртова*, рос. *Туртино*, *Туртовский Починок*, *Тыртово*, *Тыртовы* — в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 227, 239), *Туртовский верх* — мікротопонім (ПКТК 1, 580), *Турты* — ойконім у Тульській обл., укр. *Туртовка* — у Катеринославській губ. (Vasmer RGN IX, 227), опріч поодиноких форм із нормальною з точки зору правил історичних граматик східнослов'янських мов огласовкою -ор-: *Тортов Мыс* — назва хутора у колишній Вологодській губ. (Список ЮЗР 56). Пор. ще прізвище *Тортинский* (КПУ Од. 9, 262) — виходець із населеного пункту на зразок **Тортин* (-о). Сюди слід долучити факти з інослов'янських антропоніміконів: болг. *Търтов* (Илчев 501), макед. *Тортовски* (Речник ПКМ II, 575), серб. *Трта* (Стојановић 936), хорв. *Tarta*, *Tort*, *Torta*, *Trito* (Leksik 672, 685, 691), пол. *Tatr*, *Tatra*, *Tutro*, *Tytra*, *Tytro* (SN IX, 503, 632,

653) — метатезні варіанти первісних *Tart, Tarta, Turto, Tyrtla, Tyрто*. Стосовно мотивації зішлемося на рос. діал. *ты́рта* 'базікало; сперечальник, сварлива людина' (Даль 4, 448), 'про непосидючу людину' (ТСВГ 138), *тáрта* 'огрядна жінка' (СРГ Прик. 830) < **таp-та* (метатеза), *то́рта* 'форель', 'лосось' (СРГК 6, 496), слвн. *trtà* 'гнучка, кручена навколо осі різка для зв'язування' (Хостник 312), пол. діал. *turta* 'повільна, марудна людина' (Sychta 5, 411), чеськ. діал. *trt* 'vychrtlý kůň' (Bartoš 451). Див. ще (Bezlej IV, 238: *trta*).

Блр. *Тортев* (м. Гомель), хорв. *Trtiev* (Leksik 691), слвц. *Turtev* (TZ Bratislava 372) свідчать про потенційність псл. ***Търтъ**.

На підставі укр. *Спарт* (ОМ 1, 501), *Смурт* (Тернопіль 470), рос. *Спартов* (КПУ Киров. 1, 610), пол. *Storta, Storto, Styrt, Styrtla* (SN IX, 88, 133) можна реконструювати форми з мобільним S-: ***Стърта**, ***Стъртъ**, ***Стърто**.

***Търтајь**: ст.-рос. Стефанъ *Турунтай*, 1693 р. (Сиб. города 104), (похідне) *Турунтаево*, 1588—1589 рр. — ойконім у колишньому Вологодському пов. (ПКРС 1, 36), рос. *Тортаев* (ЖПТ), *Туртаев* (Рамієс 2, 331), *Тарутаев* (КП Твер.) — форма з секундарним -у-, (похідне) *Тартаевский* — ойконім на Ставропіллі (Vasmer RGN IX, 15), хорв. *Trtaj* (Leksik 691).

***търтујь**: рос. діал. *турту́й* 'людина, яка говорить швидко і нерозбірливо' (СРГ Морд. 2, 1351).

***Търтыга**: ст.-рос. *Тыртыга* Козаков сын, 1574 р. (Садиков 467), Лучка *Туртыга*, 1606 р. (Никольский ОССХХVIII), Артюшка Терентьев сын *Туртыга*, 1680—1681 рр. (ППО 155), рос. *Тыртыгин* (КЛ 2009, № 1—13, 281), *Тартыгин* (ЖПТ), *Туртыгин* (ОМ 1, 532). Праформа мотивована відповідним апелятивом, рефлекси якого простежуються в рос. діал. *тарты́га* 'марнотратець' (Доп. 265), 'гульвіса, пияка, забіяка' (Даль 4, 391), *торты́га* 'мерзкий, паскудний мужичок' (Даль 4, 421), *тарты́га* 'п'яниця' (СВГ 11, 10), *турты́га* 'поквапна людина' (Моисеєнко 140).

***Търтакъ**, ***Търт'акъ** / ***Стъртакъ**: укр. *Тартак* (Льв.; Анк.), *Тур-тяк* (Holutiak 399), *Туртяк* (Богдан 308), рос. *Туртаков* (ИС 13), хорв. *Strtak, Šrtak* (Leksik 620, 663), серб. *Тртак* (Дедијер 309), слвн. *Strtak, Šrtak* (ZSSP 584, 623), пол. *Tartak, Turtak* (SN IX, 498, 628), *Turtiak* (SN IX, 628), чеськ. *Turták, Turt'ák* (ЧП), слвц. *Trdák* (Krištof 267).

Із базовим **Tьrtakъ* пов'язане **Тьртаць*, реалізоване в укр. *Тартач* (ПСС 3, 656), рос. Андрей Андреев сын *Тортач*, 1719 р. (Мосин 401) ~ слвц. *trďáč* 'крижі', (старе, XVIII ст.) 'куприк' (HSSJ VI, 109), діал. *tartač* 'т. с.' (Buffa 2004: 284).

**Тьrtika*, **Тьrtikъ* / **Тьrtičь*: укр. *Тортік* (Літ. ГС 2003, № 3, 60), рос. *Тартиков* (СБП 3, 170), *Тьртиков* (ИС 23), *Туртикова* ж. (Лет. АД 2009, № 3, 421), серб. *Тртић* (Пешикан 508), хорв. *Trtika*, *Trtić*, *Tortić* (Leksik 685, 691), чеськ. *Trtlk* (ЧП).

**Тьrtuka*, **Тьrtukъ*: укр. *Тортука* (КС Черк. 2, 77), *Туртука* (КПУ Черк. 6, 395), рос. *Туртуков* (КПУ Луг. 4, 347).

**Тьrtъкъ* / **Стьrtъкъ*: укр. *Торток* (КПУ м. Київ 3, 374), пол. *Turtek*, *Startek*, *Stortek* (SN IX, 34, 88, 628), чеськ. *Trtek* (ЧП) ~ слвц. *trtko* 'дурень' (HSSJ VI, 109).

**Тьrtica*: укр. *Тартиця* (КПУ Дн. 8, 566), хорв. *Trtica* (Leksik 691).

**Тьrtyka*, **Тьrtукъ*: ст.-укр. Миско *Тартыков*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 81), укр. *Тортика* (КПУ Од. 8, 637), ст.-рос. Петрушка Клеменов сын *Тартыка*, 1646 р. (ПКВ 128), Ондрей *Тортыковъ*, 1684 р. (Кабанов 221), пол. *Tartyka* (SN IX, 498).

**Тьrtadlo*: укр. *Тармало* (Літ. ГС 2003, № 5, 57), блр. (похідне) *Тармалы* — мікротопонім у Гродненській обл. (Ламака 302), макед. *Тармалов* (Речник ПКМ II, 533), слвц. *Trtala*, XVIII ст. (Veľnát 104). Стосовно мотивації (віддієслівне похідне на -*dlo*) пор., наприклад, укр. діал. *тартáти* 'везти, таскати' (СУГО 189), рос. діал. *стартáть* 'доставити куди-н., відвезти кого-н.' (СРНГ 41, 84), *тартáть* 'нести' (ССГ 10, 170).

**Тьrtidlo*: укр. *Тартила* (КПУ Ник. 2, 97), ст.-рос. (похідне) *Туртилово* Корованово, 1500 р. — ойконім у колишній Новгородській губ. (Сергий 81), рос. *Тартилов* (КПУ Зап. 1/2, 201), ст.-блр. Андрей *Тортиль*, 1586 р. (ОДВ VII, 182), *Тортило* Миколай, XVI ст. (ОДВ I, 56). Пор. також слов'ян. Лавринъ *Тортиловичъ* (Спрогис ПАУ 156).

**Тьrtola*, **Тьrtol'a*, **Тьrtolъ* / **Тьrtulъ*, **Тьrtula*, **Тьrtul'a*: укр. *Тартола* (КПУ Дон. 9, 491), *Туртуляк* (СП 355), рос. (похідне) *Тортолово* — ойконім у колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN IX, 146), хорв. *Trtolja*, *Tortul* (Leksik 685), пол. *Tartula* (SN IX, 498) ~ чеськ. діал. *trtula* 'метушлива жінка' (Sochova 251), слвц. *trtol* 'крижі' (HSSJ VI, 109).

***Търтимъ** — дієприкметник на *-i-m- — континує ст.-блр. Богдан *Тартим*, 1570 р. (АВК XXXI, 24).

***Търтанъ**, ***Търтань**: укр. *Тартан* (НКП Од. 1, 478), *Туртан* (РУС 426), рос. *Тартанов* (КП Твер.), *Тортанов* (ЖПТ), *Тыртановъ*, 1756 р. (ОД 63), *Туртанов* (КП Твер.), хорв. *Trtanj*, *Turtanić* (Leksik 691), пол. *Tyrtania* (SN IX, 651) ~ пол. діал. *tyrtan* 'маслянка' (Karłowicz 5, 456).

Сюди логічно долучити назву підрозділу чорних клобуків *тапрани*, які згадуються в "Слові о полку Ігоревім". Припускають, що *тапрани* — це воїни та слуги, які складали великий родовий гурт на чолі з *Татраном* (Баскаков ТЛ 131–133). Антропонім *Татран* можна розцінювати як метатезний варіант первісного **Тартан* — генетично слов'янський.

***Търтина**, ***Търтинъ**: слов'ян. *Туртинъ* Яковичъ, 1528 р. (ЛМ I/3, 104), укр. *Тортина* (КПУ Льв. 3, 164).

***Търтопъ**, ***Търтопъ**: хорв. *Trton*, *Trtonj* (Leksik 691), пол. *Turton*, *Turtoń* (SN IX, 628), чеськ. *Trtoň* (ЧП) ~ чеськ. діал. *trtoň* 'дурень' (Bartoš 451).

***Търтуна**, ***Търтунъ**, ***Търтунъ**: рос. *Тортунов* — сучасне прізвище, пол. *Tortuna*, *Tortuń* (SN IX, 565).

***Търтунъ**: пол. *Tortyna* (SN IX, 565).

***Търтъпъ(ъ)**: хорв. (похідне) *Trtnik* (Leksik 691).

Компактну групу утворюють похідні з -r- у суфіксальній морфемі:

***Търтага**, ***Търтагъ**: рос. (похідне) *Тартарова* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN IX, 16), ст.-пол. *Tartara*, 1404 р. (SSNO V, 428), пол. *Tartara* (SN IX, 498).

***Търтора**, ***Търторъ**: хорв. *Tartora*, *Tortora* (Leksik 672, 685), (похідне) *Trtoric* — ойконім у Боснії і Герцеговині (Im. m. 443).

***Търтура**, ***Търтуръ**: укр. *Туртура* (Богдан 308), рос. *Тартур* (Лет. ЖС 2006, № 1–13, 184), *Туртурин* (КПУ Од. 1, 904), *Туртуров* (Глуховцева 2, 267).

***Търтуръ**: рос. *Тыртыр* (КПУ Зап. 11/2, 372), *Тартиркін* (Новикова 814).

Деривати з консонантом -s- у суфіксі:

***Търтасъ**, ***Търтасъ**: укр. *Тартас* (НКП Кіров. 533), *Тартасюк* (КПУ м. Київ 3, 326), пол. *Tartas*, *Tartaś*, *Turtas* (SN IX, 498, 628);

~ укр. діал. *tartác* 'шум, галас', пол. *tartas* 'шум, галас, гомін, гуркіт, гармидер, розгардіяш', чеськ., слвц. *tartas* 'шум, гуркіт' (ЕСУМ 5, 525).

***Тѣртусъ**, ***Тѣртусъ**, ***Тѣртисъ**: укр. *Тартус* (Стехна 13), ст.-рос. (похідне) *Туртусово*, XV ст. — ойконім на Новгородщині (НПК II, 169), пол. *Tatrys* (SN IX, 503) < **Tartys* (метатеза), слов'ян. *Тортисъ*, 1589 р. (ОДВ VIII, 129) ~ укр. діал. *туртұс* 'стук, гуркіт' (ЕСУМ 5, 685).

***Тѣртатъ(ь)**: слов'ян. *Трматов* (АУЛ 2, 948).

Похідні з консонантом -ʒ- у суфіксальній морфемі:

***Тѣрташь**: укр. *Тарташ* (Хм.), рос. *Тарташев* (КС Дон. 2, 148) ~ кашуб. *turtáš* 'маруда' (Sychta 5, 411).

***Тѣртешь**: ст.-серб. (похідне) *Тоурьтешева вода*, 1327 р. — топонім (Monumenta 87).

***Тѣртошь**: (похідне) *Trtoševo* — ойконім на терені Боснії та Герцеговини (Im. m. 443), слвц. *Trtoš* (Krištof 212) ~ укр. діал. *тórтош* 'завивка' (Алмашій 115).

***Тѣртушь**: рос. *Туртушова ж.* (Книги РФ VI, 205).

***Тѣртуша**, ***Тѣртушь**: укр. *Тартиш* (КПУ Льв. 4, 673), *Тиртиш*, *Тортиш* (НПК Дн. 493, 519), ст.-рос. *Тартыш*, 1539/40 рр. (ПМТ 94), *Тартышев* Фетька, 1634 р. (ТК I, 304), Івашко *Тартышовъ*, 1661 р. (Тупиков 777), (похідне) *Тартышево*, 1561/62 рр. — ойконім у колишньому Дмитровському пов. (АСЗ II, 422), рос. *Тартышевъ*, 1722 р. (ТЯАК V/1, 12), *Тыртиш* (Лет. ЖС 2007, № 14–26, 198), *Тыртишкин* (КПУ Дон. 3, 452), (похідні) *Тартышева* — ойконіми в колишніх Владимирській, Вологодській, Уфимській (2) губ. (Vasmer RGN IX, 16), блр. *Тыртишын* — ойконім у Брестській обл. (Рап. Бр. 126).

***Тѣртавъ(ь)**: укр. *Туртавий* (КПУ Дн. 1, 98).

Можна реконструювати деякі префіксальні архетипи та прантропоніми типу *composita*:

***Атѣртъ**: слов'ян. Миколай *Емтортович*, 1523 р. (ЛМ № 25, 139), чеськ. *Vatrt* (ЧП).

***Котѣртикъ**: слов'ян. Матей *Готартик*, 1528 р. (Перапіс 226) < **Котартик*.

***Котѣртъ**: слов'ян. Янъ Яновичъ *Готартъ*, 1614 р. (ОДВ VIII, 363) < **Котартъ*.

***Sq̃rtartam̃**: слов'ян. (похідне) *Сумортаны* — назва урочища, згаданого в історичних документах під 1590 р. (АВК XXX, 82).

***Sq̃rtart̃**: слов'ян. (похідне) *Сумортишки* (лит. *Sutartiškės*) — ойконім у колишній Віленській губ. (Vasmer RGN VIII, 655), литунізований за допомогою суфікса *-iškės*.

***Urtart̃**: пол. *Utart* (SN X, 35).

***Vurtart̃**: ст.-блр. Ян *Виторпт*, 1528 р. (Перапіс 213), Шимко *Виторплович*, 1578 р. (ОДВ I, 52), слов'ян. (похідні) *Виторпты*, 1596 р. — назва маєтку (ОДВ VII, 56), *Виторповское* поле — мікротопонім (ОДВ VIII, 444), рос. *Виторпт* (САЛ 376). Заголовна форма мотивована дієсловом **vurtarti*.

***T̃rtikoľ**: рос. *Туртиколов* (КПУ Дон. 18, 99).

***T̃rtokȳlda**, ***T̃rtokȳldo**: укр. *Туртикалдо* (ОМ 1, 532), блр. *Туртыкалда* (м. Гомель).

***T̃rtoslaṽ**: хорв. *Tartoslavić* (Leksik 672).

***T̃rtovid̃**: слов'ян. *Тортовид*, 1528 р. (ЛМ № 1, 48).

Псл. **T̃rva*, **T̃rṽ* і споріднені праантропоніми

Деривати з розширювачем *-v-* — чи не найменша підгрупа за кількістю похідних від і.-є. *ter-. Ось деякі її складники:

***T̃rva**, ***T̃rṽ** / ***St̃rva**, ***St̃rṽ**: укр. *Старва* (Горпинич 297), *Тарвенко* (Рамієс 2, 530), *Тавровський* (СП 391) < **Тарвовський*, ст.-рос. Оська Мокеєв сын *Стауоров*, 1646 р. (ПКВ 47) < **Ставров* < **Старвов*, рос. *Стыѳрин* (ЖПТ) < **Стырвин*, *Таврин* (ЖПТ) < **Тарвин*, блр. (похідне) *Тырвовічы* — ойконім у Брестській обл. (Рап. Бр. 126), пол. *Turwa*, *Tarwowski*, *Stuwryn* (SN IX, 134, 499, 650).

Можливо, сюди ж назва поселення *Тивріє* у Вінницькій обл., відомого з XIV ст. (SG XII, 730), *Тивріє* — гелонім у Житомирській обл., які могли еволюціонувати (метатеза) з первісного **Тирвов*. По-іншому див. (Вербич 2013: 46). Пор. також рос. *Тѳвра* — назва поселення неподалік Холмогор (Грандильевский 282) < **Торва*.

***T̃rvaga**, ***T̃rvog̃**: рос. *Таврогов* (ЖПТ) < **Тарвогов*; *Таврагінський* (Новикова 786). Пор. ще Минча-*Таврогин* — ойконім у колишній Каунаській губ. (Vasmer RGN VIII, 702).

***T̃rvag̃**: укр. *Турвач* (Богдан 308).

***T̃rvaj̃**: словц. *Trvaj*, XVIII ст. (Bernát 104).

***Тъгвуїъ**: укр. Яков *Тавруй*, 1752 р. (Пивовар 13) < **Тарвуй*, ст.-рос. Федор *Тавруев*, 1665 р. (ЗЧС 50), рос. *Тавруев* (КП Твер.) < **Тарвув*, (похідне) *Тавруева* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN VIII, 702) < **Тарвув*.

***Тъгвїкъ** / ***Тъгвукъ** ? : укр. *Торвик* (КПУ Дн. 3/2, 507), ст.-блр. Стефан *Таврык*, 1691 р. (Бірыла 1966: 263).

***Тъгвапъ**, ***Тъгвопъ**: пол. *Turwanicki*, *Turwoń* (SN IX, 629).

***Тъгвахъ** / ***Тъгвашь**: пол. *Tarwachowicz*, *Turwasz* (SN IX, 499, 629).

***Тъгвошь**: пол. *Tarwoszewicz*, *Tarwoszewski* (SN IX, 505).

***Тъгвушь** / ***Стъгвушь**: пол. *Tawryszewski*, *Stywryszko*, *Stywryszenko* (SN IX, 134, 505).

Псл. **Търза*, **Търъъ*, **Тързо* і споріднені праантропоніми

Компактну групу утворюють деривати з детермінативом -з-, а саме:

***Търза**, ***Търъъ**, ***Тързо**: укр. Кирикъ *Торза*, 1723 р. (Швидько 207), *Турза* (СП 354), рос. *Турзовка*, *Турзино* — ойконіми в колишніх Саратовській та Новгородській губ. (Vasmer RGN IX, 219), блр. *Турзино* — назва поселення в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 238), хорв. *Turza* (Leksik 695), словн. *Turza* (ZSSP 654), пол. *Turz*, *Turza*, *Tarz*, *Tarza* (SN IX, 499, 629), чеськ. *Turza*, *Turzo* (ЧП), ст.-словц. Nicolaus *Turza*, 1625 р. (UFP II, 131), словц. *Turza*, XVIII ст. (Bernát 104), *Turza*, *Turzo*, *Turzová* ж. — сучасні прізвища (TZ Bratislava 372; TZ Trnava 177), *Turzovka* — ойконім (Majtán 432).

Укр. *Стурза* (Горпинич 206). пол. *Starz*, *Starza*, *Szturz* (SN IX, 35, 352), словн. *Sturz* (ZSSP 586), чеськ. *Sturz*, *Šturz*, *Šturza* (ЧП) — потенційні рефлекси псл. ***Стърза**, ***Стъръъ**.

Стосовно апелятивного підгрунтя пор., наприклад, укр. діал. *тързати* 'витягувати (нитку)' (Никончук 279), рос. діал. *търза* 'вечяне чи осіннє бездоріжжя' (СРНГ 44, 133), блр. діал. (похідні) *тързаць* 'сіпати' (Сцяцко 2005: 125), *стързаць* 'замучити' (СБГ 4, 615) і под. *стързиць* 'позскубити' (ДСБр. 220), *ты'рзаць* 'смикати' (ТС 5, 170).

***Тързаъ**: укр. *Турзай* (СП 354), рос. *Турзаев* (КПУ Дон. 7, 497), *Тарзаев* (КМ 300).

**Тързѣѣ*: ст.-рос. Иванъ *Турзѣевъ*, 1615 р. (Тупиков 792), рос. *Торзеева* ж. (ЖПТ).

**Тързалъ*: рос. *Турзаль* — прізвисько (Вальтер, Мокиенко 548).

**Тързъль*: блр. (похідне) *Торзлово* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN IX, 142).

**Тързомъ*: укр. (похідні) *Турзаецький* (Богдан 308), *Тарзаман* (КПУ Ник. 11, 206) < **Тарзом-ан*.

**Тързакъ*, **Търз'акъ*: ст.-рос. Осип *Тързаков*, 1627 р. (ОР 3/2, 287), Дружина *Турзаковъ*, 1641 р. (АС II, 1052), *Турзаков*, XVI–XVII ст. (КИ 156), рос. *Турзаков* (Новикова 845), чеськ. *Turzák* (ЧП), словц. *Turzák* (TZ Trnava 177), слов'ян. *Тарзак* (Pamięć 2, 319), *Торзакъ* (Магницький 86) ~ блр. діал. (похідне) *матарзák* 'тонка мотузка' (СГЦРБ 1, 228).

**Тързикъ*, **Тързиць*: укр. *Тарзік* (НКП м. Київ 479), хорв. *Torzić* (Leksik 685), чеськ. *Turžík* (ЧП), словц. *Turžík* (TZ Bratislava 372).

**Тързъсь*: словн. *Tržec* (ZSSP 652).

**Тързанъ* / **Тързунъ*: ст.-рос. Иван *Тарзунов*, 1504 р. (Веселовский 312), рос. *Тарзанов* (КЛ 2007, № 14–26, 205), *Таразанов* (РУС 412) < **Тарзанов* ~ рос. діал. *тарзánитъ* 'мучити, знущатися' (СПГ 2, 434), хорв. *Turzan* (Leksik 695), словн. *Turzan* (ZSSP 655).

**Тързинъ*: рос. *Турзин* (Лет. ЖС 2006, № 27–39, 189), *Торзинов* (КПУ Луг. 7, 399).

Є підстави для відновлення деяких префіксальних архетипів:

**Kostъръ*: чеськ. *Kostrz* (ЧП).

**Матърза* / **Мотърза*: рос. Март'яноко Харитонов сын *Матарзин* Ботыгин, 1701 р. (ПКВМ 159), *Матарзин* (ЖПТ), (похідні) ст.-рос. *Муторзин разъездъ*, 1557 р. — мікротопонім (АГР I, 165), *Моторзино*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК V, 254), які можна зіставляти з рос. діал. *маторза* 'кийок, на якому носять відра з водою' (СРНГ 18, 33) і т. п.

**Potъръ*: словн. *Potrz* (ZSSP 477).

Основа **Terb-* у слов'янській антропонімії

Лексико-словотвірне гніздо праантропонімів із коренем **Terb-* до сьогодні сповна не відновлювалося. Попередньо воно виглядає так:

**Terba*, **Terbo*, **Terbъ*: укр. Клим *Тереб*, 1785 р. (ИСК 46), *Тереб* (ПСС 3, 664), ст.-рос. (похідне) *Теребово*, XV ст. — назва поселення в історичній Новгородській землі (НПК I, 596), рос. *Тереб* — сучасне прізвище, блр. *Цереб* (Бірыла 437), болг. *Трёбо* (Займов 223), хорв. *Trebo* (Leksik 688), (похідне) *Trijebovo* — топонім у Боснії та Герцеговині (Im. m. 440), пол. *Tereba*, *Trebo*, *Trzeba* (SN IX, 519, 577, 605), чеськ. (похідні) *Třebín* (3), *Třebova* / *Třebov* — топоніми (Profous IV, 359, 365), слвц. *Treba*, 1715 р. (Krištof 291), луж. *Treb*, *Trebo* (Wenzel II/2, 141). Сюди ж *Drebi*, XII ст. — антропонім в альпійських слов'ян (Kronsteiner 206 — з реконструкцією *Trěbъ*).

Щодо апелятивного підгрунтя пор., наприклад, укр. діал. *тєрєб* 'череве, пузо' (ЕСУМ 5, 549), рос. діал. *теребá* 'покоси, луги' (Куликовский 118).

**Terbajъ*: ст.-рос. (похідне) *Теребаевски*, 1668 р. — назва погосту на р. Єленга в колишній Сямській волості (ПКРС 97), рос. *Теребаев* (КП Алтай 2, 205), (похідне) *Теребаево* — топонім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IX, 56). Пор. ще слов'ян. *Теребай* (Магницкий 81).

**Terbějъ*: укр. Matusz *Terebij*, 1737 р. (АЮЗР III/3, 262), *Теребей*, *Теребій* (КПУ Хм. I, 355), *Требій* (Богдан 305), рос. *Теребеев* (Падалка 259), блр. *Церабей* (Бірыла 437), *Церабеевка* — ойконім у Гомельській обл. (Рап. Гом. 175), чеськ. (похідне) *Třebějice* — топонім (Profous IV, 365). Пор. ще слов'ян. *Теребей* (Магницкий 81) ~ укр. *теребій* 'ненажера' (ЕСУМ 5, 549).

**Terbějica*: слов'ян. *Trebeiza*, 1030 р. (Kronsteiner 211 — з реконструкцією *Trěbějica*).

**Terbachъ*: луж. *Trebach* (Wenzel II/2, 140).

**Terbexa*, **Terbexъ* / **Terbešъ*: укр. *Теребеха* (Вол.; Анк.), ст.-рос. (похідне) *Теребешеве*, XV ст. — ойконім в історичній Новгородщині (НПК II, 429), блр. (похідне) *Теребехово* — назва поселення в колишній Мінській губ. (Vasmer RGN IX, 57), болг. *Трёбеш* (Займов 223), хорв. *Trebeš* (Leksik 688), (похідне) *Trebeševo* — топонім у Боснії та Герцеговині (Im. m. 439), чеськ. *Trebeš* (Beneš 65), (похідні) *Třebešov*, *Třebešice* (3) (Profous IV, 357–358), ст.-луж. **Trebeš* (AAO V, 77). Сюди ж слов'ян. *Trebes*, 1111 р. (Kronsteiner 211 — з реконструкцією *Trěbešъ*).

**Terbixa*, **Terbixъ* / **Terbiša*, **Terbišъ*: укр. *Требіш* (Богдан 305), ст.-рос. Глеб *Теребихин*, 1567 р. (Веселовский 316), Петръ Василь-

евъ с. *Теребихинъ*, 1688 р. (Тупиков 781), рос. (похідні) *Теребихина Трофима*, *Теребихино* — ойконіми в колишніх В'ятській та Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 58), слвн. *Trebizin*, 928 р. (Kos 143 — з реконструкцією *Trebišin*), *Trebišev* — топонім у Боснії та Герцеговині (Im. m. 439), пол. *Trebiś* (SN IX, 577), слвц. (похідне) *Trebišov*, 1398 р. — топонім (DPB 56), луж. *Trebiš* (Wenzel II/2, 140). Пор. ще слов'ян. Joriz *Trebiz*, 1394/82 pp. (Schlimpert 147 — з реконструкцією *Trebiš*).

**Terboхъ* / **Terboшъ*: укр. *Требош* (СП 351) < **Теребош*, рос. (похідні) *Теребохово*, *Теребоши* — топоніми в колишній Псковській губ. (Vasmer RGN IX, 58), чеськ. *Třebechovice pod Orebem* — ойконім (1358 р. — in *Trziebochovicz*) (Profous IV, 355), н.-луж. *Třeboš* (Muka III, 105).

**Terбуха*, **Terбухъ* / **Terбуша*, **Terбушь*: укр. *Теребух*, *Теребуха* (Вол.), *Требух*, *Теребуш* (Богдан 301, 305), (похідні) *Требухів*, *Требухівці*, *Трибухів*, *Трибухівка* — назви поселень у Київській, Хмельницькій, Вінницькій обл., ст.-рос. Максим *Требуха*, 1691 р. (ИЮМ VIII, 20), (похідне) *Теребушино*, XVI ст. — ойконім на Новгородщині (НПК IV, 7), рос. *Требухов*, *Требухин* (РУС 422), (похідні) *Теребушево*, *Теребуши*, *Теребушино* — назви поселень у колишніх Новгородській, Петербурзькій, Псковській губ., *Требухово* — в колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN IX, 59, 155), блр. *Требухи*, *Требухово* — топоніми в колишніх Могильовській та Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 155), болг. *Требух*, *Требуш* (Заимов 223), слвн. *Trebušak* (ZSSP 648), пол. *Terebucha*, *Terebusz* (SN IX, 519, 520), чеськ. (похідні) *Třebušín*, *Vysoké Třebušice* — топоніми (Profous IV, 368), н.-луж. *Třebuš* (Muka III, 105). Ці й подібні до них назви відапелятивного походження, пор. укр. діал. *терéбух* 'ненажера' (ЕСУМ 5, 549), *терéбухі* мн., *терéбуші* мн. 'недостиглі фрукти (яблука, груші)' (Шило 252).

**Terbyша*, **Terbyшь*: укр. *Требиш* (СП 351), ст.-рос. (похідні) *Теребышино*, *Теребышево*, XV–XVI ст. — топоніми на Новгородщині (НПК III, 448; V, 685).

**Terбака*, **Terb'ака*, **Terбакъ*, **Terb'акъ* / **Terбаць*: укр. *Треб'як* (СП 351), *Теребака* (Панцьо 120), ст.-рос. (похідне) *Теребякино*, XVI ст. — топонім у Новгородській землі (НПК V, 362), пол. *Trzebiak*, *Trebacz*, *Trzebacz* (SN IX, 577, 605), ст.-луж. **Trebač* (AAO V, 77).

***Terbikъ / *Terbičъ:** укр. *Требик* (Богдан 305) < **Теребик, Требич* (СП 351) < **Теребич*, рос. *Теребик* (ЖПТ), *Треби́ков* (м. Луцьк), (похідне) *Теребикова* — топонім у колишній Орловській губ. (Vasmer RGN IX, 57), слвн. *Trebič* (ZSSP 648), *Треби́не* — ойконім у Сербії, *Требичево*, 1568/69 рр. — назва поселення в Македонії (ТДок. VI/2, 204), пол. *Trebik, Trebicz* (SN IX, 577), луж. *Trebik* (Wenzel II/2, 140), *Trjebic* (Zběrka 46). Пор. ще слов'ян. *Trepigo*, 827 р. (Kronsteiner 211 — з реконструкцією **Třebik'ъ*).

***Terbukъ:** рос. *Требуков* (ЖПТ) < **Теребуков*.

***Terbъka, *Terbъkъ, *Terbъko:** рос. *Теребков* (РУС 415), *Тре́бо* (ЖПТ) < **Теребо*, болг. *Тре́бка, Тре́бо* (Заимов 223), пол. *Terebka* (SN IX, 515), *Trzebko* (Rymut II, 624), чеськ. *Třebka, Třebek* (Svoboda 132, 135). Пор. ще слов'ян. *Hinrico Tribbiken*, 1351 р. (Schlimpert 146 — з реконструкцією *Trebe*).

Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. діал. *тере́бка* 'жіноча сумка' (Негрич 167).

***Terbica, *Terbъсь:** укр. (похідне) *Тре́бча* — ойконім у Ровенській обл., із **Теребець* + індивідуально-посесивний суфікс *-j-*, серб. (похідне) *Trěbъча*, 1313–1318 рр. — ойконім (ОССП 90), хорв. *Trebec* (Leksik 688), слвн. *Trebec, Trebica* (Kos 142), пол. *Terebiec* (SN IX, 519), (похідне) *Trzebacz* — ойконім (SG XII, 550), чеськ. (похідне) *Třebčice* — топонім (Proffous IV, 353–354). Пор. також *Тре́бча* — топонім на території Албанії (Заимов БГИ 168).

***Terbalъ:** чеськ. *Trébal* (ЧП), луж. *Trebal* (Wenzel II/2, 140).

***Terbelъ / *Terbъly:** рос. *Требелев* (ЖПТ), чеськ. *Treblík* (ЧП), (похідні) *Třebelice* (2) — ойконіми (Proffous IV, 356), луж. *Trebel* (Wenzel II/2, 140).

***terbadlo:** рос. діал. *тереба́лка* 'знаряддя для обробки шерсті перед прядінням' (Соликамск. 628).

***Terbidlo:** ст.-укр. Васко *Теребило*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 428), укр. Іванъ *Теребило*, 1718 р. (ПЧП 201), Василь *Теребило*, 1785 р. (ИСК 48), *Теребило* (РУС 415), рос. *Теребилов* (САЛ 635), (похідні) *Теребилова, Теребиловка* (4), *Теребилово, Теребиловский* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 57), блр. Янко *Церебило*, 1742 р. (БЭФ 2, 248), *Церабілаў* (Бірыла 437), пол. *Trebiłow* (SN IX, 577). В основі праантропоніма — апелятив **terbidlo*, мотивований дієсловом **terbiti* > укр. діал. *теребі́ти* 'багато говорити' (СБук. Г 543),

тирибѣте 'жадібно їсти' (Корзонюк 238), *теребіть* 'обрубувати дерева' (Зеленько ССП 35) та ін. Див. (ЕСУМ 5, 549, 550).

***Terboľъ**, ***Terbъľъ**: болг. *Требол* (Заимов 223), слов'ян. *Trebel*, IX ст. (Kronsteiner 210 — з реконструкцією **Třebъľъ*).

***Terbula**, ***Terbulъ**: рос. *Требулев* (ЖПТ), чеськ. *Trebula* (ЧП), словц. *Trebula* (TZ Bratislava 369), луж. *Trebula* (Wenzel II/2, 140).

***Terbomъ**: (похідні) полаб. *Tribom*, 1268 р. — ойконім, із **Trebotъ* (Trautmann I, 173), чеськ. *Třebom* — назва поселення неподалік Опави (Hosák, Šrámek II, 613).

***Terbanъ**: рос. (похідне) *Требанова* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN IX, 154), (похідне) *Trijebanj* — ойконім у Боснії та Герцеговині (Im. m. 440), пол. *Trzeban* (SN IX, 605), чеськ. (похідне) *Hlásná Třeban* (Profous IV, 353). Пор. ще слов'ян. **Treban*, яке відновлюють з ойконіма *Trebantъ*, 1214 р. — на території Саксонії (HOS II, 515).

***Terben'а**, ***Terbenъ**: укр. *Теребенъ* (Богдан 301), рос. *Теребенец* (ЖПТ), словн. *Trebenja* (Kos 142), чеськ. *Třebenice* (2) — топоніми (Profous IV, 356).

***Terbinъ**: ст.-рос. Оникейко Дмитриевъ сынъ *Теребинъ*, 1625 р. (ПК Торжок 50), рос. *Теребин* (ЖПТ), словн. *Trebina* (ZSSP 648), слов'ян. *Trevino*, 1042 р. (Kronsteiner 211 — з реконструкцією *Třebinъ*).

***Terboňъ**, ***Terboňъ**: рос. (похідні) *Теребони Большие*, *Теребони Малые* — ойконіми в колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN IX, 58), пол. *Treboň*, *Trzeboň* (SN IX, 577, 606), ст.-чеськ. *Trebon*, XIII ст. (Pleskalová 143), (похідні) *Trebonin*, 1194 р., *Třeboň*, 1240–1250 pp. — топоніми (Profous IV, 362, 363).

***Terbuna**, ***Terbun'а**, ***Terbunъ**, ***Terbunъ**: укр. *Теребун* (ОКІУМ), *Теребунь* (Вол.), ст.-блр. Федька *Теребун*, XVII ст. (АВК II, 265), блр. *Теребун*, *Теребунь* (СБГТ 366, 367), ст.-рос. Пронька Сазонов сын *Теребунков*, 1646 р. (ПКВ 93), (похідні) *Теребуново*, XV ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК II, 132), рос. *Теребуни* — назва поселення у Псковській обл., болг. *Требу̀н* (Заимов 223), пол. *Trebin*, *Trebiń* (SN IX, 519, 606), чеськ. *Trebuna* (ЧП), (похідне) *Třebouň* — топонім (Profous IV, 365), словц. *Trebuňa* (TZ Bratislava 369) ~ рос. діал. *теребу́н* 'пухнастий кролик' (ТСВГ 274).

***Terbunъсь**: ст.-укр. *Теребунец*, 1552 р. (Тупиков 390), рос. *Требунцев* (ЖПТ) < **Теребунцев*.

***Тервьпъ (ѣ)**: укр. *Требняк* (Богдан 305), ст.-рос. (похідне) *Теребнево*, 1580 р. — назва пустища в колишньому Тверському пов. (ПМТ 461), рос. *Теребнев* — сучасне прізвище, слвн. *Trebnik* (Kos 143), пол. *Trzebny* (SN IX, 606), чеськ. (похідні) *Třebnice* (2) — топоніми, відомі з XIV ст. (Profous IV, 361).

***Тервунь**: ст.-рос. (похідне) *Теребыни*, XVI ст. — ойконім у Новгородській землі (НПК V, 81).

***Тербагь**: слвн. *Trebar* (ZSSP 647).

***Тербезь**: рос. *Требес*, *Требесов* (ЖПТ) < **Теребес*, **Теребесов*.

***Тербусь**: укр. *Теребус* (Вол.), *Требус* (СП 351), хорв. *Trebus* (Leksik 688), пол. *Trebus* (SN IX, 577).

***Терьса**: ст.-чеськ. *Trebsa*, XIII ст. (Pleskalová 143), (похідне) *Třebsín* — ойконім (Profous IV, 367).

***Тербата**, ***Тербать**: ст.-чеськ. *Trebata*, 1226 р. (Pleskalová 143), чеськ. *Třebatický* (ЧП).

***Тербеть**: (похідні) ст.-рос. *Теребѣтово*, XV ст. — ойконім на Новгородщині (НПК III, 51), *Теребетово*, 1667 р. — назва пустища в колишньому Клинському пов. (МИФХ I, 183), воно ж *Теребетово* — топонім у колишній Московській губ., блр. *Теребетовка* — в колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN IX, 57), пол. *Trzebietowska* (SN IX, 606).

***Тербѣта**: чеськ. (похідні) *Třebětlín* (2), *Třebětice* (2) — відантропонімі ойконіми (Profous IV, 358; Hosák, Šrámek II, 611), слвц. *Třebeta* (Majtán 1992: 38).

***Тербить**: рос. (похідне) *Теребитово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN IX, 58).

***Тербота**, ***Терботь**: хорв. *Trebotić* — ойконім (Leksik 688), серб. *Треботин* — ойконім, чеськ. *Třebota* (Svoboda 165), (похідні) *Třebotov*, *Třebotice* — топоніми (Profous IV, 364–365), ст.-луж. **Trebota* (AAO V, 77).

***Тербоѣ**: укр. *Требут* (Пура СПР V, 160) < **Теребут*, (похідні) блр. *Церебуты* — ойконім у колишній Мінській губ., рос. *Теребутицы* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN IX, 59), чеськ. (похідне) *Třeboutice* — топонім (Profous IV, 365).

***Тербыта**: чеськ. (похідне) *Třebýcina* — топонім (Profous IV, 369).

***Тербовь**: укр. (похідні) *Теребовичі* — ойконім на Волині, *Теребіля* — в Тернопільській обл., ст.-рос. Федор *Теребов*, 1545 р. (Веселовский 316), рос. *Теребов* (ЖПТ), хорв. *Trebovc* (Leksik 688),

серб. *Требовић* — ойконім, слвн. *Trebovc* (ZSSP 648), ст.-пол. *Trzebouicz*, 1425 р. (SSNO VII, 265), пол. *Trebowicz* (SN IX, 577), чеськ. (похідні) *Třebovle* — топонім (Profous IV, 367), а також слов'ян. *Testmarus Tribbevitz*, 1357 р. — у середньовічних німецьких документах (Schlimpert 147).

***Terbežь**: блр. (похідне) *Цурабязжоў* — ойконім у Брестській обл.

***Terbežьnikъ**: рос. *Теребежников* (СКТ 794), хорв. *Trebežnik* (Leksik 688), слвн. *Trebežnik* (ZSSP 648).

Є підстави для реконструкції композитів із компонентом **Terb-* та архаїчних префіксальних похідних:

***Terbiborъ**: слвн. *Trebebor* (Kos 142 — з реконструкцією *Trebibor*).

***Terbibrat(r)ъ**: слвн. *Trebifrater*, 888 р. (Kos 142 — з реконструкцією *Trebibrat*).

***Terbiněgъ**: слов'ян. *Trebenge*, 1217 р. (Kronsteiner 211 — з реконструкцією *Třebiněgъ*).

***Terbobudъ**: чеськ. *Třebobud* (Svoboda 89), (похідне) *Třebobuz*, 1379 р. — топонім (Profous IV, 361–362), ст.-луж. *Trebuz*, 1390 р. < **Trebobud* (HOS II, 520).

***Terbogodъ**: ст.-луж. *Treb(o)god* (Müller 113).

***Terbogostъ**, ***Terbigostъ**: чеськ. *Třebihost*, *Třebohost* (Svoboda 89), (похідні) *Třebihošť*, *Třebohostice* (2) — топоніми (Profous IV, 358, 362), ст.-луж. **Trebogost* (AAO V, 77). Сюди ж слов'ян. *Tribagos*, 900 р., *Trebezog*, 963 р. (Kronsteiner 211 — з реконструкцією *Třebigost*).

***Terboměgъ**, ***Terbomirъ**, ***Terbimirъ**: болг. *Требомѣр* — особове ім'я (Займов 223), (похідні) *Требомир Големи* и *Малки* — ороніми (Займов БГИ 168), хорв. *Trebimir*, XI ст. (Šimundić 187), пол. *Trzebiemir* (Malec 119), (похідне) *Trzebomierz* — лімнонім відантропонімного походження (SG XII, 561), слов'ян. *Trebemarus*, 1228 р., *Tribimer*, 1238 р., *Trebemer*, 1262 р. (Schlimpert 147).

***Terbomyslъ**: пол. *Trzebomysł* (Rymut II, 624), чеськ. (похідне) *Třebomyslice* — топонім (Profous IV, 362).

***Terboradъ**: чеськ. *Třeborad* (Svoboda 89), (похідне) *Třeboradice*, 1167 р. (Profous IV, 364).

***Terboslava**, ***Terboslavъ**, ***Terbislava**, ***Terbislavъ**: пол. *Trzebiestawa*, *Trzebostawa* (Karpluk 45), *Trzebiślaw*, *Trzebiestaw* (Malec 120), слов'ян. *Tribbeslaus* Viriz, 1349 р., dominos Nicolaus *Trebezslauitz*, 1240 р. (Schlimpert 147).

***Terboušьjъ**: рос. *Теребаушева ж.* (м. Рівне).

***Terbovidъ**: ст.-рос. (похідне) *Теребовижа*, XVI ст. — ойконім на Новгородщині (НПК V, 115).

***Terbovitъ**, ***Terbivitъ**: словн. *Trebwit*, XII ст. (Kos 143 — з реконструкцією *Trebivit*), ст.-серб. (похідне) *Trъбовитиѡи* — ойконім (Даничић III, 319), ст.-пол. *Trzebouith*, 1419 р. (SSNO V, 480), чеськ. *Třebovít* (Svoboda 89).

***Koterba**, ***Koterbъ**: рос. (похідне) *Комеребы* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN IV, 474), пол. *Kutrzeb*, *Kutrzeba* (SN V, 468) < **Kotrzeb*, **Kotrzeba*.

***Neterba**: ст.-укр. Procz *Nietrzeba*, XVI ст. (Жерела II, 122), Семень *Нетреба*, 1649 р. (Реєстр 142), *Нетеребин*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 387), укр. *Нетреба* (СП 248) < **Нетереба*, рос. *Нетребин* (СП 248), пол. *Nietrzeba* (SN VI, 613), чеськ. *Netřeba* (Beneš 298), *Netřeby* (2), *Netřebice* (2) — топоніми (Profous III, 216–217), н.-луж. *Ňetřeba* (Мука III, 77) ~ укр. діал. *нѣтриб* 'нікчемна людина; не потріб' (Шило 186) та ін. Див. **neterba* (ЭССЯ 25, 38–39).

***Neterbičъ**: укр. *Нитребич* (Літ. ЖС 2010, № 20, 72).

***Neterbujsъ**: ст.-рос. Михаил Есипов сын *Нетребуев*, 1518/19 рр. (ПАА 233).

***Neterbъсь**: чеськ. *Netřebc* (ЧП).

***Podъterba**, ***Podъterbъ**: ст.-укр. Левко Павлов сынъ *Подтереб*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 360), укр. Семен *Подтереба*, 1718 р. (ПЧП 203), *Подтероб* (Терн.), блр. *Подтероб* (м. Мінськ).

***Poterba**: ст.-укр. *Потреба*, 1678 р. (Тупиков 319), укр. *Потреба* (СП 286), ст.-блр. Федоръ *Потреба*, 1670 р. (Тупиков 319).

***Poterbičъ**: ст.-блр. Мишко *Потребичъ*, 1552 р. (Тупиков 706), рос. *Потребич* (САЛ 574).

***Poterbuxъ**: укр. *Потребух* (Терн.).

***Poterbyšъ**: ст.-рос. *Потребыш*, 1545 р. (Веселовский 257).

***Poterbeъ**: ст.-рос. Софрон *Потребя*, 1571 р. (Веселовский 257).

***Sъterbъ**: укр. *Штереб* (м. Дрогобич).

Похідні з коренем **Terb-* заслуговують монографічного опису, як це зробив, наприклад, для території Чехії В. Блажек (Blažek 48–62).

III. АНТРОПОНІМНІ ЕТЮДИ

Укр. *Багам* і под.

Укр. *Багам* (ЖПТ), ідентичне слов'ян. *Багам* (ИС 67 — без національної атрибуції), споріднене з рос. **Багум* > *Багумовская* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN I, 227). Вони можуть розцінюватись як вторинні варіанти первісного **Багом*, в якому суфіксальне *-а-* < *-о-* в результаті асиміляції, *-у-* < *-о-* під впливом губного *-м-*.

Формально це дієприкметник на *-ом-* від дієслова *бáгти* 'хотіти, бажати' (Грінченко 1, 18) — унікального факту (атематична форма), на основі якого відновлюють псл. **bagti*. Останнє споріднене з **bagati*, **bažati*, **bažiti* (ЕССЯ 1, 133). Опосередкований залишок цієї атематичної основи простежується в укр. *Багут*, *Багута* (РУС 30) — сучасні прізвища, рос. **Багут* > *Багутовский* — назва поселення в колишній Астраханській губ. (Vasmer RGN I, 227), які континують псл. **Bagotъ*, **Bagota*. Ці праантропоніми — дієприкметники активного стану на *-ot-* до йотації — відапелятивного походження, про що свідчить слвц. діал. *bahutní* 'жадібний' < **bagot-yn-tjъ* (ЕССЯ 1, 129).

Відновлене на основі укр. *Багам* псл. **Bagomъ* належить до словотвірного ряду на *-от-* на зразок:

**Bodomъ*: рос. *Бадамов* (САМ 13) ~ **bosti* (сє) (ЕССЯ 2, 222–223).

**Bogoma*: укр. *Богома* (КПУ Полт. 8, 259).

**Bogomičъ*: укр. *Богуміч* (Пура СПР V, 14) < **Богоміч*.

**Volgomъ*: укр. *Благом* (НКП Мик. 32) ~ **bolgati* (ЕССЯ 2, 172).

**Bogomъ*: ст.-рос. (похідне) *Барумцево*, 1679 р. — назва поселення в колишньому Ярославському пов. (ВНР 48) < **Борумцево*.

***Budromъ**: ст.-укр. Степан *Будраменко*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 20).

***Byldomъ**: рос. *Белодумова* ж. (ЖПТ) — форма з вторинним -о-.

***Byrdomъ**: рос. *Бердамов* (Новикова 81) ~ **byrditi* (se) (ЭССЯ 3, 164).

***Dobroma**: рос. *Добромин* (КПУ Дон. 8, 90), (похідне) *Добромино* — ойконім у Смоленській обл.

***Dorgomъ**: укр. *Дорогом* (Пура СПР V, 46).

***Duroma**: ст.-рос. Івашко Федоров *Дурома*, XVII ст. (Кунцевич 307).

***Egoma**: укр. *Ягоменко* (КПУ Зап. 5, 296).

***Egomъpъjъ**: укр. Грицько *Ягумний*, 1820 р. (Блищук 70) < **Ягомний* (під впливом лабіального -м-).

***Gъrgoma**: рос. *Горгома* (ЖПТ).

***Gъrkoma**, ***Gъrkomъ**: укр. *Гаркума* (ИС 62), рос. *Гаркумов* (Сиксль 166) ~ **gъrkati* (se) (ЭССЯ 7, 209).

***Gъrloмъ**: рос. *Гарламов* (Рязан. КП 1, 558).

***Gъrsomъ**: рос. *Гирсамов* (ЖПТ).

***Katoma**: рос. *Катомин* (ЖПТ).

***Kokoma**, ***Kokomъ**: укр. *Кокома* (НКП Дн. 497), рос. *Кокум* (ЖПТ) < **Коком*.

***Kostoma**: рос. *Костома*, *Костомин* (ЖПТ).

***Kozomъ**: ст.-рос. Івашко Михайлов сын *Козомов*, 1667 р. (ППО 31).

***Kresoma**: укр. *Кресома* (ЧЧ 2, 659) ~ **kresati* (ЭССЯ 12, 124—125).

***Kъlgomъ**: укр. *Кузуман* (с. Липів Ріг Ніжинськ. р-ну Черніг.) < **Колгом-ан* (абсорбція плавного, -у- < -о- під впливом задньоязикового -к-).

***Kъrdoma**: укр. *Курдума* (НКП Харк. 184).

***Kъrhomъ**: рос. *Кахраманов* (Мик.) < **Кархаманов* < **Кархом-ан-ов*.

***Kъrkomъ**: укр. *Киркум* (ЖПТ) < **Kъrком* (-у- < -о- під впливом лабіального -м-).

***Kъrloмъ**: рос. *Карламов* (м. Миколаїв) < **Kърломов* (-а- < -о- під впливом аналогічного голосного в корені).

***Kъgzomъ**: рос. *Керзум* (Лет. ЖС 2008, № 40—52, 151) < **Керзом*.

***Къзота**: ст.-рос. *Кезомин* Лука Иванович, 1467 р. (Веселовский 138) < ***Къзомин**, (похідне) *Кезомино*, XVI ст. — ойконім у колишньому Звенигородському пов. (ПКМГ I/1, 683).

***Lastoma**, ***Lastomъ**: ст.-рос. (похідне) *Ластомы*, 1638 р. — ойконім у колишньому Кашинському пов. (ЗБК 431).

***Lekomъ**: рос. *Лякомов* (ЖПТ) ~ ***lekti** (ЭССЯ 15, 62).

***Myltoma**: укр. *Майтома* (КПУ Полт. 4, 121).

***Mъrkomъ**: укр. *Маркум* (КПУ Херс. 9, 181).

***Obrězomъ**: *Обрезумов* (Лет. ЖС 2008, № 40–52, 247) < ***Обрезомов** ~ ***obrězati** (se) (ЭССЯ 29, 81–82).

***Ръzomъ**: рос. *Парзومهц* (РИ Крым 6, 80).

***Skъrlomъ**: рос. *Скорламов* (КП Твер.) < ***Скорломов**.

***Sъlgomъ**: укр. *Шейгам* (РУС 473) < ***Сългом**.

***Sъrdomъ**: блр. (похідне) *Сардомичи*, 1795 р. — назва маєтку в Мінській губ. (БЭФ III, 78).

***Sъrlomъ**: укр. *Шарлам* (Богдан 261), рос. *Сарламов* (КПЧ) < ***Сарломов**, пол. *Шарламович* (ЖПТ).

***Sъrtoma**, ***Sъrtomъ**: укр. *Шатрам* (КПУ Зап. 11/2, 447) < ***Сартом** (метатеза), (похідні) *Шутроминці* — ойконім у Тернопільській обл., рос. *Шутромино* — назва поселення в колишній Костромській губ. (СНМК 1, 48) < ***Шуртоминці**, ***Шуртомино** (метатеза).

***Sъvѣdomъ**: рос. *Сведомцев* (КП Твер.);

~ укр. діал. *свідім* 'свідомий', *свідом* 'знання' та ін. (ЕСУМ 5, 194).

***Vъlgomъ**: укр. *Вельгум* (Льв.), рос. *Вейгум* (м. Тула) і т. п. (Шульгач 2008а: 243).

***Vъlhomъ**: рос. *Вилхом* (Память 3, 23) < ***Вылхом** < ***Вълхом**.

***Vъlkomъ**: рос. *Выйкам* (ЖПТ).

***Vъrsomъ**: укр. *Мусъй Вурсумъ*, 1756 р. (АК 5, 149) < ***Вурсомъ**.

***Vъrlomъ**: рос. *Верлом* (КПК).

***Želomъ**: рос. (похідне) *Желомля*, 1809 р. — ойконім у колишній Новгородській губ. (Истомина 154).

***Židomъ**: блр. (похідне) *Жыдóмля* — ойконім у Гродненській обл. (Рап. Гр. 94), болг. *Жидом*, XII ст. (Займов 106).

***Žiroma**: укр. *Жирома* (НКП Він. 124) та ін., див. (Шульгач 2008а: 230–245).

Рос. Бажимов

Зафіксовано в (Новикова 51). Належить до числа рідкісних у слов'янських ономастикомах part. passiv. graes. на **-i-m-* — ***Bažimъ** — від посл. **bažiti* (ЕССЯ 1, 173).

Щодо словотвірної моделі пор. ще:

***Bazimъ**: рос. *Базимов* (Память 3, 11);

~ **bažiti* (ЕССЯ 1, 171).

Berimъ** (Веримъсь**): укр. *Беримець* (РІ Зап. 4, 42) — похідне від презентної основи **bero*, **bьrati*.

***Bědimъ**: укр. *Бедім* (Новикова 71), рос. *Бедим* (КПК);

~ **běditi* (sę) (ЕССЯ 2, 56—57).

***Bělīmъ**: укр. *Білим* (КПУ Звитязці Київ. 3, 440).

***Bolžimъ**: чеськ. (похідні) *Blažim* (3) — назви поселень (Pro-fous I, 97);

~ **bolžiti* (sę) (ЕССЯ 2, 184—189).

***Bornimъ**: слов'ян. (похідне) *Barnim*, 1224 р. — топонім (Lorentz 4);

~ **borniti* (sę) (ЕССЯ 2, 207—208).

***Bredimъ**: рос. *Бредим* (КП Твер.);

~ **brediti* (sę) (ЕССЯ 3, 112).

***Brodimъ**: рос. *Бродим* (КП Твер.);

~ **broditi* (sę) (ЕССЯ 3, 36).

***Buzimъ**: укр. Семен *Бузимків*, 1820 р. (Блищук 69).

***Bьldimъ**: укр. Дорошъ *Билдимъ*, 1756 р. (АК 5, 78), *Булди-менко* (НКП Дн. 589), слов'ян. *Bandim* (*Baudim*) (Trautmann AP 16) ~ укр. діал. *булдімка* заст. 'вид старовинної рушниці' (ЕСУМ 1, 290 — «неясно»).

***Bьlšimъ**: укр. *Бульшем* (РУС 63).

***Čelimъ**: (похідне) *Čelimov* — топонім на терені історичних ободритів та велетів-лютичів (Skalová 22);

~ **čeliti* (ЕССЯ 4, 39).

***Darima**: рос. *Даримин* (КП Алтай 2, 158).

***Derimъ**: рос. *Деримов* (ИС 33; РУС 123);

~ **dьrati*, **dero* (ЕССЯ 4, 209).

***Desimъ**: хорв. *Desimović* (Leksik 128);

~ **desiti* (ЕССЯ 4, 217—218).

***Dělīmъ**: рос. *Делимов* (м. Тула);

~ **dělitī* (ЕССЯ 4, 233).

***Dobrimъ**: ст.-рос. (похідне) *Добрымля*, 1507 р. — назва пустища в Новгородській землі (ПАА 305), пол. *Dobrzytowski* (SN II, 452);

~ **dobriti* (ЕССЯ 5, 41).

***Dosimъ**: рос. *Досимова* ж. (Лет. АД 2008, № 11, 258);

~ **dositi* (ЕССЯ 5, 82), укр. діал. (похідне) *судоситись* ‘зустрітись’ (АУМ 1, 841).

***Dudimъ**: ст.-укр. Фетка *Дудименко*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 402).

***Dъzimъ**: укр. *Долгим* (Сикслъ 227) — форма без ефекту першої палаталізації.

***Ėdrimъ**: ст.-рос. (похідне) *Ядримово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Московському пов. (ПКМГ I/1, 104);

~ **ėdriti* (ЕССЯ 6, 65).

***Gadimъ**: серб. (похідне) *Donje Gadimlje* — ойконім (Im. m. 140);

~ **gaditi* (*se*) (ЕССЯ 6, 79–80).

***Gъrdimъ**: рос. *Гордиманов* (Память 2, 36) < *Гордим-ан-ов*.

***Gъzima**: укр. *Гезима* (PI Він. 2, 449);

~ **gъziti* (*se*) (ЕССЯ 7, 215).

***Xalimъ**: рос. *Халимов* (Память 3, 108).

***Xrōdimъ**: слов’ян. *Хрудзимский* (ПКПет. Г 1899: 71).

***Jъznosimъ**: чеськ. (похідне) *Znosim* — топонім, відомий з 1443 р. (Profous IV, 786).

***Kosimъ**: рос. *Косимов* (КП Алтай 2, 175).

***Kropimъ**: рос. *Кропим* (КП Твер.);

~ **kropiti* (ЕССЯ 13, 8–9).

***Kurimъ**: рос. *Куримов* (Память 2, 98).

***Kъldimъ**: укр. *Кандим* (Літ. ГС 2010, № 1, 55) < **Калдим* (асиміляція плавного).

***Kъlsimъ**: рос. *Койсьм* (ИС 44).

***Kъrĭimъ**: укр. *Харчим* (КПУ Ник. 5, 521) < **Карчим*.

***Kуĭimъ**: укр. *Кичим* (ЧЧ 2, 803);

~ **kyĭiti se* (ЕССЯ 13, 250).

***Ludima**: рос. *Лудима* (ИС 6);

~ **luditi* (*se*) (ЕССЯ 16, 167).

***Mižimъ**: укр. *Мижим* (ИС 72), яке передбачає потенційність псл. **mižiti* Пор. псл. **mižati* (ЕССЯ 19, 62–63).

***Obkъrdimъ**: укр. *Окордимъ*, 1767 р. (АЮЗР I/3, 359).

***Obzъrimъ**: серб. (похідне) *Ozrim* — ойконім (Im. m. 322);

~ **obzъriti* (ЭССЯ 31, 229).

**Ostrimъ*: рос. *Устримов* (ИС 33) < **Остримов*.

**Radimъ*: рос. *Падимов* (КП Твер.).

**Parimъ*: рос. *Паримов* (КПУ Харк. 1, 538).

**Pitimъ*: рос. *Питимкин* (КП Алтай 2, 154).

**Podъčajimъ* (?): рос. *Подчалимов* (Лет. ЖС 2008, № 40–52, 268);
~ рос. діал. *чдлится* ‘погрожувати’, *чдлитъ* ‘замислювати, гадати’ та ін. (-л’- як можливий діалектний еквівалент -j-), включені до гнізда **čajiti se* (ЭССЯ 4, 11).

**Pogōdimъ*: рос. *Погудим* (ЖПТ).

**Pojēdima*: укр. *Поїдима* (КПУ Він. 8, 16).

**Posulimъ*: ст.-укр. Фетка *Посулимов*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 396).

**Prižimъ*: рос. *Прижимов* (КП Алтай 2, 249).

**Sedlimъ*: ст.-рос. Микита Даниловъ сынъ *Шелимова*, XVI ст., (похідне) *Шелимово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПКМГ I/2, 276, 1060).

**Sēdimъ*: рос. *Сѣдимов* (ИС 6).

**Sotima*: укр. *Шотима* (Богдан 267).

**Trōbimъ*: рос. *Трубим* (КП Твер.).

**Tъržimъ*: рос. *Таргимов* (Сиксль 756) — форма без ефекту першої палаталізації.

**Turimъ*: ст.-укр. Ранко *Турит*, 1649 р. (Жерела IV, 315).

**Tъgrimъ*: рос. *Терпимов* (ПК Костр. 1854: 66).

**Vazimъ*: рос. *Вазим* (Лет. ЖС 2009, № 35, 142).

**Virimъ*: рос. *Иримов* (ИС 37) < **Виримов* (втрата артикуляційно слабкого *B-*).

**Vъlžimъ*: рос. *Анжимов* (КПУ Полт. 1, 45) < **Валжимов*, (похідне) *Ваньгинова Селька* — ойконім на терені Карелії, із **Вальгинова Селька* (без ефекту першої палаталізації).

**Vъzzъrimъ*: рос. (похідне) *Воздримо* — ойконім у колишній Тульській губ. (Списки Тул. 172).

**Vъjurgima*, **Vъjurgimъ*: укр. *Юрим* (Пура СПР V, 185), *Юрима* (КПУ Харк. 1, 217);

~ рос. діал. *юрить* ‘обманювати’ (Дилакторский 581), *въюрить* ‘вирувати, крутитися (про воду)’ (СРНГ 6, 69) та інослов’янська лексика, зібрана під гаслом **juriti* (se) (ЭССЯ 8, 198–199). Детальніше див. (Козлова 2010: 101–107). У зв’язку з цим слід переглянути реконструкцію **Jurimъ* (Шульгач 2008а: 212).

**Zabavimъ*: рос. *Забавим* (КП Твер.).

**Zorima*: укр. *Зоріма* (СП 157) ~ рос. діал. *зобритъ* ‘кокетувати, ласкаво дивитися’ (Поляков 509).

**Zrima*, **Zrimъ*: хорв. *Zrimić* (Leksik 763), слвн. *Zrima* (Malnar 159).

**Zalimъ*: рос. *Жалимов* (Новикова 295) ~ рос. діал. *жалімый* ‘той, кого шкода’ (СРНГ 9, 64). Див. ще (Шульгач 2008а: 202–229).

Ст.-укр. *Гирченко*

Фіксується в складі антропонімної формули Васил *Гирченко*, 1649 р. (Реєстр 401). Стосовно словотвору це патронім на *-енко* від основи *Гирч* / *Гирча*. Самобутність останніх підтверджується укр. *Гирч* (PI Сум. 1, 575), *Гирча* (Панцьо 100), *Гірча* (м. Луцьк), пол. *Gircza* (SN III, 355) та ін., в яких *-ир-* / *-ir-* — один із різновидів вокалізації *-ѣ-* у кореневій сполучі «редукований + плавний» поряд з *-ар-*, *-ер-*, *-ор-*, *-ур-*. Пор.: укр. *Герч* (ПСС 3, 92), *Герча* (Holutiak 108), *Гурч* (Горпинич 220), рос. *Гарчов* (Рязан. КП 1, 301), слвн. *Grča* (ZSSP 178), пол. *Garcz*, *Gercz*, *Gircza*, *Giercz*, *Giercza* (SN III, 257, 310, 337, 355) — континуанти псл **Gъrċa*, **Gъrċь*. Зауважимо, що польські форми на зразок *Gercz*, *Gircza*, *Giercz* тлумачать у зв'язку з ним. *Gerz*, *Gertz* (Rymut II, 227).

Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. діал. *гьирч* ‘воло, нарост, пухлина’ (Жегуц, Піпаш 44), *гарч* ‘сом’ (Алмашій 22), ‘змія; казкова потвора’ (Бевка 46), ‘груда землі, м'яса і т. ін.’, *гырча* ‘гуля на тілі людини, тварини, наріст на стовбурі дерева і т. ін.’ (Турчин 62), чеськ. діал. *grča* ‘сучок’ (Bartoš 85), слвц. діал. *hrča* ‘пухлина на голові’ (Ripka 91) та ін. (ЕССЯ 7, 202). Стосовно семантики це континуанти первісного *‘гнути(ся), згинати(ся)’ в гнізді і.-є. **ger-*, що дозволяє тлумачити **gъrċь* як оригінальний праслов'янськ, а не результат експресивного перетворення **kъrċь*, див. (ЕССЯ 7, 202; SP VIII, 274–275). Див. ще (Шульгач 2008: 198; Вербич 2008: 100–101).

Пор. ще деякі суфіксальні деривати, які об'єднано під відповідними гаслами:

**Gъrċuga*: рос. *Горчугин* (ЖПТ).

**Gъrċajъ*: рос. *Горчаев* (ЖПТ).

***Гьгѣакъ**: укр. *Гарчак* (Holutiak 106), *Герчак* (ТДІ 97), *Гирчак* (Панцьо 100), *Гурчак* (СП 109), хорв. *Gerčakov* (Leksik 186), пол. *Garczak, Gerczak, Girczak, Gierczak, Gurczak* (SN III, 258—591), чеськ. *Gerčák, Gírčák* (ЧП), *Gurčak* (Beneš 78).

***Гьгѣікь**: укр. *Герчик* (СП 90), *Гурчик* (Панцьо 102), блр. *Гирчик* (ЖПТ), ст.-рос. Васька *Гурчик*, 1575 р. (СМИК 33), рос. *Горчик* (ЖПТ), *Гарчиков, Герчиков* (Новикова 185, 192), (похідні) *Герчи-ково, Гырчикова* — назви поселень у колишніх Смоленській та Пермській губ. (Vasmer RGN II, 348, 634), пол. *Garczyk, Gerczyk, Girczyk, Gurczyk* (SN III, 258, 310, 355, 391, 591).

Наведені антропоніми мотивовані відповідними апелятивами, пор., наприклад, рос. діал. *гѣрчик* ‘берестяний козуб’ (Мордов. словарь 1, 110), *гѣрчик* ‘плетений кошик’ (СРГСУ Доп. 114).

***Гьгѣісь**: укр. Михайло *Гирчичь*, 1765—1769 рр. (МПР 351), ст.-блр. Андрей *Гирчич*, 1528 р. (Перапіс 224), серб. *Grčić* (Kilibarda 99), хорв. *Grčić, Gircić* (Leksik 188, 201).

***Гьгѣька, Гьгѣько, Гьгѣькь**: укр. *Гирчка* (Панцьо 100), *Гирчок* (Чучка 143), хорв. *Grček, Grčko, Gerčko* (Leksik 186, 201), слвн. *Grček, Grčko* (ZSSP 178), пол. *Gierczek* (SN III, 337), слвц. *Grček, Hrčka* (TP 21, 106).

***Гьгѣель**: укр. *Герчель* (РУС 95);

~ **gьrčelъ* (ЭССЯ 7, 201).

***Гьгѣапъ**: укр. *Гурчан* (Горпинич 264), хорв. *Grčan, Gerčan* (Leksik 186, 201), пол. *Gierczan* (SN III, 337).

***Гьгѣипъ**: укр. *Гарчун* (Горпинич, Корнієнко 50).

Можна відновити також патроніми на *-in-*, *-ev-*:

***Гьгѣіпъ**: рос. *Гарчин* (Панцьо 100), *Гурчин* (ЖПТ).

***Гьгѣевъ**: рос. *Гарчев, Гирчев, Гурчев* (ЖПТ), болг. *Гѣрчев, Гѣрчев, Гѣрчев* (Илчев 127, 132, 139).

Блр. Гурпа, укр. Горп, пол. Gierp та ін.

У білоруському антропоніміконі фіксується прізвище *Гурпа* (Бірыла 122). Його можна віднести до категорії раритетних, тому що споріднені найменування в інослов'янських мовах, за нашими спостереженнями, досить рідкісні. Пор., наприклад, ст.-укр. Васка *Гурпъ*, 1666 р. (Лазаревский 8), укр. *Горп* (КПУ Од. 10, 239), *Гор-*

пенко (м. Любомль Вол.) — патронім на -енко, пол. *Gerpa, Gierp, Gurp* (SN III, 314, 342, 393), слов'ян. *Гарп* (Ратієць 2, 540). Антропонім **Горпа* відобразився в назві поселення *Горпин* (Льв.) та гідронімі *Горпинка* — у бас. Оки (Смолицкая 107). Усі ці назви об'єднуються на правах генетичної спорідненості за умови п'ятифонемної вокалізації -ъ- у кореневій сполучі «редукований + плавний», притаманної структурам тьрт (Козлова 1997: 22), і зводяться до архетипів **Гьгра* ж., **Гьгръ* чол.

До наведеного списку варто додати укр. *Грип* (ОКІУМ), *Грипа* (СП 104), *Групенко*, 1875 р. (ОКІУМ) як метатезні варіанти першопочаткових **Гирп*, **Гирпа*, **Гурпенко* < **Гьрп*, **Гьрпа*, **Гьрпенко*. Пор. ще пол. *Груп*, *Група* (SN III, 552).

На основі рос. *Горневской* — назва поселення в колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN II, 510) можна відновлювати псл. **Гьгръ* — субстантив на -і-.

У лексикографічних джерелах фіксуються поодинокі апелятивні відповідники, зокрема, укр. *гріпа* 'неповоротка людина' (Глуховцева 58), 'неповоротка людина, незграбна товста жінка' (Грінченко 1, 326) < **гирпа* < **гьрпа*, (суфіксально вторинне) *горпінка* 'смердючий жучок, що водиться на ягодах малини або полуниці' (СУГО 57), рос. діал. *гэрпы* мн. 'кілки, на які ставлять снопи жита' (СРНГ 6, 166) < **гьрпы* < **гьрпы* та ін. Набір значень цих лексем континує генетичну семантику і.-є. **ger-* 'гнути; крутити, вертати'. Як структурно-семантичну паралель пор., наприклад, псл. **Гьрба*, **Гьрбъ*, які різняться з **Гьгра*, **Гьгръ* лише детермінативами.

Наявний у нашому розпорядженні фактичний матеріал дозволяє окреслити контури лексико-словотвірної мікросистеми дериватів із коренем **Гьгр-*, пор.:

Псл. **Гьгрсь* — демінутив на -сь — реконструюється на основі хорв. *Grpčić* (Leksik 207), пол. *Garpiec* (SN III, 265). Паралель жіночого роду на -іса ілюструє гідронім *Гарпица* (бас. р. Касті) — в колишній Костромській губ. (Vasmer I, 423).

Укр. *Гарпавенко* (КПУ м. Київ 3, 793) < *Гарпав-енко* свідчить про потенційність ад'єктива **Гьгравъ*(жь).

Найбільша група суфіксальних дериватів об'єднується наявністю консонантів -к- / -č- у суфіксальній морфемі. Серед них:

**Гьгракъ*: укр. *Грипак* (Новикова 223) < **Гирпак* < **Гьрпак*, *Грепак* (КПУ Зап. 1/1, 173), рос. *Грипак* (ЖПТ), блр. *Горпак*,

Гурпак (м. Мінськ) ~ блр. діал. *гурпак* 'пагорб, гірка' (ТС 1, 237) < **гъпракъ*.

**Гъграць* < **Гъгракъ*: укр. Юско *Гарпачь*, 1732 р. (РЧП 270), *Горпач* (сmt Ратне Вол.), *Герпач* (КПУ Ник. 5, 469), рос. *Грипачев* (РУС 92) — форма з метатезою -ир- > -ри-, пол. *Gigrasz* (SN III, 593).

**Гъгрикъ*: укр. *Гурпик* (КПУ Од. 8, 133). Імовірно, це демінутив на -ікъ від базового **Гъгръ*.

Гъгриць*: укр. *Грипич*, яке тлумачать у зв'язку з особовим іменем *Агрипина*, *Горпина* (Трійняк 23), рос. *Гарпичев* (ЖПТ), пол. *Grypicz* (SN III, 552) < **Gypiciz* (метатеза). Заголовна праформа може кваліфікуватися як патронім на -іць або пов'язуватися з **Гъгрикъ* (Гъгрикъ*).

**Гъгриукъ*: слов'ян. *Горпук* (Рамієч 2, 55) ~ рос. діал. *гарпук* 'поплавок для невода або сіток' (Элиасов 88).

**Гъгръка*, **Гъгръкъ*, **Гъгръко*: укр. *Грипко* (Новикова 223), *Грапко* (СП 102) — метатезні форми із **Гирпко*, **Гарпко* (з -ир-, -ар-реалізацією групи -ѣр-), рос. *Гарпков* (ЖПТ), пол. *Grepka*, *Grepko*, *Grypek*, *Grypka* (SN III, 505, 552).

На основі рос. *Гурпуевская* — назви поселення в колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN II, 616) — можна констатувати функціонування регіонального антропоніма **Гурпуй* < **Гъгриуй*.

Простежуються деривати з -і- у складі суфіксальної морфеми:

**Гъграль*: ст.-рос. *Гарпалева* гора, 1563 р. (ПКОП 80) — відантропонімний топонім на терені колишньої Обонезької п'ятини.

**Гъгрель*, **Гъгрель*: укр. *Горпляк* (Богдан 92), пол. *Garpiel*, *Gorpiel* (SN III, 265, 449), чеськ. *Gorpiel* (ЧП). Стосовно апелятивів-мотиваторів пор., наприклад, блр. діал. *гурпэль* 'пагорб, гірка' (ТС 1, 238) < **гъгрель*.

На основі укр. *Горпило* (ТДУ 43) можна постулювати псл. **Гъгpidlo*. Воно сигналізує про існування дієслова **гъгpiti*, не відзначеного в доступних для нас лексикографічних джерелах.

Антропонімний матеріал східнослов'янських мов дозволяє констатувати потенційність окремих архетипів з -п- та -т- у складі суфіксів:

**Гъграпъ*: укр. *Герпан* (СП 90), *Грепан* (КПУ Харк. 7, 78) < **Герпан* (метатеза) ~ блр. діал. *гурпан* 'пагорб, гірка' (ТС 1, 237) < **гъграпъ*.

***Гъгрипъ:** укр. *Грипун* (Трійняк 23) < **Гирпун*, рос. *Горпунов* (КПУ Сум. 2, 332), *Герпунов* (КП Твер.).

***гъграха:** укр. діал. *гурупáха* ‘дбайлива, старанна людина’ (Корзонюк 105) — форма з другим повноголоссям.

***Гъграша, *Гъграшъ, *Гъгриша:** укр. Василь *Гарпашенко*, 1730 р. (Доманова 35), *Гарпаш* (Зак.), *Гарпаша* (КПУ Дон. 3, 114), *Гарпуша* (РУС 92), *Горпуша* (КПУ Херс. 10, 179).

***Гъграць(ь):** укр. *Гарпатка* (КПУ Зап. 14, 104).

***Гъгрита:** укр. *Гурпита* (КПУ Ник. 1, 82).

Рідкісне префіксальне укр. *Гогорпа* (НКП Луг. 133), яке поставлено внаслідок асиміляції за дзвінкістю з **Когорпа*, — реальне підґрунтя для відновлення псл. ***Когъра**.

Для наведених власних назв практично відсутній апелятивний матеріал. Це ще раз свідчить про важливість ономастичних фактів для реконструкції праслов’янського лексичного фонду, зокрема, з коренем **Гъгр-* < **гъгр-* (в ЕССЯ та в SP відновлені нами пралексеми відсутні).

Насамкінець зауважимо, що на основі якісного аблаута корінь **Гъгр-* пов’язаний із **Žьгр-*. Рефлекси останнього простежуються в укр. *Журпун* (Пура СПР IV, 42) < **Žьгришъ*, рос. *Жерпаков* (Новикова 299) < **Žьгракъ*, *Жерпатов* (КПУ Дн. 11, 612) < **Žьграць*.

Рос. Гуторог

Рос. *Гуторог* (ИС 91) може кваліфікуватися як композит, для першого компонента якого можна вказати відповідники: ст.-укр. Павло *Гут*, 1649 р. (Реєстр 66), укр. *Гут* (КПУ Полт. 9, 333), *Гуто* (НКП Зап. 365), рос. *Гут*, *Гута* (ЖПТ), блр. (похідне) *Гутово* — ойконім у колишній Гродненській губ. (Vasmer RGN II, 630) < **Гут* + *-ов-* і под., які продовжують первісні **Gōtъ*, **Gōta*, **Gōto*. Корінь *Гут-* функціонує також у складі патронімів: укр. *Гутовець* (Вол.), ст.-рос. Федька *Гутовъ*, 1626 р. (Томск 34), рос. *Гутов* (Памяць Лоеўск. 311), блр. *Гутов* (СБГТ 181) < **Gōtovъ*.

Стосовно апелятивного опертя пор., наприклад, укр. діал. *гута* ‘чорт’ (Гошовський 429), ‘параліч’ (Алмашій 28), *гута* у виразі *гута бы тя побыла* ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, побажання позбутися їх’ (Ступінська 68), рос.

діал. *гута* 'сніг на вітках дерев' (СГРС 3, 171), яке відносять до запозичень із саамської чи прибалтійсько-фінських мов (Теуш 353), блр. діал. *гута* 'нарив під пахвою' (Никончук, Мойсієнко 20), 'губка' (ДСБр. 53).

Антропоніми з цим коренем належать до реліктових, фіксуються вони як правило в ономастикомах північних слов'ян:

**Gōtъ*: укр. *Гуть* (НКП Київ. 224) ~ рос. діал. *гуть* 'густі непрохідні зарості кущів у лісі' (ПОС 8, 89).

**Gōtajъ*: укр. *Гутай* (Вол.).

**Gōtějъ*: рос. *Гутеев* (ТЕ 201).

**Gōtuъ*: укр. *Гутуй* (Хм.).

**Gōtъjъ*: укр. *Гутий* (КПУ Він. 5, 501), рос. *Гутый* (МиП 374).

**Gōtakъ*: укр. *Гутак* (Панцьо 102), чеськ. *Huták* (ЧП).

**Gōtikъ* / **Gōtičъ*: ст.-укр. Макар *Gutyecz*, XVI ст. (Жерела II, 132), Andry *Gutyk*, 1649 р. (Жерела IV, 215), укр. *Гутич* (Літ. ЖС 2010, № 5, 62), рос. *Гутик* (КПУ Ув. Дон. 9, 508), блр. *Гутик* (СБГТ 181).

**Gōtъka*, **Gōtъko*, **Gōtъko*: укр. *Гутко* (Літ. ЖС 2010, № 7, 65), ст.-рос. *Гутко* Матвеевич Узкого, XV ст. (Веселовский 92), рос. *Гуткина* ж. (Лет. ЖС 2006, № 1–13, 53), (похідне) *Гутково* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN II, 630), блр. *Гутько*, *Гуткевич* (ТС Мозырь 95), (похідні) *Гутков Новый*, *Гутков Старый*, *Гутьково* — ойконіми в колишніх Мінській та Вітебській губ. (Vasmer RGN II, 630, 631) ~ укр. діал. *гута* 'наріст, гуля' (Вікторіна 98), блр. діал. *гутка* 'округла випуклість на тілі' (Никончук, Мойсієнко 60), 'губка' (ДСБр. 53).

**Gōtimъ*: укр. *Гутем* (СБП 497) < **Гутим*.

**Gōtoma*: пол. *Gutoma* (SN III, 599) < східнослов'янськ.

**Gōtanъ*: рос. *Гутан* (ЖПТ).

**Gōtenъ*: укр. *Гутеня* — прізвисько (с. Штунь Любомльськ. р-ну Вол.), ст.-рос. Івашко *Гутенев*, 1668 р. (ОАРП 589), рос. *Гутенев* (Лет. ЖС 2005, № 1–13, 53).

**Gōtinъ*: ст.-укр. Тумко *Hutinowicz*, XVI ст. (Жерела II, 140), чеськ. *Hutín* (ЧП).

**Gōtunъ*: укр. *Гутиня* (КПУ м. Київ 1, 536), пол. *Hutui* (SN IV, 194).

**Gōtunъ(jъ)*: рос. *Гутнев* (Вол.), (похідне) *Гутнево* — ойконім у колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN II, 630);

~ **gōtynъ* (jъ): чеськ. *hutný* 'густий', 'міцний, жорсткий', діал. 'товстий, міцний, тривкий', словц. *hutný* 'густий, щільний' (ЕССЯ 7, 91).

**Gōtyra*, **Gōtyrъ*: укр. *Гутира* (Панцьо 102), (похідні) *Гутирівка* (2) — назви поселень у Полтавській та Харківській обл. Стосовно мотивації пор., наприклад, блр. діал. *гуты'ра* 'товста, неповоротка жінка' (Абабурка 202).

Крім *Гуторог* < **Gōtorogъ*, можна реконструювати ще композит псл. **Gōtorēzъ* > слов'ян. *Гуторезук* (Рамієс 2, 485).

Блр. Екельчик

Рідкісне сучасне прізвище, фіксоване в Брестській області (СБГТ 194). Формально — демінутив на -ик від базового *Екельць* < **Якельць* (з переходом Я- > Е- в ненаголошеному складі). Продовжує первісне **Акълъсь* — цінне доповнення до фрагмента праслов'янського антропонімного фонду з префіксом *А-, опублікованого нами в іншому місці (Шульгач 2008а: 7–17). Стосовно словотвірної моделі пор. також:

**Абълтъ*: рос. *Абармов* (Новикова 11).

**Агълдикъ*: блр. *Яговдик* (КПУ Ув. Дон. 1, 601).

**Агълъ*: рос. *Агурлов* (Памяць Петр. 369).

**Агълръ*: рос. *Агарнов* (м. Очаків Мик.).

**Акълра*: рос. *Акальпин* (КПУ Зап. 15, 29).

**Акълтъ*: рос. *Якайт* (ЖПТ) < **Акалт* (йотація; солодкозвучність).

**Акълъжъ*: рос. *Акельєв* (КПУ Харк. 13, 35).

**Асагъ*: рос. *Яшаров* (НКП Дон. 2, 281).

**Ашълдъ*: рос. *Ящелдов* (МиП 522).

**Авълба*: рос. *Аверба* (Попелянская 2, 71).

Укр. Зурак і под.

Укр. *Зурак* (СП 158) можна зіставляти з хорв. *Zurak* (Leksik 755), пол. *Zurak* (SN X, 541), в яких початкове З- / Z- постало з С- / S-. Про це фонетичне явище див. (Козлова IV, 6).

У такому разі їх можна порівнювати з рос. *Сураков* (Новикова 803), хорв. *Suraković* (Leksik 624), пол. *Surak* (SN IX, 156), чеськ. *Surák* (ЧП), а також укр. *Шурак*, рос. *Шураков* (Новикова 969), ст.-блр., блр. *Шурак* (Бірыла 484), хорв. *Šurak* (Leksik 666), пол. *Szurak* (SN IX, 170), слвц. *Šurak* (TZ Bratislava 357), анлаутне *Ш-* / *Ѓ-* яких еволюціонувало з *С-* / *Ѕ-*. На основі наведених фактів можна відновлювати базове ***Surakъ** як праантропонім.

Стосовно фонетичного переходу *С-* > *З-* в аналізованому прізвищі, то це не поодинокий факт. Пор., наприклад: ст.-укр. Яков *Зардак*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 192) < ***Сардак** < ***Sъrdaкъ**, укр. Зур (Новикова 333) < ***Сур** < ***Surъ**, *Зорба* (Панчук 117), *Зурба* (Богдан 346) < ***Сорба**, ***Сурба** < ***Sъrba**, *Зарх* (КПУ Дон. 22, 438) < ***Сарх** < ***Sъrhъ**, *Заргай* (КПУ Харк. 14, 360) < ***Саргай** < ***Sъrgajъ**, *Зоргач* (м. Жмеринка Він.) < ***Соргач** < ***Sъrgaщъ**, *Зуркан* (Богдан 346) < ***Суркан** < ***Sъrkanъ**, рос. *Зурбашев* (КПЧ) < ***Сурбашев** < ***Sъrbaщъ**, *Зардов* (РУС 156) < ***Сардов** < ***Sъrdovъ**, *Зарганов* (КПН) < ***Сарганов** < ***Sъrganъ**, блр. *Зурзы* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 246) < ***Sъrza** та ін.

Рос. *Каверга* та ін.

Фіксується в складі антропонімоформули Андрей *Каверга*, 1707 р. (ППКН 316). Має аналог в укр. *Каверга* (КПУ Од. 2, 305), а апелятивне підгрунття — в слвн. *kvŕga* ‘сучок’, схв. *kvŕga* ‘наріст’ (цит. за: Куркина 1986: 110; Белетіћ 190, 191) < ***Kavъrga** < ***kavъrga**.

Стосовно моделі (префікс ***Ка-**) пор. ще:

***Kavъrgъ**: рос. *Кабурз* (Лет. ЖС 2009, № 38, 144) ~ укр. *Бурз* (Н КП Хм. 2, 502).

***Kasъrgъ**: рос. *Каширгов* — сучасне прізвище, із ***Касыргов** < ***Kasъrgov**.

***Kavъrzѣъ**: рос. *Каверзиев* (Лет. ЖС 2009, № 38, 144) та ін., описані в (Шульгач 2008а: 55–60).

Слвц. *Kvarda*

Фіксується в (TZ Bratislava 199; TZ Trnava 121). Має аналоги в хорв. *Kvarda* (Leksik 353), чеськ. *Kvarda* (ЧП), споріднене з пол. *Kwardina* (SN V, 484). Усі ці антропоніми можуть розцінюватись як форми з лабіалізованим задньоязиковим *Kʷ*-, які зводяться до псл. **Kьrda* (-ar- < -ьr-).

У слов'янській антропонімній лексиці факти з огубленням *K*-не поодинокі. Пор. ще:

**Їекьрка*: рос. *Чекваркин* (ЖПТ).

**Конікь*: укр. *Квоник* (Радіон 65).

**Ког'акь*: укр. *Кворяк* (Богдан 155).

**Кькь*: пол. *Kwiek* (SN V, 490).

**Кьld'угь*: укр. *Квіндюг* (Пура СПР V, 66) < **Кілдюг* (денталізація плавного).

**Кьldькь*: рос. *Квалдыков* (ЖПТ).

**Кьлсь*: ст.-рос. (похідне) *Хвалсово*, 1539/40 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 94) < **Квалсово*.

**Кьлть*: рос. *Квейт* (САМ 102).

**Кьрѣа*, **Кьрѣь*: укр. *Кворч* (КПУ Харк. 14, 152), *Кварчинський* (КПУ Хм. 5, 60).

**Кьrдакь*: рос. *Квардаков* (ЖПТ), блр. *Квардаков* (СБГТ 219).

**Кьrдапь*: рос. *Кварданов* (КПН).

**Кьrдепь*: рос. *Кверденев* (Ряз. КП 1, 25).

**Кьrдошь*: пол. *Kwardos* (SN V, 484).

**Кьrдысь*: пол. *Kwardys* (SN V, 484).

**Кьrдышь*: пол. *Kwardysz* (SN V, 484).

**Кьrга*, **Кьrгь*: укр. *Кверега* (Богдан 155) < **Кверга* (секундарне -e-), пол. *Kwierg* (SN V, 491).

**Кьрка*: чеськ. *Kverka*, *Kvorka* (Beneš 217).

**Кьrглакь*, **Кьrг'акь*: ст.-рос. Иван Яковлевич *Хворлаков*, 1683 р. (Кусов 2007: 196), рос. *Кверляков* (Горпинич 89).

**Кьrгь*: укр. *Кверель* (РУС 183) — форма з секундарним -e-.

**Кьrгсь*: укр. *Кварес* (СКТ 329) — форма з секундарним -e-.

**Кьrѣа*: ст.-рос. (похідне) *Кваршина над Тагилом*, 1680 р. — ойконім у Пермському краї (ПС VII, 203).

**Кьрта*, **Кьрть*, **Кьрто*: укр. *Квурт* (м. Львів), *Кварта* (КПУ Харк. 11, 104), рос. *Кварм* (САМ 102), пол. *Kwart*, *Kwarta*, *Kwarto* (SN V, 484, 485).

***Къртаљь**: рос. *Кварталев* (ЖПТ).

***Къртиць**: укр. *Квартич* (АПС 152), *Хвиртич* (НКП Херс. 218) < **Квиртич*, блр. *Квартич* (м. Мінськ), слвн. *Kvartič* (ZSSP 318), хорв. *Kvartić* (Leksik 353).

***Къртикъ**: рос. *Квартиков* (КПУ Дон. 16, 486).

***Къртошь**: укр. *Квартош* (КПУ Харк. 18, 112).

***Къртовъ**: рос. *Квартович* (ЖПТ).

***Къртъкъ**: чеськ. *Kvartek* (ЧП).

***Къртъ**: укр. *Квартюк* (ЖПТ).

***Кърѣиць**: хорв. *Kvrgić* (Leksik 353).

***Къръ**: пол. *Kwierz* (SN V, 491).

***Куръ**: укр. *Квук* (с. Дорожів Дрогобицьк. р-ну Льв.).

***Скърѣъ**: пол. *Skworcz*, *Skwiercz* (SN VIII, 488, 489).

***Скърда**: пол. *Skwerda* (SN VIII, 488) ~ рос. діал. *сквирды* = *скирды*, *скырды* мн. 'назви крижин' (ДАРЯ III, 245).

***Скърдь**: укр. *Шквордюк* (Горпинич, Тимченко 310).

***Скъргъ**: слвц. *Škvargová* ж. (TZ Trnava 169).

***Скъркъ**: хорв. *Škvrk* (Leksik 649).

***Скърла**: укр. *Скварла* (Панцьо 118), пол. *Szkwarta* (SN IX, 292), чеськ. *Šzkwarta* (ЧП).

***Скърма**: укр. *Шкварма* (Панцьо 124).

***Скърсъ**: пол. *Skwers*, *Skwieres* (SN VIII, 488).

***Скъртъ**: пол. *Skwart* (SN VIII, 486).

***Скърва**: укр. *Шкварва* (Стехна 13).

Зазначимо, що лабіалізація задньоязикового *к*- спорадично фіксується й в апелятивній лексиці, пор., наприклад, рос. діал. *квар-бѣтка* 'шматок використаної танини; ганчірка' (СОГ 5, 29–30), *сквалды рник* 'скупа людина' (СРНГ 37, 401), *квы ркаться* 'мучитися' (СРГК 2, 338) та ін.

Укр. *Кивва*, *Кієва* і под.

Сучасні українські прізвища *Кивва* (Літ. ЖС 2007, № 20, 102), *Кієва* (Літ. ЖС 2008, № 8, 69) можуть тлумачитися як фонетично вторинні, що постали з **Килва*, **Кілва* (лабіалізація плавного) < **Кьлва* (реалізація *yl > il > il*). Пор. також блр. *Кавва* (м. Мінськ) <

**Калва* (ʔl > al > av), пол. *Kawwa* (SN IV, 545), рос. *Кувватова* ж. (Лет. ЖС 2004, № 40–52, 126) < **Кулв-ат-ов-а* (ʔl > ʏl > vʏ).

Аналогічний фонетичний рух притаманний й іншим кореневим структурам зразка *tylt*, пор., наприклад, укр. *Левко Бовван*, 1723 р. (Швидько 288), рос. *Бовван* (САЛ 351) < **Болван* < **Bylvanъ*, укр. *Чавва* (м. Володимир-Волинський Вол.) < **Чалва* < **Čylva*, *Гавва* (РУС 86) < **Gylva*, *Совва* (СП 331) < **Солва* < **Sylva* і т. п.

Ідеальні продовження прототипа ***Къѡѡа**, який ілюструють розглядувані вище антропоніми, втілилися в укр. *Колѡа* (КПУ Полт. 12, 277), рос. *Колѡин* (Рамієць 2, 173) — патронім на *-ин*, пол. *Kołwa* (SN V, 93) — запозичення з східнослов'янського ономастикону, судячи з вокалізму, та ін.

У результаті стягнення (атракції) *-ев-* форми на зразок *Кивва*, *Ківва*, *Кавва*, *Ковва* могли еволюціонувати в *Кива*, *Ківа*, *Кава*, *Кова* пор., наприклад, укр. *Кава*, *Кива* (РУС 169, 185), *Ків* (Новикова 374), *Ківа* (ЗЧ 339), *Кова* (КПУ Полт. 1, 191) тощо. На різноманітному пропріальному матеріалі це явище проілюстровано в (Казлова ІІІ, 306–307).

Укр. *Кольва* (Горпинич 351), *Кальва* (КПУ Ник. 12, 501), *Кульва* (Літ. ГС 2006, № 12, 71), пол. *Kalwa*, *Kolwa* (SN IV, 450; V, 79) — форми з експресивним пом'якшенням плавного. Сюди ж слов'ян. *Хольва* (Рамієс 2, 496) < **Колва* (спірантизація *K* > *X*).

Пол. *Kauwa* (SN IV, 54) < **Katwa* — один із випадків фонетичної реалізації *t* > *u*.

У деяких джерелах фіксуються форми з переходом плавного $л > л' > й$, пор., наприклад, ст.-рос. Иванко *Куйва*, 1563 р. (ПКОП 144) < **Кулва*, рос. *Кайв* (ТЕ 252) < **Калв*, *Кейв* (Лет. АД 2007, № 2, 415) < **Кэлв*, пол. *Kujwa* (SN V, 395), *Skajwo* (SN VIII, 438) < **Кълва*, **Кълвъ*. **Skълво*.

До цього списку логічно додати варіанти з оглушенням кінцевого губного на зразок рос. *Кальф* (ТЕ 224) < **Калв*, а також з абсорбованим плавним — рос. *Киф* (КПУ Дон. 3, 210) < **Кив* < **Килв* < **Къlvъ*, *Скаф* (Лет. АД 2008, № 1, 314), пол. *Skaf* (SN VIII, 438) < **Скалв*, *Skatw* < **Skъlvъ*. Пор. також рос. *Скевъ* (Морошкин 178) < **Скелвъ*. Блр. *Колфюк* (м. Мінськ) < **Колвюк* — свідчення потенційності базового **Къlvъ*.

Ст.-укр. *Книшъ* і споріднені антропоніми

Фіксується під 1649 р. — Тимошъ *Книшъ* (Реєстр 397), 1756 р. — Ярема *Книшъ* (Лучицкий 259). Досить поширене в Україні як прізвище (Вол., Дн., Київ., Льв., Терн., Рв., Черк.), має варіант *Ниша* < **Книша* (НКП Кіров. 428) — форма з редукцією анлауту після занепаду -ъ-. Споріднене з ст.-блр. *Dolmath Knyszucz*, 1552 р. (ПКПКС 396), Мартинъ *Кнышъ*, 1631 р. (ОДВ X, 229), блр. *Кныш*, *Кнышаў*, *Кнышэвіч* (Бірыла 209), **Кныша* > *Кнышын* — ойконім у колишній Гродненській губ. (Vasmer RGN IV, 228), ст.-рос. Івашко *Кныш*, 1661/62 рр. (ОРЗ 3/2, 497), рос. *Кныш* (ЛР 2009, № 1, 60), *Книшов* (Пура Край 3, 196), *Кенышев* (ЖПТ), *Ныш* (РУС 298) < **Кныш*. Пор. ще (похідні) ст.-рос. *Кнышовская пустошь*, 1437 р. (АСБА I, 24), рос. *Кнышево* — назви поселень у колишніх Костромській, Новгородській, Псковській губ. (Vasmer RGN IV, 228), ст.-пол. *Nicola Knyschs*, *Cnyscha*, *Cnyschek* — в історичних джерелах XV ст. (SSNO III/1, 32), пол. *Knysz* (SN V, 29), *Kienysz* (SN IV, 593), *Nysz*, *Nysza* (SN VI, 666) < **Knysz*, **Knysza*, (похідні) *Knyszewicze*, *Knyszyn* (4) — ойконіми (NMP IV, 539, 540), словц. *Kniš* (TZ Трнава 109) < **Къпушь*, **Къпуша*. Зі слов'янського антропонімікону запозичено литовське прізвище *Knišius* (LPŽ I, 1034). Від антропоніма *Книш* утворено назву яру *Книшів* у бас. Сіверського Дінця (СГУ 255). Базове слово входить до складу композита — *Книшюід* (НКП Він. 575) < **Къпуšejѣдъ*.

Наведені прізвища постали лексико-семантичним способом і можуть пов'язуватися з відповідними апелятивами. Пор., наприклад, блр. діал. *кныш* 'низькоросла людина' (Аляксейчык 11), рос. діал. *кныш* 'про низькорослу людину' (СРНГ 13, 346) < **къпушь*. Останнє — суфіксальний дериват від **къпа* / **къпъ*, які продовжують болг. діал. *кън* 'без хвоста', *канѡ* у словосполученні *канѡ кѹче* 'безхвостий собака', *кѣн* із відрубаним хвостом' (БЕР 2, 326; 3, 194), словн. діал. *кѣп* 'сосновий пеньок' (Rajh 89), пол. *kien*, *kna* 'пеньок', про зв'язок яких з *кныш* справедливо писав О. Брюкнер (Brückner 240) усупереч іншим дослідникам, див. (Фасмер II, 264; з новіших робіт — ЕСБМ 5, 86 — як запозичення з нім. *Knitschel* 'галушка з муки'; ЕСУМ 2, 474 — «можливо, запозичено з грецької мови»), ст.-луж. *кеі* 'пеньок' (Эйхлер 190), словін. *кпо* 'рукоять весла', і.-е. **кѡ-* 'набухати' (ЭССЯ 13, 205). Семанти-

ка рефлексів слов'ян. **къпушь* значно багатша [пор. ще значення укр. діал. 'великий хліб; калач' (Піпаш, Галас 80), 'рулет' (Гвоздьо 180), блр. діал. 'шишка', 'пиріг', 'сухий нарiст на боках хлібини' (ЭСБМ 5, 86), рос. діал. 'невеликий круглий пиріг' (СРНГ 13, 346), *кныши* мн. 'вироби з тіста, начинені цибулею' (РГСО 65)], тому логічно говорити про зворотній напрямок запозичення — з північнослов'янських мов у німецьку. На користь такого припущення послуговують й ономастичні факти (Шульгач 1994: 12–19), зокрема розлоге гніздо похідних із коренем **Къп-*.

Зауважимо, що при підборі ілюстративного матеріалу нами послідовно враховувались: а) реалізація кореневого голосного *-ъ > -o-; -ъ > -и- (> -i-); -ъ > -e-*, яка притаманна головню для північнослов'янської (Казлова 2004: 85) та спорадично для південнослов'янської зон; б) фонетичний рух **Къп- > Кп- > Хп- > Н-* (після занепаду редукованого); в) спірантизація *К- > Х-*.

Базові, афіксально не ускладнені, псл. **Къпа, *Къпо, *Къпъ* реконструюються нами з огляду на: укр. *Кен* (Енакиєво 207), *Кин* (СКТ 333), ст.-рос. *Кинъ* Климко, 1498 р. (Тупиков 178), рос. *Кен* (ВИ), *Кин* (КПУ Ник. 4, 366), *Хин* (ЖПТ) < **Кин*, (похідні) *Кыновски Завод, Кенова* — ойконіми в колишніх Пермській, Смоленській губ. (Vasmer RGN IV, 134; V, 22), ст.-блр. (похідне) *Киново*, XVI ст. — ойконім у Полоцькому пов. (Оглоблин 9), блр. *Кеново* — назва поселення в колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN IV, 134), сучасне — *Киновка* (Рап. Маг. 225), болг. *Кѣна, Кѣно* (Илчев 289), *Кѣново* (Велев 164), *Кинов баир, Кинова кория, Кинин мост* — мікротопоніми (Ангелова-Атанасова 254), хорв. *Knin, Kninsko Polje* — топоніми (Im. m. 228), пол. *Кін, Кіна, Кіен, Кіена, Кіено* (SN IV, 592, 593, 615), *Чен* (SN II, 75) < **Кен, Чин, Чина, Чино* (SN II, 74, 75) < **Кін, *Кіна, *Кіно, Чупнов staw*, 1564 р., нині *Chinów, Чупów* (3), *Чупова, Чупowo* — ойконіми (NMP II, 35, 114), чеськ. *Кін* (ЧП), луж. *Куна ?* (1529 р. — *Купав*, 1583 р. — *Кена*) (Wenzel II/1, 238).

Стосовно реалізації кореневого *ъ > ы* на території Росії пор. ще ойконіми *Кын, Кын Мягкий, Малый Кын* — у Пермській обл. (ПО 482, 484).

**Къп'а, *Къпъ:* укр. *Кеня* (СКТ 330), *Кень* (ТД Дрогобич 201), блр. *Кеня* (Бірыла 199), ст.-рос. *Киня* Гришынъ, 1495 р. (Тупиков 178), рос. *Кинев* — ойконім у колишній Псковській губ.

(Vasmer RGN IV, 152), пол. *Kień* (SN IV, 593), чеськ. *Kenja*, *Kiňa* (ЧП). 3-поміж апелятивних відповідників пор. рос. діал. *кня* 'задня частина невода' (СРНГ 13, 346), *кѣни* тільки мн. 'пах дитини' (ССГ 5, 29), *квень* 'рибальське знаряддя у вигляді сітчастого мішка' (КС 157) — форма з лабіалізацією задньоязикового.

На основі пол. *Кну* (SN V, 29), чеськ. *Кнѹ* (ЧП) можна відновлювати ад'єктив псл. ***Къпъ**(**ъ**).

Словотвірне гніздо праслов'янських дериватів у сфері антропонімії виглядає так:

***Къпѣ**: пол. *Kniba* (SN V, 23). Стосовно словотвірної моделі на *-iba* пор.: укр. *Голіба* (Чучка 149), рос. *Голибин* (ЖПТ) < ***Goliba**, укр. *Молиба* (КПУ Ник. 13, 328) < ***Modliba**, блр. *Дериба* (ЖПТ), ст.-рос. Матвей *Дериба* Михайлов сын, 1492—1493 рр. (ОАПК 293), (похідне) *Дерибово*, 1467 р. — ойконім у колишньому Переяславському пов. (АСЭИ I, 254), рос. *Дерибов* (КПУ Зап. 21, 106), *Дерибин* (РУС 123) < ***Deriba**, ***Deribъ**, блр. *Шарыба* (Бірыла 469), ст.-рос. Івашка *Шарыбин*, 1645 р. (Рязановский 5), рос. *Шарыбин* (ЖПТ) < ***Sariba**, укр. *Желіба* (ЧЧ 2, 555) < ***Želiba**, *Косиба* (РУС 208), пол. *Kosiba* (SN V, 183), чеськ. *Kosiba* (ЧП), словц. *Kosiba* (Krištof 290) < ***Kosiba**, пол. *Suliba* (SN IX, 148) < ***Suliba**, ст.-пол. *Tholiba*, 1392 р. (SSNO V, 446) < ***Toliba** та ін.

***Къпѣдъ**: рос. *Княдин* (ЖПТ).

***Къпуга** / ***Къпуга**: рос. *Кныгин* (ЖПТ), (похідні) *Хныгино*, *Хныгин Починок* — ойконіми в колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IX, 496), пол. *Кнуга* (SN V, 29), *Knuga* (SN V, 28) ~ рос. діал. (похідне) *кны жица* 'силкуватися' (Преображенский 134).

Похідні з *-х-* / *-ѣ-* у суфіксальній морфемі:

***Къпахъ**: укр. Антонъ *Кинашъ*, 1755 р. (Лучицкий 103), *Кінаш* (Holutiak 197), (похідні) *Кинашів*, *Кінашів*, *Кинашівка*, *Кинашеве* — ойконіми, рос. *Кинаш* (Лет. ЖС 2006, № 14—26, 94), пол. *Kinasz* (SN IV, 615), *Nasz* (SN VI, 505) < ***Knasz**, словц. *Kinaš* (TZ Bratislava 159). Заголовна праформа пов'язана з ***Къпахъ**, яка відновлюється нами на основі укр. *Nach* (ДАВО ф. 40, оп. 14, од. зб. 401, арк. 5), *Кинах* (Рівне 381), *Кінах* (Holutiak 199), ст.-блр. Федор Прокопович *Нах*, 1662 р. (Бірыла 1966: 239) < ***Кнах**, блр. (похідне) *Нахов* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN VI, 107) < ***Кнахов**, пол. *Knach*, *Kinach*, *Kynachowicz* (SN IV, 615; V, 18, 495). Пор. ще пол. *Kniach* (SN V, 22) < ***Къп'ахъ**.

***Къпехъ / *Къпеѣъ:** укр. *Кнешик* (Він.), рос. *Кенех* (ЖПТ), *Кинешов* (Тюльников 114), пол. *Kniech* (SN V, 24). Сюди ж фонетично модифіковане укр. *Нех* (Рівне 446) < **Кнех*. Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *кнех* 'дугоподібна розпинка в човні' (Кошкарева 84).

***Къліхъ / *Къпіѣъ:** ст.-укр. *Chwedecz Kyenisz*, XVI ст. (Жерела III, 76), укр. *Кеніх* (Новикова 373), рос. *Кених* (КП Алтай 2, 154), (похідне) *Кенишево* — назва населеного пункту в колишній Нижегородській губ. (Vasmer RGN IV, 134), хорв. *Kniš* (Leksik 303), пол. *Knich*, *Kienich*, *Knisz*, *Kinisz* (SN IV, 592, 618; V, 23, 25), чеськ. *Kniš* (ЧП), луж. *Kyniš* (Wenzel II/1, 238).

***Кълохъ / *Къпоѣъ:** укр. *Кинош* (КПУ Ник. 13, 71), рос. *Кнох* (ЖПТ), *Киноши* — назва поселення в колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN IV, 152) ~ рос. діал. *кнош* 'валик для прання грубого полотна' (СПГ 1, 397), пол. *Knoch*, *Kinoch* (SN IV, 618; V, 26), *Noch*, *Nocha* (SN VI, 636) < **Knoch*, **Knocha*, чеськ. *Knoška* (ЧП), словц. *Knoško* (TZ Trnava 110).

***Кълухъ, *Къп'ухъ / *Къпуѣъ:** укр. *Кнюх* (КПУ Київ. 1, 580), рос. *Кнушевицкий*, *Кенюх* (ЖПТ), пол. *Nuch* (SN VI, 659) < **Knuch*. Щодо мотивації пор. укр. діал. *кнюх* 'відлюдок, непривітна людина' (Вишневська, Левчук 161), 'вайло, неповоротка людина' (ЕСУМ 2, 475), 'нутрощі тварини' (Аркушин 1, 230), блр. діал. *кнюхó* 'живіт, пузо' (ТС 2, 200).

Можна виділити групу дериватів з -j- у суфіксі:

***Къпајъ, *Къп'ајъ:** рос. *Кнаев*, *Хнаев-Корчагин* (ЖПТ), *Киняев* (КП Алтай 2, 261), (похідне) *Киняево* — назва населеного пункту в колишній Московській губ. (Vasmer RGN IV, 153), блр. *Киняева* (СБГТ 220), болг. *Кенѧев* (Илчев 250), хорв. *Knjaic* (Leksik 303), пол. *Kinaj* (SN IV, 615), слов'ян. *Киняй* (Магницький 51).

***Къпѣја, *Къпѣјъ:** укр. *Кней* (Рівне 385), *Ней* (Переможці Він. 2, 664) < **Кней*, *Кіней* (Holutiak 199), ст.-рос. *Сенка Кнеин*, 1499–1502 рр. (АСЭИ III, 76), рос. *Кенеев* (ЖПТ), *Кинеев* (Рязан. КП 1, 363), *Хинеев* (ЖПТ) < **Кинеев*, *Кинеево* — ойконіми в колишніх Смоленській і Тульській губ. (Vasmer RGN IV, 152), пол. *Knej*, *Kneja*, *Kniej*, *Knieja*, *Chnieja* (SN II, 86; V, 22, 24).

Мотивуючий апелятив — псл. **кпѣја* (ЭССЯ 13, 199) — реалізувався й в інших класах онімів, див. (Шульгач 1998: 10).

***Къпујъ:** рос. *Кенуев* (ЖПТ).

Деривати з *-k-* / *-č-* у суфіксі:

***Къпака, *Къпакъ, *Къп'акъ / *Къпащъ, *Къп'ашъ:** укр. *Кеняк* (СКТ 353), блр. *Кнак* (Бірыла 209), рос. *Кнак, Кенякин* (ЖПТ), (похідні) *Киняково, Кеняки* — ойконіми в колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN IV, 134, 153), пол. *Кнак, Кнацз, Кпиак, Кпиак, Чпнасік, Чупак* (SN II, 86, 147; IV, 593; V, 18, 19, 23), чеськ. *Кпащ* (ЧП), слов'ян. *Кинякъ* (Магницький 51).

***Къпникъ / *Къпніщъ:** ст.-укр. Нгунко *Knicz*, 1649 р. (Жерела IV, 287), укр. *Киник* (Holutjak 197), *Кенич* (СКТ 330), *Кеніч* (НКП Луг. 411), (похідне) *Кеніків Верх* — мікротопонім у Сколівському р-ні Львівської обл. (Сокіл 181), рос. *Кник, Кыничев* (ЖПТ), *Хинич* (ЖПТ) < **Кинич*, (похідні) *Киниково, Киничева* — ойконіми в колишніх Псковській та Олонецькій губ. (Vasmer RGN IV, 152), блр. *Кенік* (Бірыла 199), хорв. *Кнічіц, Kenik, Kenić* (Leksik 290, 303), серб. *Кењић* (Къига 39), словн. *Kenik, Kenič* (ZSSP 258), пол. *Кпик, Кпич, Кпик, Кпич, Кпич, Чпник* (SN II, 86; IV, 593, 618; V, 24, 25), луж. *Купік* (Wenzel II/1, 238). Стосовно мотивації пор. рос. діал. *кнічеч* 'фронтон селянської хати' (СРНГ 13, 344).

***Къпникъ, *Къп'укъ:** рос. *Кнюк* (ЖПТ), пол. *Кпик, Кпик, Кпичук* (SN IV, 593; V, 26, 28).

***Къпъка, *Къпъкъ, *Къпъко, *Къпъко, *Къпъкъ:** укр. *Кінек* (Holutjak 199), *Кинько* (КПУ Полт. 5, 309), ст.-блр. *Кенко*, 1622 р. (Инв. Сморгонь 35), блр. *Киньков* (СБГТ 220), рос. *Кенько* (Лет. ЖС 2006, № 14–26, 94), *Кенков* (КПУ Полт. 4, 327), болг. *Кѣнка* (Илчев 289), пол. *Кінек, Кінек, Кінеко* (SN IV, 592, 593, 617), *Ченек, Чінек, Чупек* (SN II, 68, 74, 148) < **Кенек, *Кінек, *Купек, Ченко, Чеїко* (SN II, 68) < **Кенко, *Кеїко*, (похідне) *Кіенкѡвка* — ойконім (NMP IV, 444), слов'ян. *Кинекъ* (Магницький 51). Щодо апелятивних відповідників пор., наприклад, укр. діал. *кеїньки* 'короткі з сукна чуні, що їх взимку вдягають на чоботи' (Зеленько ССП 19), рос. діал. (новгород.) *кїнка* 'кочерга' (СРНГ 13, 213) < **кынка* < **кѣнка*.

***Къпукъ / *Къпущъ:** укр. *Кинькъ* (Кравченко 185), рос. *Кнычев* (КП Саратов. 3, 444), (похідні) рос. *Хныки*, блр. *Хныковка* — ойконіми в колишніх Псковській та Могильовській губ. (Vasmer RGN IX, 496), в яких анлаутне *Х-* < *К-*, пол. *Клук, Кпуч, Кпук* (SN IV, 619; V, 29).

***Къпипъ**: ст.-рос. Еустратко *Кининъ*, 1495 р. (Тупиков 570), рос. *Кынин* (ЖПТ).

***Къпупъ**: рос. *Кенынь* (ЖПТ).

Демінутив ***Къпъсь** реконструюється з огляду на укр. *Кнец* (ТДУ 84), *Кнець* (РІ Хм. 2, 371), рос. *Кнец* (ЖПТ), пол. *Кнес*, *Kinies* (SN IV, 617; V, 24), *Chinies* (SN II, 75) < **Kinies*.

***Къписа**: ст.-укр. Кирилл *Киница*, 1666 р. (ЗЧС 56) ~ укр. діал. *книця* ‘дерев’яний брусок, “ребро”, що служить для кріплення дощок, з яких збитий човен’ (Ліпкевич 131–132).

***Къпавъ(жъ)**, ***Къп’авъ(жъ)**: укр. *Кнавчук* (ОКІУМ), *Кнава* (КПУ Дон. 19, 186), рос. (похідне) *Княвичи* — ойконім у колишній Орловській губ. (Vasmer RGN IV, 228), пол. *Кпава* (SN V, 21), чеськ. *Kňava* (ЧП).

***Къпевъ(жъ)**: укр. *Кіневич* (Holutiak 199), *Хиневич* (м. Луцьк) < **Киневич*, рос. *Кенёв* (РУС 184), *Кинев* (КП Коми 333), *Кынев* (РУС 230), *Кеневич*, 1863 р. (КД 1827–1869: 2, 49), *Кенеф* (ЖПТ) < **Кенев*, (похідне) *Кневичи* — ойконім у Брянській обл., блр. *Хиневич* (ЖПТ), (похідне) *Кеневичев Груд* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN IV, 134), болг. *Кѣнев* (Илчев 289), макед. *Кнев* (Речник ПКМ 1, 633), *Knjevići* — ойконім у Боснії та Герцеговині (Im. m. 228), пол. *Kiniew*, *Kupew* (SN IV, 618; V, 496).

***Къпівъ(жъ)**: рос. *Книвец* (КПУ Ув. Дон. 1, 51), пол. *Kniwo* (SN V, 26), чеськ. *Kiniv* (ЧП) ~ чеськ. (старе) *knivŭ* ‘застиглий, задубілий’. До списку континуантів цієї праформи включають також *Sniva*, III ст. н. е. — ім’я правителя східних готів, згадане Йорданом у “Гетиці” (Казлова 2004: 87).

***Къповъ(жъ)**: рос. *Хенов* (ЖПТ) < **Кенов*, (похідне) *Киновичи* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 202), пол. *Kinów*, *Kieńów*, *Know* (SN IV, 593, 618; V, 28).

***Къпише**: ст.-рос. *Кенище* — прізвисько в новгородській берестяній грамоті № 417 (Янин, Зализняк 279).

***Къпагъ**: укр. *Кінаренко* (КПУ Полт. 11, 746), рос. *Кенаров* (КПУ Луг. 1, 932) ~ рос. діал. *кѣнаръ* ‘ледар’ (ССГ 5, 29).

На основі суфіксальної варіантності взаємопов’язані:

***Къпасъ**: укр. *Кінас* (Новикова 376), пол. *Knas*, *Kinas* (SN IV, 615; V, 20), *Chynas* (SN II, 148) < **Kynas*.

***Къниса**, ***Кънисъ**: рос. *Кенис* (ЖПТ), хорв. *Knis* (Leksik 303), пол. *Knis*, *Knisa* (SN V, 25).

***Къпошъ**: укр. *Киносенко* Остап, 1750 р. (АК 1, 373) — патронім на -енко, пол. *Knos*, *Kinos* (SN IV, 618; V, 27), чеськ. *Knos* (ЧП).

***Къпушъ**: рос. *Кинус* (Лет. ЖС 2006, № 40–52, 83), пол. *Kinus*, *Kpus* (SN IV, 619; V, 28), луж. *Kypus* (Wenzel II/1, 239).

***Къпушъ**: пол. *Knys*, *Chnysek* (SN II, 86; V, 29).

На основі ст.-рос. Вакуба *Книтов*, 1526 р. (АСМ 1479–1571 pp.: 40; Кюршунова 223 — «етимологія неясна») можна відновити посл. ***Кънитъ**.

Фактичний матеріал дозволяє реконструювати ад'єктиви на -ast-, -at-:

***Кънастъ(жъ)**, ***Къп'астъ(жъ)**: пол. *Knast*, *Kniasta*, *Kinast*, *Kienast*, *Kynast*, *Chnastek* (SN II, 86; IV, 592, 615; V, 20, 23, 495). Результатом формальної еволюції останнього антропоніма може бути пол. *Nastek* (SN VI, 554). Пор. також пол. *Nast* (SN VI, 553). У південнослов'янській зоні функціонує відповідний апелятив — схв. діал. *knjást* 'хворий, покалічений', слвн. *knjást* 'покалічений, обрубаний' (Bezljaj II, 49).

***Къпаты(жъ)**: рос. (похідне) *Кенатовская Гора* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN IV, 134), похідне від антропоніма **Кенат* < **Кънат*.

Є підстава для реконструкції окремих праантропонів композитного типу:

***Къпєвѣгъ**: рос. *Киневерь Русская*, *Киневерь Новокрещенская* — ойконіми в колишній В'ятській губ. (RGN IV, 152).

***Къпобокъ**: пол. *Kinobok* (SN IV, 618).

***Къподѣжъ**: рос. (похідне) *Книдієво* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Списки Волог. 473).

***Къподєгъ**: рос. *Кинодеров* (ЖПТ).

***Къпогоба**: укр. *Кінєгубка* (Глуховцева 1, 325).

***Къпооръ**: укр. *Кнаус* (Кравченко 174).

***Къпосагъ**: рос. *Кенусар* (ЖПТ). Щодо другого компонента пор. укр. *Сар* (Богдан 254), хорв. *Sar* (Leksik 579), пол. *Sar* (SN VIII, 293) та ін.

***Къповѣгъ**: рос. *Хиноверов* (ЖПТ) < **Киноверов*.

***Къповидъ**: чеськ. (похідне) *Knouizi villa*, 1088 р., сучасне *Knoviž* — ойконім (Profous II, 263).

***Къпъкогоръ**: рос. *Кынкурогов* (ЖПТ).

Пол. *Kosart*

Фіксується в (SN V, 179). Споріднене з ст.-укр. Богданъ *Козыртовыхъ*, 1649 р. (Реєстр 75) < **Косыртовыхъ*, укр. *Косорт* (КПУ Дон. 20, 95), *Козырит* (КПУ Дон. 20, 95) < **Косырит* (-с- > -з-) < **Косырт* (секундарне -и-) < **Косъртъ*. Стосовно структури може зіставлятися з пол. *Kosarga* (SN V, 179) < **Kosъrga*, *Kosajda* (SN V, 178) < **Kosalda* < **Kosъlda*, укр. *Кивиржик* (Падалка 206) < **Ковержик* < **Ковържикъ*, ст.-рос. *Кобардеева* Фомаида, 1603–1604 рр. (ИСЭИ 93) < **Ковърдѣйъ*, Івашко *Кочурбановъ*, 1623 р. (Новомбергский 418) < **Коѣърбанъ*, рос. *Копыргин* (ИС 29) < **Коръrga* та ін. (Шульгач 2008а: 55–68).

Щодо кореневої морфеми пор. укр. *Сурта*, *Сурто* (РУС 407), *Шорт* (Богдан 267), *Шурта* (Holutiak 452), ст.-блр. *Суртъ* Семень Климкевичъ, 1601 р. (АВК 488), Трофим *Сурта*, 1685 р. (Бірыла 1966: 262), блр. *Сурта* (ИС 44), *Сурто* (м. Полоцьк), *Шутра*, *Шутро* (Бірыла 485) < **Сурта*, **Сурто* (метатеза -рт- > -тр- і перехід С- > Ш-), рос. *Сурта* (м. Москва), *Шорт* — сучасне прізвище, (похідні) *Суртово*, *Съртово* — ойконіми в колишній Псковській губ. (Списки Псков. 583), *Шортово* — ойконім у Горьковській обл. (АТД 219), хорв. *Sarta*, *Sorta*, *Šart* (Leksik 580, 605, 633), слвн. *Sorta*, *Srt* (ZSSP 566, 571), пол. *Sarto*, *Szart*, *Szarta*, *Szort*, *Szurta* (SN VIII, 299–372) та ін., які континують псл. **Śьрта*, **Śьртъ*, **Śьрто*. Як відповідник пор. скандинавськ. *Сурт* — ім'я велетня в “Молодшій Едді”, який охороняв Муспелльсхейм (МЭ 52–55). Див. ще (Козлова IV, 76–77).

Ст.-рос. *Косормай*

Відновлюється з назви поселення *Косормаево*, XVI ст., зафіксованого в (НПК IV, 384). Антропонім належить до численного ряду однотипних архаїчних (Ко-префіксальних) дериватів відапелятивного походження на зразок укр. Остап *Котелва*, 1756 р. (АК 5, 61) < **Котъlva*, *Коварт* (КПУ Ник. 13, 100) < **Ковъртъ*, *Кошурба* (м. Чернівці) < **Косорба* < **Косърba*, ст.-рос. Іванъ *Кошуига*, 1525 р. (ДРГ 18) < **Косъlga* та ін., описаних нами раніше (Шульгач 2008а: 55–68), тобто сягає первісного **Косърmajъ*. Щодо безпрефіксних аналогів пор., наприклад, укр. *Сурмай* (Богдан 295), рос.

**Сармай*, збережене в топонімі *Шармаєва* — в колишній Оренбурзькій губ. (Vasmer RGN X, 228), пол. *Surtmaj* (SN IX, 158), чеськ. *Surtmaj* (ЧП). Р.М. Козлова долучає до цього ряду ще метатезні форми на зразок укр. *Самрай*, *Шамрай* (Редько Словник 2, 927, 1185), рос. *Шамраев* (Новикова 934), пол. *Szamraj* (SN IX, 221) тощо < **Съгмајь*, див. (Козлова IV, 19).

Стосовно словотвірної моделі пор. також укр. *Козурман* (РІ Дн. 2, 408), *Кузурман* (НКП Харк. 265) < **Косорман* < **Косъгмапъ*, *Козорлига*, 1721 р. (ДІП II, 232) < **Косорлига* < **Косъглыга*, рос. *Косармагин* (КП Керчь 1, 229) < **Косъгмага*, *Косормыгин* (ИС 62), *Косармыгин* (КПУ Дон. 1, 180) — похідні з патронімічним суфіксом -ин від **Косормыга* / **Косармыга*, псл. **Косъгмыга*.

Мовмига

Фіксується як прізвище в Луганській (КПУ Луг. 10, 179), Полтавській (КПУ Полт. 8, 416) та Харківській (КПУ Харк. 13, 461) областях. Може зіставлятися з укр. *Мавмыга* (КПУ Херс. 8, 444), *Мамига* (м. Очаків Мик.) < **Малмига*, *Малмига* (м. Луцьк), *Мумига* (НКП Кіров. 248) < **Мулмига*, блр. *Малмыга* (Бірыла 271), рос. *Малмыгин* (ЖПТ), *Мамлыга* (Лет. ГС 2008, № 26, 34) < **Малмыга*, пол. *Małmyga* (Rymut II, 60), відобразилося в ойконімах *Малмыги* — в колишній Ковенській губ. (Покровский АК 45), *Малмыгі* — в Мінській обл. (Рап. Мін. 167), ст.-рос. *Малмыж*, 1613 р. — топонім у колишній В'ятській губ. (ИМГА 23) < *Малмыг-жь*. Наведені антропоніми виникли в результаті пропріалізації відповідних апелятивів, пор., наприклад, рос. діал. *малмы́ги* мн. 'товсті щоки' (Краснояр. 190), блр. діал. *малмы́га* 'скуласте обличчя, скули' (Бірыла 271), *малмы́гі* мн. 'великі ноги' (Усціновіч 1979: 44).

Крім псл. **Мълмыга*, можна відновити ще деякі однокореневі праантропоніми:

**Мълта*, **Мълтъ*: укр. Хведор *Малма*, 1720 р. (ДНРМ 125), *Мельма* (Панцьо 111), рос. *Мальм* (ЖПТ), *Мальмов* (Ратиєв 2, 463), пол. *Malm*, *Malma* (SN VI, 156).

**мълтиха*, **мълтихъ*: рос. діал. *майму́х* 'підкур', *майму́хи* мн. 'дрібна риба', *мэйму́ха* 'мальок' (Мызников Беломорье 208, 209, 227).

***Мѣмакъ**: рос. *Малмаков* (ЖПТ).

***Мѣмукъ**: укр. *Мелмук* (ЗЧ 202).

***Мѣмука**: рос. *Малмыкин* (ИС 42).

***Мѣмапъ**: укр. *Мильман* (КПУ Ник. 14, 26), рос. *Мальман* (ЖПТ).

***Мѣмога**, ***Мѣмигъ**, ***Мѣмигъ**: укр. *Маймур* (КПУ Дн. 4, 162) < **Малмур* (солодкозвучність), ст.-рос. Василий Никитич Фомин *Малмора* (*Молмора*), XVI ст. (Веселовский 192, 202), Кузенка *Момыръ*, 1617 р. (ПК Суздаль 257) < **Молмырь* ~ блр. діал. *маўмы'ра* 'мовчазна людина' (МАСМ 57), *моўмура* 'понура особа' (ТС 3, 94).

***Мѣмать**: рос. *Малматов* (ЖПТ).

***Мѣмотъ**: ст.-укр. Семе́н *Мовѣмотенко*, 1649 р. (Реєстр 162).

Ст.-укр. *Ларка Молга*

Фіксується під 1654 р. (ПК 1654 р.: 225). Другий компонент цієї антропонімоформули можна зіставляти з укр. Івань *Майга*, 1723 р. (Швидько 98) < **Мальга* < **Малга*, ст.-рос. Івашко *Мелга*, 1495 р. (Тупиков 247), *Малга* Яковлев, 1540 р. (Тороп. книга 357), Ондрюшка *Молгин*, 1589 р. (Баранов 127), Мелентій *Мальгин*, 1664 р. (ОДМ VII/2, 149), Ооска Федоровъ сынъ *Мунгинъ*, 1677 р. (БПК 18), Коземка *Малгинъ*, 1681 р. (СГКЭ II, 759), рос. Никита Михайловъ с. *Мологинъ*, 1717 р. (Углич 19) — форма з другим повноголоссям — патроніми на -ин-, **Молга* / **Малга*, які мотивували *Малгинские пожни*, 1574 р. — мікротопонім у колишньому Двінському пов. (СГКЭ I, 204), *Мольгино*, 1585 р. — назва пустища в колишньому Белозерському пов. (Барашкова 78), *Молжино*, XVII ст. — назва пустища в колишній Новгородській губ. (ОПКи 53), рос. *Мальгин* (КП Твер.), (похідні) *Молгино*, *Молгина* — топоніми в колишніх Смоленській і Тверській губ. (Vasmer RGN V, 650) та ін., із псл. ***Мѣлга**. Укр. *Смилга* (Новикова 773), рос. *Смилга* — сучасне прізвище в Санкт-Петербурзі, *Смолгин* (КПУ Херс. 7, 287), пол. *Smilgin* (SN VIII, 525) — свідчення потенційності псл. ***Smѣлга**.

Мотиваційна апелятивна лексика для реконструйованого праантропоніма практично не виявлена і належним чином не

прокоментована. Доступні лексикографічні джерела фіксують рос. діал. *мольга́* ‘рукоять весла’ (СРНГ 18, 250) та фонетичні різновиди: *мальга́* ‘дерев’яне топорище’ (СРНГ 17, 343), *мульга́* ‘шароподібний кінець, виступ на ручці весла, жердки, сокири і под.’ (СРНГ 18, 343), ‘рукоять корби для обертання’ (ЭССЯ 20, 187), *мы́льга* ‘рукоять весла’ (СРНГ 19, 55), *мунга* ‘весло’ (СРГС 2, 302) < **мулга* і под. Ці факти — семантично близькі чи ідентичні — в науковій літературі не об’єднувалися (стосовно реалізації *ʒl* > *ал*, *ол*, *ул*, *ыл* та лабіалізації плавного в коренях типу *ʔʏlt*) і сукупно не розглядалися. Можливо, саме через це для рос. *мульга* пропонується реконструкція **mulʒga* — дериват на -ʒga від дієслова **muliti* (ЭССЯ 20, 187).

Крім псл. **mulga*, на апелятивному рівні можна постулювати окремі префіксальні похідні: **ʃetmulga* > рос. діал. *шумульга* ‘рукоять весла, т. с., що *мульга*’ (Сл. Оби 3, 243); **komulga* > рос. діал. *кумельга* ‘клубок, грудка’ (ВСк. 211), блр. діал. *комыльга́* ‘наріст на дереві’ (ДСБр. 103); **skomulgati* > укр. діал. *шкумельгати* ‘кульгати’ (Бевка 74 — стаття *кокиндати*); **s(ʔ)mulgati* (*sɛ*) > рос. діал. *шмульгать* ‘колихати’ (СРГК 6, 895), *смёнъгаться* ‘стертися, зноситися (про взуття)’ (СРНГ 39, 39); **obs(ʔ)mulgati* > блр. *обшмульгаць* ‘обтерти що-н. шорстке, пом’якшити тертям; витерти’ (Носович 355).

В антропонімній лексиці відображені також варіанти **Мылъгъ* / **Smылъгъ*: укр. (похідне) *Мійгове* — назва озера в Дніпропетровській обл., ст.-рос. Иванко *Малгов*, 1566 р. (МИК 183), Петр *Малгов*, 1611 р. (АСЗ III, 55), рос. *Мангов*, 1759 р. (Дмитренко 153), *Майгова* ж. (Вол.), *Мальгов* (КПУ Зап. 11/2, 63), *Шмунг* (ЖПТ) < **Смулг*. Пор. ще топоніми: *Молгово* — в колишній Рязанській губ. (Списки Рязан. 556), *Мунгова Гора* — в колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN VI, 1) < **Мулгова Гора*, блр. *Смольгов*, *Смольгов Малый*, *Смольгово* — назви поселень у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN VIII, 389), *Меньгово*, *Смілгі* — в колишній Вітебській губ., історично *Смылги* (Список Вит. 159; Vasmer RGN VIII, 397) та ін. Слов’ян. *Мумго* (Рамієс 2, 36) < **Мулго* — один із рідкісних континуантів псл. **Мылго* сер., співвідносний із рос. діал. *мунго* ‘частина весла від рукоятки до лопаті’ (СРГС 2, 302) < **мулго* < **mulgo*.

Основи **Мылг-* / **Smылг-* пов’язані з **Мылъ-* / **Smылъ-* < **Мылgi-* / **Smылgi-*. В антропонімній лексиці останні реалізувалися в: укр.

Монжа (КПУ Дн. 8, 307) < **Молжа*, *Смовж* (КПУ Київ. 4, 47), *Смолженко* (ПСС 2, 835), ст.-рос. (похідні) *Смолжево*, 1539/40 рр. — ойокнім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 45), *Молжина*, *Молжева*, XVII ст. — назви поселень у колишніх Московській та Псковській губ. (ОПКМ 282; ОПКН 205), *Мойжевичи*, 1563 р. — ойокнім в Обонезькій п'ятині (ПКОП 59), рос. *Смовжев* (Новикова 774), *Смавжов* (КП Алтай 2, 36), ст.-блр. *Мойж* Станислав, *Мойжа* Ян, *Момжа*, XVII ст. (ОДВ I, 21, 101, 210), хорв. *Smuž* (Leksik 602), пол. *Małż*, *Smałż*, *Mejża*, *Mojża* (SN VI, 169, 282, 424; VII, 517), ст.-слвц. *Mattheus Mouž*, 1625 р. (UFP 2, 126) < **Мължа*, **Мължъ*, **Smължъ* ~ *(s)*мължъ* (ЕСУМ 5, 325; Boryś, Popowska-Taborska IV, 329–330). На основі укр. *Мемжик* — сучасне прізвище у Київській обл., ст.-блр. Андрей *Мальжич*, 1643 р. (СПБ 1, 269), пол. *Małżuk*, *Mejżuk*, *Mojżuk* (SN IV, 160, 282, 424) можна відновлювати демінутиви **Мължикъ* / **Мължись*.

Словотвірне гніздо похідних із коренем **Мълг-* / **Мълж-* виглядає так:

**Мългајъ* / **Мължајъ*: укр. *Мангај* (КПУ м. Київ 3, 874) < **Малгај*, рос. *Мангаев* (ЖПТ), *Молжаев* (Алгинин 436), *Мумжаев* (КПУ Луг. 1, 678) < **Мулжаев*.

**Мължуга*: укр. *Малжуга* (КПУ Дон. 1, 441).

**Мългујъ*: блр. *Мельгуй* (м. Вітебськ), ст.-рос. Ларионик *Мелгуев*, 1496 р. (ПКОП 6), рос. *Мамгуев* (ЖПТ), *Мангуев* — сучасне прізвище.

**Мълgadlo*: рос. *Мунгалов* (РУС 282).

**Мълганъ* / **Smълганъ*: укр. *Мовган* (Богдан 351), ст.-рос. Афонька Иванов сын *Мульганов*, 1623 р. (Полякова 151), рос. *Молганов* (ЖПТ), *Мальганов* (Новикова 514), *Майганов* (КП Алтай 2, 253) < **Мальганов*, *Мульганов* (ЖПТ), *Шмовганцов* (Гаврилов 334).

**Smългонъ*: укр. *Шмавгонець* (Новикова 958), блр. *Шмавгонец* (м. Вітебськ).

**Мългунъ*: укр. *Молгун* (Богдан 351), *Мовгун* (КПУ Ник. 6, 137), *Мальгун* (Новикова 514), *Мольгун*, *Майгун* — сучасні прізвища в Донецькій та Ровенській обл., ст.-рос. Борис Прокофьевич *Мельгунов*, 1595 р. (Веселовский 196), Ондрей *Мелгунов*, 1613 р. (ДПП 293).

**Мълgакъ* / **Мълgащъ*: ст.-рос. (похідне) на *Малгачевской Горе* — назва починка в Новгородській землі (ПКНЗ 2, 251), рос. *Молгач*

(ИС 13), *Молгачев* — прізвище в м. Москві (САМ 154), (похідні) *Молгачкино* — ойконім у колишній Симбірській губ. (Vasmer RGN V, 650), *Мильгачева* — назва поселення в колишній Олонецькій губ. (Список Олон. 313).

**Мълготъ*: рос. *Малгам* (ЖПТ) < **Малгом*, *Малгамов*, *Молгамов* (РУС 257, 277).

Суфіксальною варіантністю пов'язані **Мългара*, **Мългура*, **Мългуръ* / **Смългуръ* > ст.-укр. Еско *Мангур*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 292), укр. *Мамгур*, *Майгур* (РУС 253), *Мангура* (КПУ Полт. 2, 497), *Мамгуренко* (КПУ Ник. 10, 280), рос. *Молгарин* (ЖПТ), *Майгуров* — сучасне прізвище, *Шмайгуров* (КП Твер.). Сюди ж *Майгурова* — назва хутора на Кубані (Фелицин № 1904) ~ рос. діал. *мангър* 'розбійник, грабіжник' (СРС 2, 257) < **малгар*.

**Мългатъ*: рос. *Майгатов* (ЖПТ) < **Мальгатов* < **Малгатов*.

**Мългота*, **Мълготъ*: укр. *Малгота* (КПУ Дн. 2, 602), ст.-рос. *Малгот*, 1626 р. (АХУ III, 9), Перша *Малготов*, 1665 р. (АЮБ 3, 199), рос. *Мальгота* (ЖПТ).

**Мълготъ*: укр. *Майгут* (Богдан 181) < **Мальгут*, рос. *Мангутов* (ИМЛ 4, 178) < **Малгутов*.

**Мългаśъ* / **Мълъаśъ*: блр. *Мойжаш* (Памяць Петр. 196) < **Молжаш*, слов'ян. *Молгашъ* (Магницкий 58).

**Мългуśа*, **Мългуśъ*: рос. *Молгушин* (Рамієс 2, 305), *Монгушев* (ЖПТ), *Мангушев* (КПУ Киров. 1, 235), укр. *Мангуш* (КПУ м. Київ 3, 115), блр. *Мангуш* (м. Могильов) — усі з асиміляцією плавного ~ рос. діал. *монгушки* мн. 'різновид річкової риби' (Сл. Среднего Прииртышья 2, 139).

**Мългавъѣ*: рос. *Мальгавка* (ЖПТ).

**Мългоза*: ст.-рос. Иван *Мелгозин*, 1613 р. (ДПП 202).

На основі рос. *Кумылганов* (ЖПТ) можна відновлювати раритетне префіксальне псл. **Комълганъ* ~ рос. діал. *кумельга* 'грудочка' (ИОС 1, 234), блр. діал. *комылгá* 'чага' (ДСБр. 103). Стосовно словотвірної моделі (**Ко-*) пор. гідроніми *Кумылга* л. Хопра л. Дону у Волгоградській обл., який відносять до тюркізмів (Крюкова, Супрун 187), *Кумалга*, XVII ст. — в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 241) < **Комълга*.

Враховуючи випадки незакономірної лабіалізації (денталізації) плавного в коренях типу *тъlt*, до списку споріднених слід додати антропонім **Мамолга* < **Мамълга*, збережений у назвах поселень

Мамонгино Новое, Мамонгино Старое — в колишній Пензенській губ. (Vasmer RGN V, 390) < **Ма-молгино*.

**Orzmьlgъ*: рос. *Размологоев* (ЖПТ) — форма з другим повноголоссям.

**Sьmьlga*: рос. *Самолгин* (Рязан. КП 1, 198).

На основі українського прізвища *Томолга* (Горпинич 315), співвідносного щодо структури з укр. *Тоболток* (КПУ Од. 7, 225) < *То-болток*, ст.-рос. Донай *Тоболдин*, 1585 р. (ДМИМ 1, 162) < *То-болдин*, Иван *Тотолмин*, 1649 р. (ПССГ 135) < *То-толмин*, рос. *Тотолгина* ж. (АБИ 1, 195) < *То-толгина* і под., можна реконструювати первісне **Томьlga*.

Пор. також гідроніми *Ёмалга, Кáмылга* в Архангельській обл. (АОС 13, 111) — потенційні рефлекси інопрефіксальних **Амьlga*, **Камьlga*.

Оляух

Ст.-рос. *Оляухъ*, ключник, 1498 р. (Тупиков 289) можна зіставляти з компонентом *Оляухов* у складі антропонімоформули Андрюшка Петров сын *Оляухов*, 1592 р. (ТК 1550 г.: 229). Пор. ще *Аляухово* — ойконім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN I, 101). Вважаємо, що це видозмінені варіанти первісних **Обляух*, **Обляухов* < **Obvьlouхъ*(jь) < **obvьlouхъ*(jь) — поєднання основ **obvьlъ*(jь) та **ихо* (ЕССЯ 31, 123). Свого роду це опосередковане свідчення хронологічної глибини відповідної апелятивної лексики, наведеної в (ЕССЯ 31, 123).

Руйнування анлауту призвело до появи вторинних форм на зразок укр. *Ляухов* (КПУ Дон. 3, 280), *Ляуш* (Горпинич 269) ~ рос. *Облаухов, Облеухов* (ЖПТ) < **Obvьlouшъ*, **Obvьlouхъ*(jь).

Ст.-рос. *Савуров* в етимологічному гнізді

Фіксується під 1570 р. — *Савуров* Алексей (Веселовский 276). Патронім на -ов від основи *Савур* < *Савр*, спорідненої з укр. *Сорва* (КПУ Черниг. 2, 908), *Савро* (Новикова 723) < **Сарво*, *Шавра* (БШ 179), *Шавро* (СП 389) < **Савра*, **Савро* (перехід свистячого

С- у шиплячий *Ш-*), *Соур* (РУС 396) < **Совр* < **Сорв*, *Саура* (Новикова 735), *Шаура*, *Шауро* (СКТ 902) < **Саура*, **Сауро*, *Сірф* (Горпинич, Тимченко 252), *Шарф* (м. Дрогобич) — в яких кінцеве -ф- < -в-, (похідне) *Шаврове* — ойконім у Донецькій обл., *Саар* (Горпинич 288), яке постало з **Савар* < **Савр*, ст.-рос. *Саур*, XVI ст. (Веселовский 280) < **Савр* < **Сарв*, *Севур*, 1582/83 рр. (Кюрушнова 484 — «етимологія неясна») < **Севр* (секундарне -у-), *Саурово*, 1539/40 рр. — ойконім відантропонімного походження у колишньому Тверському пов. (ПМТ 43), Васька Зиновьевъ сынъ *Шавра*, 1632 р. (ПС I, 113), рос. *Сарв* (АУЛ 2, 830), *Сарва* (Памяць Лоеўск. 363), *Сурво* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 247), *Сарф* (ЖПТ), *Шерва* (ЖПТ) < **Сърва* (через стадії **Серва* < **Сэрва*), *Зерво* (ЖПТ) < **Серво*, *Шавров* (м. Луцьк) < **Шарвов*, *Шаура*, *Шауро*, *Шауров* (ЖПТ), блр. *Шауро* (СБГТ 397) < **Савро*, *Szawra*, 1768 р. (Сб. лет. 233), хорв. *Šervo* (Leksik 638), серб. *Саврово* — ойконім, пол. *Sarwa*, *Sorwa*, *Szawro*, *Szaur*, *Szauro* (SN VIII, 299, 581; IX, 233, 235), чеськ. *Saur*, *Šavr*, *Ševr*, *Šivr* (ЧП), слов'ян. *Савра* (Магницький 71) < **Сьгва*, **Сьгво*, **Сьгвъ*. Пор. ще відантропонімне похідне слов'ян. *Сорвы* (варіант *Сарвы*), XVI ст. — назва маетку в Жемайтії, пізніше — Ковенській губ. (Спрогис 296). Щодо мотивації наведених особових назв пор., наприклад, рос. діал. *шдвра* 'про людину, яка безцільно тиняється' (СРГПр. 4, 126), *шбрва* 'рідкий квас' (СПГ 2, 558), *сбвра* 'вид ляща' (СРНГ 39, 192) < **сорва* < **сърва*, блр. діал. *шаўрб* 'про худих корів' (Янкова 418) та ін.

**Nesъgva*: укр. *Несерва* (КПУ Полт. 1, 285), *Несевра* (КПУ Полт. 10, 242).

Попередньо окреслене словотвірне гніздо дериватів із коренем **Съrv-* можна подати таким чином:

**Съrvldo*: укр. *Сурвило* (КС Дн. 2, 306), ст.-рос. Іванец Васильев сын *Сурвилов*, 1551–54 рр. (ПМТ 309), рос. *Сурвило* (Лен. М 4, 458), *Сорвилов* (СП 332), ст.-блр. Миколай *Сурвило*, 1589 р. (АВК VI, 66), пол. *Surwilo*, *Surwitło*, *Szarwilo*, *Szarwitło* (SN IX, 160, 229), слов'ян. Гринко *Сурвилович*, 1437 р. (AS I, 34). Заголовна праформа передбачає апелятив **сърvidlo*, пов'язаний з дієсловом **сърviti*.

**Съrvaga*: рос. *Шарвагин* (КПУ Херс. 9, 77).

**Съrviga*: рос. (похідне) *Соврижино* — ойконім у Кіровській обл. (КО 362) < **Сорвижино* (метатеза).

**Съrvoga*: пол. *Sawroga* (SN VIII, 310).

**šьrvuga*: рос. діал. *шавру́га* ‘стара жінка’ (ССГ 11, 121) < **сарву-га* (метатеза).

**Šьrvuga*: укр. *Саврига* (Богдан 256), *Соврига* (ПСС 2, 776), рос. *Шаврыгин* (Лет. ЖС 2006, № 14, 233), (похідне) *Соврыжин-ская* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN VIII, 410) — усі з метатезою *-рв-* > *-вр-*.

До похідних із консонантом *-j-* у суфіксі належать:

**Šьvгајь*: укр. *Саврай* (РУС 366) < **Сарвай*, рос. *Сарваев* (АУИФ 388), *Сорваев* (ЖПТ), слов’ян. *Саврай* (Магницький 71).

**Šьvгѣјь*: укр. *Саврій* (Богдан 256), рос. *Савреев* (ЖПТ), *Шавреј* (Лет. ЖС 2006, № 14–26, 233), пол. *Sawrej* (SN VIII, 310), слов’ян. *Саврей* (Магницький 71).

**Šьvгујь*: рос. *Шарагуев* (ЖПТ) < **Шаргуев* (форма з секундарним голосним після плавного), слов’ян. *Северуй* (Магницький 74).

Можна відновити ряд потенційних дериватів праслов’янського рівня з консонантом *-х-* (та його різновидом *-š-*) у суфіксальній морфемі:

**Šьvгахь* / **Šьvгаšь* < **Šьrvахъ*: укр. *Сарваш* (ТДУ 93), *Савраш* (КПУ Полт. 1, 347), *Шавраш* (КПУ Зап. 1/2, 288) < **Шарваш* (метатеза), *Зарваш* (Богдан 338), рос. *Заврашин* (ЖПТ) < **Сарвашин* (перехід *С-* > *З-*; метатеза), хорв. *Sarvaš*, (Leksik 580), пол. *Sarwach*, *Szarwach* (SN VIII, 299; IX, 229), чеськ. *Sarvaš*, *Šarvaš* (ЧП), слвц. *Sarvaš* (TZ Nitra 157; TZ Bratislava 311) ~ слвц. діал. *sarvaš* ‘віл із довгими рогами’ (Matejčák 115).

**Šьvгуха*, **Šьvгухь* / **Šьvгуša*, **Šьvгушъ*: укр. *Саврух* (Він.; Анк.), *Сервуш* (НКП Черніг. 37), рос. *Саврухин* (ЖПТ), (похідне) *Савруши* — ойконім у колишній Казанській губ. (Vasmer RGN VIII, 53) < **Сарвуши*, слов’ян. *Савруш* (Магницький 71).

**Šьvгушъ*: укр. *Савриш* (Богдан 256) < **Сарвиш*.

Найбільша за кількістю пралексем група дериватів із *-k-* / *-š-* у складі суфікса:

**Šьvгакъ*: укр. *Сарвак* (Богдан 255), *Саврак* (Новикова 823), блр. *Сурвак* (Бірыла 399), (похідне) *Шавраки* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN X, 200), *Сырваков* (ТЕ 469), *Шаврак* (Лет. ЖС 2008, № 33, 231), хорв. *Šavrak* (Leksik 633), пол. *Szarwak* (SN IX, 229), слов’ян. *Севрак* (Магницький 74).

**Šьvг’акъ*: рос. *Северяков* (ЖПТ), слов’ян. *Савряк* (Магницький 71).

***Съгващъ**: рос. *Сорвачев, Сырвачев* (ЖПТ), (похідні) *Сорвачево* — ойконіми в колишніх Вологодській, Костромській, Нижегородській губ. (Vasmer RGN VIII, 452).

***Съгвікъ**: ст.-рос. *Шеврик* Казатулов сын Скобелцын, 1573 р. (Альшиц 27), рос. *Сорвиков* (КПЧ), *Совриков* (ЖПТ), *Шавриков* (КПУ Дон. 7, 472), (відантропонімне похідне) *Шаврики* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN X, 200), пол. *Surwik, Szyrwik* (SN IX, 160, 413), слов'ян. *Саврик, Севрик* (Магницький 71, 74).

***Съгвіщъ**: укр. *Саврич* (ВіД 110), *Зервич* (Богдан 341) < **Сервич*, рос. *Шиврич* (ЖПТ) < **Сирвич* < **Сырвич* < **Сървич*, хорв. *Savrić, Srvić, Šavrić* (Leksik 581, 609, 633), пол. *Szerwicz* (SN IX, 277).

***Съгвущъ**: рос. *Саврычева* ж. (Лет. ЖС 2008, № 47, 223), пол. *Sawrycz* (SN VIII, 310). Заголовна праформа передбачає потенційність базового **Съгвукъ*.

***Съгвѣко**, ***Съгвѣкъ**: ст.-рос. Сидор Денисов *Савурко*, 1603 р. (Веселовский 276), пол. *Sorwek* (SN VIII, 581).

***Съгвукъ**: ст.-укр. Лукянъ *Саврукъ* (*Севрукъ*), 1649 р. (Реєстр 194), чкр., блр. (похідні) *Севруки* — ойконіми в колишніх Волинській та Мінській губ. (Vasmer RGN VIII, 148), ст.-рос. *Саврук* Иванов, 1613 р., Матвей *Шавруков*, 1614 р. (Веселовский 276, 359), рос. *Шавруков* (Новикова 930), пол. *Sawruk* (SN VIII, 310). Щодо мотивації пор., наприклад, рос. діал. *севру́к* 'понура, сувора людина; бурмак, буркотун' (СРНГ 37, 106) < **сервук*. Реалізація *ѣ* > (*ѣ*) > *е*р — один із різновидів діалектної маніфестації редукованого.

Фактичний матеріал дозволяє відновити ряд інших архетипів, які претендують на статус праслов'янських:

***Съгвалъ**: пол. *Syrwal, Sawral* (SN VIII, 310; IX, 197).

***Съгвелъ**: блр. *Шырвель* (Бірыла 492), пол. *Szerwiel, Szyrwiel* (SN IX, 277, 413) ~ рос. діал. *сорвѣль* 'хвацька людина, шибай-голова', 'зухвала, нахабна людина' (СРНГ 40, 14).

***Съгвул'а**: укр. *Сервуля* (НКП Херс. 250), рос. *Саврулин, Сервуля* (ЖПТ);

~ рос. діал. *совру́ля* 'шматок будь-якого їстівного продукту' (СРНГ 39, 193) < **совруля, совру́лина* 'зморшка [...] ' (Дуров 2011: 383).

***Съгванъ**, ***Съгвань**: ст.-укр. *Савран*, 1578 р. (Памятники III/2, 90), Васил *Савраненко*, Костя *Саврань*, 1649 р. (Реєстр

244, 280), укр. *Савран*, *Саврань*, *Шавран* (РУС 366, 467), *Сарван* (ЖПТ), *Шарван* (СП 391), ст.-рос. Демешко *Сорван*, 1564 р. (Веселовский 296), Максимъ Ивановъ, сынъ *Сорвановъ*, 1699 р. (Докучаев-Басков 76), рос. *Сарванов*, *Савран*, *Савранов* (ЖПТ), макед. *Сарвановски*, *Сирвановски* (Речник ПКМ II, 393, 421), які помилково пов'язують з угорськ. *sarv* 'ріг' [шлях запозичення в цьому випадку зворотній], ст.-серб. *Шарвань*, 1220 р. (ОССП 20), хорв. *Savran*, *Sovran* (Leksik 581, 605), пол. *Sawran* (SN VIII, 310), чеськ. *Zervan*, *Zorvan* (ЧП), в яких початкове Z- < S- ~ рос. діал. *сарв́ны* мн. 'рукавиці з оленьчої шкіри' (СРНГ 36, 141).

***Съгвопъ**, ***Съгвопъ**: укр. *Савронь* (Новикова 723), хорв. *Šavron* (Leksik 633), пол. *Sawron*, *Sawroni* (SN VIII, 310).

***Съгвупъ**: укр. *Саврун* (Горпинич, Корнієнко 202), ст.-рос. *Сарвуново*, 1615 р. — назва поселення в колишній Костромський губ. (Чухлома I, 27), рос. *Саврунов*, *Севрунов* (ЖПТ), пол. *Sawrun* (SN VIII, 310).

***Съгвагъ**: рос. *Сарваров* (Лет. ЖС 2007, № 14–26, 173), *Шарваров* (СП 393), пол. *Sarwar* (SN VIII, 299). Стосовно кореневого вокалізму з цими фактами можна зіставляти *Сарваръ* (Σάρβαρος) — ім'я воеводи перського царя Хозроя, згаданого в "Хроніці" Георгія Амартола (список XIII–XIV ст.) (Истрин 434).

***Съгвіга**, ***Съгвігъ**: рос. *Сарви́ров*, *Серви́ров*, *Сорви́ров* (ЖПТ), *Зарви́ров* (КПУ Зап. 14, 160) — форма з одзвінченням анлауту, блр. *Сарві́ра* (Бірыла 360). Р.М. Козлова припускає тут можливість міжскладової асиміляції, тобто першопочаткове **Сарві́ла* (Козлова IV, 157).

***Съгвасъ**, ***Съгвасъ**: ст.-укр. Данило *Соврасикъ*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 232), (похідне) *Сарвасово* — ойконім у Закарпатській обл., відомий уже в 1404 р. (ССУМ II, 319), укр. Григор *Саврас*, 1726 р. (ДІП III, 318), *Саврас* (Богдан 256), *Сарвас* (Редько Словник 2, 930), *Сервас* (Терн.), *Саравас* (м. Маріуполь) — форма з секундарним -а- після плавного, *Соврас* (ЖПТ), ст.-рос. Івашко Еремеев *Саврас*, 1563 р. (ПКОП 73), *Соврасово*, XVI ст. — назва пустища в колишньому Тверському пов. (ПКМГ I/2, 118), рос. *Сарвас* — сучасне прізвище, *Саврасов* (Новикова 823), *Сырвасов* (ЖПТ), (похідні) *Саврасова* (3), *Саврасово* (6), *Соврасова* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN VIII, 53, 410), блр. (похідні) *Сарвасы* — ойконім у Гродненській обл. (Рап. Гр. 217), *Саврасы* —

назва поселення в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN VIII, 53), пол. *Sarwas, Sawras, Sawraś, Szarwas* (SN VIII, 299, 310; IX, 229), словц. *Szarvas*, 1769 р. (Krištof 205), слов'ян. *Северас* (Магницький 74).

Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *савра́ска* 'про моторного, рухливого підлітка' (СРНГ 36, 15) < **сарваска*, *савра́ситься* 'зазнаватися' (НОС 13, 91) < **сарва́ситься*.

***Śęwosъ**: рос. *Савросов* (Новикова 723), пол. *Sawros* (SN VIII, 320).

***Śęrvatъ**: пол. *Surwat* (SN IX, 161).

***Śęvetъ**: хорв. *Survetić* (Leksik 581).

***Śęvę**: рос. (похідне) *Шаврята* (2) — ойконіми в Пермській обл., із **Сарвята* (метатеза).

***śęrvitiъ(jь)**: укр. діал. *савру́тий* 'розпущений, нестримний, дикий' (ЕСУМ 5, 160 — «неясне») — форма з метатезою -рв- > -вр-.

***Śęvęta**, ***Śęvęť**: блр. *Сервут* (ЖПТ) < **Сэрвут* < **Сървут*, пол. *Saurant* (SN VIII, 304) < **Sawrant* — форма з розщепленим носовим, *Sarwuta*, *Sawrutin* (SN VIII, 295, 310) — деназалізовані форми або запозичення із східнослов'янських мов.

***Śęvovъ**: ст.-рос. *Савуров* Алексей, 1570 р. (Веселовский 276), *Шавровъ* Иванъ Федоровичъ, 1651 р. (Голицын 1912: 288), рос. *Савров*, *Шавров* (Новикова 723, 930).

На основі пол. *Sowrytowicz* (SN VIII, 310) < **Sorwytowicz* можна відновлювати пасивний дієприкметник теперішнього часу ***Śęvimiъ**.

Укр. *Серви́рог*, рос. *Серворог* (ЖПТ) — потенційні континуанти псл. ***Śęvovogъ**. Щодо фонетичного розвитку *ьr* > *er* пор. блр. *Сервут* та ін.

Корінь ***Śęrv-** представлений також у складі префіксальних похідних: укр. *Басавро* (РУС 36) — деривата від псл. ***Basъrvo** / ***Paъrvo** [якщо взяти до уваги часті випадки одзвінчення глухих, зокрема *П-*, в анлауті), див. (Козлова IV, 171, 208, 240 та ін.]. Стосовно моделі пор. рос. *Басаврим* (м. Луцьк) — дієприкметник пасивного стану, що виник із ***Basъrvimiъ** / ***Paъrvimiъ**.

***Masъrva**: укр. *Масєвра* (КП Амур.) < **Масєрва*, *Мусєрва* (КПУ Ник. 1, 548). Вокалізм -е- виводять із -э- < -ѣ- (Козлова IV, 149–158). Зважаючи на це, реконструкція **Masъrva* (Шульгач 2008а: 73) може бути скоригована.

Щодо словотвірної моделі з префіксом **Ма-*, **Мо-* пор.:

**Mosaгъ*, **Mosаgо*: укр. *Моцар* (НКП Черк. 1, 377) < **Мосар*, рос. *Мусаров* (РУС 283) < **Мосаров* (під впливом лабіального), блр. *Мошаро* (КПЖ 1, 79). Див. ще (Шульгач 2008а: 72).

**Mosуга*, **Mosугъ*: укр. *Мошура*, *Мушура* (НКП Він. 293), *Мосур* (РУС 280), рос. *Мушуров* (Новикова 570).

**Mosъгсапъ*: укр. *Мосорчан* (м. Чернівці). Стосовно кореня пор. укр. *Сурчан* (КПУ Черк. 8, 343), *Шарчан* (Горпинич 119) < **Сарчан*, слвн. *Sorčan* (ZSSP 566) < **Sъгсапъ*.

**Mosъrganъ*: укр. *Мосурган* (Переможці Він. 2, 654) ~ укр. *Сорган* (Богдан 283) та ін. Див. (Шульгач 2008а: 306).

**Masъгсакъ*: укр. *Масорчак* (НКП Він. 422) ~ пол. *Surczak*, *Szurczak* (SN IX, 156, 370) < **Sъгсакъ*.

**Masaraka*: рос. *Машаракин* (КПУ Дон. 4, 376) ~ пол. *Sarak*, *Szarak* (SN VIII, 293; IX, 225) та ін., із **Sarакъ*.

**Masaryga*: рос. *Машарыгин* (Лет. ЖС 2008, № 36, 219) ~ рос. *Сарыгин* (РУС 371) ~ рос. діал. *сары'га* 'про нахабну жінку' (СРНГ 36, 148), 'про зухвалу, свавільну людину' (ССГ 9, 162), пол. *Saryga* (SN VIII, 299) < **Saryga*.

**Magъrsakъ*: рос. *Магаршак* (Лет. ГС 2009, № 1, 34) ~ пол. *Gerszak*, *Gorszak* (SN III, 315, 449) < **Gъrsakъ*.

Зважаючи на часту взаємозаміну губних, генезис анлаутного **М-* у реконструйованих архетипах може зводитися до етимологічного **Р-*.

Укр. *Саух*, *Сауха* і под.

Саух (Горпинич 118), *Сауха* (СП 313), як і ст.-рос. **Сауха* > *Саухо*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 383), постали з **Салх*, **Салха*. У такому разі для них логічно відновлювати прототипи **Sъlxъ* ч., **Sъlxа* ж., а генезис пов'язувати з і.-є. **sel-* 'рухатися; текти'.

До укр. *Саух*, *Сауха* слід долучити на правах генетичної спорідненості ст.-укр. *Sulcha*, 1649 р. (Жерела IV, 303), укр. *Салех* (Літ. АД 2006, № 2, 157), *Солох* (КПУ Жит. 10, 450), *Шелих* (КПУ Він. 8, 67), *Шолох* (Новикова 961), *Шелех* (Новикова 943), *Шолух* (ППП 571), ст.-рос. Севастьяникъ *Солохъ*, 1495 р. (Тупиков 368),

Шолох, XVI ст. (Чечулин 84), Федор *Шелоха*, 1692 р. (ПСРЛ XXXVII, 188), (похідне) *Селехово*, 1586 р. — ойконім у колишній Тверській губ. (АСБА I, 392), рос. *Селехов* (КПУ Луг. 5, 488) — форми з секундарними голосними ~ рос. діал. *солóха* ‘лінива людина’, ‘сорочка’ (НОС 10, 116), ‘неуважна, безсила людина’ (Ткаченко 192), пол. *Szelich* (SN IX, 265) < **Szelch* — форма з переходом анлаутного *S* > *Sz*, а також ст.-укр. *Saycha*, XVI ст. (Жерела III, 158), укр. *Шейх* (Новикова 943) < **Сълх*, *Шейхо* (Літ. АД 2010, № 1, 166) < **Сълхо* (-j- < -л’-) < **Сълхо*, *Слх* (Горпинич 375) < **Слх*, *Шех* (Новикова 947) < **Селх*, рос. *Шальх* (ЖПТ), (похідне) *Сухлово* — ойконім у Тверській обл., із *Сулхово*, пол. *Selch*, *Sulch*, *Szulcha* (SN VIII, 348; IX, 147, 360). При цьому спостерігаємо варіантну реалізацію голосного в бінарній групі *ьл*, притаманна структурам *ьлт*.

Із **Сълхъ* пов’язаний патронім **Сълхонъ*, який континують: ст.-укр. Фетка *Шулехов*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 351), рос. *Салхов* (КПУ Крым 8, 260), *Сальхов* (Superanskaja 21), *Шовхов* (КПУ Полт. 2, 391), *Шилхов* (КПУ Зап. 14, 480), *Самхов* (Горпинич 10) < **Салхов*, *Шохов* (РУС 483) < **Солхов*, *Саліхов*, *Селехов*, *Шелехов* (Новикова 727, 749, 944), *Шелихов* (РУС 474), *Шолохов* (Новикова 961), *Шайхов* (РУС 468), блр. *Солахаў* (м. Мозир), *Сельхов* (СКТБ 343), *Шайхов* (м. Бобруйськ), болг. *Шълхов* (Илчев 560).

Гніздо словотвірно пов’язаних із **Сълх*- дериватів не досить розлоге. Ось деякі його складники:

**Сълхадло*: рос. *Шалхалов* (Сиксль 669), *Шолхалов* (АУЛ 2, 1071), *Шовхалов* (Новикова 960), *Шавхалов* (Лет. ЖС 2003, № 27–39, 208).

**Сълхажь*: блр. *Шахлай* (Бірыла 472) < **Шалхай* ~ рос. діал. *шавхэй* ‘моква’ (Элиасов 457).

**Сълхакъ* / **Сълхакъь*: ст.-укр. Wasko *Solchacz*, XVI ст. (Жерела II, 149), рос. *Шалхаков* (ЖПТ).

**Сълханъ*, **Сълханъь*: укр. *Шелехань* (КПУ Харк. 3, 67), рос. *Сулханов* (КДР 1901–1904, 56), *Шалханов* (ЖПТ), *Шамханов* (Лет. ЖС 2004, № 40–52, 264) < **Салханов* (асиміляція плавного), *Шоханов* (РУС 483) < **Шолханов*, блр. *Шахлан* (ТС Мозырь 188) < **Шалхан* (метатеза), пол. *Selchanowicz* (SN VIII, 348).

**Сълхунъ*: блр. *Шэйхун* (Бірыла 494).

**Сълхунъь*: ст.-рос. Михайло Родивоновъ, прозвище *Шулхининъ*, 1700 р. (Тупиков 748).

Із **Sьlxъ*, **Sьlxa* пов'язані **Sьlъ*, **Sьlša* (йотові деривати). Їх континують ст.-укр. Ihnat Semsz, 1691 р. (АЮЗР I/10, 375), укр. Павло *Шулшенко*, 1732 р. (ПМП 1732: 33), *Слиш* (Новикова 771) < **Силш*, *Сауш* (Рівне 489) < **Салиш*, *Шовш* (ТДУ 113), *Шовша* (КПУ Дон. 22, 112), *Шавша* (ЖПТ), *Сулшенко* (КПУ Харк. 7, 473), *Солошенко* (Новикова 781) — патроніми на -енко, *Шамша* (КС Київ. 1, 34) < **Шалша*, *Шолош* (КПУ Ник. 10, 139), *Шеша* (КПУ Кіров. 8, 25) — форма з абсорбцією плавного, ст.-рос. *Шанша* Иван Григорьев, 1535 р. (Веселовский 361) < **Шалша*, Иван Юрьевич *Шамша* Чевкин, XVI ст. ~ рос. діал. *шамша* 'краснобай, брехун' (Веселовский 360), Игнатей Ивановъ снъ *Шавша*, 1628 р. (Пам. ЮН 179), Парфенеі Степановъ снъ *Шамшевъ*, 1697 р. (Грамотки 99), *Сомшино*, 1435 р. — топонім (ГВНП 169), рос. *Шевшев* (КПУ Полт. 1, 417), *Шамшов*, *Шамшев*, *Савшев*, *Шомшин* (ЖПТ), *Шашлов* (ЖПТ) < **Шалшов*, *Шомшина* — ойконім у Пермській обл., *Шеловшево* — назва поселення в колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN X, 261), ст.-блр. Алексей *Сош*, 1642 р. (Бірыла 1966: 260) < **Соуш* / **Солш*, блр. *Шавша* (ИС 179), *Шайуши* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 126), словн. *Šovš*, *Savša* (ZSSP 536, 612), пол. *Szalsza*, *Szamsza*, *Szumsza* (SN IX, 215, 221), чеськ. *Šalša* (Beneš 159), *Souš* (ЧП), словц. *Šauša* (Krištof 189), луж. *Silš* (Wenzel II/2, 96). Пор. ще укр. *Замша*, рос. *Замшев* (Новикова 316), в яких анлаутне З- < С- (*Замша* < **Самша* < **Салша*, *Замшев* < **Самшев* < **Салшев*).

Із базовими архетипами пов'язані:

**Sьlšakъ*, **Sьlšukъ*: укр. *Савшак* (РУС 366), *Солошак* (СП 331) — форма з другим повноголоссям, ст.-рос. Федько *Шавшуков*, 1579 р. (Полякова 254), Сенька *Шамшуковъ*, 1665 р. (Углич 4), рос. *Шавшуков* (ЧТ 1, 36), *Шемшуков* (ОНСН 438), *Шашлаков*, *Шеншаков* (ЖПТ), (похідні) *Шавшуки*, *Шавшукова* — ойконіми в Пермській обл. (Шумилов 118; Списки Перм. 439), словн. *Savšak* (ZSSP 536), пол. *Sawszak* (SN VIII, 310).

**Sьlšikъ* / **Sьlšičъ*: укр. *Шишлик* (Пура Край 4, 270) < **Шилшик*, *Саушик* (Новикова 313), словн. *Simšič* (ZSSP 551).

**Sьlška*, **Sьlško*, **Sьlškъ*: укр. *Соушко* (НКП Він. 244) < **Солшко*, *Шовшка* (Чучка 630), *Селешко* (Новикова 742), *Солошка* (СП 331), рос. *Шелешков* (РУС 474), блр. *Сольшко* (СБГТ 355) —

форми з секундарними голосними, слвн. *Samšek, Savšek, Selšek, Seušek, Simšek* (ZSSP 533, 536, 544, 547, 551), чеськ. *Soušek* (ЧП).

**Sylšadlo, *Sylšidlo*: укр. *Шишмило* (КПУ Ув. Дон. 3, 435) < **Шимшило* < **Сьлишило*, ст.-рос. Трифон *Шамшалов*, 1543 р. (Веселовский 360) < **Салшалов*, рос. *Саншалов* (КПУ Полт. 6, 212), *Шамшалов* (ЖПТ), (похідне) *Шабшилово*, XVII ст. — ойконім у водозборі Оки (Кусов 224) < **Шавшилово* (субституція в > б).

**Sylšajъ*: укр. Миско *Шипшай*, 1718 р. (ПЧП 131) < **Шившай, Шабшай* (Новикова 928) < **Шавшай*.

**Sylšejъ*: рос. *Шамшеев* (ЖПТ).

**Sylšanъ*: рос. Алексей *Шишманов*, 1785 р. (ПСРЛ XXXVII, 10) < **Шимшанов* (метатеза), рос. *Шашпанов* (КПУ Харк. 13, 546) < **Шаншанов* < **Шавшанов* (-в- > -н-).

**Sylšinъ*: рос. *Сальхин* (ЖПТ), *Солхин* (КПУ Херс. 7, 441) — форми без ефекту першої палаталізації, *Шавшин* (КПУ Харк. 20, 289), *Саншин* (Рамієс 2, 479), *Шамшин* (Новикова 934), *Шомишин, Шаншин, Сальшин, Саушин* (ЖПТ), *Замшин* (ЖПТ), блр. *Савшин* (ЖПТ), слвн. *Sovšin* (ZSSP 567).

**Sylserъ*: пол. *Szomszor* (SN IX, 320).

**Sylšura, *Sylšurъ*: укр. *Шамшур, Шамшура, Шемшура* (Новикова 934, 945), рос. *Шамшура* (Лет. ЖС 2004, № 40—52, 264), *Шемшуров* (ЖПТ), блр. *Шамшур* (ЖПТ), *Шамшура* (СБГТ 396), співвідносні з рос. діал. *шамшұра* ‘картавий’ (СПСТ 127), ‘замазура’ (НОС 12, 79), ‘головний убір заміжньої жінки [...]’ (СВГ 12, 66).

Насамкінець зазначимо, що фонетичні модифікації на зразок *Саух* < *Салх*, *Сауш* < *Салш* спостерігаються й в інших похідних, кореневі морфеми яких відповідають структурам зразка тьлт. Пор., наприклад, ст.-рос. *Бауш*, 1650—1671 рр. (ОПК 81) < **Вьлшь*, рос. *Бакаушев, Бакаушин* (Назаров) < **Вакьлшь, *Вакьлша / *Ракьлшь, *Ракьлша*, пол. *Bauz* (SN I, 210) < **Вьлзь*, укр. *Чаус* (СП 376) < **Сьлшь, Чауш* (СП 378), пол. *Czausz* (Rymut II, 272) < **Сьлшь*, укр. *Гаудич* (РУС 92) < **Гьлдйшь, Гауч* (Літ. АД 2009, № 12, 405) < **Гьлшь, Гауш* (ГУП 196) < **Гьлшь, Гауз* (РУС 92) < **Гьлзь*, ст.-рос. *Каударовъ* Василей, 1578 р. (Юшков 189) < **Кьлдагъ*, рос. *Кауш* (Память 2, 42) < **Кьлшь*, укр. *Каук* (РУС 181) < **Кьлкъ, Каус* (РУС 181) < **Кьлшь, Каут* (РУС 181) < **Кьлтъ, Лоух* (Літ. АД 2006, № 2, 156), *Паух, Пауш* (СП 267) < **Рьлхъ, *Рьлшь, Саута* (РУС 371) < **Сьлта, Таушан* (Новикова 816) < **Тьлšanъ* і под.

Зважаючи на сказане, можна критично поставитися до припущення про зв'язок прізвища *Саух* з особовим іменем *Сава* (Трійняк 319).

Укр. *Сахро* і споріднені антропоніми

Заголовне слово (Новикова 736; КПУ ІФ 3, 182) кваліфікується нами як метатезний варіант первісного **Сархо* < **Сърхо*. В такому разі його можна порівнювати з ст.-укр. *Серъха*, 1552 р. (АЮЗР VII/1, 105), укр. *Сурха* (ДАРО Р-479, оп. 2, од. зб. 248, арк. 94), *Сихра* (КПУ Луг. 7, 369) < **Сирха*, рос. Данило Михайлов сын *Шахра*, 1716–1717 рр. (ППО 333) < **Сарха*, *Шурх* (РПЭ 2, 642) < **Сурх*, *Шохров* (РУС 939) < **Сорхов*, хорв. *Srha*, *Šarh* (Leksik 608, 632), пол. *Sirch*, *Szerch*, *Szercha*, *Shyrch* (SN VIII, 427; IX, 275, 412), ст.-чеськ. *Marssonis Srch* (Protofous IV, 153), чеськ. *Srch* (ЧП), які демонструють різноманітну рефлексію редукowanego в бінарній групі *ѣr* (tъrt). Основа *Сърх-* відобразилася також у назвах поселень: укр. *Серхів*, історично — *Серховъ*, 1453 р., *Сереховичі*, історично — *Сереховичи*, 1531 р. (Шульгач 2001: 124), блр. *Шухрово*, *Шухры* — в колишній Вітебській губ., рос. *Шохровка*, *Шохры* — в колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN X, 346, 381). Останні назви пов'язані з антропонімами *Шохр*, *Шухр* < **Шорх*, **Шурх* < **Сорх*, **Сурх*; *Сереховичі* — форма з другим повноголоссям і реалізацією *ѣr* > *er*. Очевидно, сюди ж укр. *Зарха* (СП 151) < **Сарха*, якщо зважити на часті випадки одзвінчення анлауту.

Наведені факти мають слабку опору в апелятивній лексиці. Пор., наприклад, рос. діал. *сохры*́ мн. 'льодяні тороси' (СРНГ 40, 85) < **сорхы*́ (метатеза), *сорых* 'риба пелядь' (СРНГ 40, 38) < **сорх* (секундарний голосний після плавного).

Крім псл. **Съгха*, **Съгхо*, **Съгхъ*, можна відновити ще деякі праантропоніми з коренем **Сърх-*:

**Съгхпъ*: укр. Ілько *Сархан*, 1752 р. (Пивовар 16), *Сохран* (Панцьо 119) < **Сорхан*, *Сахран* (ЧЧ 2, 681) < **Сархан*, *Сорохан* (Джуряк I, 30) < **Сорхан*, ст.-рос. (похідне) *Широханова слобода*, 1628 р. — володіння Сійського монастиря (АСМ I, 43) — форма з секундарним -о-, пол. *Serchan*, *Sochran*, *Suchran* (SN VIII, 362, 557; IX, 140). Праантропонім мотивований відповідним апеляти-

вом, продовження якого вбачають у рос. діал. *ширихán* 'обідранець' (Фасмер IV, 441 — «неясне») < **ширхан* < **сырхан* < **сърхан* (Козлова IV, 134).

**Съгхупь*: укр. *Шархун* (РУС 396), блр. *Шархун* (Бірыла 468), рос. *Шархунов* (м. Москва).

**Съгхупь*: пол. *Sachryń* (SN VIII, 250) < **Sarchyń*.

**Съгхаць*: чеськ. *Srcháček* (ЧП).

**Съгхадло*: укр. *Шурхал* (Новикова 970), *Шурхало* (Ромни 409), рос. *Шурхал* (КЛ 2007, № 1–13, 246), блр. *Шурухайла* (Бірыла 485).

**Съгхаїь*: укр. *Шурхай* (м. Тернопіль), *Шахрай* (РУС 472) < **Шархай*, рос. *Шурхай*, *Шахрай*, *Шахраев* (ЖПТ), *Шухраев* (КПУ Дон. 10, 597), *Сурхай* (ПН 4, 201), блр. *Шурхай* (Бірыла 485), *Шахрай* (СБГТ 397), пол. *Szurchaj*, *Szachraj*, *Szuchraj*, *Zachraj* (SN IX, 203, 330, 356; X, 393).

**Съгхаль*: укр. *Сурхалюк* (Богдан 294) ~ рос. діал. *шархали* мн. 'бурульки' (Чикачев 63).

**Съгхъь*, **Съгхы'а*: укр. *Серхель* (РУС 749), хорв. *Srhlin* (Leksik 608).

**Съгхатъ*: укр. *Шурхатенко* (САМ 261).

**Съгхота*: пол. *Sierchuta* (SN VIII, 406) — деназалізована форма чи запозичення з східнослов'янських мов.

Ст.-укр. *Серсенко*

Фіксується в складі антропонімоформули *Семень Серсенко*, 1649 р. (Реєстр 268). Коренева морфема *Серс-* < **Сърс-* реалізувалася також в укр. *Зерес* (КПУ Дон. 7, 49) < **Серес* — форма з другим повноголоссям, рос. *Сорс* (ЖПТ), *Сурсо* (Лет. ЖС 2009, № 28, 153), **Сурс* > *Сурсово* — ойконім у Тверській обл., *Сурсин* (КП Алтай 2, 72) — дериват на *-ин* від **Сурса*, блр. (похідне) *Шаросава поле* — мікротопонім у Гродненській обл. (Ламака 326) < **Саросава*, пол. *Sors*, *Sorsa*, *Siers* (SN VIII, 409, 580), ст.-слвц. *Petro Sirsin*, 1618 р. (UFP II, 74). На основі цих фактів, зважаючи на реалізацію *sr* > *-ар-*, *-ер-*, *-ур-* (*-ір-*), *-ор-*, *-ур-*, можна відновлювати базові **Сърсъ* ч., **Сърса* ж., **Сърсо* сер.

Скупий фактичний матеріал свідчить про потенційність афісально ускладнених праантропонімів, зокрема:

***Sъrsajъ**: укр. *Сарсай* (КПУ Ник. 11, 189), рос. *Сурсаев* (ЖПТ).

***Sъrsakъ**, ***Sъrs'akъ**: ст.-рос. (похідне) *Сурсяково*, 1623 р. — назва починка в колишньому Чердинському пов. (Колотилів 122), рос. *Сарсаков* (Новикова 734), *Сурсяков* (ЖПТ), (похідне) *Сурсяки* — ойконім у Пермській обл.

***Sъrsъkъ**: рос. *Сарсков*, *Сурсков* (ЖПТ), блр. *Сурскова ж.* (м. Могильов).

***Sъrsiсъ**: хорв. *Sorsić* (Leksik 605).

***Sъrsalъ**: укр. *Сарсалиук* (Терн.), пол. *Sarsalewicz* (SN VIII, 298).

***Sъrsomъ**: рос. *Сарасом* (ЖПТ) — форма з секундарним -а-.

***Sъrsanъ**: рос. *Иван Сурсан*, 1706 р. (Полякова СПТ 6, 182), *Сурсанов* (КП Твер.), пол. *Sersan* (SN VIII, 367).

***Sъrsunъ**: ст.-рос. (похідні) *Сарсунов* — назва починка, *Сарсуново*, 1551–54 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 295).

***Sъrsorъ**: ст.-укр. *Масей Цорцеренко*, 1667 р. (ПКХ 29), рос. *Шоршоров* (Лет. ЖС 2003, № 24, 119) < **Сорсоров* (асиміляція).

***Sъrsurъ**: рос. *Сорсуров* (Сиксль 727).

***Sъrsita**: укр. *Сурсіта* (НКП Київ. 1005).

***Sъrsevъ**: рос. *Сырсеєв* (КП Алтай 2, 435) < **Сырсеєв* (метатеза). Патронім на -евъ від потенційного ***Sъrsъ**.

***Sъrsovъ(jъ)**: укр. *Сурсовий* (Богдан 298).

Апелятивний матеріал із коренем *sъrs-* практично не відображений у лексикографічних джерелах, за винятком хіба що укр. діал. *сърсавиця* 'нескошена отава' (ЕСУМ 5, 481 — «неясне») < **sъrsavica*, *цуриур* 'збита забруднена грудочка (вовни, матерії)' (Алмашій 131) < **sъrsurъ*, блр. діал. *сърсо*: у *сърсо* 'гра хлопчиків і дівчаток з обручниками, які робили з лози' (Цыхун 266) < **sъrso*. Див. ще (Шульгач 2009: 13).

Про похідні з коренем **Sъrs-* в інших класах онімів див. (Козлова IV, 103–106).

Ст.-блр. *Стульга*

Ст.-блр. Мартинъ Станиславовичъ *Стульга* фіксується в документах Віленського центрального архіву давніх актових книг під 1599 р. (ОДВ V, 142). Формально *Стульга* ілюструє один із

випадків реалізації кореневої структури зразка *tylt*, де, за висновком Р.М. Козлової, бінарна сполука *-yl-* могла маніфестуватися на східнослов'янському мовному ґрунті як *-ал-*, *-ол-*, *-ил-* (*-il-*), *-ул-*, *-ел-* (Казлова III, 318). Тому його можна поставити в один ряд із такими онімами, як слов'ян. *Стульжин* (Рамієс 2, 227) — антропонім, *Стульгі* — ойконім в Ошмянському р-ні Гродненської обл. Білорусі (Рап. Гр. 232), історично *Стульги*, 1599 р. (ОДВ V, 116), плуральна форма якого однозначно свідчить про його відантропонімне походження, *Стулгишки* / *Стулговицина* — місцева назва в колишньому Троцькому пов. над р. Глибокою (АВК XXX, 330), рос. *Стойгино* — ойконім у колишній Петербурзькій губ. (Vasmer RGN VIII, 574), а також укр. *Стимга* (Горпинич 307), рос. *Стынга* (ОМ 1, 507) — прізвища (з незакономірною лабіалізацією та денталізацією плавного *-л-*), пол. *Stałgo* (SN IX, 17) — сучасні прізвища. Сюди ж *Stalge*, 1407 р. — антропонім у прибалтійських слов'ян (Trautmann AP 97).

Наведені факти можна звести до **Stylga*, **Stylgъ*, **Stylgo* і кваліфікувати як потенційні праслов'янізми. Глибина їх відносної хронології підтверджується з боку литовських прізвищ *Stulgā*, *Stulgas*, *Stūlgis* (LPŽ II, 846) ~ лит. *stulgūs* 'овальний; гордий, чванливий'. З ними співвідноситься псл. **Stylъ* < **Stylgъ*, реалізоване в українському прізвищі *Стовж* (Рівне 505).

**Stylga*, **Stylgъ*, **Stylgo*, **Stylъ* — форми з мобільним *S-*, яким відповідають псл. **Tylga*, **Tylgъ*, **Tylgo*, **Tylъ*. Вони також відобразилися у пропріальній лексиці слов'янських мов, пор.: укр. *Толга* (КПУ Ув. Дон. 2, 498), *Тільга* (КПУ Дн. 7, 455), *Тайг* (КПУ Дн. 5, 347) < **Тальг*, *Тинга* (Горпинич 315) < **Тилга*, *Тиж* (СП 345) < **Тилж*, блр. *Тульга* (Бірыла 417), *Тильга* (м. Мінськ), рос. *Тойго* (Лет. ЖС 2004, № 40–52, 236), (похідне) *Тулегово* — назва поселення в колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 208) — форма з секундарним *-е-*, пол. *Talga*, *Talha* (SN IX, 481), слов'ян. *Телг* (ЗВ 763). Зі слов'янських мов запозичено естонське прізвище *Толга* (Лен. М 11, 545).

Ойконіми *Тульгавічы* в Гомельській обл. Білорусі, історично — *Тулеговици*, 1506 р. (LM № 6, 65), *Тульговици* (Ярмолівч 202) — мн. від патроніма *Тульгавіч* (Жучкевич 379), рос. *Тулегово*, *Тулеговская* — назви поселень у колишній В'ятській губ. (Списки Вят. 967)

дають підстави для відновлення ад'єктива **Тѣлговъ*. Його реальність підтверджують рос. *Тульгов* (КПУ Черниг. 6, 426), блр. *Тульговец* (ТС Мозырь 817).

Сучасне білоруське прізвище *Тавгина* ж. (м. Мінськ), співвідносне з ст.-рос. Леонтий *Толгин* (РП 130), рос. Іванъ *Фроловъ* с. *Тульгинъ*, 1718 р. (Белев 51), *Тайгин* (КП Твер.), пол. *Towgin* (SN IX, 568), а також *Stolhinowo* — топонім у колишній Віленській губ. (Vasmer RGN VIII, 574) можуть кваліфікуватися як форми, в яких відсутність пом'якшення задньоязикового спричинена впливом аналогічних форм із кореневим -г-. Вони, а також наведене вище *Стульжин* зводяться до ад'єктивних праформ (патронімів) на -инъ — **Тѣлѣинъ* / **Стѣлѣинъ*.

Укр. *Тулгий* (КПУ Ник. 8, 320) — потенційний рефлекс псл. **Тѣлгъ*ь.

Псл. **Тѣлга*, **Тѣлгъ* реалізувалися в топонімії. Пор.: ст.-рос. *Тойгова*, 1583 р. — назва пустища в історичній Новгородській землі (Греков 1914: 12), рос. *Толга* — місцевість під Ярославлем (ПСРЛ XXXI, 83), *Толга* — притока Волги, *Толгобол* — населений пункт у Ярославській обл. (Рагозин I, 379), *Гу-Толга* — ойконім у колишній Астраханській губ. (Vasmer RGN II, 631), *Толгский Майдан* — назва поселення в колишній Тамбовській губ. (Розанов 55), *Тулга* — ойконім у колишній Таврійській губ. (Vasmer RGN IX, 208), *Талга* — притока Тури, згадана в “Книге Большому Чертежу”, *Танга* — гідронім у басейні Волги (Рагозин I, 326) < **Талга*, *Истолга*, XVI ст. — назва ріки в колишньому Ярославському пов. (ПМЯ II, 286) < **Ъз-Тѣлга*, *Тауг* п. Медведиці, бас. Дону — в колишній Саратовській губ. (Хованский 191) < **Талг* та ін.

Стосовно апелативної мотивації пор., наприклад, рос. діал. *толга́* ‘гола, безлісна вершина гори’ (Элиасов 412), *то́лга* ‘глибоке місце в річці з ви́ром’ (СРНГ 44, 182), *то́нга* ‘стовп посередині юрти, на якому кріпляться жердки, які становлять її каркас’ (СРГС 5, 65—66) < **толга*, *те́лга* ‘груда каміння’ (СРГК 6, 448) < **тэлга* < **тѣлга*, блр. діал. *стальг* у виразі: *каб табе (яму) на тым съвеці стальгом стыяць* (Юрчанка СНС 241), (префіксальне) *кутыльга́* ‘кульгава людина’ (ДСБр. 118).

Словотвірне гніздо з коренем **Тѣлг-* / **Стѣлг-* найповніше відобразилося в антропонімній лексиці. Попередньо його можна представити так:

***Тългоша**: ст.-рос. Осипко Захарьев *Толгоша*, 1611 р. (ППСР 63).

***Тългушь**: рос. *Тогушев* (КП Твер.) < **Толгушев*, *Тугушев* (КПУ Харк. 8, 360), (похідне) *Теньгушево* — ойконім у Республіці Мордовія, варіант *Тиньгушево* (Списки Тамб. 183).

***Тългајь** / ***Стългајь**: укр. *Тагай* (Новикова 809), *Тугай* (РУС 425) < **Талгай*, **Тулгай*, блр. *Тайгай* (м. Гомель), *Тагай* (ТС Мозырь 173), ст.-рос. Иван *Тогаевъ*, 1578 р. (ДМУ 14), укр. *Штангай* (КПУ Харк. 2, 721) < **Сталгай*. Пор. ще (похідне) *Товгаи*, XVI ст. — назва маєтку в Жемайтії (Спрогис 310), рос. *Талгайполе* — ойконім у колишній Самарській губ. (Vasmer RGN VIII, 708). В українській мові зберігся мотивуючий апелятив — діал. *товгай* ‘хуліган, босяк, шибеник’ (Пиртей 2001: 388) < **тългајь*.

***Тългакъ**, ***Тългаџа**, ***Тългаџь** / ***Стългаџь**: укр. *Стеньгач* (Хм.), рос. *Тулгаков* (КПУ Дн. 12/1, 117), *Тайгачов* (КПУ Харк. 15, 484), *Туйгачкин* (КПУ Дон. 15, 661), *Талгакова* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN VIII, 708), слов'ян. *Тулгача* (Магницький 87).

***Тългукъ**: укр. *Тальгук* (КПУ Дон. 20, 77), *Тульгук* (СКТ 817).

Дієприкметник на *-о-т- ***Тългома** відновлюється на основі рос. *Тагомін* (НКП Київ. 1089) < **Талгомін*.

***Тълганъ**, ***Тългань** / ***Стълганъ**: укр. *Тульган* (Богдан 307), *Тульгань* (НКП Черніг. 41), *Стойган* (Горпинич 394), *Тоган* (СП 348) < **Толган*, *Телегань* (РІ Черк. 7, 151), ст.-рос. Потап *Туганов*, 1635 р. (Веселовский 324) < **Тулганов*, рос. *Толган* (АУЛ 2, 939), *Талганов* (КПУ Харк. 12, 631), *Тавганов* (Лет. ЖС 2009, № 9, 153), *Танганов* (Память 2, 135) < **Талганов*, *Телеганов* (КПУ Зап. 10, 188) — форма з другим повноголоссям, (похідне) *Тюльганова* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN IX, 122). Сто-совно потенційних мотиваторів пор., наприклад, рос. діал. *столгдн* ‘непосидюча людина’ (СРГК 6, 345), блр. діал. *тэйгдні* мн. ‘пельмені’ (ДСБр. 236).

***Тългунъ** / ***Стългунъ**: рос. *Тульгунов* (КПУ Харк. 20, 285), *Туйгун* (Лет. ЖС 2007, № 8, 126), *Тагунов*, *Тогунов* (РУС 411, 419) — форми з абсорбованим плавним, (похідне) *Туйгунова* — ойконім у колишній Оренбурзькій губ. (Vasmer RGN IX, 206), блр. *Тайгунова* ж. (ТС Мозырь 173), пол. *Tajgunów* (SN IX, 478) ~ укр. діал. *тагуни* мн. ‘ребра човна’ (СУГО 187) < **талгуни*, рос. діал. *тагу́н*

‘брус, кокора’ (Фасмер IV, 9) < **талгун*, *столгунець* ‘квітконосне стебло щавлю’ (СВГ 10, 133).

Сюди долучаються відантропонімний дериват *Сцілгуны* — ойконім у Вороновському р-ні Гродненської обл. Білорусі (Рап. Гр. 234) < **Сцілгуны* < **Стылгуны* < **Стългуны*, *Stalguine*, 1392 р., варіант *Stalgun*, 1446 р. — антропонім прибалтійських слов’ян (Trautmann AP 97).

**Тългонъ*, **Тългънь*: рос. *Тонгонов* (КПУ Ник. 3, 129) < **Толгонов*, блр. *Таўгень* (Бірыла 410), пол. *Tawgień* (SN IX, 505).

**Тългора* / **Стългоръ*: укр. *Толугора* (КПУ Харк. 7, 475) — форма з секундарним -у-, *Тунгора* (Пура СПР V, 162) — сучасне прізвище, із **Тумгора* < **Тулгора*, рос. *Стальгоров* (ЖПТ).

**Тългуръ* / **Стългуръ*: укр. *Тунгур* (КПУ Од. 10, 77), рос. *Томгуров* (Книги РФ IX, 741), *Тунгуров* (КПУ Харк. 20, 107), ст.-блр. *Янь Стунгуръ*, 1647 р. (ОДВ VII, 308), а також ст.-рос. *Нехорошей Тогуркинъ*, 1613 р. (АЮ 354) — форма з абсорбованим плавним та ін., мотивовані незасвідченими у доступних нам лексикографічних джерелах апелятивами.

Суфіксальною варіантністю з ними пов’язані **Тългара*, **Тългагъ*, **Тългагъ*, які реалізувалися в укр. *Толгаренко* (НКП Мик. 131), ст.-рос. *Тугарин Андреевич Микинин*, 1545 р., *Степан Тугаринов*, 1564 р. (Веселовский 324), рос. *Тельгаров* (КПУ Дон. 18, 50), *Тугарев* (РУС 425), *Тугаров* (СП 353), а також в ойконімах *Тугарино*, *Тугариново*, *Тугаринская* (2), *Тугаровская*, *Тугары* — в різних регіонах Росії (Vasmer RGN IX, 203) — усі з абсорбцією плавного. Сюди ж, вочевидь, належить і *Тугарин* — ім’я билинного персонажа, на питомість якого вказував свого часу О.І. Соболевський. Див. (Фасмер IV, 114). Їх можна пов’язати з апелятивною лексикою на зразок укр. *толгáрити* ‘красти’ (СБук. Г 548), діал. *талгáр* ‘злодій’ (ГГ 181).

**Тългасъ*, **Тългусъ*: укр. *Тугус* (Панцьо121) < **Тулгус*, ст.-рос. *Андрей Тайгасов*, XVI ст. (НПК III, 911), рос. *Петръ Толгасовъ*, 1748 р. (СГКЭ II, 601), *Тунгасов* — прізвище на Хмельниччині, *Тунгусов*. (Лет. ЖС 2008, № 48, 261), *Тугусов* (КПУ Харк. 1, 689) < **Тулгусов*, *Тагласов* (Память 1, 127) < **Талгасов*, (похідні) *Тунгусы*, *Тунгусова* — ойконіми в колишній Пермській губ. (Списки Перм. 433) ~ рос. діал. *тѣнгус* ‘лінива людина’ (СРНГ 44, 35), *тѣлгас*

‘настілка в човні’ (Мосеев 72), *maǵǵs* ‘густий, великий невід’ (Фасмер IV, 9) < **maǵǵs*, *maǵasók* ‘невелика рибальська сітка’ (СВГ 11, 4).

**Tǵatǵ*(jǵ): слов’ян. *Толгатъ* (Магницький 84).

**Tǵgota*: укр. *Тюльгота* (КПУ Дон. 18, 101).

**Tǵqotǵ*: ст.-рос. *Тойгутова*, 1583 р. (Греков 1914: 9), воно ж *Тойгутово*, XVII ст. (ОПКН 123) — назва пустища в Новгородській землі. Щодо моделі пор. ще *Тангутка* — топонім на Уралі, засвідчений в історичних документах під 1668 р. (Кусов 255) < **Талгутка*.

**Tǵgoza*, **Tǵguza*, **Tǵguzǵ*: рос. (похідні) *Тойгузики*, *Тойгузина*, *Тойгузино*, *Толгозина* — ойконіми в колишніх В’ятській та Уфимській губ. (Vasmer RGN IX, 115, 122).

3-поміж рідкісних префіксальних дериватів пор.:

**Postǵla*: укр. *Постульга* (Черніг.), *Постельга* (КПУ Звितязці Київ. 4, 543), *Постильга* (КПУ Луг. 6, 258), рос. *Постульга* (АУЛ 2, 761), слов’ян. (похідне) *Постульги*, XVI ст. — назва урочища в Жемайтії (Спрогис 256).

**Sqǵlga*: рос. *Сутулгин* (ИС 51).

Рос. *Сызранов* і споріднені антропоніми

Заголовне слово, зафіксоване в (Лет. ЖС 2008, № 27–39, 331), може кваліфікуватись як метатезний варіант первісного **Сызранов* — патроніма на -ов від базової основи **Сызран*. Реальність останнього підтверджують з рос. *Сызранов* (КПУ Дон. 8, 31), *Сарзанов* (ЖПТ), болг. *Зарзѧнов* (Илчев 210) < **Сарзанов*, чеськ. *Zerzán* (ЧП) < **Serzán*, словц. *Zerzan* (TZ Bratislava 403), для яких можна відновити первісний архетип **Sǵzanǵ*.

Псл. **Sǵzanǵ* постало на базі відповідного апелятива, континуанти якого зафіксовано в російських діалектах, пор. *сарзѧн* ‘високий на зріст чоловік’ (СРНГ 36, 145).

Основа **Sǵrz-* реалізувалася також у:

**Sǵrza*, **Sǵrzo*, **Sǵrzǵ*: ст.-рос. *Сорзино*, 1563 р. — топонім в Обонезькій п’ятині (ПКОП 194), рос. *Сорза* (ЖПТ), *Зарзов* (м. Тула) < **Сарзов*, блр. (похідне) *Сорзово* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN VIII, 453), болг. *Зѧрзов* (Илчев 210),

хорв. *Sirza, Zorz, Zorza, Zorzo* (Leksik 593, 753), чеськ. *Zrza, Zerza* (ЧП). Пор. ще *Сарзубай, Сурзабай* (Магницький 73, 79) — антропоніми у чувашів, поєднання слов'ян. *Сарз-* і тюрк. *бай* чи рефлекс псл. ***Sъrзobajъ**.

Стосовно апелятивних відповідників пор. рос. діал. *сърза* 'прив'язь' (СРНГ 36, 145).

***obsъrзъкъ**: ст.-слвц. *osrzok* 'вириб із тіста' (ЕССЯ 30, 127 — з реконструкцією ***obsъrзъкъ** ?).

***Sъrziць**: хорв. *Srzić* (Leksik 609).

***Sъrзукъ**: рос. *Сузруков* (КП Алтай 2, 370) < *Сурзуков*.

***Sъrзанъ**: слвц. *Zerzán* (TZ Bratislava 403).

***Sъrzeńь**: укр. *Сурзеневиц* (НКП м. Київ 482), ст.-рос. *Зерзень* Захарий Іванович Палицын, XV ст. (Веселовский 122) — форми з *-ир-* < *-ыр-* та *-ер-* < *-эр-* рефлексациєю групи *-ър-*.

***Sъrзинъ**: ст.-рос. *Сарзинъ* Крупецкий, 1686 р. (Тупиков 350), рос. *Сурзин* (Pamięć 2, 367), слвн. *Zorzín* (ZSSP 713).

***Sъrзонъ**, ***Sъrзонь**: хорв. *Zorzon* (Leksik 753), чеськ. *Zerzoň* (ЧП).

***Sъrзотъ**: хорв. *Zorzut* (Leksik 753), слвн. *Zorzut* (ZSSP 713).

***Sъrзавъ(ь)**: чеськ. *Zrzavý, Zerzavý* (ЧП) < *Srzavý, Serzavý*.

Про праслов'янські архетипи з коренем ***Sъrз-** в інших класах онімів див. (Козлова IV, 107–108).

Ст.-блр. *Тофтик*

Згадується під 1567 р. — Нипур Васкевич *Тофтик* (Бірыла 1966: 265). Заголовне слово постало з ***Товтик** < ***Толтик** < ***Тѣltikъ**. Пор. (генетично споріднені) блр. *Тоўт* (Бірыла 412), укр. *Товт* (РУС 414), *Товтик* (Зак.), пол. *Towtkiewicz* (SN IX, 569) та ін. Оглушення білабіального *в* / *ѣ* ілюструють також укр. *Тафт* (СКТ 792), рос. *Тафт* (ЖПТ), пол. *Taft* (SN IX, 477) < ***Тавт**, ***Тавт**. Стосовно фонетичного переходу *в* / *ѣ* > *ф*, то він спостерігається й в інших гніздах аналогічної структури (tѣlt). Пор.: укр. *Кофт*, *Кофто*, *Кофтуненко* (СКТ 391) < ***Ковт**, ***Ковто**, ***Ковтуненко**, рос. *Кофтунов* (СП 191) < ***Ковтунов**, хорв. *Kuft, Kufta* (Leksik 344), пол. *Kofta* (SN V, 58), луж. *Kofta* (Zběrka 43) < ***Кѣltъ**, ***Кѣлта**, ***Кѣltunъ**; укр. *Сафта* (СП 313) < ***Савта**, *Шафтан* (СКТ 902) < ***Савтан**, слвн.

Saftić, Softić (ZSSP 531, 564), пол. *Saft* (SN VIII, 257) < **Sьltъ*, **Sьlta*, **Sьltanъ*, **Sьltičь* і под.

Зважаючи на п'ятифонемну вокалізацію -ѣ- у кореневій сполуці *sl* (Казлова III, 315), до наведеного списку антропонімів слід долучити ст.-укр. Юхим *Тавтенъко*, 1649 р. (Реєстр 350), укр. *Талт* (Рівне 508), *Тельтенко* (КПУ Лут. 7, 391), рос. (похідне) *Тельтево* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IX, 43), блр. *Тультов* (м. Могильов), а також слов'ян. *Тыльты*, XVI ст. — мікротопонім на території Жемайтії (Спрогис 316).

Окремого коментаря вимагають укр. *Таут*, *Теут* (Новикова 816, 823), *Тоут*, *Теута* (РУС 414, 419), блр. *Теут* (СБГТ 367), в яких -у- < -l-, а також видозмінені форми на зразок укр. *Тута* (м. Стебник Льв.) < **Тувта* / **Тулта*, *Тухта*, *Тухто* (Новикова 846), ст.-рос. Онтуш *Тухта*, 1582 р. (Веселовский 327), рос. *Тухто* — сучасне прізвище, *Тохтино* — ойконім у колишньому Ростовському пов. (ВНР 4) ~ діал. *тухтá* 'роззява' (Аникин 1997: 596), *Тухтин* (КП Алтай 2, 359), блр. *Тухта* (Бірыла 419), пол. *Tuchta*, *Tuchto* (SN IX, 614), в яких консонант -х- / -ch- еволюціонував із -ф- / -f-. У такому разі сюди можна додати на правах спорідненості антропонім *Тохта*, 1312 р. — ординський хан (ПСРЛ XXIV, 107). Можливо, це був один із омусульманених русичів, який не прийняв християнство.

Пор. також рос. *Батухтин* (КПК) < **Батуфтин* < **Батувтин* < **Батултин* — реальне підґрунтя для відновлення псл. **Batьlta* / **Patьlta*.

Поодинокі факти свідчать про потенційність псл. **Stьlta*, **Stьltъ* — форм із рухомим S-: укр. *Стонт* (КПУ Сум. 2, 345) < **Столт* (денталізація плавного), *Стофта* (КПУ Ник. 3, 458), ст.-блр. Роджей *Столтович*, 1528 р. (ЛМ № 1, 158), варіант *Стовтовичъ* (ЛМ 1915: 222), блр. (похідне) *Стальты* — назва населеного пункту в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN VIII, 513), пол. *Staut* (SN IX, 43) < **Staltъ*.

Базові **Tьlta*, **Tьlto*, **Tьltъ*, **Tьltъ* мають слабку опору в апелативній лексиці, пор., однак, укр. діал. *товт* 'купець' (Грінченко 4, 270), *туфта* 'неправда', *туфту гнати* 'обманювати' (СЛЖ 236), рос. діал. *то́фта* 'неуважна людина, забудько' (СВГ 11, 49) < **товта* < **толта*, *ту́хта* 'видумка, брехня' (Дуров 2011:

412). Сюди слід віднести угорськ. *tot*, ст.-угорськ. *toit* — назва словаків, словенців, кайкавських хорватів, які не споконвічні для угорської мови. На думку Р.М. Козлової, це континуанти первісного *tyltъ* (з переходом *l > u* для *toit* і абсорбцією плавного для *tot*) (Казлова 1990: 31).

Вони утворюють розлоге словотвірне гніздо, яке заслуговує спеціального опису. Окремі його складники на пропріальному матеріалі різних ономастичних класів описано й проетимологізовано Р.М. Козловою (Казлова I, 173—179). Залучення нових джерел дозволяє розширити ілюстративну базу для вже відновлених прформ і реконструювати нові архетипи.

Деривати з консонантом *-x-* / *-š-* у суфіксальній морфемі:

***Tyłtaxъ, *Styłtaxъ / *Tyłtašъ:** укр. *Тавташ*, *Толташ* (Богдан 300), рос. Никифор *Столтах*, 1760 р. (Татищев 21), *Танташев* (Лет. ЖС 2004, № 40—52, 232) — форма з денталізацією плавного.

***Tyłtuxa / *Tyłtuša:** рос. *Толтухин* (ЖПТ), слов'ян. (похідні) *Товтуши*, XVI ст. — назва маєтку в Жемайтії (Спрогис 310), *Таутуши*, XVII ст. — назва поля в документах Віленського центрального архіву (ОДВ V, 70).

***Tyłtyšъ:** рос. *Талтышев* (ЖПТ), (похідне) *Тюветиши* — ойконім у колишній Псковській губ. (Списки Псков. 587), пол. *Tołtyszewski* (SN IX, 548).

Похідні з *-j-* у суфіксі:

***Tyłtajъ:** укр. *Тайтай* (КПУ Ник. 12, 12) — форма з еволюцією *-й-* < *-л'* < *-л-* (солодкозвучність), *Тафтай* (Мик.) < **Тавтай* < **Талтай*, *Тахтай* (КПУ Киров. 1, 339) < **Тафтай*, *Туфтай* (Мик.), *Тотай* (КПУ Ув. Дон. 27, 372) < **Толтай*, *Тантай* (ГЖ 297) — форма з денталізацією плавного, (похідне) *Тахтаевка* — ойконім у колишній Полтавській губ. (Vasmer RGN IX, 29), ст.-рос. Семенка Вакорев сын *Туфтаев*, 1623 р. (Полякова 228), Ілюшка *Таутаев*, 1696 р. (Кудрявцев 87), рос. *Тултаев* (ИС 52), *Тухтаев* (Новикова 846), Тимофей *Тафтаев*, 1784 р. (Джерела 8, 198) ~ рос. діал *тантай* 'мотузок, на якому носять натільний хрестик' (СРНГ 43, 265), *тунтай* 'берестяний козубець у формі усіченого конуса' (ИОС 3, 74).

***Tyłtějъ:** рос. *Тифтеев* (КПУ Ник. 11, 210), *Тахтеев* (м. Луцьк) — з еволюцією *-x-* < *-ф-* < *-в-* < *-л-*.

***Тыту́й**: рос. Иван Михеев *Тохтуй*, 1707 р. (ППКН 243), *Тохтуево* — назва населеного пункту, розміщеного на лівому березі р. Ками (Чагин 96), для яких існують апеллятивні відповідники — рос. діал. *тахтуй*, *тафтуй* ‘дурень, незграба’ (Даль 4, 393).

Похідні з консонантом *-k-* у суфіксальній морфемі:

***Тытакъ**, ***Тыт’акъ**: ст.-рос. Богданъ *Тайтаковъ*, 1650 р. (Латкин 269), (похідне) *Тутаково*, 1474—1479 рр. — ойконім в історичній Новгородській землі (АСЭИ I, 330) < **Тултаково* (абсорбція плавного), рос. Дмитрий *Тейтяковъ*, 1720 р. (Пам. СИ II, 194), пол. *Teftak* (SN IX, 510) ~ рос. діал. *теньтяк* ‘дурень’, *тинтяк* ‘відлюдок’ (СРНГ 44, 42, 128).

***Тытикъ**: ст.-укр. Яско *Товътикъ*, 1649 р. (Реєстр 325), укр. *Товтик* (Чучка 554), *Тутик* (КПУ Звитязці Київ. 6, 336) < **Тултик*, рос. *Толтиков* (ЖПТ), *Тельтиков* (Горпинич, Бабій 117), *Тильтиков* (КПУ Він. 1, 293), ст.-блр. Станиславъ *Товтикъ*, 1577 р. (ОДВ X, 128) і т. п. (див. вище) ~ рос. діал. *тифтійки* мн. ‘маленькі гвіздки без шляпок, якими підбивають чоботи’ (СРНГ 44, 141).

***Тытука**: укр. *Тутука* (м. Луцьк) < **Тулука* ~ рос. діал. *тунту́к* ‘про нерозумну людину’ (Элиасов 418).

***Тытука**, ***Тытукъ**: ст.-рос. Федоръ Васильевъ сынъ *Таптыковъ*, 1698 р. (ОС 146), рос. *Талтыкин* (ЖПТ) ~ рос. діал. *тимтю́к* ‘відлюдок’ (СРНГ 44, 125).

***Тытъка**, ***Тытъко**, ***Тытъкъ**: укр. *Тоток* (Горпинич 234) < **Толток*, *Тутко* (Льв.) < **Тултко*, *Таутъко* (СКТА 239), рос. *Толток*, *Тауткин* (ЖПТ), ст.-блр. Матей *Товтковицъ*, 1528 р. (ЛМ 1915: 42), Юрій Станисл. *Товтко*, 1598 р. (ОДВ V, 58), пол. *Towtkiewicz* (SN IX, 569).

Укр. *Тофтул* (КС Дон. 2, 521) < **Товтул*, *Таптул* (КПУ Дон. 3, 434) < **Тавтул*, *Тунтула* (КПУ Полт. 11, 416), *Татула* (Вол.) < **Талтула* свідчать про потенційність псл. ***Тытлуа**, ***Тытлуъ**. Укр. *Тихтило* (КПУ Полт. 9, 366), рос. *Тихтилов* (КПУ Зап. 10, 513) — рефлексії псл. ***Тытлido**.

Можна реконструювати деякі архетипи з *-n-* у суфіксі:

***Тытанъ**: укр. *Товтан* (Горпинич 161), ст.-рос. Скрып Иванов сын *Толтанов*, 1553 р. (ПИ 183), рос. *Тоутанов* (КП Саратов. 3, 316), *Тохтанов* (Новикова 835).

***Тытинъ**: рос. *Товтин* (Горпинич 52), *Тюльтинов* (КПУ Луг. 15, 115), *Тыхтин* (СКАХ 245), *Тухтин* (ЖПТ), *Тюфтин* (м. Шепетівка Хм.).

***Тълтопъ**: рос. *Толтонов* (КПУ Луг. 7, 399), блр. *Талтонаў* (Бірыла 407).

***Тълтунъ**: укр. *Товтун* (КПУ Дон. 9, 496), *Тофтун* (КПУ Ник. 3, 461), *Тахтунъ*, 1721 р. (ДІП II, 38), ст.-рос. Федор Федорович *Толтунов*, XV ст. (Веселовский 320), (похідні) ст.-рос. *Тултуново*, 1677 р. — мікротопонім в околицях м. Галич (Кусов 2007: 392), рос. *Толтуново*, блр. *Талтуново* — ойконіми в колишніх Костромській та Мінській губ. (Vasmer RGN VIII, 712; IX, 130).

***Тълтунь**: рос. *Тутынин* (КПУ Ник. 3, 461) < **Тултынин*.

Варіантністю суфіксальних морфем пов'язані:

***Тълтага**, ***Тълтагъ**, ***Тълтагъ**: ст.-рос. Пронка Иванов сын *Томаров*, 1563 р. (Альшиц 25) < **Толтаров*, рос. *Тохтарь* (КПУ Дон. 3, 447), *Тофтаров* (НКП Луг. 336), *Тахтаров* (КПУ Ув. Дон. 1, 531), *Тохтаров* (Новикова 835), *Тахтарев* — сучасне прізвище, *Таутарин* (Рамієс 2, 506), в яких плавний пройшов складний шлях еволюції.

***Тълтура**, ***Тълтуръ**: рос. *Тавтурин* (ЖПТ), (похідне) *Усть-Тунтурово* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN IX, 341);

***тълтуръ**: рос. діал. *тухты'рь* 'жбан, сплетений з берести, з вузькою горловиною, який затикається дерев'яним корком' (Гемп 238), 'невелика берестяна посудина з корком' (Меркурьев 164) < **туфтырь* < **тувтырь* < **тултырь*.

***Тълтасъ** / ***Тълтусъ**: рос. Афанасій *Тунтасовъ* (Сиб. города 38), *Талтусов* (ЖПТ).

***тълтастѣйъ**: рос. діал. *тавтѣстый* 'статний, поставний' (СРГ Морд. 2, 1293).

***тълтавѣйъ**: укр. діал. *ту́нтавий* 'дурнуватий' (Гоцкий 137) < **ту́лтавий*.

***Стълтовъйъ**: укр. *Штальятовий* (КПУ Полт. 8, 370).

З-поміж деяких потенційних праантропонімів-комполітів із коренем ***Тълт-** назвемо такі:

***Тълтопогъ**: слов'ян. (відантропонімне похідне) *Тълтоноги*, XVI ст. — назва маєтку (ОДВ III, 36).

***Тълторогъ**: укр. *Товторіг* (КПУ Хм. 5, 122).

***Тълтоухъ**: укр. *Тахтаух* (Новикова 816) < **Тафтаух* < **Тавтаух*.

***Тълтоулъ**: укр. *Тахтаул* (Богдан 299) — з аналогічним фонетичним розвитком.

Імовірно реконструювати деякі префіксальні архетипи:

**Atьlta*, **Atьltь*: ст.-блр. *Ятовтовичь* Юшко, 1482 р. (АЛМ I/1, 18), *Ятовтъ* Шасный, 1624 р. (ОДВ IX, 427), *Ятовтъ* (ОДВ III, 16), рос. *Амухтин* (КПУ Ув. Дон. 5, 26) < **Амуфтин* < **Амувтин*, пол. *Jatowt* (SN IV, 323), ойконіми *Jatowty*, *Jatołtowicze* — в Ошмянському та Лідському пов. колишньої Віленської губ. (SG III, 510). Див. ще (Козлова Проблемы 70).

**Obtьlta*: ст.-рос. Ондрушка Михайлов *Отухта*, 1563 р. (ПКОП 167).

**Orzтьltь*: ст.-рос. Крася *Ростовт*, 1512 р. (АИС 8) < **orz-тьlt-ti*.

**Patьlta*: чеськ. *Патовта* (КС Рв. 1, 325) < **po-тьlt-ti*.

**Protьltiць* — патронім на *-iць*, мотивований базовим **Protьltь* < **pro-тьlt-ti*, реконструюється на основі ст.-укр. *Противтич* (ПК 1654 р.: 185).

**Vьtьltь*: ст.-рос. (похідне) *Вотовово*, XVI ст. — ойконім у Новгородській землі (НПК II, 500) < **vь-тьlt-ti*.

**Vyтьltь*: ст.-рос. Яковъ *Витовтовъ*, 1589 р. (АИСМ 6), Григорий *Витофтовъ*, 1614 р. (Арсеньев 340), рос. *Витовтов* (КП Алтай 2, 206) < **vy-тьlt-ti* та ін. Див. (Казлова I, 177—178).

Про псл. **Tьltьvidь*, **Tьltovidlь*, **Pertьltь* див. (Казлова I, 176—177).

Укр. *Хима* і под.

Укр. *Хима*, варіант *Хіма* (СП 370) може зіставлятися з ст.-рос. *Хима* Василий Гаврилович Ржевский, XV ст. ~ *хима* 'простакувата, нерозвинута людина' (Веселовский 338), рос. *Химов*, *Химица* (ЖПТ), ст.-блр. Степан Иванович *Хима*, 1646 р. (ИЮМ II, 242), блр. *Хім*, *Хіма* (Бірыла 430), слвн. *Hima* (ZSSP 202), пол. *Chim*, *Chima*, *Чумта* (SN II, 74, 147), чеськ. *Чумтек* (ЧП) та ін. Зважаючи на ареал, можна реконструювати псл. **Хума*, **Хумь*. В їх основі — псл. **хума*, **хумь*, реконструкція яких ґрунтується на рос. діал. *хіма* 'шия', *хімы* 'патли волосся' (ЭССЯ 8, 157), *хіма* 'спина, горб' (РГСО 146), блр. діал. *хім* 'чубок, космик гриви над лопатками в коня' (Бялькевіч 473), 'відстовбурчене пір'я на шиї у пташок' (Лобач 1978: 90) та ін. Див. ще (Шульгач 2006: 188—189).

Укр. *Химборода* (Горпинич 368) — один із рідкісних континуантів композитного типу: **Хумоборда*.

Укр. *Царгуба*

Фіксується в с. Штунь Любомльського р-ну Волинської обл. (Анк.). Швидше за все, постало із **Саргуба* (африкатизація анлауту, тобто *Сар-* > *Цар-*) < **Сагъгуба* / **Сарогуба*. Перший компонент фіксується у складі композитів як у пре-, так і в постпозиції. Пор.:

**Sarobajъ*: блр. *Шаробайко* (ЖПТ).

**Sarobaъ*: рос. *Шарабасов* (ЖПТ).

**Sarodějъ*: укр. *Шародій* (м. Чернівці).

**Saromazъ*: рос. *Шаромазов* — сучасне прізвище.

**Saromѣdъ*: блр. *Сарамуд* (СБГТ 339), рос. *Сарамуд*, *Сарамудов* (ЖПТ).

**Saropaъ*: рос. *Шараналов* (КП Твер.).

**Saropоlъ*: рос. *Саранулов* (ЖПТ) < **Сарополов* (-у- < -о- під впливом лабіального -п-).

**Sarosěкъ*: рос. *Саросек* (ЖПТ), пол. *Sarosiek* (SN VIII, 298).

Стосовно мотивації першого компонента пор., наприклад, укр. *ша́ра мо́рда* 'несимпатичне лице' (Горбач Арго 162) та ін.

**Dikosarъ*: укр. *Дикусар* (Ніточко 144), *Декусар* (м. Жовті Води Дн.), рос. *Дикусаров* (ЖПТ).

**Domosarъ*: укр. *Домазар* (Літ. Р 2010, 75) < **Домосар*.

**Dobosarъ*: укр. *Дубосар* (ИС 54).

**Dьlbosarъ*: укр. *Думбасар* (КПУ Дон. 13, 144).

Пор. ще деякі префіксальні праантропоніми з компонентом *-sarъ*:

**Asarъ*: рос. *Яшаров* (КПУ Дон. 15, 15), хорв. *Jašar* (Leksik 258), словн. *Jašar* (ZSSP 228), пол. *Jasar* (SN IV, 308).

**Bezсаръ*: укр. *Бесар* (Горпинич 281), *Бессаренко* — сучасне прізвище, рос. *Бессаров* — сучасне прізвище.

**Obsarъ*: укр. *Осар* (Богдан 209), ст.-рос. *Ошаров* Микитка, 1680 р. (Тупиков 683), рос. *Ошаров*, *Обшаров* (ЖПТ), (похідне) *Ассарова* — ойконім у колишній Оренбурзькій губ. (Vasmer RGN I, 191), блр. (похідне) *Ашары* (*Ašari*) — ойконім у колишній Вітеб-

ській губ. (Vasmer RGN I, 211), слвн. *Osar* (ZSSP 415), пол. *Osar*, *Oszar* (SN VII, 102, 121) ~ рос. діал. *ошар* 'злодюжка' (СРНГ 25, 79).

Пор. ще псл. **Basarъ*, **Bosarъ*, **Jъsarъ*, **Masarъ*, **Mosarъ*, **Nesarъ*, **Sqsarъ*, **Tusarъ* (Шульгач 2008а: 20–21, 24, 53, 71, 72, 104, 131, 146), а також **Jъnъsarъ*, **Pasarъ*, **Posarъ*, **Sъsarъ*, **Vъsarъ* (Козлова IV, 208–211).

Укр. *Чигорта* і споріднені антропоніми

Стосовно моделі прізвище *Чигорта* (НКП Херс. 235), а також *Чегерет* (КПУ Київ. 4, 68) — форма з другим повноголоссям < **Їсегьрта*, **Їсегьртъ* можна зіставляти з одноструктурними (префікс **Че-*) укр. *Чубейдо* (РУС 464) < **Чебылдо* < **Їсбылдо*, *Четалбаш* (ЄР 951) < **Їсетылбашъ*, Іванъ *Чикорлай*, 1756 р. (АК 5, 189) < **Їсекьтлаіъ*, рос. *Чиборкаев* (РУС 462) < **Їсбыркаіъ*, *Чичилимов* (ВИ 99) < **Їсцилімъ*, *Чечейго* (ИС 21) < **Їсцылго*, *Чекурков* (м. Рівне) < **Їсекьткь*, *Чупыркин* (ЖПТ) < **Їсърьтка*, *Чевордаева* ж. (ЖПТ) < **Їсывьрдаіъ*, *Чуварзин* (ЖПТ) < **Їсывьрта* та ін., описаними нами раніше (Шульгач 2008а: 42–47).

Щодо кореневого **Гьрт-* > **Гьрта*, **Гьртъ* пор. укр. *Гурт* (КПУ Полт. 7, 659), *Гурта* (КПУ Вол. 1, 506), *Гортенко* (Горпинич 390), *Гартенко* (КПУ Черниг. 8, 388) — патроніми на *-енко*, *Герт* (НКП Дон. 2, 443), *Готра* (ІФ) < **Горта* (метатеза), ст.-рос. Івашко *Гурта*, І пол. XVII ст. (Копанев 1966: 192), рос. *Горт* (м. Костомукша, Карелія), *Гуртов* (КПУ Харк. 7, 579), блр. *Герт* [пор. *Каля Герта* — назва поля, де жив селянин *Герт* (Рудакоўскі 182)], слвн. *Gorta* (ZSSP 172), хорв. *Grt*, *Gorta* (Leksik 197, 207), (похідне) *Grtovac* — ойконім (Rječnik III, 472), ст.-пол. *Hurth*, 1471 р. (SSNO II, 325), пол. *Hurt* (SN IV, 191), *Gort*, *Gorta*, *Giort*, *Gierta*, *Gurt* (SN III, 343, 450, 593), чеськ. *Hort*, *Hurt* (Beneš 57, 229), *Hurta* (Bartoš 111), ст.-слвц. Stanislaus *Hurt*, 1625 р., Matuš *Hurto*, 1699 р. (UFP II, 144, 490), слвц. *Hurta* (Krištof 272), н.-луж. *Gortu* — топонім (Muka III, 141). Сюди ж укр. *Герет* (Панцьо 100), *Герета* — сучасне прізвище, пол. *Gieret*, *Giereta* (SN III, 339) — як форми із секундарним *-е-*. Пор. також (від-антропонімні похідні) укр. *Гартова* — назва балки в бас. Кальмі-

усу (СГУ 162), рос. *Гортиновка* — гідронім у бас. Оки, в колишній Московській губ. (Смолицкая 276).

Псл. **Негѣтъ(ѣ)* як праантропонім реконструюється на основі блр. *Негѣтава* — назва поселення в Мінській обл. (Рап. Мін. 90).

З-поміж ад'єктивів із коренем **Гѣтъ-* на пропріальному рівні можна відновити такі архетипи:

**Гѣтавъ(ѣ)*: укр. *Гуртавенко* (ЖПТ), ст.-рос. (похідне) *Гортавцев*, 1676 р. — мікротопонім (Виноградов 59).

**Гѣтовъ(ѣ)*: ст.-укр. *Иванъ Гуртовый*, 1649 р. (Реєстр 276), *Гуртовий* (Вол.; Анк.), (похідне) *Гартович* (СКТ 152), ст.-рос. *Никита Гортвъ*, 1612 р. (Якубов 1890: 41), рос. *Гуртов*, *Гуртовой* (ЖПТ), (похідні) *Гартово* (2) — ойконіми в колишній Ярославській губ. (Списки Яросл. 339), співвідносні з рос. діал. *гуртовой* 'спільний для користування' (АОС 10, 158), *гуртовъй* 'риба, яка зібралася в косяк, яка йде нереститися' (СРГС 1, 301) і под. < **гѣтовѣѣ*.

Із прикметником **гѣтовѣѣ* безпосередньо пов'язані назви професій: рос. діал. *гуртовѣѣ* 'пастух': *гуртовики называем пастухов телят, они пасут гурт* (НОС 2, 71) < **гѣтовѣѣ* < **гѣтовѣѣ* (*pastuxъ*);

**гѣтовѣѣ* — похідне на *-икъ* від **гѣтовѣѣ* або на *-ьн-икъ* від **гѣтовѣѣ*: укр. діал. *гуртовѣѣ* 'купець, який закуповує або продає товар оптом' (Пиртей 2001: 52). Реконструйовані апелятиви теж можуть бути потенційними праантропонімами, як і **гѣтоправѣ* > рос. діал. *гуртоправѣ* 'пастух' (ПОС 8, 92), 'продавець худоби, власник гуртів тварин' (ВНП VI, 541), 'хто супроводжує стада тварин' (СРГ Прик. 169), блр. діал. *гуртаправѣ* 'головний пастух' (СБГ 1, 507). Цей композит виник на ґрунті словосполучення **гѣтъ правѣти*. Стосовно паралелей пор., наприклад, укр. діал. *скиртуправѣ* 'той, хто в колгоспі відповідав за скиртування соломи' (Аркушин 2, 150), рос. діал. *скиртоправѣѣ* 'скирдувальник' (СРГСУ Доп. 506) < **skъrdъ praviti*, *стогонравѣ* 'стогувальник' (СРГСУ Доп. 506) < **stogъ praviti*. Пор. також псл. **гѣтоводѣ* > рос. діал. *гуртоводѣ* 'перший гуртівник [...]'

 (Даль 1, 409) < **гѣтъ voditi* ~ (типологічно споріднене) схв. *крдовѣдѣѣ* 'пастух' (Речник X, 474) — демінутив від **кѣrdovodidlo*.

Псл. **Гѣтинѣ* — 'нащадок **Гѣтъ*' або результат онімізації ад'єктива **гѣтинѣ* — відновлюється на основі укр. *Гортина* (Богдан 92), рос. *Гуртин* (КПУ Дон. 17, 336), *Гортиновка* — назва ріки в колишній Московській губ. (Смолицкая 276).

***Гъртъль(ъ)**: рос. *Гуртнов* (Рамієс 2, 440), *Гертнее* (СКТ 158).

***Гъртатъ(ъ)**: пол. *Gartat, Gortat, Gurtat* (SN III, 266, 343, 450).

Можна реконструювати групу праонімів субстантивів-демінітивів, а саме:

***Гъртікъ** / ***Гъртіць**: укр. *Гортик* (Богдан 92), *Гертичук* (Вол.; Анк.), *Гартик* (СКТ 152), рос. *Гортиков, Гартиков* (КПУ Ник. 1, 68, 76), *Гуртиков* (ИПЧ 3, 248), чеськ. *Hortík* (Beneš 121), пол. *Hurtik* (SN IV, 191), словц. *Hurtik*, 1769 р. (Krištof 220).

***Гъртъкъ**, ***Гъртъко** / ***Съгъртъкъ**: укр. *Згорток* (ЕТ 647), рос. *Гертков* (КПУ Дон. 9, 344), чеськ. *Hortek* (Beneš 109), пол. *Gartek, Gortek* (SN III, 266, 450). Пор. також слов'ян. *Гортковичи*, XVI ст. — ойконім у колишній Жомойтській землі (Спрогис ПАУ 215).

***Гъртъсь**: рос. (похідне) *Гуртчики* — назва поселення в колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 204).

Ряд субстантивів можна об'єднати в групи за опорними приголосними суфіксальних морфем.

Похідні з консонантом *-j-*:

***Гъртаъ**: рос. *Гуртаев* (м. Луцьк), пол. *Gortaj, Gurtaj* (SN III, 450, 593).

***Гъртѣъ**: рос. *Гуртеев* (КПУ Од. 2, 278).

***Гъртуъ**: укр. *Гуртуй* (СП 109), рос. *Гуртуев* (Книги РФ II/1, 53).

Похідні з консонантом *-x-* / *-š-*:

***Гъртахъ** / ***Гърташь**: ст.-укр. *Dmitro Hortaszko*, 1649 р. (Жерела V, 82).

***Гъртухъ** / ***Гъртушь**, ***Гърт'уша**: укр. *Гартуш* (КПУ Жит. 10, 53), *Гуртюша* (КПУ Ник. 8, 315), пол. *Gortuch* (SN III, 450).

***Гъртухъ** / ***Гъртушь**: рос. *Гортышов* (Книги РФ X, 108), ст.-блр. (похідне) *Гуртышевичи*, XVI ст. — ойконім (ПКПКС 226), пол. *Gortych* (SN III, 450).

Похідні з консонантом *-k-* / *-č-*:

***Гъртакъ**, ***Гърт'акъ** / ***Гъртаць**: укр. *Гуртак* (Богдан 99), *Гуртяк* (НКП Він. 117), рос. *Гуртяков* (ЖПТ), *Гортаков* (КП Твер.), пол. *Gortak, Gurtiaków, Gartacz, Hurtak* (SN III, 266, 450, 593; IV, 191), словц. (похідне) *Hurtákov potok* (Majtán, Rymut 29) ~ рос. діал. *гортáк* 'лопата для прибирання гною' (РГСО 35).

***Гъртукъ**: пол. *Hurtuk* (SN IV, 191), словц. *Гуртук* / *Hurtuk* (Дуйчак 94).

***Гъртыкъ / *Гъртыць:** пол. *Gortyk, Gortycz* (SN III, 450).

Похідні з консонантом *-n-* у суфіксі:

***Гъртапъ / *Гъртапъ:** укр. *Гуртан* (Панцьо 102), *Гиртан* (КПУ Киров. 1, 1001), *Гортань* (КПУ Сум. 13, 69), ст.-рос. *Гортаново*, 1568–1569 рр. — ойконім у колишній Ярославській губ. (ПМЯ II, 135), рос. *Гортанов* (КП Саратов. 3, 60), блр. *Гертаны* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 243), хорв. *Gortan* (Leksik 197), словц. *Hrtan* (TZ Bratislava 125).

Їх можна пов'язати з апелятивами на зразок укр. *гуртáн* 'кадик, головка дихального горла' (Грінченко 1, 283). Укладачі ЕССЯ (7, 213–214) тлумачать його та споріднену слов'янську лексику як похідне з суф. *-t-an-* від і.-є. **gʰer-* / **gʰr-* 'поглинати'. Див., однак (Machek 185 < **gʰrtъ*, пор. н.-луж. *gjarś* + суф. *-anъ*).

***Гъртепъ:** ст.-укр. (похідне) *Hortenicze*, XVI ст. — ойконім (Жерела I, 276).

***Гъртопъ / *Гъртопъ:** ст.-укр. Мишка *Гуртоник*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 52), рос. *Гуртонов* (Рамієць 2, 428).

***Гъртупъ:** укр. *Гартун* (ТДІ 97), рос. *Гортунов* (ЖПТ), *Гартунов* (КПУ Дн. 7, 168), блр. *Гиртун* (ЖПТ).

***Гъртупъ:** укр. *Гартинюк* (Богдан 82), блр. (похідне) *Гартынкава* — ойконім у Гродненській обл. (Рап. Гр. 67), пол. *Hurtyń* (SN IV, 191) ~ рос. діал. *гарты́ня* 'згорток, шматок шпалер, трубка шпалер' (Даль 1, 345).

***Гъртъникъ:** укр. *Гортник* (ТД Дрогобич 150).

До рідкісних належать похідні з *-l-*, *-s-* у суфіксальних морфемах:

***Гърталъ, *Гърталъ / *Гъртолъ:** пол. *Gortal, Gortał, Gurtal, Gortol* (SN III, 450, 593) ~ блр. діал. *гартóль* 'загострений кілок, який вбивають у землю для зупинки плота' (Усцінович 1977: 152).

***Гъртусъ:** укр. *Гортус* (КПУ Ник. 3, 411), рос. *Гартусов* (ЖПТ), блр. *Гертус* (Бобрык 227), словц. *Hrtús* (Majtán 2014: 116).

У цьому ж гнізді знаходять тлумачення окремі віддієслівні деривати:

***Гъртадло:** ст.-рос. Павел *Горталов*, 1436 р. (Веселовский 85), Василей *Горталов*, 1604 р. (БСП. 2, 50), рос. Яков *Горталовъ*, 1763 р. (Токмаков 1884: 309), *Гарталов*, *Горталов* (ЖПТ) < **gʰrtadlo* < **gʰrtati*: укр. діал. *гóрталка* 'дерев'яна лопата для відгортання зерна при

молотьбі та віянні' (Заворотна 91). Помилкова спроба вбачати тут генетичний зв'язок із турецьк. *qartal* 'орел' (Баскаков 78).

***Гъртимъ** (part. passiv. praes.): ст.-укр. *Harthum*, XVI ст. (Жерела I, 205), пол. *Hartum* (SN IV, 63) — свідчення потенційності псл. **gьrtimъ* < **gьrtiti*.

До списку найархаїчніших ономастичних одиниць відносяться відапелятивні похідні з малопродуктивними префіксами:

***Агъртъ**: рос. *Агортов* (КПУ Зап. 15, 27), *Егуртов* (КПУ Дон. 3, 162) < **Ягуртов* < **Агуртов*.

***Когъртъ**: *Гогортъ*, 1266 р. — найменування литовського князя (ПСРЛ XXV, 146).

***Сьгъртъ**: укр. *Согорт* (КПУ Харк. 2, 689).

***Шегъртъ**: укр. *Шигурт* (КПУ Ув. Дон. 9, 448), *Шигурт* (ЄР 301), макед. *Шегрт* (Речник ПКМ II, 762), серб. *Шегрт* (Пешикан 483).

Стосовно апелятивів на зразок укр. *гурт*, то в етимологічній літературі до сьогодні панує вражаюча одностайність: *гурт* — це запозичення, його першоджерело вбачають в д.-в.-нім. *hurt* 'загорожа зі сплетеного хмизу для ночівлі овець' (Фасмер I, 476; Черных I, 227; ЕСУМ I, 624; ЭСБМ 3, 115; Sławski I, 439 та ін.). Чи насправді це так?

1. Судячи з вокалізму, д.-в.-нім. *hurt* відоме лише з голосним -и- в корені. Слов'янські ж мови реалізували псл. **gьrtъ*, -а у формах *гурт* (найтиповіша реалізація), а також *гарт*, *горт*, *гырт* (див. далі), що було б неможливо у випадку запозичення.

2. Крім форм на зразок укр. *гурт*, у діалектах слов'янських мов функціонують парадигматичні варіанти жіночого і середнього родів: рос. діал. *гурта́* 'група людей, компанія взагалі' (ПОС 8, 91; ЯОС 3, 117), *гурто́* 'стадо домашньої худоби' (СРГСУ Доп. 123), блр. діал. *гурта́* 'сім'я, спільнота', 'зграя' (СБГ I, 507), чеськ. діал. *hurta* 'огорожа навколо кошари' (Ногак 177). Судячи з цього, маємо підстави говорити про зворотній напрямок запозичення найпоширенішого варіанта типу *гурт* зі слов'янських мов у давньо-верхньонімецьку.

3. Вражає семантична різноплановість континуантів псл. **gьrtъ*, -а у слов'янських мовах. При цьому набір значень можна звести до кількох стрижневих:

а) 'що-небудь опукле, округле' → 'велика кількість чого-небудь' → 'натовп, зграя, стадо (людей, тварин, птахів)': ст.-укр. *гуртомъ*

(про людей) 'гурт, юрба, юрма, громада, діал. гурма' (СУМ XVI–XVII ст. 7, 119), *гурть* 'товариство', 'стадо, череда' (Тимченко 1, 630), ст.-блр. *гуртомъ* 'гуртом, натовпом', 'спільно, разом', XVI–XVII ст. (ГСБМ 7, 200), блр. діал. *гурта* 'сім'я, спільнота, сукупність', 'згряя' (СБГ 1, 507), рос. діал. *гурт* 'натовп людей' (СРНГ 7, 239), 'стадо', 'косяк риби' (ПОС 8, 91), 'стадо домашніх тварин' (СРГСУ 1, 130), *гурта́* 'група людей, компанія, ватага' (ПОС 8, 91; ЯОС 3, 117), *гурто* 'табун домашніх тварин' (СРГСУ Доп. 123), пол. (переносне) *hurt* 'стадо, табун; громада' (SJP II, 65);

б) 'стадо корів, овець' → 'огорожене місце, де перебуває стадо': рос. діал. *гурт* 'місце, де пасеться стадо' (АОС 10, 157), 'місце, де перебувають корови, пригнані з пасовища' (СРНГ 7, 239), пол. діал. *hurt* 'пліт для обгороджування на полі овець або корів' (SJP II, 65), чеськ. діал. *hurta* 'пліт навколо кошари' (Норак 177) та ін.;

в) 'купа, груда чого-небудь' → 'купа снопів, скирта'; 'купа дров' → 'ватра, вогнище': блр. діал. *гурт* 'вогнище' (Шаталава 46), *гурта* 'купа чого-небудь' (СБГ 1, 507), *гурт* у виразі *дроў гурты напрудзілі* (Юрчанка НМ 260, стаття *напрудзіць*), (метатезне) *грут* 'купа' (Шаталава 1976: 177), рос. діал. *гурт* 'велика кількість чого-небудь, зваленого в одне місце', 'скирта', 'купа, груда' (ПОС 8, 91), *гурта́* 'велика скирта снопів' (ЯОС 3, 117);

г) 'що-небудь нерівне, опукле' → 'підвищення (гора, гребінь)': рос. діал. *гырт* 'підвищення' (Малеча 1, 378);

г) 'що-небудь зігнуте, скручене' → 'ремінь, деталь хомута чи збруї взагалі': рос. діал. *го́рты* 'ремені в сіделці' (ЯОС 3, 101), *га́рты* 'ремені в хомуті, до яких прив'язана шлея' (Сахаров 13).

4. Судячи з семантики рефлексів псл. **gyrť*, -а, -о, їх можна звести до більш загального 'що-небудь опукле, нерівне, зігнуте, скручене' і розглядати як філіацію семантичного розвитку гнізда і.-є **ger-* 'гнути; крутити; вертити'. Основні, стрижневі, значення 'нагромадження чого-небудь' (дров, снопів, хмизу і т. д.) ~ 'велика кількість кого-небудь' (людей, тварин, птахів, риби) ~ 'підвищення' (горб, гора тощо) ~ 'щось скручене, сплетене' взаємопов'язані, взаємовивідні. Важливо в даному випадку й те, що розвиток цих значень підтверджується на спорідненому фактичному матеріалі, структурно й семантично вмотивованому в тому самому індоєвропейському гнізді (**ger-*), куди належить і *гурт*. Наведемо деякі паралелі.

Псл. **gъrba*: укр. діал. *гурба* = *гурма* 'натовп' (Верхратський 260), *гурба* = *горба*, *юрба* 'купа': *Горба збіжжся; Птахи летят гурбами* (Верхратський Знадоби 12), *гърба* 'стара корова' (МСБГ 1, 86), блр. діал. *гѡрба* 'гурт' (Шаталава 42), 'купа' (Сцяцко 2005: 35);

**gъrĉa*: чеськ. діал. *grĉa* 'велика кількість' (Gregor 56) та ін.;

**gъrda*: рос. діал. *гурда́* 'натовп людей, гурт, юрба', 'скупчення тварин, гурт, стадо' (СРГК 1, 416);

**gъrga*: схв. *grga* 'натовп, груда' (Речник III, 590) та ін.;

**gъrkъ*: рос. діал. *гурком* присл. 'всі разом, гуртом' (СРГК 1, 417) і т. п.;

**gъrtъ*, *-a*, *-o*: ст.-укр. *гурмъ* 'купа, громада, юрба, натовп' (Тимченко 1, 630), укр. діал. *гърма* 'юрба' (Аркушин 1, 114; Горбач Романів 39), 'стадо, череда, отара' (Горбач Красний Брід 16), *гърмо* 'табун' (Шило 98), блр. діал. *гру́ма* 'гурба, намет' (Сігеда 74) < **гурма*, рос. діал. *гурма́* 'натовп людей' (Кардашевський 4, 277), *гурьма́* 'натовп, група, юрба' (СОГ 3, 38) та ін.

Як бачимо, детермінативи (*-b-*, *-ĉ-*, *-d-*, *-g-*, *-k-*, *-m-*) як словотвірні асемантичні елементи легко варіювалися в споріднених словах, які виражали одне поняття, в даному разі 'натовп, стадо, зграя' < 'купа чого-небудь'. За межами слов'янських мов, зокрема в германських, подібне явище не простежується. Це теж додатковий аргумент на користь питомості рефлексів псл. **gъrtъ*.

5. Взаємозв'язок значень 'що-небудь опукле', 'велика кількість (чого- / кого-небудь)' (натовп, стадо тощо) → 'загорожа' (як результат метонімічного переносу) підтверджується й типологічними паралелями в межах інших індоєвропейських гнізд з ідентичною семантикою, наприклад, **(s)ker-*, **(s)tel-*, **ġer-*:

а) псл. **kъrdъ*, **kъrda* / **skъrda*: укр. діал. *кирд*, *керд*, *кирда* 'отара овець' (Грінченко 2, 239; Москаленко 40), рос. діал. *ка́рдá* 'огорожа з жердин навколо городу' (СРНГ 13, 84), *скирд*, *скирдá* 'купа снігу, дров', 'група дітей' (Оссовецкий 516; Новосиб. 500), болг. діал. *кѡрда* 'кошара' (БЕР 2, 630), (похідне) *крѣднина* 'рід, походження', яке пов'язують із **кърд* / **крѣд* 'стадо' (БЕР 3, 40);

б) псл. **kъrtъ*, **kъrta* / **skъrtъ*: рос. діал. *кърта́* 'огорожене місце в полі' (СРНГ 16, 204), болг. діал. *крѣт* 'глиба, грудка', макед. *скрт* 'гірський схил без рослинності' (Григорян 107, 202);

в) **kъrno*: кашуб. *karno* 'стадо, зграя', 'скупчення, купа грибів', 'велика кількість, натовп' (Sychta II, 140);

г) **tylba* / **stylba*: укр. діал. *тѣба* 'купа' (ПК 204), рос. діал. *столба* 'гурт, натовп' (Добровольский 878);

г) **vorxъ*: укр. діал. *вѣрох* 'гурт; загал; купа', *до вѣроха* 'докупи; до гурту, до громади, до купи' ~ *ворошіти* 'групувати; об'єднувати; збирати до гурту' (Піпаш, Галас 30, 49).

Подібне формальне варіювання на рівні детермінативів (із збереженням генетичного значення) — явна ознака хронологічної глибини самого явища, можливо, індоєвропейської. А значить, по-перше, можна постулювати і.-є. імена **grtā* ж., **grtos* ч., **grtom* сер., а по-друге, це свідчення генетичної питомості й спадковості наведених лексичних одиниць у слов'янських мовах.

б. Зі слов'янських мов досить рано псл. **grtъ* зі значенням збірності було успадковане інородцями: удмуртами, комі-перм'яками, ханти-мансійцями та ін.: комі *горт* 'будинок, житло', удм. *гурт* 'поселення, дім', 'село, родина' (термін, поширений у назвах поселень сільського типу в усьому регіоні проживання удмуртів), ханти *корт*, *курт* 'житло, поселення, село' (Мурзаев 1, 328). При цьому значення 'поселення, село' розвинулося з первісного 'сукупність, група людей; батьківщина'. Цей зв'язок природний і логічний, бо, як писав І.Я. Кривощоків, «поняття про чудський дім [колишня Пермська губ.] рівнозначне поняттю про сільську общину у росіян; ще 50—60 років тому сім'ї перм'яків склалися з 40—60 осіб, які жили в одному приміщенні» (Кривощеків 50).

Слов'ян. **grtъ* досить широко відобразилося в топонімії Росії. В основі назв поселень із компонентом *-горт* лежать загальні назви — найчастіше прикметники (*новий, старий, гарний* і под.), антропоніми, рідше — тотеми-прізвиська (Оборин 28). Так, наприклад, на території Удмуртії, за даними адміністративно-територіального поділу, функціонує до п'яти десятків географічних назв із *-гурт* у постпозиції: *Ванягурт, Ільягурт, Адямигурт* (*адями* — людина, люди, народ), *Вукогурт* (*вуко* — мельник), *Кечгурт* (*кеч* — заєць), *Такагурт* (*така* — баран), *Кунянгурт* (*кунян* — теля) і под. (Удм. АССР 166—210; Тепляшина 95—96; Бушмакин 22). На терені Комі: *Гортшор* (*шор* — ручай), *Гортъель* (*ель* — ручай в лісі, лісова річка), *Гортвыв* (*выв* — термін на позначення верху чого-небудь), *Каргорт, Камгорт* та ін. — усього приблизно 100 географічних

найменувань (СГН Коми 24–104). У Ханті-Мансійському автономному окрузі засвідчено: *Нымвожгорт* — ойконім, по-хантійськи *Ним вош курт* ‘Нижнє поселення’ (назва переоформлена комі-переселенцями, які замінили хантійське *курт* на комі *горт* ‘будинок’). Пор. також: *Хорпунгорт* (Ямало-Ненецький автономний округ) — по-мансійськи *Хор пун курт* ‘поселення оленячої шерсті’, а також *Ямгорт* ‘ямське поселення’, *Сангымгорт* ‘поселення біля урвища’ (Матвеев 111, 146, 167) та ін. За матеріалами М. Фасмера, свого часу існувало 46 топонімів із компонентом *-гурт* (в основному в колишній В’ятській губ.) у постпозиції: *Байда-Гурт*, *Борис-Гурт*, *Добро-Гурт*, *Жерно-Гурт*, *Карась-Гурт*, *Коваль-Гурт*, *Марко-Гурт*, *Мосей-Гурт*, *Орос-Гурт*, *Тупал-Гурт*, *Филин-Гурт* тощо (Vasmer RGN II, 616–617).

Крім цих регіонів, апелятив *гурт* / *горт* реалізувався в ойконімії колишньої Вологодської губ. (напр., *Вылынгурт*, *Горт-Выл*) (Vasmer RGN II, 229), Чувашиї (*Гарт*) (Чуваш. АССР 193), Мордовії [*Гарт*, *Соколов Гарт*, *Сосновый Гарт* (СГНМ. 24, 75)], Криму (*Карагурт Новий*, *Карагурт Старий*) (СНМ Крым 208), подекуди — в мікротопонімії, наприклад, *Горт* — назва урочища в Стародубському пов. колишньої Чернігівської губ. (Уварова 88), *Гурта* — назва урочища в Білорусі (АВК III, 163) та ін. Виходячи з цього матеріалу, можна висловити припущення про східнослов’янську територію як центр інновації компонента *гурт* / *горт* у топонімії і про північ Росії та терени до Уралу включно як архаїчну периферію, яка найкраще зберегла його до сьогодні.

7. На основі якісного аблауту праслов’янське ономастичне гніздо з коренем **Gьrt-* співвідноситься з **Žьrt-*. Це гніздо реліктове, практично зруйноване, проте деякі його складники можна відновити:

**Žьrta* / **Žьrtъ*: укр. (похідне) *Жартовський* (КПУ Полт. 2, 619), ст.-рос. Василь *Жертинъ*, XVII ст. (Сиб. города 119), рос. *Журтов* (Книги РФ II/1, 67), *Жертовский* (ЖПТ), (похідне) *Жертино* — ойконім у колишній Тверській губ. (Рогожин 23), чеськ. *Žert* (Beneš 202) ~ рос. діал. *журты*’ мн. ‘відходи’ (ССГ 11, 216).

**Žьrtujъ*: рос. *Жиртуева ж.* (м. Костомукша, Карелія).

**Žьrtakъ*: ст.-рос. Іван *Жертаков*, 1624 р. (Веселовский 113).

**Žьrtanъ*: рос. *Жертанов* (Память 1, 111).

***Žьrtьka:** ст.-рос. *Жорткино*, XVI ст. — назва починка в історичній Новгородській землі (НПК IV, 512). Пор. також блр. *Жартай* — назва озера у Гомельській обл., для якої відновлюють архетип **Žьrtajь* (Казлова I, 129).

Таким чином, а) наявність розлогого словотвірного гнізда з коренем **gьrt-* у слов'янських мовах; б) семантична розгалуженість і вмотивованість його рефлексів; в) широка реалізація в топонімії та антропонімії; г) наявність архаїчних префіксальних дериватів; ґ) наявність типологічних лексико-семантичних паралелей у межах генетичного гнізда **ger-* та інших споріднених гнізд з ідентичною семантикою (наприклад, **(s)ker-*); д) функціонування аблаутних відповідників з коренем **žьrt-*, пов'язаних на основі якісного чергування; е) факти лінгвістичної географії та ареалогії (інноваційний розмитий центр ~ архаїчна консервативна периферія) — все це дозволяє констатувати, що укр. *гурт*, рос., блр. *гурта*, чеськ., пол. *hurta*, *hurt* та ін. рефлексі псл. **gьrtь*, *-a*, *-o* — це питомі лексичні одиниці, які за всіма лінгвістичними показниками (структурно-фонетичний, семантичний, типологічний) знаходять надійне пояснення в гнізді і.-є. **ger-* 'гнути; крутити'. Все це дозволяє стверджувати, що д.-в.-нім. *hurt* 'загорожа із сплетеного гілля' (вторинне — метонімічне) — це запозичення зі слов'янських мов, швидше за все, із західнослов'янських. Логічно, що питома й вся ономастична лексика з коренем **Gьrt-*, яка постала на базі відповідних апелативів.

Рос. Юбогачева і под.

Найімовірніше, це результат пропріалізації апелатива **любогачий* — поєднання компонентів рос. діал. *гачи* 'штани', 'стегна' (СРНГ 6, 154), 'ноги', 'руки' (Мордов. словарь 1, 111) та *любый* 'красивий' (СРНГ 17, 241), тобто заголовне слово виникло в результаті переходу анлаутного *Лю-* в *Ю-* (*л' > j*): **L'ubogatjьjь*. Подібне явище спорадично фіксується в усіх слов'янських мовах, пор., наприклад, укр. діал., блр. діал. *лю́стро* ~ *ю́стро* 'дзеркало' (Аркушин 1, 296; 2, 283; СБГ 2, 705; 5, 542) < пол. *lustro*, блр. діал. *юхта* = *л'ухта* 'засувка для закривання комина, щоб зберігалося тепло' (Євтушок 76) < нім. *Lufi* 'повітря', болг. діал. *йѹту* = *л'ѹту* присл.

‘швидко’ (Стойков 103), *йут* ‘гострий на смак чи запах’, *йутеш* ‘гострота’ (Хитов 262), схв. *јѹбав* ‘красивий’: *юбава девојка* (Речник VIII, 780) і под.

Географія цього явища не описана, відомо, що воно характерне для деяких російських говірок Сибіру та європейської частини Росії, північно-західних болгарських діалектів, чакавських говорів хорватської мови, розмовної мови фріульських слов'ян, словацьких діалектів с. Любеля та ін. (Стойков 1952: 160; Серзневский ФС 42; Меркù 1992: 120—122; Соколянский 269—283 — з оглядом літератури). Випадки вимови [l'] як [j] фіксуються в сучасній угорській мові (Хайду 281).

Іноді подібну лексику представлено у відповідних статтях ЕССЯ: болг. діал. *йутіка* ~ *л'утіка* ‘страва з цибулі і перцю’, *л'утовинь* ~ *йутовинь* ‘що-небудь їдке, гостре’; схв. діал. *јѹт* ~ *јут* ‘кислий’ (ЕССЯ 15, 223, 230, 232), проте ці факти вибіркові, а їх облік не має системного характеру. Тому, як показує практика, ігнорування пропріальної лексики, в якій зміна *л' > й* представлена найповніше, — одна з причин наявності лакун в етимологічних словниках праслов'янських лексичних старожитностей. Проілюструємо сказане на прикладах слов'янської (в основному антропонімної) лексики з коренями **ľub-*, **ľud-*, **ľut-*.

1. **ľ'uba*, **ľ'ubo*, **ľ'ubъ*: укр. *Юба* (Holutiak 456), рос. *Юбо* (Лет. ЖС 2006, № 14—26, 244), болг. *Юбовица* (2) — мікротопоніми в Михайловградско (Михайлова 192), слвн. *Iuba*, 1320 р., *Margareta de Iuba*, 1360 р., *Paulus de Jube*, 1368 р. (Merkù 2013: 171, 417), пол. *Juba* (SN IV, 392), луж. *Juba*, 1595 р. (Wenzel II/1, 180) ~ укр. *Люб*, *Люба* (Богдан 171), блр. *Люба* (Бірыла 261), болг. *Люба*, *Лѹбо* (Илчев 310), ст.-серб. *Лѹба* ч., 1314—1316 pp. (Зборник I, 467), хорв. *Ljuba*, *Ljubo* (Leksik 379, 380), слвн. *Ljuba*, *Ljubo* (Keber 306, 307), пол. *Lub*, *Luba*, *Lubo* (SN V, 637, 642), чеськ. *Liba*, *Libo* (ЧП), слвц. *L'uba* ч. (TZ Tmava 126), луж. *Luba*, 1664 р. (Wenzel II/1, 252).

Пор. також *Юб* (4), *Юба* (2) — ойконіми в Албанії. За спостереженнями А.М. Селищева, заміна *ľ' > j* характерна й для інших слов'янських топонімів цієї країни, пор.: *Пустопоя* < *Пустопол'е*, *Жея* < *Жел'а*, *Уяник* < *Ул'аник*, *Топоян* < *Топол'ян* та ін. (Селищев 301).

Аналогічний фонетичний зсув спорадично спостерігаємо й в апелятивній лексиці, пор. укр. діал. *юба* ‘люба, кохана’, *юбіти*

‘кохати, любити’ ~ *любá* ‘любов’, *любѣтис’и* ‘любитися’ (Піпаш, Галас 96, 97, 232).

**L’ubъka*, **L’ubъko*, **L’ubъkъ*: укр. *Юбоко* (КПУ Дон. 7, 610), рос. *Юбков* (Горпинич Тимченко 316), *Юбоко*, *Юбкин* (ЖПТ), блр. *Юбоко* (Бірыла 496) ~ укр. *Любка*, *Любоко* (Богдан 171), рос. *Любка* (ЖПТ), болг. *Любка* (Илчев 310), хорв. *Ljubek* (Leksik 379), слвн. *Ljubka*, *Ljubko* (Keber 306, 307), пол. *Lubka*, *Lubko*, *Lubek* (SN V, 639, 642), луж. *Lubek*, 1455 р., *Lubka*, 1648 р. (Wenzel II/1, 253, 254).

**L’ubъсь*: хорв. *Jubčić* (Leksik 267), пол. *Jubeczek* (SN IV, 392) ~ укр. *Любець* (Богдан 171), ст.-серб. *Любѣць*, 1314–1316 рр. (Зборник I, 462), серб. *Љубыц* (Грковић Имена 186), хорв. *Ljubac* (Leksik 379), слвн. *Ljubec* (ZSSP 337), пол. *Lubiec* (SN V, 641).

**L’ubakъ*: укр. *Юбак* (Holutiak 456) ~ укр. *Любак* (Богдан 171), серб. *Љубак* (Грковић 122), хорв. *Ljubak* (Leksik 379), пол. *Lubak* (SN V, 638), чеськ. *Líbak* (ЧП), луж. *Lubak*, 1381 р. (Wenzel II/1, 251).

**L’ubuxъ*: рос. *Юбухов* (ЖПТ) ~ *Любухин* (ЖПТ).

**L’ubľ* < **L’ubjъ*, **L’ubl’a* < **L’ubja*: рос. *Юбель* (ЖПТ), блр. *Юбели* — ойконім в колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN X, 429), пол. *Jubiel* (SN IV, 392) — усі з розвитком секундарного -e- ~ укр. *Любеля* — сучасне прізвище у Волинській обл., хорв. *Ljubelj* (LP 379), пол. *Lubelski* (SN V, 639), чеськ. *Líbl* (ЧП), луж. *Luebel*, 1575 р. (Wenzel II/1, 253).

**L’ubanъ*: слвн. (похідне) *Iubancha*, 1359 р. (Merkù 2013: 172), чеськ. *Jubánek* (ЧП), слов’ян. *Юбани* (3) — назви поселень в Албанії (Селищев 351) ~ укр. *Любан* — сучасне прізвище, блр. *Любан* (Бірыла 261), рос. *Любанов* (Новикова 500), серб. *Љубан* (Грковић 122), хорв. *Ljuban* (Leksik 379), слвн. *Ljuban* (Keber 307), пол. *Luban* (SN V, 638), луж. *Luban*, 1381 р. (Wenzel II/1, 253), *Luban*, 1361 р. — антропонім прибалтійських слов’ян (Trautmann AP 53).

**L’ubenъ*: болг. *Юбен* (Илчев 566) ~ рос. *Любенков* (РУС 250), болг. *Любен* (Илчев 310), слвн. *Ljuben* (Keber 307) та ін. Див. (Казлова II, 64–65).

**L’ubeničъ*: рос. *Юбеничи* (2) — назви населених пунктів у колишній Олонецькій губ. ~ *Любеничи* — ойконім у колишній Санкт-Петербурзькій губ. (Vasmer RGN V, 284; X, 428), слвн. *Ljubenič* (ZSSP 337).

***L'ubina, *L'ubinъ:** рос. *Юбин* (ЖПТ), блр. *Юбін* (м. Полоцк), пол. *Jubina* (SN IV, 392) ~ укр. *Любин* (Богдан 171), рос. *Любина* (ЖПТ), макед. *Љубинов* (Речник ПКМ I, 767), слвн. *Liupin*, 827 р. (Kronsteiner 208 — з реконструкцією *L'ubinъ*), хорв. *Ljubin* (Leksik 380), пол. *Lubin* (SN V, 641), слвц. *Ljubina* ч. (TZ Bratislava 211).

***L'ubъnikъ:** рос. *Юбников Починок, Юбниковский Выселок* — топоніми в колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN X, 428) ~ слвн. *Liupnic*, 827 р. (Kronsteiner 208 — з реконструкцією *L'ubъnikъ*).

***L'ubra, *L'ubгъ, *L'ubгъ:** (ойконіми) ст.-рос. *Юбра*, 1498 р. — у колишній Шелонській п'ятині (Нордман 542), рос. *Юбры* — у колишній Санкт-Петербурзькій губ. (Vasmer RGN X, 429), *Юбери, Юбереvская, Юбергурт* — у колишній В'ятській губ. (Списки Вят. 989), *Юбур* (ЖПТ), *Юбарев* (Сиксль 896) — антропоніми ~ укр. *Любар* (СП 219), *Любер* (КПУ Полт. I, 449), *Любера* (Терн.), рос. *Любров* (КПУ Полт. I, 449), *Любрик* (ЖПТ), *Любры* — назва населеного пункту в колишній Псковській губ. (Василев I, 173), блр. *Любар* (Бірыла 261), пол. *Lubra, Luber* (SN V, 640, 643), чеськ. *Libra* (ЧП), *Lubor, Libor*, слвц. *L'ubor* — власні імена (Majtán Považaj 164) та ін. Див. ще (Казлова II, 67, 69). Пор. також слов'ян. *Lyborius de Duchow*, 1244 р. — антропонім у середньовічних німецьких документах (Schlimpert 78).

Враховуючи рос. *Юбрышкин Камень* (варіант гора *Юбрышка*) — оронім на північному Уралі в Пермській обл. (СНОО 296; Глушков 15), можна реконструювати архетип ***L'ubryšъ** — похідне з суфіксом -ушъ.

***L'ubasъ:** рос. *Юбас* (ЖПТ) ~ рос. *Любасов* (Новикова 501), укр. *Любас* (Чучка 350), хорв. *Ljupas* (Leksik 379), пол. *Lupas* (SN V, 638).

***L'ubomirъ:** хорв. *Jubamirović* (Leksik 267) ~ *Ljubomirović* (Leksik 380), болг. *Любомір* (Илчев 310), пол. *Lubomirowicz* (SN V, 642), ст.-чеськ. *L'ubomir* (Gebauer II, 279).

***L'ubosarъ:** рос. *Юбасаров* (Горпинич 9) < **Любосаров*. Щодо структури співвідносно з укр. *Дикусар* (Ніточко 144), рос. *Дикусаров* (РУС 126) < **Дикосар, *Дикосаров* < **Dikosarъ* ~ рос. діал. *ди-кошарый* 'божевільний, схожий на безумця' (Элиасов 101) < **ди-косарый*; укр. *Дубосар* (ИС 54) < **Dъbosarъ; Домазар* — сучасне прізвище, з *Ломосар* < **Domosarъ*. Стосовно рефлексів псл. **sarъ*, пор. укр. діал. *сара* 'халява' (Сірка 49), рос. діал. *сары* мн. 'чоботи з конячої шкіри' (Чикачев 53) та ін.

2. *L'uda, *L'udo, *L'udъ: укр. *Юда* ~ *Люда* (с. Липне Ківерцівськ. р-ну Вол.; повідомив Ю.В. Громик), рос. *Юдо*, *Юдов* (ЖПТ), блр. (похідні) *Юдава*, *Юдаўка* — мікротопоніми в Гомельській обл. (СММ 200), хорв. *Jud* (Leksik 267), словн. *Jud* (ZSSP 238) ~ блр. *Люд* (Бірыла 262), болг. *Люддо*, *Люддов* (Илчев 310), чеськ. *Lid* (ЧП).

*L'udъko: укр. *Юдко* — сучасне прізвище ~ блр. *Людко* (Бірыла 262).

*L'udikъ / *L'udičъ: рос. *Юдич* (ЖПТ), *Юдичев* (КПУ Полт. 4, 487), хорв. *Judik* (Leksik 267) ~ укр. *Людик* (Богдан 171), пол. *Ludzik* (SN V, 648), чеськ. *Lidík* (ЧП), луж. *Ludigk*, 1506 р. (Wenzel II/1, 255).

*L'udaka, *L'udakъ / *L'udačъ: рос. *Юдаков* (ЖПТ), *Юдакин*, *Юдачева* ж. — сучасні прізвища, (похідне) *Юдаковский хутор* — ойконім у колишній Тульській губ. (Списки Тул. 192) ~ блр. *Лідак* (Бірыла 252) < **Людак*, чеськ. *Lidák* (ЧП), луж. *Ludack*, 1506 р. (Wenzel II/1, 255).

*L'udajъ: рос. *Юдаев* (ЖПТ) ~ блр. *Людаяевич* (ЖПТ).

*L'udějъ: рос. *Юдеева* ж. — сучасне прізвище, пол. *Judejki Wielkie i Małe* — топоніми в Тельшівському пов. (SG III, 616) ~ ст.-рос. *Людеево*, XVII ст. — ойконім у колишньому Углицькому пов. (ПКУ 288).

*L'udaxa: рос. *Юдахин* (ЖПТ).

*L'udanъ: рос. *Юданов* (ЖПТ), блр. *Юданаў* (Бірыла 496) ~ рос. *Лиданов* (ЖПТ) < **Люданов*.

*L'udenъ: рос. *Юденич* (ЖПТ) ~ луж. *Luden*, 1427 р. (Wenzel II/1, 255). Стосовно структури пор. псл. **Г'утенъ*(ъ) (ЭССЯ 15, 220–221).

*L'udъnikъ: рос. *Юдников* — сучасне прізвище ~ пол. *Ludnik* (SN V, 646).

*L'udъmilъ: укр. *Юдмилівка* — мікротопонім у Волинській обл. (СММ 2, 516) ~ болг. *Людмил* (Илчев 310), словн. *Ljudmil* (Keber 308).

*L'udra, *L'udro, *L'udrъ: укр. *Юдро* (Богдан 332), словн. *Judar* (ZSSP 238), пол. *Judra* — гідронім (SG III, 616) ~ пол. *Ludra*, *Ludrowski* — антропоніми (SN V, 647).

*Pol'udъ, *Pol'udъ: слов'ян. *Поюдъ* Петръ, 1585 р. (ОДВ VII, 65), Миколай *Поюдзь*, 1620 р. (ОДВ IX, 390) ~ ст.-рос. *Полюдово*, XVII ст. — ойконім у колишньому Углицькому пов. (ПКУ 133).

3. **L'uta*, **L'utъ*, **L'utъ*: укр. *Ют* (СКТ 944), ст.-рос. *На Ютеве*, 1500 р. — топонім у колишньому Ладозькому пов. (Сергий 48), рос. *Ютева Горка*, *Ют-наволоок* — ойконіми в колишній Олонецкой губ. (Vasmer RGN X, 468; Списки Олонец. 234), хорв. *Jut* (Leksik 274), пол. *Juta* (SN IV, 411), чеськ. *Juta* (Морошкин 211) ~ укр. *Люта* (Богдан 171), ст.-рос. *Лютово*, 1618 р. — назва пустища (ПКУ 58), серб. *Љюта* (Грковић 124), хорв. *Ljut*, *Ljuta* (Leksik 380), словн. *Ljut*, *Ljuta* (Kos 124), пол. *Lut*, *Luta* (SN V, 655). Пор. ще ст.-рос. *Юта*, 1622 р. — гідронім у колишньому Кольському пов. (Доп. АИ X, 305), болг. *Юти долец* — мікротопонім у Разложко (Попов 170).

Із псл. **L'utъ* пов'язують генезис етноніма *юти* (нім. *Juten*, лат. *Iutai*, *Iuti*) та назву землі *ютів* — *Ютланд* (дат. *Jylland*, нім. *Jutland*) — як слов'янських: *juty* / *juti* < **ǵuti* мн., а *Ютланд* — найбільший півострів Данії — зі слов'ян. **L'utъ*, германізованого за допомогою апелятива *land* 'земля; край'.

Юти були компонентом слов'янського етнічного простору між Лабою, Одрою та Балтійським морем разом з *лютичами*. Вважають, що на початку н. е. вони мешкали на п-ві *Ютланд*, пізніше опинилися в пониззі Рейну. З III ст. н. е. юти разом з англами та саксами почали здійснювати набіги на Британію. У V—VI ст. значна їх частина переселилася на цю територію. *Юти*, які залишилися на континенті, пізніше були поглинуті данами та перестали існувати як окреме плем'я (Казлова II, 98; БЭ 61, 286). У IX ст. *Ютландія* увійшла до складу Данії (Беда Достопочтенный 21), зараз її північна частина належить Данії, південна — Німеччині (земля Шлезвіг-Гольштейн) (БЭ 61, 283)].

Від базових **L'utъ*, **L'utъ* утворено посесиви **L'utovъ*, **L'utevъ* > укр. *Ютовець* (Новикова 979), рос. *Ютовы* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 239), блр. *Юцеўцы* — ойконім у Гродненській обл. ~ рос. *Лютов* (РУС 250), болг. *Лютков*, *Лютев* (Илчев 311), словн. *Ljutov* (ZSSP 338), чеськ. *Lišov* (ЧП).

Фактичний матеріал дозволяє відновити демінутиви, а також інші похідні з консонантом *-k-* у суфіксальній морфемі:

**L'utъka*, **L'utъkъ*, **L'utъko*: укр. *Ютковський* (Богдан 333), ст.-рос. *Юткина Нива*, 1564 р. — мікротопонім у колишньому Углицькому пов. (АФЗХ 1506—1613 гг.: 175), рос. *Ютко*, *Ютков* (ЖПТ), *Юткин* (РУС 491), блр. *Юткі* — ойконім у Мінській обл.

(Реп. Мін. 295), пол. *Jutek, Jutka, Jutko* (SN IV, 411), чеськ. *Jutka* (Морошкин 211) ~ укр. *Лютко*, ст.-рос. *Ивашко Лютко*, XVII ст. (МИЯ 3, 1067), рос. *Люткин* (РУС 250), болг. *Лютков* (Илчев 311), макед. *Лютков* (Речник ПКМ I, 768), пол. *Lutek, Lutko, Lutka* (SN V, 656). Пор. однак слвн. *Jutka* < *Judita* (Lukač 165).

**L'utikъ*: укр. *Ютик* (СКТ 944) ~ ст.-укр. *Лютикъ*, 1563 р. (АЮЗР VIII/4, 157), укр. *Лютик* (Богдан 171), ст.-рос. *Лютик*, 1545 р. (Веселовский 159), рос. *Лютиков* (РУС 250), болг. *Лютѣков* (Илчев 311).

Із заголовною праформою співвідноситься псл. **L'utičъ* < **L'utikъ*: рос. *Ютичи* — назва поселення в колишній В'ятській губ. (Списки Вят. 990), схв. *Јѹтић* (Речник IX, 11) ~ слвн. *Ljutič* (Kos 124), хорв. *Ljutić* (Leksik 380). Імовірно також, що **L'utičъ* — це патронім на -ічъ, із **L'utičъ*.

**L'utakъ*: рос. *Ютаков* (ЖПТ) ~ укр. *Лютак* (Богдан 171), болг. *Лютаков* (Илчев 311), макед. *Лютаков* (Речник ПКМ I, 768), хорв. *Ljutak* (Leksik 380), пол. *Lutak* (SN V, 656).

Деривати з консонантом -j- у суфіксальній морфемі:

**L'utajъ*, **L'ut'ajъ*: рос. *Ютяев* (ЖПТ), (похідне) *Ютаев* — назва поселення на території Війська Донського (Списки ЗДВ 118) ~ укр. *Ютай* (Годинка 184), пол. *Luciaj* (SN V, 645).

**L'utějъ*: рос. *Ютеев* (Памяць Лоеўск. 253), (похідне) *Ютева Гора* — ойконім на території Карелії, історично — дв. Тимошка Григорьев *Гутюев*, 1563 р., *Ютеева Горка*, 1583 р., *Юхтеева Горка*, 1628 р. (Витов 274—275).

Деривати з консонантом -l- у суфіксальній морфемі:

**L'utelъ*: пол. *Jutel* (SN IV, 411).

**L'utolъ*: блр. *Юталь* (Бірыла 496) ~ чеськ. *Litol* — ойконім, пол. *Lutol, Lutol Mokry* — лімноніми в бас. Обри [цит. за (Казлова II, 89)].

Фактичний матеріал дозволяє відновити компактну групу архетипів із консонантом -n- у суфіксі:

**L'utanъ*, **L'ut'anъ*: рос. *Ютанов* (ЖПТ). Сюди ж відносять блр. *Юцоны* — назва поселення у Гродненській обл. < **Юцяны* (Казлова II, 93) ~ блр. *Люцянова* — ойконім (там само), пол. *Lutan* (SN V, 655).

**L'utinъ*: рос. *Ютин* (СКТ 944) ~ рос. *Лютин* (РУС 250).

**L'utunъ*: рос. *Ютунов* (ЖПТ).

**L'utnъjъ*: укр. *Ютний* (Панцьо 124) ~ пол. *Lutny* (SN V, 656).

Деривати з консонантом -š- у суфіксальній морфемі:

*L'utašь: укр. *Юташ* (КПУ Ник. 2, 117), пол. *Jutasz* (SN IV, 411) ~ укр. *Літаш* (РУС 242) < **Люташ*.

*L'utišь: укр. *Ютиш* (СП 408), рос. *Ютиш* (ЖПТ) ~ макед. *Льютиша* (Грковић 124), пол. *Luciszewski* (SN V, 645).

*L'utuša: слвн. *Jutuša* (ZSSP 242), хорв. *Jutuša* (Leksik 234).

Похідні з консонантом -r- у кореневій морфемі:

*L'utrь, *L'utrь: рос. *Ютров* (Pamięć 2, 468), *Ютерев* (ЖПТ), *Ютеров* (РУС 491), блр. *Юторович* (ИС 25) — форми з секундарними голосними, пол. *Jutrowo* — топонім (SG III, 643) ~ ст.-укр. *Лютренко* Яцына, XVII ст. (Величко 4, 283), укр. *Лютаревич* (РУС 250) < **Лютревич*.

У діалектній лексичі фіксуються рідкісні апелятивні відповідники: рос. діал. *лётра* 'зла, некрасива жінка' (Ткаченко 130), *лётра* 'чорт, диявол', 'про жваву жінку', *лютор* 'яструб' (СРНГ 17, 249), укр. діал. *л'ётра* 'непосидючий (про дитину)' (с. Борове Любомльськ. р-ну Вол.) < *лютра* < **l'utra*, **l'utrь*.

З точки зору деривації (консонант -r-) структура псл. **l'utra*, **l'utrь* ідентична **l'ubra*, **l'ubrь*, **l'udra*, **l'udrь*. Їх кваліфікують як індоевропейський спадок у праслов'янській мові (Казлова II, 69).

*L'utrikь: ст.-чеськ. *Jutrik*, *Jitrik*, 1108 р. (Морошкин 212), пол. *Jutrików* (2) — топоніми (SG III, 643) ~ пол. *Lutzyk* (SN V, 657).

*L'utranь: хорв. *Jutranic* (Leksik 274), пол. *Jutran* (SN IV, 411).

Перехід л'у > ју спостерігаємо також в:

а) укр. *Маютка* — прізвище (с. Берестяни Ківерцівськ р-ну Вол.), *Маютенко* (Новикова 533), рос. *Маютино* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN V, 481) ~ ст.-укр. *Малюта* Панкович, 1545 р. (АЮЗР VI/1, 57), укр. *Малюта* (Новикова 515), рос. *Малюта* (ЖПТ), пол. *Maluta* (SN VI, 159) та ін. < **Mal'uta*;

б) укр. *Маюк* (СП 233), блр. *Маюк* (ЖПТ), пол. *Majuk* (SN VI, 135) ~ укр. *Малюк* (СП 224), рос. *Малюк* (ЖПТ) < **Mal'ukь*;

в) болг. *Маляков* ~ *Маяков* (Илчев 317, 327), пол. *Malak* ~ *Majak* (SN VI, 125, 146), рос. *Маляк* (Іркутськ. обл.) ~ *Маяков* (Новикова 533), укр. *Маяк* (РУС 266) < **Mal'акь*;

г) рос. *Дюотов* (ЖПТ) < **Долютов* < **Dol'уть*;

г) рос. *Вьюткин* (ЖПТ) ~ пол. *Wylitek* (SN X, 363) < **Vyl'utьka*, **Vyl'utькъ*.

Проаналізований матеріал дозволяє:

а) розширити ареал континуантів окремих архетипів. Наприклад, додати матеріал російської мови у словникові статті **ʔubasʔ* (ЕССЯ 15, 167), **ʔubʔnikʔ* (ЕССЯ 15, 188), **ʔutunʔ* (ЕССЯ 15, 230), української, польської — у статтю **maʔukʔ* (ЕССЯ 17, 166), польської — у статтю **maʔakʔ* (ЕССЯ 17, 165).

б) розширити реєстр праслов'янських архетипів з коренями **ʔub-*, **ʔud-*, **ʔut-*, відновлених в ЕССЯ а саме: **ʔubaxʔ*, **ʔubakʔ*, **ʔubanʔ*, **ʔubeniʔ*, **ʔubenʔ*, **ʔubinʔ*, **ʔubjʔ*, **ʔubogatʔjʔ*, **ʔubosarʔ*, **ʔubra*, **ʔubrʔ*, **ʔubrʔ*, **ʔubryʔ*; **ʔudakʔ*, **ʔudaʔ*, **ʔudaxa*, **ʔudanʔ*, **ʔudějʔ*, **ʔudenʔ*, **ʔudikʔ*, **ʔudʔnikʔ*, **ʔudra*, **ʔudrajʔ*, **ʔudrʔ*, **ʔudro*, **ʔutakʔ*, **ʔutanʔ*, **ʔutʔanʔ*, **ʔutaʔ*, **ʔutiʔ*, **ʔutelʔ*, **ʔutolʔ*, **ʔutuša*, **ʔutrʔ*, **ʔutrʔ*, **ʔutranʔ*, **ʔutrikʔ*.

Ст.-рос. **Якорука* і под.

Заголовне слово реконструюється з мікротопоніма *Якорукина*, XVII ст. — назва пустища в Можайському пов. колишньої Московської губ. (ОПКМ 262). Це посесив на *-ин-*, композитне похідне з прозорим другим компонентом (*-рука*). Стосовно першого, то його можна зіставляти з рос. *Як* (ЖПТ), пол. *Jęk*, *Jęka*, *Jek*, *Jeka* (SN IV, 338, 371) < **Ęka*, **Ękʔ* і розцінювати як рефлекс псл. **Ęk-*: **Ękorʔka*. Цей рідкісний факт зі сфери слов'янської антропонімії можна порівняти хіба що з рос. *Якувершин* (КПУ Херс. 9, 249) < **Ęковъrša*, *Якомазов* (КП Алтай 2, 175) < **Ękomazʔ*.

Стосовно мотиваційних зв'язків для похідних з коренем **Ęk-* < **ęk-*, то їх слід шукати серед апелятивної лексики на зразок блр. діал. *яка* 'мотика' (ДСБр. 269) < **ęka* і под., співвідносної з дієсловом **ęktʔi*, і.-є. **ank-* 'згинати'. Тобто первісне значення псл. **Ękorʔka* — *'людина з покаліченою, кривою рукою', пор., наприклад, укр. *Криворук* (ЖПТ) і т. п.

Корінь **Ęk-* входить до складу деяких суфіксальних дериватів:

**Ękotʔ* / **Ękʔtʔ*: ст.-рос. (похідне) *Ехтово*, 1464—1478 рр. — ойконім у колишньому Переяславському пов. (АСЭИ I, 247), пол. *Jękot*, *Jekot* (SN IV, 338, 371).

**Ękuga*: укр. *Якуга* (КПУ Черниг. 1, 254). Щодо словотвору пор. рос. *Ячугов* (ЖПТ) < **Ęčugʔ*.

Значно продуктивніше реалізувався варіант кореня **Ėk-* — **Ėč-*:

**Ėša*, **Ėšъ*: рос. *Еч* (Лет. ЖС 2007, № 27–39, 65) < **Яч*, *Еча* (Бухтияров 215) < **Яча*, *Ячев* (ЖПТ), (похідні) *Ячино*, *Ечино* — ойконіми в колишніх Псковській та Владимирській губ. (Vasmer RGN III, 252; X, 579), блр. (похідне) *Ячево* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN X, 579), хорв. *Ječ* (Leksik 259), слвн. *Ječ* (ZSSP 229), пол. *Jęcz*, *Jecz* (SN IV, 332, 363).

**Ėša*, **Ėšъ* відапелятивного походження, пор. псл. **ęša* (SP VI, 83).

**Ėšadlo*: укр. *Ячало* (КПУ Полт. 4, 463).

**Ėšъka*, **Ėšъko*, **Ėšъkъ*: рос. *Ячков*, *Ечков*, *Ечкин* (ЖПТ), *Ячкін* (НКП Луг. 338), (похідне) *Ячково* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN X, 579), хорв. *Jaček*, *Jačka* (Leksik 248), пол. *Jaczka*, *Jaczko* (SN IV, 363).

**Ėčičъ*: хорв. *Jačić*, *Ječić* (Leksik 248, 259).

**Ėčikъ*: рос. *Ячиков* (Лет. ЖС 2007, № 1–13, 215), пол. *Jeczuk* (SN IV, 332).

**Ėčakъ*: пол. *Jęczak*, *Jeczak* (SN IV, 332, 363).

**Ėšanъ*: рос. *Ячанов* (ЖПТ), хорв. *Jačan* (Leksik 248). Стосовно моделі пор. рос. *Яканов* (ЖПТ) < **Ėkanъ*.

**Ėčēja*: рос. (похідні) *Ячеин* (ЖПТ), *Ячейкин* (РУС 497).

**Ėčistъjъ*: рос. *Ечистов* (ЖПТ), (відантропонімне похідне) *Ечистовы Дворы* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN III, 252).

**Ėčъtu*, *-ene*: укр. *Ячміль* (СПам. 3, 109), блр. *Ячмень* (Бірьла 500), ст.-рос. Семен Михайлов сын *Ячмень*, 1623 р., Семен да Ермола Михайловы *Ечменевы*, 1639 р. (Парфенова 156, 439), рос. *Ячмень*, *Ечменев* (ЖПТ), (похідні) *Ячменева*, *Ячменев* — ойконіми в колишніх Пермській та Псковській губ. (Vasmer RGN X, 579), хорв. *Jačtenović* (Leksik 248), пол. *Jęzcmień*, *Jęzcmień* (SN IV, 332, 363). Вони співвідносні з апелятивною лексикою, зібраною у статті **ęšъtu*, *-ene* (ЭССЯ 6, 63).

**Ėčъmenica*: хорв. *Ječtenica* (Leksik 259).

**Ėčъmenikъ*: укр. *Ячменик* (Пура СПР V, 190), хорв. *Ječtenik* (Leksik 259).

**Ėčъmenъnikъ*: укр. *Ячменник* (Горпинич, Тимченко 322), рос. *Ячменников* (РУС 497), (похідне) *Ячменниково* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN X, 579).

***Есьшукъ**: пол. *Jecztyuk, Jecztyuk* (SN IV, 332, 363);

~ ***еьшукъ** (ЭССЯ 6, 64).

***Есьпникъ**: укр. *Ячник* (РУС 497), *Яшник* (КПУ Звитязці Київ. 6, 345), (похідне) *Ячники* — ойконім у колишній Полтавській губ. (Vasmer RGN X, 579), блр. *Ячник* (Бірыла 500), слвн. *Ješnik* (ZSSP 229) ~ рос. діал. *ячник* 'хліб з ячмінної муки' (СРГСУ Доп. 580).

***Есьпъйъ**: ст.-укр. Іванъ *Іачный*, 1666 р. (Лазаревский 16), укр. Кирик *Ячний*, 1732 р. (ПМП 1732: 23), *Ячний* (Новикова 991), рос. *Ячный* (ЖПТ), блр. *Ячны* (Бірыла 500), хорв. *Ješni* (Leksik 259);

~ ***еьпъйъ** (ЭССЯ 6, 64).

Рос. *Ясута*

Зафіксоване в (Ряз. КП 1, 168). Пор. ще рос. *Ясута* (ИС 13), пол. *Jasutowicz* (SN IV, 318). Вочевидь, маємо справу з рефlekсами псл. ***Jasota**, ***Jasotъ** — активними дієприкметниками теперішнього часу на -ot- від незасвідченого ***jasti**. Пор., однак, лит. *jūosti* 'опоясувати, перепоясати', а також тематизоване псл. ***jasati** (ЭССЯ 7, 171–182).

На наш погляд, можна відновити ще деякі праантропоніми з коренем ***Jas-**:

***Jasa**, ***Jasъ**: ст.-укр. Василко *Яс*, 1649 р. (Реєстр 260), (похідне) *Яси* (до XVIII ст.), нині Салинці — ойконім у Вінницькій обл., ст.-рос. (похідне) *Ясовъ*, 1623 р. — назва починка в Чердинському пов. колишньої Пермської губ. (ПС III, 55), рос. *Ясин* (КПУ Зап. 16, 467), пол. *Jas, Jasa* (SN IV, 308), ст.-слвц. *Daniel Jas*, 1625 р. (UFP II, 148), чеськ. *Jasa* (ЧП). Цей самий компонент входить до складу композита укр. *Рудояс* (КПУ Ник. 3, 389), рос. *Рудоясова* ж. (Лет. ЖС 2006, № 39, 138) < ***Rudojasъ**.

Стосовно апелятивного підгрунтя пор., наприклад, рос. діал. *еса* 'оленяча упряж' (Мосеев 40) < ***яса**.

***Jasadlo**: рос. *Ясалов* (РУС 496).

***Jasakъ**: укр. *Ясак* (РУС 496), ст.-рос. *Ясак* Дмитриевич Васильков, 1568 р. (Веселовский 382), рос. *Ясаков* (РУС 496), блр. *Ясакова* ж. (СБГТ 412), хорв. *Jasak* (Leksik 258), пол. *Jasak* (SN IV, 308).

***Јасѣка**, ***Јасѣко**, ***Јасѣкъ**: ст.-рос. Давид *Јаскин* (Альшиц 25), рос. *Ясков* (ЖПТ), ст.-блр. Петрушка *Ясков*, 1660 р. (РБСв. 427).

***Јасика**: пол. *Jasica* (SN IV, 308).

***Јасобъ**: укр. Леско *Ясуб*, 1770 р. (Голобуцький 242) < ***Јасоб** (під впливом лабіального -б-).

***Јаситъ**: рос. *Ясит* (Катынь 72).

***Јасупъ**: укр. *Ясун* (НКП Полт. 143).

***Јасовъ(јъ)**: рос. *Ясовой* (НКП Дон. 2, 390).

***Јасъмо**: укр. *Ясьмо* (КПУ Київ. 7, 398). Стосовно словотвору пор., наприклад, псл. **bělyto* < **běliti*.

Деривати, мотивовані префіксальними апелятивами:

***Везројасъ**: укр. *Безпојаско* (м. Київ).

***Везројасъпъ(јъ)**: рос. *Безпоясный* (КПУ Ник. 8, 176).

***Їејасъ**: укр. Трохим *Чуяс*, 1784 р. (ИСК 61), *Чуяс* (Глуховцева 2, 322) — сучасне прізвище < **Чеяс*.

***Којасъ**: болг. Станко *Кояс*, 1515–1516 pp. (Кендерова 66).

***Рјасъ**: рос. *Баясов* (КП Твер.) < **Паясов*.

***Ројасъ**: укр. *Пояс* (КПУ Дн. 4, 210), пол. *Pojas* (SN VII, 449).

***Ројасъкъ**: укр. *Поясок* (Літ. АД 2004, № 4, 95), рос. *Поясок* (Лет. ЖС 2008, № 11, 73), пол. *Pojasek* (SN VII, 449).

***Ројасъница**: Мокарей Иванов сын *Поясницын*, 1589 р. (ВХК 80–90 гг.: I, 122).

***Ујасъ**: укр. *Уяс* (Вол.).

***Јасоміръ**: *Jasomir* — прізвисько герцога Генріха II Бабенбергера (помер у 1177 р.), *Jasomirstraße* — назва однієї з вулиць у Відні (Топоров 1993: 36–37).

Див. також псл. **Jasimъ*, **Kojasimъ*, **Nejasъ* (Шульгач 2008a: 89, 212, 213).

Стосовно словотвірної моделі (суфікс -ot-) пор. ще:

***Вазота**, ***Вазотъ**: укр. *Базута* (Богдан 10), рос. *Базутин* (РУС 31), пол. *Bazut*, *Bazuta* (SN I, 214) — деназалізовані форми чи запозичення з східнослов'янських мов.

***Верота**: укр. *Берута* (КПУ Полт. 1, 59), серб. *Берута* (Михайлович 61).

***Вѣгота**, ***Вѣготъ**: рос. *Бегутов* (ЖПТ), пол. *Beguta* (SN I, 228);

~ **bĕgotъjъ*: рос. діал. *бегутѣм бежать* 'швидко бігти' (СРГ Перм. 1, 77), *бегутки* 'бігом' (СРНГ 2, 172), а також ст.-чеськ. *bĕguty*

‘швидкий’, чеськ. *běhnutí* ‘який біжить, рухливий, швидкий’, діал. *bjenutí* ‘сипучий (про пісок)’ (ЕССЯ 2, 59).

***Bogotъ**: укр. *Богут* (Вол.).

***Bylbota**, ***Bylbotъ**: укр. *Бамбута* (НКП Київ. 273) < **Балбута* (лабіалізація плавного), пол. *Bełbutowska* (SN I, 238).

***Byrdotъ**: укр. *Бардут* (PI Хм. 1, 294).

***Byrsotъ**: укр. *Берсант* (КПУ Ник. 4, 350) < **Бърсут* (форма з розщепленим назальним).

***Čerotъ**: укр. *Чорут* (НКП Він. 471), рос. *Черутов* (ЖПТ).

***Čьrbota**: укр. *Чернута* (КПУ Дон. 18, 215).

***Derota**: укр. *Дерутинський* (НКП Черніг. 302).

***Dьrgotъ**: укр. *Дригант* (Черк.) — форма з розщепленим назальним.

***Elkota**: укр. *Лекута* (ЧЧ 2, 546).

***Xodota**: рос. (похідне) *Ходуткино* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Списки Яросл. 376).

***Kazotъ**: рос. *Казут* (Лет. ЖС 2009, № 52, 138).

***Kolotъ**: схв. *Kolutac* (Leksik 310), пол. *Kołat, Kołatek, Kołatkiewicz* (SN V, 82);

~ **kolotъ* (ЕССЯ 10, 151).

***Krasota**: блр. (похідне) *Красутино* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 424).

***Kьlgotъ**: ст.-рос. (похідне) *Кийгутово погостъ*, 1552–1554 рр. (САС 2, 206), рос. *Ковгут, Кульгут* (ЖПТ).

***Kьlkotъ**: серб. *Кажут* (Јањатовић 168).

***Kьlmotъ**: укр. *Коммут* (Новикова 405) < **Колмут* (асиміляція плавного).

***Kьrlota**: рос. (похідне) *Хорлутино* — назва населеного пункту в колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IX, 521) < **Корлутино*.

***Kьrsota**, ***Kьrsotъ**: рос. *Керсутин, Кирсутин* (КПУ Дон. 13, 191, 195), *Корсуткин* (Назаров 216), серб. *Крсут*, 1428 р. (Ковачевић-Кojiћ 190).

***Mьlkota**, ***Mьlkotъ**: укр. *Майкут, Малькута* (Льв.).

***Mьrzota**: ст.-рос. *Мурзутка* Нехорошев Дворяшин, XVII ст. (ПКРВ 22) ~ блр. діал. *мурзута* ‘замазура’ (Крыўко 1992: 70).

***Padotъ**: рос. *Падутов* (Лет. ЖС 2008, № 40–52, 255).

***Perota**, ***Perotъ**: рос. *Перант* (КП Твер.) — форма з розщепленим назальним, хорв. *Perutka* (Leksik 499), пол. *Peruta, Pieruta*,

Pierutowska (SN VII, 278, 326), чеськ. *Perutek*, *Perutík*, *Perútka* (ЧП), словц. *Perutka* — прізвище в м. Братислава (1996 р.);

~ словн. *perūt* 'крило; схил гори', *peruta* 'крило, перо', чеськ. *perut* 'листя на стеблі вівса' (Куркина 1992: 176; Bezlaž III, 26–27), ст.-словц. *perut*, 1679 р. 'крило' (HSSJ III, 513) та ін.

***Рѣвѣтъ**: рос. *Пиуткин* (ЖПТ) < **Певуткин*.

***Рірѣта**: ст.-рос. (похідне) *Пирутино*, 1370–89 рр. — назва поселення в колишньому Московському пов. (Антонов 1997а: 125).

***Рорѣта**: рос. *Порутин* (КПУ Зап. 11/2, 207).

***Ррегѣтъ**: рос. *Прегутов* (КПУ Зап. 11/2, 210) < **Прягутов*.

***Рѣхѣта**: укр. *Похута* (КПУ Він. 9, 26) < **Полхута*.

***Рѣргѣтъ**: пол. *Furgut* (SN III, 208) < **Purgut*.

***Рѣргѣта**: укр. *Парпута* (КПУ Зап. 16, 305).

***Радѣтъ**: укр. *Радутний* (КПУ Полт. 5, 194).

***Рогѣтъ**: рос. *Рогутов* (Лет. ЖС 2009, № 3, 143).

***Рокѣтъ**: рос. *Рокутов* (РУС 359), пол. *Rokut* (SN VIII, 129).

***Сірѣтъ**: укр. *Сірант* (м. Кам'янець-Подільський) — форма з розщепленим назальним.

***Скѣлмѣтъ**: рос. *Скомонтова* — ойконім у колишній Тульській губ. (Списки Тул. 188) < **Сколмонтова* — форма з абсорбованим плавним та розщепленим назальним.

***Сѣлгѣтъ**: укр. *Совгунт* (КПУ Луг. 2, 256) — форма з розщепленим назальним та ін. Див. (Шульгач 2008а: 177).

***Сѣлкѣтъ**: укр. *Шевкутенко* (КПУ Ник. 1, 253).

***Сѣлмѣтъ**: рос. *Саммут* (Лет. ЖС 2009, № 28, 155) < **Салмут*.

***Сѣлѣта**: рос. *Суввутин* (РУС 405).

***Сѣлзѣтъ**: блр. *Созутов* (ТС Мозырь 169) < **Солзутов*.

***Сѣргѣтъ**: рос. (похідне) *Шоргутово* — ойконім у Костромській обл. (Костр. 222).

***Сѣрхѣтъ**: укр. *Шурхантъ* (Кравченко 194) — форма з розщепленим назальним.

***Сѣркѣта**, ***Сѣркѣтъ**: укр. *Саркута* (НКП Кіров. 414), пол. *Сурконт* (ЖПТ).

***Сѣрмѣта**, ***Сѣрмѣтъ**: рос. (похідне) *Зармутинская* — ойконім у колишній Астраханській губ. (Vasmer RGN III, 449) < **Сармутинская*, пол. *Zyrmont* (SN X, 558) — форма з розщепленим назальним і одзвінченням анлауту.

***Vezota**: укр. *Єзута* (ЧЧ 2, 574).

***Vylgotъ**: ст.-блр. Федор *Ильгутка*, 1689 р. (Инв. Сморгонь 89) < **Вылгутка* < **Вългутка*.

***Vъrkotъ**: рос. *Виркутович* (СК Саратов, 58) < **Выркутович* < **Въркутович* та ін., реконструйовані в (Шульгач 2008а: 163–183).

ДОДАТКИ

Секундарні голосні в структурах *tyrt*, *tylt*, *tyrt*, *tylt* і їх відображення в антропонімії

Розвиток секундарних голосних у названих структурах, швидше за все, пов'язаний з артикуляційно-акустичними характеристиками звуків *r*, *l*, з їх сонантністю, тобто здатністю розвивати вокалічний призвук (**r*°, **l*°). Див. (Козлова 1990: 347). Вокалічні призвуки могли бути *однорідними* [~ укр. діал. *vérex* 'верх' (СБук. Г 49) < *верх*, *кірик* 'мала на зріст людина' (ЕСУМ 2, 436) < **кирк*, рос. діал. *черев* 'черв'як' (СРГС 5, 275) < *черв(ь)*, *сүгороб* 'спина' (СРНГ 42, 150) < *сүгорб*, південнослов'ян. *čerepъ*, *čьrъpъ*, *čeren* 'чорний', *čьrъkъ*, *čьrъkъ* 'довгий', *p'elen* 'повний' (Duma, карти № 20–22)] — класичне друге повноголосся або *неоднорідними* [~ укр. діал. *кавуш* 'дерев'яний черпак (на сіль, в млині)' (Горбач Бродина 170), *кѣлаш* 'вид глиняної посудини', *кїлѣш* 'горщик на кашу (близько п'яти вершків заввишки)' (ЕСУМ 2, 421, 444), рос. діал. *кором*, *корум*, *кѡрым*, *коръм* 'корм для тварин' (Малеча 2, 245), блр. діал. *кїлѣшок* 'стограмовий келих' (ДСБр. 94) і т. п.], тобто йдеться про розвиток вокального елемента після плавного, який реалізувався в *a*, *e*, *u* (*i*), *o*, у незалежно від природи голосного перед плавним (*tʃt*, *tʃt* > *tərət*, *tələt*, де *ə* — будь-який голосний п'ятифонемного ряду).

Сказане можна проілюструвати на багатому фактичному (антропонімному) матеріалі. Пор.:

***Вѣлба**: ст.-укр. Мартынь *Билибенко*, 1666 р. (Лазаревский 20), укр. Иван *Былиба*, 1732 р. (ПМП 1732: 31), *Балиба* (СП 34), *Белиба*, *Билиба*, *Болиба* (РУС 42, 47, 67), *Беліба* (Горпинич 181), *Балу́ба* (КПУ Киров. 1, 413), ст.-рос. *Билибин* Шершень, 1527 р. (АФЗХ 1956: 97), (похідні) *Белебино*, *Билибино* — ойконіми в колишніх

Ярославській та Костромській губ. (Vasmer RGN I, 319, 388), блр. *Біліба* (Бірыла 53), пол. *Voleba* (SN I, 409) ~ укр. *Болба* (Рв.), *Больба* (Новикова 105), пол. *Bołba* (SN I, 413).

***Вълбеха**, ***Вълбехъ**: укр. *Белебеха*, *Белибех* (КПУ Хм. 4, 673) ~ укр. *Бембеха* (Горпинич 39) < **Бълбеха* (асиміляція плавного).

***Вълда**, ***Вълдъ**: укр. *Булинда* (Богдан 26) — форма з назальною інфіксацією, *Балуда* (Горпинич 85), *Балод* (СКТ 40), рос. *Балад*, *Болыдова* ж. (ЖПТ), *Болод* (м. Калуга), *Балуда* (БРБ 4/3, 387), *Баландов* (РУС 33), *Беледа* (Лет. ГС 2007, № 6, 40), блр. *Балэнда* (Бірыла 40), (похідне) *Болоды* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN I, 454), пол. *Bołoda* (SN I, 413) ~ укр. *Болда* (КПУ Черк. 7, 252), *Бовда* (КПУ Ув. Дон. 2, 67), ст.-рос. *Болда* — антропонім у берестяній грамоті № 568 (Зализняк 596), рос. (похідне) *Болдовка* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN I, 451), пол. *Bold*, *Bolda*, *Bołd*, *Bołda* (SN I, 409, 412) ~ рос. діал. *булы́нда* 'похмура, озлоблена, ображена людина' (СДГВ 57).

***Вълдагъ**: укр. *Болодар* (КПУ Черк. 5, 85) ~ укр. *Болдар* (Новикова 103), пол. *Bołdar* (SN I, 412).

***Вълдѣъ**: ст.-укр. *Фѣдор Болудѣй*, 1649 р. (Реєстр 343), *Костька Беледѣй*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 381) ~ рос. *Болдей* (КПУ Харк. 9, 329), (похідне) *Болдеево* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN I, 451).

***Вълдуга**: рос. *Болодури* (ЖПТ) ~ укр. (похідне) *Бовдури* — ойконім у Львівській обл., ст.-блр. *Ивашко Болдура*, 1508 р. (АВК XIII, 14), пол. *Bołdurenko* (SN I, 413) < укр.

***Вълдѣка**, ***Вълдѣко**, ***Вълдѣко**: укр. *Яцко Баладка*, 1752 р. (Пивовар 39), *Болодзько* (СКТ 78), блр. *Балыдка* (Бірыла 39), *Болодко* (ЖПТ) ~ рос. *Болдок* (АКО 1, 323), пол. *Bołdek* (SN I, 412);

~ рос. діал. *балѡдка* 'молоток', *болѡдка* 'легка кувалда' (СРНГ 2, 85; 3, 76), *болѡдка* 'одна з-поміж кількох цибулин, які вирости на одному корені' (ЯОС 2, 10).

***Вълга**, ***Вългъ**: укр. *Белега* (ЖПТ), *Булега* (СП 60), *Балог* (РУС 33), *Балега* (Переможці Він. 1, 36), рос. *Балега* (Лет. ЖС 2006, № 1–13, 17), (похідне) *Белегино* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN I, 319) ~ рос. *Болгов* (Новикова 103), (похідні) *Болгово* — назви поселень у колишніх Тульській та Смоленській губ. (Vasmer RGN I, 450), пол. *Bolga* (SN I, 410).

***Вѣха, *Вѣхъ:** укр. *Балех, Белах, Беліх* (Новикова 57, 76, 77), *Балеха* (РУС 33), *Белех* (Панцьо 96), *Боліх* (Вол.), *Булех* (ЖПТ), *Булюх* (Радіон 12), ст.-рос. *Белехин* Василий, 1495 р., *Белехов* Нехороший Савельевич, 1596 р. (Веселовский 35), *Иванъ Булохъ*, 1593 р. (Тупиков 69), рос. *Балехов* (ЖПР), *Булех* (САЛ 362), *Булехин* (КП Твер.), *Булохов* (БРБ 4/2, 443), пол. *Beŕech, Belech, Belicha, Bielech, Bielecha* (SN I, 235, 236, 239, 301 ~ рос. *Болхов* (Новикова 105), пол. *Bolch* (SN I, 408).

***Вѣхапъ:** укр. *Болехан* (РІ Зак. 1, 205).

***Вѣкъ:** рос. *Булеков* (Лет. ГС 2009, № 24, 39) ~ ст.-рос. *Болково*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 613), блр. *Болко* (ЖПТ), пол. *Bolk, Bołk* (SN I, 410, 413).

***Вѣлѣ, *Вѣлѣ:** ст.-укр. *Булама*, 1662 р. (Тупиков 68), укр. *Белем* (КПУ Черк. 2, 53), *Булема* (Богдан 26), пол. *Bielemko* (SN I, 301) ~ ст.-укр. *Иван Болма*, 1585 р. (АЮЗР I/1, 197), укр. *Бовма* (ТДІ 83), пол. *Bołm* (SN I, 411).

***Вѣлѣпъ:** рос. *Болеманов* (КПУ Зап. 19, 86) ~ пол. *Bołman, Bołtan* (SN I, 411, 413).

***Вѣлѣмъ:** ст.-рос. *Балыматъ*, 1495 р., Олеша *Балыматовъ*, 1566 р. (Тупиков 39, 470), рос. *Боломатов* (Лет. ЖС 2003, № 1—13, 26) ~ укр. *Болмат* (Радіон 9), *Большат* (КПУ Черк. 6, 55).

***Вѣлѣ:** укр. *Балас, Болес* (НКП м. Київ 483, 501), ст.-рос. (похідне) *Болосово*, XV ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК I, 388), рос. *Болосов* (БР 29), *Болесов* (Лет. ЖС 2006, № 1—13, 26), *Болысов* (м. Тула), *Белісов* (Новикова 77), *Булас*, *Буласов*, блр. *Болас* (ЖПТ) ~ ст.-рос. (похідне) *Болсово*, XVI ст. — ойконім на Псковщині (ПКП I, 388).

***Вѣлѣ, *Вѣлѣ:** ст.-рос. Вавиловская жена *Булевина* вдова Авдотья, 1668 р. (ОАРП 558), *Тихонъ Боловинъ*, 1683 р. (Курдюмов IV, 124), (похідні) *Боловина лавица*, *Боловинский конец*, 1454 р. — урбаноніми у Пскові (Прозоровский 181), *Боловина*, 1613 р. — ойконім у колишній Нижегородській губ. (КНУ продолж. 165), рос. *Болов* (Лет. ЖС 2005, № 14—26, 35), (похідні) *Боловин Починок*, *Боловино* (3), *Баловино*, *Балавино* — назви поселень у різних регіонах (Vasmer RGN I, 246, 254, 453) ~ укр. *Болва* (КПУ Дн. 8, 229), *Болв* (Новикова 103).

***Вѣлѣащъ:** ст.-укр. *Иван Боловач*, 1653 р. (ВУР 3, 421) ~ рос. *Болвачев* (КПУ Од. 1, 358).

***Вѣлѣиць**: рос. (похідне) *Буловицы* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN I, 579) < **Буловичи* ~ ст.-рос. (похідне) *Болвичевская*, XVII ст. — мікротопонім у колишній Московській губ. (ОПКМ 226).

***Вѣлѣиъ**: рос. *Боловьева* ж. (КП Твер.) ~ рос. діал. *болѣвье* 'рій мошки' (Новг. словарь 52).

***Вѣлза**, ***Вѣлзь**: укр. *Булеза* (РІ Зап. 1, 215), *Буліза* (НКП м. Київ 501), *Бевуз* (м. Тернопіль), рос. *Болезов* (КПУ Харк. 10, 54), пол. *Bełeza* (SN I, 239) ~ пол. *Bolza* (SN I, 412).

***Вѣлзь**: рос. *Болузов* (ЖПТ).

***Вѣлѣко**: укр. *Бележко*, *Белижко* (ЖПТ), *Булежко* (СП 60).

***Вѣлба**, ***Вѣлбъ**: рос. *Буробин* (Лет. Р 2004, 15), *Барибін* (Новикова 62), пол. *Buryb*, *Buryba* (SN I, 581) ~ укр. *Борба* (Богдан 20), пол. *Borb*, *Borba* (SN I, 428).

***Вѣлѣка**: ст.-укр. *Ивашка Борыбка*, 1638 р. (ВУР I, 221).

***Вѣлда**: укр. *Буринда* (КПУ Ув. Дон. 3, 122).

***Вѣлѣахъ**: укр. *Борихач* (СП 52) ~ пол. *Borchacz* (SN I, 428).

***Вѣлсанъ**: укр. *Борусан* (КПУ Киров. 8, 40) ~ ст.-укр. *Борѣсанъ*, XV ст. (АЮЗР VIII/4, 193), пол. *Borsan* (SN I, 440).

***Вѣлсъ**: укр. *Барус* (СП 37) ~ укр. *Борс* (КПУ Киров. 1, 83), *Борса* (ЖПТ), рос. *Борс* (ЖПТ), пол. *Bors* (SN I, 439).

***Їелѣгъсъ**: укр. *Чикирис* (Горпинич 293).

***Їелѣба**, ***Їелѣбъ**: укр. *Цилиб* (Горпинич 309) < **Чилиб*, рос. (похідне) *Цилибино* — ойконім у Солігалицькому пов. колишньої Костромської губ. (СНМК 6, 28).

***Їелѣбайъ**: рос. *Челебаев* (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 191) ~ рос. *Челбаев* (ЖПТ).

***Їелѣбанъ**: рос. *Челибанова* ж. (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 191) ~ укр. *Човбан* (Горпинич 227).

***Їелга**, ***Їелгъ**: ст.-укр. *Челегъ*, 1552 р. (Тупиков 422), укр. *Челіга* (Глуховцева 2, 307), рос. (похідне) *Челигово* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN X, 63) ~ пол. *Czołga* (SN II, 298).

***Їелхъ**: укр. *Челех*, *Челах* (Новикова 913), *Чулах* (ЕТ 800), рос. *Челахов* (КПУ Зап. 16, 372), *Чолах* (Лет. ЖС 2005, № 26, 193), пол. *Czelech*, *Czeloch*, *Czołuch* (SN II, 269, 270, 298) ~ рос. *Челхов* — ойконім у Брянській обл., луж. *Čelch* (Zběrka 42).

***Їелра**, ***Їелръ**: укр. *Целен* (Панцьо 122), *Челипа* (ИС 29), *Чолоп* (СП 386), *Чулипа* (Рв.), *Чулуп* (ТД Дрогобич 505), рос. *Чалипов*

(Новикова 909), пол. *Czułur, Czołur* (SN II, 298, 309), *Czalipa, Czałura, Czołur* (SN II, 250, 298) ~ ст.-серб. Маринь *Челпа*, 1253 р. (Monumenta 40), ст.-пол. *Czelp*, 1413 р. (SSNO I, 416).

***Їърька**, ***Їърько**: укр. *Чаленка* (НКП Дон. 2, 152), *Челанко* (НКП Харк. 825), *Чилінка* (Редько Словник II, 1168), рос. *Челопко, Челанкин* (ЖПТ).

***Їьсь**: укр. *Челес* (Пура СПР V, 174), *Чолос* (Літ. АД 2003, № 3, 116) ~ укр. *Човс* (Богдан 37), ст.-рос. *Чельсов*, XVII ст. (Песецкий Ист. очерки 76).

***Їьшань**: укр. *Чавушан* (Пура СПР V, 173).

***Їьш**: укр. *Чалиш*, рос. *Чалишев* (Богдан 31, 36), пол. *Czałysz* (SN II, 250), чеськ. *Čeliš* (ЧП) ~ пол. *Czowsz* (SN II, 30);

~ рос. діал. *челы'ш* 'маленький гриб' (НОС 12, 43), 'велика ложка [...] ' (Соликамск. 676).

***Їьт**: пол. *Czułut* (SN II, 309).

***Їьзько**: укр. *Чележко* (КПУ Зап. 14, 454).

***Їьба**: укр. *Череба* (Богдан 33) ~ укр. *Черба* (ЖПТ), пол. *Czerba* (SN II, 276).

***Їьгра**, ***Їьгр**: укр. *Чаруна* (КПУ Київ. 7, 154), *Чурон* (НКП Дон. 2, 627), *Чурип* (м. Біла Церква), *Чурина* (Київ.), *Цуруна, Чурін* (Новикова 907, 927) ~ пол. *Czerpa* (SN II, 286).

***Їьрита**, ***Їьрить**: укр. *Чороніта, Чоронім, Чероніта* (Богдан 33, 37) ~ *Чорніта* (Богдан 37), пол. *Czerpita* (SN II, 286);

~ укр. *черніта* 'чубатий жайворонок, *Alauda kristata*' (Грінченко 4, 459), діал. *чороніта* 'жайворонок', 'людина малого зросту' (СБук. Г 649), *чуруніта* 'пташка-посмітюшка' (УНК 9, 452).

***Їьрька**, ***Їьрько**: укр. *Черипко* (Новикова 918), пол. *Czerupka* (SN II, 286) ~ пол. *Czierpka* (SN II, 293), *Czerpko* (SN II, 286);

~ укр. діал. *чару́нка* 'вічко в стільнику' (Грінченко 4, 445).

***Їьсь**: укр. *Черусь* (Богдан 35) ~ рос. *Черсов* (ЖПТ), пол. *Czersin* (SN II, 286).

***Дьло**, ***Дьль**: укр. *Делебо* (КПУ Дон. 3, 144), *Дулуб* (Харк.), *Дулуп* (Новикова 276) ~ укр. *Долба* (м. Біла Церква), ст.-рос. (похідне) *Долбино*, 1595 р. — назва маєтку в колишньому Козельському пов. (АФЗХ 1956: 446), пол. *Dołba* (SN II, 465).

***Дьлда**, ***Дьлдо**, ***Дьлдь**: укр. *Долуд* (Новикова 263), *Дулєнда, Дулендо* (Глуховцева 1, 249), Василь *Дулуда*, 1718 р. (ПМП 1718:

82) ~ укр. *Долд* (КПУ Сум. 1, 97), рос. (похідне) *Долды Большие* — ойконім у колишній Пермській губ. (Vasmer RGN III, 58).

***Дыдагъ**, ***Дыдагъ**: укр. *Долудар*, рос. *Долударев* (Новикова 264).

***Дыгъ(ь)**: рос. (похідне) *Дологовка* — ойконім у колишній Пермській губ. (Списки Перм. 393) ~ ст.-рос. носъ *дологъ*, 1600 р. (Егоров 20).

***Дымапъ**: укр. *Дулуман* (Літ. ЖС 2011, № 2, 93), *Доломан* ~ *Долман* (Новикова 263), пол. *Dołman* (SN II, 468);

~ укр. діал. *дулуман* 'довга верхня одежина' (СБук. Г 105).

***Дыматъ**: рос. *Доломатов* (Лет. ЖС 2008, № 32, 213) ~ укр. *Долмат* (КПУ Жит. 10, 555), пол. *Dołmat* (SN II, 468).

***Дьрда**, ***Дьрдъ**: укр. *Даринда*, 1726 р. (ДІП III, 207), *Дерид* (Новикова 247), *Дирид* (Горпинич 380), *Дорода*, *Даруда* (Чучка 187), рос. *Дерид*, *Дуруда* (ЖПТ), блр. *Даронда*, *Дуронда* (Бірыла 126, 140), *Дырында* (ЖПТ), пол. *Doreda* (SN II, 487), чеськ. *Darida*, *Dorunda* (ЧП) ~ укр. *Дорд* (РІ Він. 2, 662), *Дорда* (КПУ Сум. 1, 56), чеськ. *Dorda* (ЧП).

***Дьрд'акъ**: укр. *Дорундяк* (Богдан 51), пол. *Dorondziak* (SN II, 498) — форми з епентезою.

***Дьрдапъ**: укр. *Дарадан* (Новикова 238), болг. *Дуриданов* ~ діал. *дуридан*, *дурудан* 'здоровило' (Илчев 188) ~ пол. *Dordański* (SN II, 487), слвц. *Drdan* (TZ Bratislava 65).

***Дьрга**, ***Дьргъ**: укр. *Дерега* (СП 117), пол. *Dereg*, *Derega* (SN II, 405) ~ пол. *Dzierga* (SN II, 640).

***Дьгпъ**: ст.-укр. *Jacko Deren*, 1642 р. (ВУР I, 341), укр. *Дерен* (СП 117), пол. *Dzieran*, *Dzieron*, *Dzieren* (SN II, 640, 641) ~ *Dzierna* (SN II, 641);

~ укр. *дѣрен* 'дерн' та ін. (ЕССЯ 5, 224—225).

***Дьгра**: укр. *Дерепа* (Новикова 247).

***Гьлбкъ**: ст.-рос. *Голобок* Нечай Астафьев, 1570 р. (Веселовский 82) ~ пол. *Gołbek* (SN III, 427).

***Гьлга**, ***Гьлгъ**: укр. *Гелега*, *Голега* (Новикова 189, 202), рос. *Галегов* (Лет. ЖС 2005, № 14—26, 56) ~ ст.-укр. *Гуринъ Голга* Пул-тавський, 1649 р. (Реєстр 429), пол. *Gołga* (SN III, 427).

***Гьлгапъ**: укр. *Гелеган* (СП 89).

***Гьлхъ**: укр. *Геліх* (Новикова 189), блр. *Гелах* (Бірыла 107) ~ пол. *Golch* (SN III, 414).

***Гыльш**: укр. *Гелиш* (КПУ Ув. Дон. 9, 274), блр. *Гелаши* (Бірыла 107), пол. *Gielesz, Gielisz, Giełusz* (SN III, 331, 333) ~ блр. *Говиш* (м. Гомель), пол. *Golsz* (SN III, 421).

***Гыльшко**: укр. *Гелешко* (СП 89).

***Гылта**: укр. *Гелета* (Новикова 189), пол. *Giełeta* (SN III, 333) ~ укр. *Говта* (Новикова 201), пол. *Gołta* (SN III, 429).

***Гылтикъ**: укр. *Гелетик* (СП 89).

***Гыльтка**: укр. *Гелетка* (СП 89).

***Гыганъ**: ст.-рос. (похідне) *Горобаново*, 1683 р. — назва пустища в колишньому Нижегородському пов. (РДок. 4).

***Гьрга**, ***Гьргъ**: укр. *Герега* (СП 90), пол. *Gieręg, Gierega* (SN III, 338) ~ укр. *Горго* (м. Біла Церква), ст.-рос. Михалко Григорьевъ сын *Горгъ*, XVI ст. (Псков 1, 423), рос. *Горга* (ЖПТ), пол. *Gierga, Gorga* (SN III, 339, 445).

***Гьгхъ**: укр. *Герих* (Новикова 191), *Герох* (Богдан 85), пол. *Gierech* (SN III, 338) ~ пол. *Gierch* (SN III, 337).

***Гьгмешъ**: укр. *Геремеш* (СП 90).

***Гьгмъ**: укр. *Гарам* — сучасне прізвище (Черніг.), *Геремович* (Пура СПР V, 169).

***Гьгмъкъ**: пол. *Gieremek* (SN III, 339) ~ пол. *Giermek* (SN III, 341).

***Гьгпъ**: укр. *Горон* (Богдан 92) ~ слов'ян. *Горн*, 1159 р. — старійшина у вагрів (Гельмольд 196), укр. *Горн* (Горпинич 283), рос. *Горн* (НПЗП 10, 199), пол. *Gorn* (SN III, 447);

~ укр. діал. *горон*, *горе"н*, *гори"н* 'піч для випалювання глиняних виробів', блр. діал. *гарон*, *горон*, *горан* 'т. с.' (Спанатій 97, 98), рос. діал. *гóрон* = *горн* 'примітивне домашнє вогнище' (Селигер 1, 191).

***Гьгпъсагъ**: ст.-рос. *Горончаров* Кирилл, 1596 р. (Веселовский 85), рос. *Горончаров* (5), *Горончарово* (2) — назви поселень у колишній Псковській губ. (Василев 1, 70; 2, 69), ст.-блр. Бориска *Горончаров*, 1658 р. (РБСв. 398) ~ ст.-рос. *Горнчаровъ* Семень, XV ст. (НПК I, 621).

***Гьгракъ**: укр. *Горопак* (Богдан 92) ~ блр. *Горпак* (м. Мінськ).

***Гьгрьстка**: рос. *Горосткин* (Лет. ЖС 2008, № 14, 200) ~ рос. *Горсткин* (ЖПТ);

~ рос. діал. *горóсть* = *горсть* 'сніп зжато́го жита або льону' (СРГК 1, 376).

***Гърсь**: укр. *Гирус* (Новикова 194), *Герос*, *Герус* (СП 90) ~ пол. *Giers*, *Gors* (SN III, 342, 449).

***Гъръ**: укр. *Горош* (Новикова 214), пол. *Gieresz* (SN III, 338) ~ укр. *Горша* (Літ. АД 2003, № 3, 110), пол. *Giersz* (SN III, 343).

***Гърта**, ***Гъртъ**: укр. *Герет* (Панцьо 100), *Герета* — сучасне прізвище, пол. *Gieret*, *Giereta*, *Gorot* (SN III, 339, 449) ~ *Gierta*, *Giert* (SN III, 343), *Gort*, *Gorta* (SN III, 449).

***Гъръ**: укр. *Гез* (КПУ Вол. 3, 256), пол. *Gierez* (SN III, 339) ~ рос. *Горз* (Книги РФ VI, 55), пол. *Gierz*, *Gorz* (SN III, 345, 451).

***Хъха**, ***Хъхъ**: укр. *Хіліх* (КБС 167), пол. *Chilicha* (SN II, 73) ~ ст.-рос. (похідне) *Холхова*, 1594 р. — ойконім у колишньому Орловському пов. (Смирнов ОУ 282), пол. *Cholcha* (SN II, 98).

***Хъра**, ***Хъръ**: укр. *Хулап* (ЧЧ 2, 541), *Халеп*, *Халена*, *Халіна* — сучасні прізвища, *Холуп* (КПУ Зап. 15, 457), ст.-рос. *Иванъ Халепъ*, 1488 р. (РАР 5), рос. *Халепов* (РУС 441), *Халінов* (Новикова 876), *Хулуп* (Глуховцева 2, 298), блр. *Иван Халена*, 1746 р. (Бірыла 1966: 268), *Халуп*, *Хулуп* (Бобрык 238), пол. *Chołup*, *Chołupa* (SN II, 101) ~ пол. *Chełpa*, *Chelpa* (SN II, 66, 67).

***Хъръко**: укр. *Холупко* (Новикова 889).

***Хъръсь**: укр. (похідне) *Хелепцы* — ойконім у колишній Полтавській губ. (Vasmer RGN IX, 476).

***Коцьла**: ст.-рос. Кирюшка Иванов сын *Кучелеба*, 1671 р. (РРАЗ. 243).

***Коцьга**: укр. *Кочережко* (Рв.; Анк.), рос. *Кочерыгин* (АУИФ 227), *Кочерыжка* (ЖПТ) ~ *Кочерга* (ЖПТ).

***Котьба**: укр. *Кутереба* (ТД Дрогобич 238) ~ пол. *Kutorba* (SN V, 468) < **Kotorba*.

***Къла**, ***Кълъ**: ст.-укр. Тишко *Келабъ*, 1689 р. (Лучицкий 250), укр. *Килиба* (Від 105), *Кіліба* (ЕР 421), *Колеба* (Богдан 127), *Кулеба*, *Кулиба* (РУС 223), блр. *Кулыба* (ТС Мозырь 127), *Колыбаў* (Бобрык 231), пол. *Kieliba*, *Koleba*, *Koliba*, *Kuleba* (SN IV, 587; V, 71, 74, 413) ~ укр. *Кілб* (КПУ Зак. 1, 336), *Кильба* (КПУ Терн. 1, 431) ~ укр. *Ковба*, рос. *Колб* (ЖПТ), блр. *Колба*, пол. *Kolb*, *Kolba*, *Kołb*, *Kołba* (SN V, 69, 82), луж. *Kólba* (Zbëřka 43);

~ укр. діал. *колюби*, *кулюби* мн. 'сучкуваті зігнуті куски дерева, що йдуть на виготовлення шпангоутів' (ЕСУМ 2, 526).

***Кълабъ**: укр. *Келебай* (Богдан 112), пол. *Kiełebaj* (SN IV, 590) ~ рос. *Колбаев* (КПУ Од. 1, 719), пол. *Kiełbaj* (SN IV, 589).

***Кълбака:** ст.-рос. Аврамій *Килибака*, 1551 р. (Тупиков 177) ~ пол. *Kolbak, Kołbak* (SN V, 69, 82).

***Кълбапъ:** макед. *Кулибанов* (Речник ПКМ I, 609) ~ рос. *Колбанов* (ЖПТ).

***Кълбасъ:** укр. *Келебас* (КПУ Черк. 4, 162) ~ укр. *Колбас* (КПУ Він. 7, 529), рос. *Колбас* (ЖПТ), пол. *Kiełbas* (SN IV, 589), слвц. *Kolbasov* — ойконім відантропонімного походження.

***Кълбъка:** пол. *Kolebka* (SN V, 71) ~ *Kolbek* (SN V, 69).

***Кълбъникъ:** рос. *Килебников* (КПУ Дон. 19, 181).

***Кълѣа, *Кълѣъ:** укр. (похідне) *Келечин* — ойконім у Закарпатській обл., хорв. *Kiljć* (Leksik 293), пол. *Kulecza, Kułocz, Kielicz* (SN IV, 587; V, 404, 413) ~ укр. *Колч* (Красовський 84), *Колча* (РІ Київ. 2, 20), слвн. *Kolč* (ZSSP 279), пол. *Kolcz, Kolcza, Kołcz* (SN V, 70, 83).

***Кълѣажъ:** рос. *Колечаев* (КПУ Ник. 1, 129).

***Кълѣкъ:** пол. *Kieliczek* (SN IV, 591) ~ рос. *Колчков* (ЖПТ), пол. *Kolczek, Kołczek* (SN V, 70, 83).

***Кълда, *Кълдъ:** укр. *Кенед* (Горпинич, Бабій 54) < **Кенд* < **Келд* (асиміляція плавного), блр. *Киледа* (ТС Мозырь 114) ~ укр. *Колда* (КПУ Херс. 7, 36), пол. *Kolda, Kołda* (SN V, 70, 83) чеськ. *Kolda* (Beneš 82);

~ укр. діал. *кăвід* 'рід, порода' (ЕСУМ 2, 335) < **кавд* < **калд*, рос. діал. *коледá* 'стара жінка' (СГРС 5, 241) ~ рос. діал. *кôдло* 'плем'я; походження' (СРНГ 14, 45) < **колдо* (метатеза). Про останнє див. (Казлова III, 141).

***Кълдагъ:** укр. *Ковидар* (м. Кременець Терн.).

***Кълга, *Кългъ:** укр. *Каліга* (Новикова 349), *Колега* (РІ Кіров. 4, 80), *Кулега* (КПУ Зап. 15, 275), ст.-рос. *Колыгов*, 1524 р. (LM № 14, 160), Карпушка *Колегов*, 1682 р. (Полякова 108), рос. *Колегов* (ИС 15), *Коллегов* (КП Амур.), *Келигов* (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 79), *Калегин, Колегин* (КП Твер.), (похідні) *Колегово* — ойконіми в Кіровській та Пермській обл. (КО 297; КП 479), *Калегино* — в колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN III, 708), блр. *Калега* (Бірыла 172), *Колегов* (м. Полоцьк), пол. *Kielig, Kulega, Kułoga* (SN IV, 587; V, 404, 413), слвц. *Kolega* (Дуйчак 145) ~ укр. *Колга* (КПУ Ник. 5, 371), ст.-рос. Леонъ Сергѣевъ с. *Колга*, 1694 р. (Белев 37), рос. *Колга* (ЖПТ);

~ ст.-рос. *калега* 'сітка для вилову камбали та іншої риби на міліні', 1687 р. (Сл. РЯ XI–XVII вв. 7, 34), яке кваліфікували як запозичення з фінської мови (Шмелев 194), рос. діал. *калёга* 'хвора людина', 'інвалід' (НОС 4, 9), 'лайливе слово' (СРНГ 12, 348), *ка́лега* 'гіллясте дерево' (СГРС 5, 31), *колы́га* 'невелика купа, грудка чого-небудь (сіна, гною і под.)' (СВГ 3, 92).

**Кы́lgadlo*: рос. *Колегалов* (КПУ Дон. 8, 124).

**Кы́lgajъ*: укр. *Калигай*, *Колегай* (СП 166, 180), ст.-рос. Оброска Федоровъ, прозвище *Калегаенокъ*, XVII ст. (АЮБ III, 253), рос. *Калагаев* (КПУ Дон. 7, 218), *Калегаев* (КПУ Дон. 3, 193), *Колегаев* (КПУ Ув. Дон. 9, 39), *Келагаев* (НКП Дн. 448) ~ рос. *Кольгаев* (ЖПТ).

**Кы́lganъ*: блр. *Колеганов* (м. Полоцьк), рос. Иван *Колеганов*, 1828 р. (ОДДИ 2, 36), *Колиганов* (Новикова 400), *Калеганов* (КП Амур.), *Колыганов* (КП Твер.) ~ укр. *Колган* (ЖПТ), ст.-рос. *Колганъ*, XVI ст. (НПК VI, 432), рос. *Колганов* (ЖПТ), пол. *Kołgan* (SN V, 85);

~ рос. діал. *калегáн* 'заметіль' (СРНГ 12, 348), *калягáн*, *колягáн* 'довгонога, довговида людина', 'людина з голими ногами' (СРНГ 13, 11).

**Кы́lgagъ*: укр. *Калугар* (СП 166) ~ ст.-укр. Тимошъ *Ковъгаренько*, 1649 р. (Реєстр 316), блр. *Коўгар* (Бірыла 231).

**Кы́лха*, **Кы́лхъ*: укр. *Калеха* (РУС 172), *Калух* (СП 167), *Каліх* (РІ Дон. 4, 167), *Келих* (Горпинич, Бабій 54), *Калюх* (Горпинич, Корнієнко 95), *Келехъ* Леско, 1718 р. (ДІП I, 181), *Келюх* (КПУ Льв. 2, 464), *Келюх* (Новикова 372), *Килих* (Глуховцева 1, 321), *Килюх* (Рв.; Анк.), *Ковех* (Горпинич, Тимченко 126), *Кулеха* (Літ. ГС 2010, № 18, 54), (похідне) *Келихів* — ойконім в Івано-Франківській обл., ст.-рос. Івашко *Калехъ*, 1498 р. (Тупиков 171), *Калех* Тимофеев, XVI ст. (ГРМ 198), рос. *Ковехов* (СП 179), блр. *Ковех* (м. Гомель), *Каліх* (Бірыла 173), хорв. *Kilih* (Leksik 293), слвн. *Kelih* (ZSSP 258), пол. *Kałocha*, *Kałuch* (SN IV, 456), *Kołecha*, *Kołoch*, *Kołocha* (SN V, 85, 86), *Kelich*, *Kielech*, *Kilich*, *Kielich*, *Kiełoch* (SN IV, 562, 585, 587, 588, 611), *Kulich*, *Kulecha* (SN V, 403, 406), чеськ. *Kelich* (Beneš 238), *Kulich* (ЧП), ст.-слвц. *Vojtech Kulich*, 1625 р. (UFP II, 205), слвц. *Kulich* (TZ Nitra 31), луж. *Kolich* (Wenzel II/1, 206) ~ пол. *Kolch* (SN V, 70);

~ укр. діал. *келю́х* ‘живіт, шлунок’ (Піпаш, Галас 77), *калюх*, *келюх* ‘черевко; задній прохід; шлунок молодого теляти чи ягняти’, *калюхи*, *келихи* мн. ‘т. с.’, *гелюхи* мн. ‘нутрощі людини або тварини’ (УНК 23, 438), *келюх* ‘киянка для обробки гончарної глини’ (ЕСУМ 2, 421), ‘цвіт рогозу’ (СБук. Г 197), *кіліх* ‘довбня, якою збивають глину’ (Шило 141), *килю́х* ‘черевко’ (Сабадош Словник 141), *кілюх* ‘черевко; нутрощі’ (УНК 20, 378), рос. діал. *келюх*, *келіх* ‘чарка’, *келя́х* ‘церковна чаша’ (СРНГ 13, 178, 180), *ка́люх* ‘посудина для відходів’ (СРНГ 13, 10), *ко́люх* ‘ковшик, черпак’ (СРНГ 14, 218), *ку́лоха* ‘лихоманка’ (СРНГ 16, 70), *кулю́х* ‘волосся зібране вузлом на потилиці’ (РГСО 71), словн. *kélih*, пол. *kielich*, чеськ., словц. *kalich*, в.-луж., н.-луж. *keluch* (ЕСУМ 2, 421) та ін. Див. (Шульгач 2010а: 46). Слов’янську генезу наведеної лексики вперше обґрунтувала Р.М. Козлова (Козлова 1989: 128–130).

***Кълхъпъ**: рос. *Колуханов* (ЖПТ) ~ пол. *Kowchan* (SN V, 228);

~ рос. діал. *калухън* ‘відступник, еретик’ ~ *калхън* ‘змова, ворожба’ (СРНГ 13, 5).

***Кълкъ**: укр. *Келек* (РУС 184), чеськ. *Kilík* (ЧП) ~ пол. *Kiełk*, *Kolk*, *Kołk* (SN IV, 591; V, 75, 85).

***Кълмасъ**: рос. *Колемасов* (КП Амур.) ~ пол. *Kolmas* (SN V, 76).

***Кълмосъ**: рос. *Коломосов* — сучасне прізвище.

***Кълмьсь**: рос. *Келемец* (Енакієво 206).

***Кълра**, ***Кълръ**: ст.-укр. Купреян *Колоп*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 329), укр. Яківъ *Келепъ*, 1756 р. (АК 5, 137), *Калап* (Панцьо 105), *Каліпа* (Новикова 350), *Келеп* (РУС 184), *Келеп* (Новикова 372), *Келип* (Переможці Він. 3, 180), *Килипенко* (РУС 186), ст.-рос. Васюта *Кулепа*, 1577/78 рр. (ГРМ 74), рос. Івашка *Калыпин*, 1702 р. (Полякова 97), *Калеп* (Лет. ЖС 2006, № 14–26, 88), *Колупов* (Новикова 403), *Кулапов* (РУС 223), *Кулипов* (КПУ Ник. 13, 183), *Кулопов* (Зайдинер 384), *Келипов* (м. Костомукша, Карелія), блр. *Куліпа* (Бірыла 229), пол. *Kulera* (SN V, 404) ~ пол. *Kiełp*, *Kolp*, *Kołpa* (SN IV, 591; V, 78, 90);

~ укр. діал. *ка́лап* ‘бовдур, телепень’ (Матіїв 199), *келеп* ‘старовинна зброя в формі молота’, діал. ‘черепаха’ (ЕСУМ 2, 421), *кэлэп* ‘тупа сокира’ (Ткаченко 125), *колоп* ‘шапка-крисаня’ (Вамош 245), рос. діал. *ка́лепа* ‘гніздо соболя в купі сушняку’ (СРНГ 12, 351), *келеп* ‘палиця з ручкою, схожа на молоток’, ‘костиль’ (СРНГ 13, 178), *ко́лу́п* ‘рибальська сітка’ (СРНГ 14, 200), *кулéпа* ‘непово-

ротка, повільна людина' (НОС 4, 176), *кулопа* 'що-небудь погано, нерівно зшите' ~ *кульпа* 'т. с.' (Куликовский НС 348), *кулу́п* 'сітка для ловлі риби [...]' (СРНГ 16, 71), *куля'на* 'зношена, розтріпана в'язана кофтина з грубої шерсті' (СРНГ 16, 78).

***Кырапъ**: укр. *Калапан* (СП 165), рос. *Кулепанов*, *Кулипанов* (СП 198), *Калюпанов* (КПУ Дон. 11, 519) ~ пол. *Kołpanowicz* (SN V, 91).

***Кырікъ**: укр. *Колопик* (Богдан 128) ~ рос. *Колников* (ЖПТ), пол. *Kiełpik* (SN IV, 591).

***Кырихъ**: рос. *Колонух* (КПУ Дон. 20, 441).

***Кыръко**: укр. *Келепо* (ЄР 472), *Келипченко* (РУС 184), *Килепко* (КПУ Дон. 17, 489), рос. *Килипко* (Лет. ЖС 2007, № 1—13, 82) ~ пол. *Kołrek* (SN V, 91);

~ рос. діал. *калыпки* мн. 'річкові молюски' (Мордов. словарь 3, 17).

***Кыlsa**, ***Кыlsъ**, ***Кыlsь**: укр. *Калус* (Новикова 350), *Жавус* — сучасне прізвище (Дон.), *Кевис* (Пура Край 3, 194), *Куліс* (Новикова 449), *Кулеса*, *Куляса* (Богдан 150), *Халус*, *Холус* (Новикова 876, 889) < **Калус*, **Колус* (спірантизація), *Килос* (КПУ Зап. 15, 213), ст.-рос. *Келасово*, 1563 р. — ойконім в Обонезькій п'ятині (ПКОП 110), воно ж *Келасова* (Списки Олонец. 41), рос. *Келасова* ж. (Лет. ЖС 2008, № 1—13, 119), *Килосев* (КПУ Зап. 15, 212), *Колысов* (Ряз. КП 1, 216), *Кылосов*, *Кылысов* (ЖПТ), (похідне) *Кылосово* — ойконім у колишній Пермській губ. (Списки Перм. 407), блр. *Кілеса* (Бірыла 202), *Келесы* — ойконім у Вітебській обл. (Рап. Віц. 195), пол. *Kiełeś*, *Kielis*, *Kielus*, *Kules*, *Kulesa*, *Kułosa* (SN IV, 587, 589; 591; V, 404, 413), слов'ян. *Ковус* (Рамієс 2, 160) < **Ковс* ~ слов'ян. *Кулса* (Магницький 54), укр. *Койса* (ТДУ 60) < **Кольса*, пол. *Kiełsa*, *Kolsa*, *Kołs* (SN IV, 591; SN V, 78, 91);

~ рос. діал. *кілос*, *кілоса* 'невелика копиця снопів [...]' (СРНГ 13, 209), *келес*, *келесá* 'отвір у рибальській верші, через який риба входить у пастку' (СРНГ 13, 178), *кілес* 'горловина ятера' (СРГК 2, 345), *кулес* 'ряджений у новорічні свята' (СВГ 4, 16).

***Кысапъ**: укр. *Колесан* (КПУ Звितязці Київ. 6, 302).

***Кыśa**, ***Кыśь**: ст.-укр. Васка *Келешъ*, 1666 р. (Лазаревский 24), укр. *Калиш*, *Каліш* (Новикова 347, 350), *Келеш* (Панцьо 106), *Келиш* (КС Дон. 2, 167), *Келіш* (ТД Дрогобич 201), *Колиш* (НКП Він. 645), *Колош* (ОНСН 495), Грицко *Колеш*, 1752 р. (Пивовар 48),

Колеша (КПУ Він. 8, 43), *Коваш* (КПУ Херс. 7, 132), *Кевуш* (БР 100), *Килиш* (КПУ Харк. 15, 156), *Кивиш* (КПУ Дн. 5, 411), ст.-рос. *Килеша*, 1495 р. (Веселовский 139), *Кулуш* Осип Иванович Челищев, XVI ст. (Веселовский 170), *Килешинъ* Максимъ, 1692 р. (ОДМА XIX, 220), рос. *Кевеш* (Лет. ЖС 2009, № 38, 145), *Калиш* (САЛ 449), *Кулеш*, *Колушев* (Новикова 403, 448), (похідне) *Килешино* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IV, 148), блр. *Кевіш* (Бірыла 198), *Ковыш* (м. Мінськ), макед. *Келешев*, *Келешов* (Речник ПКМ I, 609), слвн. *Koleša* (ZSSP 279), хорв. *Kilošević* (Leksik 293), пол. *Kelesz*, *Kiesz*, *Kilisz*, *Kielesz*, *Kielisz*, *Kiełosz* (SN IV, 562, 586—588, 612), *Kołasz*, *Kołosz*, *Kołosza*, *Kołusz*, *Kulisza*, *Kułyśz* (SN V, 81, 89, 408, 413), чеськ. *Keliš* (Beneš 238), *Kyliš* (ЧП), слвц. *Kališ*, *Kolišová*, *Kuliš* (TZ Trnava 106, 121, 168) ~ укр. *Ковша* (КС Херс. 3, 178), блр. *Коўш* (Бірыла 216), пол. *Kolsz* (SN V, 79), луж. *Kólsa* (Zběrka 43);

~ укр. діал. *кавуш* 'дерев'яний черпак (на сіль, в млині)' (Горбач Бродина 170), *кѣлаш* 'вид глиняної посудини', *кілаш* 'горщик на кашу (близько п'яти вершків заввишки)' (ЕСУМ 2, 421, 444), рос. діал. *кулѣша* 'хто носить на собі багато одягу' (НОС 4, 176), *кельш* = *келш*, *кельш* 'риба *Lucioperca volgensis*' (Линдберг, Герд 332), блр. діал. *кілш* 'малий кар'єр, де вручну копають торф' (Яшкін 92).

***Кълшакъ**: укр. *Келушак* (м. Ужгород), пол. *Kieliszak*, *Kiliszak* (SN IV, 587, 612) ~ укр. *Кольшак* (Радіон 53).

***Кълшанъ**: хорв. *Kilošanić* (Leksik 293), пол. *Kaliszan* (SN IV, 446).

***Кълшагъ**: укр. *Колишар* (Богдан 127), пол. *Koliszar* (SN V, 75) ~ укр. *Ковшар* (КПУ Ув. Дон. 6, 294), рос. *Ковшаров* (КС м. Київ 655).

***Кълшегъ**: пол. *Kaliszer* (SN IV, 476).

***Кълшіць**: пол. *Kołoszycz* (SN V, 90).

***Кълшідло**: ст.-рос. Василей *Колошиловъ*, 1700 р. (Берх 123).

***Кълшікъ**: укр. *Килюшик* (Рв.; Анк.), пол. *Kołoszyk* (SN V, 90) ~ укр. *Ковшик* (Радіон 58), блр. *Коўшык* (Бірыла 216).

***Кълшігъ**: укр. *Кулішир* (СП 198).

***Кълшъка**, ***Кълшъко**, ***Кълшъкъ**: укр. *Колишко* (ЧЧ 2, 728), блр. *Колешко* (СБГТ 231), слвн. *Kolešek* (ZSSP 279), пол. *Kaliszko*, *Kaliszka*, *Kieliszek*, *Kiełaszek*, *Kilaszek*, *Kiliszek* (SN IV, 447, 587, 589, 610, 612), *Koliszka*, *Koliszko*, *Kołoszek* (SN V, 75, 89), чеськ. *Kelišek*, *Kališek* (Beneš 238), *Kylišek* (ЧП), слвц. *Kulišek* (TZ Trnava 121);

~ рос. діал. *килішко* 'халупа' (СГРС 5, 135), блр. діал. *кілішок*, *кілешок* 'стограмовий келих' (ДСБр. 94) і под.

***Кы́шма**: ст.-рос. Аверкей *Колошма*, XVII ст. (ТКВ 1, 119).

***Кы́шпыъ**: ст.-рос. Мокий *Колошной*, 1540 р. (МИК 141) ~ пол. *Kiełsznia* (SN IV, 591);

~ укр. діал. *колешня* 'стайня, сарай, хлів' (СБук. Г 217), блр. діал. *кулэшня* 'хлівчик для дров' (ДСБр. 116), рос. діал. *ковишень* 'шматок чого-небудь' (Селигер 3, 55).

***Кы́тъ**: укр. *Келет* (ТСК 368), *Колот* (КПУ Черк. 7, 86), рос. *Колетов* (КПУ Дон. 3, 223), *Колотов* — сучасне прізвище, пол. *Kułot* (SN V, 413) ~ укр. *Колт* (ЖПТ), пол. *Kiełt*, *Kolt*, *Kołt* (SN IV, 591; SN V, 79, 91).

***Кы́тъкъ**: д.-руськ. *Коулотъка* — антропонім у новгородській берестяній грамоті № 105, датованій XII ст. [*кѣ Коулотъкъ*] (Зализняк 627) ~ ст.-рос. *Колткова* — назва пустища у колишньому Московському пов. (АСЭИ 2, 648), рос. *Колтков* (ЖПТ), укр. *Колтко* (Панцьо 107), пол. *Koltek* (SN V, 79);

~ рос. діал. *калы́тка* 'мішочок для грошей' ~ *калѣ* 'різно-вид гаманця, який підвішувався до пояса' (СРНГ 12, 365; 13, 7).

***Кы́тыга**: ст.-рос. Тихонко *Колотыгинъ*, 1679 р. (Тупиков 581).

***Кы́ванъ**: укр. *Калаван* (КПУ Харк. 2, 341).

***Кы́зайъ**: ст.-рос. (похідне) *Колузаво*, 1551—54 рр. — ойконім у колишньому Тверському пов. (ПМТ 287).

***Кы́зъ**: укр. *Кенез* (Радіон 50) < **Кенз* < **Келз* (денталізація плавного), рос. *Колузов* (Новикова 403), *Халезов* (Лет. ЖС 2008, № 40—52, 356) < **Калезов* (спірантизація) ~ *Хальзов* (Лет. ЖС 2008, № 40—52, 357), укр. *Ковза* (КПУ Хм. 7, 149), *Кольз* (Holutiak 211), пол. *Kolz*, *Kołz* (SN V, 80, 95).

***Кы́рба**, ***Кы́рбъ**: укр. *Кареба* (Падалка 205), *Кереб* (КПУ Вол. 1, 340), пол. *Kiryb* (SN IV, 625), *Kierebiński* (SN IV, 595) ~ укр. *Корба* (Панцьо 107), блр. *Корба* (Бірыла 213), хорв. *Korb*, *Korba* (Leksik 314), слвн. *Korb* (ZSSP 285), пол. *Korb*, *Korba* (SN V, 145), чеськ. *Korba* (Beneš 238);

~ рос. діал. *кѳ́риба* = *кирбъ* 'одиниця міри льону' (СГРС 5, 143).

***Кы́рбетъ**: д.-руськ. *Керебет*, 1242 р. — новгородський воєвода (ПСРЛ XXV, 134).

***Кы́рбъко**: укр. *Керебко* (КПУ Терн. 2, 440) ~ слвн. *Korbek* (ZSSP 286).

***Къгсаѣ**: укр. *Киричай* (Глуховцева 1, 321).

***Къгсатьѣ**: укр. *Киричатий* (Горпинич, Бабій 55).

***Къгсь**: укр. *Кереч*, *Кирич* (Глуховцева 1, 319, 322), *Куруч* (Богдан 152), рос. *Киричев* (Глуховцева 1, 322), пол. *Kierycz* (SN IV, 601) ~ пол. *Korcz* (SN V, 147);

~ укр. діал. (похідне) *киричкі* 'овечі загони з пакілків та повсті проти хуртовини' (ЕСУМ 2, 436).

***Кърда**, ***Кърдъ**: укр. *Керод* (КПУ Льв. 3, 104), *Киронда* (СП 175), *Коренда* (Богдан 133), *Коруд* (Горбаль 6, 578), *Куред* (Новикова 454), рос. *Коруд* (КП Коми 368), пол. *Kierod*, *Kieroda* (SN IV, 598) ~ ст.-укр. Лаврушка *Корд*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 174), рос. *Корда* (Лет. ЖС 2006, № 27–39, 93), болг. *Кърда* (Илчев 269), хорв. *Korda* (Leksik 314), пол. *Kierda*, *Kord*, *Korda* (SN IV, 595; SN V, 148), словц. *Korda* (Krištof 272);

~ рос. діал. *кы'род* = *кы'ред* 'стрічка, яка стягує сарафан під грудьми' (Сл. Печоры 1, 371), *курунда* 'в'ялий, лінивий робітник' (СРНГ 16, 150), 'низькоросла людина' (СПГ 1, 455).

***Кърга**, ***Къргъ**: укр. *Кверега* (Богдан 155) < **Керега* (форма з лабіалізованим задньоязиковим), *Куруг* (м. Миколаїв), пол. *Kieroga* (SN IV, 598) ~ укр. *Корг* (КПУ Од. 10, 84), рос. *Корг* (Лет. ЖС 2008, № 34, 250), пол. *Kierga*, *Korga* (SN IV, 596; V, 154), луж. *Korg* (Wenzel II/1, 211);

~ рос. діал. *кѣрега* 'металева смужка для кріплення коси до рукоятки' (СРНГ 13, 185), *корѡг* ч. = *корга* ж. 'велике дерев'яне корито' (Селигер 3, 101), *корѣг* 'кривостовбурний ліс' (СВГ 3, 102).

***Къгхадло**: ст.-рос. Васка *Корыхаловъ*, 1672 р. (Тупиков 592).

***Къгханъ**: ст.-рос. Максим Попов *Корыханов*, XVII ст. (ТК II, 823).

***Къгхъ**: укр. *Курех*, 1721 р. (ДІП II, 130), *Карих* (КПУ Харк. 1, 118), *Каріх* (Падалка 205), *Кірих* (Красовський 80), *Кірух* (Переможці Жит. 1, 477), *Курах* (Богдан 151), ст.-рос. *Корех* Михайлов, 1572 р. (Веселовский 155), рос. *Корых* (КПУ Дон. 5, 176), пол. *Kieroch*, *Kierych*, *Kierzech* (SN IV, 598, 601, 602) ~ рос. *Корхов* (ЖПТ), пол. *Korch* (SN V, 147);

~ укр. діал. *карух* 'шлунок свині начинений любовим м'ясом і засушений' (с. Хутомир Любешівськ. р-ну Вол.; повідомив Костюк М.П.), *карух*, *кірух* 'шлунок тварини', *коріх* 'нижній товстіший кінець віника', *коріх* 'нижня частина снопа' (Арку-

шин 1, 213, 223, 243), рос. діал. *кóрех* ‘риба корюшка [...]’ (Дуров 1929: 74), *кéреха* ‘т. с.’, *кóреха* ‘прізвисько кривоногої людини’ (СРНГ 13, 186; 14, 325), *коры́х* ‘шматок коров’ячого посліду’ (СРНГ 15, 37), *кóрюх* ‘невелика промислова риба’ (Меркурьев 71). Сюди ж ст.-рос. *корех* ‘назва риби’, 1630 р., відносене до запозичень із фінської мови (Шмелев 192).

***Кьꙑкоша**, ***Кьꙑкошь**: укр. *Керекеш* (СКТ 330), ст.-рос. Самсонъ *Керекешка*, XV ст. (НПК I, 114), пол. *Kierekiesza* (SN IV, 595) ~ укр. *Коркоша*, блр. *Коркош* (ЖПТ), пол. *Kierkosz*, *Korkosz* (SN IV, 596; V, 156).

***Кьꙑкъ**: укр. *Керек* (РІ Зак. 1, 366), *Керик*, *Керік* (Радіон 50), пол. *Kierok*, *Kerek* (SN IV, 598) ~ укр. *Корк* (Радіон 55), рос. *Корк* (ЖПТ), пол. *Kork* (SN V, 155);

~ укр. діал. *кúрик* ‘мала на зріст людина’ (ЕСУМ 2, 436), *керек* бот. ‘пеларгонія’ (Бевка 71).

***Кьꙑлахъ**: укр. *Кірілах* (НКП Дн. 484).

***Кьꙑлапъ**: укр. *Каралан* (СП 169) ~ слов’ян. *Корланъ* (Магницький 53).

***Кьꙑлашъ**: укр. *Каралаш* (СП 169), *Кірілаш* (Новикова 397) ~ пол. *Kierłas* (SN IV, 597).

***Кьꙑлъ**: укр. *Корил* (Горпинич, Тимченко 134), пол. *Kieroł* (SN IV, 598) ~ рос. (похідне) *Корлы* — ойконім у Псковській обл., пол. *Korła* (SN V, 156).

***Кьꙑль**: укр. *Кверель* (РУС 183), рос. *Кверель* (САЛ 456) — форми з лабіалізованим задньоязиковим.

***Кьꙑта**: укр. *Карома* (СП 170), *Кору́ма* (Новикова 418) ~ укр. *Корма* (НКП Черніг. 110), рос. *Корма* (Лет. ЖС 2007, № 40–52, 108), пол. *Kierma* (SN IV, 597);

~ рос. діал. *керё́ма* ‘людина з великим животом’ (СРНГ 13, 186), *кором*, *корум*, *кóрым*, *коръм* ‘корм для тварин’ (Малеча 2, 245).

***Кьꙑтапъ**: укр. *Караман* (КПУ Кіров. 8, 504).

***Кьꙑпъ**: укр. *Карен* (Радіон 48), пол. *Kieron* (SN IV, 598) ~ укр. *Корн* (Горпинич 96), болг. *Кѡрна* (Илчев 269), слвн. *Korn* (ZSSP 287), пол. *Kiern*, *Korn* (SN IV, 597; V, 157) ~ рос. діал. *корѣн* ‘ківш’ (НОС 1, 10).

***Кьꙑпъкъ**: рос. *Коры́нков* (КП Твер.) ~ рос. діал. *киринга* ‘великий горщик з широким горлом’ (СРНГ 13, 221) < *киринка* (одзвінчення -к-).

***Къгра, *Къгръ:** укр. *Карена* (КПУ Ник. 3, 376), *Куруп* (КПУ Звитязці Київ. 5, 46), ст.-рос. Олешко *Куран*, 1495–1497 рр. (АСЭИ I, 459), рос. *Каренов*, пол. *Kerer*, *Kierera* (SN IV, 568, 596) ~ хорв. *Korpa* (Leksik 316), пол. *Kierpa*, *Korp*, *Korpa* (SN IV, 598; V, 166), луж. *Korpa* (Wenzel II/1, 212);

~ укр. діал. *ка́ран* ‘хлопець-підліток’ (Сабадош Словник 139), ‘хлопчик-замазура’ (Алмашій 48), рос. діал. *курéна* ‘про мало-рохому людину’ (СРНГ 16, 122).

***Къгрѣка, *Къгрѣко:** ст.-укр. Івашко *Корыпка*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 302), укр. *Каранка* (СП 169), *Керенко* (РІ Хм. 2, 660), *Курупко* (Глуховцева 1, 383), пол. *Kierepka*, *Kieropka* (SN IV, 596, 598) ~ пол. *Kierpka*, *Korpek* (SN IV, 599; V, 166);

~ рос. діал. *керона́к* ‘старовір’ (СРНГ 13, 189).

***Къгруъ:** укр. *Караниш* (СП 169).

***Къгса, *Къгсъ:** укр. *Кереса* (КПУ Черк. 4, 674), *Керас*, *Керус* (Новикова 373), *Кирус* (Глуховцева 1, 321), *Кірус* (РІ Дон. 4, 310), *Курус* (Новикова 454), *Куріс* (Літ. ЖС 2010, № 24, 78), *Корис* (Богдан 135), *Курус* (КПУ Дон. 11, 705), *Кварес* (СКТ 329) < **Карес* (лабіалізація *К-*), ст.-рос. Михайль *Коресъ*, 1629 р. (Пискарев 68), Степанъ *Кырысовъ* (РКЗС 15), Ларька Івановъ с. *Кирусинъ*, 1646 р. (Вятка 34), рос. *Кирос* (БРБ 4/2, 463), *Керусов* (Глуховцева 1, 320), блр. *Керус* (Бірыла 200), пол. *Kieres*, *Kieros*, *Kierus*, *Kierys*, *Keres* (SN IV, 596, 598, 601) ~ укр. *Korpa* (РІ Терн. 1, 443), блр. *Korc* (Бірыла 214), хорв. *Korsa* (Leksik 316), пол. *Kiers*, *Kiersa*, *Kors*, *Korsa* (SN IV, 599; V, 167);

~ рос. діал. *керас* = *кéрос* = *кирсá* ‘високий стрімкий берег, здебільшого зарослий лісом’ (Сл. Печоры 1, 309, 311), *керес* ‘сани’, *корес* ‘ліс, чагарник з кривими деревами, кущами’ (СРНГ 13, 186; 14, 325).

***Къгсикъ:** укр. *Кірисик* (Богдан 121) ~ блр. *Корсіков* (Бірыла 214), рос. (похідне) *Корсики* – ойконім у Смоленській обл.

***Къгстъ:** укр. *Керест* (КПУ Черк. 5, 814) ~ укр. *Корст* (Богдан 135), пол. *Kierst*, *Korst* (SN IV, 599; V, 168).

***Къгсъ:** укр. *Кіресъ* (НКП Дн. 838), *Кірісь* (Новикова 378), *Корусь* (Вол.), *Курусъ* (Новикова 457), блр. *Куриць* (СБГТ 253), рос. *Курысь* (СКТ 426), пол. *Kieryś* (SN IV, 601) ~ пол. *Kierś* (SN IV, 600).

***Кърѣша**, ***Кърѣшъ**: укр. *Kieresz*, 1769 р. (ККС 298), *Кареш* (РУС 178), *Керуш* (ЧЧ 2, 542), *Купиша* (КС Рв. 4, 64), *Кириша* (Рв.), *Кураш* (Богдан 151), рос. *Кереш* (Лет. ЖС 2004, № 14–26, 78), *Куришев* (Новикова 454), пол. *Keresz*, *Kieresz*, *Kierysz* (SN IV, 568, 596, 601) ~ укр. *Корш* (Богдан 134), *Корша* (НКП Київ. 747), рос. *Корш* (ЖПТ), хорв. *Korša* (Leksik 316), пол. *Kiersz*, *Korsz* (SN IV, 599; V, 168);

~ рос. діал. *кореш* ‘невід [...]’ (СРНГ 14, 327), *коры’ш* ‘грудка замерзлої чи засохлої грязюки на дорозі’ (СРНГ 15, 37).

***Кърѣшупъ**: укр. *Киришун* (КПУ Київ. 1, 363).

***Кърѣшка**, ***Кърѣшко**: укр. *Кирошка* (Літ. ГС 2009, № 23, 73), *Коришка* (Богдан 135), *Курышко* (СКТ 426) ~ пол. *Kierszka*, *Korszka* (SN IV, 600; V, 168), словц. *Krško* — сучасне прізвище.

***Кърта**, ***Къртъ**: ст.-рос. (похідне) *Керетова*, XVI ст. — гідронім у Новгородській землі (НПК VI, 252), пол. *Kiereta*, *Kierot* (SN IV, 596, 598) ~ ст.-укр. Федко *Корта*, 1552 р. (Тупиков 200), укр. *Корт* (КПУ Зап. 3, 491), рос. *Корт* (Лет. ЖС 2007, № 40–52, 110), хорв. *Kort* (Leksik 316), словн. *Kort* (ZSSP 288), пол. *Kiert*, *Kierta*, *Kort*, *Korta* (SN IV, 600; V, 169), чеськ. *Korta* (ЧП);

~ рос. діал. *керета* ‘могила’ (СРНГ 13, 186).

***Кървічъ**: пол. *Kierewicz* (SN IV, 596) ~ пол. *Kierwicz*, *Korwicz* (SN IV, 601; V, 171).

***Кърза**, ***Кързъ**, ***Кързъ**: укр. *Кариза* (Новикова 360), *Керез* (КПУ Черк. 4, 462), *Керезь* (РІ Він. 3, 133), *Куреза* (Літ. ЖС 2008, № 7, 77), *Киризюк* (Редько 4, 887), *Куроз* (Черк.), *Куруз* (КПУ Він. 5, 20), *Кіронза* (Богдан 121) — форма з інфіксацією, блр. *Кераз* (Бірыла 200) ~ укр. *Корза* (Богдан 135), блр. *Корза* (ЖПТ), рос. *Корза* (Superanskaja 10), хорв. *Korza* (Leksik 316).

***Кързъникъ**: пол. *Kiereznik* (SN IV, 596) ~ рос. *Корзников* (ЖПТ), пол. *Kierzniakiewicz* (SN IV, 602).

***Кърѣжъ**: укр. *Кережан* (Чучка 258).

***Кърѣжъ**: укр. *Кережук* (ТД Дрогобич 201), *Курож* (Богдан 152), рос. *Кережков* (КПУ Доп. 11, 545) ~ ст.-укр. Михайло *Коржъ*, 1649 р. (Реєстр 261), укр. *Корж* (СКТ 376), рос. *Корж* (ЖПТ), блр. *Корж* (Бірыла 214), пол. *Korż* (SN V, 177);

~ рос. діал. *керѣжа* ‘пузатий; ненажера’ (СРНГ 13, 186), *керѣжа* ‘сани у вигляді човна з одним широким полозом’ (Меркурьев 64).

***Мыга**: рос. Никита Михайловъ с. *Мологинъ*, 1717 р. (Углич 19).

***Мылапъ**: укр. *Молованик* (СП 240) ~ рос. *Молванов* (ЖПТ);

***Мыгхъ**: рос. *Мурох* (Лет. ЖС 2009, № 24, 147) ~ ст.-рос. Ивашко *Морхъ*, 1495 р. (Тупиков 257), луж. *Morcha* (Zběrka 44).

***Мыгтуга**: рос. *Марамыгин* (Лет. ЖС 2009, № 5, 146).

***Обкыгъько**: укр. *Окерешко* (м. Рівне).

***Обстырь**: ст.-рос. *Остолоп*, 1576 р. (Веселовский 234), Михайль *Остолоповъ*, 1628 р. (Сторожев I, 309), Борисъ *Остолоповъ*, 1700 р. (ГКН 85), рос. *Остолопов* (ЖПТ).

***Объгъдъ**: укр. *Ожеред* (КПУ Харк. 5, 211).

***Рысь**: пол. *Polecz* (SN VII, 458).

***Рыськь**: пол. *Poleczek* (SN VII, 458) ~ рос. *Полчков* (ЖПТ).

***Рыгуъ**: рос. *Полыгуева* ж. (Лет. ГС 2006, № 20, 27) ~ рос. *Полгуи* (ЖПТ).

***Рыха**, ***Рыхъ**, ***Рыхо**: ст.-укр. Stanislaw *Pilich*, XVI ст. (Жерела III, 239), Федор *Пелехъ*, 1649 р. (Реестр 220), укр. *Пелах* (КПУ Ник. 5, 343), *Пелех*, *Пелих* (СП 269), *Пеліх* (НКП Дн. 52), *Пелох* (ЗЧ 277), *Пелюх* (Богдан 219), *Пілах* (Новикова 646), *Поліх* (Літ. ГС 2005, № 4, 59), *Полех*, *Полух* (Новикова 662, 666), *Полеха* (КС Сум. 1, 613), *Поліха*, *Поліхо* (Богдан 229), *Пулеха* (НКП Полт. 448), ст.-рос. *Пелех* Иван Кузьмич Александров, XVI ст. (Веселовский 241), рос. *Палехов* (Новикова 617), *Пелихов* (САЛ 559), *Полех* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 204), хорв. *Pelech* (Leksik 493), пол. *Pełech*, *Pełecha* (SN VII, 262), *Pelich*, *Pielech*, *Pielecha*, *Pielich*, *Pielicha*, *Pilich*, *Piełach* (SN VII, 260, 316–318, 352), *Polech*, *Policha*, *Policho* (SN VII, 458, 461), *Pelech*, *Pelecha*, *Peloch*. *Peluch* (SN VII, 260–262), чеськ. *Pelech*, *Pilich* (ЧП), слов. *Pelech* (Дуйчак 195) ~ ст.-укр. Иванъ *Повхъ*, 1649 р. (Реестр 250), укр. *Повх* (Новикова 654), рос. *Полхов* (КПУ Луг. 13, 276), блр. *Поўх* (Бірыла 330), пол. *Pielch*, *Polch*, *Połch* (SN VII, 318, 458, 469), луж. *Połch* (Wenzel II/2, 66);

~ укр. діал. *пелех* 'плаун булавовидний, *Lycopodium clavatum* L.' (Омельковець 64), 'дріб'язок': *розбітись в пелех* 'розбитися на маленькі шматочки' (Лисенко 155).

***Рыхаць**: укр. *Пелехац*, *Пилихац*, *Піліхац* (СП 269, 272, 275), пол. *Pelechacz*, *Pełechacz* (SN VII, 260, 262);

~ укр. діал. *пелехач* 'оброслий густим волоссям' (Піпаш, Галас 134).

***Рѣхадло**: пол. *Polichało* (SN VII, 461).

***Рѣхажь**: укр. *Пелехай* (Горпинич, Тимченко 212).

***Рѣхань**: укр. *Пелехан* (НКП Зап. 4, 464), пол. *Pełechan* (SN VII, 262) ~ рос. *Полханов* (ЖПТ), пол. *Połchanow* (SN VII, 469).

***Рѣхарь**: пол. *Pełecharz* (SN VII, 262).

***Рѣхатърь**: ст.-укр. Васил *Пелехатъи*, 1649 р. (Реєстр 258), укр. *Пелехатий* (СП 269), пол. *Pełechaty*, *Pełechaty*, *Pilichaty*, *Pielechaty*, *Pielichaty* (SN VII, 260, 263, 316, 318, 352);

~ укр. діал. *пелехатий* 'волохатий' (Піпаш, Галас 134), 'чубатий, розпатланий' (Вашенко 1, 72), *пилихатий* 'собака з довгою шерстю' (Аркушин 2, 44), 'скудовчений, з розтріпаним довгим волоссям' (Мельничук 88).

***Рѣшакъ**: укр. *Пелешак* (Богдан 219), пол. *Pełeszak*, *Peleszak*, *Peliszak*, *Pieliszak* (SN VII, 260, 263, 281, 316) ~ укр. *Польшак* (РУС 333), рос. *Польшаков* (ИПЧ 3, 37), слвн. *Polšak* (ZSSP 471).

***Рѣшикъ**: укр. *Пелешик* (Панцьо 96) ~ ст.-рос. *Фирсь Полишковъ*, 1641 р. (Тупиков 702), пол. *Pieleszyk*, *Połszyk* (SN VII, 316, 472).

***Рѣшитъ**: укр. *Пелешитик* (Богдан 219).

***Рѣшь**: укр. *Пелеш* (Панцьо 114), рос. *Полешов* (Новикова 662), хорв. *Peleš* (Leksik 493), пол. *Pelesz*, *Pielesz*, *Polisz*, *Polesz*, *Pełesz* (SN VII, 260, 263, 316, 461, 463), чеськ. *Peliš*, *Piliš* (ЧП), слвц. *Peleš* (Дуйчак 195) ~ рос. *Повша* (АУИФ 44), слвн. *Polš* (ZSSP 471), пол. *Połsz* (SN VII, 472).

***Рѣшька**, ***Рѣшько**, ***Рѣшькъ**: укр. *Пелешок*, *Пелешко*, *Пелішко*, *Полішко* (Богдан 219, 229), *Полешко* (ЧЧ 2, 453), ст.-рос. (похідне) *Пелешкино*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК VI, 401), пол. *Pełeszek*, *Peleszek*, *Peliszek*, *Peluszek*, *Pieleszek*, *Pieleszko*, *Poliszek* (SN VII, 261–263, 316, 463), чеськ. *Pelešek* (ЧП) ~ ст.-укр. Васко *Полишокъ*, 1649 р. (Реєстр 408), рос. *Полишков* (ЖПТ), слвн. *Polšek*, *Povšek* (ZSSP 471, 477), пол. *Polszek* (SN VII, 466).

***Рѣръшь**: укр. *Паруш* (КПУ Ник. 13, 416) ~ пол. *Porsz* (SN VII, 495).

***Скълдь**: пол. *Skotud* ~ *Skołd* (SN VII, 456, 457).

***Скълрь**: ст.-рос. (похідне) *Сколеново*, 1526–1527 рр. — ойконім у колишньому Переяславському пов. (АФЗХ 114), рос. *Шкалипов* (Новикова 954), *Скаленов* (ЖПТ).

***Скъльъ**: блр. *Скавыш* (ЖПТ).

***Skьlta, *Skьltъ:** укр. *Сколота* (ПСС 3, 565), *Скалет* (ЖПТ), рос. *Сколотов* (Новикова 765). Сюди ж етнонім *сколоти*, який виводять із **сколти* (як результат другого повноголосся) (Казлова III, 106). За Геродотом, вони називалися *сколотами* від імені їхнього царя (Геродот 181) ~ пол. *Skołt* (SN VII, 457);

~ рос. діал. *скелѣт* 'навіс для сіна з решітчастими стінами' (СРНГ 37, 408), *сколѣт* 'палиця для збивання шишок з кедрa' (СРНГ 38, 54).

***Skьlvapъ:** укр. *Школован* (Новикова 955).

***Skьrda, *Skьrdъ:** укр. *Шкеред, Шкирида* (КПУ Київ. 7, 251, 255), рос. *Скуридин* (КПУ Зап. 14, 375), *Скурыдина* (Лет. ЖС 2008, № 45, 225) ~ пол. *Skierda, Skorda* (SN VIII, 460, 477);

~ укр. діал. *скередá* = *скерда* бот. 'Сrepis L.' (ЕСУМ 5, 270 — «неясне»), *шкириндá* 'стара сварлива жінка' (ЕСУМ 6, 431) — форма з інфіксацією, рос. діал. *скиредá* 'скирта' (СРНГ 38, 8).

***Skьgra, *Skьгръ:** укр. *Скорина* (Кіров.), *Шкуруп* (КПУ м. Київ 3, 663), рос. *Скорыпина* (Лет. ЖС 2009, № 52, 145) ~ пол. *Skorpa* (SN VIII, 462), чеськ. *Škorpa* (Beneš 287);

~ укр. діал. *шкарѣна* 'старе, стоптане, порване взуття' (Добролюба 2010: 401).

***Skьrsъ:** укр. *Шкирис* (Горпинич 293), рос. (похідне) *Скари-сого* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN VIII, 300).

***Stьlba, *Stьlbъ:** укр. *Столуб* (Горпинич 273), слов'ян. Максимъ *Столыба* (Спрогис ПАУ 149) ~ рос. *Столба, Столбов* (ЖПТ);

~ рос. діал. *столѣб, -лба* 'стовп' (Опыт 216), 'обрубок дерева' (СРГК 6, 346).

***Stьlbъкъ:** рос. *Столбков* (Горпинич 110), блр. *Столбков* (ЖПТ) ~ рос. *Столбова* ж. (ЖПТ).

***Stьlpa, *Stьлръ:** ст.-укр. Аньдрѣй *Столпѣнко*, 1649 р. (Реєстр 439), укр. *Штолопа* (КПУ Він. 6, 238), (похідне) *Стуленівка* — ойконім у Харківській обл., ст.-рос. *Столпыа*, 1425 р., Артемий *Столпыин*, 1541 р. (Веселовский 301), рос. *Столупин* (ЖПТ), *Столупа* — прізвисько скупкої людини (Вальтер, Мокиєнко 520), (похідні) *Столупово, Столупино, Столопино* — ойконіми на Новгородщині (НПК II, 310; IV, 404; VI, 457);

~ блр. діал. *сталѣп* 'стовп', *стѣлап* 'остолоп' (ЭСБМ 12, 284, 306).

***Стърпка**: пол. *Stołyпка* (SN IX, 85);

~ блр. діал. *сталапо́к* 'стовп' (ЭСБМ 12, 284).

***Стърпнь**: ст.-рос. (похідне) *Столопнево*, XVI ст. — назва починка в Новгородській землі (НПК VI, 344).

***Сълба**, ***Сълбъ**: укр. *Шулеба* (Горпинич 106), блр. *Солуб* (Бірыла 387) ~ укр. *Совба* (КПУ Харк. 13, 513), ст.-рос. Вахрамей *Шолба* (АСЭИ I, № 478).

***Сълбайъ**: укр. *Солобай* (СОД 25), *Салабай* (КПУ Хм. 8, 671), *Шалабай* (Н КП Зап. 135), рос. *Шалабаев* (Новикова 932), пол. *Sołobaj* (SN VIII, 568) ~ укр. Овтух *Солбай*, 1756 р. (АК 5, 90).

***Сълбанъ**: укр. *Солобан* (Богдан 282), рос. *Шалабанов* (Новикова 932) ~ рос. *Солбанова* ж. (Горпинич 337).

***Сълбота**, ***Сълботъ**: укр. *Салабута* (ЧЧ 2, 467), рос. *Солобутов* (Новикова 779), *Солобутин* (Память 2, 196) ~ пол. *Sołbut* (SN VIII, 567).

***Сълдъ**: рос. *Шульд* (ЖПТ) ~ пол. *Sołda* (SN VIII, 567).

***Сълга**, ***Сългъ**: укр. *Шулега* (СП 403), ст.-рос. *Солога*, 1330 р. (Тупиков 367), рос. *Шулегин* (КП Твер.), *Шелегов* (Новикова 943) ~ рос. *Совга* (Лет. ЖС 2001, № 14–26, 182), пол. *Solga*, *Sołga* (SN VIII, 565, 568);

~ рос. діал. *суле́га* 'неакуратна жінка', 'некрасива жінка' (СРНГ 42, 219), *шуле́га* 'руків'я сохи' (ССГ 1, 159).

***Сългайъ**: укр. *Шалагай* (Новикова 932), рос. *Сологаев* (Лет. ЖС 2008, № 48, 259), пол. *Sołygaj* (SN IX, 572) ~ ст.-пол. *Solhay*, 1425 р. (SSNO V, 146), пол. *Solhaj* (SN VIII, 568).

***Сълганъ**: рос. *Шелиганов* (Новикова 944) ~ укр. *Солган* (м. Любомль Вол.), рос. *Солганов* (КПУ Од. 10, 229), пол. *Sołgan* (SN VIII, 568);

~ рос. діал. *шалы́ган* 'нечиста сила, чорт' (СВГ 12, 63).

***Сългънь**: укр. *Силигень* (Богдан 297).

***Сълха**, ***Сълхъ**: укр. *Солох*, *Шелех*, *Шолох* (Новикова 780, 943, 961), *Шолух* (Н КП Луг. 377), *Салех* (Літ. АД 2006, № 2, 157), ст.-рос. *Солох*, XV ст. (Веселовский 296), рос. *Шелихов*, *Шелохов*, *Шолохов* (Новикова 944, 961), *Шелохово* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Списки Яросл. 378), пол. *Solich*, *Szelich*, *Sołoch*, *Sołocha* (SN VIII, 565; IX, 265, 568) ~ рос. *Солхин* (КПУ Херс. 7, 441), *Шовхов* (КПУ Полт. 2, 391);

~ рос. діал. *солóха* 'слабкодуха неуважна людина' (Ткаченко 192).

***Сы́ма**, ***Сы́мъ**: укр. *Сулема*, *Шалом*, рос. *Шаломов*, *Шалумов* (Новикова 802, 932), пол. *Szulem* (SN IX, 361) ~ рос. *Солмин* (ЖПТ).

***Сы́майъ**: укр. *Шаламай* (Новикова 932), ст.-рос. Васюк Яковлев сын *Саламай*, 1514 р. (АСМ 1479–1571 гг.: 26) ~ укр. *Солмай* (Чучка 527).

***Сы́манъ**: укр. *Селеман* (Богдан 257).

***Сы́ра**, ***Сы́ръ**, ***Сы́ро**: укр. *Шалеп*, *Шалюпа*, *Шулепа*, *Шулипа*, *Шуляпа* (Новикова 932, 933, 967), *Шулип* — прізвисько (Негрнич 201), *Шелепю* (Богдан 263), *Шалюпа* (ЖПТ), ст.-рос. Пятунька Игнат'єв сын *Шулепов*, 1623 р. (Полякова 267), рос. *Шалупов* (СП 390), *Шелепин* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 288), *Шеляпов*, *Шулепов*, *Шуляпов*, *Шуляпин* (Новикова 943, 944, 967), *Шалупин* (Ряз. КП 1, 51), пол. *Sołor*, *Sołora*, *Sołur*, *Sołura*, *Szulepa* (SN IX, 361, 569, 577) ~ рос. *Солп* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 241), *Солпин* (ЖПТ), пол. *Sołpa* (SN VIII, 566);

~ рос. діал. *шолóп* 'карстова тріщина в землі' (Мосеев 78), *ше́леп* 'невеликий ліс, гайок' (НОС 12, 86).

***Сы́ръкъ**: укр. *Шалипок* (КПУ Зап. 3, 591).

***Сы́рупъ**: ст.-рос. Федька Семенов сын *Шелопынин*, 1647 р. (Полякова 259).

***Сы́ръсь**: укр. *Шелупець* (ЧЧ 2, 589).

***Сы́са**, ***Сы́съ**: укр. *Солосенко*, рос. *Солосін* (Новикова 781) ~ пол. *Sołsa* (SN VIII, 570).

***Сы́сь**: укр. *Селеш* (Богдан 257), рос. (похідне) *Шелошево* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Списки Яросл. 378).

***Сы́сько**: укр. *Селешко* (Богдан 257), блр. *Солышко* (СБГТ 355).

***Сы́тъ**: рос. *Солотов* (ЖПТ).

***Сы́зька**, ***Сы́зько**: укр. *Шулежко* (Новикова 967), ст.-рос. Юря Кондратев сын *Сулєжскін*, 1631 р. (ПЮН ОК 276).

***Сы́ва**, ***Сы́въ**: ст.-укр. *Шелевенко*, 1654 р. (Тупиков 836).

***Сы́гбанъ**: укр. *Шарабан* — прізвисько (СППЗ 3, 292) ~ укр. *Сорбан* (Радіон 121).

***Сы́гбунъ**: укр. *Сарабун* (Терн.).

***Сы́рда**, ***Сы́ръдъ**: ст.-укр. Аньдр'їй *Сору́да*, 1649 р. (Реєстр 336), укр. *Широ́да* (Богдан 272), *Шаранда* (КПУ Ув. Дон. 6, 676) < **Сара-*

да (інфіксація), пол. *Szarad* (SN IX, 224) ~ ст.-укр. Грышко *Сорьденко*, 1649 р. (Реєстр 198).

***Сърдакъ**: укр. *Шарандак* (Мик.).

***Сърха**: ст.-рос. Якуш *Шоруха*, 1553 р. (АСМ 1479–1571 гг.: 116) ~ пол. *Sierch* (SN VIII, 406), чеськ. *Srch* (ЧП).

***Сърхадло**: рос. *Ширихалов* (м. Черкаси).

***Сърханъ**: укр. *Сорухан* (КПУ Зап. 21, 387), *Сурухан* (НКП Черк. 1, 351), *Сорохан* (Чернів.) ~ пол. *Sierchan* (SN VIII, 406).

***Съркадло**: ст.-рос. Афонасей Григор(ъ)євъ с(ы)нъ *Шорыкалов*, 1687 р. (Парфенова 429).

***Сърмакъ**: укр. *Сиримак*, *Сірімак* (СП 321, 323) ~ рос. діал. *Сормаков* (Лет. ЖС 2008, № 46, 235).

***Сърга**, ***Съргъ**: укр. *Шарип* (ХГКП 253), *Шерепа* (СП 394), *Ширепа*, *Шурепа* (Богдан 270, 353), *Шорепа* (Він.), *Шурипа* (РІ Хм. 2, 571), *Сурупа* (РІ Дн. 2, 903), блр. *Шорон* (ТС Мозырь 191), *Шарэпа*, *Шоран* (Бірыла 469, 479), ст.-рос. Василей Ярофеев сын *Шаран* (АСМ 1479–1571 рр.: 70), рос. *Шарыповъ*, 1766 р. (Сб. РИО 123, 214), *Саран* (Лет. ЖС 2008, № 42, 232), *Соропов* (ИС 23), *Сурунов* (КП Твер.), пол. *Szarapa* (SN IX, 225) ~ рос. (похідне) *Сорново* — ойконім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN VIII, 452);

~ укр. діал. *шарéпа* 'невміла людина' (Глуховцева 225), рос. діал. *суроп* 'пряник' (СВГ 10, 160), *сáрып* 'різновид хвороби корів' (Малеча 4, 25).

***Съргаъ**: пол. *Szarapaj* (SN IX, 225).

***Съргапъ**: ст.-рос. *Широпан* (ГРМ 370) < **Сыропан* < **Сърпан*; ~ рос. діал. *шаропáн* 'ледар, нероба' (СВГ 12, 74).

***Сърпаты(ъ)**: пол. *Szarapata* (SN IX, 225).

***Сърпісь**: укр. *Шарупич* (НКП Київ. 37), рос. *Шарупич* (КЛ 2007, № 1–13, 239).

***Сърька**: укр. *Шаранка* (НКП Полт. 476).

***Съргрьсь**: рос. (похідне) *Соропцево* — ойконім у колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN VIII, 106).

***Съргъ**: укр. *Зерес* (КПУ Дон. 7, 49) < **Серес*.

***Съргасъ**: укр. *Саравас* (НКП Дон. 2, 575) ~ укр. *Соврас* (Жит.) < **Сорвас* (метатеза), рос. *Соврасова* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN VIII, 410).

***Щьльбѣта**: рос. *Щелобутин* (Памяць Лоеўск. 420).

***ŠŸыхъ**: рос. *Щелехов* (Новикова 972).

***ŠŸыкъ**: укр. *Шолок* (КПУ Харк. 15, 36), ст.-рос. Гридя *Шолок*, XV ст. (Веселовский 378), Степан *Шолок*, XVI ст. (ВХК 80–90 гг.: I, 12), Михайлов *Шолоковъ*, 1645 р. (Акты ПД II/1, 419), рос. *Шолоков* (Новикова 975) ~ рос. *Щелков* (ЖПТ), пол. *Szczetkow* (SN IX, 240).

***ŠŸытъ**: ст.-рос. Федоръ *Щеломовъ*, XVII ст. (ОАСУ 526).

***ŠŸыра**, ***ŠŸыръ**: укр. *Щелупа* (ЖПТ), *Щолупа*, *Щулипенко* (Новикова 975), ст.-блр. (похідне) *Sczulerowka*, XVI ст. — мікротопонім (ПКПКС 331), ст.-рос. Михаил Семенович *Щулеп* Мосальский, 1500 р. (Веселовский 378), Василій *Щулеповъ*, 1527 р. (Свирилин 117), Степан *Щелепин*, 1595 р. (Веселовский 376), *Щулепова*, XVI ст. — назва пустища в колишньому Тульському пов. (ПКМГ I/2, 1192), рос. *Щулепов* (ЖПТ), (похідне) *Щелепино* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN X, 390) ~ рос. (похідні) *Щелово* / *Щолпово* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN X, 392, 405), *Щелпина* — назва поселення в колишній Московській губ. (Кусов I, 394).

***ŠŸыраѣ**: рос. Никифоръ Васильевъ с. *Шолыпаевъ*, 1762 р. (ПЗН 157).

***ŠŸыріха**: ст.-рос. Мартьянко *Щелупихин*, 1629 р. (КВ 293).

***ŠŸыръ**: рос. *Щурепов* (PI Хм. 1, 552).

***Тыба**, ***Тыбо**, ***Тыбъ**: укр. Клим *Тулиб*, 1732 р. (ПМП 1732: 68), *Телеба* (Памяць Лоеўск. 320), *Толуб* (РУС 420), *Тулуб* (ПІ 4/3, 341), *Талаба* (СП 341), ст.-рос. Івашко *Тылибо*, 1500 р. (Тупиков 406), рос. *Талебин*, *Талибин*, *Талыбин* (ЖПТ), *Талубов*, *Тулубов* (Новикова 810, 843), *Толобов* (КП Твер.), *Толуб*, *Толубов* (ЖПТ), (похідне) *Телебино* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IX, 38), пол. *Tołub* (SN IX, 548), східнослов'ян. *Телеба* (Рамієс 2, 548) ~ ст.-укр. *Товба*, 1673 р. (Акты ЮЗР XI, 220), укр. *Товба* (КПУ Київ. 7, 96), рос. *Толба* (ЖПТ), *Товб* (САЛ 639), блр. *Тоўба* (Бірыла 412);

~ укр. *толоб* = *кадіб* (Грінченко 4, 272).

***Тыбаѣ**: ст.-рос. (похідне) *Тулубаев* двор, 1577/78 рр. — мікротопонім (ГРМ 52), *Телебаевъ* Семень, 1647 р. (ОДМ XII, 43), Іев *Толубаев*, 1668 р. (ОАРП 514), *Тулабаевъ*, XVII ст. (МИВ 2, 250), рос. *Телебаев* (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 173), *Толубаев* (РУС 420), *Тулубаев* (Лет. ЖС 2009, № 51, 153), *Талубаев*, *Тулабаев* (Новикова

810, 842), *Толомбаев* (КП Твер.) — форма з епентезою, (похідне) *Толубаевка* — мікротопонім (Ковалев 363), блр. *Толобаев* (ЖПТ) ~ рос. *Толбаев* (ЖПТ).

***Тылапъ**: укр. *Телебан* (Панцьо 120) ~ рос. *Толбанов* (ЖПТ).

***Тыбухъ**: рос. *Телебухов* (ЖПТ), пол. *Telebuch* (SN IX, 511) ~ рос. *Тельбухов*, *Толбухин* (ЖПТ);
~ укр. діал. *телѣбух* 'нутрощі тварини' (Аркушин 2, 194).

***Тыбуѣъ**: рос. (похідне) *Телебуевская* — ойконім у колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN IX, 38).

***Тыбука**, ***Тыбукъ**: ст.-рос. (похідне) *Телебуково*, XVII ст. — назва пустища (ПКУ 613), рос. *Телебукин* (ЖПТ), (похідне) *Телебукино* — ойконім у колишній Рязанській губ. (Vasmer RGN IX, 38).

***Тыбъко**: укр. *Толубко* (КПУ Полт. 1, 385), *Талабко* (Новикова 809), блр. *Талибко* (м. Мінськ) ~ укр. *Толбко* (КПУ Жит. 10, 460).

***Тыбъсь**: укр. *Толубець* (ПІ 4/3, 328), *Тулубець* (РІ Дн. 2, 944), рос. *Тулубец* (КП Алтай 2, 13), *Тылебцов*, *Тылибцев* (ЖПТ) ~ укр. діал. *тулубѣц* 'жакет' (Шило 257).

***Тыбъѣъ**: рос. *Телебей* (КПУ Ник. 3, 563).

***Тыѣъ**: пол. *Tołocz* (SN IX, 548) ~ рос. *Толчев* (Новикова 832), пол. *Tołcz* (SN IX, 547).

***Тыгапъ**, ***Тыгапъ**: укр. *Талоган* (Новикова 810), *Телегань* (РІ Черк. 151) ~ рос. *Толган* (АУЛ 2, 939).

***Тыгонъ**: ст.-блр. (похідне) *Тулеговичи*, 1506 р. — ойконім у колишньому Мозирському пов. (LM № 6, 65).

***Тыгъ**: укр. *Толіг* (Горпинич, Тимченко 275), рос. (похідне) *Тулегово* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 208) ~ укр. *Толга* (КПУ Ув. Дон. 2, 498), пол. *Tolg* (SN IX, 546).

***Тыха**, ***Тыхъ**: укр. *Талах*, *Теліх* (Новикова 810, 818), *Телех* (Панцьо 120), *Теліх* (Горпинич 292), *Телух* (КПУ Сум. 10, 466), *Толох* (Льв.), рос. *Телех* (Лет. ЖС 2004, № 1—13, 173), *Толуха* (ЖПТ), (похідне) *Телихово* — ойконім у колишній Тамбовській губ. (Vasmer RGN IX, 42), блр. *Толах* (Бірыла 412), пол. *Telich*, *Telicha*, *Tełech*, *Telech* (SN IX, 511, 513, 514).

***Тыкъ**: укр. *Толок* (Луг.).

***Тыма**, ***Тымъ**: укр. *Телемчук* (СП 343), рос. *Телемин* (ЖПТ), *Толѡма* — прізвище (Герасимов 88) ~ укр. *Товма* (Новикова 829), ст.-рос. Михалка Григорьев *Толма*, XVI ст. (ПКОП 253), чеськ. *Tolma* (Beneš 106);

~ рос. діал. *то́лом* 'товста лозина' (Сл. Оби 3, 184), 'натовп' (СРНГ 44, 203).

***Тымакъ**: рос. *Телемаков* (ЖПТ).

***Тымапъ**: укр. *Тулуман* (РІ Черк. 7, 165), рос. *Толоманов* (КП Твер.) ~ укр. *Товман* (КПУ Полт. 4, 486).

***Тымасъ**: рос. *Толомасов* (ЖПТ) ~ *Толмасов* (ЖПТ).

***Тытъко**: укр. *Телемко* (РІ Хм. 2, 777).

***Тыра**, ***Тыръ**: укр. *Телеп* (Новикова 817), *Телепа* (Красовський 148), *Телип* (КПУ Льв. 3, 478), *Тилип* (Горпинич, Корнієнко 229), *Толоп* (КПУ Зап. 21, 415), *Тюлюпа* (КПУ Зап. 3, 575), *Тюлюпа* (КПУ Дн. 5, 568), *Тулул* (ТДЩ 153), *Тюлюпа* (КПУ Ник. 8, 394), *Тюлюпа* (Горпинич 381), ст.-блр. *Телепа*, 1541 р. (Усціновіч 1975: 145), *Телепъ* Івановичъ, XVI ст. (АВК XVII, 206), ст.-рос. (похідне) *Толопово*, XV ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК I, 684), рос. *Талапов*, *Талапин*, *Талона*, *Талыпин*, *Талыпова* ж. (ЖПТ), *Телепов*, *Тулунов* (Новикова 818, 843), *Тилип* (ЖПТ), *Толопин* (КП Твер.), (похідні) *Телепино* (3), *Тилипина*, *Телепово*, *Телеповская*, *Толупов* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 40, 84, 130), пол. *Телер*, *Телера*, *Telip*, *Teŕer*, *Toŕur* (SN IX, 512–514, 548) ~ ст.-укр. Іванъ *Товъна*, 1649 р. (Реєстр 455), укр. *Толп*, *Толпа* (Новикова 831), рос. *Талпа* (ЖПТ), пол. *Tolpa*, *Toŕpa* (SN IX, 547, 548);

~ рос. діал. *то́лоп* 'стежка', *толопá* 'звіряча стежка' (СРГС 5, 63).

***Тыраѣ**: укр. *Телепач* (Красовський 148) ~ ст.-рос. Семень Петровъ *Остѣвъ-Толпачевъ*, 1594 р (Смирнов ОУ 206).

***Тырајъ**: рос. *Талапаев* (ЖПТ) ~ рос. *Толпаев* (Лет. ЖС 2004, № 38, 147), слов'ян. *Толпай* (Магницький 25);

~ рос. діал. *телепáй* 'товста незграбна людина' (СРНГ 44, 5).

***Тырапъ**: рос. *Телепанов*, *Тилипанов*, *Тулупанов* (ЖПТ) ~ укр. *Толпан* (КПУ Од. 1, 786), рос. (похідне) *Толпаново* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Списки Волог. 510);

~ рос. діал. *телепáн* 'карапуз' (СРНГ 44, 5).

***Тырега**: рос. *Телепегин* (ЖПТ) ~ *Толпегин* (ЖПТ);

~ рос. діал. *телепéга* 'товста, незграбна людина' (СРНГ 44, 6).

***Тырехъ**: укр. Семен *Телепех*, 1718 р. (ПМП 1718: 153).

***Тырѣйъ**: рос. *Тулупеев* (ЖПТ), (похідне) *Телепеева* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN IX, 40).

***Тълpidlo**: укр. *Толопило* (Новикова 831), рос. *Толопило* (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 176), *Тилипалова ж.* (ЖПТ), пол. *Tołoripłto* (SN IX, 548).

Тълrugъ** (Тълrоgъ**): рос. (похідне) *Телепугово* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 40).

***Тълръка**, ***Тълръко**: укр. *Толонко* (Горбаль 5, 378), *Теленко* (Красовський 148), *Телипко* (Новикова 818), *Тилипко* (КПУ Ув. Дон. 19, 361), *Тулупка* (СП 354), рос. *Теленко* (ЖПТ), *Тулупкина ж.* (ЖПТ), (похідне) *Теленково* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 40), пол. *Telepka*, *Telepko* (SN IX, 512), *Tołorka* (SN IX, 548);

~ укр. діал. *теленка* 'вигадка, пуста бесіда, небилиця' (Пиртей 2001: 384), рос. діал. *телѣнки* 'дошані санки без полозів' ~ *тѣльна*, *тѣльны* 'два полози, скріплені дошкою, які використовуються для катання з гір' (Куликовский 118).

***Тълръѣа**: рос. (похідне) *Телепшино* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN IX, 40).

***Тълрънь**: укр. *Телепень* (КС Черк. 1, 95), ст.-рос. *Иванъ Целепень*, 1698 р. [«отъ Ивана Целепня» (ИЮМ XII, 11)], (похідне) *Телепнева Гора*, XVI ст. — топонім у Новгородській землі (НПК V, 498), рос. *Телепнев* (ЖПТ), (похідні) *Телепнева*, *Телепневка*, *Телепнево* (6) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 40), блр. *Целепень*, *Целяпнѣў* (Бірыла 437), (похідне) *Телепни* — назва поселення в колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN IX, 40) ~ блр. *Товпенец* (КПУ Ув. Дон. 5, 376);

~ рос. діал. *тѣлепень* 'велика товста людина' (Меркурьев 157), блр. діал. *толапень* 'дурень' (МАСМ 96).

***Тълсъ**: укр. *Талас* (Богдан 299), *Талис* (Новикова 810).

***Тълѣа**, ***Тълѣъ**: укр. *Талаш* (341), рос. *Талашов* (Новикова 810), *Телеш* (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 173), *Тулушев* (ЖПТ), пол. *Telesz*, *Telesza*, *Telisz*, *Tołysz* (SN IX, 512, 513, 548) ~ укр. *Товша* (КПУ Хм. 1, 155), рос. *Толшин* (ЖПТ), луж. *Tołš* (Zběrka 46).

***Тълтъ**: укр. *Талат* (Новикова 809), *Толотенко* (КПУ Сум. 2, 659) ~ укр. *Товта* (КПУ Пол. 11, 728) *Товт* (РУС 414), блр. *Тоўт* (Бірыла 412).

***Тълvajъ**: рос. Андронъ *Толоваевъ*, 1745 р. (Титов ЛД 176).

***Тълzakъ**: ст.-рос. *Петръ Толузаковъ*, 1662 р. (АЮБ III, 155), рос. *Талузаков*, *Толузаков* (ЖПТ), (похідні) *Толузаково*, *Толузаков-*

ка (3) — ойконіми в колишніх Самарській та Пермській губ. (Vasmer RGN IX, 130) ~ д.-руськ. Ярополк *Толзакович*, 1190 р. — половецький князь (ПСРЛ II, 671).

***Тъгъвъ**: укр. *Торуб* (КПУ Херс. 9, 17).

***Тъгдъ**: укр. *Тарод* (СП 343), пол. *Tarud* (SN IX, 498) ~ слвц. *Torda* (TZ Nitra 59).

***Тъгхъ**: укр. *Таріх* (Редько Словник II, 1037), пол. *Tarech*, *Taroch* (SN IX, 494, 497) ~ рос. *Торхов* (ЖПТ), пол. *Torcha* (SN IX, 563).

***Тъгра**, ***Тъгръ**: укр. *Тарап* (СП 342), *Турена* (Горбаль 6, 1241) ~ слов'ян. *Торпа* (Магницький 86), рос. (похідне) *Торпова* — ойконім у колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN IX, 145).

***Тъграпъ**: рос. *Торупанов* ~ *Торпанов* (ЖПТ).

***Тъгзапъ**: рос. *Таразанов* (Новикова 812).

***Вълбъ**: пол. *Wołub* (SN X, 316) ~ рос. (похідне) *Волбин* (ЖПТ), пол. *Wielb* (SN X, 198).

***Вълбушъ**: ст.-рос. *Алубыш*, 1539/40 рр. (ПМТ 27) < **Валубыш*.

***Вълбъсь**: рос. *Волобцев* (Новикова 165).

***Вълга**, ***Вългъ**: ст.-рос. Сенька прозвище *Волег* Петров сын, 1623 р. (Полякова 52), (похідне) *Илигово*, XV ст. — ойконім у Новгородській землі (НПК II, 806) < **Вилигово* < **Вилгово* < **Вылгово*, рос. *Волегов* (Лет. ЖС 2004, № 1—13, 36), *Вылога* (ЖПТ), *Алегин* (КП Твер.) < **Валегин*, (похідні) *Волегова* (4) — ойконіми в колишній Пермській губ. (Списки Перм. 388), пол. *Wielegowski* (SN X, 199) ~ укр. *Волга* (СКТ 131), ст.-рос. *Волг*, XVI ст. (СПМК 23 — «двор *Волга* стрельца»), укр. *Вольга* (ЖПТ), рос. *Волга* (ЖПТ), ст.-блр. Мац *Волг*, 1528 р. (Перапіс 219), пол. *Wielga*, *Wołga* (SN X, 199, 313);

~ болг. діал. *вѣлог*, *вѣлога* 'долина, низовина' (БЕР 1, 114—115). Див. (Козлова IV, 263).

***Вългапъ**: укр. *Велеган* (Зак.) ~ укр. *Вельган* (СП 69), рос. *Волганов* (КПУ Дон. 11, 240).

***Вългупъ**: укр. *Волігун* (Новикова 165) ~ ст.-укр. Федка *Волгун*, 1654 р. (ПК 1654 р.: 123), рос. *Волгунов* (ЖПТ).

***Вългушъ**: рос. *Волыгушев* (Лет. ЖС 2006, № 14—26, 43) ~ ст.-рос. *Волгуш*, 1586 р. (ДМИМ 1, 162), рос. *Волгушев*, *Вольгушев* (ЖПТ), пол. *Wielgusz* (SN X, 201).

***Вѣхъ**: укр. *Оліх* (Літ. ЖС 2010, № 20, 72) < **Воліх*, ст.-рос. *Волах*, 1545 р. (Веселовский 70), рос. *Вельх* (КПУ Ник. 5, 331), *Волих* (КПО 3, 189), пол. *Wolech* (SN X, 304).

***Вѣлкъ**: укр. *Волік* (Богдан 321), *Олек* (ХГКП 202) < **Волек* ~ пол. *Wielk*, *Wołk* (SN X, 202, 312);

~ рос. діал. *вѣлог* 'вовк' (СРГ Прик. 104).

***Вѣлмъ**: ст.-рос. (похідне) Андрей Борисовъ *Воломской*, XV ст. (НПК II, 121) ~ пол. *Wielma* (SN X, 202);

~ блр. діал. *йілім*, *ілім* 'в'яз' (ЛАБНГ I, 77) та ін. (ЕСУМ 2, 296).

***Вѣра**, ***Вѣръ**: укр. *Велена* (Горпинич 143), ст.-рос. Ондрушко Кондратьев сын *Олынов*, 1623 р. (Полякова 163), рос. *Еленов* (Лет. ЖС 2003, № 1–13, 64) < **Веленов*, (похідні) *Алоново*, *Алапово* — топоніми в колишніх Тульській та Нижегородській губ. (ГСТ 188; Vasmer RGN I, 50), *Олоново* — в Перемишльському пов. колишньої Калузької губ. ~ рос. (відантропонімі похідні) *Вольпин* (ЖПТ), *Волпино* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN II, 166).

***Вѣраѣ**: укр. *Алунай* (Горпинич, Бабій 11), ст.-рос. (похідне) *Алапахса*, 1639 р., сучасне *Алапаевск* — місто у Свердловській обл. (ГР 15), рос. *Волопаев* (ЖПТ).

***Вѣракъ**: укр. (похідне) *Елопаченко* (Ратієс 2, 460) < **Велопа-ченко*.

***Вѣгапъ**: рос. *Вырыганов* (КП Саратов. 3, 53).

***Вѣгъ**: укр. *Віріг* (Од.) < **Вірг* < **Вирг* < **Вѣрг*.

***Вѣгхъ**: рос. *Урых* (РУС 431) < **Вурых* ~ пол. *Worch* (SN X, 319).

***Вѣгъка**: рос. *Варежскін* (ЖПТ);

~ рос. діал. *вѣрежка* 'рукавиця' (Фасмер I, 274) < **вѣрега* 'в'язана рукавиця' (Мосеев 36).

***Вѣга**: укр. *Вереча* (СП 71) ~ укр. *Верч* (Вол.).

***Вѣга**, ***Вѣгъ**: укр. *Верега* (СП 70), рос. *Верег*, *Верега* (ЖПТ).

***Вѣгха**, ***Вѣгхъ**: укр. Улас *Верех*, 1718 р. (ПЧП 169), *Werecha* Filip, 1929 р. (с. Прип'ять Шацьк. р-ну Вол.; ДАВО ф. 183, оп. 1, од. зб. 3, арк. 20), *Верех* (Київ.; Анк.), рос. *Верех* (ЖПТ), *Верехов* (Пура Край 3, 161), пол. *Wieroch* (SN X, 214) ~ пол. *Wierch* (SN X, 207);

~ блр. діал. *вѣріх* = *верх* 'підвищення, гора' (Яшкін 42) та ін.

***Вѣгръкъ**: рос. (похідне) *Верепково* — ойконім у колишній Псковській губ. (Василев 1, 47).

***Vърша**, ***Vършь**: укр. *Вереш* (Зак.), *Вереша* (Горпинич, Корнієнко 40), ст.-рос. Івашка *Вереша*, 1495 р. (Тупиков 82), рос. *Вереш*, *Верешин* (ЖПТ), *Урыш* (РУС 431) ~ укр. *Верша* (КПУ м. Київ 1, 305), пол. *Wersza* (SN X, 165).

***Vьгва**: ст.-рос. (похідне) *Веревино*, XVI ст. — назва поселення в історичній Новгородській землі (НПК V, 247), рос. *Веревин* (ЖПТ) ~ пол. *Werwa* (SN X, 166).

***Vьгвѣка**: ст.-рос. *Веревкин* Самуїл Мокиєвич, 1500 р. (Веселовський 65), (похідне) *Веревкино*, XVI ст. — назва поселення в історичній Новгородській землі (НПК IV, 341), рос. *Веревка* (ЖПТ).

***Žьлба**: укр. *Желеба* (КПУ Дон. 7, 189), *Жилиба* (НКПД 483), ст.-рос. *Жельба*, 1586 р. (Гурлянд 206) ~ укр. *Жолба* (ЖПТ), *Жовба* (м. Ахтирка).

***Žьлдъ**, ***Žьлдъ**: укр. *Жеведь* (КПУ Дон. 13, 156) < **Жевдь* < **Желдь*, *Желедовський* (КПУ Харк. 2, 546).

***Žьлтъ**: пол. *Żełet* (SN X, 581) ~ *Żełta* (SN X, 582).

***Žьлтѣка**, ***Žьлтѣко**: укр. *Желомко* (РІ Він. 2, 712), *Жоломка* (ПСС 3, 120).

***Žьлна**: рос. *Желонин* (Лет. ЖС 2009, № 52, 137), пол. *Żełena* (SN X, 582) ~ ст.-укр. Борисъ *Жолна*, 1561 р. (АЮЗР VI/1, 37), ст.-рос. Кузьма *Жолна*, XVI ст. (НПК IV, 69), рос. *Желнин* (ЖПТ).

***Žьлница**: ст.-рос. (похідне) *Желуницыно*, *Желницыно тож*, 1627 р. — назва пустища в колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 58).

***Žьлпѣкъ**: блр. *Желенок* (м. Мінськ).

***Žьлпѣсь**: ст.-рос. *Желунцов* Кипріянь Кондратьєв, XVII ст. (ТК II, 667).

***Žьлсь**: рос. *Жолос* (КПУ Луг. 1, 353).

***Žьгха**, ***Žьгхъ**: рос. *Жерехов*, *Жерехин* (ЖПТ), (похідне) *Жерехово* — ойконім у колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN III, 284);

~ рос. діал. *жѣрехи* 'намисто', в.-луж. *žerch* 'кільце (на кінці ланцюга, каната)'. Детальніше див. (Варбот 1983: 23).

***Žьгтъ**: укр. *Жеретовський* (КПУ Полт. 7, 119) ~ рос. *Жертовский* (ЖПТ), чеськ. *Žert* (Beneš 202).

Делабіалізація 'и- > i- та її відображення в антропонімії

Як свідать історичні і сучасні граматики, делабіалізація *ʔи- > li-* відома не всім слов'янським мовам.

Південнослов'янські мови:

а) болгарська: явище фіксується в багатьох східних та західних районах, наприклад, *лиде, лідье, либовник* і т.д. (Б. Цонєв, Ст. Младенов, Л. Мілетич, Ст. Стойков та ін.). Найдавніше писемне свідчення — лисцѣ Зн. в. дв. лексеми лиска 'черупки' (1263 р.) (Стефова 73–77 — з літературою);

б) словенська: як зауважив Ф. Безлай, це молода діалектна риса, яка не має нічого спільного з чеською мовою. Спорадичне явище [*~* діал. *lidjé* 'люди', *lidi*, *z lidmi* (Novak 72)], притаманне в основному пропріальній лексиці (Bezlej ZJS II, 871);

в) македонська, сербська: поодинокі випадки на зразок *либе* (фолькл.) 'кохана' (Гавриш 327), *либо* = *любо* (Даничић II, 11) і под.;

г) хорватська: ономастичне явище.

Західнослов'янські мови:

а) чеська: це послідовне і системне явище в літературній мові;

б) словацька: окремі випадки на зразок діал. *l'id* = *l'ud* (середньо- та південнославацькі говірки). Початкове *Li-* в ономастичній сфері тлумачать як вплив чеської чи угорської мов (Stanislav II, 269, 272);

в) лужицькі мови: перехід *ʔи- > li-* — непродуктивне явище, пор., наприклад, діал. *liby*, *libotaš* та ін. (Muka I, 829–830);

г) польська: питоме явище. Спорадичне у сфері діалектної лексики, пор. *lidzie* // *ludzie*, *litość* // *lutość* etc. (Gruszczyńska 121–136).

Східнослов'янські мови:

Практично відсутні приклади з апелятивної лексики. В українській мові — рідкісні випадки в говірках лемків і на заході та сході південнокарпатської зони (див. праці І. Верхратського, І. Панькевича). Пор. однак: *ко либину* 'до ліва' в новгородській грамоті № 776, 30-і — 50-і рр. XII ст.; *а сь либськє* 'а ось лівський (або лівський)' — у грамоті № 1035, 60-і — середина 90-х рр. XII ст. (Зализняк, Янин 8), які зводяться до первісних **ʔubinъ*, **ʔubьskъjь*.

Однак, як свідчить ономастика, зокрема антропонімія, поширеність цього явища значно більша. При цьому інколи необхідно враховувати можливі випадки міжмовного впливу (наприклад, для чеської і словацької мов), а також мати на увазі той факт, що клас антропонімів не замкнений у просторі, тобто для нього характерні «міграції».

Значення ономастичних фактів у даному разі досить вагоме, тому що вони, як правило, датовані, пор.:

50–70 рр. Х ст. — *Лицикавики* — слов'янське плем'я. Мешкало між нижнім Одером і Вартою (Видукинд Корвейский 119, 191). До псл. **Ġutik-* (Казлова II, 84).

912 р. — *Лидул* — один із руських послів, який підписав договір із греками (ПВЛ I, 25) < **L'udulъ*.

944 р. — *Либиаръ* — один із руських послів, який підписав договір із греками (ПВЛ I, 34) < **L'ubrъ*.

973 р. — *Litoměřiči* — плем'я на півночі Чехії (SSS III/1, 78).

1040 р. — *Лутва* — етнонім, мешканці західних окраїн Славії (ПСРЛ I, 153) < **L'utva* (Казлова II, 94).

1154 р. — *Liwuelich*, сучасне *Libeliče* — топонім у Словенії (Snoj 233).

1180 р. — *Либь* — давньоруське плем'я (ПВЛ I, 124), варіант — *Любь* (пізніше — *Ліви*, населення узбережжя Ризької затоки біля гирла Зах. Двіни; *Лівонія* = нім. *Livland*, *Ліфляндія*). До псл. **L'ubъ* (Казлова II, 50).

1252–1288 рр. — ст.-пол. *Lytubor* — особове ім'я (SSNO III, 299).

1320 р. — *Lybus* < *Libuš* — антропонім у лужичан (Wenzel II/1, 248).

1320 р. — *Lybon*, сучасне *Liboje* — топонім у Словенії (Snoj 233).

1362 р. — *Лудва* — назва урочища у Псковських літописах (ПЛ II, 27) < **L'udva* / **L'udъva*.

1381 р. — *Литијаница* — ойконім у Македонії < **L'ut'anica*.

Нижче подано слов'янську антропонімію з кореневим *Li-* < *L'u-* (лексико-словотвірна система похідних з коренями **L'ub-*, **L'ud-*, **L'ut-*) під відповідними праслов'янськими гаслами.

**Bezl'udъ*: блр. *Безлидов* (КПК) ~ укр. Демко *Безлюдко*, 1723 р. (ДІП III, 27), укр. *Безлюдя* (Київ).

**Bogol'ubъ*: укр. *Боголіб* (Рв., Черніг.), чеськ. (похідне) *Bohu-liby* — ойконім < *Boholib* (Profous I, 113) ~ рос. *Боголюбов* (ЖПТ).

***Cětol'ubъ**: чеськ. (похідне) *Cětoliby* — ойконім, відомий з 1325 р. (in *Cethleub*; Profous I, 282). Див. ще (ЭССЯ 3, 190).

***Dol'uba**: укр. *Долиба* (КПУ Хм. 3, 368), пол. *Doliba* (SN II, 462) ~ слов'ян. ***Dol'ubъ** [< *Taliub*, 791 р. — антропонім в альпійських слов'ян (Kronsteiner 210 — з реконструкцією)], ст.-блр. (похідне) *Dolubow*, XVI ст. — назва маєтку (ПКГЭ II, 399), рос. *Делюбин* — гідронім у бас. Оки (Смолицкая 315) < **Долюбин*.

***Dol'ubanъ**: пол. *Doliban* (SN II, 462).

***Dol'ubičъ**: хорв. *Dolibić* (Leksik 135).

***Dol'ubosъ**: пол. *Dolibós* (SN II, 462).

***Dol'ubъсь**: укр. *Долибець* (PP 102).

***Dol'uda**, ***Dol'udo**, ***Dol'udъ**: рос. *Долид*, *Долида* — сучасні прізвища, блр. *Долидович* (ЖПТ), пол. *Dolida*, *Dolido* (SN II, 462).

***Dol'udovъ** — патронім на -ov-: блр. *Долидович* (ЖПТ), пол. *Dolidowicz* (SN II, 462).

***Dol'udъko**: пол. *Dolidko* (SN II, 462).

***Jъzbil'udъ**: чеськ. (похідне) *Zbilidy*, 1341 р. — ойконім, із **Zbiľudy* (Profous IV, 744). Пор. псл. **jъzbiti* (ЭССЯ 9, 16).

***Jъzbyl'utъ**: пол. (похідне) *Zbylitowska Góra* — топонім (SG XIV, 537) ~ чеськ. *Sbyľut* — антропонім (Svoboda 78).

***L'uba**, ***L'ubo**, ***L'ubъ(ь)**: ст.-укр. Занко *Луба*, 1552 р. (Тупиков 226), укр. Иван *Ліб*, 1718 р. (ПМП 1718: 152), *Ліб*, *Ліба* (Горпинич, Тимченко 163) — сучасні прізвища, *Лібо* (Переможці Він. 3, 365), блр. *Ліба* (Бірыла 251), *Либо* (м. Мінськ), *Либо* (м. Могильов), рос. *Либ* (САМ 132), *Либо* (м. Калуга), *Либова* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 213), болг. *Лѹба* (Илчев 302), *Лѹбо* (Займов 139), серб. *Либ* (Михаїлович 688), хорв. *Lib*, *Libo*, *Liby* (Leksik 365, 366) ~ *Ljuba* (Leksik 379), пол. *Lib*, *Liba* (SN V, 587) ~ *Luba* (SN V, 637), чеськ. *Líba*, *Libo*, *Libý* (ЧП), *Libín* — назва поселення (Profous II, 590), слвц. *Liba*, XVIII ст. (Bernát 92), *Liba*, *Libo* (TZ Bratislava 207), луж. *Liba* (Jordan 141), *Libo* (Wenzel II/1, 249). Пор. також слов'ян. (похідні) *Лѣмлово* — топонім на території Греції (Гильфердинг 287 — як *Любово*), *Лобы*, XVI ст. — топонім у колишній Жомойтській землі (Спрогис 167).

***L'ubaxъ**: макед. (похідне) *Лубаово* (варіанти *Лубахово*, *Лубаво*) — топонім (Симовски 2, 61), пол. *Libach* (SN V, 587) ~ *Lubach* (SN V, 637).

**L'ub'аха*, **L'ub'ахъ*: болг. *Либа́ха* (Заимов 139), (похідне) *Либахово* — стара назва с. Илинден в Гоцеделчевско (Иванов Гоцеделчевско 132) ~ рос. *Любахин* (ЖПТ).

**L'ubajъ*: рос. *Либает* (КПУ Зап. 11/2, 33) ~ рос. *Либает* (ЖПТ), хорв. *Ljubaj* (Leksik 379).

**L'ubakъ*: укр. *Либак* (Красовський 99), рос. *Либак* (ЖПТ), болг. *Либа́ков* (Илчев 302), чеськ. *Libák* (ЧП), (похідне) *Libákovice* — топонім, відомий з 1266 р. (Profous II, 576), луж. *Libak* (Wenzel II/1, 247) ~ *Любакин* (ЖПТ), хорв. *Ljubak* (Leksik 379), пол. *Lubak* (SN V, 638).

**L'ub'акъ*: хорв. *Libjak* (Leksik 365), чеськ. *Libiak* (ЧП), словц. *Libiak* (TZ Bratislava 207) ~ рос. *Любак* (ЖПТ), пол. *Lubiak* (SN V, 640).

**L'ubapъ*, **L'ubapъ*: укр. (похідне) *Либановка* — топонім у колишній Волинській губ. (Vasmer RGN V, 133), рос. *Либанов* (СКТ 451) ~ *Любанов* (ЖПТ), блр. *Либанов* (м. Могильов), болг. *Либа́н* (Заимов 139), (похідні) *Либан* (варіанти *Любян*, *Либаново*) — топонім (Иванов Долна Струма 151), *Либа́нов дол*, *Либа́нов рът* — мікротопоніми, які виводять із **Либа́н* (Заимов Панагюрско 127), макед. (похідне) *Либаново* — топонім (Симовски 1, 120), серб. *Либан* (Михаїлович 688), хорв. *Liban* (Leksik 365) ~ *Ljuban* (Leksik 379), словн. (похідне) *Libanja* — топонім (Im. m. 260), пол. *Liban*, *Libań* (SN V, 587) ~ *Lubań* (SN V, 638), чеськ. *Libánek* (ЧП), (похідні) *Libáň* (2) — топоніми (Profous II, 576).

**L'ubasa*: рос. *Либаса* (КПУ Зап. 15, 291).

**L'ubatъ(ь)*: болг. *Либа́т* — особове ім'я (Заимов 139) ~ пол. *Lubat* (SN V, 639).

**L'ubava*: пол. *Libawa* (SN V, 587) ~ *Lubawa* (SN V, 639).

**L'ubexъ*: болг. (похідне) *Либе́хово* — оронім (Иванов Долна Струма 151), чеськ. *Liběchov* (ЧП).

**L'ubenъ*: болг. *Либен* (Илчев 302), (похідні) *Либенов трап* (Ковачев Троянско 166), *Либеновото* (Ковачев Габровско 124), *Либенов рът* (Заимов Пирдопско 204) — мікротопоніми, чеськ. *Libenek* (ЧП), (похідні) *Libeň* (3) — топоніми (Profous II, 581).

**L'ubešъ*: чеськ. *Libeš*, *Liběšov* (ЧП), (похідне) *Liběšov* — топонім (Profous II, 585) ~ рос. *Любешев* (ЖПТ), хорв. *Ljubešić* (Leksik 379), пол. *Lubieszko* (SN V, 641).

***L'ubezъnъ (jъ)**: чеськ. *Libezný* (ЧП), *Libeznice* — ойконім, відомий з 1236 р. (Profous II, 586) ~ рос. *Любезный* (ЖПТ), пол. *Lubezna* (SN V, 640).

***L'ubějъ**: болг. *Либей*, 1445 р. — особова назва князя (Морошкин 111), чеськ. (похідне) *Libějice* — ойконім (Profous II, 580) ~ хорв. *Ljubej* (Leksik 379).

***L'ubędъ**: пол. (похідне) *Libiąż* — ойконім (NMP VI, 99). Див. також (Казлова II, 72–73). Як *j*-овий дериват від антропоніма *Lubięga* (Rospond 186).

***L'ubęga**: укр. *Лібега* (Рівне 416).

***L'ubica**: болг. *Лѹбица* (Займов 139; Илчев 302), чеськ. (похідне) *Libič* — ойконім відантропонімного походження (по-іншому див.: Profous II, 589), словц. *Libica* (TZ Bratislava 207) ~ хорв. *Ljubica* (Leksik 379).

***L'ubičъ**: укр. *Либич* (Богдан 163), *Лібіченко* (Переможці Жит. 3, 502) ~ *Любич* (ЖПТ), рос. *Либич* (ЖПТ), (похідне) *Либичова Гатка* — мікротопонім (Ковалев 222), *Лимбичи-Сельга* — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Vasmer RGN V, 139), серб. *Либихъ* (Михајлович 688), схв. *Либихъ* (Речник XI, 409) ~ хорв. *Ljubić* (Leksik 379), ст.-пол. *Petro de Libicz*, 1398 р. ~ *Lubicz*, 1443 р. (SSNO III, 271, 299), пол. *Libicz* (SN V, 588) ~ *Lubicz* (SN V, 640), чеськ. *Libič* (ЧП), словц. *Libič* (TZ Bratislava 207).

***L'ubichъ**: пол. (похідне) *Libichowa* — топонім, відомий з 1262 р. (NMP VI, 99–100) ~ *Lubich* (SN V, 640), чеськ. (похідне) *Libiš*, 1323 р. — назва поселення (Profous II, 590).

***L'ubikъ**: рос. *Лубиков* (САЛ 500), блр. *Лібік* (Бірыла 251), пол. *Libik* (SN V, 588), чеськ. *Libík* (Kotík 24), словц. *Libíková* (TZ Bratislava 207), луж. *Libik* (Wenzel II/1, 247) ~ пол. *Lubik* (SN V, 641).

***L'ubimirъ**: лит. *Libimiřkas* (LPŽ II, 74) < слов'ян. ~ ст.-серб. *Люимиръ*, 1314–1316 рр. (Зборник I, 466), хорв. *Ljubimir* (Leksik 380).

***L'ubinъ**: пол. *Libin* (SN V, 588) ~ *Lubin* (SN V, 641). Пор. також слов'ян. (похідне) *Λιμνίνοβον* — топонім на території Греції (Гильфердинг 288 — з реконструкцією *Любиново*) ~ рос. *Любин* (ЖПТ), хорв. *Ljubin* (Leksik 380).

***L'ubisъ**: блр. (похідне) *Лібісы* — мікротопонім, раніше — назва поселення в Могильовській обл. (СММ 121), пол. *Libis* (SN V, 587) ~ *Lubis* (SN V, 641).

***L'ubišъ**: макед. (похідне) *Лубишево* — топонім (Симовски 2, 28), хорв. *Libiš* (Leksik 365), пол. *Libisz* (SN V, 588), (похідне) *Libiszów* — ойконім (NMP VI, 100), чеськ. *Libiš* (ЧП), луж. *Libiš*, *Libiša* (Wenzel II/1, 249) ~ укр. *Любиш* (КПУ Звितяжці Київ. 6, 143), рос. *Любишев* (ЖПТ), хорв. *Ljubiša* (Leksik 380), пол. *Lubisz* (SN V, 641).

***L'ubivъсь**: ст.-рос. *Либивец*, 1547–1548 рр. (Греков 1924: 86), Васка *Либивцев*, 1582/83 рр. (ГРМ 126), рос. *Либивцево* (2) — ойконіми в колишній Псковській губ. (Списки Псков. 548).

***L'ubľъ** < ***L'ubjъ**: ст.-укр. Семенъ *Либель*, 1660 р. (Юркевич 147), рос. (похідне) *Либолі-Горки* — ойконім у колишній Псковській губ. (Василев 1, 163) < **Либлі-Горки* (секундарне -о-), хорв. *Libl* (Leksik 365) ~ *Ljubelj* (Leksik 379), слвн. (похідні) *Libelj*, *Libeliče* — топоніми (Im. m. 260), пол. *Libel* (SN V, 587), чеськ. *Libl* (ЧП), *Liblín*.

***L'ubočajъ**: пол. *Liboczaj* (SN V, 589).

***L'ubogodъ**: чеськ. *Libohod* (Moldanová 106, стаття *Liba*).

***L'ubogostъ**, ***L'ubogostъ**: чеськ. *Libhost* (Jungmann II, 315), (похідне) *Libohošť* — топонім (Profous II, 596). Див. ще (ЭССЯ 15, 177).

***L'uboxa**, ***L'uboxъ**: укр. (похідне) *Лібухова* — ойконім у Львівській обл. [1589 р. — *Lubochow*, 1785 р. — *Libuchowa* (Макарський 144)], макед. (похідне) *Либохово* — топонім (Симовски 1, 341), відомий з 1568/9 рр. (ТДок. VII/1, 371), пол. *Libocha* (SN V, 589) ~ *Luboch*, *Lubocha* (SN V, 642), чеськ. *Libochová Dolní*, *Libochová Horní*, *Liboš* — назви населених пунктів (Hosák, Šrámek I, 527–528). Пор. ще *Λιμλόχορον* — топонім на території Греції, в якому вбачають слов'ян. *Любохово* (Гильфердинг 289).

***L'uboměъ**: чеськ. (похідне) *Liboměřice* — топонім (Profous II, 598).

***L'ubomirъ**: чеськ. *Libomír* (Kott I, 913) ~ хорв. *Lubomirus comes*, 1076 р. (SSS III/1, 85), пол. *Lubomira* (SN V, 642).

***L'ubomyslъ**: чеськ. *Libomysl* (Kott I, 913), (похідне) *Libomyšl* — топонім (Profous II, 598).

***L'ubonъ**, ***L'ubonъ**: пол. *Libon*, *Libon* (SN V, 589) ~ *Lubon*, *Lubon* (SN V, 643), чеськ. (похідні) *Libonice*, *Libonov* — топоніми (Profous II, 598).

***L'uborada**, ***L'uboradъ**: пол. *Liberada* (SN V, 587), *Liberadz* — ойконім, похідний від особового імені **Luborad* (NMP VI, 99).

***L'ubosějъ**: рос. (похідне) *Либосеевка* (варіант *Любосеевка*) — гідронім у бас. Оки (Смолицкая 199).

***L'ubosikъ**: пол. *Libosik* (SN V, 589) ~ *Lubosik* (SN V, 643).

***L'uboslavъ**: чеськ., словц. *Liboslav* — чоловіче ім'я (Kott I, 913; Majtán, Považaj 160).

***L'ubostъ**: пол. *Libostka* (SN V, 589). Сюди ж слов'ян. (похідне) 'Αλλή μλῶστοβα — топонім (з грецькою протезою) на території Греції, похідний, на думку, Й. Заїмова, від зниклого імені *Любост* (Заимов НБГ 113);

~ блр. діал. *лібѡшчы* мн. 'кохання, як правило, потаємне' (ДСБр. 124).

***L'ubosvarъ**: чеськ. *Libosvár* (ЧП), *Libosvarý* — ойконім (Profous II, 599), словц. *Libošvár* (TZ Trnava 124).

***L'ubosъ(jъ)**: слов'ян. *Либосый* (Pamięć 2, 523) ~ ст.-рос. (похідне) *Любосино*, 1498 р. — назва поселення в колишній Шелонській п'ятині (Нордман 536).

***L'uboša**, ***L'ubošъ**: пол. *Libosz* (SN V, 589) ~ *Lubosz* (SN V, 643), чеськ. *Liboš* — чоловіче ім'я (Кнаррová 123), *Liboška* (ЧП), *Libošovice* (2) — ойконіми (Profous II, 599).

***L'ubota**, ***L'ubotъ**: чеськ. *Libotovski* (ЧП), (похідні) *Libotov*, *Libotyně* — топоніми (Profous II, 600), пол. *Libota* (SN V, 643). Сюди ж слов'ян. *Али ботуш* — топонім на території Греції, в якому вбачають особове ім'я *Люботух* + -*ъ* (Заимов НБГ 113) ~ хорв. *Ljubotin* (Leksik 380).

***L'ubovidъ**: слов'ян. Λιμνοβίτζια — топонім на території Греції, із **Любовижа* (Добрев 54).

***L'ubožerъ**: чеськ. *Libožezy* — топонім, історично — *Lybožiezy*, 1654 р. (Profous II, 598–599).

***L'ubožeda**: укр. (похідне) *Либожда* — гідронім у бас. Уборти п. Прип'яті п. Дніпра (СГУ 313).

***L'ubotъ**: словц. *Libutka* (TZ Nitra 119) ~ рос. *Любутов* (ЖПТ).

***L'ubra**, ***L'ubrъ**: д.-руськ. *Либиаръ*, 944 р. — один із руських послів, який підписував договір з греками (ПСРЛ I, 20), укр. *Лібра* (ВЧ 177), *Лібер* (РІ ІФ 2, 46), ст.-рос. Ъван *Либор*, 1550 р. (Мацулевич 18), Иван Иванович *Либоров*, 1596 р. (МИЗ 132), рос.

Либровиц (САЛ 501), *Либеров* (КЕХН 2, 172) ~ рос. діал. *либриться* 'красуватися' (СРНГ 17, 41), блр. *Лібіраў* (Памяць Лоеўск. 503), хорв. *Libar* (Leksik 365), пол. *Libr, Libra* (SN V, 589) ~ *Lubra* (SN V, 643), чеськ. *Libra* (Kotík 167), (похідне) *Libeř, Libořice* — топоніми (Profous II, 582, 599), слвц. *Liborov* (Krištof 234). Заголовні архетипи вперше відновлено в (Казлова II, 68). Стосовно структури пор. псл. **librica* (ЭССЯ 15, 74).

**L'ubričъ*: хорв. *Librič* (Leksik 366), слвн. *Librič* (ZSSP 334), слов'ян. *Libericz*, 1388 р., варіант *Luberitz*, 1424 р. (Körner 94, 96).

**L'ubrikъ*: укр. *Лібрик* (Богдан 163) ~ рос. *Любрик* (ЖПТ).

**L'ubrĭko*, **L'ubrĭkъ*: ст.-укр. *Устапъ Либерко*, 1649 р. (Рєєстр 267), пол. *Liberek* (SN V, 587).

**L'ubrykъ*: пол. *Libryk* (SN V, 589) ~ *Lubryka* (SN V, 644).

**L'ubuxa*, **L'ubuxъ*: пол. *Libucha* (SN V, 589), (похідне) *Libusza* — ойконім, мотивований особовим іменем **Lubuch* (NMP VI, 101) ~ рос. *Любухин* (ЖПТ).

**L'ubuĭъ*: ст.-рос. (похідне) *Лимбуева Лахта*, 1500 р. — топонім у Карелії (Сергий 93).

**L'ubunъ*: укр. *Либун* (СКТ 451), чеськ. (похідне) *Libouň* — топонім (Profous II, 601) ~ пол. *Lubin* (SN V, 644).

**L'ubusъ*: укр. *Лібус* (Рівне 416), пол. *Libus* (SN V, 590) ~ *Lubus* (SN V, 644), чеськ. *Libus* (ЧП).

**L'ubusъ*: рос. *Либусь* (САМ 133), пол. *Libuś* (SN V, 590) ~ *Lubuś* (SN V, 644).

**L'ubuša*, **L'ubušъ*: рос. *Либушево* — ойконім у колишній Псковській губ. (Василев 1, 163), болг. *Либуша* (Илчев 302), хорв. *Libušek* (Leksik 366), пол. *Libusz* (SN V, 590), ст.-чеськ. *Libuša* (Kott I, 914), (похідне) *Libušín*, 1629 р. — топонім (НА XVI, 13), ст.-слвц. *Pavel Libuś*, 1625 р. (UFP II, 205), слвц. *Libuša* (Majtán, Považaj 160), луж. *Libuś, Libuša* (Wenzel II/1, 249) ~ рос. *Любушин* (ЖПТ), хорв. *Ljubušić* (Leksik 380).

**L'ubъka*, **L'ubъko*, **L'ubъkъ*: ст.-укр. *Chwedo Libko*, XVI ст. (Жерела II, 197), рос. *Либкин* (Лет. ЖС 2004, № 1—13, 103), хорв. *Libek* (Leksik 365) ~ *Ljubek* (Leksik 379), пол. *Libek* (SN V, 587) ~ *Lubek* (SN V, 639), чеськ. *Libek* — чоловіче ім'я (Кнарповá 123), *Libkov* (2), *Libkovice* (2) — топоніми (Profous II, 591—592), луж. *Lib(e)k* (Wenzel II/1, 247).

***L'ubřša, *L'ubřšъ**: пол. *Libsz* (SN V, 589), чеськ. *Libša* — чоловіче ім'я (Knappová 123), *Libš* (Kotík 24), луж. *Libš* (Wenzel II/1, 249).

***L'ubъсь**: укр. *Лібець* (ВЧ 177), рос. *Либец* (Зап.), серб. *Лобац* (Михайлович 688), хорв. *Libac* (Leksik 365) ~ *Ljubac* (Leksik 379), чеськ. *Libeč* (2) — топоніми (Profous II, 578–579).

***L'ubъникъ**: хорв. *Libnik* (Leksik 366), слвн. *Libnik* (ZSSP 334), чеськ. *Libnič*, 1394 р., *Libníkovice* — топоніми (Profous II, 593).

***L'uda, *L'udo, *L'udъ**: укр. *Ліда* ч. (КПУ Полт. 10, 394), рос. *Луда, Лудин, Лудов* (ЖПТ), блр. (похідні) *Лудин, Лудин Дор, Лудовка* — ойконіми (Vasmer RGN V, 136), болг. *Лудо* (Илчев 303), пол. *Lida* (SN V, 594), ст.-чеськ. *Lída* (Gebauer II, 251), чеськ. *Lid* (ЧП), слвц. *Lída* (TZ Bratislava 207) ~ схв. *Лѹдо* (Речник XI, 688), ст.-пол. *Ludo*, 1343 р. (SSNO III, 293), пол. *Luda* (SN V, 646), слвц. *Ludov* (Krištof 205).

Стосовно апелятивної лексики пор. болг. діал. *лїде, лїдье* 'люди' (БЕР 3, 395), слвц. діал. *l'id = l'ud* 'найширші верстви населення' (SSN II, 92), *l'id'i* мн. 'люди' (Matejčík 179), чеськ. *lid* 'люди, народ', *lidí* 'люди; службовці, підопічні' та ін. (ЭССЯ 15, 194–196).

***L'udajъ**: слвц. *Lidaj* (TZ Trnava 124) ~ пол. *Людзевич* (ЖПТ).

***L'udaxa, *L'udaxъ**: укр. *Лідахів, Лідахівка* — мікротопоніми у Волинській обл., пол. *Lidacha, Lidachowski* (SN V, 594).

***L'udakъ**: блр. *Лідак* (Бірыла 252), рос. *Лудак* (Лет. ЖС 2006, № 1–13, 109), пол. *Lidak* (SN V, 594), чеськ. *Lidák* (ЧП) ~ блр. *Людзевская ж.* (ЖПТ), луж. *L'udak* (Wenzel II/1, 255) ~ в.-луж. *ludak* 'лицемір, ханжа' (Zeman 204).

***L'udanъ**: рос. *Лиданов* (ЖПТ), блр. *Ливданы* — ойконім у колишній Вітебській губ., який пов'язують з антропонімом *Людан* (Казлова 2007: 24), макед. *Лидановски* (Речник ПКМ I, 751) ~ слов'ян. *Jon Ludan*, 1766 р. (ABK XXXV, 150).

***L'udavъсь**: укр. *Лідавець* (КС Рв. 4, 340). Демінутив на -ъсь від **L'udavъ(jъ)* або 'виходець із *Лідави'.

***L'ud'ajъ**: рос. *Лидяева ж.* (ЖПТ), пол. *Lidzaj* (SN V, 595).

***L'ud'akъ**: укр. *Лідяк* (Панцьо 109), пол. *Lidziak* (SN V, 595), чеськ. *Lid'ák* (ЧП), слвц. *Lid'áková ж.* (TZ Trnava 124) ~ укр. діал. *люд'яка зб. до люд'їна* (ЕСУМ 3, 323).

***L'udenъ**: чеськ. (похідне) *Lidení* — топонім (Profous II, 608) ~ блр. (похідне) *Людзевичи* — ойконім у колишній Мінській

губ. (Vasmer RGN V, 295), слвн. *Ljuden* (PI 313), луж. *L'ud(e)n* (Wenzel II/1, 255).

**L'udevъ*: болг. *Лудев* (Илчев 303), макед. *Лудев* (Речник ПКМ I, 751), пол. *Lidziewicz* (SN V, 595) ~ пол. *Ludew* (SN V, 646).

**L'udičъ*: укр. *Лідич* (Новикова 483), *Лідіч* (Вол.).

**L'udikъ*: рос. *Лудик* (ЖПТ), чеськ. *Lidík* (ЧП), *Lidíkov* — ойконім, *Лудик* — слов'янське прізвище в Естонії, *Лидики* — назва хутора в Латвії ~ укр. *Людик* (Богдан 171), рос. *Людиково* — назва поселення в колишній Тверській губ. (Vasmer RGN V, 295), пол. *Ludzik* (SN V, 648), луж. *L'udik* (Wenzel II/1, 255). Сюди ж *Ludike*, 1419 р. — антропонім у прибалтійських слов'ян (Trautmann AP 53), а також *Людіки* (IX ст. — *liudi*, Баварський анонім) — етнографічна група карелів, а швидше — слов'ян, названа за ім'ям її старійшини (Казлова 2007: 24). Територія людіків входила до складу Обоне-зької п'ятини Новгородської землі. При Івані III разом із Новгородською землею людіки увійшли до Московської держави (<http://ru.wikipedia.org/wiki/>).

Стосовно мотивації зішлемося на в.-луж. *ludźik* зменш. до *lud* (Zeman 204).

**L'udima*, **L'udimъ* / **L'udomъ* — дієприкметники пасивного стану на *-i-m-, *-o-m- — відновлюються на основі блр. *Лидимы* — ойконім у колишній Гродненській губ. (Vasmer RGN V, 136) ~ укр. *Людім* — прізвище (с. Воегоща Камінь-Каширськ. р-ну Вол.; Анк.), пол. *Ludyma* (SN V, 648) ~ рос. діал. *людимый* 'людяний, веселий' (НОС 5, 58), чеськ. *Lidim* (Kotík 57) / блр. *Лидум* (м. Мінськ) < **Лудом* ~ пол. (похідні) *Ludomicko*, *Ludomki* — ойконіми (NMP VI, 230). Стосовно мотиваційної бази пор. псл. **Ġuditi* (ЭССЯ 15, 193).

**L'udinъ*: чеськ. *Lidinec* (ЧП). Демінутив на -ъсь від **L'udinъ*; ~ **Ġudinъ* (ЭССЯ 15, 192).

**L'udoxъ*: пол. *Lidochowski* (SN V, 595) ~ пол. *Ludochowska* (SN V, 646).

**L'udola*, **L'udula*: луж. *Lidola*, *Lidula* (Wenzel II/1, 218). Очевидно, сюди ж д.-руськ *Лидул*, 911 р. — один із послів до греків (ПВЛ I, 25). Варіанти імені: *Лидульфостъ*, *Лидулфосъ*, *Лидулфостъ*, *ЛидольѠстъ* (Указатель 67), у другому компоненті яких можна вбачати прообраз псл. **Xvostъ*.

**L'udolovъ*: рос. *Юдолович* (м. Миколаїв).

**L'udomira*, **L'udomirъ*: чеськ. *Lidomír*, *Lidomira* — власні імена (Kott I, 918) ~ ст.-чеськ. *L'udomir* (Gebauer II, 287). Див. ще (ЭССЯ 15, 191).

**L'udoslavъ*: ст.-чеськ. *Lidoslav* (Gebauer II, 287).

**L'udovѣгъ*: слов'ян. *Лидоверь* (Магницкий 54).

**L'udožerъ*: слов'ян. (похідне) *Лидежері*, XVI ст. — мікротопонім у Росенській волості (Спрогис 167);

~ **L'udožerъ* (ЭССЯ 15, 193).

**L'udra*, **L'udrъ*: укр. *Лідер* (Вол.) < **Лідр*, *Лідоренко* (КПУ Полт. 1, 240) < **Лідр-енко*, болг. *Лидарев* (Илчев 303), пол. *Lidarenko* (SN V, 594) ~ укр. *Людера* (Радіон 75) < **Людра*, рос. (похідне) *Юдрикова* — назва поселення в колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN X, 435) < **Людрикова*, пол. *Ludra*, *Ludrowski* (SN V, 647), ~ рос. діал. *лю́дра* 'про злу людину' (СРНГ 17, 243).

Стосовно структури пор. **L'ubra*, **L'ubrъ*, **L'utra*, **L'utrъ* — індоєвропейська спадщина у праслов'янській мові (Казлова II, 68, 93).

**L'uduxъ*: укр. *Лідуховський* (СП 212), (похідне) *Лідухівське поле* — мікротопонім (Рв.), пол. *Liduch* (SN V, 595), чеськ. *Liduch* (ЧП).

**L'uduka*, **L'udukъ*: пол. *Liduk* (SN V, 595), слов'ян. *Лидука* (Магницкий 54).

**L'uduša*: слов'ян. *Лидушка* (Магницкий 54) ~ луж. *L'uduš* (Wenzel II/1, 255).

**L'udva*: укр. *Лідвинський* (СП 212), пол. *Lidwa* (SN V, 594) ~ укр. *Людва* (Вол.), пол. *Ludwa* (SN V, 646). Цю ж праформу континують д.-руськ. *Лидва*, 1362 р. — назва урочища, зафіксована у Псковських літописах (ПЛ II, 27), *Лидва* (2) — ойконіми, *Лидва* — притока оз. Боброво в колишній Псковській губ. (Vasmer RGN V, 135; Vasmer III, 58; Списки Псков. 548), співвідносні з рос. діал. *людва* 'натовп, велика кількість людей' (СРНГ 17, 242) у значенні збірності. Теоретично тут імовірна й реконструкція **L'udy*, -ъве.

L'udvičъ* (L'udъvičъ*): пол. *Lidwiczak*, *Lidwic* (SN V, 595). Патронім на -ічъ.

L'udvinъ* (L'udъvinъ*): блр. (похідне) *Лидвиново* — ойконім на Вітебщині (Vasmer RGN V, 135), пол. *Lidwin* (SN V, 594), чеськ.

Lidvin (ЧП). Патронім на *-inъ* чи похідне від **ŕidvinъ* (**ŕidŕvinъ*) із первісною семантикою сингулятива аналогічно до **ŕidinъ* (ЕССЯ 15, 192).

**L'udъka*, **L'udъko*, **L'udъkъ*, **L'udъko*: ст.-укр. Стефанъ *Лидка*, 1649 р. (Реєстр 259), рос. *Лидок*, *Лидков* (ЖПТ), болг. *Лидко* (Илчев 303), пол. *Lidka*, *Lidko*, *Lidzkowska* (SN V, 595), ст.-чеськ. *Lidka*, 1440 р. (Gebauer II, 251), луж. *Lidko* (Wenzel II/1, 248) ~ рос. *Людков* (ЖПТ), блр. *Людко* (Бірыла 262), ст.-пол. *Ludek*, 1305 р., *Johannes Ludko*, 1436 р. (SSNO III, 292), пол. *Ludka*, *Ludek*, *Ludko* (SN V, 646), ст.-чеськ. *L'udek* (Gebauer II, 285). Пор. також укр. *Людковский Хутор*, блр. *Людково*, рос. *Людкова* — ойконіми від-антропонімного походження (Vasmer RGN V, 295);

~ **ŕidъkъ* (ЕССЯ 15, 200).

**L'udъmila*: хорв. *Lidmila* (Leksik 368), ст.-чеськ. *Lidmila*, 1425 р. (Gebauer II, 287), чеськ., словц. *Lidmila* (ЧП; Majtán, Považaj 160) ~ блр. *Людмилово* — назва поселення в колишній Мінській губ. (Vasmer RGN V, 296);

~ **ŕidъmila* (ЕССЯ 15, 200).

**L'udухъ*: укр. (похідні) *Лідухів* — ойконім у Тернопільській обл., *Лідухівка* — ойконім у Хмельницькій обл.

**L'udъba*: пол. *Lidzba* (SN V, 595).

**L'udъсь*: словн. *Lidec* (ZSSP 334), пол. *Lidiec* (SN V, 594), чеськ. *Lideč Horní*, *Lidečko* (до XVIII ст. — *Lidče*) — ойконіми (Hosák, Šrámek I, 528) ~ ст.-укр. **Людъца* > укр. *Лючин* — ойконім у Ровенській обл., історично — *Людчин*, 1542 р. (ОО 36), ст.-рос. *Людчин бор*, 1636 р. (ПЮН ОК 50) ~ рос. діал. *лю́дцы* мн. 'люди' (СРНГ 17, 244).

**L'udъnikъ*: пол. *Lidnik* (SN V, 595).

**L'udъnъjъ*: рос. *Лиднов* (КПУ Херс. 9, 66).

**L'udъskъ(jъ)*: пол. *Lidzki* (SN V, 595);

~ **ŕidъskъ(jъ)* (ЕССЯ 15, 203–206).

**L'uta(ja)*, **L'utъ(jъ)*: рос. *Литов* (КПК), (похідні) *Литово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Списки Псков. 549), *Литова Сельга* — назва поселення в колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 214), болг. *Лѹта* (Заимов 140), пол. *Lit*, *Lita*, *Lity* (SN V, 617, 620), чеськ. *Lit* (Moldanová 106), луж. *Lita* (Wenzel II/1, 251) ~ укр. *Лют*, 1855 р. (Список КР 19), *Лют* (КПУ Київ. 1,

47), *Лютій* (КПУ Звітязці Київ. 5, 337), ст.-рос. *Лютова гора*, 1556 р. — оронім у древньому Новгороді (Прозоровський НП 25), рос. *Лют, Люта* (ЖПТ), хорв. *Ljut, Ljuta* (Leksik 380), пол. *Luta* (SN V, 655).

**L'utajь*: блр. *Лутаев* (м. Могильов) ~ рос. *Лютаев* (ЖПТ).

**L'utakъ*: укр. *Літак* (м. Ужгород), болг. *Лутаково* — топонім ~ діал. *литак* 'скельний дуб, *Quercus sessiliflora*' (БЕР 3, 429), пол. *Litak* (SN V, 617) ~ укр. *Лютак* (Глуховцева 2, 31), рос. *Лютаков* (ЖПТ), хорв. *Ljutak* (Leksik 380), пол. *Lutak* (SN V, 655).

**L'ut'akъ*: пол. *Liciak* (SN V, 593) ~ *Luciak* (SN V, 645).

**L'ut'anъ*: болг. *Лутян* (Заимов 140).

**L'utasъ*: рос. *Литасов* (КПК), чеськ. *Litas* (Морошкин 111). Пор., однак, рос. діал. *литас* 'синець під оком' (СРНГ 17, 71), яке етимологізують у гнізді псл. **liti* (Т.В. Шалаєва), як і рос. діал. *літос* 'пляма на платті', 'синець на обличчі' (СРНГ 17, 74), *літус* 'гнійна пляма, виразка на шкірі [...]' (СРГК 3, 131).

**L'utašъ*: блр. *Літаш* (Бірыла 253), (похідне) *Litaszewo* — топонім у колишній Вітебській губ., рос. *Литашев* (КП Твер.), *Литашков* (КПУ Ув. Дон. 2, 292), (похідні) *Литашевка Большая, Литашевка Малая, Литашевский Завод* — ойконіми в колишніх Смоленській та Калузькій губ. (Vasmer RGN V, 167).

**L'utavъ(jь)*: рос. *Литавин* (ЖПТ), ст.-пол. *Lithava*, 1485 р. (SSNO III, 271).

**L'utavъсь*: чеськ. *Litavec* (ЧП), словц. *Litavec* (TZ Трнава 124).

**L'utenъ*: чеськ. *Liten* (ЧП), (похідне) *Liteň* (2) — топоніми (Profous II, 637).

**L'utešъ*: пол. (похідне) *Licieszewy* — ойконім (NMP VI, 105).

**L'utějъ*: рос. *Лутеево* — назва поселення в колишній Московській губ. (Vasmer RGN V, 170).

**L'utęga*, **L'utęgo*, **L'utęgъ*: рос. *Літягін* (СБП 450), блр. *Литяго* (м. Вітебськ), *Литяга* (м. Мінськ), пол. (похідне) *Liciqъ* — ойконім (NMP VI, 104–105).

**L'utęta*: укр. (похідне) *Літятин* — ойконім у Тернопільській обл., відомий з 1473 р. (ТЕС 2, 381–382).

**L'utętja*: укр. (похідне) *Літячі* — ойконім у Тернопільській обл.

**L'utičъ*: серб. *Литић* (Јањатовић 209), хорв. *Litić* (Leksik 368) ~ *Ljutić* (Leksik 380).

***L'utikъ**: укр. *Літик* (НКП Мик. 215), рос. *Литиков* (КПК), (похідні) *Литиково* — назва поселення в колишній Владимирській губ., *Литикова* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN V, 170), сучасне *Литики* (Воробьев 218), *Litike*, *Littike* — антропоніми прибалтійських слов'ян (Trautmann AP 521) ~ укр. *Люттик* (КПУ Переможці Жит. 3, 255), ст.-рос. *Лютиково*, XVII ст. — ойконім у колишньому Углицькому пов. (ПКУ 346), рос. *Люттик*, *Лютиков* (ЖПТ), пол. *Lucik* (SN V, 645).

***L'utima**: пол. *Licimiński* (SN V, 593) ~ *Lucima* (SN V, 645).

***L'utina**, ***L'utinъ**: блр. *Лутин* (м. Могильов), рос. *Лутин* (Ряз. КП I, 213), пол. *Licina* (SN V, 593) ~ рос. *Лютин* (ЖПТ), пол. *Lucina* (SN V, 645).

***L'utivъ**: рос. (похідне) *Лутивля* — топонім у Смоленській обл. ~ *Лютивля* — ойконім у Тверській обл. (Воробьев 226).

***L'utoboъ**: рос. (похідне) *Литобоево* — топонім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN V, 170), який помилково пов'язують з антропонімом *Литвин* (Воробьев 218), *Литобой* — назва поселення в Егейській Македонії (Симовски I, 73).

***L'utoborъ**: ст.-пол. *Lutubor*, 1252–1288 pp. (SSNO III, 299) ~ ст.-пол. *Lutobor*, 1189 p. (SSNO III, 299), чеськ. *Litobor* (Jungmann II, 340), (похідне) *Licibořice* — топонім, історично — *Lutoborzytzye*, 1329 p. (Profous II, 605–606) ~ ст.-чеськ. *Lutobor*, 1115 p. (Петріца 54).

***L'utobratъ**: чеськ. *Litobratřice* — ойконім відантропонімного походження (Hosák, Šrámek I, 540–541).

***L'utogněvъ**: болг. *Литогняв* (Займов 140).

***L'utogolva**: чеськ. (похідні) *Litohlavy* (2) — ойконіми (Profous II, 639) ~ ст.-серб. (похідне) *Лютוגлавы*, 1220 p. — ойконім (ОССП 18).

***L'utogorъ**: чеськ. *Litohoř* — ойконім відантропонімного походження (Hosák, Šrámek I, 540).

***L'utogostъ**: укр. (похідне) *Литогоща* — ойконім у Рожищенському р-ні Волинської обл. [1527 p. — «*Литогощи*», 1528 p. — «у *Литогощи*», 1559 p. — «з *Литогоща*», 1564 p. — *Литогощъ* (Шульгач 2001: 78)], чеськ. (похідне) *Litohošť* — ойконім (Profous II, 639).

***L'utogъ**: ст.-рос. Федор *Литогов*, 1676 p. (ПСРЛ XXXVII, 196).

**L'utoxa*, **L'utoxъ*: рос. *Литох* (ЖПТ), *Литохин* (СКТ 459), блр. *Литохин* (КП Могилев.), пол. *Litoch* (SN V, 618), чеськ. *Litochovice* (2) — топоніми (Profous II, 640), луж. *Litoch* (Wenzel II/1, 251).

**L'utoxlěbъ*: чеськ. *Litochleb* (ЧП), (похідне) *Litochleby*, 1326 р. — ойконім (Profous II, 640).

**L'utola*, **L'utolъ*: ст.-рос. *Чюдинково, а Литолино тожъ*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 591), чеськ. *Litol*, 1293 р. — ойконім (Profous II, 640).

**L'utoma*, **L'utomъ*: ст.-рос. Башмакъ *Литоминъ*, 1533—1536 pp. (АИст. I, 197), Иванец Халевин сын *Литомина*, 1550 р. (ТК 1550 г.: 206), (похідні) *Литомина Большое*, *Литомина Малое*, 1558—1560 pp. — ойконіми (МИЗК I, 53), *Литомгино* — ойконім у колишній Пензенській губ. (Vasmer RGN V, 171) < **Литомкино*, рос. *Литомин* (СКТ 459), *Литомгин* (ОДДИ I, 368), ст.-блр. Мішка *Літам*, 1700 р. (Памяць Петр. 55) ~ рос. *Лютомля* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN V, 299).

**L'utoměrgъ*, **L'utomirъ*: укр. (похідне) *Літмир* — гідронім у бас. Дніпра (СГУ 321), чеськ. *Litoměr*, *Litomir* — чоловічі імена (Jungmann II, 340), (похідні) *Litoměřice* (2) — топоніми (Profous II, 641) ~ ст.-серб. *Льютумир*, X—XI ст. (СБР 5, 719), ст.-чеськ. *Lutomicz*, 1279—1290 pp. — топонім (НА XXII, 168).

**L'utomilъ*: ст.-рос. *Литомиль* ("Северная пчела" 1848, № 284).

**L'utomyslъ*: чеськ. *Litomysl* — чоловіче ім'я (Jungmann II, 340), *Litomyský* (ЧП), (похідне) *Litomyšl*, 1672 р. — топонім (НА XIV, 118; Profous II, 642) ~ *Myslen abbus de Lutomisl*, 1201 р. (Петріца 96).

**L'uton'a*: хорв. *Litonja* (Leksik 368).

**L'utonъ*: рос. *Литонов* (САЛ 503), (похідні) *Литоново*, *Литоновской*, *Литоны* — ойконіми в колишніх Вологодській, В'ятській, Пермській губ. (Vasmer RGN V, 171—172).

**L'utoperъ*: хорв. *Litoper* (Leksik 368).

**L'utoradъ*: чеськ. (похідні) *Litohrady* — топонім, із **L'utoradi*, *Litoradlice* — топонім < особового імені **L'utorad* (Profous II, 639, 640), слов'ян. *Литорадь* (Морошкин 112).

**L'utosa*, **L'utosъ*: ст.-рос. Зиновій *Литосовъ*, 1661 р. (Беликов 1898: 208), Федоръ *Литосовъ*, 1667 р. (Тупиков 623), рос. *Литосов* (ЖПТ), блр. (похідне) *Литосино* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN V, 172), пол. *Litos* (SN V, 618).

***L'utostanъ**: лит. *Litostánskas* (LPŽ II, 94) < слов'ян.

***L'utostrojъ**: чеськ. *Litostrov* (1376 р. — *Luthostroy*, 1386 р. — *Litostroy*) — ойконім (Hosák, Šrámek I, 541).

***L'utoša**, ***L'utošъ**: укр. *Літош* (ЗЧ 134), *Літошенко* (Вол.; Анк.), *Літошко* (БР 72) ~ ст.-укр. *Lutosz*, XVI ст. (Жерела II, 280), рос. *Литош* (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 104), блр. *Літош* (Бірыла 253), *Літоша* (м. Вітебськ), пол. *Litosz* (SN V, 618), чеськ. *Litoš* (ЧП), (похідне) *Litošice* — топонім (Profous II, 642).

***L'utota**, ***L'utotъ**: укр. Григорій *Литотъ*, 1910 р. (ДАВО ф. 263, оп. 1, од. зб. 99, арк. 11 зв.), *Литот*, *Литота* — сучасні прізвища (Вол.).

***L'utovarъ**: ст.-рос. *Литоваръ*, XVI ст. (Чечулин 83), рос. *Литовар* (РУС 242), слов'ян. *Литавар*, 1517 р. (AS III, 154).

***L'utovidъ**: укр. (похідне) *Литовеж* — ойконім в Іваничівському р-ні Волинської обл. [1434–1437 рр. — *Lutowicz*, *Litowicz*, *Litouicz*, 1449 р. — *Литовижъ*, 1583 р. — «до *Литовижа*» (Шульгач 2001: 77)], рос. (похідне) *Литовиж* — ойконім у Печорському р-ні Псковської обл., історично — *Литовижи* (Списки Псков. 549).

***L'utovojъ**: ст.-укр. *Литовои*, 1407 р. (ССУМ I, 549), болг. *Литовой*, XIII ст. (Займов 140).

***L'utovogъ**: блр. (похідне) *Литаворы* — ойконім у колишній Гродненській губ. (Vasmer RGN V, 167), ст.-пол. *Johanne Littaoor*, 1493 р. (SSNO III, 271), слов'ян. *Литаворъ* Хребтовичъ, 1495 р. (Морошкин 111).

***L'utovъсь**: укр. *Литовець* (Вол.; Анк.), хорв. *Litovac* (Leksik 368).

***L'utqta**: укр. *Літуда* (АПС 117).

***L'utra**, ***L'utrъ**: укр. *Літра* (Горпинич 356), блр. (похідне) *Литаровицина* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN V, 167), хорв. *Litra* (Leksik 368), серб. *Литра* (Јањатовић 209), пол. *Litra* (SN V, 619), слов'ян. *Литр* (Memorial) ~ рос. діал. *лѣтра* 'жвава, моторна жінка' (СРНГ 17, 249). Очевидно, сюди ж *Литири* — відантропонімний ойконім на терені Македонії (Симовски 2, 377) < *Литри* < *Лютри*.

***L'utrějъ**: блр. *Літрэеў* (Бірыла 264).

***L'utrica**: хорв. *Litrica* (Leksik 368).

***L'utričъ**: хорв. *Litrić* (Leksik 368).

***L'utujъ**: рос. *Литуева* ж. (САЛ 503).

***L'utunъ**: рос. *Литунов* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 151).

***L'utusъ**: укр. *Лимус* (Панцьо 110), рос. *Лимус* (Лет. ЖС 2004, № 1–13, 104), блр. *Лимус* (м. Могильов), (похідне) *Лимусово* — топонім у колишній Гродненській губ. (Vasmer RGN V, 172), пол. *Litus* (SN V, 619) ~ *Lutus* (SN V, 657).

***L'utuśъ**: укр. Федоръ *Лимушъ*, 1718 р. (ПЧП 143), *Лимушко* (Вол.; Анк.).

***L'utva**: хорв. *Litva* (Leksik 368), пол. *Litwa* (SN V, 619), чеськ. *Litva* (ЧП), слвц. *Litva* (TZ Bratislava 209);

~ рос. діал. *литва́* 'народ, народність' (СРНГ 17, 71).

***L'utvajъ**: хорв. *Litvaj* (Leksik 368), чеськ. *Litvaj* (ЧП), слвц. *Litvaj* (TZ Bratislava 209).

***L'utvakъ**: пол. *Litwak* (SN V, 619), чеськ. *Litvak* (ЧП), слвц. *Litvák* (TZ Bratislava 209).

***L'utvanъ**: хорв. *Litvan* (Leksik 368), чеськ. *Litvan* (ЧП).

***L'utvičъ**: блр. (похідне) *Литвичи* — ойконім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN V, 169), хорв. *Litvić* (Leksik 368).

***L'utvikъ**: пол. *Litwik* (SN V, 619), чеськ. *Litvik* (ЧП), слвц. *Litvík* (TP 146).

***L'utvišъ**: хорв. *Litviš* (Leksik 368).

***L'utvъсь**: пол. *Litwiec* (SN V, 619).

***L'utъka**, ***L'utъkъ**: укр. (похідні) *Лутки* (2) — топоніми (Vasmer RGN V, 170), ст.-блр. Тишко *Литкевичъ*, 1552 р. (Тупиков 622), рос. *Лутков* (КПК), (похідні) *Лутковка* — топонім в Омській обл., *Луткова*, *Луткино* — ойконіми в колишніх Пермській та Псковській губ. (Vasmer RGN V, 170), болг. *Лутка* (Заимов 140), пол. *Litek* (SN V, 617) ~ *Lutek* (SN V, 656), чеськ. *Litek*, 1447 р. (НА XXXI, 52), *Litkovice* (2) — топоніми (Proffous II, 838–839) ~ ст.-рос. Ивашко *Лютко*, XVII ст. (МИЯ 3, 1067), ст.-чеськ. *Lutek*, 1207 р. (Петріца 87).

***L'utyxъ**: пол. (похідне) *Litychowo* — ойконім (NMP VI, 174).

***L'utyнь**: укр. (похідне) *Литиня* — ойконім у Львівській обл. ~ д.-руськ. *лютыни* 'кострубатість, кривизна' (Срезневский II, 98).

***L'utъсь**: рос. *Литцева* ж. (Горпинич, Тимченко 163), чеськ. *Litecký* (ЧП).

***Mirol'ubъ**: рос. (похідні) *Миролибово*, *Миролюбово* — ойконіми у колишній Вологодській губ. (Списки Волог. 485).

***Nal'ubъ**: блр. (похідне) *Nalibówka* — топонім у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN VI, 83).

***Nal'utъ**: рос. *Налитов, Налитков* (ЖПТ), (похідні) *Налитово* (2) — топоніми в колишній Симбірській губ. (Vasmer RGN VI, 84) ~ *Налютин* (ЖПТ).

***Nel'uba**: чеськ. *Neliba* (ЧП) ~ укр. *Нелюба*, ст.-рос. *Нелюб* Редовой, 1581 р. (ВХК 70—80 гг.: II, 206), рос., блр. *Нелюб* (ЖПТ) та ін.

***Nel'uda**, ***Nel'udъ**: укр. *Нелида* (РІ Полт. 3, 428), ст.-рос. *Нелидов* Степан Яковлевич, 1470 р., *Нелидко*, XV ст. (Веселовский 217), *Нелид*, XVI ст. (Чечулин 82), *Нелидовъ*, 1632 р. (Изюмов 227), *Нелидово*, 1627—1630 рр. — назва пустища в колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 21), рос. *Нелид* (КПУ Луг. 2, 37), *Нелида*, *Нелидин*, *Нелидов* (ЖПТ), (похідні) *Нелидовка* (4), *Нелидово* (10 фіксацій) — топоніми в різних регіонах (Vasmer RGN VI, 132), ст.-блр. *Нелидъ* Иванъ, XVI ст. (ОДВ II, 138), блр. *Нялидовічы* — ойконім у Мінській обл. (Жучкевич 255), пол. *Nielidow* (SN VI, 599) ~ *Nieluda* (SN VI, 599);

~ **nel'udъ* (ЭССЯ 24, 150), чеськ. *nelida* 'мізантроп' (Kott II, 120).

***Nel'udъкъ**: (похідні) блр. *Нялидкі* — ойконім у Мінській обл. (Рап. Мін. 197), рос. *Нелидково* — топонім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN VI, 130), історично — *Нелитково*, 1551—54 рр. (ПМТ 228).

***Nel'utъ**: рос. *Нелиткина ж.* ~ *Нелютин* (ЖПТ).

***Obl'ubъ**: укр. (похідне) *Олибів* — ойконім у Ровенській обл. ~ пол. *Olubiński* (SN VII, 66) ~ рос. діал. *олюбить* 'запліднити самицю (переважно про бичків)' (Селигер 4, 242).

***Obl'uda**, ***Obl'udъ**: укр. *Оліда* (Вол.), рос. (похідне) *Олидово* — ойконім у колишній Архангельській губ. (Vasmer RGN VI, 397), *Алидово* — в колишній Псковській губ. (Списки Псков. 506), пол. *Olida* (SN VII, 61) ~ болг. *Олюд* (Илчев 367) ~ рос. діал. *облюдок* 'виродок', 'дитина, народжена від змішаного шлюбу, метис' (СРНГ 22, 116).

***Orzl'uta**: рос. (похідне) *Разлитоно* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN VII, 512).

***Perl'ubъ**: чеськ. (похідне) *Prelibsko* — топонім (Prořous III, 465) ~ укр. (похідне) *Перелюби*, 1709 р. (МОИ 1, 63), сучасне *Перелюб* — ойконім у Чернігівській обл.

***Pol'uba**, ***Pol'ubъ**: укр. *Полибчук* (КПУ Зап. 11/2, 198), *Полибенко* (КПУ Полт. 3, 318), рос. (похідні) *Полибино* — назва поселен-

ня в колишній Псковській губ. (Василев 2, 206), *Полибино* — ойконім у Смоленській обл., *Палибин Хутор* — у колишній Тамбовській губ. (Списки Тамб. 175) ~ *Полюбовка* — ойконім у колишній Тульській губ. (Списки Тул. 185) ~ рос. діал. *полкóбать* 'любити' (ОСВГ 8, 136).

***Pol'ubínъ**: ст.-рос. Русинъ Рудаковъ с. *Полибина*, 1616 р. (Тупиков 700), Федор *Полибин*, 1668 р. (ОАРП 206), рос. *Полибин* (СК Саратов. 88) ~ укр. *Полюбина* ж. (ЖПТ), пол. *Polubiński* (SN VII, 467).

***Pol'uda**, ***Pol'udъ**: болг. *Полѹдов* (Илчев 401), пол. *Polidowicz*, *Polidowski* (SN VII, 461), чеськ. *Polida* (ЧП) ~ д.-руськ. *Полюдь*, 1140 р. (Морошкин 153), ст.-рос. Тренка *Полюдовъ*, 1621 р. (СВ 220), рос. *Полюдов* (ЖПТ), (похідні) *Полюдова* (3), *Полюдово* (4) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN VII, 240), *Полюд* / *Полюдов камень* — оронім на Північному Уралі, в околицях м. Чердинь (ПУ 51) ~ рос. діал. *полюд* 'невіглас, недоумок' (ОСВГ 8, 136), (похідне) *полкóдный* 'товариський, привітний' (СРНГ 29, 186).

***Pol'udimъ**: слов'ян. (похідне) *Полидими*, XVI ст. — мікротопонім (Спрогис 250).

***Pol'udovічь**: пол. *Polidowicz* (SN VII, 462) ~ блр. *Полюдовичи* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN VII, 240).

Pol'udva** (Pol'udy**, -ъве): укр. *Полідва* (РУС 331), *Полідва* (КПУ Полт. 10, 775).

***Pol'udynъ**: пол. (похідне) *Polidyńska* (SN VII, 462). Базова праформа, очевидно, — праойконім.

***Sъl'uba**: пол. *Sliba* (SN VIII, 493) ~ ст.-укр. Микушка *Шлюбъ*, 1666 р. (Лазаревский 15), ст.-рос. (похідне) *Слюбина*, 1610–1612 рр. — назва пустища в колишньому Брянському пов. (АЗР IV, 381), рос. *Шлюбкин* (ЖПТ), ст.-блр. Василій *Слюбичъ*, 1605 р. (ОДВ X, 19), пол. *Sluba* (SN VIII, 496) ~ укр. діал. *сьлюб* 'шлюб' (Вишневська 171) та ін. (ЕСУМ 6, 441).

***Sъl'ubqta**: рос. (похідне) *Слибуты* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN VIII, 338).

***Sъl'ubъnikъ**: луж. *Slibnik* (Wenzel II/2, 99).

***Sъl'udъ**, ***Sъl'udъ**: укр. *Слідзевський* (СП 327), рос. *Солидов* (ЖПТ), *Шлидов* (СП 398).

***Tul'uba**: пол. *Tuliba* (SN IX, 617) ~ ст.-укр. (похідне) *Тулюбле*, 1498 р. — ойконім у Київському пов. (LM № 6, 174), воно ж *Тулибле*, 1552 р. (АЮЗР VII/1, 99).

**Tul'uda*, **Tul'udъ*: рос. *Тулидо* (ЕТ 714), пол. *Tulidowicz*, *Tulidziński* (SN IX, 617).

**Veel'ubъ*: чеськ. *Veelib* (Пачич 14), (похідне) *Veeliby* — топонім (Profous IV, 488–489).

**Vyl'ubiъ*: хорв. *Vilibić* (Leksik 716) ~ пол. *Wylub* (SN X, 363).

**Vyl'ubъ*: ст.-рос. (похідне) *Вылибъ*, 1623 р. — ойконім у колишньому Чердинському пов. (Колотилов 26).

**Vyl'utъkъ*: пол. *Wylitek* (SN X, 363).

**Vъsel'ubъ*: чеськ. *Všelib* (Пачич 21), (похідні) *Všeliby* (2), *Všelibice* — топоніми (Profous IV, 643, 644) ~ укр. *Вселюбський* (КПУ Полт. 1, 99), рос. *Свелебино* — ойконім у колишній Псковській губ. (Василев 2, 225) < **Вселюбино*.

**Vъsel'udъ*: укр. (похідне) *Селидове* (варіанти *Селидовка*, *Селидівка*, *Селидово*) — ойконім у Донецькій обл. (Vasmer RGN VIII, 165) < **Вселидове*.

**Zal'ubuxъ*: укр. (похідне) *Залибухів* — назва колишнього хутора (Любешівськ. р-н Вол.).

**Zal'ubъ*: укр. (похідне) *Залибовка* — ойконім у колишній Волинській губ. (Vasmer RGN III, 402), пол. *Zalibowski* (SN X, 416) ~ *Zalubowski* (SN X, 416).

**Zal'uta*, **Zal'utъ*: пол. *Zalit*, *Zalita* (SN X, 416) ~ рос. *Залютин* (ЖПТ), пол. *Zalutkiewicz* (SN X, 416).

**Zal'utaъ*: пол. *Zalitacz* (SN X, 416).

На основі проведеного аналізу *пропріального матеріалу* можна констатувати, що фонетичний перехід *l'u-* > *li-* відомий практично всім слов'янським мовам. Це явище: автохтонне; нерегулярне / спорадичне (за винятком чеської мови); хронологічно давнє. У більшості випадків делябіалізація була тенденцією, яка не набула системного характеру. Див. (Gruszczyńska 134).

Композити з першим компонентом зразка *tylt*, *tylt*, *tyrt*, *tyrt*

Зібраний і поданий під відповідними гаслами фактичний матеріал свідчить про високу продуктивність кореневих структур *tylt*, *tylt*, *tyrt*, *tyrt* у складі праантропонімів-композитів, він відкриває перспективи для реконструкції відповідних лексико-словотвірних мікросистем. Пор., наприклад, фрагменти праслов'янського лексичного фонду (апелятивного і пропріального),

відновлені в (Казлова I, II, III; Козлова IV, V; Козлова 1997; Козлова 2008 та ін.).

***Ыldogoъ**: рос. *Болдогоев* (Лет. ЖС 2006, № 27–39, 26).

***Ыldogozъ**: ст.-укр. Григор *Байдогузъ*, 1649 р. (Реєстр 246) ~ укр. *байдагуз* ‘квасець’ (Горбач Бродина 137).

***Ыldolѣъ**: ст.-рос. Кирилль *Байдалеевъ*, 1669 р. (Доп. АИ X, 48), рос. *Бондалей* (КПУ Ник. 1, 327).

***Ыldolizъ**: укр. *Байдализ*, XVIII ст. (Фаріон 138).

***Ыldomѣъ** / ***Ыldimѣъ** / ***Ыldomirъ**: ст.-блр. *Vandomir*, 1658 р. (ABK XXIV, 306), пол. *Vandomir* (SN I, 160), слов'ян. *Балдимер*, *Байдимер* (Магницький 32).

***Ыldoosъ**: укр. *Бендеус* (Горпинич 238), *Байдаус* (Новикова 53).

***Ыldorodъ**: рос. *Байдородов* (КПУ Од. 10, 231).

***Ыldosarъ**: рос. *Байдасаров* / *Байдосаров* (Сикслъ 59).

***Ыldosorъ**: рос. *Болдышор* (МиГ 350).

***Ыldovarъ**: слов'ян. *Болдовар* (Ратиєс 2, 311).

***Ыldovѣъ**: рос. *Бадовер* (ЖПТ) < **Балдовер* (абсорбція плавного).

***Ыlgobajъ**: укр. *Болгобай* (КПУ Харк. 17, 156).

***Ыlgojedъ**: рос. *Богоедов* — сучасне прізвисько, із **Болгоедов* ~ пол. діал. *bułga* ‘мішок із шкіри тварини’. Пор. ст.-рос. *Кожеедов* Фома, 1599 р. (Веселовский 147).

***Ыlgolajъ**: рос. *Болголаева* ж. (РПЭ 1, 136).

***Ыlgolarъ**: рос. *Боголапов* (САЛ 353) < **Болголапов*.

***Ыlgomeкъкъъ**: рос. (похідне) *Богомягово* — ойконім у колишній Пермській губ. (УПЛ 9) < **Болгомягово*.

***Ыlgoturъ**: рос. *Богатуров* (Лет. ГС 2003, № 30, 39) < **Болгатуров*.

***Ыlgovarъ**: рос. *Боговаров* (САЛ 353) < **Болговаров*, (похідне) *Боговарово* — ойконім у Кировській обл.

***Ыxodeгъ**: укр. *Балхудер* (Новикова 59).

***Ыxovѣгъ**: рос. *Болховер* (ЛР 2007, 13).

***Ыxkonozъ**: ст.-рос. (похідне) *Болконосова*, 1498 р. — ойконім у колишньому Московському пов. (АФЗХ 50).

***Ыsobajъ**: укр. *Балсабаєць* (КПУ Дн. 9, 252).

***Ыsobokъ(ъ)**: рос. *Бейсобоков* (Ратиєс 2, 120).

***Ыtogozъ**: блр. (похідне) *Балтагузы* — ойконім у Мінській обл. (Рап. Мін. 28).

***Вълтојагъ**: рос. *Бунтояров* (Чернопяттов Некрополь 55) < **Бултояров* (асиміляція плавного).

***Вълтоногъ**: рос. (похідне) *Болтаногово* — ойконім у колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN I, 459), сучасне *Болтоногово* (КК 2, 12).

***Вълтонось**: рос. *Болтоносов* (ЖПТ), *Балтуносов* (КПУ Ник. 4, 409).

***Вълтоухъ**: ст.-рос. *Михаль Болтоухов*, 1495 р. (Веселовский 45).

***Вълтовагъ**: слов'ян. *Болтовар* (Рамієс 2, 230).

***Вълтовогъ**: ст.-рос. *Болтоуров* Истомка, 1547 р. (АСЗ I, 203).

***Вълводугъ**: рос. *Бувадуров* (ЖПТ) < **Буввадуров* / **Булвадуров*.

***Вълбоотъ**: рос. (похідне) *Барабаутово* — топонім у Пермській обл. (форма із секундарним голосним).

***Вълбосуга**, ***Вълбосугъ**: укр. *Барбасур* (РІ Мик. 1, 452), *Барбасура* (РІ Кіров. 3, 33).

***Вълдонось**: укр. *Бордунос* (КПУ Київ. 6, 131), *Бордуніс* (КПУ Черк. 7, 463), *Бурдонос* (КПУ Ник. 8, 216), (похідне) *Бурдоносів* — ойконім у Полтавській обл., рос. *Бордонос* (АКК 141), *Бурданос* (КП Коми 158) ~ рос. діал. *бордонбсьй* 'з великим горбатим носом' (СРГ Коми 60).

***Вълдовозъ**: рос. *Бордовозов* (КП Твер.).

***Вълдоосъ**: укр. *Бардаус* (КПУ Луг. 9, 41), рос. *Бордоусов* (САЛ 356).

***Вългомотъ**: рос. *Боргоматов* (ЖПТ).

***Вългоolkътъ**: слов'ян. (похідне) *Борголойти*, XVI ст. — ойконім у Жемайтії (Спрогис 27) < **Борголохти* < **Борголокти*. Пор. ще *Лойти* / *Лойцы*, 1600 р. — назва маєтку, згадана в Актах Вількоморського гродського суду (ОДВ VI, 125, 140). Про фонетичний перехід -*кт*'- > -*хт*'- > -*йт*'- див. (Казлова 2009: 243).

***Вълконогъ**: рос. *Иванъ Борконогой*, 1714 р. (Сиб. города 24) ~ блр. діал. *бурконбгі* 'кривоногий' (СБГ 1, 206).

***Вълкогътъ**: рос. *Боркуратов* (Рамієс 2, 389).

***Вълlookъъ**: ст.-укр. *Гавришъ Бирлокъ*, 1649 р. (Реєстр 260).

***Вълloухъ**: рос. *Барлаухов* (КПУ Харк. 17, 544).

***Вълногоръ**: укр. *Бурнауз* (СП 63).

***Вълнокотъ**: рос. *Бурнукутов* (КПК).

***Вълноосъ**: укр. *Барнауз* (КПУ Дон. 22, 56).

***Въпноѣтъ**: рос. *Барноутов* (УВБ 177).

***Въпноvolкъ**: рос. *Борноволоков* (ЖПТ).

***Въпноvolъ**: рос. *Барноволов* (КС Дн. 4, 359).

***Вързосѣкъ**: рос. *Барзосеков* (КПК), *Борзосеков* (КП Твер.).

***Върдоносъ**: ст.-рос. (похідне) *Бердоносowo*, 1608 р. — топонім на півночі Росії (Харузин 1890: 430), *Бердоносow* Левка Екимовъ сынъ, 1649—1652 рр. (Симсон ИС 295), рос. *Бердоносow* (Память 1, 280).

***Върдоосъ**: блр. (похідне) *Бердоусowo* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 256). Див. ще (Єфименко 70—75).

***Върдоустъ**: ст.-укр. Лавринъ *Бердоустъ*, 1649 р. (Реєстр 383).

***Върлоосъ**: укр. *Берлоус* (ТП 35).

***Сълсеосъ**: укр. *Ценцеус* (СТА 255).

***Сълсерапъ**: рос. *Чучепалов* (КПУ Киров. 1, 377).

***Сълдоміръ**: рос. *Чендимиров* (ЖПТ), слов'ян. *Чиндимиръ* (Магницкий 92).

***Сълконогъ**: рос. *Челканогов* (КПУ Од. 10, 225).

***Сълmodѣйъ**: рос. *Челмодеев* (ЖПТ), *Чумадеев* (ЖПТ), (похідне) *Челмодеевский Майдан* — ойконім на території Республіки Мордовія (СГНМ 87).

***Сълторогъ**: укр. *Ченторог* (Горпинич 388) < **Челторог* (денталізація плавного).

***Сълvoсeлѣ(йъ)**: ст.-рос. Омелянъ Васильевъ *Чевычеловъ*, 1594 р. (Смирнов ОУ 231) < **Челвычеловъ* (абсорбція плавного), рос. *Чевычелов* (Памяць Петр. 396).

***Сългноносъ**: ст.-укр. Пашко *Чорбоносowъ*, 1552 р. (АЮЗР VII/1, 88).

***Сърдобайъ**: рос. *Чердобаєв* (Літ. ГС 2003, № 19, 53).

***Сърдоклѣйъ**: рос. *Чердаклеєв* (Новикова 916).

***Сърконосъ**: укр. *Черконос* (КПУ Ник. 5, 236).

***Съркоосъ**: укр. *Чуркауc* (КПУ Полт. 6, 559).

***Съркозобъ**: укр. *Черкозуб* (РІ Черк. 2, 338).

***Съргнобаба**: рос. *Чернобабин* (ЖПТ), пол. *Czarnobaba* (SN II, 257).

***Съргнобайъ**: ст.-укр. Савка *Чернобай*, 1649 р. (АЮЗР IV/3, 203), укр. *Чорнобай* (СП 386), ст.-рос. Иван *Чорнобаєв*, 1564 р. (Веселовский 352), (похідне) *Чернобаєwo*, 1484—1490 рр. — ойконім у

колишньому Суздальському пов. (АСЭИ II, 518), рос. *Чернобаев* (ЖПТ), (похідні) *Чернобаева*, *Чернобаево* — ойконіми в колишній Смоленській губ. (Vasmer RGN X, 106), ст.-блр. Андрей *Чорнобаевъ* сынъ, XIV ст. (ВСб. V/1, 18), блр. *Чарнабай* (Бірыла 447), пол. *Czarnobaj* (SN II, 257).

**Їгпobercъ*: болг. *Чернобрестов* (Илчев 540).

**Їгпobѣль*: рос. *Чернобель* (Лет. ЖС 2008, № 40, 236).

**Їгпobѣсь*: ст.-рос. Протасий Мартинов *Чернобесов*, XV ст. (Веселовский 352), рос. (похідне) *Чернобесово* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN X, 106).

**Їгпobогъ*: рос. (похідне) *Чернобожье* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN X, 106).

**Їгпobojъ*: пол. *Czarnobaj* (SN II, 257).

**Їгпobокъ*: рос. *Чернобоковъ* Алексѣй Иванов, 1736 р. (Грязнов 451), *Чернобок* — сучасне прізвище (РУС 460).

**Їгпobогдъ*(*жь*): ст.-рос. *Чернобородово*, XVI ст. — ойконім у колишньому Звенигородському пов. (ПКМГ I/1, 712), рос. *Чернобород* — сучасне прізвище, пол. *Czarnobroda* (SN II, 257).

**Їгпobогъ*: схв. *Спобѣр* — прізвисько (Rječnik I, 844), слвн. *Спобори* (ZSSP 80), пол. *Czarnobór* (SN II, 257).

**Їгпobратъ*: хорв. *Спобрат* (Leksik 100).

**Їгпobгъвъ*(*жь*): укр. *Чорнобрив* (КПУ Хм. 4, 686), *Чорнобривий* (СП 386), ст.-рос. Григорий *Чернобровкин*, 1617 р. (Веселовский 382), рос. *Чернобров* (ЖПТ), пол. *Czarnobrewu*, *Czarnobrywu* (SN II, 257).

**Їгпobгъвъсь*: укр. *Чорнобровець* (Богдан 37), *Чорнобровець* (СП 386), рос. *Чернобровцев* (ЖПТ).

**Їгпobуль*: укр. *Чорнобиль* (Редько ДУП 237);

~ **ѣгпobуль* (ЭССЯ 4, 153).

**Їгпodaгъ*: рос. *Чернодаров* (Memorial).

**Їгпodѣдъ*: укр. *Чорнодід* (Горпинич, Тимченко 302).

**Їгпodol'a*: укр. *Чорнодоля* (Богдан 37), пол. *Czarnodola* (SN II, 257).

**Їгпodѣвъ*: укр. *Чорнодуб* (СП 386), рос. *Чернодубов* — сучасне прізвище, блр. *Чарнадуб* (Бірыла 447).

**Їгпogaйъ*: ст.-рос. Лучка Яковлевъ с. *Черногаевъ*, 1677 р. (ПЗМ 8), рос. *Черногаев* (м. Ярославль), хорв. *Спogaj* (Leksik 100).

***Їьногатиць**: хорв. *Crnogatić* (Leksik 100).

***Їьногатја**: хорв. *Crnogača* (Leksik 100), серб. *Црногаћа* Јован, 1697 р. [Ioan Csernogattyae (Извори I, 412)].

***Їьноглазь**: рос. *Черноглазов* (КС Харк. 2, 393), блр. *Черноглаз* (м. Могильов) ~ рос. діал. *черноглазый мальчишка* (Даль 4, 595).

***Їьногодъ**: укр. *Чорногод* (КПУ Хм. 7, 730).

***Їьногойъ**: рос. (похідне) *Черногоев* — назва хутора в Північно-Кавказькому краї (Список СК 630), хорв. *Črnogoj* (Leksik 115), слвн. *Črnogoj* (ZSSP 95).

***Їьноголвъ(йъ)**: укр. *Чорноголов* (КПУ Він. 1, 300), рос. *Черноголовый* (ЖПТ), блр. *Чарнагаловы* (Бірыла 447), болг. Драгно *Черноглав*, 1515–1516 рр. (Кендерова 66), *Черноглавов* (Илчев 540), серб. (похідне) *Чрьноглавлм Глава* — мікротопонім (Споменик IV, 2), чеськ. *Černohlávek* (ЧП);

~ **ѣьноголвъ* (ЭССЯ 4, 154).

***Їьногогъ**: укр. *Черногор* (СКТ 883), *Чорногір* (КПУ Черк. 5, 711), рос. *Черногоров* (РУС 460), болг. *Черногор*, 1515–1516 рр. (Кендерова 65), *Черногдров* (Илчев 540) ~ рос. діал. *черногѡр* ‘ім’я злого чаклуна’ (Даль 1, 595).

***Їьногогъсь**: хорв. *Crnogoras* (Leksik 100) ~ болг. *черногорец*, серб. *црногорац* ‘чорногорець’ (Лавровский 764) та ін.

***Їьногогость**: блр. (похідне) *Черногостье* — назва поселення в колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN X, 109).

***Їьногогѡвъ(йъ)**: укр. *Черногуб* (СКТ 883), ст.-рос. Злоба Прокофьевич *Черногубов*, 1534 р. (Веселовский 382), *Черногубов* Ондрей, 1596–1598 рр. (МА 33), рос. *Черногубов* (САЛ 668), чеськ. *Černohubý* (ЧП) ~ рос. діал. *черногуб* ‘гриб чорний груздь’ (ЯОС 10, 54).

***Їьногогѡвьсь**: ст.-рос. (похідне) *Черногубцево*, 1447–1455 рр. — назва пустища в колишньому Костромському пов. (АСЭИ I, 141).

***Їьногогѡзь**: укр. *Чорногуз* (Богдан 37), ст.-рос. Иван *Черногуз*, XV ст. (Веселовский 382), Івашко Мокиев сын *Черногузов*, 1685 р. (Полякова 247), рос. *Черногуз* (САЛ 668), пол. *Czarnohuz* (SN II, 258), чеськ. *Černohouz* (ЧП) ~ укр. *чорногуз* ‘лелека’ (Грінченко 4, 471), рос. діал. *черногуз* ‘т. с.’ (Добровольский 982), схв. *čřnogŭz* ‘морська риба’ (Rječnik I, 845).

***Їьноггивъ(йъ)**: рос. *Черноггивов* (ЖПТ).

***Їьноггѡдъ(йъ)**: укр. *Черногруд* (КПУ Луг. 7, 430), ст.-рос. Михаил *Черногрудов*, 1696/97 рр. (Устюгов 220).

- ***Їьпогърдло**: блр. *Черногорлов* (м. Могильов).
- ***Їьпохвостъ**: рос. *Чернохвостова* ж. (Горпинич, Корнієнко 254).
- ***Їьпојагъ**: укр. *Чорнояр* (КПУ Харк. 2, 715), ст.-рос. *Чернояр* Иван, 1648—1649 рр. (Покровский 69), рос. *Чернояров* (ЖПТ).
- ***Їьпојѣдъ**: чеськ. (похідне) *Černojedy* — ойконім (Profous I, 330).
- ***Їьпокамень**: слвн. *Črnokamen* (ZSSP 95).
- ***Їьпокопъ**: укр. Васил *Черноконь*, 1756 р. (АК 5, 50), *Черноконь* (СКТ 883).
- ***Їьпокога**: рос. *Чернокорін* (КС Дн. 4, 92) ~ рос. діал. *черноко́рый* 'темний, темнуватий' (СРГК 6, 777).
- ***Їьпокогкъ**: хорв. *Crnokrak* (Leksik 100).
- ***Їьпокозъ**: укр. *Чернокос* (КПУ Зап. 13, 113);
~ **сьпокозъ* (ЭССЯ 4, 154).
- ***Їьпокозъ(јь)**: укр. *Чернокоза* (СП 383), рос. *Чернокозов* (ЖПТ), болг. *Чернокџов* (Илчев 541).
- ***Їьпокозъ(јь)**: укр. *Чернокожий* (СП 386), ст.-рос. Фетка Ивановъ сынъ *Чернокожъ*, 1628 р. (ПКРК I/3, 821), рос. *Чернокожев* (ЖПТ), *Чернокожих* (КПУ Од. 8, 358), болг. *Чернокџев* (Илчев 540) ~ рос. діал. *черноко́жий* 'людина з грубою шкірою' (СРГК 6, 777).
- ***Їьпокрісь**: хорв. *Crnokrič* (Leksik 100).
- ***Їьпокупъ**: укр. *Чернокун* (КПУ Полт. 7, 654), рос. *Чернокун* (РУС 460), (похідне) *Чернокуново* — назва поселення в колишньому Ростовському пов. (Веселовский 1947: 378), ст.-блр. Яков *Чорнакунец*, 1569 р. (СПБ 1, 86).
- ***Їьпокугъ**: укр. *Чернокур* (КС Дн. 3, 373), рос. *Чернокур* (РУС 460), хорв. *Crnokur* (Leksik 100).
- ***Їьпокълракъ**: рос. *Черноколнаков* (Кр. В 33).
- ***Їьполать**: укр. *Чернолат* (РІ ІФ 5, 201).
- ***Їьполатьсь**: хорв. *Crnolatas*, *Crnolatec* (Leksik 100).
- ***Їьполісь(јь)**: чеськ. (похідне) *Černolice* — ойконім (Profous I, 330).
- ***Їьполіхъ(јь)**: укр. *Чернолих* (КПУ Дн. 7, 161), рос. *Чернолихов* (Memorial).
- ***Їьполікъ(јь)**: рос. *Чернолик* (ЖПТ).
- ***Їьполутьсь (*Їьполѣтьсь ?)**: хорв. *Crnolutac* (Leksik 100).
- ***Їьполѣвъ**: ст.-рос. (похідне) *Чернолобова*, 1623 р. — ойконім у колишньому Солікамському пов. (Колотилов 142), рос. *Чернолобов* (КПУ Од. 2, 800).

***Њыпоназъ**: укр. *Чорномаз* (СП 383), рос. *Черномазов* (ЖПТ), блр. (похідне) *Черномазова* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN X, 112), пол. *Czarnomaz* (SN II, 258).

***Њыпонигъ**: схв. *Сѣпотѣ*, XIII ст. — чоловіче ім'я (Rječnik I, 846).

***Њыпотогъ**: укр. *Чорномор* (м. Черкаси).

***Њыпотогъсь**: укр. *Чорноморець* (Богдан 37), рос. *Черноморец* (КПУ Киров. 1, 373), пол. *Czarnomorzes* (SN II, 258).

***Њыпотоѣгъ(йъ)**: укр. *Чорномудрий* (КПУ Він. 1, 224).

***Њыпотоѣъ**: укр. *Чорномуд* (Богдан 37), ст.-рос. *Иванъ Черномудовъ*, 1624 р. (Бартенев 18), (похідне) *Черномудово*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК V, 248), пол. *Czarnomudziak* (SN III, 258).

***Њыпотоѣкъ**: укр. *Чорномук* (Богдан 37).

***Њыпотоѣъ**: схв. *Сѣпотѣъ*, XIII ст. — чоловіче ім'я (Rječnik I, 846).

***Њыпотоѣгъ(йъ)**: укр. *Чорноморд* (КПУ Харк. 11, 345), ст.-рос. *Мина Черномордовъ*, 1673 р. (ОВДА 17), рос. *Черномордик* (ЖПТ), блр. *Василь Чарноморды*, 1726 р. (Бірыла 1966: 271), *Черномордой* (м. Докшиці), пол. *Czarnomord* (SN II, 258).

***Њыпомуѣъ**: ст.-укр. *Андреи Черномыи*, 1649 р. (Реєстр 111).

***Њыпомуслъ**: ст.-блр. *Мирослав Чорномыслъ* (АВК III, 58).

***Њыпомуслъ(йъ)**: ст.-укр. *Тишко Чорномыслъ*, 1606 р. (АЮЗР VI/1, 318), пол. *Czarnomysu* (SN II, 284).

***Њыпонебо**: рос. *Чернонебов* (СК Костр. 392).

***Њыпопогъ**: укр. *Чорноног* (ТДІ 212), рос. *Черноногов* (ЖПТ), блр. *Чарнаног* (Бірыла 448), чеськ. (похідне) *Černožice* — ойконім, який виводять із **Њыпопожце* (Profous I, 335).

***Њыпопошъ**: укр. *Чорнонос* (СП 383), рос. *Черноносов* (ЖПТ).

***Њыпоокъ(йъ)**: укр. *Чорноок* (СП 383), ст.-рос. (похідне) *Чернаокова*, 1610–1612 рр. — назва поселення в колишньому Брянському пов. (АЗР IV, 351), рос. *Черноок* (РУС 460), блр. *Чарнавокі* (Бірыла 447), болг. *Черноѣков* (Илчев 541), пол. *Czarnooki* (SN II, 258) ~ укр. *чорнобкий*, серб. *црноок*, чеськ. *černooký*, словц. *čiernooký* та ін.

***Њыпоѣсъ**: укр. *Чорновус* (Богдан 37), ст.-рос. *Антонко Васильев сын Чернуос*, 1647 р. (Полякова 247), рос. *Чернуосов* (ЖПТ), блр. *Чарнавусы* (Бірыла 447), пол. *Czarnowas* (SN II, 258), чеськ. (похідне) *Černousy* — ойконім (Profous I, 332).

***Њыпораѡь**: укр. *Чернопал* (КПУ Киров. 1, 641), рос. *Чернопалов* (ПОРА 478).

***Њыпораѡь**: укр. *Чорнопас* (Богдан 37).

***Њыпорегь(ѣ)**: рос. *Черноперов* (ЖПТ).

***Њыпоретъ(ѣ)**: укр. *Чорноп'ят* (Горпинич 78), ст.-рос. *Чернопятый* Захаръ, 1686 р. (Курдюмов III, 327), рос. *Чернопятов* (САЛ 668) ~ рос. діал. *чернопятый* 'з чорними п'ятами' (СРГК 6, 778).

***Њыпорлатъ**: укр. *Чорноплат* (КБСК 489), пол. *Czernopłatow* (SN II, 284).

***Њыпорлет'ѣь**: укр. *Черноплечий* (НКП Він. 395).

***Њыпороръ**: укр. *Чорнопуп* (КПУ Дон. 9, 285), ст.-рос. Ывашко Игнатьевъ сынъ *Чорнопупъ*, 1625 р. (ДД V, 818).

***Њыпородъ**: укр. *Чорнород* (КПУ Дн. 9, 378), рос. *Чернород* (РУС 460).

***Њыпорогъ**: рос. *Чернорог* (РУС 460), пол. *Czarnoróg* (SN II, 258).

***Њыпорокъ**: укр. *Чорнорук* (КПУ Полт. 5, 669), рос. *Чорноруков* (ЖПТ).

***Њыпоргъть**: укр. *Чорнорот* (ПІ Дн. 4/4, 29), рос. *Чернорот* (РУС 460), *Черноротов* (ЖПТ) ~ укр. *чорноротий* 'із чорним ротом' (Грінченко 4, 472) та ін.

***Њыпоргъсь**: пол. *Czarnoryś* (SN II, 258).

***Њыпоскоръ(ѣ)**: укр. *Чорношкур* (Горпинич, Тимченко 302).

***Њыпоскулъ(ѣ)**: ст.-рос. Федоръ *Чорноскуль*, 1542 р. (Тупиков 426), Оска Федоровъ с. *Черноскуловъ*, 1698 р. (Тобольск 92), рос. *Черноскулов* (ЖПТ).

***Њыпошъекъ(ѣ)**: укр. *Чорношок* (КПУ Харк. 2, 277), рос. *Черношек*, *Чернощеков* (ЖПТ).

***Њыпошъѣ(ѣ)**: блр. *Чарнашэй* (Бірыла 448), рос. *Черношеин* (РВД 225), хорв. *Crnošija* (Leksik 100).

***Њыпошъѣсь**: укр. *Чорношвець* (КПУ Київ. 4, 518).

***Њыпoudъ**: рос. *Черноудов* (ИС 28).

***Њыпоухъ**: ст.-укр. Иванъ *Черноухъ*, 1552 р. (АЮЗР VII/1, 597), рос. *Черноухов* (ЖПТ).

***Њыновѣдъ(ѣ)**: болг. *Черновѣжд* (Илчев 540).

***Њыновoldъ**: укр. *Черноволод* (КПУ Харк. 1, 603).

***Њыновoltъ**: укр. *Черноволотова* — назва балки в Чернігівській обл. (Павленко 160).

***Їьноволѣ (їь)**: укр. *Чорновіл* (Редько ДУП 238), *Чорноволий* (СП 386), рос. *Черновол* (ЖПТ), блр. *Черновол* (м. Могильов), слвн. *Črnovolon* (ZSSP 95).

***Їьноземѣ**: рос. *Чернозем* (РУС 460), пол. *Czarnoziem* (SN II, 259).

***Їьнозубѣ**: ст.-укр. *Чорнозуб*, 1478–1479 рр. (LM № 4, 160), укр. *Чернозуб* (СКТ 883), ст.-рос. (похідне) *Чернозубова*, 1697 р. — ойконім у колишній Калузькій губ. (Трейтер 58), рос. *Чернозубов* (ЖПТ), пол. *Czarnozub* (SN II, 259).

***Їьроносѣ**: укр. *Чернонос* (ПСС 3, 827).

***Їьртобайѣ**: укр. Кондрать *Чортобай*, 1723 р. (Швидько 116).

***Їьртобойѣ**: укр. *Чортобой* (КПУ Полт. 3, 257).

***Їьртодубѣ**: укр. *Чортодуб* (КПУ Сум. 11, 269).

***Їьртогорѣ**: рос. *Чертогоров* (ЖПТ).

***Їьртогрызѣ**: ст.-блр. Янѣ Петровичѣ *Чортогрызѣ*, 1567 р. (ЛМ 1915: 590).

***Їьртоломѣ (їь)**: пол. *Czartolomny* (SN II, 260).

***Їьртолысѣ (їь)**: блр. *Чертолысов* (м. Вітебськ).

***Їьртомірѣ**: схв. *Črtomir* — чоловіче ім'я (PI 225).

***Їьртоногѣ**: ст.-рос. Федька *Чертоногѣ*, 1627 р. (ВПК 31), рос. *Чертоногов* (АУЛ 2, 1030).

***Їьртоуѣ**: ст.-рос. Овдокимко *Чертаусовѣ*, 1616 р. (МА 91), Івашко *Чертоусѣ*, 1679–1680 рр. (АБ 58), рос. *Чертоусов* Григорій Іванов сын, 1707–1708 рр. (БВ 145), *Чертоусов* (ЖПТ), блр. *Чертоусы* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 258).

***Їьрторальѣ**: блр. *Чертопалов* (м. Вітебськ).

***Їьрторальсѣ**: ст.-рос. (похідне) *Чертопальцево*, 1555 р. — топонім у колишній Ярославській губ. (ІАЯ I, 20).

***Їьртоплѣсѣ**: блр. *Чартапляс* (Бірыла 449).

***Їьртополхѣ**: укр. *Чертополох* (КПУ Черниг. 4, 430), ст.-рос. Гаврило *Чертополохов*, 1606 р. (Веселовский 353), рос. *Чертополохов* (ЖПТ), блр. *Чертополохи* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 381).

***Їьртополѣ (їь)**: рос. *Чертополов* (КПУ м. Київ 3, 572).

***Їьртопорхѣ**: ст.-рос. Мишка Левонтьев сын *Чертонрах*, 1672 р. (ХКК 1, 44).

***Їьртопѣ**: ст.-укр. *Czortaputh*, XVI ст. (Жерела III, 316).

***Њѣрторѣдѣ**: ст.-рос. Семень *Чертопрядовѣ*, 1700 р. (ПСИ 23).

***Њѣрторѣдѣ**: ст.-рос. *Чертопрудѣ*, 1633 р. (ОДМ XI, 48), рос. *Чертопрудов* (ЖПТ).

***Њѣртоморѣ**: рос. *Черторогов* (Назаров 248).

***Њѣртоморѣ**: рос. *Чертороев* (АУЛ 10, 230).

***Њѣртовидѣ**: рос. (похідне) *Чертовидово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Списки Псков. 592).

***Њѣртозовѣ**: рос. *Чертозовов* (ЖПТ).

***Дѣлбоносѣ**: укр. *Довбонос* (ОКІУМ), рос. *Долбонос* (ОКІУМ), блр. (похідне) *Довбоносы* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN III, 44) ~ рос. діал. *долбоно́сый* 'довгоносий, з гачко-подібним, загнутим донизу носом (про людину чи птаха)' (СРНГ 8, 104).

***Дѣлбоосѣ**: укр. *Довбиус* (КПУ Він. 1, 351).

***Дѣлдимѣ**: слов'ян. *Дойдимерѣ* (Магницький 37).

***Дѣлгобавѣ**: рос. *Долгобаев* (КПУ Ник. 12, 381).

***Дѣлгоборѣдѣ**(ѣ): ст.-укр. Васька *Долгобородов*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 321), (похідні) ст.-блр. *Долгобороды*, 1580 р. (ОДВ X, 19) — ойконім, ст.-рос. *Долгобородово*, 1627–1630 рр. — назва пустища в колишньому Вологодському пов. (Сторожев II, 26), рос. *Долгобородов* (ЖПТ), хорв. *Dugobradić* (Leksik 167).

Наведені факти — результат лексикалізації відповідних словосполучень, пор., наприклад, ст.-рос. *Долгая Борода*, XV ст. — прізвисько (Веселовский 98).

***Дѣлгобродѣ**: укр. *Довгоброд* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 79).

***Дѣлгобр'ухо**: ст.-рос. Василей *Долгобрюховѣ*, 1696 р. (Тобольск 62).

***Дѣлгоѣ**: хорв. *Dugačaj* (Šimundić 171–172).

***Дѣлгодѣдѣ**: рос. (похідне) *Долгодедово* — ойконім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN III, 55).

***Дѣлгодѣлѣ**: слвн. *Dolgodelka* — особове ім'я (Kos 116).

***Дѣлгодумѣ**: рос. *Долгодум* (КПУ Ув. Дон. 2, 156).

***Дѣлгодушѣ**: рос. *Долгодуш* (ЖПТ).

***Дѣлгодворѣ**: ст.-рос. Іванъ *Долгодворовѣ* Федотовъ сынъ Уткина, 1544 р. (Шляпин I, 59), рос. *Долгодворов* (ИС 14), блр. *Долгодворов* (м. Бобруйськ).

***Дѣлгогледѣ**: Федоръ *Долгогледовѣ*, 1445 р. (Тупиков 933).

***Дыгоголѣвѣ**(жъ): укр. Петро Довгоголовий, 1752 р. (Пивовар 48), Довгоголовий — прізвисько (ОКІУМ).

***Дыгосоѣ**: ст.-укр. Артемій Долгокосовъ, 1682 р. (Маркевич 22), ст.-рос. Григорій Долгокосов, 1677 р. (Раздорский 612).

***Дыголанъ**: рос. Долголанов (Рамієс 2, 210).

***Дыголарѣтъ**: блр. Даўгалапаць (Бірыла 126), Даўгаланцеў (Бобрык 228), рос. Долголантев (ЖПТ), (похідне) Долголантевка — назва поселення в колишній Орловській губ. (Vasmer RGN III, 57).

***Дыголѣжъ**: рос. Долголеев (ЖПТ).

***Дыголѣръ**(жъ): ст.-рос. (похідне) Долголѣнова, XVII ст. — назва пустища в колишній Московській губ. (ОПКМ 206).

***Дыголѣшъ**: укр. Довголіс (СП 125).

***Дыголѣтъ**(жъ): рос. Долголетов (ОКІУМ), пол. Długolety (SN II, 437).

***Дыголѣдѣ**(жъ): ст.-рос. Федор Долголядов, 1448 р. (Каптерев 104).

***Дыголикъ**(жъ): рос. Долголиков (САЛ 414) ~ рос. діал. долголікий 'людина з продовгуватим обличчям' (ССГ 3, 129).

***Дыголѣубъ**: укр. Довголюб (КПУ Харк. 12, 205).

***Дыголюко**: ст.-рос. (похідне) Долголюково, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 331).

***дыголытъжъ**: рос. діал. долголы'тый 'довгоногий' (ПОС 9, 132), блр. діал. даўгальтая 'довгонога (про жінку)' (Барадулін 401).

***Дыгомѣръ**: ст.-рос. Сенко Долгомѣровъ, 1521 р. (АММ 75).

***Дыгомилъ**: ст.-укр. Ivan Dołhomilъ, XVI ст. (Жерела I, 71), ст.-пол. Długomił (Malec 1971: 57), ст.-чеськ. Dlugomil, 1175 р. (Pleskalová 130).

***Дыгоміръ**: чеськ. Dlíhomír (Svoboda 74), слов'ян. Петро Длугомир, 1573 р. (ОАК № 2047, 17).

***Дыгомѣдръ**: ст.-рос. (похідне) Долгомудровская, 1678 р. — назва поселення в колишньому Холмогорському пов. (Извлечение 33).

***Дыгомѣдѣ**: укр. Довгомуд (КПУ Хм. 4, 84), ст.-рос. Софонко Сергеев сын Долгомудов, 1623 р. (Полякова 63), рос. Довгомудов (Редько III, 631).

***Дыгомислѣ**: чеськ. Dlíhomysl (Svoboda 81).

***Дыгоногъ**(жъ): ст.-рос. Федор Долгоног, 1545 р. (Веселовский 98), рос. Долгоног (СКТ 231), пол. Długonoga (Rymut II, 136). Лек-

сикалізація відповідного словосполучення, пор. ст.-рос. Григорий *Долгая нога*, 1583 р. (ЛКН 168) ~ укр. діал. *довгоніг* 'довгоногий' (Мик.) і т. п.

***Дългоносъ**: укр. *Довгонос* (СКТ 230), рос. *Долгоносов* (ЖПТ), блр. *Долгоносов* (м. Могильов) ~ рос. діал. *долгонбс* 'про людину з довгим носом' (ОСВГ 3, 155), 'надмірно допитливий' (СРГС 1/2, 52), блр. діал. *доўгоносы* 'довгоносий' (ТС 2, 35).

***Дългоносъ (жъ)**: ст.-рос. Ондрей *Долгоусовъ*, 1646 р. (Танков 1, 48).

***Дългораѣ (жъ)**: укр. *Довгопал* (Горпинич, Корнієнко 71), *Довгопалий* (Пура СПР I, 37), рос. *Довгопалый* (ЖПТ), блр. *Даўгапалаў* (Бірыла 127).

***Дългораѣсь**: блр. *Даўгапалец* (Бірыла 127).

***Дългореѣ (жъ)**: укр. *Довгопер* (Горпинич, Тимченко 83).

***Дългореѣ (жъ)**: рос. *Долгоналая ж.* — прізвисько (Шустиков 526) ~ рос. діал. *долгонялый* 'з довгим волоссям' (СРГК 1, 477).

***Дългорѣтъ (жъ)**: ст.-укр. Тимошка *Долгонастой*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 276), укр. *Довгон'ят* (СКТ 230), *Довгон'ятий* (Горпинич, Тимченко 83), рос. *Долгонастов* (ЖПТ) ~ укр. діал. *довгон'ятий* 'довгоногий' (Глуховцева 68), рос. діал. *долгонятый* 'високорослий' (СПГ 1, 223).

***Дългорулісь**: блр. (похідне) *Долгополичи* — ойконім у колишній Гродненській губ. (Vasmer RGN III, 57).

***Дългоруѣ (жъ)**: ст.-укр. Chilko *Dołgoroły*, 1651 р. (АЮЗР VI/1, 577), Пархом *Долгопол*, 1660 р. (Юркевич 140), укр. *Довгополий* (Горпинич, Тимченко 83), ст.-блр. Андрей *Долгополой*, 1654 р. (Акты ЮЗР X, 806), блр. *Даўгапол* (Бірыла 127), ст.-рос. Мартемьян *Долгополов*, 1564 р. (Веселовский 98), Тихонко Иванов сын *Долгополов*, 1647 р. (Полякова 72), рос. *Долгополов* (ЖПТ), пол. *Dołgoroły* (Rymut II, 136). Пор. ще (похідні) *Долгополова*, *Долгополово* (2) — ойконіми в колишніх В'ятській, Костромській, Ярославській губ., *Долгополи* — назви поселень у колишніх В'ятській та Мінській губ. (Vasmer RGN III, 57), *Даўгаполичы* — у Гродненській обл. Білорусі.

***Дългоруѣсь**: хорв. *Dugopoljac* (Leksik 167), чеськ. *Dlhopolec* (ЧП), словц. *Dluhopolec* (ТР 21), *Dlhopolček* (TZ Тмава 76).

***Дългоруѣстѣ**: укр. *Довгопостол* (НКП Київ. 1100).

***Дългоруѣрь**: блр. (похідне) *Долгонуповая* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Кусов 247).

**dǫlgoprędsłǫjъ*: рос. діал. *долгопрѣслый* ‘довгов’язий’ (НОС 2, 92).

**Дългорѣтъ*: укр. *Долгопрат* (КПУ м. Київ 1, 595).

**Дългорѣзо*: блр. (похідне) *Долгопузенки* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN III, 57).

**Дългорѣвъ*: ст.-рос. (похідне) *Долгорубова*, XVII ст. — назва пустища в Можайському пов. колишньої Московської губ. (ОПКМ 206).

**Дългорѣкъ(ъ)*: укр. Апанас *Довгорукъ*, 1718 р. (ПЧП 164), *Довгору́к* (СКТ 230), (похідне) *Долгорукова* — ойконім у колишній Херсонській губ. (Vasmer RGN III, 58), блр. *Даўгарукі* (Бірыла 127), ст.-рос. Федька *Долгорукой*, 1642 р. (РБСв. 181), рос. *Долгору́к*, *Долгоруков* (ЖПТ), (похідні) *Долгоруково* (6) — топоніми в різних регіонах (Vasmer RGN III, 58). Прізвисько *Довгорукий* мав один із перських царів Артаксерксів, тому що одна рука в нього була коротша за іншу. Щодо Юрія Володимировича *Долгорукого* — засновника Москви, — то його прозвали так за геополітичну діяльність. Пор. ще ст.-рос. Гришка *Долгая рука*, 1665 р. (Углич 3) ~ укр. діал. *довгору́кий* ‘з довгими руками’, ‘зłodійкуватий’ (Матіїв 129), рос. діал. *долгору́кий* ‘зłodій’ (Эрдманн 120), блр. діал. *доўгі́й на ру́кі* ‘т. с.’ (Юрчанка НМ 108), *даўгі́я ру́кі* ‘хапуга, зłodій’ (Барадулін 401).

**Дългославъ*: рос. (похідне) *Долгославля* — ойконім у колишній Новгородській губ. (Vasmer RGN III, 58).

**Дългосърапъ*: ст.-рос. Томилко Іванов *Долгоспан*, XVI ст. (АИ 81).

**Дългошѣкъ*: укр. *Довгощок* (КПУ Дон. 8, 339).

**Дългошѣъ*: ст.-укр. Кирик *Долгошия*, 1649 р. (Реєстр 376), укр. *Довгошия* (Горпинич, Бабій 40), рос. *Долгошеев* (СП 127), ст.-блр. (похідне) *Долгошеино*, XVI ст. — ойконім у Полоцькому пов. (Оглоблин 25), блр. *Даўгашэі* (Бірыла 127), (похідне) *Долгошеи* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN III, 58), болг. *Дългошиев* (Илчев 190), хорв. *Dugošija* (Leksik 167), пол. *Długoszyja* (Rymut II, 136).

Наведені факти — результат лексикалізації відповідних словосполучень, пор., наприклад, ст.-блр. *Долгая шия*, XVI ст. (Бірыла 127) Пор. також укр. *довгошийй*, рос. діал. *долгошеец* ‘довгошийй’ (ПОС 9, 132) і т. п.

***Дьlgotelesъ**(**ь**): укр. *Довготелес* (КПУ Київ. 4, 65), блр. *Даўгацялесы* (Бірыла 127) ~ блр. діал. *даўгателёсы* 'висока, худа, незграбна людина' (Расторгуев 89).

***Дьlgoterъ**: укр. *Долготер* (КС Од. 3, 652).

***Дьlgoutъ**: ст.-рос. *Долгоумъ*, 1565—1567 рр. (СПМК 51).

***дьlgověкъ**(**ь**): рос. діал. *довговёкий* 'довгожитель' (СПГ 1, 222).

***Дьlgovezъ**(**ь**): ст.-укр. Власть *Дольговязовъ*, 1666 р. (Лазаревский 36), укр. *Довгов'яз* (ОКІУМ), рос. *Долговязов* (ЖПТ);

~ ***дьlgovezъ**(**ь**) [ЭССЯ 5, 208: ***дьlgovezъ**(**ь**)], рос. діал. *долговяз* 'високорослий' (ПОС 9, 131), *долговязый* 'надміру довгий' (СПГ 1, 222), 'висока, худорлява, незграбна людина' (Новг. словарь 223).

***дьlgovidъ**(**ь**): укр. діал. *дугувёдий* 'який має продовгувате обличчя' (Корзонюк 112), блр. діал. *доўговы'дый* 'про людину з продовгуватим обличчям' (ДСБр. 56), *доўговіды* 'т. с.' (ТС 2, 35).

***Дьlgovojъ**: чеськ. *Długovoj* (Svoboda 74).

***Дьlgovortъ**: ст.-рос. (похідне) *Долговоротова*, XVII ст. — назва пустища в Можайському пов. колишньої Московської губ. (ОПКМ 206).

***Дьlgozima**: пол. *Długozima* (SN II, 438).

***дьlgozobъ**(**ь**): рос. діал. *долгозубый* 'пліткар, наклепник' (СРГС 1/2, 52).

***Дьrdoxodъ**: укр. *Дриндохід* (КПУ Харк. 7, 374).

***Дьrdoušъ**(**ь**): укр. *Драндауш* (ЧТ 1, 268) — форма з епентичним -н- та метатезою -ар- > -ра- (*Дардауш* > *Дра(н)дауш*).

***Дьrbogolъ**(**ь**): рос. *Дербоглав* (СП 117), слвц. *Drbohlav* (TZ Bratislava 65).

***Дьrbojedъ**: рос. *Дербаед* (КП Саратов. 3, 67), блр. *Дербоедов* (м. Могильов).

***Дьrbonosъ**: рос. *Дербаносов* (СКТ 219).

***Дьrbobъ**(**ь**): рос. *Дергабурзов* (РУС 122).

***Дьrbogozъ**: рос. *Дергоузов* (м. Маріуполь).

***Дьrbogorъ**: укр. *Дергоус* (КПУ Харк. 12, 197), ст.-рос. Никитка Яковлевъ сын *Дергоусъ*, 1647 р. (ПКВП 124), (похідне) *Дергоусова*, 1499 р. — топонім в історичній Новгородській землі (ПKNЗ I, 169), *Дергоусова*, XVII ст. — назва пустища в колишній Московській губ. (ОПКМ 105), рос. *Дергоусов* (Памяць Лоеўск. 294), *Дергаусов* (КПУ Полт. 12, 82).

***Дьrboudъ**: укр. *Дергауд* (НКП Харк. 435).

***Дьꙗкопоꙑъ**: укр. *Дерканос* (РУС 123).

***Дьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: д.-руськ. *Держикрай* Володиславличъ, 1223 р. (Тупиков 127).

***Дьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: ст.-рос. **Держимиръ* — особове ім'я в новгородській берестяній грамоті № 164 (Зализняк 611 — «реконструкція ненадійна»), слвн. *Držimir* (Kos 118).

***Дьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ(ꙗ)**: укр. *Держирук* (РУС 123).

***Дьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: д.-руськ. *Держиславъ* Абрамовичъ, 1221 р. (Тупиков 127).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: ст.-рос. *Петр Голболисицын*, 1609 р. (ПОСм. 150).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Голбонос* (КПУ Од. 3, 646).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Гайдабайда* (КПУ Ник. 1, 530).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Гайдыдей* (КПУ Луг. 14, 448).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: рос. *Горбодеев* (Новикова 210).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Горбоконь*, рос. *Горбоконь* (ЖПТ).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: рос. *Горболетова ж.* (Лет. ЖС 2003, № 43, 39).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Микита Горбонус*, 1718 р. (ПЧП 166), *Горбо-ніс* (КПУ Полт. 12, 73), *Горбонос* (КПУ Він. 8, 26), *Горбоносівка* — мікротопонім на Чернігівщині (Павленко 32), рос. *Горбоносос* (ЖПТ).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: ст.-рос. *Горборуков*, XVII ст. (Пясецкий Ист. очерки 74), рос. *Горборуков* (ЖПТ), (похідне) *Горборуково*, XVIII ст. — назва пустища в колишній Московській губ. (Кусов II, 336).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: ст.-чеськ. *Herdibor*, 1232 р. (Pleskalová 132).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: рос. *Гордобаев*, *Гордыбаев* (ЖПТ).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Гардамал* (Рівне 337).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ(ꙗ)**: рос. *Гордополов* (ЖПТ).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Гордаушенко* (КПУ Од. 9, 419).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Гордовер* (Новикова 211).

***Гьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: рос. *Гергаулов* (РУС 95).

***Хьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Хамходера* (Горпинич 153) < **Халходера*. Про компонент **Хьꙗꙗ*- див. (Казлова I, 214–215).

***Хьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Хохідра*, *Хухідра* (Чучка 587, 589), *Хоходра* (Переможці Він. 1, 437) — усі з абсорбцією плавного.

***Хьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: ст.-рос. *Васюк Хлупоног*, 1563 р. (ПКОП 164) < **Хул-поног* (метатеза).

***Хьꙗꙗꙗꙗꙗꙗ**: укр. *Хартолов* (КПУ м. Київ 3, 486).

***Кълвопозъ**: укр. *Ковбаносова*, 1918 р. (Коваленко 255), *Ковбанос* (ОЛУ 267).

***Кълвоухъжъ**: рос. *Колбаухий* (Память 1, 45).

***Кълселара**: укр. *Канчалаба* (м. Львів).

***Кълсеногъ(жъ)**: ст.-рос. *Колченогая* Ирина, 1630 р. (КМР III, 25), Якушка Алексеев сын *Колченог*, 1680–1681 рр. (ППО 124), *Колченогой* Савин, 1684 р. (СРИ 348), рос. *Колченогов*, 1716 р. (ПМД 79), *Колченогов* (ЖПТ) ~ рос. діал. *колченог* ‘людина без однієї ноги’ (ПОС 15, 108), *колченогий* ‘т. с.’ (СДГВ 256).

***Кълсеокъжъ**: укр. *Ковчеокий* (НКП Черк. 1, 548).

***Кълсеуыдъ**: рос. *Кончевальд* (Лет. ЖС 2001, № 14–26, 96).

***Кълдејагъ**: ст.-рос. Олексей *Килдеяров*, 1580 р. (ПМТ 425).

***Кълдйбога**, ***Кълдйбогъ**: укр. *Кандибор* (м. Черкаси), *Хандибора* (КПУ Полт. 3, 215) < **Кандибора*, рос. *Кандибур* (Книги РФ Х, 178).

***Кълдимѣгъ**: слов’ян. *Кандимеръ* (Магницкий 50) < **Калдимеръ*.

***Кълдйвѣгъ**: слов’ян. *Холдиверъ* (Магницкий 90) < **Колдиверъ*.

***Кълдобажъ**: рос. *Колдыбаев* (КПУ Дон. 20, 146), *Колдобаев* (КПУ Зап. 11/1, 387), (похідне) *Кондобаево* — ойконім у Нижегородській обл. (Морохин 120).

***Кълдобокъ(жъ)**: укр. *Хондобока* (ОНСН 301), (похідне) *Хандобоковка*, 1919 р. (ССЧ 21), варіанти — *Кондебоковка* (ОНСН 268), *Хандобоківка* (ОЛУ 140), *Халдобоківка* — топонім у Чернігівській обл.

***Кълдобогъ**: укр. *Кондубор* (Редько IV, 967).

***Кълдодѣжъ**: ст.-рос. *Кундодѣев*, 1619 р. (СН 105), (похідне) *Кундодеевский*, 1667 р. — мікротопонім у колишньому Нижегородському пов. (МИФХ I, 199).

***Кълдогога**, ***Кълдогогъ**: укр. *Кондагура* (ОМ 2, 108) < **Колдогога*, рос. *Хондогоров* (Память 1, 190) < **Колдогоров*.

***Кълдохогъ(жъ)**: рос. *Кандахоров* (РУС 174).

***Кълдојагъ**: рос. *Кудояров* (Memorial).

***Кълдожѣдъ**: укр. (похідне) *Кондаидовка* — ойконім у колишній Полтавській губ. (Vasmer RGN IV, 349).

***Кълдолѣкъ**: рос. *Кандулуков* (КПУ Херс. 10, 381), *Кондулуков* (ЭСБ I, 139).

***Кълдомігъ**: рос. *Хандамиров* (ПК Кур.Г 1892: 89).

***Кълдофъ**: укр. *Кондоус* (Вол.), *Кондиус*, *Кундиус* (КПУ Зап. 6, 248, 284), *Кундивус* (КПУ Харк. 17, 40), *Кундеус* (Рв.; Анк.), рос. *Кундиус* (САМ 124).

***Кыldoraty̆(jь)**: рос. *Хандуратов* (САЛ 658) < **Кандуратов* < **Калдоратов*.

***Кыldosury̆**: рос. *Кондосуров* (Рамієс 2, 102).

***Кыldosy̆kaly̆**: рос. *Кондоскалов* (РСД 308), *Кондаскалов* (РІ Полт. 3, 66).

***Кыldoux̆(jь)**: ст.-рос. *Петр Кодоухов*, 1699 р. (Курдюмов II, 294) < **Колдоухов*, рос. *Кондаухов* (ИС 47).

***Кыldouh̆**: ст.-рос. (похідне) *Кандаулаво*, XVI ст. — назва пустища (ПМЯ II, 111).

***Кыldonoğy̆**: укр. *Кайдаур* (КС Од. 3, 247), рос. *Кидауров* (Рамієс 2, 516). Див. ще (Казлова III, 194);

~ рос. діал. *кандаурка* ‘жіночий піджак’ (СРГС 2, 30). Стосовно кореневого -ур- < -вор- пор. рос. діал. *паурина* ‘жердина [...]’, *поворина* ‘т. с.’ (СРГ Морд. 2, 786, 836).

***Кыldožiğy̆**: укр. (похідне) *Конджирський* (Богдан 156).

***Кыlgobaj̆y̆**: рос. *Колгобаев* (КПУ Дон. 6, 252).

***Кыlgoj̆ed̆y̆**: рос. Григорий Леонтьев сын *Кунгуедов*, 1729 р. (Пензин, Черноухов 183).

***Кыlgof̆y̆**: укр. *Кулгеус* (КПУ Дн. 2, 591).

***Кыlgorod̆y̆**: рос. *Кавгородов* (Память 2, 267).

***Кыlgoušy̆j̆y̆**: укр. *Когоушек* (ТЧ 128) < **Колгоушек*.

***Кыlkonof̆y̆**: укр. *Клоконос* (РІ Дон. 4, 347) < **Колконос* (метатеза).

***Кыlmogoğy̆**: ст.-рос. *Иван Колмогоров*, 1623 р. (Веселовский 149).

***Кыlmogoz̆y̆**: укр. *Колмагузенко* (СБП 420).

***Кыlmoget̆y̆**: ст.-рос. *Пронка Кулмометка*, 1626 р. (Томск 32).

***Кыlnogoğy̆**: рос. *Колногоров* (ЖПТ).

***Кыlnogoz̆y̆**: укр. *Колногуз* (ЖПТ), *Камнагуз* (СТА 132) < **Калнагуз* (незакономірна асиміляція плавного), *Калнауз* (м. Миколаїв).

***Кыlnook̆y̆(jь)**: укр. *Колноокій* (РІ Зап. 2, 339), *Кольноокій* (КС Київ. 3, 106), *Колнооченко* (ЖПТ).

***Кыlnoof̆y̆**: укр. *Калноус* (КПУ Херс. 8, 441), *Калнаус* (Колнаус) (КПУ Ник. 9, 246), *Кайнаус* (КПУ Херс. 9, 158), рос. *Калнаус* (КП Алтай 2, 159), *Кальнаус* (Лет. ЖС 2000, № 7, 101).

***Кыlnošy̆j̆y̆**: рос. *Калнашей* (КПУ Киров. 1, 1075).

***Кыlnouh̆**: ст.-рос. *Емельянъ Колноулъ*, 1647 р. (РИБ XXVI, 383).

***Кырогъзъ**: укр. *Колпогуз* (ЖПТ).

***Кыропогъ**: ст.-укр. Охрѣмъ *Капоногъ*, 1649 р. (Реєстр 177) < **Калпоногъ*.

***Кыропозъ**: укр. *Клипонос* (КПУ Сум. 14, 227) < **Килпонос* (метатеза), рос. *Колпонос* (ЖПТ).

***Кырофъзъ**: укр. *Клапоус* (Переможці Він. 4, 18) < **Калпоус* (метатеза).

***Кыроухъ(ь)**: укр. *Каплаух* (м. Луцьк; Анк.) < **Калпаух* (метатеза) ~ укр. діал. *каплау́хий* 'клаповухий' (Чабаненко Словник 2, 148), *каплову́хий* 'такий, що має великі обвислі вуха' (МСБГ 4, 19), блр. діал. *каплаву́хі* 'з обвислими вухами' (Бірыла 1975: 102), рос. діал. *каплоу́х* 'дурник' (ПОС 13, 471), *каплоу́хий* 'т.с.' (СРНГ 13, 54), болг. діал. *клипуу́х* 'у кого обвислі вуха' (Петков 68) тощо. Детальніше див. (Шульгач 1994: 12).

***Кысоларъ(ь)**: укр. *Ховсоланий* (КПУ Дн. 6, 408).

***Кышъкыда**: укр. *Кошкалда* (Горпинич 105; РІ Полт. 3, 112) < **Кошкалда*.

***Кышъвидъ**: укр. *Кушвид* (НКП Дн. 493) < **Кушвид*, (похідне) *Кушвидовка* — назва колишнього хутора на Чернігівщині.

***Кытимиръ** / ***Кытимѣръ**: ст.-укр. Степан *Контымир*, 1667 р. (ПКХ 38), укр. *Ковтимир* (Богдан 139), рос. *Хантимеров* (РУС 442) < **Калтимеров* (спірантизація; денталізація плавного). Див. ще (Казлова III, 133).

***Кытобогъ**: рос. (похідне) *Контыбожъ* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IV, 376).

***Кытогъзъ**: рос. *Келтоузов* (КПУ Дон. 22, 444).

***Кытојагъ(ь)**: рос. *Кытояров*, *Кутляров* (ЖПТ).

***Кытопогъ(ь)**: рос. *Колтуногов* (КПУ Черниг. 1, 862), *Ковтоногов* (ЖПТ), (похідне) *Колтоноговская* (варіант *Колченоговская*) — ойконім у колишній Олонецькій губ. (Списки Олонец. 178) ~ рос. діал. *колтонóгий* 'кривоногий' (Малеча 2, 222), *колтынóгий* 'кульгавий' (Мордов. словарь 3, 57).

***Кыторѣйъ**: ст.-рос. (похідне) *Куфтофеево*, 1686 р. — ойконім у колишньому Кінешемському пов. (ПКВЗ 184).

***Кыторузъ(ь)**: рос. *Кантаузов* (Горпинич 203) < **Калтаузов* (асиміляція плавного).

***Кыторѣзь**: укр. *Конторіз* (Горпинич, Тимченко 134), рос. *Конторез* (ЖПТ), *Кантарез* (СКТ 315).

***Кълтовѣгъ**: рос. *Колтовер* (ЖПТ).

***Кълтовогъ**: рос. (похідне) *Кантаурово* — ойконім у Нижегородській обл. (Морохин 101).

***Кълтозоргъ**: блр. *Кантузораў* (Бірыла 178).

***Кълvosагъ**: укр. *Канвісар* (КПУ Харк. 1, 653).

***Кълъzeвогъ**: рос. *Кожеуров* (Книги РФ X, 195) < **Колжеворов* (абсорбція плавного та виразніша лабіалізація -о- до моменту втрати інтервокального -в-).

***Кълbodѣжъ**: блр. (похідне) *Карбадеевщина* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IV, 64).

***Кълъceboкъ**: рос. *Корчебоков* (САМ 114).

***Кълъcīmigrъ**: (похідне) *Veliki Krčimir* — ойконім у Сербії (Im. m. 455).

***Кълъciqъ**: ст.-укр. *Янъ Корчіусъ*, 1539 р. (АЗР II, 351).

***Кълdobajъ**: укр. *Курдибаєвський* (КПУ Полт. 6, 147).

***Кълdоlъbъjъ**: ст.-рос. (похідне) *Курдолобово*, 1570 р. — ойконім («сельцо») в Переславль-Залеському краї (Смирнов Указатель 32).

***Кълdopaлъjъ**: рос. *Кардопалов* (ИС 37).

***Кълdopолъjъ**: рос. *Кардаполов*, *Кардополов* (м. Калуга), *Кордаполов*, *Кордополов* (ЖПТ), (похідні) *Кардаполова*, *Кардаполовский* — ойконіми в колишніх Оренбурзькій та В'ятській губ. (Vasmer RGN IV, 67).

***Кълdopолъсь**: рос. *Кардапольцев* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 111).

***Кълdopолъкъjъ**: ст.-рос. *Василей Кордоруковичь Черкасской*, 1604 р. (АЮБ II, 281).

***Кълdovагъ**: укр. *Кердывар* (КПУ Ник. 1, 650), *Кердиваренко* (Стехна 29).

***Кълdovѣгъ**: укр. *Курдовер*, *Кордовер* (РУС 204, 226), *Кардавір* (PI Херс. 258), рос. *Курдовер* (САМ 124), *Курдоверов* (САЛ 490).

***Кълgopaлъ**: рос. *Каргапалов* (Память 1, 153).

***Кълgopолъ**, ***Кълgopолъ**: ст.-рос. *Ивашко Тимофеевъ с. Каргополь*, 1698 р. (Тобольск 90), рос. *Каргаполов* (Память 1, 41), *Каргополов* (КЛ 2003, № 1–13, 93), *Карганулов* (КПУ Київ. 4, 204), *Коргополов* (ЖПТ), (похідне) *Каргополова*, 1709 р. — назва поселення в Сибіру (Пам. СИ I, 396). Див. ще (Козлова 1997: 246).

***Кълgоsidlo**: рос. *Каргашилов* (ЧТ 1, 250).

***Кълgхоролъ**: рос. *Курхополов* (Ратієс 2, 272).

***Кърkoděľъ**: рос. *Коркодел* (Луг.).

***Кърkodola**: укр. *Коркодоло* (КПУ Дн. 7, 220).

***Кърkolubъ**: пол. *Kierkołub* (SN IV, 596).

***Кърkomaza**: ст.-рос. (похідне) *Каркамазино* — ойконім у межах документів XVII ст. (Кусов 286).

***Кърkomельсь**: ст.-рос. Дмитрей *Коркомельцовъ*, 1696 р. (Тобольск 61).

***Кърkoposъ**: ст.-укр. Процик *Корконіс*, 1620 р. (ВКО 249), Іванъ *Корконос*, 1649 р. (Реєстр 67), укр. *Корконосенко* (Літ. ГС 2005, № 14, 39), *Кирконос* (МиП 401), *Кіркїнос* (РІ Сум. 1, 515), ст.-рос. Тимоха *Кирконос*, XVII ст. (Копанев 1966: 196), пол. *Karkonoska* (SN IV, 501).

***Кърkopъсь**: укр. *Каркау* (КПУ Сум. 4, 436), ст.-рос. Федко *Киркоу*, 1565/66 рр. (ГРМ 394).

***Кърkocъръпъ**: ст.-укр. Пилип *Каркосон*, 1592 р. (КЗС 81).

***Кърkouшъ**: ст.-рос. Болда *Керкоушов*, 1626 р. (Мосин 59).

***Кърlouхъ(ь)**: рос. *Карлоухов* (НКП м. Київ 419).

***Кърmigъсь**: ст.-укр. *Кормигузь*, 1645 р. (СР 319).

***Кърmojaгъсь**: рос. *Курмоярцев* (РУС 227).

***Кърmonosъ**: слов'ян. *Карманос* (Рамієс 2, 160).

***Кърnobajъ**: укр. *Корнобай* (КПУ Черниг. 1, 869), *Карнабай* (КПУ Харк. 11, 102).

***Кърnoběda**, ***Кърnobědъ**: укр. *Карнабеда* (КПУ Черниг. 9, 789), *Карнобед* (КПУ Черниг. 1, 104), *Карнобід* (Чернігівщина 1004), рос. *Карнабеда* — сучасне прізвище в Амурській обл.

***Кърnodqъ**: блр. *Карнадуб* (м. Полоцьк).

***Кърnodudъ**: укр. *Карнадуд* (РУС 179), рос. *Корнодудова* ж. — сучасне прізвище в м. Одесі.

***Кърnoxvostъ**: рос. *Корнохвостиков* (КП Алтай 2, 576).

***Кърnokqъ**: рос. *Курнакутов* (Рамієс 2, 394).

***Кърnomazъ**: рос. *Корномазов* (КПУ Зап. 16, 265), *Карномазов* (ИС 27).

***Кърnopoгъ(ь)**: блр. *Карнога*, *Кернога*, *Кірнога* та ін. (Козлова 1997: 338).

***Кърnopoсъ(ь)**: укр. *Кірнос*, рос. *Кірносов*, *Курносов* (Новикова 378, 379, 456). Див. ще (Козлова 1997: 339) ~ рос. діал. *курноно́сый* 'курносий' (ОСВГ 5, 156).

***Къгнофсъ**: ст.-укр. *Иванъ Корноус*, 1649 р. (Реєстр 144), укр. *Карнаус* (КПУ Дн. 8, 473), *Карноус* (КПУ Полт. 8, 291), *Корнаус* (КПУ Зап. 11/1, 407).

***Къгноралясь**: рос. *Корнопальцев* (КП Твер.), блр. *Корнопальцев* (ЖПТ).

***Къгнорьсь**: рос. *Карнопольцев* (Память 1, 41).

***Къгнофкъ**: укр. *Карнарук* (СНУ 1, 376), *Карнорук* (КПУ м. Київ 5, 695), рос. *Карнорук* (САЛ 452).

***Къгноухъ**: ст.-укр. *Исачко Корноух*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 268), *Корноух*, 1700 р. (Універсали Мазепи 351), укр. *Остафъ Корноухъ*, 1718 р. (ПЧП 117), *Грицко Карноухъ*, 1756 р. (Луцицкий 259), *Карнаух* (Рв.; Анк.), *Корноух* (ЧЧ 3, 362), ст.-рос. *Захаръ Никитинъ сынъ Корноуховъ*, 1598 р. (Доброхотов ДБ 157), *Прокофій Иванов сын Курноухов*, XVII ст. (РКП 1, 87), рос. *Корноухов* (ЖПТ), (похідні) *Карнаухи*, *Карнаухова* (3), *Карнаухов*, *Карнаухово*, *Карноухово* — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IV, 75–76), *Арнаухов* — назва поселення на території Війська Донського (Списки ЗДВ 104) < **Карнаухов*, блр. *Карнавухаў* (Бобрык 230), пол. *Karnauch* (SN IV, 506) ~ блр. діал. *керновухі* ‘безвухий’ (ТС 2, 190), рос. діал. *корноухий* ‘з одним вухом’ (ПОС 15, 262).

***Къгноуль**: укр. *Карнаул* (РІ Дн. 2, 356).

***Къгрізьръпъ**: рос. *Карписонова ж.* — сучасне прізвище.

***Къгробожъ**: слов'ян. *Korrobajski* — прізвище, зафіксоване під 1735 р. в Актах Віленської археографічної комісії (АВК VII, 299).

***Къгромігъ**: рос. *Корпумиров* (Память 1, 287).

***Къгромузь**: укр. *Карпомиз* (Вол.; Анк.).

***Къгрофсъ**: укр. *Корноус* (КПУ Київ. 5, 631).

***Къгроухъ**: рос. *Корноушкова ж.* (КПУ Луг. 11, 142), (похідне) *Карноуховщина* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IV, 86).

***Кърсобажъ**: рос. *Курсобаев* (Падалка 219).

***Кърсомѣтъ**: *Хорсомант* — слов'янський витязь із Готської хроніки Прокопія (Иловайский 2003: 250).

***Кърсоногъ**: рос. *Корсонох* (ИС 23) ~ укр. діал. *корсонѡгий* ‘кивоногий’ (СБук. Г 225).

***Кършевѣгъ**: укр. *Коршевер* — сучасне прізвище в м. Шепетівка, рос. *Коршевер* (Книги РФ 2005, IX, 554).

***Къртобайъ**: рос. *Картобаев* (КПУ Черк. 5, 812).

***Къртогодъ**: рос. *Куртогодов* (ХГКП 179).

***Къртогонъ**: укр. *Картагон* (НКП Дн. 132), рос. (похідне) *Кортаганово* — ойконім у колишній Владимирській губ. (Vasmer RGN IV, 435).

***Къртогъзъ**: укр. *Кортогуз* (КПУ Хм. 5, 363), *Куртогуз* (ТН 344), рос. *Картагузов* (Лет. ЖС 2007, № 14–26, 86), *Картаузов* (КП Твер.).

***Къртолариъ**: рос. *Киртолапов* (КПУ Київ. 8, 617), *Куртолапов* (РІ Луг. 2, 409) ~ рос. діал. *картланы* ‘низькорослий’ (ОСВГ 5, 28).

***Къртометь**: рос. *Куртометов* (РУС 227).

***Къртомігъ**: рос. *Куртумиров* (КП Крым 8, 250).

***Къртомысъ**: укр. *Картамыш* (КПУ Киров. 1, 810), (похідні) *Картамыш* — ойконім у Харківській обл., із **Картамишь*, а також *Картамишеве* — ойконім у Луганській обл.

***Къртопогъ**: укр. *Картоножко* (КПУ Дон. 6, 228), рос. *Картоножскін* (Памяць Петр. 374). Див. ще (Козлова 1997: 129).

***Къртопозъ(йъ)**: рос. (похідне) *Картаносово* — ойконім у колишній Рязанській губ. (Vasmer RGN IV, 88).

***Къртоокъ(йъ)**: укр. *Кіртоака* (Новикова 379).

***Къртоосъ**: укр. *Кортоус*, *Картоус* (Вол.; Анк.), *Куртоус* (НКП Од. 1, 853), ст.-блр. *Картеусъ* Яковъ — прізвище, зафіксоване в актах Брестського гродського суду (АВК V, 24), блр. *Картаусов*, *Картоусов* (м. Могильов).

***Кърторолъ(йъ)**: рос. *Картаполов* (КПУ Дон. 11, 535), (похідні) *Картаполово* (2), *Кортуполово* — ойконіми в колишніх Костромській, Вологодській, Ярославській губ. (Vasmer RGN IV, 88, 436). Див. ще (Козлова 1997: 129).

***Къртоушъ(йъ)**: блр. *Картеуший* (м. Вітебськ).

***Кървосагъ(йъ)**: укр. (похідне) *Karwasary*, 1789 р. — ойконім у колишній Подільській губ. (АЮЗР III/5, 121).

***Кървосагъпъ(йъ)**: укр. *Карвасарний* (м. Хмельницький).

***Кържеждъ**: укр. *Коржойд* — сучасне прізвище в Чернівецькій обл. (СП 186).

***Мърдовогъ**: рос. *Майдовуров* (НКП Дон. 2, 327).

***Мърдолъсъ(йъ)**: ст.-блр. (похідне) *Mordolysowo*, 1663 р. — назва маєтку (АВК XXXIV, 274), воно ж *Мардалысава* — топонім у Могильовській обл. (Реп. Маг. 115).

***Мърdomиѣ**: рос. *Мордомилович* (ЖПТ).

***Мърдоѡсъ**: укр. *Мордовус* (КПУ Київ. 8, 393), *Мордоус* (СКТ 533).

***Мърдорѣъ**: укр. *Мардорешко* (КПУ Ник. 2, 215).

***Мърдоруѣ**: укр. *Мордорий* (КПУ Киров. 1, 249).

***Мъргоѡсъ**: укр. Григорій *Моргоѡсъ*, 1765–1769 рр. (МПР 275).

***Мърgosлѣръ(ѣ)**: ст.-рос. *Моргослѣри*, 1495 р. (Тупиков 311).

***Мърgouшъ**: рос. (похідне) *Моргоуши* — ойконім у колишній Казанській губ. (Волости IV, 225).

***Мърхѡѡсъ**: укр. *Мархѡнос* (ТДУк. 55), *Марханос* (КПУ Київ. 4, 567), рос. *Марханос* (ЖПТ).

***Мърkobокъ**: укр. *Маркобог* (КПУ Полт. 3, 113) < **Маркобок* (затемнення семантики і втрата етимологічних зв'язків), рос. *Маркобоков* (Глуховцева 2, 45).

***Мърtonогъ**: укр. *Мартиніг* (Горпинич 396).

***Мърtovодъ**: укр. *Мартовод* (КС Зап. 379).

***Рѣkѡногъ**: рос. (похідне) *Полконогово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Списки Псков. 569).

***Рѣlstonогъ**: рос. (похідне) *Постоногова* — назва поселення в Пермському краї (Списки Урал. 8, 469).

***Рѣlstovalъ**: ст.-рос. Андрей *Постовал*, 1545 р. (Веселовский 253), Дружина *Полстовалов*, 1634–1635 рр. (ТК Вологда 1, 192).

***Рѣxholupъ**: укр. *Пархолуп* (НКП Хм. 2, 981), рос. *Пархолуп* (м. Воронеж).

***Рѣglogъъ**: хорв. *Prloguzić* (Leksik 533).

***Рѣgnostajъ**: ст.-рос. Никоник *Парнастай*, 1496 р. (ПКОП 4).

***Skъldobotъ**: рос. *Скондаботов* (Рамієс 2, 482).

***Skъrdibъrda**: укр. *Скардиборда* (ТДЧ 88), *Шкардыбарда* (РП 468).

***Smъldojarъ(ѣ)**: рос. (похідне) *Смолдиярово* — ойконім у колишній Казанській губ. (Vasmer RGN VIII, 386).

***Smъrkoslovъ**: укр. *Сморкослов* (Горпинич, Бабій 113).

***Stъlbouxъѣ**: рос. *Столбоушкина ж.* (АУИФ 424).

***Stъrčeglēdъ**: укр. Николай *Сторчоглядъ*, 1756 р. (АК 5, 200).

***Stъrčegъъ**: укр. Самѣйло *Сторчогузъ*, 1756 р. (АК 5, 106).

***Stъrčepогъ**: укр. Михайло *Сторчонігъ*, 1756 р. (АК 5, 53).

***Stъrčeoъъ**: укр. Андрѣй *Сторчоус*, 1756 р. (АК 5, 100).

***Svinobojъ**: укр. *Свинобай* (Пура СПР IV, 107).

***Sьldobajъ**: рос. *Шандубаев* (Рамієс 2, 296).

***Sьldobьlda**: ст.-рос. Федька Микитинъ сынъ *Шалдыбалда*, 1677 р. (ВСб. 173).

***Sьldomirъ** / ***Sьldimirъ**: рос. *Сельдомиров* (КП Алтай 2, 49), *Сандимиров* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 226).

***Sьlgorolъ**: укр. *Салгопол* (НКП Дн. 83).

***Sьlgogorъ**: рос. (похідне) *Шелгирогово* — назва поселення в колишній Тверській губ. (Списки Твер. 452).

***Sьlmojědъ**: рос. (похідне) *Салмоєдовка* — ойконім у колишній Самарській губ. (Vasmer RGN VIII, 71).

***Sьlnokьlda**: слов'ян. (похідне) *Шоунокюду* — ойконім у Перстунській волості колишньої Гродненської економії (ПКГЭ I, 334).

***Sьlnopекъ**: рос. *Солнопеков* (Пугачевщина 2, 344).

***Sьlprođějъ**: рос. (похідне) *Суподеевка* — ойконім у колишній Симбірській губ. (Vasmer RGN VIII, 649) < **Сулподеевка*.

***Sьlrogorъ**: блр. *Салпорова ж.* (м. Гомель).

***Sьlrovaгъ**: укр. *Сульповар* (СКТ 779).

***Sьltobьrьščъ**: ст.-блр. Мись *Шолтоборщъ*, 1528 р. (ЛМ 1915: 59).

***Sьltogatъjъ**: рос. *Шалтогачев* (КП Алтай 2, 378).

***Sьltonosъ**: ст.-блр. Войтехъ Лавриновичъ *Шолтоносъ*, 1567 р. (ЛМ 1915: 652) ~ блр. діал. *шалтанос* 'клецька з тіста, начинена сиром' (БС 90), пол. діал. *szaltonos* 'пиріжок із сиром' (Karłowicz 5, 282).

***Sьltьmirъ**: слов'ян. Петръ *Шолтмиръ* 1684 р. (ОДВ VII, 306).

***Sьrbonosъ**: рос. *Сурбанос* (САМ 220).

***Sьrdoralъ(jъ)**: рос. *Шурдуралов* (КПУ Зап. 11/2, 469).

***Sьrgobajъ**: рос. *Саргабаев, Сыргобаев* (ЖПТ).

***Sьrgororъčьпъjъ**: рос. *Соргоручный* (КПУ Харк. 18, 544).

***Sьrkodějъ**: укр. *Шаркадій* (м. Стебник Льв.) < **Саркодій*.

***Sьrllobajъ**: чеськ. *Serlabajev* (ЧП).

***Sьrmobožъ(jъ)**: болг. *Сърмабджов, Сърмобджов* (Илчев 473).

***Sьrnouшъ(jъ)**: рос. *Шарнаулов* (НКП м. Київ 457).

***Sьrpokridlъ(jъ)**: укр. *Серпокрил* (Горпинич 88), рос. *Серпокрылов* (АУИФ 400).

***Sьrstobitъ**: рос. *Шерстобитов*, 1773–1775 рр. (Кр.В 95), *Шерстобитов* — сучасне прізвище (Горпинич, Корнієнко 259), (похідне) *Шерстобитова* — назва поселення в Томській обл. (Том.О 29).

***Sьrstobojsь**: рос. *Шерстобаев* (КПУ Ув. Дон. 2, 559).

***Sьrstojedь**: ст.-рос. Климушка *Шерстождовь*, 1615 р. (Вятка 3).

***Sьrstolicь**: ст.-рос. Ивань *Шерстолицовь*, 1640 р. (Томск 140).

***Sьrtislawь**: блр. (похідне) *Сертиславль* — ойконім у колишній Могильовській губ. (Vasmer RGN VIII, 248).

***Ščьkolьbь**: рос. (похідне) *Шелколовской* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN X, 206).

***Ščьkomodь**: укр. *Шовкомуд*, 1752 р. (Пивовар 77), сучасне *Шовкомуд* (КПУ Хм. 8, 384), ст.-рос. Степанко Кузьминич *Щолкомудь*, 1602 р. (ДТП 2, 437), Агафья Семенова дочь *Щелкомудова*, 1613 р. (Греков 1916: 65), рос. *Шевкомуд* (Книги РФ 2005, IX, 792).

***Ščьконогь**: ст.-рос. Ив. Клементьевъ сынъ *Щелконогь*, 1574 р. (Докучаев-Басков 35), Федька *Щелконоговь*, 1579 р. (Полякова 269), *Щелконог*, 1624 р. (Веселовский 376), Калинка *Щелконогов*, 1690 р. (КА 184), рос. *Щелконогов* (СКТ 936), блр. *Щелконогов* (м. Вітебськ).

***Ščьконось**: ст.-рос. Демка *Щелконосовь*, 1664 р. (Тупиков 850).

***Ščьkopлєсь**: ст.-укр. Лукьян *Щелкоплєс*, 1564 р. (ПК 1564 р.: 170), Ивань *Шолкоплєс*, 1649 р. (Реєстр 360), укр. *Шовкоплєс* (Богдан 368), рос. *Щелкоплєс* (САЛ 677), *Шевкоплєсов* (ЖПТ) та ін. (Шульгач 2008а: 276).

***Ščьrbonosь**: укр. *Щербонос* (ЖПТ), рос. *Щербаносов* (ЖПТ).

***Tьldogorьxь**: пол. *Tandugroch*, *Tondugroch* (SN IX, 486, 558) — форми з асиміляцією -t-.

***Тьлконогь**: рос. *Толконогово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Василев 2, 250).

***Тьлкосѣь**: ст.-рос. (похідне) *Толкосѣва*, XVII ст. — назва пустища (ОПКН 252).

***Тьлкovidь**: блр. *Толковид* (РИ Крым 6, 28).

***Тьlstobaba**: укр. (похідне) *Товстобаби* — ойконім у Тернопільській обл., варіант *Toustobaby* (Vasmer RGN IX, 129).

***Тьlstobajь**: блр. *Толстобаева ж.* (м. Вітебськ).

***Тьlstobokь**: рос. *Толстобоков* (ЖПТ), (похідні) *Толстобоки* (2), *Малые Толстобоки* — ойконіми в колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 129).

***Тьlstoborь**: рос. *Толстоборов* (ЖПТ).

***Тълстобръвъ**: рос. *Толстобров* (ЖПТ), (похідне) *Толстобровский* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 129) ~ укр. *товстобрóвий* 'з товстими бровами' (Грінченко 4, 270), рос. діал. *толстобрóвый* 'похмурий (про людину)' (СРНГ 44, 209) та ін.

***Тълстоѹбъ**: укр. *Товсточуб* (ЖПТ), рос. *Толсточуб* (КПУ Херс. 8, 28).

***Тълстоголвъ**: ст.-укр. *Петръ Товѣстоголовъ*, 1552 р. (АЮЗР VII/1, 115), (похідне) *Toustoholowy* — ойконім у Галичині (Vasmer RGN IX, 129). Наведені факти — результат лексикалізації відповідних словосполучень, пор., наприклад, ст.-рос. *Иван Толстая Голова*, XVI ст. (Веселовский 319) Пор. також рос. діал. *толстоголовой* 'впертий, непоступливий' (СРНГ 6, 95), *толстоголовый* 'тугодум' (ЯОС 9, 108).

***тълстоголъѣ**: ст.-рос. *толстоголосый* 'у кого низький грудний голос', 1670 р. (Сл. РЯ XI—XVII вв. 29, 410).

***Тълстогрѣвъ**: ст.-рос. *Тунка Ивановъ сынъ Толстогубой*, 1670 р. (Сл. РЯ XI—XVII вв. 29, 410), рос. *Толстогубов* (ЖПТ) ~ рос. діал. *толстогубый* 'хто надмірно ображається' (СРНГ 44, 209).

***Тълстогузъ**: укр. *Товстогуз* (Терн.), ст.-рос. *Ромашко Филипов с. Толстогузовъ*, 1646 р. (Зарайск 37), рос. *Толстогузов* (ЖПТ), (похідне) *Толстогузово* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Vasmer RGN IX, 129) ~ рос. діал. *толстогузой* 'людина з широким тазом' (Соликамск. 631).

***Тълстоконь**: рос. *Толстоконев* (ЖПТ).

***Тълстокорвъ(јъ)**: укр. *Товстокоров* (КПУ Хм. 5, 593), рос. *Толстокоров* (ЖПТ), блр. *Тостокорова* (!) (м. Вітебськ).

***Тълстокоръ(јъ)**: укр. *Демко Товстокорій*, 1744 р. (АК 2, 233), *Товстокор* (КС Дн. 1, 652), рос. *Толстокор* (Память 1, 89), *Толстокорый* (ЖПТ), пол. *Towstokory* (Rymut II, 608) < східнослов'ян.

***Тълстокосъ(јъ)**: ст.-рос. (похідне) *Толстокосова*, XVI ст. — назва пустища (Самоквасов II, 517) ~ укр. *товстокóсий* 'з товстою косою (на голові)' (Грінченко 4, 270).

***Тълстокулакъ**: рос. *Толстокулаков* (КПЖЗ 1, 153).

***Тълстоквасъ**: рос. (похідне) *Толстоквасово* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IX, 130).

***Тълстолѣъ**: ст.-укр. *Евъсьй Товстолѣй*, 1649 р. (Реєстр 477).

***Тълстолѣрь**: ст.-укр. *Васко Товѣстолѣнь*, 1649 р. (Реєстр 317).

***Тълстолѣсъ**: рос. *Толстолесов* (ЖПТ), блр. *Толстолес* (м. Вітебськ).

***Тълстолѣкъ**: укр. *Товстоляк* (ЖПТ).

***Тълстологъ**: укр. *Товстолуг* (КПУ Звितяжці Київ. 5, 451).

***Тълстолытъ**: укр. *Товстолиит* (КПУ Киров. 1, 1273).

***Тълстолытъкъ(я)**: укр. *Товстолииткий* (КПУ Київ. 1, 401), рос. *Толстолыткин* (СКТ 808), блр. *Таўсталыткін* (Бірыла 411).

***Тълстомѣсъ(я)**: ст.-рос. (похідні) *Толстомясова дуброва*, 1628 р. — топонім у Рязанській землі (ПКРК I/3, 942), *Толстомясова* — гідронім у бас. Оки (Смолицкая 163).

***Тълстоногъ**: укр. СЕМЕНЪ *Товстонѣгъ*, 1749 р. (АК 2, 263), *Товстоног* (ПІ Дн. 4/3, 325), ст.-рос. Онфимко *Толстоног*, 1496 р. (ПКОП 53), Якушка *Толстоногой*, 1629 р. (Сл. РЯ XI–XVII вв. 29, 411), рос. *Толстоногов* (ЖПТ), (похідне) *Толстоногово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN IX, 130), ст.-блр. Денись *Толстоногий*, 1566 р. (АВК XIV, 84) ~ укр. *товстоногий* 'з товстими ногами' (Грінченко 4, 270) та ін.

***Тълстѣносъ**: укр. *Товстоніс* (КПУ Дн. 10, 371), *Товстонос* (КПУ Він. 8, 35), ст.-блр. Опанась *Толстоносъ*, 1601 р. (АСД I, 223), рос. *Толстоносов* (ЖПТ), (похідне) *Толстоносово* — ойконім у колишній Тверській губ. (Vasmer RGN IX, 130). Наведені факти — результат лексикалізації відповідних словосполучень, пор., наприклад, ст.-блр. Офанась *Толстѣ Носъ*, 1601 р. (Тупиков 393).

***Тълстоѣсъ**: ст.-укр. Fedor *Towstous*, 1615 р. (ОВ 188), укр. *Товстоус* (КПУ Зап. 8, 297), ст.-рос. Оська *Толстоусовъ*, 1676 р. (ПМКЮ 128), рос. *Толстоусов* (ЖПТ), блр. *Толстоусов* (м. Вітебськ), чеськ. (похідне) *Thustovousy* — ойконім (Profous IV, 343).

***Тълstopaлъ**: укр. *Товstopaл* (КС Од. 2, 110), рос. *Толstopaлов* (СКТ 808), (похідне) *Толstopaлово* — ойконім у колишній Костромській губ. (Vasmer RGN IX, 130).

***Тълstopaлъсь**: ст.-рос. Івашка *Толstopaлецъ*, 1620 р. (УА 83), (похідне) *Толstopaльцево* — ойконім у колишній Московській губ. (Vasmer RGN IX, 130) — результат лексикалізації словосполучень на зразок ст.-рос. *Толстыя Пальцы*, 1540 р. — прізвисько (Веселовский 319).

***Тълstopѣтъ(я)**: ст.-укр. Мартын *Толstopяит*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 33), укр. *Товstop'ят* (КПУ Харк. 20, 242), ст.-рос. *Толstopяит*, 1545 р. (Веселовский 319), рос. *Толstopяит*, *Толstopяитов*

(СКТ 808), *Толстопятый* (ЖПТ), (похідні) *Толстопятова*, *Толстопятово* (4) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 130) ~ рос. діал. *толстопятый* 'про людину, яка гучно ступає' (СВГ 11, 36).

**Тълсторѡјасъ*: укр. *Товстопосяско* (Новикова 829).

**Тълсторогъ*(*жь*): укр. *Товстопора* (Падалка 260).

**Тълсторѡръ*: рос. *Толстопуп* (КПУ Од. 10, 198).

**Тълstoreбръ*(*жь*): рос. *Толсторебрый* (КПУ Дон. 9, 267), *Толсторебров* (ЖПТ).

**Тълstorogъ*: укр. *Товсторог* (Редько 7, 2005), рос. (похідне) *Толсторогов* — назва хутора в Північно-Кавказькому краї (Список СК 625).

**Тълstorѡкъъ*: ст.-укр. Ефрѣмка *Толсторукоі*, 1666 р. (Лазаревский 51).

**Тълstouхъ*: ст.-рос. *Толстоух*, 1545 р. (Веселовский 319), *Онашка Толстоуховъ*, 1615 р. (Вятка 4), (похідне) *Толстоухова*, 1627—1630 рр. — назва пустища в колишній Вологодській губ. (Сторожев II, 84), рос. *Толстоухов* (СКТ 808), (похідні) *Толстоухово* (6) — ойконіми в різних регіонах (Vasmer RGN IX, 130), блр. *Толстоухина* (м. Вітебськ), (похідне) *Тулстоухово* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN IX, 209).

**Тълstouмъ*: рос. (похідне) *Толстоумово* — ойконім у колишній Вологодській губ. (Vasmer RGN IX, 130).

**Тълstoskогъ*(*жь*): рос. *Толстошкуров* (ЖПТ).

**Тълstoŝъ*(*жь*): ст.-рос. Афанасий *Толстошея*, 1596 р. (Веселовский 319), Федоръ *Толстошеинъ*, 1614 р. (АС II, 349), рос. *Толстошей* (СКТ 808), *Толстошеев* (ЖПТ), (похідні) *Толстошеево* (2 фіксації) — ойконіми в колишній Калузькій губ. (Vasmer RGN IX, 130), блр. *Толстошеев* (м. Вітебськ) ~ рос. діал. *толстошѣя* 'у кого товста шия' (Даль 4, 414).

**Тълstovаръ*: укр. *Толстоварик* (Богдан 305), *Товтоварик* (СП 347).

**Тълstoŝиръ*: рос. *Толстожиров* — сучасне прізвище ~ рос. діал. *толстожиръ* 'багач' (СВГ 11, 36).

**Тълtonогъ*: рос. (похідне) *Тутоногово* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Списки Вят. 968) < **Тултоногово*.

**Тълtouлъ*: укр. *Таштаулов* (РІ Луг. 3, 425), (похідне) *Таштаулове* — ойконім у Полтавській обл., із **Талтаулове* (через стадії **Тавтаулове* < **Тафтаулове*).

***Търгофъ**(ъ): укр. *Торгуус* (м. Кривий Ріг).

***Търгофъ**(ъ): рос. *Таргаутов* (РУС 413), *Торгоутов* (ЖПТ).

***Търколѧѣ**: укр. *Таркалад* (КПУ Він. 7, 716).

Търногофъ** (Търногозъ**): укр. *Тарнауз* (КПУ Переможці Він. 1, 328).

***Търпорокъъ**: слов'ян. *Тарпоруцкий* (Рамієс 2, 42).

***Търтокъдо**: укр. *Туртикалдо* (ОМ 1, 532).

***Търтовидъ**: слов'ян. *Тортовид*, 1528 р. (ЛМ № 1, 48).

***Търпощько**: укр. *Терноушко* (РУС 416).

***Вълбонозъ**: укр. (похідне) хутор *Албаносовича* — ойконім на Кубані (Фелицын № 1540).

***Вълчедаръ**: слов'ян. (похідне) *Ałczedar* — ойконім на терені Молдови (бас. середнього Дністра) (SSS VII/2, 355). За матеріалами археологів, тут існувало давньоруське поселення (Куза 206).

***Вълчемилъ**: хорв. *Vičemil* (Leksik 731).

***Вълдіяръ**: слов'ян. *Валдіяръ*, *Вандіяръ* (Магницький 35).

***Вълдиміръ**: слов'ян. *Вайдиміръ* (Магницький 35).

***Вълдобаѣ**: рос. *Алдобаєв* (КП Коми 92), *Алдибаєв* (КПУ Харк. 14, 63) — форми з модифікованим анлаутом.

***Вълдобогъ**: рос. *Андыбор* (КПУ Дон. 7, 278) < **Валдыбор* (денталізація плавного).

***Вълдодуръ**: ст.-рос. *Ододуровъ*, 1589 р. (МД 36), рос. *Адодуров* (Саитов 6) — форми з модифікованим анлаутом та абсорбцією плавного.

***Вълдогогъ**: ст.-рос. *Ендогор* (*Ендогур*) Михайл Константинович, *Ендогоров* (*Ендогуров*) Семен Дмитрієвич, 1585 р. (Веселовський 108).

***Вълдохлѣбъ**: укр. *Віндохліб* (Богдан 101).

***Вълдокуръ**: ст.-рос. Павликъ Парфеньєвъ с. *Вондокурець*, 1623 р. (ПС IV, 140), Иван Васильєв *Вондокур*, 1678 р. (ТК III, 252), рос. *Вандакуров* (КП Алтай 2, 227), *Вондакуров* (МиП 361).

***Вълдокълѧ**: рос. *Авдокушин* (Лет. ЖС 2005, № 14–26, 6) — форма з трансформованим анлаутом і абсорбованим плавним у другому компоненті.

***Вълдоміръ**: укр. (похідне) *Андомир* — ойконім в Івано-Франківській обл., болг. *Алдомир* (Илчев 47) — форми з модифікованим анлаутом.

***Вълдоордъ**(ъ): укр. *Андорал* (КПУ Харк. 12, 44).

***Vьldootъ**: д.-руськ. (похідне) *Волдоутов* Погост, XII ст. (Рыбаков СК 30).

***Vьldonѣгъ**: рос. *Андоверов* (САМ 7) < **Валдоверов*.

***Vьldonѣгъсь**: укр. *Авдовірець* (Богдан 4) — форма з трансформованим анлаутом.

***Vьldovogъ**: ст.-рос. Степанъ *Яндоуровъ*, 1643 р. (Курдюмов ІVa: 18) < **Валдоворов*.

***Vьldъromiгъ**: ст.-рос. (похідне) *Ондромиръ* — ойконім у Новгородській землі (НПК IV, 120).

***Vьldъronѣгъ**: рос. (похідне) *Андронеж* — ойконім у колишній Ярославській губ. (Vasmer RGN I, 123) < **Валдронеж* (втрата артикуляційно слабкого *В-* та асиміляція плавного в позиції перед дентальним).

***Vьlgomѣгъ**: ст.-чеськ. *Ingmerowitz* (Гедеонов 415).

***Vьlgoslavъ**: слов'ян. *Ингослав* — антропонім у балтійських слов'ян (SSS II, 265), в якому перший компонент відновлюють як **Волг-* (Козлова 2005: 86), (похідне) *Волгослав* — назва маєтку (ABK II, 97).

***Vьlgovojъ**: ст.-чеськ. *Hupchwog*, 736 р. (Гедеонов 187 — з прочитанням *Инговой*).

***Vьlgovoldъ**: д.-руськ. *Иггивладъ*, 944 р. — ім'я посла русів [реконструкцію див. (Козлова 2005: 86)].

***Vьlgovъlga**: слов'ян. (похідне) *Ингованги* — топонім у колишній Сувалкській губ. (Вольтер 198) — форма з трансформованим анлаутом і асиміляцією плавного.

***Vьlxovѣгъ**: рос. *Волховер* (САЛ 380).

***Vьlkoboјъ**: укр. *Волкобой* (КПУ Дн. 1, 333), рос. *Волкобой* (АКО 1, 427).

***Vьlkobordъ(јъ)**: хорв. *Vukobrad* (Leksik 737).

***Vьlkobratъ**: макед. *Вукобратовић* — сучасне прізвище, хорв. *Vukobrat* (Leksik 737), серб. *Вукобрат* (Пешикан 496).

***Vьlkobъrgъ(јъ)**: серб. *Вукобрз* — чоловіче ім'я (Грковић 60).

***Vьlkodavъ**: укр. *Волкодав* (КПУ Харк. 1, 247), рос. *Волкодав*, *Волкодавов* (ЖПТ).

***Vьlkoderъ**: рос. *Волкодеров* (ЖПТ), хорв. *Vukoder* (Leksik 737).

***Vьlkodorgъ**: серб. *Вукодраг* — чоловіче ім'я (Грковић 60), (похідне) *Вукодраж* — гідронім (Миличевић 363).

***Vьlkogolъ**: ст.-блр. *Вилкоголович* Петр, XVI ст. (ПКГЭ I, 378) < **Вылкоголович* < **Вьлкоголович*.

***Vьlkogonъ**: укр. *Волкогон* (КПУ Ник. 3, 30), рос. *Волкогон* (ЖПТ), блр. *Валкагон* (Бірыла 81).

***Vьlkojědъ**: рос. *Волкоедов* (ЖПТ), (похідні) *Волкоѣдовка* — назва ставка (ГСТ 4), *Волкоедовский* — ойконім у колишній В'ятській губ. (Списки Вят. 847).

***Vьlkoлајъ**: рос. (похідне) *Алкалаева* (Лет. ЖС 2006, № 27–39, 9) < **Валкалаева*, серб. *Вуколај* — чоловіче ім'я (Грковий 60).

***Vьlkolurъ**: укр. *Волколуп* (КПУ Дон. 22, 61), рос. *Волколупов* (ЖПТ).

***Vьlkomilъ**: серб. *Вукомил* — чоловіче ім'я (Грковий 60).

***Vьlkomirъ**: укр. *Вількомир* (КС Дн. 4, 160), хорв. *Vukmir* (Leksik 737), серб. *Влькъмиръ* *Гемьковикъ*, 1378 р. (Monumenta 190), *Вукомир* (АСп. 351), слов'ян. (похідне) *Вилькомир* — ойконім у Жомойтській землі (Спрогис 54).

***Vьlkomogъ**: укр. *Волкомор* (КПУ Ник. 1, 573), ст.-рос. Константин *Волкоморов*, 1560 р. (Веселовский 70), рос. *Волкоморов* (ЖПТ).

***Vьlkomodъ**: рос. *Волкомудров* (КПУ Сум. 14, 256).

***Vьlkoněga**: слов'ян. (альпійськ.) *Uuolconga*, 957 р. (Kronsteiner 211 — з реконструкцією **Vьlkoněga*).

***Vьlkonogъ**: ст.-блр. (похідне) *Волконоги* — назва урочища (ПКГЭ II, 385), рос. *Волконогов* (ТСК 82).

***Vьlkonoszъ**: ст.-укр. Семен Левков *Волконос*, 1666 р. (ПК 1666 р.: 205), блр. (похідне) *Ваўканосава* — ойконім у Могильовській обл. (Рап. Маг. 37).

***Vьlkoqъzъ**: слов'ян. *Johannes Volkwans*, 1385 р. (Schlimpert 159).

***Vьlkorerъ**: хорв. *Vukoper* (Leksik 737).

***Vьlkorędlъ**: рос. Лука *Волкопял*, 1600 р. (Веселовский 70), (похідні) *Волкопялово*, *Волкопялиха* — ойконіми в колишніх Костромській та Нижегородській губ. (Vasmer RGN II, 154).

***Vьlkoręzъ**: рос. *Волкорез* (АПС 135), (похідне) *Волкорезов* — назва хутора в Північно-Кавказькому краї (Список СК 579), блр. *Волкорезов* (м. Брест), (похідне) *Волкорезь*, сучасне *Победа* — ойконім (Жучкевич 440).

***Vьlkoslava**, ***Vьlkoslavъ**: серб. *Вукослав* (АСп. 351), *Влкослав* (Грковий Имена 166), *Вукослава* (СБР 2, 475).

***Vьlkostrěľъ**: укр. *Вовкостріл* (СБП 271).

***Vьlkostravъ**: укр. *Волкотрав* (КПУ Полт. 6, 81).

***Vьlkostrǫbъ**: укр. *Волкотруб* (КС Од. 3, 504), рос. *Волкотруб* (ЖПТ).

***Vьlkonьlkъ**: слов'ян. Фронцеъ *Вилкувилкъ*, 1567 р. (ЛМ 1915: 618).

***Vьlkozǫbъ**: укр. *Вовькузуб*, 1721 р. (ДІП II, 205), *Волкозуб* (КПУ Дн. 8, 583).

***Vьlnobojъ**: укр. *Волнобой* (РУС 81), рос. *Волнобаев* (САЛ 379) < **Волнобоев*.

***Vьlnojędъ**: ст.-блр. Олехно *Волноедовичъ*, 1567 р. (ЛМ 1915: 599).

***Vьlnošъvajъ**: укр. *Волношвай* (КПУ Зап. 19, 146).

***Vьlnotepъ**: ст.-рос. Левка *Волнотеп*, 1580 р. (ПМТ 439), Григорей, а прозвище Третьяк *Волнотеп*, 1602 р. (НЗКК 94), Ивашко *Волнотепов*, 1697 р. (Тупиков 507), рос. *Волнотепов* (м. Калуга).

***Vьlproboкъ**: укр. (похідне) *Ільпибоки* — ойконім (Рв.). Детальніше див. (Шульгач 2003: 167—171).

***Vьlprootъ**: рос. (похідне) *Ваныш-Алнаутова* — ойконім у колишній Уфимській губ. (Vasmer RGN I, 639) < **Валнаутова*.

***Vьltobajъ**: ст.-рос. Якуш *Олтабаев* (ПРК 178) < **Волтобаев*.

***Vьltobaгъ**: рос. (похідне) *Антыбары* — ойконім у колишній Пермській губ. (Vasmer RGN I, 153). Як «починок на Антыбарском луку над р. Чусовою», 1647 р. (ПКВП 135).

***Vьltodějъ**: рос. (похідне) *Автодеево* — ойконім у колишній Нижегородській губ. (Vasmer RGN I, 17) < **Вьлтодеево*.

***Vьltogonъ**: рос. *Алтугонов* (Рамієс 2, 120) < **Вьлтогонов*.

***Vьltogorъ**: рос. (похідне) *Атнагузина* — ойконім у колишній Пермській губ. (Списки Перм. 380) < **Валтагузина*.

***Vьltomirъ**: рос. *Антимиров* (КС Дн. 2, 23), *Юнтемиров* (КПУ Харк. 20, 546).

***Vьгѣbasъ**: рос. *Арчибасов* (Дн.).

***Vь(ь)rgolomъ**: болг. *Вьрголѣмов* (Илчев 120).

***Vьгхомirъ**: ст.-укр. *Lucz Worchomirze*, XVI ст. (Жерела II, 264).

***Vьгхопошъ**: укр. *Архінос* (КПУ Сум. 2, 104).

***Vьгхогѣкъ**: рос. *Архоруков* (КПУ Сум. 5, 54).

***Vьгкоjъmъ**: рос. *Аркаемов* (КПУ Од. 10, 16).

***Vьrtogorъ**: укр. *Артогуз* (КПУ Ув. Дон. 4, 44), *Артоуз* (НКП Він. 603).

***V(K)ьртооꙑъ**: блр. *Артаус* (м. Барановичі).

***Вьртоꙑихъ**: ст.-укр. Семень *Арѣтопушенко*, 1649 р. (Реєстр 282) < **Варѣтопушенко*, укр. *Артапух* (КПУ Він. 1, 24).

***Вьربولозъ**: укр. *Верболоз* (Горпинич, Тимченко 42), рос. *Верболозов* (Унбегаун 152).

***Вьрдоносъ**: рос. *Вердоносов* (ЖПТ).

***Вьргогозъ**: ст.-рос. Гришка *Вергоузь*, 1574 р. (ПКРК I/2 475).

***Вьргооꙑъ**: ст.-рос. (похідне) *Вергаусово*, 1637 р. — назва поселення в колишньому Московському пов. (ЗБК 548).

***Вьрходоꙑъ**: рос. *Верходубов* (ЖПТ).

***Вьрхоглазъ**: рос. *Верхоглаз* (ЖПТ).

***Вьрхоглеꙑъ**: укр. *Верхогляд* (СКТ 120), ст.-рос. Іван *Верхоглядов*, XV ст. (Веселовский 66), рос. *Верхогляд* (ЖПТ), *Верхоглядов* (Унбегаун 137).

***Вьрхолаіъсь**: рос. *Верхолайцев* (СП 71).

***Вьрхолатъ**: рос. *Верхолат* (ЖПТ).

***Вьрхолозъ**: укр. *Верхолоз* (Богдан 317).

***Вьрхолетъ**: укр. *Верхольот* (СП 71), рос. *Верхолетов* (ЖПТ).

***Вьрхоломъ**: укр. *Верхолочук* (Горпинич, Тимченко 43), рос. *Верхолотов* (ЖПТ).

***Вьрхоловъ**: пол. *Wierzchołowicz* (SN X, 213).

***Вьрхолюъ**: укр. *Верхолоб* (СП 71).

***Вьрхоміъ**: слов'ян. *W(e)rchomił* (Müller 113).

***Вьрхоꙑъ**: рос. *Верхорубов* (ИС 54).

***Вьрхославъ**: ст.-чеськ. *Virchozlaus*, 1221 р. (Pleskalová 144), чеськ. (похідне) *Vrchoslav* — ойконім (Profous IV, 633), ст.-пол. *Wirchosław*, XII ст. (SSNO VI, 120).

***Вьрхотуръ**: рос. *Верхотуров* (ЖПТ), блр. *Верхотуров* (м. Брест).

***Вьрховоꙑъ**: укр. *Верховод* (Богдан 308), рос. *Верховод* (ЖПТ).

***Вьрлооꙑъ**: ст.-укр. Hriczko *Wirlooky*, 1615 р. (ОВ 192) ~ укр. діал. *верлооки* 'той, що дивиться з-під лоба' (Лисенко 41), рос. діал. *верлиока* 'казкова одноока істота', *верлиокий* 'косий, який повертає очима в усі сторони', *вирлавокий* 'косоокий' (СРНГ 4, 147, 293), блр. діал. *вірлавокі*, *верливокі* 'вирячкуватий, більматий' (ЭСБМ 3, 156), серб. *врльоок* 'косий, косоокий' (Толстой 82).

***Вьртибѣсъ**: ст.-рос. Семень *Верцибесъ*, 1681 р. (ИЮМ I, 126), ст.-блр. Мартин *Вертибес*, 1683 р. (Бірыла 1966: 202).

***Vьrtiglazь**: ст.-рос. Иванъ Марковъ *Вертиглазовъ*, 1691 р. (Селиванов, Милюков 203).

***Vьrtigolvъ**: рос. *Вертиголов* (КПУ Дн. 8, 236).

***Vьrtigora**, ***Vьrtigorъ**: укр. *Вертигора* (Богдан 318), болг. *Въртигѡров* (Илчев 120). Пор. ще слов'ян. *Virthgeorn*, 1057 р. — особове ім'я в англо-саксонських літописах, в якому вбачають померанське *Virtgor* або *Virtigor*, тобто псл. ***Vьrtigorъ** (Лоренц *Продолжение* 69).

***Vьrtigorxъ**: пол. *Wiercigroch* (SN X, 207).

***Vьrtikyъ**: ст.-пол. *Wiercikij*, 1389 р. (Rymut II, 677).

***Vьrtimaxъ**: чеськ. (похідне) *Vrtimachovy doly*, 1667 р. — мікро-топонім (Sedláček 207).

***Vьrtiporxъ**: укр. *Вертипорох* (КПУ Полт. 7, 483), рос. *Вертипраховъ* Петръ Костянтиновъ (Сенигов 297).

***Vьrtislavъ**: ст.-пол. *Wiercisław*, 1377 р. (SSNO VI, 65).

***Vьrtizirъ**: ст.-пол. *Wircizyr*, 1228 р. (SSNO VI, 114).

***Vьrtoglazъ**: ст.-рос. Сенка *Вертоглаз*, 1619 р. (АГГ 208).

***Vьrtogolvъ**: ст.-укр. Пашько *Вертоголоавъ*, 1552 р. (Тупиков 84), рос. *Вертоголов* (КПУ Ник. 6, 490).

***Vьrtogozъ**: рос. (похідне) *Вертогузово* — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN II, 50).

***Vьrtoxvostъ**: рос. *Вертохвостов* (ЖПТ).

***Vьrtorъ**: ст.-рос. Гришка *Вертоусовъ*, 1645 р. (ПВ 21), рос. *Вертоусов* (САЛ 373).

***Vьrtorogъ**: ст.-рос. Костька Дмитриев сын *Верторогов*, 1623 р. (Полякова 48).

***Vьgzoulъ**: ст.-рос. Иванъ *Верзауловъ*, XV ст. (НПК I, 509).

***Žyldobajъ**: рос. *Жолдибаев* (Глуховцева 1, 266).

***Žykovъ**: укр. *Жолковер* (СКТ 262).

***Žylobovъ**: рос. *Желнобобов* (АУИФ 146).

***Žylobojъ**: блр. (похідне) *Желнобоево* — ойконім у колишній Вітебській губ. (Список Вит. 279).

***Žylobokъ**: укр. *Женнобак* (КПУ Дон. 1, 128) < **Желнобок* (асиміляція плавного).

***Žylnodějъ**: укр. *Жовнодій* (КПУ Київ. 2, 389).

***Žylnorokъ**: рос. *Желнорук* (ЖПТ).

***Žylnovodъ**: укр. *Жевноводенко* (ТДЗг. 63).

***Žylobr'uxъ**: ст.-укр. Матфей *Жолтобрухъ*, 1618 р. (АЮЗР III/1, 249), Федор *Желтубрюх*, 1669 р. (ПКХ 82), укр. *Жовтобрюх* (СКТ 261), рос. *Желтобрюхов* (ЖПТ), пол. *Żółtobrzych* (SN X, 598) ~ рос. діал. *желтобрюх* 'вид змії' (СРГК 2, 47), *желтобрюшка* 'сироїжка' (РГСО 45).

***Žylobrgъvъ**: ст.-рос. Першик *Желтобровкин*, 1646 р. (ПКВ 51).

***Žylogolva**: пол. *Żółtogołwa* (SN X, 598).

***Žylogozъ**: рос. *Желтогузов* (Кр.Д 507).

***Žylokonyъ**: укр. *Жовтоконь* (КПУ Хм. 6, 294).

***Žylokonogъ(jъ)**: ст.-укр. *Жолтоног(ов)*, 1501 р. [«Ивана Протасієвича дворъ *Жолтоногово*»] (АЗР I, 321), укр. *Жовтоніг* (КПУ Полт. 3, 631), ст.-рос. *Желтоногой* Ротманъ Григорьев, 1615 р. (ДВ 87), рос. *Желтоногов* (ЖПТ), (похідні) *Желтоноги*, *Желтоноговичи* — ойконіми в колишніх В'ятській та Орловській губ. (Vasmer RGN III, 278), *Желтоногово* — назва поселення на території Мордовії (СГНМ 28), блр. *Желтоногин* (м. Гомель).

***Žylokonosъ**: укр. *Жовтонос* (КС Київ. 2, 60), рос. *Желтоносов* (Книги РФ IX, 126), блр. *Жаўтаносаў* (Бірыла 145), пол. *Żółtonos* (SN X, 598).

***Žyloqszъ**: рос. *Желтоусов* (СКТ 258).

***Žylopetъjъ**: ст.-рос. Роман *Желтопятой* (БВ 182), рос. *Желтопатов* (КС Од. 3, 455).

***Žyloporъrъ**: укр. *Жовтопуп* (КПУ Він. 5, 936).

***Žylogydlo**: рос. *Желторылов* (Память 1, 34).

***Žylouxъ**: ст.-рос. (похідне) *Желтоухово*, 1597/98 рр. — назва пустища в колишньому Вереївському пов. (АФЗХ 1506—1613 гг.: 260), рос. *Желтоухов* (ЖПТ), (похідні) *Желтоухи*, *Большие*, *Малые Желтоухи* — ойконіми в колишніх Смоленській та Калузькій губ. (Vasmer RGN III, 278).

***Žylovolsъ**: пол. *Żółtowołs* (SN X, 598).

***Žygnobojъ**: ст.-блр. (похідне) *Жернобоева*, 1648 р. — ойконім (ИЮМ III, 269).

***Žygnodělyъ**: ст.-рос. Василий Козмин *Жернодел*, XVII ст. (ВКДУМ 141).

***Žygnoklyvъ**: укр. (похідне) *Жорнокльови* — ойконім у Полтавській обл., ст.-рос. Ломачка Григорьев сын *Жерноклев*, 1646 р. (ПКВ 391), рос. Федось *Жерноклевова*, 1710 р. (Торопец 36), *Жер-*

наклев, Жерноклев (ЖПТ), (похідне) Жерноклевка — ойконім у колишній Псковській губ. (Vasmer RGN III, 286), блр. *Жарна-клёў* (Бірыла 145).

**Žьгпокуйь*: укр. *Жорнокуй* (КПУ Сум. 3, 111).

**Žьгносѣкъ*: ст.-рос. (похідне) *Жерносѣково*, XVII ст. — назва пустища в колишньому Углицькому пов. (ПКУ 205), рос. *Жерносек* (СКТ 259), (похідні) *Жерносеково, Жерносеки* — ойконіми в колишніх Псковській та Смоленській губ. (Vasmer RGN III, 286), блр. *Жарнасек* (Бірыла 145), (похідні) *Жерносеково, Жерносеки* — назви поселень у колишній Вітебській губ. (Vasmer RGN III, 286), в.-луж. *Žornosyki* — топонім, відомий з I пол. XIII ст. (НОС II, 437).

**Žьгжегѣкъ*: рос. *Жержеруков* (КПУ Ник. 3, 50).

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

- АБ — Арзамасские и Барминские будные станы: Приходо-расходные и сметные книги 1679—1680 гг. / С предисл. В.И. Саввы // ЧОИДР. 1908. Кн. III, отд. I. С. 1—70.
- Абабурка — *Абабурка М.В.* Экспресійныя назвы ў гаворцы вёскі Морач Клецкага раёна // Народная лексіка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1977. С. 199—212.
- Абаев — *Абаев В.И.* Историко-этимологический словарь осетинского языка. М.; Л., 1968—1979. Т. I—III.
- Авдеева — *Авдеева М.Т.* Словарь украинских говоров Воронежской области. Воронеж, 2008—2012. Т. 1—2.
- АВК — Акты, изд. Виленскою Археографическою комиссиею. Вильна, 1865—1910. Т. I—XXXV.
- АГ — Афганская Голгофа: Книга памяти. Луганск, 1995.
- АГП — Архив гостей Панкратьевых XVII — начала XVIII в. / Сост. Л.А. Тимошина. М., 2001. Т. 1.
- АГР — Акты, относящиеся до гражданской расправы древней России / Собр. и изд. А. Федотов-Чеховский. СПб., 1860—1863. Т. I—II.
- АЕ — Археографический ежегодник.
- АЗР — Акты, относящиеся к истории Западной России, собр. и изд. Археографическою комиссиею. СПб., 1846—1853. Т. I—V.
- АИ — Акты исторические и юридические и древние царские грамоты Казанской и других соседственных губерний, собр. Степаном Мельниковым. Казань, 1859. Т. 1.
- АИст. — Акты исторические, собр. и изд. Археографическою комиссиею. СПб., 1841—1842. Т. I—V.
- АК — Архів Коша Нової Запорізької Січі. 1734—1775: Корпус документів. К., 1998—2008. Т. 1—5.
- АКО — Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1883 г. СПб., 1883. Ч. 1—2.

- АКП — Актовые книги Полтавского городского уряда XVII века / Редакция и примеч. В.Л. Модзалевского. Чернигов, 1912. Вып. I—II; 1914. Вып. III.
- АКР 1898 — Адрес-календарь Рязанской губернии на 1898 г. Рязань, 1897.
- АКС — Актовая книга Стародубского городского уряда 1693 г. / Под ред. В.Л. Модзалевского. Чернигов, 1914.
- Акты ЮЗР — Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собр. и изд. Археографическою комиссиею. СПб., 1863—1892. Т. I—XV.
- Акчим. словарь — Словарь говора д. Акчим Красновишерского района Пермской области (Акчимский словарь) / Гл. ред. Ф.Л. Скитова. Пермь, 1984—2011. Вып. I—VI.
- Алгинин — *Алгинин А.Н.* Корни: Очерки по истории русских старобрядческих слобод Добрянки и Радуля. Чернигов, 2006.
- Алиев — *Алиев И.* История Мидии. Баку, 1960.
- Алиев 1987 — *Алиев И.Г.* Племена и племенные группы в Антропатене // Вестник древней истории. 1987. № 3. С. 62—83.
- Алмашій — *Алмашій М.І.* Русинсько-українсько-російський словник. Ужгород, 2001.
- Аляксейчык — *Аляксейчык Г.М.* 3 дыялектнай лексікі вёскі Малыя Вераб'евічы Навагрудскага раёна // Народнае слова / Пад рэд. А.Я. Баханькова. Мінск, 1976. С. 6—15.
- Альшиц — *Альшиц Д.Н.* Новый документ о людях и приказах Опричного двора // Исторический архив. М.; Л., 1949. Т. IV. С. 3—72.
- АМГ — Акты Московского государства, изд. имп. Академиею наук / Под ред. Н.А. Попова и Д.Я. Самоквасова. СПб., 1890—1901. Т. I—III.
- АММ — Акты Московских монастырей и соборов 1509—1609 гг. из архивов Успенского собора и Богоявленского монастыря / Под ред. Л.В. Черепнина. М., 1984.
- АНВМ — Архив Новоторжского Воскресенского женского монастыря. Старица, 1910.
- Ангелова-Атанасова — *Ангелова-Атанасова М.* Топонимията на Горнооряховско. Велико Търново, 1996.
- Андрियाшев — *Андрियाшев А.М.* Материалы по исторической географии Новгородской земли. Шелонская пятина по писцовым книгам 1496—1576 гг. // ЧОИДР. 1914. Кн. III. С. 1—544.
- Аникин 1985 — *Аникин А.Е.* К семантическому анализу некоторых славянских слов // Этимология. 1982 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1985. С. 65—82.
- Аникин 1988 — *Аникин А.Е.* Этимологические заметки // Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования. 1984 / Отв. ред. В.В. Иванов. М., 1988. С. 280—289.

- Аникин 1995 — Аникин Е.А. К изучению балто-славянских лексических связей // Этноязыковая и этнокультурная история Восточной Европы / Отв. ред. В.Н. Топоров. М., 1995. С. 54–90.
- Аникин 1997 — Аникин А.Е. Этимологический словарь русских диалектов Сибири. Заимствования из уральских, алтайских и палеоазиатских языков. Новосибирск, 1997.
- Анк. — Анкета Інституту української мови НАН України для збору ономастичних матеріалів.
- Антонов 1997 — Антонов А.В. Перечни актов Переславских, Костромских и Галичских монастырей и церквей XIV — начала XVII вв. // Русский дипломатарий. М., 1997. Вып. 1. С. 43–165.
- Антонов 1997а — Антонов А.В. Вотчинные архивы Московских монастырей и соборов XIV — начала XVII века // Русский дипломатарий. М., 1997. Вып. 2. С. 73–225.
- Антонов 1999 — Антонов А.В. Ярославские монастыри и церкви в документах XVI — начала XVII века // Русский дипломатарий. М., 1999. Вып. 5. С. 13–68.
- Антонов 2004 — Антонов А.В. Дозорная книга Карачаевского уезда 1614 года // Русский дипломатарий. М., 2004. Вып. 10. С. 223–272.
- Анхимюк 2000 — Анхимюк Ю.В. Солигаличские акты из “Архива Волынских” // Русский дипломатарий. М., 2000. Вып. 6. С. 25–43.
- Анхимюк 2004 — Анхимюк Ю.В. Полоцкий поход 1563 года в частных разрядных книгах // Русский дипломатарий. М., 2004. Вып. 10. С. 155–171.
- АО КПЖ — Амурская область: Книга памяти жертв политических репрессий. Режим доступа: <http://www.amurobl.ru>
- АОС — Архангельский областной словарь / Под ред. О.Г. Гецовой. М., 1980—. Вып. 1—.
- АПС — Афган, прописаний у серці. Миколаїв, 2004.
- Аркушин — Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. Луцьк, 2000. Т. 1–2.
- Аркушин СГ — Аркушин Г.Л. Силенська гуторка. Мельбурн, 1994.
- Арсеньев — Арсеньев Ю. Оружейный приказ при царе Михаиле Федоровиче. Материал, извлеченный из архива Оружейной палаты // Вестник археологии и истории, изд. Санкт-Петербургским археологическим институтом. 1903. Вып. XV. С. 335–360.
- АС I — Архив П.М. Строева. I // РИБ. Пг., 1915. Т. XXXII.
- АС II — Архив П.М. Строева. II // РИБ. Пг., 1917. Т. XXXV.
- АСБА — Акты, собр. в библиотеках и архивах Российской империи Археографическою экспедициею имп. Академии наук. СПб., 1836–1838. Т. I–IV.

- АСД – Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1867–1904. Т. I–XIV.
- АСЗ – Акты служилых землевладельцев XV – начала XVII века / Сост. А.В. Антонов, К.В. Баранов. М., 1997–2002. Т. I–III.
- АСМ – Акты Сийского монастыря. Архангельск, 1913. Вып. 1: Грамоты патриарха Филарета (1619–1633 гг.).
- АСМ 1479–1571 гг. – Акты социально-экономической истории севера России конца XV – XVI в.: Акты Соловецкого монастыря 1479–1571 гг. / Сост. И.З. Либерзон. Л., 1988.
- АСп. – Алфавитный список сербским народным личным именам, извлеченный из Сербского Помѣника, хранящегося в Букарестской митрополитской библиотеке // Влахо-болгарские или Дако-славянские грамоты, собр. и объясненные Ю. Венелиным. СПб., 1840. С. 350–359.
- АСС – Акты Суздальского Спасо-Евфимьева монастыря 1506–1608 гг. / Сост. С.Н. Кистерев, Л.А. Тимошина. М., 1998.
- АСЭИ – Акты социально-экономической истории Северо-Восточной Руси конца XIV – начала XVI в. М., 1952–1964. Т. I–III.
- АТД – Административно-территориальное деление и органы власти Нижегородского края – Горьковской области. 1929–1979: Справочник. Горький, 1984.
- Атлас – Атлас історії культури Волинської області / Відп. ред. Ф.В. Зук. Луцьк, 2008.
- АУИФ – Алфавитный указатель имен и фамилий лиц, помещенных в ведомости справок о судимости за 1870 и 1871 гг. СПб., 1872.
- АУЛ – Алфавитный указатель лиц, сведения о судимости коих напечатаны в двенадцати книгах “Ведомости справок о судимости” за 1910 г. СПб., 1911. Т. 2.
- АУМ – Антологія українського міфу / Зібр. та впоряд. В. Войтович. Тернопіль, 2006–2007. Т. 1–3.
- АУФ – Алфавитный указатель фамилий и лиц, упоминаемых в боярских книгах, хранящихся в 1-м отделении Московского архива Министерства юстиции. М., 1853.
- АФЗХ – Акты феодального землевладения и хозяйства XIV–XVI веков / Подг. к печати Л.В. Черепнин. М., 1951. Ч. I.
- АФЗХ 1956 – Акты феодального землевладения и хозяйства / Подг. к печати А.А. Зимин. М., 1956. Ч. II.
- АФЗХ 1961 – Акты феодального землевладения и хозяйства / Сост. Л.В. Черепнин. М., 1961. Ч. III.
- АФЗХ 1506–1613 гг. – Акты феодального землевладения и хозяйства. Акты Московского Симонова монастыря (1506–1613 гг.) / Сост. Л.И. Ивина. Л., 1983.

- АХМ — Акты хозяйства боярина Б.И. Морозова / Под общей ред. А.И. Яковлева. М.; Л., 1945. Ч. II.
- АХУ 1 — Акты Холмогорской и Устюжской епархий. Ч. 1 // РИБ. СПб., 1890. Т. XII (сборный).
- АХУ 2 — Акты Холмогорской и Устюжской епархий. Ч. 2 // РИБ. СПб., 1890. Т. XIV (сборный).
- АХУ 3 — Акты Холмогорской и Устюжской епархий. Ч. 3 // РИБ. СПб., 1908. Т. XXV.
- АЮБ — Акты, относящиеся до юридического быта древней России, изд. Археографическою комиссиею / Под ред. Н. Калачева. СПб., 1857—1884. Т. I—III.
- АЮЗР — Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]. К., 1859—1914. Ч. I—VIII.
- БА — Беларускі архіў. Мінск, 1930. Т. 3.
- БАДГ — Белорусский архив древних грамот. М., 1824. Ч. 1.
- Барадулін — *Барадулін Р.* Вушацкі словазбор // Барадулін Р. Збор твораў. Мінск, 2002. Т. 4. С. 374—500.
- Баранов — *Баранов К.В.* Новые документы по истории Новгородской и Псковской служилых корпораций XVI — начала XVII века // Русский дипломатарий. М., 1999. Вып. 5. С. 118—160.
- Барашкова — *Барашкова В.С., Дмитриева З.В., Прокофьева Л.С.* Писцовая книга езовых дворцовых волостей Белозерского уезда 1585 г. // Крестьянство Севера России в XVII в.: Межвузовский сб. науч. трудов / Отв. ред. Ю.С. Васильев. Вологда, 1984. С. 32—129.
- Барсов — Причитания Северного края / Собр. Е.В. Барсов. М., 1872—1882. Ч. 1—2.
- Бартенев — *Бартенев П.И.* Сотная выпись города Дмитрова 7132 года // Временник имп. Московского общества истории и древностей российских. 1856. Кн. XXIV, отд. III. С. 1—24.
- Баскаков — *Баскаков Н.А.* Русские фамилии тюркского происхождения. М., 1979.
- Баскаков КПИ — *Баскаков Н.А.* К этимологии половецких собственных имен в “Слове о полку Игореве” (*Шарокань, Кончак, Гзак, Кобяк, Овлур*) // Проблемы истории и диалектологии славянских языков: Сб. статей к 70-летию чл.-кор. АН СССР В.И. Борковского / Отв. ред. Ф.П. Филин. М., 1971. С. 38—45.
- Баскаков ТЛ — *Баскаков Н.А.* Тюркская лексика в “Слове о полку Игореве”. М., 1985.
- Бахрушин — *Бахрушин С.В.* Научные труды. М., 1952—1959. Т. I—IV.
- БВ — Булавинское восстание (1707—1708 гг.) // Труды историко-археологического института АН СССР. М., 1935. Т. XII.

- Бевка — *Бевка О.* Словник-пам'ятник: Діалектний словник села Поляни Мараморощського комітату / Ред. І. Удварт. Ніредьгаза, 2004.
- Бегунов — *Бегунов Ю.К.* История Руси: В 5 т. СПб., 2007. Т. I; 2012. Т. II.
- Беда Достопочтенный — *Беда Достопочтенный.* Церковная история народа Англов / Пер. с лат., статья, примеч., библиография и указатели В.В. Эрлихмана. Отв. ред. С.Е. Федоров. С.-Петербург, 2001.
- Бейліна — *Бейліна Д.А.* З батанічної термінології Палесся // Народная лексика / Ред. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1977. С. 216–220.
- Белев — *Белев.* Материалы для истории города XVII и XVIII столетий. М., 1885.
- Беликов — *Беликов Д.Н.* Первые русские крестьяне-населенники Томского края и разные особенности в условиях их жизни и быта (Общий очерк за XVII и XVIII столетия). С приложением списка населенных мест Колыванской области за 1782 г. Томск, 1898.
- Беликов 1898 — *Беликов Д.Н.* Старинные монастыри Томского края // Известия имп. Томского университета. Томск, 1898. Кн. 13. С. 1–211.
- Беликов, Колычева — *Беликов В.Ю., Колычева Е.И.* Документы о землевладении князей Воротынских во второй половине XVI — начале XVII вв. // Архив русской истории. М., 1992. Вып. 2. С. 93–121.
- Белокуров — Разрядные записи за Смутное время (7113–7121) / Сообщил С.А. Белокуров. М., 1907.
- БЕР — Български етимологичен речник / Съст.: В. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. София, 1971—. Т. 1—.
- Бјелетић — *Бјелетић М.* Исковрнути глаголи. Београд, 2006.
- БЗП — Былины в записях и пересказах XVII–XVIII вв. / Изд. подг. А.М. Астахова, В.В. Митрофанова, М.О. Скрипаль. М.; Л., 1960.
- Бірыла — *Бірыла М.В.* Беларуская антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі. Мінск, 1969.
- Бірыла 1966 — *Бірыла М.В.* Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. Мінск, 1966.
- Бірыла 1975 — *Бірыла М.В.* З лексікі Чырвонаслабодчыны // З народнага слоўніка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1975. С. 96–110.
- Бірыла 1976 — *Бірыла М.В.* З лексікі вёскі Скварцы Дзяржынскага раёна // Народнае слова / Пад рэд. А.Я. Баханькова. Мінск, 1976. С. 23–49.
- Бірыла, Ванагас — *Бірыла М.В., Ванагас А.П.* Літоўскія элементы ў беларускай анамаліцы. Мінск, 1968.
- Блишук — *Блишук П.В.* Хрещена млинами. Кам'янець-Подільський, 2010.

- Бобрык — Бобрык У. Мянущкі і прозвішчы Рэчыцкага раёна // Сёмыя Міжнародныя Доўнараўскія чытанні: Матэрыялы Міжнарод. навуц. канферэнцыі. Рэчыца, 1–2 кастрычніка 2010 г. / Адк. рэд. В.М. Лебедзева. Гомель, 2010. С. 220–240.
- Богдан — Богдан Ф. Словник українських прізвищ у Канаді. Вінніпег; Ванкувер, 1974.
- Богдан Назви — Богдан С.К. Назви дітей у західнополіських говірках // Полісся: Мова, культура, історія. Матеріали міжнародної конференції. К., 1996. С. 134–140.
- Богоедова 2012 — Богоедова Т.Н. И.-е. **ter-* ‘тереть’ в славянской гидронимии // Система і структура східнослов’янських мов: Зб. наук. праць. К., 2012. Вип. 5. С. 15–27.
- Богоедова 2013 — Богоедова Т.Н. Славянские гидронимические континуанты праславянского **tur-* // Одеський лінгвістичний збірник. Одеса, 2013. Вип. 1. С. 17–30.
- Богоявленский — Богоявленский С.К. Приказные судьи XVII века. М.; Л., 1946.
- Бодак — Бодак Я. Лемківшино моя мила... Пісні Анни Драган з галицької Лемківщини. К., 2011.
- Борисова — Борисова О.Г. Кубанские говоры: Материалы к словарю. Краснодар, 2005.
- Боровск — Боровск: Материалы для истории города XVII и XVIII столетий (с подлинников, хранящихся в Московском архиве Министерства юстиции). М., 1888.
- БПК — Белозерские писцовые книги 1677 года // Новгородский сборник. Новгород, 1865. Вип. I (приложение).
- БР — Баришівський район та м. Березань: Телефонний довідник. 2005. К., 2005.
- БРБ — Библиография российской библиографии: Государственный библиографический указатель Российской Федерации: В 4-х ч. М., 2007.
- Брилінський — Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницький, 1991.
- БС — Белорусские слова. Сборник С.П. Микуцкого // Материалы для сравнительного и объяснительного словаря и грамматики / Ред. И.И. Срезневский. СПб., 1856. Т. 2. С. 176–192.
- БСл. — Биографический словарь бывших питомцев первой Харьковской гимназии за истекшее столетие. 1805–1905 / Сост. Н.А. Чеканов. Харьков, 1905.
- БСп. — Боярские списки последней четверти XVI — начала XVII вв. и роспись русского войска 1604 г. / Сост., подгот. текста и вступит. статья С.П. Мордовиной, А.Л. Станиславского. М., 1979. Ч. 1–2.

- БСЭ — Большая советская энциклопедия. 3-е изд. / Гл. ред. А.М. Прохоров. М., 1976. Т. XXIII.
- Бубенок — Бубенок О.Б. Алано-мордовские этнокультурные связи в эпоху средневековья // Сходознавство. 1998. № 6. С. 69—85.
- Буданова — Буданова В.П. Варварский мир эпохи великого переселения народов. М., 2000.
- Булычев — Булычев А.А. Жалованные грамоты 1593—1610 годов из архива выезжих иноземцев Крабовых // Русский дипломатарий. М., 2001. Т. 7. С. 384—395.
- Бухтияров — Бухтияров В. Освободители. 1944—1999. Кривой Ріг, 1999.
- Бушаков — Бушаков В.А. Етнічними бодрак і буртас. До питання про історичну долю буртасів // Східний світ. 1996. № 1. С. 94—103.
- Бушмакин — Бушмакин С.К. Структурный анализ топонимов Удмуртии // Ономастика Поволжья: Межвузовский сб. науч. трудов / Отв. ред. Д.В. Цыганкин, В.А. Никонов. Саранск, 1986. С. 20—29.
- БЦ — Біла Церква. Місто та район: Телефонний довідник. К., 1998.
- БШШ — Бойовий шлях Широківщини / Упоряд. Л.А. Бай, В.О. Ганенко. Кривий Ріг, 2006.
- БЭ — Большая энциклопедия: В 62 т. М., 2006. Т. 7, 61.
- БЭФ — Белоруссия в эпоху феодализма: Сб. документов и материалов. Минск, 1959—1979. Т. I—IV.
- Бялькевіч — Бялькевіч І.К. Краёвы слоўнік ўсходняй Магілёўшчыны. Мінск, 1970.
- Валодзіна — Валодзіна Т.В. Суськія (Сушанскія) словы // Жывое наша слова: Дыялекталагічны зборнік. Да 90-годдзя чл.-кар. НАН Беларусі Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 2001. С. 24—29.
- Вальтер, Мокиенко — Вальтер Х., Мокиенко М. Большой словарь русских прозвищ. М., 2007.
- Вамош — Вамош І. Новоселицькі вечорниці. Ужгород, 2008.
- Варбот 1973 — Варбот Ж.Ж. К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. I // Этимология. 1971 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1973. С. 3—19.
- Варбот 1983 — Варбот Ж.Ж. К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. X (**(s)kripati*, **skripъ* и др.; **sъdoma* и **sъdomiti*, **ъьхъ*) // Этимология. 1981 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1983. С. 16—23.
- Варбот 1988 — Варбот Ж.Ж. О возможностях реконструкции этимологического гнезда на семантических основаниях // Этимология. 1984 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1986. С. 33—40.
- Варбот 2010 — Варбот Ж.Ж. Чешские этимологии (*úrpný* и *urputný*; *maňati*; *hřibat* и *hřebat*) // Slavia. 2010. Roč. 79. Seš. 1. S. 142—146.

- Василев — *Василев И.И.* Опыт географическо-статистического словаря Псковской губернии. Псков, 1882—1896. Вып. 1—3.
- Василенко — *Василенко В.Н.* Опыт толкового словаря народной технической терминологии в Полтавской губернии. Отд. I—III: Кустарные промыслы, сельское хозяйство и земледелие, народные поговорки и изречения // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. Харьков, 1902. Т. 2. Ч. I—II. С. 139—216.
- Васнецов 1908 — *Васнецов Н.М.* Материалы для объяснительного словаря вятского говора // Памятная книжка Вятской губернии и календарь на 1908 г. Вятка, 1908. С. 147—187.
- Васнецов 1909 — *Васнецов Н.М.* Материалы для объяснительного словаря вятского говора // Памятная книжка Вятской губернии и календарь на 1909 г. Вятка, 1909. С. 1—35.
- Ващенко — *Ващенко В.С.* Словник полтавських говорів. Харків, 1960. Вип. 1.
- ВГ — Верхотурские грамоты конца XVI — начала XVII в. / Сост. Е.Н. Ошанина. М., 1982. Сб. 1—2.
- Вейнберг — *Вейнберг Л.Б.* Город Воронеж: Исторический очерк. Воронеж, 1886.
- Велев — *Велев В.* Местните имена в Пернишко. Велико Търново, 2010.
- Велигорський — *Велигорський І.* Назвища в селі Серафинцях, Городенського повіту // Рідна мова. 1935. Ч. 8. С. 363—368.
- Величко — Летопись событий в Юго-Западной России XVII века / Сост. С. Величко. К., 1848—1864. Т. 1—4.
- Вербич 2008 — *Вербич С.О.* Антропонімія Лемківщини в історичному аспекті // *Studia Slavistica*. 2008. Вип. 8. С. 96—105.
- Вербич 2013 — *Вербич С.О.* Ойконім *Тиврів* ~ етнонім *тиверці*: проблема визначення етимона // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Зб. наук. праць. Хмельницький, 2013. Вип. 6. Ч. 2. С. 38—50.
- Верхратський — *Верхратський І.* Говір батюків. Львів, 1912.
- Верхратський Знадоби — *Верхратський І.* Знадоби до словаря южно-руського. Львів, 1877.
- Верхратський 1902 — *Верхратський І.* Про говір галицьких лемків // Збірник філологічної секції НТШ. Львів, 1902. Т. V. С. 1—481.
- Веселовский — *Веселовский С.Б.* Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии. М., 1974.
- Веселовский 1947 — *Веселовский С.Б.* Феодалное землевладение в Северо-Восточной Руси. М.; Л., 1947. Т. I.

- ВИ — Возвращенные имена / Сост. С.В. Дряхлов и др. Ярославль, 1991.
- Виденеева — *Виденеева А.Е.* Ростовский архиерейский дом и система епархиального управления в России XVIII века. М., 2004.
- Видукинд Корвейский — *Видукинд Корвейский.* Деяния саксов / Вступ. статья, перевод и комментарий Г.Э. Санчука. М., 1975.
- Визе — *Визе В.Ю.* Русские полярные мореходы из промышленных, торговых и служилых людей XVII—XIX вв.: Биографический словарь. М.; Л., 1948.
- Викторов — *Викторов А.Е.* Описание рукописных собраний в книгохранилищах Северной России. СПб., 1890.
- Виноградов — *Виноградов И.И.* Писцовая и межевая книга по гор. Юрьевцу Поволжскому и Стрелецкой слободе // Костромская старина. Кострома, 1911. Вып. VII. Отд. II. С. 1—284.
- Виноградова — Словарь-справочник “Слова о полку Игореве” / Сост. В.Л. Виноградова. М., 1965—1984. Вып. 1—6.
- Витов — *Витов М.В.* Историко-географический очерк Заонежья XVI—XVII вв.: Из истории сельских поселений. М., 1962.
- Вишневська, Левчук — *Вишневська Г.П., Левчук П.П.* Холмщина і Підляшшя: Історія, культура, назви поселень. К., 2008.
- ВіД — Воля і доля. Книга пам'яті Галицького району: Документи, матеріали, спогади. Галич, 1997.
- Вікторіна — *Вікторіна О.М.* Словник лексики та фразеології народної медицини й лікувальної магії Кіровоградщини / Відп. ред. В.В. Лучик. Кіровоград, 2006.
- ВКДУМ — Вкладные книги Далматовского Успенского монастыря. (Последняя четверть XVII — начало XVIII в.): Сб. документов / Сост. И.Л. Манькова. Отв. ред. Р.П. Пихоя. Свердловск, 1992.
- ВКО — Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / Переклад, упорядкування і передмова І. Ворончук. К.; Старокостянтинів, 2001.
- ВНП — Великорусские народные песни / Изд. А.И. Соболевский. СПб., 1895—1902. Т. I—VIII.
- ВНР — Владельцы населенных имений в Ростовском уезде по перечневым книгам 1723—1731 гг. / Сообщил И.Н. Ельчанинов // Летопись историко-родословного общества в Москве. М., 1909. Вып. 4. С. 1—65.
- Водарский — *Водарский Я.Е.* Вологодский уезд в XVII в. (К истории сельских поселений) // Аграрная история Европейского Севера СССР Вологда, 1970. С. 253—367.
- Волости — Волости и важнейшие селения Европейской России. СПб., 1883. Вып. IV: Губернии Нижне-Волжской области.

- Вольтер — *Вольтер Э.А.* Список населенных мест Сувалкской губернии как материал для историко-этнографической географии края. СПб., 1901.
- Воробьев — *Воробьев В.М.* Тверской топонимический словарь: Названия населенных пунктов. М., 2005.
- ВОС — Владимирский областной словарь: лексика природы / Авторы-сост.: Р.С. Канунова, Е.М. Матсапаева, К.В. Епифанова. Под ред. М.В. Пименовой. Владимир, 2012.
- Воскобойникова — *Воскобойникова Н.П.* Описание древнейших документов архивов Московских приказов XVI — начала XVII вв. (РГАДА. Ф. 141: Приказные дела старых лет) / Под ред. Н.Ф. Демидовой. М., 1999. Кн. 2.
- ВПК — Вяземские писцовые книги князя Ивана Федоровича Волконского 1627 года. Смоленск, 1882.
- ВС — Витебская старина / Сост. и изд. А. Сапунов. Витебск: 1883—1888. Т. 1—5.
- ВСб. — Владимирский сборник: Материалы для статистики, этнографии, истории и археологии Владимирской губернии (1431—1729 гг.) / Сост. и изд. К. Тихонравов. М., 1857.
- ВСк. — Верхнеленские сказки / Сб. М.К. Азадовского. Иркутск, 1938.
- ВУР — Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3-х т. М., 1953.
- ВХК 70—80 гг. — Вотчинные хозяйственные книги XVI в.: Приходные и расходные книги Иосифо-Волоколамского монастыря 70—80-х гг. / Под ред. А.Г. Манькова. М., 1980. Вып. I—II.
- ВХК 80—90 гг. — Вотчинные хозяйственные книги XVI в.: Приходные и расходные книги Иосифо-Волоколамского монастыря 80—90-х гг. / Под ред. А.Г. Манькова. М.; Л., 1987. Вып. I—II.
- Вып. — Выпускники Российского химико-технологического университета им. Д.И. Менделеева. 1909—1950 / Сост. О.А. Василенко, А.П. Жуков. Под общей ред. П.Д. Саркисова. М., 2001.
- Выпись — Выпись из тверских писцовых книг Потапа Нарбекова да подъячего Богдана Фадеева 1626 года. Тверь, 1901.
- ВЯ — Вопросы языкознания.
- Вятка — Вятка: Материалы для истории города XVII и XVIII столетий. М., 1887.
- Гаврилов — *Гаврилов В.* Всё о Кулюбакино (Энциклопедия поселка). М., 2003.
- Гавриш — *Гавриш К.* Македонско-русски речник. Скопје, 1969.
- Ганжина — *Ганжина И.М.* Словарь современных русских фамилий. М., 2001.

- Гарипова — *Гарипова Ф.Г.* Татарская гидронимия (Вопросы этногенеза татарского народа по данным гидронимии) / Отв. ред. М.З. Закиев. Казань, 1998.
- ГВНП — Грамоты Великого Новгорода и Пскова. М.: Л., 1949.
- Гвоздь — *Гвоздь М.М.* Ардовець (Підвиноградів): минуле і сучасне. Ужгород, 2009.
- ГГ — Гуцульські говірки: Короткий словник / Відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997.
- Геононов — *Геононов С.А.* Варяги и Русь: В 2-х ч. Изд. 2-е, комментированное / Автор предисл., коммент., биогр. очерка В.В. Фомин. М., 2004.
- Гельмольд — *Гельмольд.* Славянская хроника / Пер. с лат. и примеч. Л.В. Разумовской. М., 1963.
- Герасимов — *Герасимов М.К.* Словарь уездного череповецкого говора // Сб. ОРЯС. 1910. Т. 87. № 3. С. 1—111.
- Геров — *Геров Н.* Речник на българския език. Фототипно изд. София, 1978. Ч. 1—6.
- Геродот — *Геродот.* Історія в дев'яти книгах / Перекл., передм. та примітки А.О. Білецького. К., 1993.
- ГЖ — Голодомор 1932—1933 років: м. Житомир: (Книга пам'яті) / Упоряд. Г.П. Мокрицький. Житомир, 2008.
- Гильфердинг — *Гильфердинг А.* История сербов и болгар // Гильфердинг А. Собр. сочинений. СПб., 1868. Т. I. С. 281—291.
- Гілевіч — *Гілевіч Н.* Диялектны слоўнік: Лексіка. Фразеалагізмы. Прыказкі, прымаўкі, прыгаворкі. Параўнанні. Мінск, 2005.
- ГКН — Грамоты Краснохолмского Николаевского Антониева монастыря / Пригот. к печати В. Некрасов, А. Мировин, А. Петропавловский, М. Рубцов. Тверь, 1904.
- Глуховцева — *Глуховцева К., Леснова В., Ніколаєнко І.* та ін. Словник українських східнослов'янських говірок. Луганськ, 2002.
- Глуховцева 1, 2 — *Глуховцева К.Д., Глуховцева І.Я., Леснова В.В.* Словник прізвищ жителів Луганщини. Луганськ, 2011. Т. 1—2.
- ГО — Горьковская область. Административно-территориальное деление на 01.01.75. Горький, 1975.
- Гоголь — *Гоголь Н.В.* Собр. сочинений в 9 т. М., 1994. Т. 8.
- Годинка — *Годинка А.* Час гурше ги вода ...: Русинські тексти / Зобр. М. Капраль. Ніредьгаза, 2005.
- Годунов — *Годунов В.И.* Краткий очерк истории Эстляндии. Ревель, 1910.
- Голицын — *Голицын Н.Н.* История Пскова (862—1510) // Архив исторических и практических сведений, относящихся до России / Изд. Н. Калачов. СПб., 1863. Кн. V. С. 1—96.

- Голицын 1912 — Указатель имен личных, упомянутых в дворцовых разрядах / Сост. Н.Н. Голицын. СПб., 1912.
- Голийски — *Голийски П.* За някои скито-сарматски антропонимични реликти в късносредновековната българска антропонимия // Научни изследвания в чест и в памет на академик Иван Дуриданов. Велико Търново, 2006. С. 131–138.
- Голобуцкий — *Голобуцкий В.О.* Запорізька Січ в останні часи свого існування (1734–1775 рр.). Дніпропетровськ, 2004.
- Голованова — Документы Тюменского нижнего земского суда (1782–1796): В 2 кн. / Автор-сост. О.И. Голованова. Под общ. ред. О.В. Трофимовой. Тюмень, 2008.
- Головацкий — *Головацкий Я.Ф.* Памятники дипломатического и судебного-делового языка в древнем Галицко-Володимирском княжестве и в смежных русских областях в XIV и XV столетиях. Львов, 1867.
- Голомбевский, Ардашев — *Голомбевский А.А., Ардашев Н.Н.* Приказные, земские, таможенные, губные, судовые избы Московского государства: Обзор документов XVI — XVII вв. [...] М., 1909. Вып. I.
- Горбаль — *Горбаль М.* Довідник-пошукувець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини 1939–1950 рр. (за архівними документами). Торонто; Львів, 2003–2005. Т. 5, 6.
- Горбач Арго — *Горбач О.* Арго в Україні. К., 2006.
- Горбач Бродина — *Горбач О.* Південнобуковинська гуцульська говірка і діалектний словник села Бродина, повіту Радівці (Румунія). Мюнхен, 1997.
- Горбач Красний Брід — *Горбач О.* Південнолемківська говірка й діалектний словник села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина). Мюнхен, 1973.
- Горбач Милешівці — *Горбач О.* Південнобуковинська говірка с. Милешовець бл. Радовець (Румунія) // Горбач О. Зібрані статті. VIII: Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. Мюнхен, 1997. С. 324–376.
- Горбач Негостин — *Горбач О.* Словник говірки села Негостина (Румунія) // Діалектологічні студії. Львів, 2003. Вип. 3. С. 422–453.
- Горбач Романів — *Горбач О.* Північнонаддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області. Мюнхен, 1965.
- Гордеев — *Гордеев Ф.И.* Этимологический словарь марийского языка / Под ред. И.С. Галкина. Йошкар-Ола, 1979. Т. I: А–Б.
- Горов — *Горов Г.* Странджанский говор // Българска диалектология: Проучвания и материали. София, 1962. Кн. I. С. 13–164.
- Горпинич — *Горпинич В.О.* Прізвища степової України: Словник. Дніпропетровськ, 2000.
- Горпинич, Бабій — *Горпинич В.О., Бабій Ю.Б.* Прізвища Середньої Наддніпрянщини (Словник). Дніпропетровськ, 2004.

- Горпинич Болг. — *Горпинич В.О.* Болгарські прізвища в сучасному антропоніміконі Бердянщини. Дніпропетровськ, 2010.
- Горпинич, Корнієнко — *Горпинич В.О., Корнієнко І.А.* Прізвища Дніпровського Припоріжжя (Словник). Дніпропетровськ, 2003.
- Горпинич, Тимченко — *Горпинич В.О., Тимченко Т.В.* Прізвища правобережного Степу: Словник. Дніпропетровськ, 2005.
- Гоцкий — *Гоцкий И.А.* Бойковский словарь // Временник Ставропигийского института на 1899 год. Львов, 1898. С. 135—137.
- Гошовський — *Гошовський В.* Українські пісні Закарпаття. Львів, 2003.
- ГР — Города России: Энциклопедия / Ред. Г.М. Лаппо. М., 2003.
- Грамотки — *Грамотки XVII — нач. XVIII в.* / Изд. подг. Н.И. Тарабасова, Н.П. Панкратова. Под ред. С.И. Коткова. М., 1969.
- Грандильевский — *Грандильевский А.* Родина Михаила Васильевича Ломоносова. Областной крестьянский говор // Сб. ОРЯС. 1907. Т. LXXXIII. № 5. С. 1—304.
- Греков 1914 — *Греков Б.Д.* Новгородский дом святой Софии (Опыт изучения организации и внутренних отношений крупной церковной вотчины) // Записки историко-филологического факультета имп. Санкт-Петербургского университета. 1914. Ч. СХХ (приложение).
- Греков 1916 — *Греков Б.Д.* Описание актовых книг, хранящихся в архиве имп. Археографической комиссии // ЛЗАК за 1915 год. М., 1916. Вып. 28. С. 1—237.
- Греков 1924 — *Греков Б.Д.* Монастырское хозяйство XVI—XVII веков. Л., 1924.
- Греков, Калинин — *Греков Б.Д., Калинин Н.Ф.* Булгарское государство до домонгольского завоевания // Материалы по истории Татарии. Казань, 1948. Вып. 1. С. 97—185.
- Григорян — *Григорян Е.А.* Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков. Ереван, 1975.
- Гримашевич — *Гримашевич П.І.* Словник назв одягу та взуття середньопольських і суміжних говірок. Житомир, 2002.
- Грицак Росішка — *Грицак М.* Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство у текстах). Львів, 2008.
- Грінченко — *Словарь української мови* / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. К., 1907—1909. Т. 1—4.
- Грковић — *Грковић М.* Речник личних имена код Срба. Београд, 1977.
- Грковић Имена — *Грковић М.* Имена у Дечанским хрисовулама. Нови Сад, 1983.

- ГРМ — Города России XVI века: Материалы писцовых описаний / Изд. подг. Е.Б. Французова. М., 2002.
- Громик — Громик Ю. Лексика тематичної групи 'риси характеру людини та її поведінка' в поліській говірці с. Липне // Волинь філологічна: текст і контекст. Вип. 4: Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах: 36. наук. праць / Упоряд. Г.Л. Аркушин. Луцьк, 2007. С. 63–82.
- ГРУ — Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: 36. документів / Упоряд.: І.Л. Бутич, М.І. Бутич, О.А. Купчинський та ін. Ред. І.Л. Бутич, Ф.П. Шевченко. К., 1970.
- Грушевский — Грушевский А. Пинское Полесье. Исторические очерки. К., 1901–1903. Ч. 1–2.
- Грязнов — Грязнов А.Ф. Ярославская большая мануфактура за время с 1722 по 1856 г. М., 1910.
- ГСБМ — Гістарычны слоўнік беларускай мовы / Склад.: Т.І. Бізнюк, Р.С. Гамзовіч, А.П. Груца і інш. Рэд. А.М. Булыка. Мінск, 1982—. Вип. 1—.
- ГСС — Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь / Авт. коллектив: А.А. Бабаков и др. М., 1987–1988. Т. 1–2.
- ГСТ — Города и селения Тульской губернии в 1857 году / Изд. на основании приходных списков Тульской епархии под наблюдением П.И. Кеппена. СПб., 1858.
- ГУП — Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки / Ред.: А.Я. Бельдій, В.Т. Береговий, Ю.І. Бойко та ін. К., 2003.
- Гурлянд — Гурлянд И.Я. Новгородские ямские книги (1586–1631 гг.) // Временник Демидовского юридического лица. 1901. Кн. 82–83.
- Гусев — Гусев П.Л. Писцовая книга Великого Новгорода 1583–1584 гг. // Вестник археологии и истории, изд. имп. Археологическим институтом. СПб., 1909. Вип. XVIII. Отд. II. С. 129–172.
- ГХ — Город Хлынов в 1615 году по Дозорной книге кн. Ф.А. Звенигородского / Сообщил А. В-нь // Труды Вятской ученой архивной комиссии. Вятка, 1906. Т. III–IV. С. 1–34.
- ДАВО — Державний архів Волинської області (фонди).
- Даль — Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. М., 1955. Т. 1–4.
- Данилишин — Данилишин О.М. Дзвони пам'яті. Штрихи національно-визвольної боротьби Жидачівщини. 1939–1950-ті роки. Вид. 2, доп., перероб. Львів, 2007.
- Даничић — Даничић Ђ. Рјечник из књижевних старина српских. Београд, 1975. Т. I–III.

- ДАРЯ — Диалектологический атлас русского языка: Центр Европейской части России / Ред. О.Н. Мораховская. М., 1996. Вып. III.
- ДАСА — Древние авторы о Средней Азии (VI в. до н. э. — III в. н. э.): Хрестоматия / Под ред. Л.В. Баженова. Ташкент, 1940.
- ДД — Донские дела. Кн. V // РИБ. Пг., 1917. Т. XXXIV.
- ДДГ — Духовные и договорные грамоты великих и удельных князей XIV — XVI вв. / Подг. к печати Л.В. Черепнин. М.; Л., 1950.
- Дедијер — *Дедијер Ј.* Херцеговина. Антропогеографске студије // Српски етнографски зборник. Београд, 1909. Књ. XII. С. 1–448.
- Дейниченко — *Дейниченко Н.П.* Питання вивчення зоологічної лексики рідного краю в курсі “Українська діалектологія” (Методичні поради). Суми, 1984.
- Джерела — Джерела з історії Південної України. Т. 8: Формування митної мережі Південної України (1775–1814) / Упоряд. Ю. Головко. Запоріжжя, 2007.
- Джуряк — *Джуряк М.П.* ОУН і УПА на Буковині: спогади, свідчення і матеріали про визвольну боротьбу. Чернівці, 2010. Кн. I.
- ДЗ — Документы по землеведению в XVII столетии в одном из уголков Костромской губернии. СПб., 1913.
- Дзендзелівський — *Дзендзелівський Й.О.* Словник специфічної лексики говірок Нижнього Подністров'я // Лексикографічний бюлетень. К., 1958. Вип. VI. С. 36–55.
- Дилакторський — Словарь областного вологодского наречия. По рукописи П.А. Дилакторского 1902 г. / Изд. подг. А.Н. Левичкин, С.А. Мызников. С.-Петербург, 2006.
- Ділова ДГ — Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: 36. документів / Упоряд., автор передмови та коментаря В.Й. Горобець. К., 1993.
- Ділова мова — Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (36. актових документів) / Підг. до друку: В.В. Німчук (відп. ред.), В.М. Русанівський, К.С. Симонова та ін. К., 1981.
- ДІП — Джерела з історії Полтавського полку. Середина XVII–XVIII ст. Т. I: Компути та ревізії Полтавського полку. Компут 1649 р. Компут 1718 р. / Упоряд., підг. до друку, вступна стаття В.О. Мокляка. Полтава, 2007; Т. II. Компути та ревізії Полтавського полку. Компут 1721 р. / Упоряд В.О. Мокляк. Полтава, 2010; Джерела з історії Полтавського полку. Середина XVII–XVIII ст. Т. III: Компути та ревізії Полтавського полку. Ревізія 1723 р. Ревізія 1726 р. / Упоряд., коментарі, вступ. стаття В.О. Мокляк. Полтава, 2012; Т. V: Компути та ревізії Полтавського полку. «Вѣденіе полку Полтавского о козаках конних и пѣшихъ» 1773 р.

- (Ревізія 1773 р.) / Упоряд., коментарі, вступ. стаття В.О. Мокляк. Полтава, 2013.
- ДМА — Документы Московского архива Министерства юстиции. М., 1877. Т. I.
- ДМИМ — Документы и материалы по истории Мордовской АССР / Отв. ред. Б.Д. Греков, В.И. Лебедев. Саранск, 1940—1953. Т. I—IV.
- Дмитренко — Опись казачьих дел Московского отделения Общего архива главного штаба / Сост. И.И. Дмитренко. СПб., 1899.
- ДМУ — Десятни Московского уезда 7086 и 7094 гг. / Сообщил Е. Сташевский // ЧОИДР. 1911. Кн. I, отд. I. С. 1—50.
- ДН — Десятня новиков, поверстанных в 1596 г. / Публикация Н.П. Лихачева // Известия Русского генеалогического общества. 1909. Вып. 3. С. 113—209.
- ДНАК — Действия Нижегородской губернской ученой архивной комиссии.
- ДНРМ — Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст. (Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України) / Підг. до видання В.А. Передрієнко. К., 1976.
- Добрев — Добрев И. Славянска топонимия в Пелопонес като извор за историята на българския език // Съпоставително езикознание. София, 1987. Т. XII. № 3. С. 45—57.
- Добровольский — Добровольский В.Н. Смоленский областной словарь. Смоленск, 1914.
- Добролюба 2003 — Добролюба Г. Красне слово — як золотий ключ. Житомир, 2003.
- Добролюба 2010 — Добролюба Г. Фразеологічний словник говірок Житомирщини. Житомир, 2010.
- Добродомов 1969 — Добродомов И.Г. К этимологии украинского *тарак* и т. п. // Ученые записки Московского гос. пед. ин-та им. В.И. Ленина. 1969. № 341. С. 89—91.
- Добродомов 1986 — Добродомов И.Г. Этимология этнонима “буртас” // Ономастика Поволжья: Межвузовский сб. науч. трудов. Саранск, 1986. С. 119—129.
- Добродомов 1990 — Добродомов И.Г. Буртасский язык — исчезнувший аланский диалект в Среднем Поволжье // *Uralo-Indogermanica*. Балто-славянские языки и проблема урало-индоевропейских связей: Материалы 3-ей балто-славянской конференции, 18—22 июня 1990 г. М., 1990. Ч. II. С. 64—70.
- Доброхотов ДБ — Доброхотов В.И. Древний Боголюбов город и монастырь с его окрестностями. М., 1852.
- ДОК — Декиловские отказные книги XVII века (1664—1702) / Разобрал и пригот. к печати Ю.В. Арсеньев // Труды Тульской губернской ученой архивной комиссии. Тула, 1915. Кн. II. С. 29—125.

- Докучаев-Басков – *Докучаев-Басков К.А.* Струкина пустыня и ее чернецы. (Опыт исследования жизни монашествующих) // Известия Общества изучения Олонецкой губернии. Петрозаводск, 1914. № 5. С. 33–48; № 6–7. С. 49–64.
- Доманова – *Доманова Г.* Урядовці Чернігівського магістрату (друга половина XVII – XVIII ст.) // Сіверянський літопис. 2003. № 1. С. 29–40.
- Доп. – Дополнение к Опыту областного великорусского словаря. СПб., 1858.
- Доп. АИ – Дополнения к Актам историческим, собр. и изд. Археологическою комиссиею. СПб., 1846–1872. Т. I–XII.
- ДПП – Документы Печатного приказа (1613–1615 гг.): Сборник / Сост. С.Б. Веселовский. Отв. ред. Б.В. Левшин. М., 1994.
- ДРА – Документи російських архівів з історії України. Т. 1: Документи до історії запорізького козацтва 1613–1620 рр. / Упоряд.: Л. Войтович та ін. Львів, 1998.
- ДРГ – Древние русские грамоты, хранящиеся в Ревельском городском архиве / Издал Г.И. Гансен. Ревель, 1890.
- ДСБ – Древности сл. Белка XVII–XVIII ст. / Авт.-сост. А. Гриппа, А. Парамонов, В. Ставиский. Харьков, 2010.
- ДСБр. – Дыялектны слоўнік Брэстчыны / Рэд. Г.М. Малажай, Ф.Д. Клімчук. Мінск, 1989.
- ДСМ – Документы, относящиеся к истории Супрасльского монастыря // Вестник Западной России. 1867. Т. 2. Кн. 4. С. 5–23.
- ДТП – Дела Тайного Приказа. Кн. 1 // РИБ. СПб., 1907. Т. Т. XXI; Кн. 2 // РИБ. СПб., 1908. Т. XXII; Кн. 3 // РИБ. СПб., 1904. Т. XXIII; Кн. 4 // РИБ. Л., 1926. Т. XXXVIII.
- Дуйчак – *Дуйчак М.* Антропонімія Пряшівщини. Пряшів, 2003.
- Дуров 1929 – *Дуров И.М.* Опыт терминологического словаря рыболовного промысла Поморья. Соловки, 1929.
- Дуров 2011 – *Дуров И.М.* Словарь живого поморского языка в его бытовом и этнографическом применении / Изд. подгот. И.И. Муллонен (отв. ред.), В.П. Кузнецова, А.Е. Беликова. Петрозаводск, 2011.
- Евстатиева – *Евстатиева Д.* Лексиката на говора в с. Тръстеник, Плевенско // Българска диалектология: Проучвания и материали. София, 1971. Кн. III. С. 151–243.
- Егоров – *Егоров В.А.* Отрывки из Новгородских кабальных книг 7108 г. // ЛЗАК за 1911 год. СПб., 1912. Вып. XXIV. С. 1–35.
- Енакиєво – Енакиєво: Телефонний справочник. Донецк, 2007.
- Енин 1995 – *Енин Г.П.* Словесный воеводский суд (Исследование и источник) С.-Петербург, 1995.

- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: В 7 т. / За ред. О.С. Мельничука. К., 1982—. Т. 1—.
- ЕТ — Епопея трагізму (Серія: Книга пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. Т. 4). К., 2006.
- Євтушок — *Євтушок О.М.* Вивчення лексики говірок Рівненщини. Рівне, 1997.
- Євтушок 1993 — *Євтушок О.М.* Атлас будівельної лексики Західного Полісся, Рівне, 1993.
- ЄР — Єдиний реєстр адвокатів України. К., 2004.
- Єфименко — *Єфименко І.В.* Антропонімічні етюди. X // Актуальні питання антропонімії: 36. матеріалів наук. читань пам'яті Ю.К. Редька / Відп. ред. І.В. Єфименко. К., 2005. С. 70—76.
- Жегуц, Піпаш — *Жегуц І., Піпаш Ю.* Словник гуцульського говору в Закарпатті. Мюнхен, 2001.
- Железнов — Указатель мастеров, русских и иноземцев, горного, металлического и оружейного дела и связанных с ними ремесл и производств, работавших в России до XVIII века / Сост. В. Железнов. СПб., 1907.
- Жерела — Жерела до історії України-Руси. Львів, 1895—1913. Т. I—VII.
- ЖК — “Журавлина” книга. Тернопільська українська західна діаспора: Словник імен / Упоряд.: Б. Мельничук, Х. Мельничук. Тернопіль, 1999—2001. Ч. 1—2.
- ЖОУ — Жизни, отданные за уголь. Памяти погибших шахтеров / Ред. кол. Н.Х. Дмитриева и др. Донецк, 2007. Т. 1.
- ЖПР — Жертвы политических репрессий в СССР. Режим доступа: <http://visz.nlr.ru>
- ЖПТ — Жертвы политического террора в СССР. Режим доступа: <http://lists.mono.ru>
- Жучкевич — *Жучкевич В.А.* Краткий топонимический словарь Белоруссии. Минск, 1974.
- Заворотна — *Заворотна Т.П.* Лексика українських наддунайських говірок: Дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 1967.
- Займов — *Займов Й.* Български именник. София, 1988.
- Займов НБГ — *Займов Й.* Нови български географски имена от Гърция // Славистичен зборник. Посвещава се на IX международен конгрес по славистика в Киев, 1983. София, 1985. С. 113—120.
- Займов Панагюрско — *Займов Й.* Местните имена в Панагюрско. София, 1977.
- Займов Пирдопско — *Займов Й.* Местните имена в Пирдопско. София, 1959.

- Зайдинер — *Зайдинер В.И., Ковынева С.А.* Во имя победы. Черноградский (Мечетенский) район в годы Великой Отечественной войны. Изд. 2, доп. Ростов н/Д, 2005.
- Зайцев — *Зайцев Ф.* Царские грамоты на Корочу воеводам и челобитные корочан царям [...] / Сообщил Ф. Зайцев // ЧОИДР. 1859. Кн. II, отд. II. С. 1–256.
- Зайцева, Ковальчук — *Зайцева Т.А., Ковальчук М.С.* Прізвища Бузько-Інгульського межиріччя: Словник. Миколаїв, 2010.
- Зализняк — *Зализняк А.А.* Древненовгородский диалект. М., 1995.
- Зализняк, Янин — *Зализняк А.А., Янин В.Л.* Берестяные грамоты из новгородских раскопок 2011 и 2012 гг. // ВЯ. 2013. № 4. С. 3–16.
- Зализняк, Торопова — *Зализняк А.А., Торопова Е.В., Янин В.Л.* Берестяные грамоты из раскопок 2010 г. в Новгороде и Старой Руссе / ВЯ. 2011. № 4. С. 3–19.
- Запаско — *Запаско Я.П.* Доброписці тоді славні були: Нариси з історії українського рукописного мистецтва. Львів, 2003.
- Зарайск — *Зарайск:* Материалы для истории города XVI–XVIII столетий. М., 1883.
- Заходер — *Заходер Б.Н.* Каспийский свод сведений о Восточной Европе. М., 1962. Т. I: Горган и Поволжье в IX–X вв.
- Зборник — *Зборник средньовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника.* Београд, 2011. Књ. I: 1186–1321 / Приредели: В. Мошин, С. Ћирковић, Д. Синдик.
- ЗВ — *Зимняя война 1939–1940 гг. Исследования, документы, комментарии. К 70-летию советско-финской войны / Авторы: В.С. Христофоров, А.Н. Сахаров, Т. Вихавайнен и др. М., 2009.*
- ЗВК — *Записные вотчинные книги Поместного приказа 1626–1657 гг. / Под ред. А.В. Антонова, А. Береловича, В.Д. Назарова. М., 2010.*
- Зеленин Доп. — *Зеленин Д.К.* Дополнительные критические замечания о вятской лексике (Приложение к Отчету о диалектологической поездке в Вятскую губернию) // Сб. ОРЯС. 1903. Т. LXXVI. № 2. С. 15–189.
- Зеленько ССП — *Зеленько А.С., Сенчук І.В., Середа Ф.Я.* Словник східнополіського говору // Методичні вказівки з діалектології української мови (та матеріали до словника східнополіського говору) / Укладач, відп. за випуск А.С. Зеленько. Луганськ, 1990. С. 5–40.
- Зерцалов 1896 — *Зерцалов А.Н.* Материалы для истории Синбирска и его уезда (Приходо-расходная книга Синбирской приказной избы). Симбирск, 1896.
- Зілинський — *Зілинський О.* Українські балади Східної Словаччини / Гол. ред. Г. Скрипник. К., 2013.

- Зотов — *Зотов Г.В.* Словарь региональной лексики крайнего Северо-Востока России / Под ред. А.А. Соколянского. Магадан, 2010.
- ЗХ — Земледельческое хозяйство Западной Сибири в XVII — нач. XVIII в.: Сб. архивных источников. Тюмень, 2001.
- ЗЧ — Загиблі на чужині (Серія: Книга пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом). К., 2003.
- ЗЧС — Заселение черкасами Салтовского и Чугуевского уездов в 1660—1674 годах / Авторы-сост. А.Ю. Гриппа, А.Ф. Парамонов. Харьков, 2011.
- ИАЯ — Исторические акты Ярославского Спасского монастыря / Изд. И.А. Вахромеев. М., 1896. Т. I—III.
- Иванова — *Иванова А.Ф.* Словарь говоров Подмосковья. М., 1969.
- Иванов Гоцделчевско — *Иванов Й.Н.* Местните имена в Гоцделчевско (Неврокопско). София, 1996.
- Иванов Долна Струма — *Иванов Й.Н.* Местните имена между Долна Струма и Долна Места. София, 1982.
- Извлечения — Извлечения из Переписных книг (1676—1682 гг.) / Сост. Е.Е. Замысловский // ЛЗАК за 1878—1881 гг. СПб., 1888. Вып. VIII. С. 1—307.
- Извори — Извори за българската история. София, 1954. Т. I.
- Изюмов — *Изюмов А.* Жилецкое землевладение в 1633 году // Летопись историко-родословного общества в Москве. М., 1912. Вып. 3—4. С. 5—230.
- Иловайский 1886 — *Иловайский Д.И.* Дополнительная полемика по вопросам варяго-русскому и болгаро-гуннскому. М., 1886.
- Иловайский 2003 — *Иловайский Д.И.* Начало Руси (Разыскания о начале Руси. Вместо введения в русскую историю). М., 2003.
- Илчев — *Илчев С.* Речник на личните и фамилни имена у българите. София, 1969.
- ИМГА — Исторические материалы, грамоты и акты Вятского Успенского Трифонова монастыря 1580—1764 г. / Собр. и издал А. В-нь // Труды Вятской ученой архивной комиссии. Вятка, 1906. Вып. I—II. С. 63—178.
- ИМЛ — История Мордовии в лицах: Биографический сборник. Ковылкино, 2001. Кн. 4.
- Инв. Сморгонь — Инвентари магнатских владений Белоруссии XVII — XVIII вв.: Владение Сморгонь / Сост. П.Г. Козловский, Е.П. Шлосберг, Е.Л. Бравер. Минск, 1977.
- ИОС — Иркутский областной словарь / Ред.-сост. Н.А. Бобряков. Иркутск, 1973—1979. Вып. 1—3.
- ИПА — Изустная память боярина князя Юрья Аншеевича Сулешова 1643 г. // Летопись историко-родословного общества в Москве. М., 1909. Вып. 2. С. 21—30.

- ИПЧ – Их помнит Черниговщина: списки погибших на Черниговщине / Сост. В.Д. Драгунов. Чернигов, 1993–1994. Кн. 1–5.
- ИС – Именной список раненых и больных офицерских и нижних чинов, помещенных в лечебных заведениях (По сведениям справочного отдела Красного креста). Пг., 1914–1915.
- ИСК – Именные списки казаков украинских полков, проходящих войсковую службу в 1784–1785 гг. Харьков, 2012.
- ИСОК – Историко-статистическое описание города Киржача (Владимирской губернии) [...] / Сост. И.Ф. Токмаков. М., 1884.
- Истомина – Истомина Э.Г. Границы, население, города Новгородской губернии (1727–1927 гг.). Очерки по административно-территориальному делению / Под ред. Г.М. Дейча. Новгород, 1972.
- Истрин – Истрин В.М. Хроника Георгия Амартола в древнем славяно-русском переводе. Текст, исследование и словарь. Пг., 1920. Т. 1.
- ИСЭИ – Источники по социально-экономической истории России XVI – XVIII вв.: Из архива Московского Новодевичьего монастыря / Подг. текста и вступ. статья В.Б. Павлова-Сильванского. Ред. В.И. Корецкий. М., 1985.
- ИЮМ – Историко-юридические материалы, извлеченные из актов книг губерний Витебской и Могилевской, хранящиеся в Центральном архиве в Витебске / Изд. под ред. Н. Созонова, кн. Мещерского, М. Веревкина. Витебск, 1871–1906. Вып. I–XXXII.
- КА – Кунгурские акты XVII века (1668–1699 г.) / Изд-е А.Г. Кузнецова, ред. А.А. Титов. СПб., 1888.
- Кабанов – Кабанов А.К. Акты о назначении и смене воевод в Переяславле Рязанском (окончание) // Труды Рязанской ученой архивной комиссии. Рязань, 1914. Т. XXVI, вып. 1. С. 15–35.
- Казіміров – Село Дягова в матеріалах “Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр.” / Упоряд. Д. Казіміров. Чернівці, 2013.
- Казлова I, II – Казлова Р.М. Беларуская і славянская гідранімія: Пра-славянскі фонд. Гомель, 2000–2002. Т. I–II.
- Казлова III – Казлова Р.М. Славянская гідранімія: Пра-славянскі фонд. Гомель, 2003. Т. III.
- Казлова 2004 – Казлова Р.М. Палеская Кня і роднасныя назвы // Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: Матэрыялы Міжнарод. навук. канф. (Гомель, 20–21 мая 2004 г.). Гомель, 2004. Ч. II. С. 83–90.
- Казлова 2007 – Казлова Р.М. Kulturnamen у славянскай анамастыцы (онімы мікрасістэмы *L’ud-) // Имя и слово: Материалы

- Міжнарод. науч. конф., Брест, 19–20 апреля 2007 г. Брест. 2007. Ч. I. С. 20–28.
- Казлова 2009 — *Казлова Р.М.* Беларуская-іншаславянскія анамастычныя паралелі // Беларуская мова ў культурнай і моўнай прасторы Слав’і: Матэрыялы Міжнарод. навук. канф. (Мінск, 24–25 лістапада 2009 г.). Мінск, 2009. С. 243–250.
- Калашніков — *Калашніков А.А.* Польские этимологии II // Этимология. 1997–1999 / Отв. ред. Ж.Ж. Варбот. М., 2000. С. 59–62.
- Калезінь — *Калезінь М.* Ономастолошко-етимолошка анализа српско-хрватских назива за биљне врсте рода *Eryngium* L. // *Studia etymologica Brunensia*. Praha, 2009. Т. 6. С. 151–162.
- Калинина — *Калинина Т.В.* Буртасы — мусульмане? // Восточная Европа в древности и средневековье: Язычество и монотеизм в процессах политогенеза: XXVI чтения памяти В.Т. Пашуто. Москва, 16–18 апреля 2014 г.: Материалы конференции / Отв. ред. Е.А. Мельникова. М., 2014. С. 108–113.
- Кананенка, Малажай — *Кананенка Т.М., Малажай Г.М.* Ацэнаны назвы асобы ў гаворках Брэстчыны // Жывое народнае слова: Дыялекталагічны зборнік / Рэд. А.П. Міхайлаў, І.І. Яшкін. Мінск, 1992. С. 153–159.
- Каптерев — *Каптерев Л.М.* Нижегородское Поволжье X–XVI веков. Горький, 1939.
- Караулов — *Караулов М.* Говор станиц бывшего Моздокского полка Терского казачьего войска // РФВ. 1900. Т. XLIII. № 3–4. С. 66–116.
- Кардашевский — *Кардашевский С.М.* Курско-орловский словарь (Материалы для изучения лексики курско-орловских говоров) // Ученые записки Московского областного пед. ин-та им. Н.К. Крупской. Труды кафедры русского языка. М., 1957. Т. 48. Вып. 4. С. 135–359.
- Касьяровіч — *Касьяровіч М.І.* Віцебскі краёвы слоўнік (матэрыялы). Віцебск, 1927.
- Катынь — Катынь. Март 1940 г. — сентябрь 2000 г.: Расстрел. Судьбы живых. Эхо Катыни. Документы / Отв. сост. Н.С. Лебедева. М., 2001.
- Каштанов 1970 — *Каштанов С.М.* Очерки русской дипломатики. М., 1970.
- Каштанов 1978 — *Каштанов С.М.* Историко-географический комментарий к выписи из писцовых книг Угличского уезда 1536–1537 гг. // Северный археографический сборник / Отв. ред. П.А. Колесников. Вологда, 1978. Вып. 6. С. 24–33.

- КБ – Казки Буковини / Ред. В.С. Басараб. Ужгород, 1973.
- КБН – Корпус боспорских надписей / Отв. ред. В.С. Струве. М.; Л., 1965.
- КБС – Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849): Документи і матеріали. К., 1974.
- КБСК – Книга бойової слави Кролевеччини / Укл. Ф.С. Яковенко. 2-ге вид., випр. і доп. Харків, 2004.
- КВ – Книга Вяцких пригородков Слободского да Шестакова посадов и уездов писма и меры Ивана Борисовича Доможирова да подячего Ивана Кокушкина 137 (1629) году // Труды Вятской ученой архивной комиссии. Вятка, 1916. Вып. III–IV, отд. 2. С. 1–346.
- КД 1827–1869 – Крестьянское движение в России в 1827–1869 гг. / Подг. к печати Е.А. Мороховец. М., 1931. Т. I–II.
- КДГ – Каталог древнерусских грамот, хранящихся в отделе рукописей ГПБ им. М.Е. Салтыкова-Щедрина. Л., 1991. Вып. 11.
- КДП – Крестьянское движение в Поволжье. 1919–1922: Документы и материалы / Отв. ред. Т. Шанин. М., 2002.
- КДР 1901–1904 – Крестьянское движение в России в 1901–1904 гг.: Сб. документов / Отв. ред. А.М. Анфимов. М., 1998.
- КДТ – Крестьянское движение в Тамбовской губернии (1917–1918): Документы и материалы / Отв. ред. В. Данилов. М., 2003.
- КЕКН – Кто есть кто в Нижегородской области. Нижний Новгород, 2000. Вып. 2.
- Кендерова – Кендерова С. Драгне / Драгина или Драгот, или как разчитаме българските имена в османските извори // Състояние и проблеми на българската ономастика. Велико Търново, 2009. Т. 9. С. 35–85.
- КЗС – Кременецкий земський суд. Описи актових книг XV–XVII ст. К., 1958. Вип. 1.
- КИ – Кириллические издания XVI–XVII вв. в хранилищах Пермской области: Каталог / Под ред. И.В. Поздеевой. Пермь, 2003.
- Київ – Київ: Жертви репресій / Упоряд. А. Абраменко. К., 1997–1999. Т. 1–2.
- КИР – Кириллические издания Ростово-Ярославской земли. 1493–1652 гг.: Каталог / Сост.: А.М. Белогорьев, В.П. Богданов, Е.В. Воробьева и др. Ред. И.В. Поздеева. Ярославль; Ростов, 2004.
- КК – Калужский край: Документы и материалы. Калуга, 1976. Кн. 1–2.
- ККС – Коденська книга судових справ // Український архів. К., 1931. Т. 2.

- КЛ — Книжная летопись: Москва.
- Климчук — *Климчук Ф.Д.* Специфическая лексика Дрогичинского Полесья // Лексика Полесья: Материалы для полесского диалектного словаря / Отв. ред. Н.И. Толстой. М., 1968. С. 20–78.
- Клімчук 1975 — *Клімчук Ф.Д.* 3 лексікі цэнтральнага Загароддзя // 3 народнага слоўніка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1975. С. 135–154.
- Клімчук 1992 — *Клімчук Ф.Д.* 3 лексікі вёскі Камянюкі Каменецкага раёна // Жывое народнае слова: Дыялекталагічны зборнік / Рэд. А.П. Міхайлаў, І.Я. Яшкін. Мінск, 1992. С. 36–55.
- КМ — Книга-мемориал воинов, погибших при защите Родины в Великую Отечественную войну 1941–1945 гг. и захороненных в городе Калинин. Калинин, 1986.
- КМР — Крепостная мануфактура в России. Л., 1932. Ч. III: Дворцовая полотняная мануфактура XVII века.
- Књига — Књига мртвих срба Сарајева / Ред. М. Иванишевић. Београд; Бања Лука, 2008.
- Книги РФ — Книги Российской Федерации: Ежегодник: В 10 т. М., 1999. Т. II. Ч. 1; 2003. Т. X; 2004. Т. IX; 2005. Т. IX; 2008. Т. X.
- КО — Кировская область. Административно-территориальное деление. Киров, 1978.
- Ковалев — *Ковалев Г.Ф.* Микротопонимия Воронежской области: Словарь. Воронеж, 2007.
- Коваленко — *Коваленко Ю.О.* Товариство глухівських козаків за списками 1918 року // Сіверщина в історії України: Збірник наук. праць. К.; Глухів, 2010. Вип. 3. С. 253–263.
- Ковачев 1970 — *Ковачев Н.П.* Речник на говора на с. Кръвеник, Севлиево // Българска диалекталогија: Проучвания и материали. София, 1970. Кн. V. С. 5–53.
- Ковачев 1978 — *Ковачев Н.П.* Един словообразователен тип в южнославянската и румънската антропонимия (-ул лични имена) // Славянска филология. Доклади и статии за VIII Международен конгрес на славистите. София, 1978. Т. XV: Езикознание. С. 365–378.
- Ковачев Великотърновско — *Ковачев Н.* Местните имена във Великотърновско. Велико Търново, 2001.
- Ковачев Габровско — *Ковачев Н.П.* Местните названия в Габровско. София, 1965.
- Ковачев Троянско — *Ковачев Н.П.* Топонимията на Троянско. София, 1969.

- Ковачев Тр. говор — *Ковачев С.* Троянський говор // Българска диалектология: Проучвания и материали. София, 1968. Кн. IV. С. 161–243.
- Ковачевий-Кojiћ — *Ковачевий-Кojiћ Д.* Средньовієковна Сребреница. XIV–XV виієк. Београд, 2010.
- Козлова 1989 — *Козлова Р.М.* Восточнославянские этимологии, II (*ковш, кувшин* и родственные славянские формы) // Русский язык: Межведомственный сборник / Отв. ред. П.П. Шуба. Минск, 1989. Вып. 9. С. 123–134.
- Козлова 1990 — *Козлова Р.М.* О проблеме *rs* в основах типа **tǫrt-, *tǫrt-* в славянских языках // *Slavia Orientalis*. 1990. XXIX. № 3–4. С. 339–349.
- Козлова 1994 — *Козлова Р.М.* Большие Долды, Малые Долды и родственные названия (этимологический комментарий) // Материалы для изучения сельских поселений России. Доклады и сообщения третьей научно-практической конф. “Центральночерноземная деревня: история и современность”. Воронеж, декабрь, 1994. М., 1994. Ч. I. С. 132–135.
- Козлова 1997 — *Козлова Р.М.* Структура праславянского слова. Праславянское слово в генетическом гнезде. Гомель, 1997.
- Козлова 2002 — *Козлова Р.М.* Адаптация славянской гидронимии неславянскими этносами, I // Актуальные вопросы славянской ономастики. Гомель, 2002. С. 117–127.
- Козлова 2005 — *Козлова Р.М.* Русск. *Волга* и родственные названия // Студії з ономастики та етимології. 2005 / Відп. ред. В.П. Шульгач. К., 2005. С. 80–107.
- Козлова IV — *Козлова Р.М.* Славянская гидронимия. Праславянский фонд. Минск, 2006. Т. IV.
- Козлова 2008 — *Козлова Р.М.* *Дърбаво* и *Дърбавѡ* в свете славянских данных. Реконструкция микросистемы **Dǫrd-* // Студії з ономастики та етимології. 2008 / Відп. ред. О.П. Карпенко. К., 2008. С. 80–100.
- Козлова 2010 — *Козлова Р.М.* Анлаут славянского слова // Студії з ономастики та етимології. 2010 / Відп. ред. І.В.Єфименко. Луцьк, 2010. С. 95–136.
- КОЗУ — Книга Овруцького замкового уряду 1678 р. / Підг. до вид. О.Ю. Макарова. Житомир, 2013.
- Колотилов — *Колотилов А.Н.* Указатель к Пермской летописи В.Н. Шишонко / С предисл. Н.А. Рожкова // Труды Пермской губернской ученой архивной комиссии. Пермь, 1904. Т. VIII.
- Коновалов — *Коновалова Н.И.* Словарь народных названий растений Урала. Екатеринбург, 2000.

- Копанев 1951 — *Копанев А.И.* История землевладения Белозерского края XV—XVI в. М.; Л., 1951.
- Копанев 1966 — *Копанев А.И.* Материалы по истории крестьянства конца XVI и первой половины XVII в. // Материалы и сообщения по фондам отдела рукописной и редкой книги Библиотеки АН СССР. Л., 1966. С. 143—186.
- Копии — Копии с столбцов семейного архива В.Н. Марковникова / Сообщил В.И. Снежневский // ДНАК. 1905. Т. VI, отд. 3. С. 207—220.
- Копылова — *Копылова Э.В.* Ловецкое слово: Словарь рыбаков Волго-Каспия. Волгоград, 1984.
- Корецкий — *Корецкий В.И.* Вновь открытые новгородские и псковские грамоты XIV — XV вв. // АЕ за 1967 год. М., 1969. С. 275—290.
- Корзонюк — *Корзонюк М.М.* Матеріали до словника західно-волинських говірок // Українська діалектна лексика: 36. наук. праць / Голова ред. колегії І.Г. Матвіяс. К., 1987. С. 62—267.
- Костр. — Костромская область. Административно-территориальное деление на 1 января 1981 года. Ярославль, 1983.
- Кошкарёва — *Кошкарёва А.М.* Словарь специальной лексики Обь-Иртышского междуречья. Нижневартовск, 2006.
- КП Алтай — Книга памяти: Поименный список воинов Алтая, павших в боях Великой Отечественной войны 1941—1945 гг.: В 2 т. Барнаул, 1986—1988.
- КП Амур. — Книга памяти жертв политических репрессий Амурской области. Режим доступа: <http://www.amurobl.ru>
- КП Белгород. — КП Белгородской обл. Режим доступа: <http://яруга.пф/index.php/knig...jj-oblasti>
- КП Брян. — КП Брянская обл. Книга Памяти Унечского района (1941—1945). Режим доступа: <http://unecha.siteedit.ru//mbo>
- КП Вологда — Книга памяти Вологодской области. Режим доступа: <http://vologda-oblast.ru>
- КПЖ — Книга памяти железнодорожников — жертв политических репрессий 1937—1938 гг., захороненных на Левашовском мемориальном кладбище / Сост. Е.В. Вольский. С.-Петербург, 2000. Вып. 1.
- КПЖЗ — Книга памяти жертв политических репрессий в Восточном Забайкалье. Чита, 2000. Т. I.
- КПК — Книга памяти Калининской области. Режим доступа: <http://may1945pobeda.narod>
- КП Керчь — Книга памяти города-героя Керчи и Керченского полуострова. Симферополь, 1999. Т. 1.
- КП Крым — Книга памяти: Автономная Республика Крым. Симферополь, 1998. Т. 8.

- КП Коми – Книга памяти Республики Коми: Афганистан. 1979–1989. Сыктывкар, 2000.
- КПЛ Дон. – Книга памяти ликвидаторов аварии на Чернобыльской АЭС: Донецкая область. Донецк, 2006. Т. 1.
- КП Могилев. – Книга памяти Могилевская обл., Кричевский р-н. Режим доступа: www.krichev.mogilev-region.by/dfiles/000380_144454_Za_predelami.xls
- КПН – Книга памяти Ногинского района. Режим доступа: <http://www.bogorodsk-noginsk.ru>
- КПР – Книга памяти Российской государственной библиотеки / Сост. Л.М. Коваль. М., 1995.
- КП Саратов. – Книга памяти: Саратовская область. Саратов, 1994. Т. 3.
- КПСВР – Книга пам'яті і слави Волині: Рівненська область. Рівне, 2001–2008. Т. 1–16.
- КП Севастополь – Книга памяти города-героя Севастополя. Симферополь, 2010. Т. 7.
- КП Твер. – Тверская земля в военной истории России. Книга памяти. Режим доступа: <http://www.history.tver.ru>
- КПУ Він. – Книга пам'яті України: Вінницька область. К., 1994–1997. Т. 1–9.
- КПУ Вол. – Книга пам'яті України: Волинська область. Львів, 1995. Т. 1–3.
- КПУ Дн. – Книга пам'яті України: Дніпропетровська область. Дніпропетровськ, 1993–1997. Т. 1–12.
- КПУ Дон. – Книга памяти Украины: Донецкая область. Донецк, 1994–1999. Т. 1–22.
- КПУ Жит. – Книга пам'яті України: Житомирська область. Житомир, 1993–1998. Т. 1–12.
- КПУ Зак. – Книга пам'яті України: Закарпатська область. Ужгород, 1995–1998. Т. 1–2.
- КПУ Зап. – Книга пам'яті України: Запорізька область. Дніпропетровськ, 1994–2012. Т. 1–23.
- КПУ Звитяжці Київ. – Книга пам'яті України. Звитяжці: Київська область. К., 2008–2011. Т. 1–6.
- КПУ ІФ – Книга пам'яті України: Івано-Франківська область. Львів, 1998–2003. Т. 1–3.
- КПУ Київ. – Книга пам'яті України: Київська область. К., 1995–2000. Т. 1–8.
- КПУ Киров. – Книга памяти Украины: Кировоградская область. Кировоград, 1995. Т. 1.

- КПУ Кіров. — Книга пам'яті України: Кіровоградська область. Кіровоград, 2007. Т. 8.
- КПУ Луг. — Книга пам'яті України: Луганська область. Луганськ, 1994—1998. Т. 1—15.
- КПУ Льв. — Книга пам'яті України: Львівська область. Львів, 1995. Т. 1—4.
- КПУ м. Київ — Книга пам'яті України: Київ. К., 1994—1995. Т. 1—3.
- КПУ Ник. — Книга памяти Украины: Николаевская область. Николаев, 1995—2013. Т. 1—14.
- КПУ Од. — Книга памяти Украины: Одесская область. Одесса, 1994—2008. Т. 1—11.
- КПУ Полт. — Книга пам'яті України: Полтавська область. Полтава, 1995—1999. Т. 1—12.
- КПУ Рв. — Книга пам'яті України: Рівненська область. Львів, 1994—1998. Т. 1—4.
- КПУ Сум. — Книга пам'яті України: Сумська область. Суми, 1994—1998. Т. 1—14.
- КПУ Терн. — Книга пам'яті України: Тернопільська область. Львів, 1995—1996. Т. 1—3.
- КПУ Ув. Дон. — Книга памяти Украины по увековечению участников боевых действий, умерших в послевоенные годы: Донецкая область. Донецк, 2001—2012. Т. 1—27.
- КПУ Харк. — Книга пам'яті України: Харківська область. Харків, 1994—2003. Т. 1—20.
- КПУ Херс. — Книга памяти Украины: Херсонская область. Симферополь, 1996—2000. Т. 7—10.
- КПУ Хм. — Книга пам'яті України: Хмельницька область. Хмельницький, 1995—1997. Т. 1—10.
- КПУ Черк. — Книга пам'яті України: Черкаська область. К., 1995—1998. Т. 1—8.
- КПУ Черниг. — Книга памяти Украины: Черниговская область. К., 1995—2002. Т. 1—9.
- КПЧ — Книга памяти Челябинской области. Режим доступа: <http://www.chelarchive.ru>
- КПЯ — Колониальная политика Московского государства в Якутии XVII в.: Сб. архивных документов / Под общей ред. Я.П. Алькора и Б.Д. Грекова. Л., 1936.
- КР — Купянский район. Телефонный справочник предприятий, учреждений и частных абонентов. Харьков, 2001.
- Кравченко — *Кравченко Л.О.* Прізвища Лубенщини. К., 2004.
- Крамко — *Крамко І.І.* Матчына слова // Жывое народнае слова: Дыялекталагічны зборнік / Рэд. А.П. Міхайлаў, І.Я. Яшкін. Мінск, 1992. С. 55—64.

- Красн. — Словарь русских говоров северных районов Красноярского края / Отв. ред. Г.Г. Белоусова. Красноярск, 1992.
- Краснояр. — Словарь русских говоров южных районов Красноярского края. Изд. 2-е. Красноярск, 1988.
- Красноярск. — Словарь русских говоров центральных районов Красноярского края: В 5 т. / Под общ. ред. О.В. Фельде (Борхвальдт) (т. 1–4), С.П. Васильевой (т. 5). Красноярск, 2003–2011.
- Красовський — *Красовський І.* Прізвища галицьких лемків у XVIII ст.: За матеріалами Йосифінського поземельного кадастру 1787–1788 рр. Львів, 1993.
- Кр. В — Крестьянская война 1773–1775 в России: Документы из собрания Государственного исторического музея / Отв. ред. Е.И. Индова. М., 1970.
- Кр. Д — Крестьянское движение в России в 1796 – 1825 гг.: Сб. документов / Под ред. С.Н. Валка. М., 1961.
- Кривошапкин — *Кривошапкин М.Ф.* Местные слова, употребляемые в Енисейском округе // Енисейский округ и его жизнь. Сочинение М.Ф. Кривошапкина. СПб., 1865. С. 41–64.
- Кривошеков — *Кривошеков И.Я.* К вопросу об исчезновении Камской чуди // Труды Пермской губернской ученой архивной комиссии. Пермь, 1904. Т. VII. С. 49–56.
- Крикун — *Крикун М.* Кількість і структура поселень Подільського воеводства в першій половині XVII століття // Записки НТШ. 2002 Т. ССXLIII: Праці історично-філософської секції. С. 374–521.
- КРО — Кабардино-русские отношения в XVI–XVIII вв.: Документы и материалы. М., 1957. Т. I–II.
- Крыўко 1975 — *Крыўко М.Н.* Экспрэсіўныя назвы асобы ў гаворцы в. Манякова Міёрскага раёна // 3 народнага слоўніка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1975. С. 279–296.
- Крыўко 1976 — *Крыўко М.Н.* Так гавораць на Дзісеншчыне // Народнае слова / Пад рэд. А.Я. Баханькова. Мінск, 1976. С. 101–130.
- Крыўко 1992 — *Крыўко М.Н.* 3 лексікі вёскі Ясёва Міёрскага раёна // Жывое народнае слова / Рэд. П.А. Міхайлаў, І.Я. Яшкін. Мінск, 1992. С. 64–75.
- Крюкова, Супрун — *Крюкова И.В., Супрун В.И.* Реки и водоёмы Волгоградской области: Гидронимический словарь. Изд. 2-е, переработ. и доп. Волгоград, 2009.
- КС — Краткий среднеобский словарь // Диалектное словообразование: Очерки и материалы / Под ред. М.Н. Янценецкой. Томск, 1979. С. 142–200.

- КС Дн. — Книга скорботи України: Дніпропетровська область. Дніпропетровськ, 2001–2005. Т. 1–4.
- КС Дон. — Книга скорби Украины: Донецкая область. Донецк, 2000–2001. Т. 1–2.
- КС Зап. — Книга скорботи України: Запорізька область. Запоріжжя, 2000.
- КС Київ. — Книга скорботи України: Київська область. К., 2003–2005. Т. 1–3.
- КС Крым — Книга скорби Украины: Автономная Республика Крым. Симферополь, 2001.
- КС Од. — Книга скорби Украины: Одесская область. Одесса, 2000–2005. Т. 2–3.
- КС Рв. — Книга скорботи України: Рівненська область: Рівне, 2002–2003. Т. 1–4.
- КСС — Культурное строительство в Саратовском Поволжье: 1917–1928 гг.: Документы и материалы. Саратов, 1985–1988. Ч. 1 / Сост. Г.А. Малинин, З.Е. Гусакова; Ч. 2 / Сост. Л.Д. Островская и др.
- КС Сум. — Книга скорботи України: Сумська область. Суми, 2003. Т. 2.
- КС Харк. — Книга скорботи України: Харківська область. Харків, 2003–2007. Т. 1–3.
- КС Хм. — Книга скорботи України: Хмельницька область. Хмельницький, 2003. Т. 1–3.
- КС Черк. — Книга скорботи України: Черкаська область. К., 2003. Т. 1.
- КУ — Книга учета лиц, состоявших на особом учете бывших белых офицеров в органах ГПУ Украины: В 4-х т. Харьков, 2001—. Т. 1—.
- Куза — Куза А.В. Древнерусские городища X–XIII вв.: Свод археологических памятников. М., 1996.
- Кузик — Кузик С. Княгинині: Краєзнавчі студії. Львів, 2002.
- Куликовский — Куликовский Г. Словарь областного олонецкого наречия. СПб., 1898.
- Куликовский НС — Куликовский Г.И. Несколько слов к “Словарю областного олонецкого наречия” // Этнографическое обозрение. 1899. № 1–2. С. 346–351.
- Кулік — Кулік П.І. 3 гаворкі вёскі Галоўчыцы // Народныя скарбы: Дыялекталагічны зборнік (Да 80-годдзя А.А. Крывіцкага) / Рэд. Л.П. Кунцэвіч. Мінск, 2008. С. 64–70.
- Кунцевич — Кунцевич Г.З. Грамоты Казанского Зилантова монастыря // Известия Общества археологии, истории и этно-

- графин при имп. Казанском университете. 1901. Т. 17. № 5–6. С. 268–344.
- Куракин — *Куракин Ю.Н.* Новые данные о деятельности католической церкви в Северской земле в кон. 20-х — нач. 30-х гг. // *Славяне и их соседи*. М., 1991. Вып. 3. С. 152–157.
- Курдюмов I — *Курдюмов М.Г.* Описание актов, хранящихся в архиве Археографической комиссии // *ЛЗАК за 1904 год*. СПб., 1907. Вып. XVII. С. 1–594.
- Курдюмов II — *Курдюмов М.Г.* Описание актов, хранящихся в архиве имп. Археографической комиссии // *ЛЗАК за 1908 год*. СПб., 1909. Вып. XXI. С. 1–424.
- Курдюмов III — *Курдюмов М.Г.* Описание актов, хранящихся в архиве имп. Археографической комиссии // *ЛЗАК за 1910 год*. СПб., 1911. Вып. XXIII. С. 1–513.
- Курдюмов IV — *Курдюмов М.Г.* Описание актов, хранящихся в архиве имп. Археографической комиссии // *ЛЗАК за 1913 год*. СПб., 1914. Вып. XXVI. С. 1–484.
- Курдюмов IVa — *Курдюмов М.Г.* Описание актов, хранящихся в архиве имп. Археографической комиссии // *ЛЗАК за 1914 год*. Пг., 1915. Вып. XXVII. С. 1–433.
- Курдюмов V — *Курдюмов М.Г.* Описание актов, хранящихся в архиве Археографической комиссии // *ЛЗАК за 1918 год*. Пг., 1923. Вып. XXXI. С. 1–333.
- Курило — *Курило О.* Матеріали до української діалектології та фольклористики. К., 1928.
- Куркина 1986 — *Куркина Л.В.* К реконструкции состава праславянского лексического фонда словенского языка // *Этимология*. 1984 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1986. С. 107–115.
- Куркина 1992 — *Куркина Л.В.* Диалектная структура праславянского языка по данным южнославянской лексики. Ljubljana, 1992.
- Куркина 2001 — *Куркина Л.В.* Лексические архаизмы архангельских говоров (По материалам “Архангельского областного словаря”, вып. 1–10. М., 1980–1999 гг.) // *Языковая система и ее развитие во времени и пространстве: Сборник научных статей к 80-летию К.В. Горшковой*. М., 2001. С. 131–138.
- Куркина 2011 — *Куркина Л.В.* Культура подсечно-огневого земледелия в зеркале языка. М., 2011.
- Курцова — *Курцова В.М.* З народнага слоўніка // *Жывое народнае слова: Дыялекталагічны зборнік* / Рэд. П.А. Міхайлаў, І.Я. Яшкін. Мінск, 1992. С. 76–83.
- Кусов — *Кусов В.С.* Чертежи земли русской XVI–XVII вв. М., 1993.

- Кусов І, ІІ — *Кусов В.С.* Земли Московской губернии в XVIII веке. Карты уездов. Описания землевладений. М., 2004. Т. І–ІІ; карты.
- Кусов 2007 — *Кусов В.С.* Московское государство XVI — начала XVIII века: Сводный каталог русских географических чертежей. М., 2007.
- Кучкин — *Кучкин В.А.* Материалы для истории русского города XVI в. (Выпись из писцовых книг г. Муром 1566 г. и Муромская сотная 1573/74 г.) // АЕ за 1967 г. М., 1969. С. 291–316.
- Кушніренко, Жилінський — *Кушніренко І., Жилінський В.* На благодійній землі Добропільській. Запоріжжя, 2003.
- Кюршунова — *Кюршунова И.А.* Словарь некалендарных личных имен, прозвищ и фамильных прозваний Северо-Западной Руси XV–XVII вв. С.-Петербург, 2010.
- ЛАБНГ — *Лексичны атлас беларускіх народных гаворак.* Мінск, 1993–1998. Т. 1–5.
- Лавровский — *Лавровский П.* Сербско-русский словарь. СПб., 1870.
- Лазаревский — Малороссийские переписные книги 1666 года / С послесловием Ал. Лазаревского. К., 1900 (Оттиск из XIII книги “Чтений в Историческом обществе Нестора-летописца”).
- Лазарович — *Лазарович М.* Чин легіону Українських січових стрільців на Тернопіллі (Друга половина 1915 — початок 1918 р.). Тернопіль, 2012.
- Ламака — *Анамастычны слоўнік Гродзеншчыны: У 2 ч. / Склад.: В.М. Ламака і ін. Гродна, 2005. Ч. 1: Мікратапонімы / Пад рэд. П.У. Сцяцко.*
- Лаучюте — *Лаучюте Ю.А.* Словарь балтизмов в славянских языках. М., 1982.
- Лекомцева — *Лекомцева М.И.* К реконструкции фонологических систем языков голяди и днепровско-двинских балтов (II) // Балто-славянские исследования. 1981 / Отв. ред. Вяч. Вс. Иванов. М., 1982. С. 88–96.
- Лен. М — Ленинградский мартиролог. 1937–1938 / Отв. ред. А.Я. Разумов. С.-Петербург, 1995–2010. Т. 1–11.
- Леонид — *Леонид, архимандрит.* Московский Звенигород и его уезд в церковно-археологическом отношении // Древности. Труды Московского археологического общества / Под ред. В.Е. Румянцева. М., 1878. Т. 7. Вып. 2. С. 92–161.
- Лет. АД — *Летопись авторефератов диссертаций.* Москва.
- Лет. ГС — *Летопись газетных статей.* Москва.
- Лет. ЖС — *Летопись журнальных статей.* Москва.
- ЛЗАК — *Летопись занятий Археографической комиссии.*

- ЛЗК — Луцька замкова книга 1560—1561 рр. / Підг. до вид. В.М. Мойсієнко, В.В. Поліщук. Луцьк, 2013.
- ЛИ — Липецкая область. Административно-территориальное деление. Липецк, 1961.
- Лизанець — *Лизанець П.М.* Українські південнокарпатські говірки Затися Виноградівського району Закарпатської області. Дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 1957. Ч. II.
- Линдберг, Герд — *Линдберг Г.У., Герд А.С.* Словарь названий пресноводных рыб СССР. Л., 1972.
- Лисенко — *Лисенко П.С.* Словник поліських говорів. К., 1984.
- Лисенко Черк. — *Лисенко П.С.* Словник специфічної лексики Правобережної Черкащини // Лексикографічний бюлетень. К., 1958. Вип. VI. С. 5—21.
- Литаврин — *Литаврин Г.Г.* Некоторые особенности этнонимов в византийских источниках // Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев: Методология и историография / Отв. ред. В.Д. Корольюк. М., 1976. С. 198—217.
- Лихачев — *Лихачев Н.П.* Сборник актов, собранных в архивах и библиотеках. СПб., 1895. Вип. I—II.
- Ліпкевич — *Ліпкевич І.Г.* Рибальська лексика в українських говірках Нижньої Наддніпрянщини: Дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 1993.
- Ліпкевич МГ — *Ліпкевич І.Г.* Міжговіркові відповідники в рибальській лексиці Нижньої Наддніпрянщини // Мовознавство. 1993. № 2. С. 63—67.
- Літ. АД — Літопис авторефератів дисертацій. Київ.
- Літ. ГС — Літопис газетних статей. Київ.
- Літ. ЖС — Літопис журнальних статей. Київ.
- Літ. Р — Літопис рецензій. Київ.
- ЛКН — Лавочные книги Новгорода Великого 1583 г. / Предисл. и ред. С.В. Бахрушина. М., 1930.
- ЛМ № 1 — Литовская метрика. Книга публичных дел I (1528). Вильнюс, 2006.
- ЛМ № 25 — Литовская метрика. Книга записей № 25 (1387—1546). Вильнюс, 1998.
- ЛМ 1915 — Литовская метрика. Отдел I, часть 3: Книга публичных дел. Перепись войска Литовского // РИБ. Пг., 1915. Т. XXXIII.
- Лобач 1976 — *Лобач С.Г.* Тэрміналогія падзвінскіх плятагонаў // Народнае слова / Пад рэд. А.Я. Баханькова. Мінск, 1976. С. 212—217.
- Лобач 1978 — *Лобач С.Г.* З дыялектнай лексікі залесінцаў // Жывое слова / Рэд. Ю.Ф. Мацкевіч, І.Я. Яшкін. Мінск, 1978. С. 87—91.

- Лома — Лома А. С.-х. дијал. трсити 'кресати, крчити' у општесловенском и индоевропском контексту // Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. 2002. XLV. 1–2. С. 91–107.
- ЛР — Летопись рецензий. Москва.
- ЛРК — Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст.: 36. актових документів / Підг. до вид. О.М. Маштабей, В.Т. Самійленко, Б.А. Шарпило. К., 1986.
- Лучицкий — Лучицкий И. Сборник материалов для истории общины и общественных земель в Левобережной Украине XVIII в. (Полтавской губернии). К., 1884.
- Лучыц-Федарэц — Лучыц-Федарэц І.І. Характэрнае суфіксальнае словаўтварэнне адной драгічынскай гаворкі // Народная словатворчасць / Рэд. А.А. Крывіцкі, І.Я. Яшкін. Мінск, 1979. С. 139–151.
- МА — Можайские акты 1506–1775 гг. / Сообщил архимандрит Дионисий. СПб., 1892.
- Магницкий — Магницкий В.К. Чувашские языческие имена // Известия Общества археологии, истории и этнографии при имп. Казанском университете. 1905. Т. 21. № 2–4. С. 1–102.
- Магницкий Особенности — Магницкий В.К. Особенности русского говора в Уржумском уезде Вятской губернии // Известия Общества археологии, истории и этнографии при имп. Казанском ун-те. 1894. Т. 5. С. 1–74.
- Магура — Магура И. Материялы для словаря // Вечерницѣ. 1862. Ч. 36. С. 311–312.
- Макарій — Макарій, архимандрит. Описание Ферапонтовой волости // Вестник имп. Русского географического общества. 1854. Ч. 11. Кн. 4. С. 129–152.
- Максимович — Максимович Г.А. Деятельность Румянцева-Задунайского по управлению Малороссией // Известия Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. Нежин, 1915. Т. XXX. С. 241–400.
- Малажай — Малажай Г.М. Ацэначныя назвы асобы з гаворак Брэсцкай вобласці // Народная лексіка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1977. С. 193–199.
- Малеча — Малеча Н.М. Словарь говоров уральских (яицких) казаков. Оренбург, 2002–2003. Т. 1–4.
- Малицкий — Малицкий И.В. История Суздальской духовной семинарии (1723–88 гг.) // Труды Владимирской ученой архивной комиссии. Владимир, 1905. Кн. VII. С. 1–221.
- Малько — Малько Р.М. Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне). М., 1974.

- Маркевич — *Маркевич А.И.* Описание актов, принадлежащих гр. Толстому // *Летопись историко-филологического общества при имп. Новороссийском университете.* 1894. Т. III, отд. II. С. 1–58.
- Марковић — *Марковић Ј.* Ткачка лексика југоисточне Србије. Ниш, 2006.
- Мартинюк — *Мартинюк І.* Моє рідне село Ценів у Бережанщині. Нью-Йорк etc., 1976.
- Марусенко — *Марусенко Т.А.* Материалы к словарю украинских географических апеллятивов // *Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика)* / Отв. ред. В.В. Мартынов, Н.И. Толстой. М., 1968. С. 206–255.
- МАСМ — Матэрыялы да абласнога слоўніка Магілёўшчыны / Укл.: М.В. Абабурка, Л.І. Аляксеенка, М.П. Бузук і інш. Мінск, 1981.
- Матвеев — *Матвеев А.К.* Географические названия Тюменского Севера: Краткий топонимический словарь. Екатеринбург, 1997.
- Матеріали — Матеріали до історії селянських революційних рухів на Чигиринщині (1875–1879 рр.) / За ред. К. Гребенкіна. К., 1934.
- Матіїв — *Матіїв М.Д.* Словник говірок центральної Бойківщини. К.; Сімферополь, 2013.
- Матузова, Назарова — *Матузова В.И., Назарова Е.Л.* Крестonosцы и Русь. Конец XII в. — 1270 г.: Тексты. Перевод. Комментарий. М., 2002.
- Махабхарата — Махабхарата. Рамаяна. М., 1974.
- Мацулевич — *Мацулевич Л.А.* Фрески барабанов Знаменского собора // *Сборник Новгородского общества любителей древности.* Новгород, 1911. Вып. V. С. 1–45.
- Маштафаров — *Маштафаров А.В.* Муромские монастыри и церкви в документах XVI — начала XVII века // *Русский дипломатический.* М., 2000. Вып. 6. С. 43–90.
- МД — Местнические дела. 1563–1605 гг. / Собр. и изд. Н.П. Лихачев. СПб., 1894.
- МДСГ 1981 — Матэрыялы для дыялектнага слоўніка Гомельшчыны // *Беларуская мова.* Мінск, 1981. Вып. 9. С. 107–175.
- Мельник — *Мельник О.О., Балабанов С.В.* Історична енциклопедія Криворіжжя. Кривий Ріг, 2007–2009. Т. 1–2.
- Мельникова, Петрухин — *Мельникова Е.А., Петрухин В.Я.* Русь и чужд. К проблеме этнокультурных контактов Восточной Европы и балтийского региона в первом тысячелетии н. э. // *Балто-славянские исследования.* 1988–1996 / Отв. ред. Вяч. Вс. Иванов. М., 1997. С. 40–50.

- Мельничук — Мельничук О.С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки (Кодимського району, Одеської області) // Лексикографічний бюлетень. К., 1952. Вип. II. С. 67–99.
- Менде — Межевое описание Тверской губернии Калязинского уезда к Атласу сей губернии, изд. [...] Русским географическим обществом / Сост. чинами Межевого корпуса под наблюдением генерал-майора Менде. СПб., 1855.
- Меркулова — Меркулова В.А. Русские этимологии. III (нецевенье, хорь, сколудина, хмыз, верпеть) // Этимология. 1977 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1979. С. 97–102.
- Меркурьев — Меркурьев И.С. Живая речь кольских поморов. Мурманск, 1977.
- Метрыка — Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кн. № 70 (1582–1585): Кніга запісаў (копія канца XVI ст.) / Падрыхт. А.А. Мяцельскі. Мінск, 2008.
- МЖК — Мартиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року: Довідник / Упоряд. С.В. Бутко, О.О. Толкачова. Чернівці, 2011.
- МЗУА — Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст. ("Реєстри всього війська Запорозького" 1649 р. і мовно-територіальні контакти) / Відп. ред. А.П. Непокупний. К., 1989.
- МИБ — Материалы по истории Башкирской АССР. Уфа, 1936–1956. Ч. 1–4.
- МИВ — Материалы по истории Воронежской и соседних губерний / Собр. и издал Л.Б. Вейнберг. Воронеж, 1885–1890. Вып. 1–16.
- МИВК — Материалы по истории волнений на крепостных мануфактурах в XVIII веке / Ред. Б.Д. Греков. М.; Л., 1937.
- МИЗ — Материалы по истории землевладения о землепользовании черносозных крестьян Кеврольского уезда XVI–XVII вв. / Публикация Н.П. Воскобойниковой // Северный археографический сборник / Отв. ред. П.А. Колесников. Вологда, 1979. Вып. 7. С. 123–146.
- МИЗК — Материалы для истории Звенигородского края / Сост. С.Н. Кистерев, Л.А. Тимошина. М., 1992. Вып. I: Приправочный список с писцовых книг Звенигородского уезда 1558–1560 гг.
- МИИМ — Материалы и исследования по истории мостовых и решеточных денег в Московском государстве XVII-го века, сообщенные А.С. Лаппо-Данилевским и И.Н. Миклашевским // Записки имп. АН по историко-филологическому отделению. СПб., 1902. Т. V. № 4. С. 1–73.
- МИК — Материалы по истории крестьянского и помещичьего хозяйства первой четверти XVIII в. / Подг. к печати К.В. Сивков. М., 1951.

- МІКар. — Материалы по истории Карелии XII—XVI вв. / Сост. С. Гадзяцкий. Под ред. В.Г. Геймана. Петрозаводск, 1941.
- МИКП — Материалы по истории крестьянской промышленности. М.; Л., 1950. Т. 2.
- МИКР — Материалы по истории крестьян в Русском государстве XVI века: Сборник документов / Подг. к печати А.Г. Маньков. Л., 1955.
- МИКХ — Материалы по истории крестьянского хозяйства и повинностей XVI—XVII вв. / Сост.: Н.П. Воскобойникова, А.И. Копанев, Г.А. Победимова. М.; Л., 1977. Вып. 1—4.
- Милићевић — *Милићевић М.* Кнежевина Србија. Географија — орографија — гидрографија — топографија — археологија — историја — етнографија — статистика — просвета — култура — управа. Београд, 1876.
- Милорадович — *Милорадович Г.А.* Любеч, Черниговской губернии Городнического уезда, родина преподобного Антония Печерского // ЧОИДР. 1871. Кн. 2, отд. II. С. 1—160.
- МИМТ — Материалы для истории упраздненных монастырей Тверской епархии // Сб. статей и документов, изд. Тверским епархиальным историко-археологическим комитетом. Тверь, 1903.
- МиП — Мариуполь и Приазовье: Телефонный и информационно-рекламный справочник. 2004 / Ред. И.Г. Лушпа. Донецк, 2004.
- МИСО — Материалы по историко-статистическому описанию Оренбургского казачьего войска. Оренбург, 1903—1912. Вып. I—X.
- МИТА — Материалы по истории Татарской АССР: Писцовые книги города Казани. 1565—68 и 1646 г. Л., 1932.
- МИФХ — Материалы по истории феодально-крепостного хозяйства. Л., 1933. Вып. 1: Хозяйство крупного феодала-крепостника XVII в. (= Труды историко-археографического института. Т. VIII).
- Михайлов — *Михайлов В.А., Смолянников С.А.* Дорога в бессмертие. Путь к последнему причалу: Исторический сборник о трагедии Белого Движения осенью 1920 года и эвакуации из Крыма. К., 2010.
- Михайлова — *Михайлова Д.* Местните имена в Михайловградско. София, 1984.
- Михајловић — *Михајловић В.* Српски презименник. Нови Сад, 2002.
- Мищенко — *Мищенко О.В.* Идеографический анализ диалектной лексики и проблемы этимологизации (на материале названий бытовых емкостей в говорах Русского Севера) // Проблемы совре-

- менной русской диалектологии: Тезисы докладов междунаро-
д. конф. 23–25 марта 2004 г. М., 2004. С. 106–107.
- МИЯ — Материалы по истории Якутии XVII века (Документы
ясачного сбора) / Предисл. С.А. Токарева, археогр. введ.
О.С. Филиппова. М., 1970. Ч. 1–3.
- МОИ — Материалы для отечественной истории / Изд. М. Судин-
енко. К., 1853–1855. Т. 1–2.
- Мордов. словарь — Словарь русских говоров на территории
Мордовской АССР: Учебное пособие по русской диалектологии /
Отв. ред. Т.В. Михалева. Саранск, 1978–2006. Вып. 1–8.
- Морошкин — *Морошкин М.* Славянский именослов или собрание
славянских личных имен в алфавитном порядке. СПб., 1867.
- Мосеев — *Мосеев И.И.* Поморьска говоря (краткий словарь по-
морского языка). Архангельск, 2005.
- Мосин — *Мосин А.Г.* Уральский исторический ономастикон.
Екатеринбург, 2001.
- Москаленко — *Москаленко А.А.* Словник діалектизмів українських
говірок Одеської області. Одеса, 1958.
- МПР — Місто Полтава в Румянцевському описі Малоросії 1765–
1769 рр. / Упоряд., вступ. стаття і коментар Ю. Волошина.
К., 2012.
- МСБГ — Матеріали до словника буковинських говірок. Чернівці,
1971–1979. Вип. 1–6.
- МСВГ — Материалы по статистике Вятской губернии. Вятка, 1885–
1897. Т. I–XI.
- МСММ — Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаво-
рак / Уклад. М.А. Жыдовіч. Мінск, 1970.
- Муравьев — *Муравьев М.* Разборная десятня 1574 года по Смо-
ленску // Летопись историко-родословного общества в
Москве. М., 1913. Вып. 1–2. С. 69–99.
- Мурзаев — *Мурзаев Э.М.* Словарь народных географических
терминов. Изд. 2, перераб. и доп. М., 1999. Т. 1–2.
- Мызников Атлас — *Мызников С.А.* Атлас субстратной и заимство-
ванной лексики говоров Северо-Запада. С.-Петербург, 2003.
- Мызников Беломорье — *Мызников С.А.* Русские говоры Бело-
морья: Материалы для словаря. С.-Петербург, 2010.
- Мызников ЛФУ — *Мызников С.А.* Лексика финно-угорского
происхождения в русских говорах Северо-Запада: Этимоло-
гический и лингвогеографический анализ. С.-Петербург, 2004.
- Мызников Обонежье — *Мызников С.А.* Русские говоры Обо-
нежья: Ареально-этимологическое исследование лексики прибал-
тийско-финского происхождения. С.-Петербург, 2003.

- Мызников Поволжье — *Мызников С.А.* Русские говоры Среднего Поволжья: Чувашская Республика, Республика Марий Эл. С.-Петербург, 2005.
- МЭ — Младшая Эдда / Изд. подг. О.А. Смирницкая и М.И. Стеблин-Каменский. СПб., 2006.
- Назаров — *Назаров А.И.* Словарь фамилий уральских (яицких) казаков. Алматы, 2003. Режим доступа: <http://planeta-imen.narod.ru/sfuk-B.html>
- НД — Нескорена Долинщина. Літопис визвольних змагань: Мартирологи, біографії, спогади, фотографії / Упоряд. М. Борис. Івано-Франківськ, 2002.
- НДО — Не дай, Отчизна, умолчать...: Книга памяти Афганистана. 1979–1989 / Авторы-сост. Н.М. Калашникова и др. С.-Петербург, 1997.
- Негрич — *Негрич М.* Скарби гуцульського говору: Березові. Львів, 2008.
- Нейло — Народні казки, зібрані Петром Івановим / Упоряд. І. Нейло. К., 2003.
- Немченко — *Немченко В.Н., Синица А.И., Мурникова Т.Ф.* Материалы для словаря русских старожильческих говоров Прибалтики / Под ред. М.Ф. Семеновой. Рига, 1963.
- НЗКК — Новгородские записные кабальные книги 100–104 и 111 годов (1591–1596 и 1602–1603 гг.) / Под ред. А.И. Яковлева. М.; Л., 1938.
- Никонов 1975 — *Никонов В.А.* Опыт словаря русских фамилий. III // Этимология. 1973 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1975. С. 131–156.
- Никончук ЕЛЖ — *Никончук М.В., Никончук О.М.* Ендемічна лексика Житомирщини: Методичні рекомендації для вчителів. Житомир, 1989.
- Никончук Листвин — *Никончук Н.В.* Из лексики полесского села Листвин // Лексика Полесья: Материалы для полесского диалектного словаря / Отв. ред. Н.И. Толстой. М., 1968. С. 79–93.
- Никончук, Мойсієнко — *Никончук М.В., Никончук О.М., Мойсієнко В.М.* Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії. Житомир, 2001.
- Ніжин — Ніжин: Телефонний довідник. 2001. К., 2001.
- Ніковський — *Ніковський А.* Українсько-російський словник. К., 1926.
- Ніточко — *Ніточко І.І.* Окупація: Березівський район: 1941–1944. Одеса, 2008.
- НКП Він. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Вінницька область. Вінниця, 2008.

- НКП Дн. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Дніпропетровська область. Дніпропетровськ, 2008.
- НКП Дон. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Донецька область. Донецьк, 2008–2009. Ч. 1–2.
- НКП Жит. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Житомирська область. Житомир, 2008.
- НКП Зап. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Запорізька область. Запоріжжя, 2008.
- НКП Київ. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Київська область. К., 2008.
- НКП Кіров. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Кіровоградська область. Кіровоград, 2008.
- НКП Луг. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Луганська область. Луганськ, 2008.
- НКП Мик. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Миколаївська область. Миколаїв, 2008.
- НКП м. Київ — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: місто Київ. К., 2008.
- НКП Од. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Одеська область. Одеса, 2008. Ч. 1.
- НКП Полт. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Полтавська область. Полтава, 2008.
- НКП Сум. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Сумська область. Суми, 2008.
- НКП Харк. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Харківська область. Харків, 2008.
- НКП Херс. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Херсонська область. Херсон, 2008.
- НКП Хм. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Хмельницька область. Хмельницький, 2008. Ч. 1–2.
- НКП Черк. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Черкаська область. Черкаси, 2008. Ч. 1–2.
- НКП Черніг. — Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні: Чернігівська область. Чернігів, 2008.
- НМРГ — Населенные места Рязанской губернии / Под ред И.И. Проходцова. Рязань, 1906.
- Новг. словарь — Новгородский областной словарь / Изд. подгот. А.Н. Левичкин и С.А. Мызников. С.-Петербург, 2010.
- Новикова — Новикова Ю.М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини. Донецьк, 2007.

- Новомбергский — *Новомбергский Н.* Слово и дело государевы (Процессы до издания Уложения Алексея Михайловича 1649 года). Т. I // Записки Московского археологического института. 1911. Т. XIV. С. 1–593.
- Новосиб. — Словарь русских говоров Новосибирской области / Под ред. А.И. Федорова. Новосибирск, 1979.
- Нордман — *Нордман Н.Н.* Географическое положение погостов-округов Шелонской пятины по Писцовым оброчным Новгородским книгам 1498 года // Известия Русского географического общества. 1908. Т. XLIV, вып. 8. С. 529–592.
- НОС — Новгородский областной словарь / Отв. ред. В.П. Строгова. Новгород, 1992–1995. Вып. 1–12; Великий Новгород, 2000. Вып. 13.
- Носович — *Носович И.И.* Словарь белорусского наречия. СПб., 1870.
- НПЗП — Не предать забвению: Книга памяти жертв политических репрессий. Псков, 2000. Т. 10.
- НПК — Новгородские писцовые книги, изд. Археографическою комиссиею. СПб., 1859–1910. Т. 1–6 и указатель.
- НТШ — Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка.
- ОАК № 2047 — Опись актовой книги Киевского Центрального архива № 2047 / Сост. О.И. Левицкий. К., 1890.
- ОАК № 2059 — Опись актовой книги Киевского Центрального архива № 2059 / Сост. И.М. Каманин. К., 1893.
- ОАПК — Описание актов, хранящихся в Постоянной историко-археографической комиссии / С предисл. и под ред. А.И. Андреева // Летопись занятий Постоянной историко-археографической комиссии за 1926 год. Л., 1927. Вып. 1 (34). С. 288–351.
- ОАРП — Описи архива Разрядного приказа XVII в. / Подг. текста и вступ. статья В.П. Петрова. С.-Петербург, 2001.
- ОАСУ — Описание актов собрания графа А.С. Уварова. Акты исторические, описанные И.М. Катаевым и А.К. Кабановым / Под ред. М.В. Довнар-Запольского. М., 1905.
- Оборин — *Оборин В.А.* Географические названия на *кар, горт, ыб* древних памятников (ретроспективный анализ) // Лингвистическое краеведение Прикамья. Пермь, 1986. Вып. 3. С. 22–30.
- ОВДА — Описание Воронежских древних актов, собр. Н.И. Второвым и хранящихся в Воронежском губернском музее в особых коробках // Труды Воронежской ученой архивной комиссии. Воронеж, 1914. Вып. V. С. 1–703.
- ОВС — Описание Вологодского Спасокаменского монастыря / Сост. П. Савваитов. СПб., 1860.

- Оглоблин — *Оглоблин Н.Н.* Объяснительная записка к карте Полоцкого повета во 2-й половине XVI века // Сборник Археологического института / Под ред. Н.В. Калачова. СПб., 1880. Кн. 4. Отд. II. С. 3–75.
- ОД — Опись делам, отобранным для хранения в историческом архиве членом комиссии П.И. Пискаревым // Известия Тамбовской ученой архивной комиссии. Тамбов, 1893. Вып. XXXVII, отд. II. С. 31–100.
- ОДА — Общекарпатский диалектологический атлас / Ред. коллегия: Е. Жеребецкий, Я. Закревская (отв. ред.), П. Лизанец. Львов, 1993. Вып. 4.
- ОДАЗ — Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов / Сост. С.Г. Рункевич. СПб., 1897–1907. Т. I–II.
- ОДВ — Опись документов Виленского центрального архива древних актов книг. Вильна, 1901–1913. Вып. I–X.
- ОДДИ — Опись документов и дел исторического архива / Сост. А.А. Гераклитов. Саратов, 1914–1916. Вып. 1–3.
- ОДДС — Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. СПб., 1868–1897. Т. 1–6.
- ОДМ — Описание документов и бумаг, хранящихся в Московском архиве Министерства юстиции. СПб., 1869–1921. Кн. I–XXI.
- ОКІУМ — Ономастична картотека Інституту української мови НАН України.
- ОЛУ — Описи Лівобережної України кінця XVIII — початку XIX ст. / Відп. ред. П.С. Сохань. К., 1997.
- ОМ — Одесский мартиролог. Одесса, 1997–2006. Т. 1–4.
- Омельковець — *Омельковець Р.С.* Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк, 2003.
- Омельченко, Клименко — *Омельченко З.Л., Клименко Н.Б.* Матеріали до словника східностепових українських говірок. Донецьк, 2006.
- Онишкевич — *Онишкевич М.Й.* Словник бойківських говірок: У 2 ч. К., 1984.
- ОНСН — Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779–1781 рр.). К., 1931.
- ОО — Описи Острожчини другої половини XVI — першої половини XVII ст.: Збірник документів / Упор. В. Атаманенко. Ред. Л. Винар. Острог, 2004.
- ОПК — Обзор посольских книг из фондов-коллекций, хранящихся в ЦБАДА (конец XV — начало XVIII в.) / Сост. Н.М. Рогожин. М., 1990.

- ОПКМ — Обзорение писцовых книг по Московской губернии, с присовокуплением краткой истории древнего межевания / Сост. П. Иванов. М., 1840.
- ОПКи — Обзорение писцовых книг по Новгороду и Пскову / С предисл. П. Иванова. М., 1841.
- Опыт — Опыт областного великорусского словаря, изд. Вторым отд. имп. Академии наук. СПб., 1852.
- ОР — Описание рукописей отдела Библиотеки Академии наук СССР. Изд. 2. М., 1965. Т. 3. Вып. 2.
- ОРЗ — Открытия русских землепроходцев и полярных мореходов XVII века на северо-востоке Азии: Сб. документов / Сост. Н.С. Орлова. Ред. А.В. Ефимов. М., 1951.
- ОС — Очерк служебной деятельности и домашней жизни стольника и воеводы XVII столетия Василья Александровича Даудова // ЛЗАК. СПб., 1851. Вып. V. С. 1–140 (Приложение).
- ОСВГ — Областной словарь вятских говоров: Учебное пособие по русской диалектологии / Под ред. З.В. Сметаниной и др. Киров, 1996—. Вып. 1—.
- Осовецкий — Словарь современного русского народного говора (д. Деулино Рязанского района Рязанской области) / Под ред. И.А. Осовецкого. М., 1969.
- ОССП — Одабрани споменници српског права (од XII до краја XV века) / Прикуп. и уред. А.В. Соловјев. Београд, 1926.
- Островский — *Островский А.Н.* Материалы для словаря русского народного языка // *Островский А.Н.* Полное собрание сочинений: В 16 т. М., 1952. Т. XIII. С. 305–365.
- Отин — *Отин Е.С.* Гидронимия Дона. Донецк, 2011–2012. Т. 1–2.
- ОЧ — Описание рукописей собрания Черткова / Отв. ред. Н.Н. Покровский, Е.К. Ромадановская. Новосибирск, 1986.
- ПАА — Перечень актов Архива Троице-Сергиева монастыря. 1505–1537 / Сост. С.М. Каштанов (отв. ред.), С.Ю. Королев, Л.В. Столярова. М., 2007.
- Павленко — *Павленко С.О.* Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернівці, 2013.
- Павлов-Сильванский — *Павлов-Сильванский В.Б.* Явочный список вотчинных владений Московского уезда 1584–1586 гг. Т.А. Хлопова «с товарищи» // Источниковедение отечественной истории: Сб. статей. 1984. М., 1986. С. 238–253.
- Падалка — *Падалка Р.М.* Динаміка прізвищ Донецької Слов'янщини. К.; Дніпропетровськ, 2010.
- Пазнякоў — *Пазнякоў М.П.* 3 лексікі роднай вёскі // Жывое народнае слова: Дыялекталагічны зборнік / Рэд. П.А. Міхайлаў, І.Я. Яшкін. Мінск, 1992. С. 88–95.

- Паламарчук — *Паламарчук Л.С.* Словник специфічної лексики говірки с. Мусіївки (Вчорайшенського району, Житомирської обл.) // Лексикографічний бюлетень. К., 1958. Вип. VI. С. 36—55.
- Пам. СИ — Памятники Сибирской истории XVIII века. СПб., 1882—1885. Кн. I—II.
- Пам. ЮН — Памятники южновеликорусского наречия: Таможенные книги / Изд. подгот. С.И. Котков, Н.С. Коткова. М., 1982.
- Памятники — Памятники, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов. СПб., 1845—1859. Т. I—IV.
- Память — Память. Сведения о погибших на фронтах Великой Отечественной войны жителях Иркутской области / Сост.: И.И. Кузнецов, П.Ф. Московских, П.М. Шубенко. Иркутск, 1990. Ч. 1—3.
- Памяць Лоеўск. — Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Лоеўскага раёна / Гал. рэд. Г.П. Пашкоў. Мінск, 2000.
- Памяць Петр. — Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Петрыкаўскага раёна / Рэд.-укл. В.Р. Фераўц. Мінск, 1995.
- Панцьо — *Панцьо С.Є.* Антропонімія Лемківщини. Тернопіль, 1995.
- Панцьо Матеріали — *Панцьо С.Є.* Матеріали до словника лемківських говірок. Тернопіль, 1997. Ч. 1.
- Панчук — *Панчук Г.* Антропонімія Опілля. Тернопіль, 2001.
- Панюціч — *Панюціч К.М.* З дыялектнага слоўніка Ушаччыны // Жывое наша слова: Дыялекталагічны зборнік. Да 90-годдзя чл.-кар. НАН Беларусі Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 2001. С. 126—135.
- Параскевіч — *Параскевіч Г.В.* Аказіянальная назоўнікавая лексіка беларускіх прыказак // Народная словатворчасць / Рэд. А.А. Крывіцкі, І.Я. Яшкін. Мінск, 1979. С. 271—275.
- Парфенова — *Парфенова Н.Н.* Словарь русских фамилий конца XVI—XVIII вв. (по архивным источникам Зауралья). М., 2005.
- Пачич — Именослов или речник личны имена разны народа славенски / Скупио І. Пачич [...]. Будим, 1828.
- ПВ — Писцовая выпись о вотчине монастыря Курской иконы Божьей Матери / Сообщил А.Н. Зерцалов // ЧОИДР. 1896. Кн. III, отд. V. С. 19—32.
- ПВЛ — Повесть временных лет / Под ред. В.П. Адриановой-Перетц. М.; Л., 1950. Ч. 1—2.
- ПДО — Протекших дней очарование ... Сказки, песни, частушки, присловья Донбасса, записанные Петром Тимофеевым / Запись, сост., вступ. ст. и ст. к разделам, подгот. текстов, свед. об исполн., пунктах записи, словарь П.Т. Тимофеева. Донецк, 2008.

- ПДС — Профессора и доктора наук Саратовской области. 1909—1999: Библиографический справочник: В 8 т. Саратов, 2000. Т. 1.
- Пензин, Черноухов — Пензин Э.А., Черноухов А.В. Из истории классовой борьбы в первой половине XVIII в. (вооруженное выступление строителей Колывано-Воскресенского завода А. Демидова) // Рукописная традиция XVI—XIX вв. на востоке России (Археография и источниковедение Сибири) / Отв. ред. Н.Н. Покровский, Е.К. Ромадановская. Новосибирск, 1983. С. 179—189.
- Перапіс — Перапіс войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года. Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга 523: Кніга публічных спраў 1. Мінск, 2003.
- Переможці Він. — Книга пам'яті України. Вінницька область. Переможці. Вінниця, 2007—2014. Т. 1—8.
- Переможці Жит. — Книга пам'яті України. Житомирська область. Переможці. Житомир, 2010—2012. Т. 1—3.
- Переможці Харк. — Книга пам'яті України. Харківська область. Переможці. Харків, 2008. Т. 1—2.
- Переславль-Залесский — Переславль-Залесский. Материалы для истории города XVII и XVIII столетий. М., 1884.
- Петкся — Петков П. Еленски речник // Българска диалектология: Проучвания и материали. София, 1974. Кн. VII. С. 3—177.
- Петрица — Петрица Н.М. Чеські антропонімні формули XI—XVIII століть: Дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 2010 (додатки).
- Пешикан — Пешикан Ј. Ономастикон погинулих на Сремском фронту // Ономатолошки прилози. Београд, 1996. Т. XII. С. 439—537.
- ПЗН — Переславль-Залесский Никитский монастырь: Материалы для его истории XVII и XVIII столетий. М., 1883.
- ПИ — Памятники истории русского служилого сословия / Сост. А.В. Антонов. М., 2011.
- Пивовар — Пивовар А.В. Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. К., 2003.
- ПИНД — Памятники истории Нижегородского движения в эпоху смуты и земского ополчения 1611—1612 гг. СПб., 1911.
- Пиртей 2001 — Пиртей П.С. Словник лемківської говірки: Матеріали для словника. Legnica; Wrocław, 2001.
- Пиртей 2004 — Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / Упоряд. і підг. до друку Є.Д. Турчин. Івано-Франківськ, 2004.
- Пискарев — Древние грамоты и акты Рязанского края / Собр. Н. Пискарев. СПб., 1854.

- Пискунов — *Пискунов Б.* Словниця української (або югової-руської) мови. Одеса, 1873.
- Пискунова — *Пискунова С.В., Махрачева Т.В., Губарева В.В.* Словарь тамбовских говоров (духовная и материальная культура). Тамбов, 2001.
- ПІ Дн. — Повернені імена: Мартиролог. Дніпропетровськ, 2003—2004. Т. 4. Кн. 2—4.
- Піпаш, Галас — *Піпаш Ю.О., Галас Б.К.* Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005.
- ПК — Писана керниця: Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / [Упоряд.] В. Сокіл. Львів, 1994.
- ПКА — Писцовая книга Арзамасского уезда (1621—1623 гг.). Нижний Новгород, 1915. Ч. 1.
- ПКВ — Переписная книга Воронежского уезда 1646 года / Подг. текста, вступ. статья и примеч. В.Н. Пляшева. Воронеж, 1998.
- ПКВЗ — Писцовые книги Восточного Замосковья / Сост.: М.Ю. Зенченко (отв. сост.), Н.П. Воскобойникова, Г.А. Иванова, А.В. Маштафаров. М., 2007.
- ПКВМ — Переписные книги вологодских монастырей XVI—XVIII вв.: исследование и тексты / Изд. подг. О.Н. Адаменко, Н.В. Башнин, М.С. Черкасова (отв. ред.). Вологда, 2011.
- ПКВП — Переписная книга воеводы Прокопия Козлича Елизарова 7155 (1647) г. по вотчинам Строгановых / Под ред. А.А. Дмитриева // Труды Пермской ученой архивной комиссии. Пермь, 1893. Вып. II. С. 85—147.
- ПКГЭ — Писцовая книга Гродненской экономии с прибавлениями, изд. Виленскою комиссиею для разбора древних актов. Вильна, 1891—1892. Ч. I—II.
- ПКК — Писцовая книга города Котельнича писца Афонасья Толочанова да подъячего Андрея Іевлева тяглым дворам за справою городу Котелничу 137 (1629) года // Труды Вятской ученой архивной комиссии. Вятка, 1909. Вып. I. Отд. II. С. 1—41.
- ПККГ 1888 — Памятная книжка Ковенской губернии на 1888 год. Ковно, 1887.
- ПККГ 1895 — Памятная книжка Ковенской губернии на 1895 год. Ковно, 1894.
- ПККГ 1897 — Памятная книжка Ковенской губернии на 1897 г. Ковно, 1896.
- ПККГ 1907 — Памятная книжка Ковенской губернии на 1907 г. Ковно, 1906.

- ПК Костр. 1854 — Памятная книжка Костромской губернии на 1854 г. Кострома, б. г.
- ПККур. Г 1892 — Памятная книжка Курской губернии на 1892 г. Курск, 1892.
- ПКМГ — Писцовые книги Московского государства. Ч. I: Писцовые книги XVI века / Под ред. Н.В. Калачова. СПб., 1872—1877. Отд. I—II.
- ПК Москва — Переписная книга города Москвы 1638 года. М., 1881.
- ПKNЗ — Писцовые книги Новгородской земли. Т. 1: Новгородские писцовые книги 1490-х гг. и отписные оброчные книги пригородных пожен Новгородского двора 1530-х гг. / Сост. К.В. Баранов. М., 1999; Т. 2: Писцовые книги Обонежской пятины XVI в. / Сост. К.В. Баранов. М., 1999; Т. 3: Писцовые книги Бежецкой пятины XVI в. / Сост. К.В. Баранов. М., 2001.
- ПКОП — Писцовые книги Обонежской пятины 1496 и 1563 гг. Л., 1930.
- ПКП — Писцовая книга по Пскову и его пригородам XVI в. // Сборник Московского архива Министерства юстиции. М., 1913. Т. 5.
- ПКПет. Г 1899 — Памятная книжка Петроковской губернии на 1899 г. Псков, 1899.
- ПКПКС — Писцовая книга Пинского и Клецкого княжества, [...] сост. пинским старостою С. Хваличевским в 1552—1555 г. Вильна, 1884.
- ПКПС — Писцовая книга бывшего Пинского староства, сост. по повелению короля Сигизмунда Августа в 1561—1566 годах [...] Лаврином Войною с переводом на русский язык. Вильна, 1874. Ч. I—II.
- ПК Псков. — Памятная книжка Псковской губернии на 1899 год. Псков, 1899.
- ПКРВ — Переписные книги Ростова Великого XVII века // РИБ. СПб., 1889. Т. XI (приложение). С. 1—92.
- ПКРК — Писцовые книги Рязанского края XVI и XVII вв. / Под ред. В.Н. Сторожева. Рязань, 1898—1904. Т. I. Вып. 1—3.
- ПКРС — Писцовые книги Русского Севера / Отв. сост. Н.П. Воскобойникова. М., 2001 (= Каталог писцовых книг Русского государства. Документы земельного кадастра и землеустройства XVI—XVII вв. РГАДА. Ф. 1209: Поместный приказ. Вып. 1).
- ПК Сарат. — Памятная книжка Саратовской губернии на 1877 г. Саратов, 1877.
- ПК Суздаль — Писцовая книга города Суздаля 1617 года / Подг. К. Тихомиров // Ежегодник Владимирского губернского статистического комитета. Владимир, 1876. Т. I. Ч. 1. С. 251—277.

- ПКТГ 1888 — Памятная книжка Тульской губернии на 1888 год. Тула, 1888.
- ПК 1654 р. — Присяжні книги 1654 р.: Білоцерківський та Ніжинський полки / Упоряд. М. Кравець. К., 2003.
- ПК 1666 р. — Переписні книги 1666 року / Ред. В.О. Романовський. К., 1933.
- ПК Торжок — Писцовая книга г. Торжка и посада // Памятная книжка Тверской губернии на 1865 год. Тверь, 1865. Отд. 4. С. 1—77.
- ПКУ — Писцовые книги Угличского уезда XVII века / С предисл. и примеч. М.А. Липинского // Временник Демидовского юридического лицея. Ярославль, 1886—1888. Кн. 41—46.
- ПКХ — Переписные книги г. Харькова 1667 и 1669 гг. / Ред. А.Ф. Пармонов. Харьков, 2009.
- ПЛ — Псковские летописи / Под ред. А.Н. Насонова. М.; Л., 1941. Вып. I; М., 1955. Вып. II.
- ПМД — Переписи московских дворов XVIII ст. М., 1896.
- ПМКЮ — Писцовая и межевая книги по гор. Юрьевцу Поволжскому и Стрелецкой слободе / Подг. для печати Н.Н. Виноградов // Костромская старина. Кострома, 1912. Вып. VII. С. 1—284.
- ПМП 1718 — Присяга Миргородського полку 1718 року / Опрацювали Д. Вирський і Р. Москаленко. К., 2012.
- ПМП 1732 — Присяга Миргородського полку 1732 року / Опрацювали Д. Вирський і Р. Москаленко. К., 2011.
- ПМТ — Писцовые материалы Тверского уезда XVI века / Сост. А.В. Антонов. М., 2005.
- ПМЯ — Писцовые материалы Ярославского уезда XVI века: Вотчинные земли / Сост. В.Ю. Беликов, С.С. Ермолаев, Е.И. Колычева. С.-Петербург, 1999—2000. [Кн. I—II].
- ПН — Петербургский некрополь. СПб., 1912. Т. 1—4.
- ПО — Пермская область. Административно-территориальное деление на 1 июля 1967 г. Пермь, 1969.
- Подвысоцкий — *Подвысоцкий А.И.* Словарь областного архангельского наречия в его бытовом и этнографическом применении. СПб., 1885.
- ПОКН — Переписная окладная книга по Новугороду Вотьской пятины 7008 г. / Сообщил М.А. Оболенский // Временник имп. Московского общества истории и древностей российских. 1851. Кн. XI. С. 1—464.
- Покровский — *Покровский Н.Н.* Томск. 1648—1649 гг. Воеводская власть и земские миры / Отв. ред. В.А. Александров. Новосибирск, 1989.

- Покровский АК — *Покровский В.Ф.* Археологическая карта Ковенской губернии с объяснительным текстом // Труды X Археологического съезда в Риге 1896 г. М., 1900. Т. III (приложение). С. 1—161.
- Полесских — *Полесских М.Р.* Древнее население Верхнего Посурья и Примокшанья. Пенза, 1977.
- Поляков — *Поляков И.С.* Этнографические наблюдения во время поездки на юго-восток Олонецкой губернии // Записки Русского географического общества по отделению этнографии. СПб., 1873. Т. 3. С. 323—513.
- Полякова — *Полякова Е.Н.* К истокам пермских фамилий: Словарь. Пермь, 1997.
- Поп — *Поп Д.* Русинсько-українсько-руський і русско-українсько-русинський словарь. Ужгород, 2007.
- Попелянская — *Попелянская А.Л., Халаджан Г.А.* Выпускники Московского экстерного гуманитарного университета. М., 2000. Кн. 2.
- Попов — *Попов А.И.* Названия народов СССР. Л., 1973.
- Попов 1948 — *Попов А.И.* Буртасы и мордва // Ученые записки Ленинградского гос. ун-та. № 105. Серия востоковедческих наук. Вып. 2. Л., 1948. С. 199—210.
- Попов 1979 — *Попов К.* Местните имена в Разложко. София, 1979.
- ПОРА — Подвиги офицеров и солдат русской армии в сражении при Бородине: Сб. документов / Отв. ред. И.О. Гаркуша. М., 2012.
- ПОС — Псковский областной словарь с историческими данными / Ред. коллегия: Б.А. Ларин, А.С. Герд, С.М. Глускина и др. Л.; С.-Петербург, 1967—. Вып. 1—.
- ПОСм. — Памятники обороны гор. Смоленска в 1609—1611 годах / С предисл. Ю.В. Готье // ЧОИДР. 1912. Кн. I, отд. I. С. 1—282.
- Поспелов — *Поспелов Е.И.* Топонимический словарь Московской области: Селения и реки Подмосковья. М., 2000.
- ППК — Писцовая и переписная книга по Нижнему Новгороду XVII века, изд. Археографическою комиссиею // РИБ. 1896. Т. XVII (сборный). С. 1—463.
- ППО — Памятники писцовых описаний дворцовых вотчин Нижегородского края последней трети XVII века / Сост. А.И. Комиссаренко (отв. сост.), Н.Ю. Болотина, А.Ю. Кононова. М.; С.-Петербург, 2010.
- ППП — По праву памяти: Книга памяти жертв незаконных политических репрессий / Сост. А. Забелин. Смоленск, 2001. Т. 1: Смоленский мартиролог.

- ППСР – Писцовые и переписные книги Старой Руссы конца XV – XVII вв. / Сост. И.Ю. Анкудинов. М., 2009.
- Преображенский – *Преображенский А.* Приход Станиловский на Сити // Этнографический сборник, изд. Русским географическим обществом. СПб., 1853. Вып. 1. С. 125–173.
- Приймак – *Приймак М.* Лемківський словничок // Рідна мова. 1934. Ч. 10. С. 447–450.
- Приселков – *Приселков М.Д.* Троицкая летопись: Реконструкция текста. М.; Л., 1950.
- Прозоровский НП – *Прозоровский Д.И.* Новгород и Псков по летописям с дополнениями по другим источникам. СПб., 1887.
- Протопопов – Список населенных мест Самарской губернии, сост. в 1900 г. / Сост. И.А. Протопопов. Самара, 1900.
- ПРУ – Положение рабочих Урала во второй половине XIX – начале XX века (1861–1904): Сб. документов / Отв. ред. В.К. Яцунский. М.; Л., 1960.
- ПС – Пермская старина. Сборник исторических статей и материалов преимущественно о Пермском крае / Сост. А.А. Дмитриев. Пермь, 1889–1900. Вып. I–VIII.
- ПСИ – Первое столетие Иркутска: Сборник материалов для истории города [...] / Изд. В.П. Сукачева. СПб., 1902.
- Псков – Псков и его пригороды. Кн. 1 // Сб. Московского архива Министерства юстиции. М., 1913. Т. 5.
- ПСРЛ – Полное собрание русских летописей.
- ПСС – Полягли в снігах Суомі: Книга пам'яті України про громадян, які загинули у військових конфліктах за рубежом. К., 2004–2005. Т. 2–3.
- ПСЭИ – Памятники социально-экономической истории Московского государства XIV–XVI вв. / Под ред. С.Б. Веселовского и А.И. Яковлева. М., 1929. Т. 1.
- ПУ – Путеводитель по Уралу. Екатеринбург, 1899.
- Пугачевщина – Пугачевщина / Подг. к печати С.А. Голубцов. М.; Л., 1926–1931. Т. I–III.
- Пура Край – *Пура Я.О.* Край наш у назвах. Рівне, 1999–2002. Ч. 3–4.
- Пура СПР – *Пура Я.О.* Сучасні прізвища Ровенщини. Ровно, 1984–1990. Ч. I–V.
- ПЧП – Присяга Чернігівського полку 1718 року / Упор. та вступ І. Ситий, С. Горобець. Передм. І. Кривошея. Чернігів, 2011.
- Първанова-Грьошел – *Първанова-Грьошел Е.* Топонимията на Карловско. Велико Търново, 2011.
- Пюльзю – *Пюльзю Е.А.* Лексико-семантическая группа 'умелый / неумелый человек' в севернорусских говорах // Лексический

- атлас русских народных говоров (Материалы и исследования) 2001–2004 / Отв. ред. А.С. Герд. С.-Петербург, 2004. С. 286–293.
- ПЮН ОК – Памятники южновеликорусского наречия: Отказные книги / Подг. С.И. Котков (отв. ред.), Н.С. Коткова. М., 1977.
- Пясецкий Ист. очерки – *Пясецкий Г.М.* Исторические очерки города Ливен и его уезда в политическом, статистическом и церковном отношении // Труды Орловской ученой архивной комиссии. Орел, 1893. Вып. III–IV. С. 5–190.
- Рагозин – *Рагозин В.* Волга. СПб., 1880. Т. I.
- РАДА – Российский государственный архив древних актов: Путеводитель. М., 1991–1999. Т. 1–4.
- Радіон – *Радіон Ст.* Словник українських прізвищ в Австралії. Вид. 2. Мельбурн, 1982.
- Раздорский – *Раздорский А.И.* Торговля Курска в XVII веке (По материалам таможенных и оброчных книг города). С.-Петербург, 2001.
- Ралев – *Ралев Л.* Говорът на с. Войнягово, Карловско // Българска диалектология: Проучвания и материали. София, 1977. Кн. VIII. С. 1–199.
- Рап. Бр. – *Рапановіч Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці. Мінск, 1980.
- Рап. Віц. – *Рапановіч Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Віцебскай вобласці. Мінск, 1977.
- Рап. Гом. – *Рапановіч Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці. Мінск, 1986.
- Рап. Гр. – *Рапановіч Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Гродзенскай вобласці. Мінск, 1980.
- Рап. Маг. – *Рапановіч Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці. Мінск, 1983.
- Рап. Мін. – *Рапановіч Я.Н.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці. Мінск, 1981.
- РАР – Русские акты Ревельского городского архива (1397–1689 гг.) / Под ред. А. Барсукова // РИБ. СПб., 1894. Т. XV (сборный). С. 1–319.
- Расторгуев – *Расторгуев П.А.* Словарь народных говоров Западной Брянщины (Материалы для словарного состава говоров). Минск, 1973.
- РБСв. – Русско-белорусские связи: Сб. документов (1570–1667 гг.) / Отв. ред. Л.С. Абецедарский, М.Я. Волков. Минск, 1963.
- РВД – Родословие вологодской деревни (Список древнейших деревень – памятников истории и культуры) / Сост. П.А. Колесников, Т.М. Димони. Вологда, 1990.

- РГСО — Русские говоры Сумской области: Материалы диалектологических экспедиций / Сост. Е.А. Черепанова, А.А. Евграфова, В.Н. Покуц, О.Н. Волкова. Сумы, 1998.
- РД — Роспись детей боярских Мещовска, Опакова и Брянска 1584 г. / Подг. А.Л. Станиславский // АЕ за 1972 г. М., 1974. С. 193—302.
- РДв. — Рабочее движение в России в XVI веке: Сб. документов и материалов / Под ред. А.М. Панкратовой. Изд. 2-е, доп. М., 1950—1963. Т. I—IV.
- РДок. — Ратовские документы / [Подг.] А.П. Мельников // ДНАК. 1903. Т. V, отд. 3. С. 1—12.
- РДШ — Розыскные дела о Федоре Шакловитом и его сообщниках. СПб., 1884—1893. Т. I—IV.
- Редько — Редько Ю.К. Словник сучасних українських прізвищ: У 8-ми т. Львів, 1975 // Наукова бібліотека ім. Василя Стефаника, відділ рукописів. Шифр О/Н-382 (машинопис).
- Редько ДУП — Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. К., 1969.
- Редько Словник — Редько Ю.К. Словник сучасних українських прізвищ: У 2-х т. Львів, 2007.
- Реестр — Реестр Війська Запорозького 1649 р.: Транслітерація тексту / Підгот. до друку: О.В. Тодійчук, В.В. Страшко, Р.І. Осташ та ін. К., 1995.
- Реквием — Реквием. Книга памяти жертв политических репрессий на Орловщине. Орел, 2001. Т. 5.
- Речник — Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Београд, 1959—. Књ. I—.
- Речник ПКМ I — Речник на презимињата кај македонците / Обработувачи: М. Коробар-Белчева, М. Митков, Т. Стоматоски. Скопје, 1994. Т. I.
- Речник ПКМ II — Речник на презимињата кај македонците / Обработувачи: О. Иванова, М. Коробар-Белчева, М. Митков. Скопје, 2001. Т. II.
- РИ — Редкие источники по истории России / Сост. З.Н. Бочкарева, М.Е. Бычкова. М., 1977. Ч. 2.
- РИБ — Русская историческая библиотека.
- РИ Крым — Реабилитированные историей. Автономная Республика Крым. Симферополь, 2006—2009. Т. 2—6.
- Ристић — Ристић Д. Рјечник говора околине Мојковца. Подгорица, 2010.
- РІ Він. — Реабілітовані історією: Вінницька область. Вінниця, 2006—2010. Кн. 1—3.

- Рівне — Рівне: Щорічний телефонний довідник. Рівне, 2006.
- РІ Дон. — Реабілітовані історією: Донецька область. Донецьк, 2004—2012. Кн. 1—9.
- РІ Зак. — Реабілітовані історією: Закарпатська область. Ужгород, 2003—2013. Т. 1—10.
- РІ Зап. — Реабілітовані історією: Запорізька область. Запоріжжя, 2004—2013. Т. 1—6.
- РІ ІФ. — Реабілітовані історією: Івано-Франківська область. Івано-Франківськ, 2000—2003. Т. 1—5.
- РІ Київ. — Реабілітовані історією: Київська область. К., 2004—2006. Кн. 1—2.
- РІ Кіров. — Реабілітовані історією: Кіровоградська область. Кіровоград, 2004—2008. Кн. 1—8.
- РІ Луг. — Реабілітовані історією: Луганська область. Луганськ, 2004—2008. Кн. 1—5.
- РІ Мик. — Реабілітовані історією: Миколаївська область. Миколаїв, 2005—2010. Кн. 1—5.
- РІ Полт. — Реабілітовані історією: Полтавська область. К.; Полтава, 2004—2010. Кн. 1—5.
- РІ Сум. — Реабілітовані історією: Сумська область. Суми, 2005—2013. Кн. 1—2.
- РІ Терн. — Реабілітовані історією: Тернопільська область. Тернопіль, 2008—2012. Кн. 1—2.
- РІ Херс. — Реабілітовані історією: Херсонська область. Херсон, 2005.
- РІ Хм. — Реабілітовані історією: Хмельницька область. Хмельницький, 2008—2012. Кн. 1—4.
- РІ Черк. — Реабілітовані історією: Черкаська область. Черкаси, 2002—2010. Кн. 1—7.
- РІ Черніг. — Реабілітовані історією: Чернігівська область. Чернігів, 2008—2012. Кн. 1—4.
- РК 1475—1605 — Разрядная книга 1475—1605 гг. / Сост. Н.Г. Савич, Л.Ф. Кузьмина. М., 1982—1989. Т. I—III.
- РКП — Рукописные книги собрания М.П. Погодина: Каталог / Ред. О.В. Творогов, В.М. Загребин. Л., 1988. Вып. 1.
- РМ — Русские мореходы в Ледовитом и Тихом океанах. Сборник документов о великих русских географических открытиях на Северо-Востоке Азии в XVII веке / Сост. М.И. Белов. М.; Л., 1952.
- Рогожин — *Рогожин Н.П.* Поверхность, недра и воды Тверской губернии. Тверь, 1927.
- Рождественский — *Рождественский С.В.* Служилое землевладение в Московском государстве XVI века. СПб., 1897.

- Розанов — *Розанов М.Г.* Указатель к описи Тамбовского исторического архива. Тамбов, 1888. Ч. I.
- Ромни — Ромни + район: телефонний довідник. Ромни, 2008.
- РП — Розсекречена пам'ять. Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД / Упоряд. В. Борисенко та ін. К., 2007.
- РПН — Русский провинциальный некрополь. М., 1914. Т. I.
- РПЭ — Реквием памяти эвакуированных ленинградцев, захороненных в Вологодской области в годы Великой Отечественной войны / Сост. Л.К. Судакова и др. Вологда, 1990–1991. Ч. 1–2.
- РР — Романів і вся Романівщина: Телефонно-інформаційний довідник [...]. Житомир, 2003.
- РРаз. — Разгром Разинщины // Труды историко-археографического института и Публичной библиотеки СССР им. В.И. Ленина. Л., 1934. Т. X: Материалы по истории крестьянских движений. Вып. 1.
- РС — Ревизская сказка войсковых обывателей сл. Мартовая Чугуевского уезда. 1782 год / Ред. коллегия и авторы-сост.: О.С. Гнездило, А.Ю. Гриппа, В.Л. Маслийчук и др. Харьков, 2010.
- РСБ — Ревизские сказки населения сл. Белка Ахтырского уезда. Конец XVIII ст. / Ред. А.Ф. Парамонов. Харьков, 2007.
- Рудакоўскі — *Рудакоўскі В.В.* Мікратапонімы вёскі Распы // Беларуская анамастыка. 2 / Рэд. В.П. Лемцюгова. Мінск, 1981. С. 178–188.
- Руднев — *Руднев А.* Село Голунь и Ново-Михайловское, Тульской губернии Новосильского уезда // Этнографический сборник, изд. Русским географическим обществом. СПб., 1854. Вып. 2. С. 98–111.
- РУС — Російсько-український словник прізвищ мешканців м. Дніпропетровська / Авт.-упоряд.: Т.С. Пристайко, І.С. Попова, І.І. Турута, М.С. Ковальчук. Дніпропетровськ, 2007.
- РФВ — Русский филологический вестник.
- РЧП — Ревізія Чернігівського полку 1732 року / Упор. та вступ І. Ситий, С. Горобець, передмова І. Кривошея. Чернігів, 2014.
- Рыбаков СК — *Рыбаков Б.А.* Схематическая карта населенных пунктов домонгольской Руси, упоминаемых в русских письменных источниках // История культуры Древней Руси. М.; Л., 1951. Т. 1. С. 30.
- Рязан. КП — Рязанская книга памяти Великой войны 1914–1918 годов / Сост. А.И. Григоров. М., 2010. Т. 1.
- Рязановский — *Рязановский Ф.А.* Новые материалы о монастырях лесного Заволжья // Труды Костромского научного общества по изучению местного края. Кострома, 1923. Вып. 30. С. 1–13.

- Ряз. КП — Рязанская книга памяти Великой войны 1914–1918 годов: Указатели / Сост. А.А. Григоров. Б. м., 2010. Т. 1.
- Сабадош — *Сабадош І.* Лісосплавна лексика українських говорів Карпат // Український діалектологічний збірник / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К., 1997. Кн. 3. С. 343–399.
- Сабадош Словник — *Сабадош І.В.* Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород, 2008.
- Сагаровський — *Сагаровський А.А.* Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Харків, 2011–2013. Вип. 1–2.
- Садиков — *Садиков П.А.* Очерки по истории опричнины. М.; Л., 1950.
- САЛ — Список абонентов Ленинградской городской телефонной сети. 1965. Л., 1965.
- САМ — Список абонентов Московской городской телефонной сети. М., 1939.
- Самоквасов — *Самоквасов Д.Я.* Архивный материал. Новооткрытые документы поместно-вотчинных учреждений Московского государства XV–XVII столетий. М., 1905–1909. Т. I–II.
- Сахаров — *Сахаров А.И.* Язык крестьян Ильинской волости Болховского уезда Орловской губернии // Сб. ОРЯС. 1900. Т. LXVIII. № 5. С. 1–48.
- САШ — Старинные акты, служащие дополнением к описанию г. Шуи и его окрестностей / Собр. В. Борисов, изд. Я. Горелин. М., 1853.
- СБГ — Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча / Рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1979–1986. Т. 1–5.
- СБГТ — Справочник Брестской городской телефонной сети. Минск, 1980.
- Сб. лет. — Сборник летописей, отн. к истории Южной и Западной России, изд. комиссией для разбора древних актов. К., 1888.
- Сб. ОРЯС — Сборник Отделения русского языка и словесности.
- СБП — Світло безсмертного подвигу. Книга пам'яті України. Книга скорботи України: Черкаська область. К., 2005. Т. 3. (Підсумкове видання).
- СБР — Српски биографски речник / Гл. уредници: М. Лесковац, А. Форишковић, Ч. Попов. Нови Сад, 2004—. Т. 1—.
- Сб. РИО — Сборник Русского исторического общества.
- СБук. Г — Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуїванюк. Чернівці, 2005.
- Сб. Щукина — Сборник старинных бумаг, хранящихся в музее П.И. Щукина. М., 1896–1902. Ч. I–X.
- СВ — Село Вознесенское, что на Сарапуле, по дозорной книге Зюзи-на 7129 (1621) года / Сообщил А.С. В-нь // Труды Вятской

- ученой архивной комиссии. Вятка, 1905. Вып. V–VI. Отд. III. С. 219–223.
- СВГ — Словарь вологодских говоров: Учебное пособие по русской диалектологии / Ред. Т.Г. Паникаровская. Вологда, 1983–2007. Вып. 1–12.
- Свирелин — *Свирелин А.* Историко-статистическое описание Переславского Троицкого Данилова монастыря. М., 1860.
- СВор. Г — Словарь воронежских говоров / Авторы: М.Т. Авдеева, Е.В. Давыдова, О.В. Дмитрина и др. Науч. ред. Г.Ф. Ковалев. Воронеж, 2004—. Вып. 1—.
- СГГ — Словник гуцульських говірок // Гуцульщина: Лінгвістичні етюди / Відп. ред. Я. Закревська. К., 1991. С. 90–270.
- СГН Коми — Словарь географических названий Коми АССР / Сост. А.В. Беляева. М., 1975.
- СГКЭ — Сборник грамот Коллегии экономии. Пб.; Л., 1922–1929. Т. I–II.
- СГНМ — Словарь географических названий Мордовской АССР / Сост. А.А. Рупосова, Г.Г. Кузьмина. М., 1975.
- СГРС — Словарь говоров русского Севера / Под ред. А.К. Матвеева. Екатеринбург, 2001—. Т. 1—.
- СГС — Словарь говоров старообрядцев (семейских) Забайкалья / Ред. Т.Б. Юсумова. Новосибирск, 1999.
- СГУ — Словник гідронімів України / Укладачі: І.М. Желєзняк, А.П. Корепанова, Л.Т. Масенко та ін. К., 1979.
- СГЦРБ — Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі / Укладальнікі: Е.С. Мяцельская (рэд.), М.А. Жыдовіч, З.А. Зяневіч і інш. Мінск, 1990. Т. 1.
- СГЧ — Список гражданским чинам первых четырех классов. СПб., 1886. Ч. 2.
- СДГВ — Словарь донских говоров Волгоградской области / Под ред. Р.И. Кудряшовой. Волгоград, 2011.
- СДГН — Социальные движения в городах Нижнего Поволжья в начале XVIII века: Сборник документов / Подг. Н.Б. Голикова. М., 2004.
- Селиванов — *Селиванов А.В.* Описание архива Селивановых // Труды Рязанской ученой архивной комиссии. Рязань, 1896. Т. XI. Вып. 1. С. 1–55.
- Селиванов, Милюков — *Селиванов А., Милюков П.* Описание дел Рязанского исторического архива // Труды Рязанской ученой архивной комиссии. Рязань, 1898. Т. XIII. Вып. 1. С. 110–120; Вып. 2. С. 194–242.

- Селигер — Селигер: Материалы по русской диалектологии: Словарь / Под ред. А.С. Герда. С.-Петербург, 2003—. Вып. 1—.
- Селин — *Селин А.А.* Имена служилых людей Новгорода начала XVII в. // *Palaeoslavica*. 2010. Т. XVIII. № 1. С. 32—50.
- Селифонтов — *Селифонтов Н.Н.* Подробная опись 272 рукописям конца XVI до начала XIX столетий Второго (Шевлягинского) собрания “Линевского архива” с приложением. СПб., 1892.
- Селищев — *Селищев А.М.* Славянского население в Албания. Фото-тип. изд. София, 1984.
- Семенов-Тяньшанский — *Семенов-Тяньшанский П.П.* Географическо-статистический словарь Российской империи. СПб., 1863—1885. Т. 1—6.
- Сенигов — *Сенигов О.П.* Памятники земской старины. СПб., 1903.
- Сергий — *Сергий, архимандрит.* Черты церковно-приходского и монастырского быта в писцовой книге Водской пятины 1500 года (в связи с общими условиями жизни). СПб., 1905 (приложения).
- Сержпутовский — *Сержпутовский А.* Бортничество в Белоруссии // Материалы по этнографии России. СПб., 1912. Т. II. С. 13—34.
- Сиб. города — Сибирские города: Материалы для их истории XVII—XVIII столетий. Нерчинск, Селенгинск, Якутск. М., 1886.
- Сизько Полт. — *Сизько А.Т.* Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ, 1990.
- Сиксль — *Сиксль П.* Советские граждане, погибшие в Австрии в годы Второй мировой войны, и места их захоронения. Книга памяти / При содействии В. Бахер и Г. Сидько. Грац; Вена, 2010.
- Сильванский — *Сильванский Н.П.* Акты о посадских людях-закладчиках / Под ред. А.С. Лаппо-Данилевского // ЛЗАК за 1909 г. СПб., 1910. Вып. XX. С. 1—276.
- Сими́на — *Сими́на Г.Я.* Географические названия (По материалам письменных памятников и современной топонимики Пинежья). Л., 1980.
- Симсон — *Симсон П.* Калужские книги 1617 г. письма и дозору Ивана Кузьмича Бегичева и подьячего Игната Пчелина // Известия Калужской ученой архивной комиссии. Калуга, 1891. Вып. 1. С. 13—40.
- Симсон ИС — *Симсон П.* История Серпухова в связи с Серпуховским княжеством и вообще с отечественной историей. М., 1880.
- Симовски — *Симовски Т.Х.* Населените места во Егејска Македонија. Скопје, 1998. Д. 1—2.

- Сироткин — *Сироткин С.В.* Сотная 1533 г. на Узольскую волость Балахнинского уезда // Очерки феодальной России: Сб. статей / Ред. С.Н. Кистерев. М., 2002. Вып. 6. С. 119–170.
- Сігедэ — *Сігедэ П.І.* Матэрыялы для дыялектнага слоўніка Брэстчыны // Народная лексіка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1977. С. 70–90.
- Сірка — *Сірка Й., Муличак Ю., Баушенко А.* Короткий словник говірки села Ублі. Зіген; Пряшів, 1999.
- СКГ — Словарь русских говоров / Науч. ред. Т.А. Пименова. Курск, 2004—. Вып. 1—.
- СКК — Смоленская крестоприводная книга 1598 г. / Подг. к печати С.П. Мордовина, А.С. Станиславский // Источники по истории русского языка / Ред. С.И. Котков, В.Я. Дерягин. М., 1976. С. 131–167.
- СК Костр. — Справочная книжка Костромской губернии. Календарь на 1911 год. Кострома, 1911.
- СК Сарат. — Справочная книга и адрес-календарь г. Саратова на 1906 г. Саратов, 1906.
- СКТ — Справочник квартирных телефонов г. Киева / Сост. Д.М. Цюлек. К., 1976.
- Сл. Алтая — Словарь русских говоров Алтая / Под ред. И.А. Воробьевой, А.И. Ивановой. Барнаул, 1993–1998. Т. I–IV.
- СЛЖ — Словник луцьких жаргонізмів і сленгізмів / Упоряд. Г.Л. Аркушин. Луцьк, 2011.
- Сл. Оби — Словарь русских старожильческих говоров средней части бассейна р. Оби / Под ред. В.В. Палагиной. Томск, 1964–1967. Т. 1–3.
- Сл. Печоры — Словарь русских говоров Низовой Печоры / Научн. ред. Л.А. Ивашко. С.-Петербург, 2003–2005. Т. 1–2.
- Сл. РЯ XI–XVII вв. — Словарь русского языка XI–XVII вв. / Гл. ред. Г.А. Богатова. М., 1975—. Вып. 1—
- Сл. Сред. Прииртышья — Словарь русских старожильческих говоров Среднего Прииртышья / Под ред. Г.А. Садретдиновой. Томск, 1992–1993. Т. 1–3.
- СМИК — Сборник материалов по истории Кольского полуострова в XVI – XVII вв. Л., 1930.
- Смирнов ОУ — *Смирнов П.П.* Орловский уезд в конце XVI века по писцовой книге 1594–5 гг. К., 1910.
- Смирнов Указатель — *Смирнов М.И.* Указатель рукописных и изданных документов Переславль-Залесского края // Доклады Переславль-Залесского научно-просветительного общества. Переславль-Залесский, 1924. Вып. 12.

- СММ — Слоўнік мікратапонімаў Магілёўшчыны / Склад.: С.В. Клімуць, В.І. Рагаўцоў, С.У. Шакура і інш. Магілёў, 2004.
- Смолицкая — *Смолицкая Г.П.* Гидронимия бассейна Оки (Список рек и озер) / Под ред. О.Н. Трубачева. М., 1976.
- СМЧ — Словник мікротопонімії Черкащини / Укладачі: Т.О. Гаврилова, З.М. Денисенко. Черкаси, 2010.
- СН — Список с нижегородских с приходных с окладных книг [...] 127 году (1619) // ДНАК. 1905. Т. VI, отд. 3. С. 9—127.
- Снежневский — *Снежневский В.И.* Алфавитный указатель к “Действиям Нижегородской губернской ученой архивной комиссии” // ДНАК. 1900. Т. IV, отд. 4. С. 1—50.
- СНМ Крым — Список населенных пунктов Крымской АССР по Всесоюзной переписи 17 декабря 1926 года. Симферополь, 1927.
- СНУ — Сучасний нотаріат України / Автор-упоряд. В.В. Болгов. К., 2005. Вип. 1.
- Соболевский 1911 — *Соболевский А.И.* Из области словообразования // РФВ. 1911. Т. LXVI. С. 332—344.
- СОГ — Словарь орловских говоров: Учебное пособие по русской диалектологии / Науч. ред. Т.В. Бахвалова. Орел, 1989—. Вип. 1—.
- СОД — Сльоза омиває душу: Голодомор 1932—1933 років на Сквирщині / Упоряд. К.А. Трофимчук. Біла Церква, 2008.
- Сокіл — *Сокіл Н.* Мікротопонімія Сколівщини. Львів, 2008.
- Соколов — *Соколов А.И.* Русские имена и прозвища в XVII в. // Известия Общества археологии, истории и этнографии при имп. Казанском университете. 1891. Т. IX. Вип. 1. С. 1—16.
- Соколянский — *Соколянский А.А.* “Сладкоязычие” в русских говорах // Проблемы фонетики: Сб. статей / Отв. ред. Р.Ф. Касаткин. М., 2002. IV. С. 269—283.
- Соликамск. — Словарь русских говоров Соликамского района Пермской области / Сост. О.П. Беляева. Пермь, 1973.
- СП — Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьщини) / Укладачі: Н.Д. Бабич, Н.С. Колесник, К.М. Лук'янюк (гол. ред.) та ін. Чернівці, 2002.
- СПам. — Свіча пам'яті. Кривий Ріг, 2006—2010. Кн. 3—5.
- Спанатій — *Спанатій Л.С.* Гончарна лексика в говорах української мови: Дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 1997.
- Спасский — *Спасский Г.* Чердынские юридические памятники. С 1606 по 1718 год // Временник Московского общества истории и древностей российских. 1857. Кн. 25, отд. II. С. 113—154.
- СПБ — Социально-политическая борьба народных масс Белоруссии. Конец XIV в. — 1648 г. Т. 1 / Сост. З.Ю. Копынский и др. Минск, 1988.

- СПГ — Словарь пермских говоров / Сост. Г.В. Бажутина и др. Пермь, 2000–2002. Вып. 1–2.
- Списки Влад. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1863. Т. VI: Владимирская губерния.
- Списки Волог. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1866. Т. VII: Вологодская губерния.
- Списки Вят. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1863. Т. X: Вятская губерния.
- Списки ЗДВ — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1864: Земля Донского Войска.
- Списки Олонец. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1879. Т. XXVII: Олонецкая губерния.
- Списки Перм. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1875. Т. XXXI: Пермская губерния.
- Списки Псков. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1885. Т. XXXIV: Псковская губерния.
- Списки Рязан. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1862. Т. XXXV: Рязанская губерния.
- Списки Тамб. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1866. Т. XLII: Тамбовская губерния.
- Списки Твер. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1862. Т. XLIII: Тверская губерния.
- Списки Тул. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1862. Т. XLIV: Тульская губерния.
- Списки Урал. — Списки населенных мест Уральской области. Свердловск, 1928. Т. 8.
- Списки Яросл. — Списки населенных мест Российской империи, изд. Центральным статистическим комитетом МВД. СПб., 1859. Т. I: Ярославская губерния.
- Список Вит. — Список населенных мест Витебской губернии / Под ред. А.П. Сапунова. Витебск, 1906.

- Список КР — Список козацьких родів Сосницького повіту / Уклад Є. Чернецький. Біла Церква, 2010.
- Список Олонец. — Список населенных мест Олонецкй губернии по сведениям за 1905 год / Сост. И.И. Благовещенский. Петрозаводск, 1907.
- Список СК — Список населенных мест Северо-Кавказского края. Ростов-на-Дону, 1925.
- Список ЮЗ — Список населенных мест юго-западных районов Северного края. Архангельск, 1931.
- СПМК — Список с писцовой межевой книги города Свяжска и уезда письма и межевания Никиты Васильевича Борисова и Дмитрия Андреевича Кикина (1565—1567 г.). Казань, 1909.
- Споменик — Споменик Српске краљевске Академије. Београд, 1890—1892. Т. I—XVI.
- СППЗ — Словник прізвиськ північно-західної України / Упоряд. Г.Л. Аркушин. Луцьк, 2009. Т. 1—3.
- Спрогис — Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия, сост. по 40 актовым книгам Россиенского земского суда / Сост. И.Я. Спрогис. Вильна, 1888.
- Спрогис ПАУ — Подробный алфавитный указатель к I—XIII томам Археографического сборника, изд. при Виленском учебном округе / Сост. И.Я. Спрогис. Вильна, 1905.
- СР — Селянський рух на Україні. 1569—1647: Збірник документів і матеріалів / Упоряд. Г.В. Боряк та ін. К., 1993.
- СРГК — Словарь русских говоров Карелии и сопредельных областей / Гл. ред. А.С. Герд. С.-Петербург, 1994—2005. Вып. 1—6.
- СРГ Коми — Словарь русских говоров Коми-Пермяцкого Автономного округа / Сост. Н.Ю. Копытов, И.А. Подюков, А.В. Черных. Пермь, 2006.
- СРГКуз. — Словарь русских говоров Кузбасса / Под ред. Н.В. Журавковской, О.А. Любимовой. Новосибирск, 1976.
- СРГ Морд. — Словарь русских говоров на территории Республики Мордовия. С.-Петербург, 2013. Ч. I—II.
- СРГО — Словарь русских говоров Одесщины: В 2 т. / Отв. ред. Ю.А. Карпенко, С. Узмур. Одесса, 2000.
- СРГП — Словарь русских говоров Приамурья / Составители: Ф.П. Иванова, Л.В. Кирпикова, Л.Ф. Путятин, Н.П. Шенкевец. М., 1983.
- СРГ Перм. — Словарь русских говоров севера Пермского края / Гл. ред. И.И. Русинова. Пермь, 2001—. Вып. 1—.
- СРГПр. — Словарь русских говоров Прибайкалья. Иркутск, 1986—1989. Вып. 1—4.

- СРГ Прик. — Словарь русских говоров Южного Прикамья / Сост. И.А. Подюков (науч. ред.), С.М. Поздеева, С.В. Хоробрых, А.В. Черных. Пермь, 2008.
- СРГС — Словарь русских говоров Сибири / Под ред. А.И. Федорова. Новосибирск, 1999–2006. Т. 1–5.
- СРГСУ — Словарь русских говоров Среднего Урала / Под ред. А.К. Матвеева. Свердловск, 1962–1988. Т. 1–7.
- СРГСУ Доп. — Словарь русских говоров Среднего Урала: Дополнения / Под ред. А.К. Матвеева. Екатеринбург, 1996.
- СРДГ — Словарь русских донских говоров / Авторы-сост.: З.В. Валюсинская, М.П. Выгонная, А.А. Дибров и др. Ростов, 1976. Т. 1–3.
- Срезневский ФС — *Срезневский И.И.* Фриульские славяне // Сб. ОРЯС. 1881. Т. XXI. № 5. С. 1–56.
- СРИ — Словарь русских иконописцев XI–XVII веков / Ред.-сост. И.А. Кочетков. М., 2003.
- СРНГ — Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф.П. Филина, Ф.П. Сороколетова, С.А. Мызникова. М.; Л., С.-Петербург, 1965—. Вып. 1—.
- ССГ — Словарь смоленских говоров / Под ред. А.И. Ивановой. Смоленск, 1974—. Вып. 1—.
- ССЗН — Стари српски записи и натписи / Скупио и средио Љ. Стојановић. Фототип. изд. Београд, 1987. Т. 5.
- СССтв. — Сборник статистических сведений о Тверской губернии. Тверь, 1889–1896. Т. II–XII.
- ССУМ — Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / Ред. Л.Л. Гумецька, І.М. Керницький. К., 1977–1978. Т. I–II.
- ССЧ — Список селений и городов Черниговской губернии по уездам и волостям. Изд. 2. Чернигов, 1919.
- СТА — Справочник телефонных номеров: Ахтырка и Ахтырский район. Ахтырка, 1999.
- Сташевский — *Сташевский Е.К.* К истории дворянских челобитных // Сборник статей, посвященных Л.М. Савелову. М., 1915. С. 100–124.
- Стефова — *Стефова Л.* Един ранен пример за перехода 'у' > 'и' в български // Старобългаристика. 1995. XIX. 3. С. 73–77.
- Стехна — *Стехна П.М.* Сучасні прізвища Запорізької Приазовщини: Словник / За ред. В.О. Горпинича. Дніпропетровськ, 2009.
- СТЗ — *Муллонен И.И., Азарова И.В., Герд А.С.* Свод топонимов Заонежья / Под ред А.С. Герда. Петрозаводск, 2013.
- СТК — Саранская таможенная книга за 1692 г. / Под ред. и с предисл. А.И. Яковлева. Саранск, 1951.

- Стојановић — *Стојановић Р.* Црнотравски речник // Српски дијалектолошки зборник. Расправе и грађа. Београд, 2010. Т. LVII. С. 9–1060.
- Стойков 1952 — *Стойков С.* Едно ново фонетично явление в западните български говори (замяна на палатално л' с ѝ) // Известия на Института за български език. София, 1952. Кн. I. С. 147–168.
- Стойков 1968 — *Стойков С.* Лексиката на банатския говор. София, 1968.
- Стойчев — *Стойчев Т.* Родопски речник // Българска диалектология: Проучвания и материали. София, 1965. Кн. II. С. 119–315.
- Сторожев — *Сторожев В.Н.* Материалы для истории делопроизводства Поместного приказа по Вологодскому уезду в XVII веке. СПб.; Пг., 1906–1918. Вып. I–II.
- Стрижак — *Стрижак О.С.* Етнонімія Птолемеєвої Сарматії. К., 1999.
- Ступінська — *Ступінська Г.Ф., Битківська Я.В.* Фразеологічний словник лемківських говірок. Тернопіль, 2013.
- СУ — Соборное уложение 1649 г.: Текст. Комментарии / Подг. текста А.И. Ивиной. Л., 1987.
- СУГО — Словник українських говорів Одещини / За ред. О.І. Бондаря. Одеса, 2011.
- Судаков — Хрестоматия по истории вологодских говоров / Сост. Г.В. Судаков. Вологда, 1975.
- СУМ XVI–XVII ст. — Словник української мови XVI — першої половини XVII ст. / Відп. ред. Д. Гринчишин. Львів, 1994—. Вип. 1—.
- Сцяшків — *Сцяшків Т.Ф.* Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці. Мінск, 1972.
- Татищев — *Татищев Ю.В.* Черниговские архивы (Отчет о командировке в Черниговскую губернию в 1899 г.). Харьков, 1901.
- Тацит — *Корнелий Тацит.* Сочинения в 2-х т. Л., 1969. Т. I / Изд. подг.: А.С. Бобович, Я.М. Боровский, М.Е. Сергеев.
- ТВР — Телефони Вишгородського району: Довідник. Б.м., 1998.
- ТД Дрогобич — Довідник Дрогобицької міської та сільської телефонної мережі. Дрогобич, 1995.
- ТДЗ — Телефонний довідник абонентів автоматичної телефонної мережі Золочівського району Львівської області. Львів, 1998.
- ТДІ — Телефонний довідник Ічнянського району. Ічня, 2001.
- ТД Костопіль — Телефонний довідник Костопільського району. Костопіль, 2002.
- ТДок. — Турски документи за историјата на македонскиот народ / Прев., ред., комент. А. Стојановски. Скопје, 1982. Т. V, кн. 3; 1988. Т. VI, кн. 2; 1997. Т. VII, кн. 1.

- ТДП — Телефонний довідник абонентів автоматичної станції телефонної мережі м. Первомайська та Первомайського району. Тернопіль, 1999.
- ТД Під. — Телефонний довідник абонентів автоматичної станції телефонної мережі Підволочиського району Тернопільської області. Підволочиськ, 2000.
- ТДУ — Телефонний довідник. Квартирні телефони Ужгородської АТС / Упоряд. В.М. Коштура, В.Ю. Коштура. Ужгород, 1998.
- ТДУК. — Телефонний довідник. Укрпрофтур. К., 2004.
- ТДХ — Телефонний довідник абонентів міста Хуст та Хустівського району. Хуст, 1999.
- ТДЧ — Телефонний довідник абонентів Чернігівського району. Чернівці, 2001.
- ТД Черкаси — Черкаси: Телефонний довідник. Черкаси, 1994.
- ТЕ — Телефоны Евпатории. Справочник городской телефонной сети. Симферополь, 2003.
- Тексты — Тексты делового содержания XVI — начала XVII в. из мокшанских мест- / Подг. И.С. Филиппова // Памятники русского языка: Исследования и материалы / Ред. В.С. Голышенко, А.И. Сумкина. М., 1979. С. 76—99.
- Тепляшина — *Тепляшина Т.И.* Специфика удмуртской топонимии // Географические названия Прикамья / Отв. ред. С.Ф. Николаев. Пермь, 1968. С. 95—100.
- Тернопіль — Тернопіль 2000: Щорічний телефонний довідник. Тернопіль, 2000.
- ТЕС — Тернопільський енциклопедичний словник. Тернопіль, 2005. Т. 2.
- Теуш — *Теуш О.А.* «Неопознанные» заимствования: из опыта работы над «Материалами для словаря финно-угро-самодийских заимствований в говорах Русского Севера» // Язык и прошлое народа: Сб. науч. статей памяти проф. А.К. Матвеева / Отв. ред. М.Э. Рут. Екатеринбург, 2012. С. 334—359.
- Тимченко — *Тимченко Є.* Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV—XVIII ст. / Підг. до вид. В.В. Німчук, Г.І. Лиса. К.; Нью-Йорк, 2002—2003. Кн. 1—2.
- Титов ЛД — *Титов А.А.* Летопись Двинская. М., 1889.
- Тиханов — *Тиханов П.Н.* Брянский говор. Заметки из области русской этнологии // Сб. ОРЯС. 1904. Т. LXXVI. С. 1—263.
- Тиханов Опись — *Тиханов П.Н.* Опись Арзамасских актов, хранящихся в архиве Археографической комиссии. Б.м., б.г.
- Тищенко — *Тищенко Т.М.* Лексика бджільництва Східного Поділля. Умань, 2008.

- ТК — Таможенные книги Московского государства XVII в. / Под ред. А.И. Яковлева. М., 1950—1951. Т. I—III.
- ТК 1550 г. — Тысячная книга 1550 г. и Дворовая тетрадь 50-х годов XVI в. / Подг. к печати А.А. Зимин. М.; Л., 1950.
- Ткаченко — *Ткаченко П.* Кубанский говор: Опыт авторского словаря. М., 1998.
- ТК Вологда — Таможенная книга города Вологды. 1634—1635 гг. / Сост. и автор введения Е.Б. Французова. М., 1983. Ч. 1—3.
- ТН — Так начиналось: Раскулаченные и лишенные права голоса на Одессине. 1928—1936 / Сост. С.Г. Матвеева. Одесса, 2010.
- Тобольск — Тобольск: Материалы для истории города XVII и XVIII столетий. М., 1885.
- Токмаков 1883 — *Токмаков И.* Указатель материалов для изучения истории и статистики Ярославской губернии. Ярославль, 1883. [Вып. 1].
- Токмаков 1884 — *Токмаков И.Ф.* Историко-статистическое описание города Киржача [...]. М., 1884.
- Толстой — Сербско-хорватско-русский словарь / Сост. И.И. Толстой. М., 1957.
- Томсен — Начало Русского государства. Три чтения д-ра Вильгельма Томсена / Пер. Н. Аммона. М., 1891.
- Томск — Томск в XVII в. Материалы для истории города со вступительной и заключительной статьей П.М. Головачева и картой окрестностей Томска конца XVII в. Томск, 1920.
- Топоров 1993 — *Топоров В.Н.* Праславянская культура в зеркале собственных имен (элемент **mir*-) // XI Международный съезд славистов: История, культура, этнография и фольклор славянских народов. Доклады российской делегации. М., 1993. С. 3—119.
- Топоров 1997 — *Топоров В.Н.* Балтийский элемент в гидронимии Поочья. III // Балто-славянские исследования. 1988—1996: Сб. науч. трудов / Отв. ред. Т.М. Судник, Е.А. Хелимский. М., 1997. С. 276—311.
- Торопец — Торопец: Материалы для истории города XVII и XVIII столетий. М., 1883.
- Тороп. книга — Торопецкая книга 1540 года / Подг. к печати М.Н. Тихомиров и Б.Н. Флоря // АЕ за 1963 год. М., 1964. С. 277—358.
- ТПП — Тропой партизанской памяти: Книга о партизанах, воевавших в годы Великой Отечественной войны на территории Мурманской области / Автор-сост. М.Г. Орешта. Мурманск, 2009.

- Травчетов — *Травчетов Н.П.* Материалы для истории Муромского Троицкого женского монастыря // Труды Владимирской ученой архивной комиссии. Владимир, 1903. Кн. 5. С. 3–53.
- Трейтер — *Трейтер П.А.* Опись столбцов и других документов XVII и XVIII вв., поступивших в архив Калужской губернской ученой архивной комиссии из губернского статистического комитета. Ч. I–III // Известия Калужской ученой архивной комиссии. Калуга, 1899. Вып. 1. С. 20–66.
- Трійняк — *Трійняк І.І.* Словник українських імен. К., 2005.
- Трофимович — *Трофимович К.К.* Верхнелужицко-русский словарь. М.; Бауцен, 1974.
- Трубачев 1981 — *Трубачев О.Н.* [Рец.:] *Абаев В.И.* Историко-этимологический словарь осетинского языка. Т. III (S–T). Л., 1979 // Этимология. 1979 / Отв. ред. О.Н. Трубачев. М., 1981. С. 177–179.
- Трубачев — *Трубачев О.Н.* Indoarica в Северном Причерноморье. М., 1992.
- ТС — Тураўскі слоўнік / Рэд. А.А. Крывіцкі. Мінск, 1982–1987. Т. 1–5.
- ТСВГ — Тематический словарь вятских говоров / Сост.: Т.А. Горюнова, В.В. Подрушник, З.В. Сметанина (отв. ред.) и др. Киров, 2013.
- ТСД — Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927–1939: Документы и материалы: В 5 т. / Отв. ред. В. Данилов. М., 1999–2002. Т. 1–4.
- ТСЕ — Телефонный справочник “Енакиево-97” / Сост. Е.А. Жеков. Енакиево, 1997.
- ТСК — Телефонный справочник Краснодонского района. Луганск, 1995.
- ТСКД — Телефонный справочник: Красноармейск. Димитров. Родинское. Красноармейск, 2004.
- ТС Мозырь — Телефонный справочник Мозырского районного узла связи / Сост. Н.Б. Винокур, С.А. Шутова. Минск, 1984.
- Тупиков — *Тупиков Н.М.* Словарь древнерусских личных собственных имен // Записки Отделения русской и славянской археологии имп. Русского археологического общества. 1903. Т. 6. С. 86–914.
- Турчин — *Турчин Є.Д.* Словник села Тилич на Лемківщині. Львів, 2011.
- ТЧ — Телефони [...] Черняхівського району. Житомир, 1998.
- Тюльников — *Тюльников Л.К., Басович Я.И.* Герои Советского Союза — горьковчане. 2-е изд., перераб. и доп. Горький, 1981.
- Тюмень — Тюмень в XVII столетии: Собрание материалов для истории города [...] / Изд. А.И. Чукмалдина. М., 1903.
- ТЯАК — Труды Ярославской ученой архивной комиссии. М., 1909. Кн. V.

- УА – Угличские акты XVII в. / Изд. М.А. Липинский // Временник Демидовского юридического лицея. 1889. Кн. 48. С. 1–80.
- Уварова – *Уварова П.С.* Выборка из дел Черниговского статистического комитета, Общества Нестора-летописца и архива графини П.С. Уваровой: Городища и курганы // Труды Московского предварительного комитета по устройству четырнадцатого Археологического съезда / Под ред. В.К. Трутовского. М., 1906. Вып. 1. С. 73–93.
- УВБ – У вічному боргу: Книга пам'яті України – місто-герой Київ. К., 2005.
- УГГ – Указные грамоты городовым воеводам и приказным людям 1613–1626 гг. / Отв. ред. И.В. Путац. М., 2012.
- Углич – Углич: Материалы для истории города XVII и XVIII столетий. М., 1887.
- Удм. АССР – Удмуртская АССР: Административно-территориальное деление. На 1 сентября 1955 г. Ижевск, 1956.
- Унбегаун – *Унбегаун Б.О.* Русские фамилии. Пер. с англ. / Общ. ред. Б.А. Успенского. М., 1989.
- Універсали Мазепи – Універсали Івана Мазепи. 1687–1709 / Упоряд. І. Бутич. К.; Львів, 2002.
- УНК 1 – Українські народні казки. Кн. 1: Казки Гуцульщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Львів, 2003.
- УНК 9 – Українські народні казки. Кн. 9: Казки Буковини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Тернопіль, 2006.
- УНК 11 – Українські народні казки. Кн. 11: Казки Буковини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці, 2009.
- УНК 20 – Українські народні казки. Кн. 20: Казки Закарпаття / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці, 2007.
- УНК 22 – Українські народні казки. Кн. 22: Казки Закарпаття / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці, 2008.
- УНК 23 – Українські народні казки. Кн. 23: Казки Закарпаття / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці, 2009.
- УНК 27 – Українські народні казки. Кн. 27: Казки Поділля / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці, 2009.
- Устюгов – *Устюгов Н.В.* Солеваренная промышленность Соли Камской в XVII веке. М., 1957.
- Усціновіч 1975 – *Усціновіч А.К.* Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны (XIV–XVIII стст.). Мінск, 1975.
- Усціновіч 1977 – *Усціновіч А.К.* Лексіка плятагонаў Прынямоння // Народная лексіка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1977. С. 151–156.

- Усціновіч 1979 — *Усціновіч А.К.* Так гавораць у Купіску // Народная словатворчасць / Рэд. А.А. Крывіцкі, І.Я. Яшкін. Мінск, 1979. С. 41—48.
- Фаріон — *Фаріон І.* Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII — початку XIX століття (з етимологічним словником). Львів, 2001.
- Фасмер — *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. М., 1986—1988. Т. I—IV.
- Федосюк — *Федосюк Ю.А.* Русские фамилии: Популярный этимологический словарь. 2-е изд. М., 1980.
- Федышин — *Переписная дозорная книга дворцовых земель Вологодского уезда 1589—1590 гг.* / Подг. к печати Н.И. Федышин // Северный археографический сборник / Ред.-сост. П.А. Колесников. Вологда, 1972. Вып. 2. С. 6—177.
- Фелицын — *Фелицын Е.Д.* Кубанской области Ейский уезд: Списки населенных мест по сведениям 1882 года. Тифлис, б. г.
- Фотинский — *Фотинский Ор.* Очерки из истории быта монастырских крестьян на Волыни в XVII — XVIII вв. // Труды Общества исследователей Волыни. 1910. Т. III. (Приложения).
- Хайду — *Хайду П.* Уральские языки и народы / Пер. с венгер. Е.А. Хелимского. Под ред. К.Е. Майтинской. М., 1985.
- Харузин 1890 — *Харузин Н.Н.* Русские лопари. М., 1890. (Приложение 2. С. 409—463).
- Харузин 1893 — *Х[арузин] Н.* К вопросу о древнерусских “некалендарных” именах // Этнографическое обозрение. 1893. Кн. 16. № 1. С. 122—128.
- ХВ — Хотинское восстание: Сборник документов и материалов / Сост.: Н.В. Березняков, Н.Д. Ройтман, А.В. Скурлатов и др. Кишинев, 1976.
- ХГКП — Херсонская городская Книга памяти. Херсон, 1994.
- Хитов — *Хитов Х.* Речник на говора на с. Радовене, Врачанско // Българска диалектология: Проучвания и материали. София, 1979. Кн. IX. С. 223—343.
- ХКК — Хозяйство крепостного крестьянина XVII века: Переписная книга 1672 г. по селу Лыскову с приселками и деревнями / Сост. А.И. Копанев, Д.И. Петрикеев. М.; Л., 1982. Ч. 1—2.
- Хобзей — *Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Лидик-Меуш Г.* Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів, 2009.
- Хованский — *Хованский Н.Ф.* Очерки по истории г. Саратова и Саратовской губернии. Саратов, 1884. Вып. 1.
- Холмогоровы 1892 — *Холмогоровы В. и Г.* Исторические материалы о церквях и селах XVI — XVIII ст. Вып. 8: Пехрянская десятина Московского уезда // ЧОИДР. 1892. Кн. I, отд. I. С. 1—244.

- Холмогоровы 1910 — *Холмогоровы В. и Г.* Исторические материалы о церквях и селах XVI — XVIII ст. Вып. 11: Верейская, Дмитровская и Троицкая вотчин десятины. 1: Верейская десятина // ЧОИДР. 1910. Кн. IV, отд. I. С. 1–122.
- Холмогоровы 1911 — *Холмогоровы В. и Г.* Исторические материалы о церквях и селах XVI — XVIII ст. Вып. 11: Верейская, Дмитровская и Троицкая вотчин десятины. 2: Дмитровская десятина // ЧОИДР. 1911. Кн. III, отд. I. С. 123–336.
- Хостник — *Словинско-русский словарь* / Сост. М. Хостник. Горица, 1901.
- Хрэстаматыя — *Хрэстаматыя па гісторыі беларускай мовы*. Мінск, 1961. Ч. 1.
- Цыхун — *Цыхун А.П., Цыхун Г.А.* Лексика дзіцячых гульняў і забаў // Народная словатворчасць / Рэд. А.А. Крывіцкі, І.Я. Яшкін. Мінск, 1979. С. 252–270.
- Чабаненко — *Чабаненко В.А.* Великий Луг Запорозький: Історико-топонімічний словник. Запоріжжя, 1999.
- Чабаненко ПНН — *Чабаненко В.А.* Прізвиська Нижньої Наддніпряни (Словник). Запоріжжя, 2005. Кн. 1–2.
- Чабаненко Словник — *Чабаненко В.А.* Словник говірок Нижньої Наддніпряни. Запоріжжя, 1992. Т. 1–4.
- Чагин — *Чагин Г.Н.* Пермь Великая в топонимических доказательствах. Пермь, 2004.
- Чайкина — *Чайкина Ю.И.* История вологодских фамилий: Опыт регионального словаря фамилий. Вологда, 1989.
- Чер. — *Черешеньки білим цвітуть: 36. народних пісень із Мараморощини* / Зібр. і впоряд. О. Бевка. Бухарест, 2002.
- Черепанова — *Черепанова Е.А.* Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья. Сумы, 1984.
- Череп. Микротоп. — *Черепанова Е.А.* Микротопонимия Черниговско-Сумского Полесья. Сумы, 1984.
- Черкасова — *Черкасова М.С.* Землевладение Троице-Сергиева монастыря в XVI–XVII вв. М., 1996.
- Черменский — *Черменский П.Н.* Материалы по исторической географии Мещеры // АЕ за 1960 г. М., 1962. С. 43–57.
- Чернігівщина — *Чернігівщина: Енциклопедичний довідник* / За ред. А.В. Кудрицького. К., 1990.
- Чернопятов — *Чернопятов В.И.* Дворянское сословие Тульской губернии: В 9 т. М., 1908–1912.
- Чернопятов Некрополь — *Чернопятов В.И.* Некрополь Крымского полуострова. М., 1910.
- Черных — *Черных П.Я.* Историко-этимологический словарь современного русского языка. М., 1993. Т. 1–2.

- Чечулин — Чечулин Н. Личные имена в писцовых книгах XVI века, не встречающиеся в православных святцах // Библиограф. СПб., 1890. № 7–8. С. 80–84.
- Чикачев — Чикачев А.Г. Диалектный словарь Русского Устья. Новосибирск, 2005.
- Ђирић — Ђирић Љ. Ономастика Белопаначког краја // Ономатолошки прилози. Београд, 1997. Т. XIII. С. 37–339.
- ЧОИДР — Чтения в имп. Обществе истории и древностей российских.
- ЧП — Чоловічі прізвища громадян Чеської Республіки за даними Міністерства внутрішніх справ ЧР станом на 1.04.2004. Режим доступу: <http://www.mvcr.cz>
- ЧТ — Чорні тюльпани: Афанаський мартиролог України / Автор-упоряд. О. Мусієнко. К., 1999. Вип. 1.
- Чуваш. АССР — Чувашская АССР: Административно-территориальное деление на 1 января 1958 г. Чебоксары, 1959.
- Чухлома — Материалы для истории города Чухломы и рода костромичей Юдиных (1613–1895) / Собр. и издал Г.В. Юдин. Красноярск, 1902. Т. I–II.
- Чучка — Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів, 2005.
- Чучка 1992 — Чучка П.П. Фамилии закарпатских словаков // Исследования по словацкому языку / Сост. и отв. ред. Л.Н. Смирнов. М., 1992. С. 202–221.
- ЧЧ — Чернігів Чорнобильський / Упор. Є.Г. Сонник. Чернігів. 2007–2009. Кн. 1–3.
- Чыгрын 1977 — Чыгрын І.П. 3 лексікі вёскі Чамяры Слонімскага раёна // Народная лексіка / Рэд. А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск, 1977. С. 47–61.
- Чыгрын 1978 — Чыгрын І.П. 3 лексікі нашай вёскі // Жывое слова / Рэд. Ю.Ф. Мацкевіч, І.Я. Яшкін. Мінск, 1978. С. 152–162.
- Шабашов — Шабашов А.В. Личные имена и родовые названия половцев в древнерусских письменных памятниках. К проблеме разграничения // Сугдейский сборник. К.; Судак, 2010. Вып. 4. С. 340–353.
- Шапошников — Шапошников А.К. Языковые реликты фракийского облика в Северном Причерноморье // Этимология. 2009–2011 / Отв. ред. Ж.Ж. Варбот. М., 2012. С. 252–308.
- Шаталава — Шаталава Л.Ф. Беларускае дыялектнае слова. Мінск, 1975.
- Шаталава 1976 — Шаталава Л.Ф. У дыялектны слоўнік // Народнае слова / Пад рэд. А.Я. Баханькова. Мінск, 1976. С. 175–184.

- Шатэрнік – Краёвы слоўнік Чэрвэншчыны / Улажыў М.В. Шатэрнік. Пад рэд. М.Я. Байкова і Б.І. Эпімаха-Шыпілы. Менск, 1929.
- Швецова – *Швецова Т.В.* Материалы для словаря болгарских говоров СССР. Словарь говора села Твардицы // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР / Отв. ред. С.Б. Бернштейн. М., 1952. Вып. 2. С. 84–98.
- Швидько – *Швидько Г.* Компут і ревізія Миргородського полку 1723 р. Дніпропетровськ, 2004.
- Шевченко – *Шевченко Є.І.* Українська народна тканина. К., 1999.
- Шевченко НД – *Шевченко Є.І.* Народна деревообробка в Україні: Словник народної термінології / Наук. ред. М. Кодак. К., 1997.
- Шейковский – *Шейковский К.В.* Опыт южнорусского словаря. М., 1883. Т. V. Вып. 1.
- Шейн – *Шейн П.В.* Дополнения к Толковому словарю Даля // Записки Академии наук (приложение). СПб., 1873. Т. XXII. № 6. С. 1–52.
- Шематизм – Шематизм греко-католицького духовенства Львівської єпархії на рік 1927. Львів, б. р. Річ. LXXIII.
- Шило – *Шило Г.Ф.* Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк, 2008.
- Шилов 2003 – *Шилов А.Л.* Опыт историко-этимологического словаря топонимов Карелии (буква Б) // Этимологические исследования: Сб. науч. трудов / Под ред. Е.Л. Березович. Екатеринбург, 2003. Вып. 8. С. 148–162.
- Шмелев – *Шмелев Д.Н.* Заимствования из прибалтийско-финских языков в старорусских памятниках письменности // Вопросы славянского языкознания. М., 1961. Вып. 5. С. 191–199.
- Шулгач 1995 – *Шулгач В.П.* За етимологіята на две български диалектни думи // Проглас: Филологическо списание на Великотърновския ун-т “Св. св. Кирил и Методий”. Велико Търново, 1995. № 4. С. 76–77.
- Шульгач 1994 – *Шульгач В.П.* Етимологічні замітки з української антропонімії // Мовознавство. 1994. № 4–5. С. 12–19.
- Шульгач 1997 – *Шульгач В.П.* Этимологические этюды по русской исторической антропонимии. 1–5 // Материалы для изучения селений России. Доклады и сообщения Шестой Российской научно-практической конф. “Российская деревня: история и современность”. М., 1997. Ч. II. С. 84–86.
- Шульгач 2001 – *Шульгач В.П.* Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник. К., 2001.
- Шульгач 2003 – *Шульгач В.П.* З історичної ойконімії Рівненщини (*Ільпин, Ільпибоки* в ономастичному контексті) // Наукові запи-

- ски Тернопільського пед. ун-ту. Серія: Мовознавство. Тернопіль, 2003. № 1 (IX), ч. 1. С. 167–171.
- Шульгач 2006 – Шульгач В.П. Из русской диалектной лексики. VI // Студії з ономастики та етимології. 2006 / Відп. ред. О.П. Карпенко. К., 2006. С. 186–191.
- Шульгач 2008 – Шульгач В.П. К этимологической реинтерпретации некоторых диалектных лексем // Северное Причерноморье: к истокам славянской культуры (V Чтения памяти академика О.Н. Трубачева), Алушка, 25–30 сентября 2008 г.: Материалы конф. К.; М., 2008. С. 196–200.
- Шульгач 2008а – Шульгач В.П. Нариси з праслов'янської антропонімії. К., 2008. Ч. 1.
- Шульгач 2009 – Шульгач В.П. Українські етимології. 74–81 // Мовознавство. 2009. № 3–4. С. 12–15.
- Шульгач 2010а – Шульгач В. Лексичні архаїзми гуцульського діалекту (етимологічні нотатки) // Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Серія: Філологія. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XXV–XXVI С. 45–48.
- Шульгач 2010 б – Шульгач В.П. Новгородские диалектизмы праславянского происхождения. 1 // Язык и традиционная культура Русского Северо-Запада: Сб. статей памяти Л.Я. Петровой / Ред.-сост. В.Л. Васильев. Великий Новгород, 2010. С. 101–107.
- Шумаков Обзор, – Шумаков С.А. Обзор Грамот Коллегии экономии. Вып. 3: Верея, Волоколамск, Дмитров и Звенигород // ЧОИДР. 1912. Кн. III, отд. I. С. 1–259.
- Шумаков Сотницы, – Сотницы (1554–1572 гг.), грамоты и записи (1628–1701 гг.). Вып. 3 / С предисл. С.А. Шумакова // ЧОИДР. 1904. Кн. IV, отд. I. С. 1–214.
- Шумилов – Шумилов Е.Н. Тимошка Пермтин из деревни Пермяки: Географические названия и фамилии Пермского края. Пермь, 1991.
- Шустер-Шевц – Шустер-Шевц Х. Сербо-лужицкие этимологии // Этимология. 1970 / Отв. ред. О.М. Трубачев. М., 1972. С. 85–90.
- Шустиков – Шустиков А.А. Прозвища крестьян дер. Хмелевской, Бережок тож, Кадниковского уезда [Вологодской губ.] // Живая старина. 1899. Вып. 4. С. 526–528.
- Шутова – Шутова Н.И. Проблема сакральной топографии Камско-Вятского междуречья (по материалам археологии и этнографии) // Этнос. Культура. Человек: Материалы междунаrod. науч. конф. к 60-летию В.Е. Владыкина. Ижевск, 2003. С. 462–469.
- Щепанская – Щепанская Т.Б. Севернорусское пчеловодство: практика и магия // Из культурного наследия народов Восточной Европы

- (= Сб. Музея антропологии и этнографии. Т. XLV). С.-Петербург, 1992. С. 62–68.
- ЭВИ – Электронная книга памяти “Возвращенные имена”. Режим доступа: vizs.nlr.ru/search/lists/vi/225_0.html
- Эйхлер – *Эйхлер Э.* К вопросу о реконструкции древнелужицкого словарного состава // Исследования по серболужицким языкам / Отв. ред. Л.Э. Калнынь. М., 1970. С. 183–198.
- Элиасов – *Элиасов Л.Е.* Словарь русских говоров Забайкалья. М., 1980.
- ЭПА – Экономические примечания на Ахтырский уезд 1785 г. Харьков, 2008.
- Эрдманн – *Эрдманн Ф.И.* Дополнение к “Опыту областного великорусского словаря...” по Новгородской губернии // Ученые записки Казанского ун-та. 1857. Кн. 2. С. 106–167.
- ЭСБ – Энциклопедический словарь биографий современников “Вся Россия – XXI век”. Самарская область. Самара, 2002. Кн. 1.
- ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В.У. Мартынаў. Мінск, 1978–. Т. 1–.
- ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н. Трубачева и А.Ф. Журавлева. М., 1974–. Вып. 1–.
- Юркевич – *Юркевич В.* Харківський перепис р. 1660 // Записки історично-філологічного відділу Всеукраїнської Академії наук. К., 1928. Кн. XX. С. 129–173.
- Юрчанка – *Юрчанка Г.Ф.* Народнае вытворнае слова: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны / Рэд. А.А. Крывіцкі. Мінск, 1981–1985. [Ч. 1–3].
- Юрчанка НМ – *Юрчанка Г.Ф.* Народнае мудраслоўе: Слоўнік / Навук. рэд. А.А. Крывіцкі. Мінск, 2002.
- Юрчанка СНС – *Юрчанка Г.Ф.* Сучаснае народнае слова: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны: Слоўнік / Навук. рэд. А.А. Крывіцкі. Мінск, 1988.
- ЮСМ – Юбилейный сборник, изд. Московскою земледельческою школою в память ее семидесятилетия 15 августа 1897 г. М., 1897.
- Юшков – Акты XIII–XVII вв., представленные в Разрядный приказ представителями служилых фамилий после отмены местничества / Собр. и изд. А. Юшков. М., 1898. Ч. I.
- Якубов 1890 – *Якубов К.И.* Русские рукописи Стокгольмского государственного архива. II: Приказные книги и тетради // ЧОИДР. 1890. Кн. I, отд. II. С. 1–38; Кн. IV, отд. III. С. 39–78.
- Якубов 1897 – *Якубов К.* Россия и Швеция в первой половине XVII века: Сб. материалов [...], касающихся истории взаимных отношений России и Швеции в 1616–1651 годах. М., 1897.

- Јањатовић — *Јањатовић Ђ.* Презимена срба у Босни. Сомбор, 1993.
- Јанин, Зализняк — *Јанин В.Л., Зализняк А.А.* Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1977–1985 гг.). Комментарии и слово-указатель к берестяным грамотам (из раскопок 1951–1983 гг.). М., 1986.
- ЈАОС — Ярославский областной словарь: Учебное пособие / Науч. ред. Г.Г. Мельниченко. Ярославль, 1981–1991. [Вып. 1–10].
- ЈАП — Яранский посад и уезд в Переписной книге Г.М. Юшкова 1646 года / Сообщил А. В-нь // Труды Вятской ученой архивной комиссии за 1906 г. Вятка, 1907. Т. V–VI. Отд. III. С. 12–19.
- Јармолевич — Список населенных мест Минской губернии / Сост. В.С. Ярмолевич. Минск, 1909.
- Јастремська — *Јастремська Т.* Традиційне гуцульське пастухування. Львів, 2008.
- Јашкін — *Јашкін І. Я.* Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія. Мінск, 1971.
- Јаўсеєў — *Јаўсеєў Р.* Маці казала так... Мінск, 1978.
- AS — Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. We Lwowie, 1887–1910. T. I–VII.
- Bartoš — *Bartoš F.* Dialektický slovník moravský. Praha, 1906.
- Beneš — *Beneš J.* O českých příjmeních. Praha, 1962.
- Bernát — *Bernát L.* Obyvatel'stvo dubnickej farnosti v 17.–19. storočí vo svetle matrík. Bratislava, 2009.
- Bezljaj — *Bezljaj F.* Etimološki slovar slovenskega jezika. Ljubljana, 1976–2007. Knj. I–V.
- Bezljaj ZJS — *Bezljaj F.* Zbrani jezikoslovni spisi / Ured. M. Furlan. Ljubljana, 2003. T. I–II.
- Blažek — *Blažek V.* Český onymický základ **TRĚB-* v kontextu slovanské toponomastiky a indoevropské etymologie // Acta onomastica. Praha. 2009. Roč. L. S. 48–62.
- BLS — Biografický Lexikón Slovenska. Martin, 2000–. T. I–.
- Boryś — *Boryś W.* Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 2005.
- Boryś, Popowska-Taborska — *Boryś W., Popowska-Taborska H.* Słownik etymologiczny Kaszubszczyzny. Warszawa, 1994–2010. T. I–VI.
- Brückner — *Brückner A.* Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, 1957.
- Bubak — *Bubak J.* Nazwiska ludności dawnego starostwa Nowotarskiego. Wrocław etc., 1970–1971. Cz. I–II.
- Buffa — *Buffa F.* Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. Bratislava, 1955.
- Buffa 2004 — *Buffa F.* Slovník šarišských nářečí. Prešov, 2004.

- Constantinescu – *Constantinescu N.A.* Dicționar onomastic Romînesc. București, 1963.
- DPB – Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu (1113–1848) / Na vyd. priprav. A. Gacsová. Bratislava, 1955.
- Duma – *Duma J.* Rozwój sonantów zgłoskotwórczych w gwarach południowo-wschodniej Słowiańszczyzny. Wrocław etc., 1990.
- Gebauer – *Gebauer J.* Slovník staročeský. Praha, 1903–1916. D. I–II.
- Gregor – *Gregor A.* Slovník nářečí slavkovsko-bučovického. Brno, 1959.
- Gruszczyńska – *Gruszczyńska M.* Oboczność 'u' // i w języku polskim // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace językoznawcze. Kraków, 1968. Z. 21. S. 121–136.
- Gusić – *Gusić I., Gusić F.* Rječnik govora Dalmatinske zagore i Zapadne Hercegovine. Zagreb, 2004.
- HA – Historický archiv. Praha, 1892–1912. Č. I–XXXVIII.
- Holutiak – *Holutiak-Hallick S.P.* Dictionary of Ukrainian Surnames in the United States. Georgia, 1994.
- Horák – *Horák G.* Nářečie Pohorelej. Bratislava, 1955.
- HOS – Historisches Ortsnamenbuch von Sachsen / Hrsg. von E. Eichler und H. Walter. Berlin, 2001. Bd I–III.
- Hosák, Šrámek – *Hosák L., Šrámek R.* Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Praha, 1970–1980. T. I–II.
- Hruška – *Hruška J.Fr.* Dialektický slovník chodský. Praha, 1907.
- HSSJ – Historický slovník slovenského jazyka / Ved. red. M. Majtán. Bratislava, 1991–2008. T. I–VII.
- Im. m. – Imenik mesta. Pregled svih mesta i opština, narodnih odbora sreзова i pošta u Jugoslaviji. Beograd, 1956.
- Janów – *Janów J.* Słownik huculski / Oprac. i przygot. do druku J. Rieger. Kraków, 2001.
- Jordan – *Jordan H.* Delnožučicke swójbne mjena // Časopis Maćicy Serbskeje. 1892. Lét. XLV. S. 138–143.
- Kálal – *Kálal M.* Slovenský slovník z literatúry aj nářečí. Banská Bystrica, 1923.
- Karpluk – *Karpluk M.* Słowiańskie imiona kobiece. Wrocław etc., 1961.
- Keber – *Keber J.* Leksikon imen: onomastični kompendij. 4 dop. izd. Celje, 2008.
- Kilibarda – *Kilibarda G.M.* O postanku nekih patronima u Nikšiću i okolini // Onomastica Jugoslavica. 1982. Knj. 10. S. 91–103.
- Knappová – *Knappová M.* Jak se bude vaše dítě jmenovat? Praha, 2001.
- Körner – *Körner S.* Die patronymischen Ortsnamen im Altsorbischen. Berlin, 1972.

- Kos – *Kos Fr.* Ob osebnih imenih pri starih Slovencih // Letopis Matice Slovenske. Ljubljana, 1886. S. 107–151.
- Kott – Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický / Sest. Fr. Št. Kott. V Praze, 1878–1884. D. I–IV.
- Krahe – *Krahe H.* Lexikon altillyrischer Personennamen. Heidelberg, 1929.
- Krištof – *Krištof Št.* Osobné mená bývalej Tekovskej stolice. Bratislava, 1969.
- Kronsteiner – *Kronsteiner O.* Die alpenlawischen Personennamen. Wien, 1981.
- Krško, Velička – *Krško J., Velička D.* Hydronymia povodia Kysuce. Banská Bystrica, 2011.
- Leksik – Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske. Zagreb, 1976.
- Lipowski – *Lipowski J.* Nazwiska z Jabłonkowa i okolic u schyłku XVII wieku. Wrocław, 2002.
- LM № 4 – Lietuvos Metrika. Kn. № 4 (1479–1491). Užrašymų knyga 4. Vilnius, 2004.
- LM № 6 – Lietuvos Metrika. Kn. № 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6. Vilnius, 2007.
- LM № 14 – Lietuvos Metrika. Kn. № 14 (1524–1529). Užrašymų knyga 14. Vilnius, 2008.
- LM № 20 – Lietuvos Metrika. Kn. № 20 (1536–1539). Vilnius, 2009.
- LPŽ – Lietuvių pavardžių žodynas. Vilnius, 1985–1989. T. I–II.
- Lukač – *Lukač M.* Slovar Gornjega Senika. Maribor etc., 2009. A–L.
- Machek – *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého. 2 vyd. Praha, 1968.
- Majtán 1972 – *Majtán M.* Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. Bratislava, 1972.
- Majtán 1992 – *Majtán M.* Kontinuitný vývin slovenčiny a jeho odraz vo vlastných menách // Slavica Slovaca. 1992. № 1. S. 37–51.
- Majtán 2014 – *Majtán M.* Naše priezviská. Bratislava, 2014.
- Majtán, Považaj – *Majtán M., Považaj M.* Vyberte si meno pre svoje dieťa. Bratislava, 1998.
- Majtán, Rymut – *Majtán M., Rymut K.* Hydronymia dorzecza Orawy. Wrocław etc., 1985.
- Makarski – *Makarski W.* Nazwy miejscowości dawnej ziemi Przemyskiej. Lublin, 1999.
- Malnar – *Malnar S.* Prezimena u čabarskom kraju kroz stoljeća 1498. – 1997. Čabar, 2010.
- Matejčík – *Matejčík J.* Lexika Novohradu: vecný slovník. Martin, 1975.
- Mayer – *Mayer A.* Die Sprache der alten Illyrier. Wien, 1957. Bd I.

- Memorial – Режим доступу: <http://www.MEMORIAL.ru>
- Merkù 1992 – *Merkù P.* Kraški j < l' pred polovico XVI. stoletja // Slavistična revija. 1992. № 1. S. 120–122.
- Merkù 2013 – *Merkù P.* Nomi di persone e luoghi nei registri medioevali del Capitolo di San Giusto in Trieste. Trieste, 2013.
- Milićević – *Milićević R.* Hercegovačka prezimena. Beograd, 2005.
- Moldanová – *Moldanová D.M.* Naše příjmení. Praha, 2004.
- Monumenta – Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii / Ed. Fr. Miklosich. Wienae, 1858.
- Muka – *Muka E.* Słownik dolnoserbiskej rěcy a jeje narěcow. M.; Praha, 1921–1928. T. I–III.
- Muka SSM – *Muka E.* Serbske swójbne mjena města Budyšina z leta 1416. Wupisał a zestajał dr. E. Muka // Časopis Mačicy Serbskeje. 1900. Lět. LIII. Zeš. I. S. 55–61.
- Müller – *Müller K.* Altpolabische Vollnamen in Ortsnamen Brandenburg // Namenkundliche Informationen. Leipzig, 2000. № 77–78. S. 103–121.
- Nižnanský – *Nižnanský J.R.* Včelarske terminy včelín a úl' v slovenskej toponimii // IX. slovenská onomastická konferencia. Nitra 26.–28. júna 1985: Zb. referátov / Zost. M. Majtán. Bratislava, 1987. S. 149–154.
- NMP – Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany / Pod red. K. Rymuta. Kraków, 1996–. T. I–.
- Nosić – *Nosić M.* Prezimena zapadne Hercegovine. Rijeka, 1998.
- Novak – *Novak Fr.* Slovar beltinskega prekmurskega govora. Drugo izd. / Priredil in uredil V. Novak. Murska Sobota, 1996.
- Orlovský – *Orlovský J.* Gemerský nářečový slovník. Martin, 1982.
- Pamięć – Pamięć. Память / Сост.: Я. Пшимановский, Х. Прокопчук, Р. Мурани. Пер. с пол. под ред. К. Козакевич. Варшава, 1987. Ч. 1–2.
- Pavlović – *Pavlović Z.* Baza tur u patronimiji i toponimiji // Onomastica Jugoslavica. Zagreb, 1982. Knj. 10. S. 171–176.
- PI – Prosvjetin imenoslov / Priredio M. Bosanac. Ljubljana, 1984.
- Pleskalová – *Pleskalová J.* Tvoření nejstarších českých osobních jmen. Brno, 1998.
- Pleteršnik – *Pleteršnik M.* Slovensko-nemški slovar. Transliterirana izdaja / Ured. M. Furlan. Ljubljana, 2006. D. I–II.
- Profous – *Profous A., Svoboda J.* Místní jmená v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. Praha, 1947–1957. D. I–IV; 1960. D. V. Napsali J. Svoboda, V. Šmilauer a další.
- Rieger, Wolnicz-Pawłowska – *Rieger J., Wolnicz-Pawłowska E.* Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty. Wrocław etc., 1975.
- Rječnik – Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb, 1880–. T. I–.

- Ripka — *Ripka I.* Vecný slovník dolnotrenčianskych nárečí. Bratislava, 1986.
- Rospond — *Rospond S.* Słownik etymologiczny miast i gmin PRL. Wrocław etc., 1984.
- Rymut — *Rymut K.* Nazwiska polaków: Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków, 1999–2001. T. I–II.
- Ryšánek — *Ryšánek Fr.* Slovník k Žilinské knize. Bratislava, 1954.
- SBS — Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990) / Red. Št. Valentovič. Martin, 1986—. Zv. I—.
- Schlimpert — *Schlimpert G.* Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen zur deutschen Geschichte. Berlin, 1978.
- Schuster-Šewc — *Schuster-Šewc H.* Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen, 1977–1988. H. 1–22.
- Sedláček — *Sedláček A.* Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy. V Praze, 1920.
- SEM — Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych. Cz. 1: Odapelatywne nazwy osobowe / Pod red. A. Cieślakowej, M. Malec, K. Rymuta. Kraków, 2000.
- SG — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1880–1902. T. I–XV.
- SGP — Słownik gwar polskich / Red. J. Reichen. Kraków, 1979—. T. I—.
- SJP — Słownik języka polskiego / Pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego. Warszawa etc., 1904–1927. T. I–VIII.
- Skalová — Topografická mapa území Obodriců a Veletů-Luticů ve světle místních jmen / Vyprac. H. Skalová. Praha, 1965 (= Vznik a počátky Slovanů. V).
- Skok — *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb, 1971–1974. Knj. I–IV.
- Sławski — *Sławski F.* Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1953. T. I.
- SLL — Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia / Ed. B. Varsik. Bratislava, 1956. T. I.
- Śł. pol. — Słownik polszczyzny XVI wieku. Wrocław etc., 1966–1967. T. I–II.
- Śł. stpol. — Słownik staropolski / Pod red. S. Urbańczyka. Warszawa etc. 1953—. T. I—.
- SN — Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych / Wydał K. Rymut. Kraków, 1992–1994. T. I–X.
- Snoj — *Snoj M.* Slovenski etimološki slovar. 2 izd. Ljubljana, 2003.
- SNS — Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska / Pod red. St. Rosponda i H. Borka. Warszawa; Wrocław, 1985. T. 2.

- Sochova – *Sochova Z.* Lašská slovní zásoba (jihovýchodní okraj západo-lašské oblasti). Praha, 2001.
- SP – Słownik prasłowiański / Pod red. F. Sławskiego. Wrocław etc., 1974–. T. I–.
- SPJČ – Slovník pomístních jmen v Čechách / Pod ved. J. Matúšové. Praha, 2005–. T. I–.
- SSN – Slovník slovenských nářečí / Ved. red. I. Ripka. Bratislava, 1994–. T. I–.
- SSNO – Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. Wrocław etc., 1965–1985. T. I–VII.
- SSS – Słownik starożytności słowiańskich / Pod red. W. Kowalenki, G. Labudy, T. Lehra-Spławińskiego. Wrocław etc., 1965–1985. T. I–VII.
- Stanislav – *Stanislav J.* Slovenský juh v stredoveku. Bratislava, 1999–2004. D. I–II.
- Superanskaja – *Superanskaja A. V.* Suffixe und Endelemente russischer Familiennamen. Leipzig, 1997.
- Svěrák – *Svěrák Fr.* Karlovické nářečí. Praha, 1957.
- Сычта – *Sychta B.* Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. Wrocław etc., 1967–1976. T. 1–7.
- Šimundić – *Šimundić M.* Nepoznata i manje poznata hrvatska osobna imena IX, X. i XI. stoljeća // *Etnologija*. 1982–1983. Knj. 11. S. 159–195.
- Tichoniuk – *Tichoniuk B.* Antroponimia południowej Białostoczczyzny w XVI wieku. Opole, 1988.
- TP – Turzovské priezviská / Zost. I. Gajdičiar. Turzovka, 2011.
- Trautmann – *Trautmann R.* Die Elb- und Ostseeslawischen Ortsnamen. Berlin, 1948. T. I.
- Trautmann AP – *Trautmann R.* Die altpreußischen Personennamen. 2., unveränderte Auflage. Göttingen, 1974.
- TT – Das Telefonbuch. Trier, 2012.
- TZ Bratislava – Bratislava. Telefónny zoznam. 2002–2003. Bratislava, 2002.
- TZ Nitra – Nitra. Telefónny zoznam. 1988–1989. Bratislava, [1988].
- TZ Trnava – Trnava. Telefónny zoznam. 2004–2005. Trnava, 2004.
- UFP – Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku / Pripravili R. Marsina a M. Kušík. Bratislava, 1959. I–II.
- Vasmer – Wörterbuch der russischen Gewässernamen / Begr. von M. Vasmer. Berlin; Wiesbaden, 1961–1969. Bd I–V.
- Vasmer RGN – Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. Wiesbaden, 1962–1980. Bd I–X; 1988. Bd XI (Ergänzungen und Nachträge).
- Vincenz – *Vincenz A., de.* Traité d'anthroponymie houtzoule. München, 1970.
- Vnuk – *Vnuk C.* Slovar severovzhodnega ormoškega govora s kratkim opisom. Ormož, 2012.

- VZS – Viri za zgodovino slovencev. Kn. 8: Ljubljanski trgovski knjigi iz prve polovice 16. stoletja / Uredil S. Vilfan. Ljubljana, 1986.
- Wenzel – *Wenzel W.* Studien zu sorbischen Personennamen. Bautzen, 1987–1994. Bd I–III.
- Zbërka – Zbërka swójbnych mjen / Wot Radyserba // Časopis Mačicy Serbskeje. 1892. Lët. XLV. S. 41–47.
- ZSSP – Začasni slovar slovenskih priimkov / Odg. red. F. Bezljaj. Ljubljana, 1974.

СКОРОЧЕННЯ

Скорочення назв мов, наріч і діалектів

арханг. — архангельське
блр. — білоруська
болг. — болгарська
вірм. — вірменська
в.-луж. — верхньолужицька
вологод. — вологодське
в'ятськ. — в'ятське
грецьк. — грецька
дат. — датська
д.-в.-нім. — давньоверхньо-
німецька
д.-руськ. — давньоруська
і.-є. — індоєвропейська
іллір. — іллірійська
кашуб. — кашубська
лат. — латинська
лит. — литовська
лтськ. — латиська
луж. — лужицька
макед. — македонська
молд. — молдавська
морд. — мордовська
нім. — німецька
н.-луж. — нижньолужицька
новгородськ. — новгородське
перм. — пермське
пол. — польська
полаб. — полабська

псл. — праслов'янська
пруськ. — прусська
рос. — російська
румун. — румунська
серб. — сербська
слвн. — словенська
слвц. — словацька
словін. — словінська
слов'ян. — слов'янська
ст.-блр. — старобілоруська
ст.-луж. — старолужицька
ст.-пол. — старопольська
ст.-рос. — староросійська
ст.-серб. — старосербська
ст.-слвц. — старословацька
ст.-угорськ. — староугорська
ст.-укр. — староукраїнська
ст.-чеськ. — старочеська
схв. — сербохорватська
східнослов'ян. — східно-
слов'янська
турецьк. — турецька
тюрк. — тюркські
угорськ. — угорська
укр. — українська
фрак. — фракійська
хорв. — хорватська
чеськ. — чеська

Список умовних скорочень

арк. — аркуш	п-в — півострів
бас. — басейн	пов. — повіт
бот. — ботанічний	под. — подібний, подібні
губ. — губернія	пор. — порівняй
див. — дивись	поч. — початок
діал. — діалектний	пр. — притока
ж. — жіночий рід	присл. — прислівник
зб. — збірний	р-н — район
зв. — зворот	Род. відм. — родовий відмінок
ін. — інший, інші	р., рр. — рік, роки
кн. — книга, книги	с. — село
м. — місто	сер. — середній рід
мн. — множина	смт — селище міського типу
н. е. — наша ера	ст. — століття
обл. — область	суф. — суфікс
од. зб. — одиниця зберігання	т. с. — те саме
оз. — озеро	ф. — фонд
оп. — опис	ч. — чоловічий рід

Скорочення назв областей України

Він. — Вінницька	Мик., Ник. — Миколаївська
Вол. — Волинська	Од. — Одеська
Дн. — Дніпропетровська	Полт. — Полтавська
Дон. — Донецька	Рв. — Ровенська
Жит. — Житомирська	Сум. — Сумська
Зак. — Закарпатська	Терн. — Тернопільська
Зап. — Запорізька	Харк. — Харківська
ІФ — Івано-Франківська	Херс. — Херсонська
Київ. — Київська	Хм. — Хмельницька
Киров., Кіров. — Кіровоградська	Черк. — Черкаська
Лут. — Луганська	Черниг. — Чернігівська
Льв. — Львівська	Чернів. — Чернівецька

ИНДЕКС ПРААНТРОПОНІМІВ

*Abьгтѣ 17, 227	*Bajidlo 9	*Berqta 290
*Abьгтѣ 27	*Bajikъ 8	*Bez'l'udъ 326
*Agьldikъ 227	*Bajima 9	*Bezъgъkъ(jъ) 80
*Agьrlъ 227	*Bajimъ 9	*Bezprojaъ 290
*Agьrpъ 227	*Bajislavъ 10	*Bezprojaъnъ(jъ) 290
*Agьrtъ 274	*Bajunъ 9	*Bezsaгъ 269
*Акьlpa 227	*Bajъ 8	*Bëdimъ 218
*Акьltъ 227	*Bajъcъ 8	*Bëqota 290
*Акьльcъ 227	*Bajъka 9	*Bëqotъ 290
*Акьljъ 227	*Bajъko 9	*Bëlimъ 218
*Asaгъ 227, 269	*Bajъkъ 9	*Bëlobajъ 10
*Ažьldъ 227	*Bajъnikъ 9	*Bobъrta 27
*Atьlta 268	*Bakъlša 254	*Bodomъ 215
*Atьltъ 268	*Bakъlšъ 254	*Bodъlda 47
*Atьrga 170	*Bastьrga 170	*Bodъrda 56
*Atьrtъ 204	*Basъkobajъ 10	*Bogol'ubъ 326
*Avьrba 227	*Basъrvinъ 250	*Bogoma 215
	*Basъrvo 250	*Bogomicъ 215
*Badъlda 47	*Batъlta 264	*Bogotъ 291
*Bagomъ 215	*Batьrgъ 170	*Bolgomъ 215
*Bagota 215	*Batъrla 183	*Bolžimъ 218
*Bagotъ 215	*Batъrlъ 183	*Bornimъ 218
*Baja 8	*Batъrlyga 184	*Boromъ 215
*Bajačъ 8	*Batъrlykъ 186	*Botuичъ 141
*Bajadlica 9	*Batъrшъ 174	*Botъrda 166
*Bajadlo 9	*Bazimъ 218	*Botъrga 170
*Bajакъ 8	*Bazota 290	*Botъrla 183
*Bajanъ 9	*Bazotъ 290	*Botъrlaka 185
*Bajęta 8	*Bažimъ 218	*Botъrlimъ 187
*Bajica 8	*Berimъ 218	*Botъrlъ 183
*Bajičъ 8	*Berimъcъ 218	*Botъrma 190

- *Bredimъ 218
 *Brodimъ 218
 *Budromъ 216
 *Butigъdъ 64
 *Buzimъ 218
 *Bylba 294
 *Bylbexa 295
 *Bylbexъ 295
 *Bylboŕa 291
 *Bylboŕъ 291
 *Bylda 295
 *Byldarъ 295
 *Byldějъ 295
 *Byldiměrъ 345
 *Byldimъ 218
 *Byldogojъ 345
 *Byldogorъ 345
 *Byldolějъ 345
 *Byldolizъ 345
 *Byldoměrъ 345
 *Byldomirъ 345
 *Byldomъ 216
 *Byldoosъ 345
 *Byldorodъ 345
 *Byldosarъ 345
 *Byldosorъ 345
 *Byldovarъ 345
 *Byldověrъ 345
 *Byldura 295
 *Byldъ 295
 *Byldъka 295
 *Byldъko 295
 *Byldъko 295
 *Bylga 295
 *Bylgobajъ 10, 345
 *Bylgojědъ 345
 *Bylgolajъ 345
 *Bylgolarъ 345
 *Bylgomeкъkъjъ 345
 *Bylgoturъ 345
 *Bylgovarъ 345
 *Bylgъ 295
 *Bylxa 296
 *Bylxaпъ 296
 *Bylхoderъ 345
 *Bylхověrъ 345
 *Bylхъ 296
 *Bylkonosъ 345
 *Bylкъ 296
 *Bylma 296
 *Bylmanъ 296
 *Bylmatъ 296
 *Bylмъ 296
 *Byлъ 296
 *Byлsobajъ 10, 345
 *Byлsobokъ(jъ) 345
 *Byлšimъ 218
 *Byлšъ 254
 *Byлtogorъ 345
 *Byлtojaгъ 346
 *Byлtonogъ 346
 *Byлtonosъ 346
 *Byлtouхъ 346
 *Byлtovarъ 346
 *Byлtovorъ 346
 *Byлva 296
 *Byлvaць 296
 *Byлvanъ 231
 *Byлviць 297
 *Byлvodurъ 346
 *Byлvъ 296
 *Byлvъjъ 297
 *Byлza 297
 *Byлzъ 254, 297
 *Byлzъ 297
 *Byлžъko 297
 *Byрba 297
 *Byрboŕъ 346
 *Byрbosura 346
 *Byрbosurъ 346
 *Byрbъ 297
 *Byрbъka 297
 *Byрda 297
 *Byрdobajъ 10
 *Byрdonosъ 346
 *Byрdovozъ 346
 *Byрdoosъ 346
 *Byрdorъ 291
 *Byргomotъ 346
 *Byrgoolкъtъ 346
 *Byрxa 19
 *Byрxaць 20, 297
 *Byрxadlo 20
 *Byрxajъ 20
 *Byрxanъ 20
 *Byрxanъ 20
 *Byрxatъ 20
 *Byрxo 19
 *Byрxolъ 20
 *Byрxonъ 20
 *Byрxonъ 20
 *Byрxota 20
 *Byрxotъ 20
 *Byрxorъ 20
 *Byрхунъ 20
 *Byрхъ 19
 *Byрхутъ 20
 *Byрkonogъ 346
 *Byрkogъtъ 346
 *Byрlookъjъ 346
 *Byрlouхъ 346
 *Byрma 14
 *Byрmaць 14
 *Byрmaga 15
 *Byрmaxa 14
 *Byрmaxъ 14
 *Byрmajъ 15
 *Byрmaka 13
 *Byрmakъ 13
 *Byрmanъ 15
 *Byрmasъ 16
 *Byрmašъ 14
 *Byрmata 16
 *Byрmatъ 16
 *Byрmazъ 17
 *Byрmexa 14

- *Върмень 15
 *Върмезь 16
 *Върмежь 14
 *Върмета 16
 *Върметь 16
 *Върмѣйь 15
 *Върмиць 15
 *Върmidlo 15
 *Върminь 16
 *Върmisь 16
 *Върmitь 17
 *Върмо 14
 *Върмохь 14
 *Върмось 16
 *Върмошь 14
 *Върмоть 17
 *Върmota 17
 *Върmotь 17
 *Върмуць 15
 *Върмузь 16
 *Върмь 14
 *Върмуха 14
 *Върмука 15
 *Върмушь 14
 *Върnogozь 346
 *Върnokotь 346
 *Върnoqсь 346
 *Върnoqtь 347
 *Върnovolkь 347
 *Върnovolь 347
 *Върsanь 297
 *Върsqть 291
 *Върсь 297
 *Върša 17
 *Върšajь 18
 *Върšакь 19
 *Върšань 19
 *Върšavь(йь) 19
 *Върšiць 19
 *Върšidlo 19
 *Върšikь 18
 *Върšitь 19
 *Върšukь 19
 *Върšunь 19
 *Върšь 18
 *Върšька 18
 *Върšьko 18
 *Върšькь 18
 *Върšьпь(йь) 19
 *Върta 21
 *Въртаць 22
 *Върtadlo 24
 *Върtajь 22
 *Въртакь 22
 *Върt'акь 22
 *Върtalь 24
 *Върtanь 24
 *Върtanь 24
 *Върtatь(йь) 26
 *Върtasь 28
 *Върташь 22
 *Върt'aшь 22
 *Върtavь(йь) 26
 *Върtelь 24
 *Върtelь 24
 *Въртѣйь 22
 *Въртє 26
 *Върtiць 23
 *Върtidlo 24
 *Върtikь 23
 *Върtimь 24
 *Въртинь 25
 *Върtiшь 22
 *Върto 21
 *Върtodějь 27
 *Върtogь 21
 *Въртоха 22
 *Върtojь 22
 *Върtolь 24
 *Върtomь 24
 *Върtonь 25
 *Върtonь 25
 *Върtoqсь 27
 *Върtosь 26
 *Върtosь 26
 *Върtoшь 22
 *Върtotь 26
 *Върtonь(йь) 26
 *Въртуць 23
 *Върt'укь 23
 *Върtulь 24
 *Върtulь 24
 *Върtunь 25
 *Върtunь 25
 *Върtusь 26
 *Върtuшь 22
 *Върtva 27
 *Върть 21
 *Въртька 23
 *Въртьko 23
 *Въртькь 23
 *Въртыль 24
 *Въртуць 23
 *Върtyga 21
 *Върtyka 23
 *Върtyкь 23
 *Върtyль 24
 *Върtунь 25
 *Върtusь 26
 *Върtusь 26
 *Въртушь 22
 *Върть 21
 *Въртьсь 23
 *Въртьпикь 25
 *Въртьпь(йь) 25
 *Върzosěкь 347
 *Върdomь 216
 *Върdonosь 347
 *Върdoqсь 347
 *Върdouсть 347
 *Върloqсь 347
 *Četol'ubь 327
 *Čebьldo 270
 *Čebьrkajь 270

- *Čebъtъ 27
 *Čecilimъ 270
 *Čečьlgo 270
 *Čegъta 270
 *Čegъtъ 270
 *Čejaъ 290
 *Čekъgka 229
 *Čekъgkъ 270
 *Čekъglajъ 270
 *Čekъgъ 297
 *Čelimъ 218
 *Čemъgda 90
 *Čemъgdaкъ 90
 *Čerъlda 97
 *Čerъldadlo 98
 *Čerъgda 102
 *Čerъgd'a 102
 *Čerъgdějъ 102
 *Čerъgduxa 102
 *Čerъgduъa 102
 *Čerъgka 270
 *Čerqъ 291
 *Četol'ubъ 327
 *Četъlbaъ 270
 *Četъgba 162
 *Četъgbakъ 162
 *Četъgъ 162
 *Četъgda 166
 *Čevъgdajъ 270
 *Čevъgza 270
 *Čestobajъ 10
 *Čistobajъ 10
 *Čьlba 297
 *Čьlbajъ 297
 *Čьlbanъ 297
 *Čьlbъ 297
 *Čьlčeqъ 347
 *Čьlčepaъ 347
 *Čьldomirъ 347
 *Čьlga 297
 *Čьlgъ 297
 *Čьlxadlo 31
 *Čьlxaпъ 31
 *Čьlxaга 32
 *Čьlxaгъ 32
 *Čьlxaгъ 32
 *Čьlxaъ 32
 *Čьlxaтъ 32
 *Čьlxoma 31
 *Čьlxomъ 31
 *Čьlxonъ 31
 *Čьlxoga 32
 *Čьlxoъ 32
 *Čьlxotъ 32
 *Čьlxqta 32
 *Čьlxqтъ 32
 *Čьlxunъ 31
 *Čьlxura 32
 *Čьlxъ 30, 297
 *Čьlxъnъ 31
 *Čьlxуга 32
 *Čьlkonogъ 347
 *Čьlmodějъ 347
 *Čьlpa 297
 *Čьlpъ 297
 *Čьlpъka 298
 *Čьlpъko 298
 *Čьlsa 34
 *Čьlsakъ 35
 *Čьlsanъ 36
 *Čьlso 35
 *Čьlsъ 34, 254, 298
 *Čьlъa 32
 *Čьlъakъ 33
 *Čьlъanъ 33, 298
 *Čьlъidlo 33
 *Čьlъikъ 33
 *Čьlъinъ 33
 *Čьlъigъ 33
 *Čьlъitъ 33
 *Čьlъъ 32, 254, 298
 *Čьlъъkъ 33
 *Čьlъъnъ 33
 *Čьltorogъ 347
 *Čьltъ 298
 *Čьlva 231
 *Čьlvočelъ(jъ) 347
 *Čьlъъko 298
 *Čьrba 298
 *Čьrbonoъ 347
 *Čьrdobajъ 10, 347
 *Čьrdokъlějъ 347
 *Čьrkonоъ 347
 *Čьrkoqъ 347
 *Čьrkozqъ 347
 *Čьrmobaba 347
 *Čьrmobajъ 10, 347
 *Čьrmoberstъ 348
 *Čьrmočelъ 348
 *Čьrmočesъ 348
 *Čьrmonogъ 348
 *Čьrmonojъ 348
 *Čьrmonokъ 348
 *Čьrmonordъ(jъ) 348
 *Čьrmonogъ 348
 *Čьrmonratъ 348
 *Čьrmonrъnъ(jъ) 348
 *Čьrmonrъnъcъ 348
 *Čьrmonuъ 348
 *Čьrmodaгъ 348
 *Čьrmodčdъ 348
 *Čьrmodol'a 348
 *Čьrmodqъ 348
 *Čьrnogajъ 348
 *Čьrnogatičъ 349
 *Čьrnogatja 349
 *Čьrnoglazъ 349
 *Čьrnogodъ 349
 *Čьrnogojъ 349
 *Čьrnogolъnъ(jъ) 349
 *Čьrnogogъ 349
 *Čьrnogogъcъ 349
 *Čьrnogostъ 349
 *Čьrnogorъ(jъ) 349
 *Čьrnogorъcъ 349
 *Čьrnogorъ 349

*Њымогрiвн(й) 349	*Њыморалъ 352	*Њымоногъ 353
*Њымогрѣдъ(й) 349	*Њыморасъ 352	*Њыторѣс 353
*Њымогърдло 350	*Њыморетъ(й) 352	*Њыторалъ 353
*Њымохвостъ 350	*Њыморетъ(й) 352	*Њыторальсѣ 353
*Њыможагъ 350	*Њыморлатъ 352	*Њыторлѣсъ 353
*Њымождъ 350	*Њыморлет'иъ 352	*Њыторолхъ 353
*Њымокамень 350	*Њымороръ 352	*Њыторолъ(й) 353
*Њымокопъ 350	*Њымородъ 352	*Њыторогхъ 353
*Њымокога 350	*Њыморогъ 352	*Њыторѣтъ 353
*Њымокоркъ 350	*Њыморѣкъ 352	*Њыторѣдъ 354
*Њымокозъ 350	*Њыморгътъ 352	*Њыторѣдъ 354
*Њымокозъ(й) 350	*Њыморыс 352	*Њыторогъ 354
*Њымокозъ(й) 350	*Њымоскоръ(й) 352	*Њыторыъ 354
*Њымокриѣ 350	*Њымоскулъ(й) 352	*Њытовидъ 354
*Њымокупъ 350	*Њымоѣчекъ(й) 352	*Њытозвонъ 354
*Њымокуиъ 350	*Њымоѣжъ(й) 352	
*Њымокуйракъ 350	*Њымоѣвнѣс 352	*Darima 218
*Њымолатъ 350	*Њымоудъ 352	*Deriba 234
*Њымолатѣс 350	*Њымоухъ 352	*Deribъ 234
*Њымолицъ(й) 350	*Њымонѣдъ(й) 352	*Derimъ 218
*Њымолицъ(й) 350	*Њымоволдъ 352	*Derota 291
*Њымоликъ(й) 350	*Њымоволтъ 352	*Desimъ 218
*Њымолѣтѣс 350	*Њымоволъ(й) 353	*Dĕlimъ 218
*Њымолутѣс 350	*Њымоземъ 353	*Dikobajъ 10
*Њымоѣбъ 350	*Њымозѣбъ 353	*Dikosarъ 269, 282
*Њымомазъ 351	*Њымота 291	*Dobrimъ 219
*Њымомигъ 351	*Њыгра 298	*Dobroma 216
*Њымомогъ 351	*Њыгита 298	*Dodъlda 47
*Њымомогѣс 351	*Њыгитъ 298	*Dol'uba 327
*Њымомѣдъ(й) 351	*Њыгронѣс 353	*Dol'ubanъ 327
*Њымомѣдъ 351	*Њыгръ 298	*Dol'ubiѣ 327
*Њымомѣкъ 351	*Њыгръка 298	*Dol'ubosъ 327
*Њымомѣжъ 351	*Њыгръко 298	*Dol'ubѣс 327
*Њымомѣдъ(й) 85, 351	*Њыгъ 298	*Dol'uda 327
*Њымомуъ 351	*Њытобайъ 10, 353	*Dol'udo 327
*Њымомысъ 351	*Њытобоъ 353	*Dol'udovъ 327
*Њымомысъ(й) 351	*Њытодѣбъ 353	*Dol'udъ 327
*Њымонебо 351	*Њыторогъ 353	*Dol'udъko 327
*Њымоногъ 351	*Њыторгызъ 353	*Dol'utъ 286
*Њымонѣс 351	*Њытолѣмнъ(й) 353	*Domosarъ 269, 282
*Њымоокъ(й) 351	*Њытолъсъ(й) 353	*Dorgomъ 216
*Њымоосъ 351	*Њытомигъ 353	*Dosimъ 218

- *Dofosarъ 282
 *Dŕȝoŕъ 291
 *Dudimъ 219
 *Duroma 216
 *Dybo 298
 *Dybonosъ 354
 *Dyboosъ 354
 *Dybosarъ 269
 *Dyбъ 298
 *Dyda 36, 298
 *Dydadlo 41
 *Dydajъ 41
 *Dydaкъ 42
 *Dyd'акъ 42
 *Dydaль 43
 *Dydanъ 44
 *Dydara 45
 *Dydarъ 45, 299
 *Dydarъ 45, 299
 *Dydasъ 46
 *Dydašъ 42
 *Dydatъ(яъ) 47
 *Dydexa 41
 *Dydexъ 41
 *Dydela 43
 *Dydelъ 43
 *Dydera 45
 *Dyderъ 45
 *Dyderъ 45
 *Dydešъ 41
 *Dydeжъ 41
 *Dydega 40
 *Dydičъ 47
 *Dydidlo 41
 *Dydikъ 42
 *Dydimеrъ 47, 354
 *Dydivеrъ 48
 *Dydinъ 44
 *Dydišъ 41
 *Dyditъ 47
 *Dydo 36, 298
 *Dydoба 40
 *Dyдохъ 41
 *Dydoль 43
 *Dydoль 43
 *Dydomъ 44
 *Dyдона 45
 *Dydonъ 45
 *Dydonъ 45
 *Dydora 45
 *Dydogъ 45
 *Dydosъ 47
 *Dydošъ 41
 *Dydots 47
 *Dydotъ 47
 *Dydoosъ 48
 *Dydoŕъ 47
 *Dyduxъ 41
 *Dyduka 42
 *Dydukъ 42
 *Dyd'ukъ 42
 *Dydula 44
 *Dyduль 44
 *Dyduпъ 45
 *Dyduпъ 45
 *Dydura 46
 *Dyduгъ 46
 *Dyduзъ 47
 *Dydušъ 41
 *Dyдъ 36, 298
 *Dyдъка 42
 *Dyдъко 42
 *Dyдъкъ 42
 *Dyдъга 46
 *Dydyga 40
 *Dydy, -ъve 47
 *Dydyka 43
 *Dydyль 44
 *Dydyзъ 47
 *Dydyšъ 41
 *Dyдъ 39
 *Dyдъсь 43
 *Dyдън'a 45
 *Dyгobajъ 10, 354
 *Dyгobordъ(яъ) 354
 *Dyгobrodъ 354
 *Dyгobr'uxo 354
 *Dyгočajъ 354
 *Dygodеdъ 354
 *Dygodеlъ 354
 *Dygodumъ 354
 *Dygoduшъ 354
 *Dygodvopъ 354
 *Dyгogлeдъ 354
 *Dyгogolъ(яъ) 355
 *Dyгokosъ 355
 *Dygolанъ 355
 *Dygolарътъ 355
 *Dygolежъ 355
 *Dygolеrъ(яъ) 355
 *Dygolеsъ 355
 *Dygolеtъ(яъ) 355
 *Dygolеdъ(яъ) 355
 *Dygolikъ(яъ) 355
 *Dygol'ubъ 355
 *Dygolyko 355
 *Dygomеrъ 355
 *Dygomilъ 355
 *Dygomirъ 355
 *Dygomodъ 355
 *Dygomodъ 355
 *Dygomyslъ 355
 *Dygonopъ(яъ) 355
 *Dygonosъ 356
 *Dygoosъ(яъ) 356
 *Dygoralъ(яъ) 356
 *Dygorальсь 356
 *Dygorerъ(яъ) 356
 *Dygorеlъ(яъ) 356
 *Dygorеtъ(яъ) 356
 *Dygoroličъ 356
 *Dygorolъ(яъ) 356
 *Dygorolъсь 356
 *Dygorostolъ 356
 *Dygoropъ 356
 *Dygorpеtъ 357

- *Dylgoruzo 357
 *Dylgorqbъ 357
 *Dylgorqkъ(jъ) 357
 *Dylgoslavъ 357
 *Dylgostъpanъ 357
 *Dylgoščekъ 357
 *Dylgošъjъjъ 357
 *Dylgotelesъ 358
 *Dylgoterъ 358
 *Dylgoutъ 358
 *Dylgovęzъ(jъ) 358
 *Dylgovoјъ 358
 *Dylgovortъ 358
 *Dylgozima 358
 *Dylgъ(jъ) 299
 *Dylmanъ 299
 *Dylmatъ 299
 *Dylžimъ 219
 *Dьra 48, 299
 *Dьradlo 53
 *Dьrajъ 51
 *Dьrakъ 52
 *Dьrd'akъ 52, 299
 *Dьrdala 53
 *Dьrdalъ 53
 *Dьrdalъ 53
 *Dьrdana 54
 *Dьrdanъ 54, 299
 *Dьrdarъ 54
 *Dьrdarъ 54
 *Dьrdasъ 55
 *Dьrdašъ 51
 *Dьrdatъ(jъ) 55
 *Dьrdela 53
 *Dьrdel'a 53
 *Dьrdelъ 53
 *Dьrdelъ 53
 *Dьrdenъ 54
 *Dьrdera 55
 *Dьrdesъ 55
 *Dьrdějъ 51
 *Dьrdica 52
 *Dьrdičъ 52
 *Dьrdidlo 53
 *Dьrdikъ 52
 *Dьrdimъ 53
 *Dьrdinъ 54
 *Dьrdisъ 55
 *Dьrditъ 55
 *Dьrdo 48
 *Dьrdoxodъ 358
 *Dьrdola 53
 *Dьrdolъ 53
 *Dьrdolъ 53
 *Dьrdomъ 54
 *Dьrdonъ 54
 *Dьrdonъ 54
 *Dьrdosъ 55
 *Dьrdošъ 51
 *Dьrdoušъ(jъ) 55, 358
 *Dьrduga 51
 *Dьrduxa 51
 *Dьrduka 52
 *Dьrdukъ 52
 *Dьrdula 53
 *Dьrdul'a 53
 *Dьrdulъ 53
 *Dьrdulъ 53
 *Dьrdunъ 54
 *Dьrdurъ 55
 *Dьrdusъ 55
 *Dьrdusъ 55
 *Dьrdъ 299
 *Dьrdъ(jъ) 48
 *Dьrdъka 52
 *Dьrdъkъ 52
 *Dьrdъla 53
 *Dьrdъlъ 53
 *Dьrdъra 55
 *Dьrdyka 52
 *Dьrdykъ 52
 *Dьrdyla 53
 *Dьrdyl'a 53
 *Dьrdylъ 53
 *Dьrdynъ 54
 *Dьrdyга 55
 *Dьrdyсъ 55
 *Dьrdъ 49
 *Dьrba 56
 *Dьrbačъ 57
 *Dьrbaхъ 56
 *Dьrbajъ 56
 *Dьrbakъ 57
 *Dьrbalъ 58
 *Dьrbapъ 58
 *Dьrbasa 59
 *Dьrbasъ 59
 *Dьrbašъ 56
 *Dьrbatъ 59
 *Dьrbavъ(jъ) 59
 *Dьrbelъ 58
 *Dьrbenъ 58
 *Dьrbešъ 56
 *Dьrbetъ 59
 *Dьrbějъ 56
 *Dьrbędъ 56
 *Dьrbętъ 59
 *Dьrbičъ 57
 *Dьrbidlo 58
 *Dьrbixъ 56
 *Dьrbimъ 58
 *Dьrbинъ 58
 *Dьrbisъ 59
 *Dьrbišъ 56
 *Dьrbitъ 59
 *Dьrbogolvъ(jъ) 60, 358
 *Dьrboјedъ 59, 358
 *Dьrbola 58
 *Dьrbonosъ 60, 358
 *Dьrbota 59
 *Dьrbotъ 59
 *Dьrbonъ(jъ) 59
 *Dьrbozъ 59
 *Dьrbotъ 59
 *Dьrbugъ 56
 *Dьrbukъ 58

- *Dьrbulъ 58
 *Dьrbunъ 59
 *Dьrbusъ 59
 *Dьrbuшъ 57
 *Dьrbuza 59
 *Dьrbьka 57
 *Dьrbьkъ 57
 *Dьrbушъ 57
 *Dьrbушъ 56
 *Dьrbьcъ 58
 *Dьrbьль 58
 *Dьrga 299
 *Dьrgobьrgъ 358
 *Dьrgogorъ 358
 *Dьrgorъcъ 358
 *Dьrgoudъ 358
 *Dьrgъ 299
 *Dьrkonosъ 359
 *Dьrnъ 299
 *Dьrga 299
 *Dьržikrajъ 359
 *Dьržimigъ 359
 *Dьržirъkъ(jь) 359
 *Dьržislavъ 359

 *Elkota 291

 *Eča 288
 *Ečadlo 288
 *Ečakъ 288
 *Ečanъ 288
 *Ečēja 288
 *Ečičъ 288
 *Ečikъ 288
 *Ečistъjъ 288
 *Ečugъ 287
 *Ečъ 288
 *Ečьka 288
 *Ečьko 288
 *Ečьkъ 288
 *Ečьmenica 288
 *Ečьmenikъ 288

 *Ečьmenъnikъ 288
 *Ečьmy, -ene 288
 *Ečьmykъ 289
 *Ečьnikъ 289
 *Ečьnpъjъ 289
 *Eđrimъ 219
 *Eđoma 216
 *Eđomъnpъjъ 216
 *Eka 287
 *Ekanъ 288
 *Ekomazъ 287
 *Ekorъka 287
 *Ekotъ 287
 *Ekonъrsa 287
 *Ekuga 287
 *Ekъ 287
 *Ekъtъ 287

 *Gadimъ 219
 *Gladъkobajъ 10
 *Goliba 234
 *Gota 225
 *Gotajъ 226
 *Gotakъ 226
 *Gotanъ 226
 *Gotenъ 226
 *Gotějъ 226
 *Gotičъ 226
 *Gotikъ 226
 *Gotimъ 226
 *Gotinъ 226
 *Goto 225
 *Gotoma 226
 *Gotorēzъ 227
 *Gotorogъ 227
 *Gotonъ 225
 *Gotujъ 226
 *Gotъ 225
 *Gotъjъ 226
 *Gotъka 226
 *Gotъko 226
 *Gotъnъ 226

 *Goryta 227
 *Gorytъ 227
 *Gotъ 226
 *Gotъko 226
 *Gotъnpъ(jь) 226
 *Gьda 60
 *Gьdačъ 61
 *Gьdajъ 61
 *Gьdakъ 61
 *Gьdala 61
 *Gьdal'a 61
 *Gьdаль 61
 *Gьdanъ 62
 *Gьdagъ 62
 *Gьdasa 62
 *Gьdašъ 61
 *Gьdavъ(jь) 62
 *Gьdemēгъ 63
 *Gьdenъ 62
 *Gьdeša 61
 *Gьdeшъ 61
 *Gьdevъ 63
 *Gьdejъ 61
 *Gьdičъ 61
 *Gьdikъ 61
 *Gьdima 62
 *Gьdimъ 62
 *Gьditъ 62
 *Gьdo 60
 *Gьdomъ 62
 *Gьdoшъ 61
 *Gьdonъ 63
 *Gьdотъ 62
 *Gьduxъ 61
 *Gьdujъ 61
 *Gьdula 61
 *Gьdul'a 61
 *Gьdulъ 61
 *Gьduna 62
 *Gьdunъ 62
 *Gьdusъ 62
 *Gьduшъ 61

- *Гьдъ 60
 *Гьдъbutъ 63
 *Гьдъgolъ 63
 *Гьдъgldъ 63
 *Гьдъ(жъ) 60
 *Гьдъка 61
 *Гьдъкъ 61
 *Гьдътытъ 63
 *Гьдъvidъ 63
 *Гьdyга 61
 *Гьdyкъ 61
 *Гьdyнь 62
 *Гьdyга 62
 *Гьdyтъ 62
 *Гьdyтъ 62
 *Гьдъ 60
 *Гьдъсь 61
 *Гьдъко 61
 *Гьlbolisica 359
 *Гьlbonosъ 359
 *Гьlbъкъ 299
 *Гьлъ 254
 *Гьldiъ 254
 *Гьldobъlda 359
 *Гьldodѣжъ 359
 *Гьлга 299
 *Гьлганъ 299
 *Гьлгъ 299
 *Гьлхъ 299
 *Гьлшъ 254, 300
 *Гьлшъко 300
 *Гьлта 300
 *Гьltikъ 300
 *Гьлтъка 300
 *Гьlva 231
 *Гьlzъ 254
 *Гьrbanъ 300
 *Гьrbodѣжъ 359
 *Гьrbokonъ 359
 *Гьrbolѣтъ 359
 *Гьrbonosъ 359
 *Гьrborqкъ 359
 *Гьгѣа 221
 *Гьгѣажъ 221
 *Гьгѣакъ 222
 *Гьгѣанъ 222
 *Гьгѣель 222
 *Гьгѣевъ 222
 *Гьгѣиъ 222
 *Гьгѣикъ 222
 *Гьгѣипъ 222
 *Гьгѣуга 221
 *Гьгѣупъ 222
 *Гьгѣъ 221
 *Гьгѣька 222
 *Гьгѣько 222
 *Гьгѣькъ 222
 *Гьгdiborъ 359
 *Гьгdimъ 218
 *Гьгdobajъ 10, 359
 *Гьgdomaъ 359
 *Гьgdopолъжъ 359
 *Гьgdouxъ 359
 *Гьgdovѣгъ 359
 *Гьгга 300
 *Гьggoma 216
 *Гьggoulъ 359
 *Гьггъ 300
 *Гьгхъ 300
 *Гьrkoma 216
 *Гьrkomъ 216
 *Гьrлomъ 216
 *Гьrmeшъ 300
 *Гьгмъ 300
 *Гьгмъкъ 300
 *Гьгмъ 300
 *Гьгмъѣагъ 300
 *Гьгра 223
 *Гьграшъ 224
 *Гьгракъ 223, 300
 *Гьгралъ 224
 *Гьграпъ 224
 *Гьграша 225
 *Гьграшъ 225
 *Гьгратъ(жъ) 225
 *Гьгравъ(жъ) 223
 *Гьгрель 224
 *Гьгриѣъ 224
 *Гьgpidlo 224
 *Гьgrikъ 224
 *Гьgpita 225
 *Гьгpиуъ 224
 *Гьгpиуъ 224
 *Гьгpиуъ 225
 *Гьгpиша 225
 *Гьгрь 223
 *Гьгрька 224
 *Гьгрько 224
 *Гьгрькъ 224
 *Гьгрь 223
 *Гьгрьсь 223
 *Гьгрьль 224
 *Гьrsomъ 216
 *Гьrstъка 300
 *Гьгсъ 301
 *Гьгшакъ 251
 *Гьгшъ 301
 *Гьгта 270, 301
 *Гьгташъ 272
 *Гьgtadlo 273
 *Гьгтахъ 272
 *Гьгтажъ 272
 *Гьгтакъ 272
 *Гьгт'акъ 272
 *Гьгтаъ 273
 *Гьгтаъ 273
 *Гьгтапъ 273
 *Гьгтапъ 273
 *Гьгташъ 272
 *Гьгтатъ(жъ) 272
 *Гьгтавъ(жъ) 271
 *Гьгтепъ 273
 *Гьгтѣжъ 272
 *Гьгтиѣъ 272
 *Гьгтикъ 272
 *Гьgtimъ 274

- *Гьтіпъ 271
 *Гьтолъ 273
 *Гьтопъ 273
 *Гьтопъ 273
 *Гьтовъ(я) 271
 *Гьтухъ 272
 *Гьтујъ 272
 *Гьтукуъ 272
 *Гьтупъ 273
 *Гьтусъ 273
 *Гьтушь 272
 *Гьт'уша 272
 *Гьтъ 270, 301
 *Гьтъко 272
 *Гьтъкъ 272
 *Гьтуць 273
 *Гьтухъ 272
 *Гьтукъ 273
 *Гьтупъ 273
 *Гьтушь 272
 *Гьтъсь 272
 *Гьтънікъ 273
 *Гьтъпъ(я) 272
 *Гьзъ 301
 *Гьзима 219

 *Халімъ 219
 *Халоръда 99
 *Хамъда 90
 *Хамъдъ 90
 *Хароръдъ 99
 *Ходота 291
 *Ходъдајъ 56
 *Ходъба 60
 *Холобайъ 10
 *Хомъда 90
 *Хрѣдімъ 219
 *Хьха 301
 *Хьхoderа 359
 *Хьхoderа 359
 *Хьхъ 301
 *Хьпра 301

 *Хьпоногъ 359
 *Хьпръ 301
 *Хьпръко 301
 *Хьпръсь 301
 *Хьртоловъ 359
 *Хума 268
 *Хумоборда 269
 *Хумъ 268

 *Јаса 289
 *Јasadlo 289
 *Јасакъ 289
 *Јасика 290
 *Јаситъ 290
 *Јасобъ 290
 *Јасомігъ 290
 *Јасовъ(я) 290
 *Јасота 289
 *Јасотъ 289
 *Јасупъ 290
 *Јасъ 289
 *Јасъка 290
 *Јасъко 290
 *Јасъкъ 290
 *Јасъмо 290
 *Јьзбил'удъ 327
 *Јьзбул'утъ 327
 *Јьзносимъ 219

 *Кабъргъ 228
 *Кабъртъ 27
 *Камъда 90
 *Камъдашь 90
 *Камърдиць 90
 *Камърдикъ 90
 *Кастърга 170
 *Касъргъ 228
 *Катома 216
 *Катърба 162
 *Катърга 170
 *Катърганъ 171
 *Катърла 184

 *Катърло 184
 *Катъргъ 184
 *Катъргъ 200
 *Кавърга 228
 *Кавъргѣъ 228
 *Kazotъ 291
 *Кобърдѣъ 239
 *Кобъртъ 27
 *Коцьба 301
 *Коцьганъ 239
 *Коцьрга 301
 *Кодърда 56
 *Когъгра 225
 *Когъртъ 274
 *Кожасъ 290
 *Кокотма 216
 *Кокотъ 216
 *Kolotъ 291
 *Комълганъ 244
 *Комърда 90
 *Комърданъ 91
 *Konikъ 229
 *Конобайъ 11
 *Корыда 93, 98
 *Корыдаха 98
 *Корыдъ 98
 *Корърда 102
 *Корърга 239
 *Корърда 102
 *Kor'акъ 229
 *Kosiba 234
 *Kosimъ 219
 *Kosobajъ 11
 *Kosoturgъ 148
 *Kosprda 102
 *Kostoma 216
 *Kostrа 64
 *Kostracъ 65
 *Kostrajъ 67
 *Kostrakъ 65
 *Kostr'акъ 65
 *Kostranъ 67

- *Kostras̃ 67
 *Kostreba 66
 *Kostreš̃ 68
 *Kostreva 68
 *Kostrevъ(ь) 68
 *Kostrẽba 66
 *Kostrẽbъ 66
 *Kostriba 66
 *Kostrica 65
 *Kostričъ 65
 *Kostrika 65
 *Kostrikъ 65
 *Kostrižъ 67
 *Kostro 64
 *Kostroba 66
 *Kostroбъ 66
 *Kostrogъ 67
 *Kostroma 67
 *Kostromъ 67
 *Kostronъ 67
 *Kostronъ 67
 *Kostroqъsъ 68
 *Kostrošъ 68
 *Kostrota 68
 *Kostruga 67
 *Kostrukъ 66
 *Kostr'ukъ 66
 *Kostrulъ 67
 *Kostrunъ 67
 *Kostrunъ 67
 *Kostrъ 64
 *Kostръкъ 65
 *Kostryga 67
 *Kostryka 65
 *Kostrynъ 67
 *Kostryžъ 67
 *Kostrъ 65
 *Kostръс̃ 65
 *Kostръnъjъ 67
 *Kostъrba 162
 *Kostъrga 170
 *Kostъrgъ 207
 *Kosъlba 109
 *Kosъlbašъ 109
 *Kosъlda 239
 *Kosъlga 239
 *Kosъrba 239
 *Kosъrga 239
 *Kosъrlyga 240
 *Kosъrgmaga 240
 *Kosъrgmajъ 239
 *Kosъrgmanъ 240
 *Kosъrgmyga 240
 *Kosъrtъ 239
 *Koterba 214
 *Koterbъ 214
 *Kotъlva 239
 *Kotъrba 162, 301
 *Kotъrbačъ 162
 *Kotъrbajъ 162
 *Kotъrbakъ 162
 *Kotъrbasъ 162
 *Kotъrbašъ 162
 *Kotъrbatъ(jъ) 162
 *Kotъrbo 162
 *Kotъrbъ 162
 *Kotъrbъс̃ъ 162
 *Kotъrča 182
 *Kotъrčъ 182
 *Kotъrda 166
 *Kotъrga 170
 *Kotъrхъ 175
 *Kotъrla 184
 *Kotъrlanъ 186
 *Kotъrlikъ 184
 *Kotъrlo 184
 *Kotъrlъ 184
 *Kotъrlъ(jъ) 184
 *Kotъrgma 190
 *Kotъrgmušъ 190
 *Kotъrgъ 200
 *Kotъrglikъ 204
 *Kotъrgъ 204
 *Kovъrtъ 239
 *Kovъržikъ 239
 *Kozomъ 216
 *Kozыlobajъ 11
 *Krasqta 291
 *Krasъnobajъ 11
 *Kresoma 216
 *Kropimъ 219
 *Kuka 68
 *Kukačъ 69
 *Kukadlo 70
 *Kukajъ 69
 *Kukaka 69
 *Kukakъ 69
 *Kukanъ 70
 *Kukanъ 70
 *Kukara 70
 *Kukagъ 70
 *Kukagъ 70
 *Kukasъ 71
 *Kukašъ 72
 *Kukava 73
 *Kukavica 73
 *Kukavъс̃ъ 73
 *Kuko 68
 *Kukoba 68
 *Kukobokъ 73
 *Kukobъ 68
 *Kukojčdъ 73
 *Kukojъ 69
 *Kukolъ 69
 *Kukomъrda 73, 85
 *Kukonošъ 73
 *Kukogъ 71
 *Kukosa 71
 *Kukosъ 71
 *Kukošъ 72
 *Kukovčъ 74
 *Kukovъ(jъ) 73
 *Kukujъ 69
 *Kukukъ 69
 *Kukul'a 69
 *Kukulъ 69

- *Kukun'a 70
 *Kukura 71
 *Kukurъ 71
 *Kukuszъ 72
 *Kukušъ 72
 *Kukъ 68
 *Kukъla 69
 *Kukъlica 70
 *Kukъličъ 70
 *Kukъlikъ 70
 *Kukъlo 69
 *Kukълъ 69
 *Kukъль 69
 *Kukъта 70
 *Kukъпа 70
 *Kukънь 70
 *Kukъга 71
 *Kukъса 71
 *Kukъсъ 71
 *Kukъša 72
 *Kukъšъ 72
 *Kukъта 73
 *Kukътъ 73
 *Kuky, -ъve 73
 *Kukyšъ 72
 *Kukimъ 219
 *Kъса 74
 *Kъсajъ 74
 *Kъсакъ 75
 *Kъceгoкъ 75
 *Kъciса 75
 *Kъcičъ 75
 *Kъciкъ 75
 *Kъciujъ 74
 *Kъciукъ 75
 *Kъсь 74
 *Kъсьсь 75
 *Kъська 74
 *Kъсько 74
 *Kъськъ 74
 *Kъсьта 75
 *Kъка 74
 *Kъко 74
 *Kъкога 75
 *Kъкошь 75
 *Kъкухъ 75
 *Kъкура 75
 *Kъкушъ 75
 *Kъкъ 74, 229
 *Kъкъl'акъ 75
 *Kъкъль 75
 *Kъкъгъ 75
 *Kъкъša 75
 *Kъкyчъ 75
 *Kъкyшъ 75
 *Kълба 301
 *Kълбайъ 301
 *Kълбака 302
 *Kълбанъ 302
 *Kълbasъ 302
 *Kълbonosъ 360
 *Kълbouхъjъ 360
 *Kълбъ 301
 *Kълбъка 302
 *Kълбъликъ 302
 *Kълča 302
 *Kълčajъ 302
 *Kълčelapa 360
 *Kълčenogъ(jъ) 360
 *Kълčeokъjъ 360
 *Kълčevылдъ 360
 *Kълчъ 302
 *Kълчъкъ 302
 *Kълда 302
 *Kълдагъ 254, 302
 *Kълdejaгъ 360
 *Kъldibora 360
 *Kъldiborъ 360
 *Kъldimѣгъ 360
 *Kъldimъ 219
 *Kъldivѣгъ 360
 *Kъldobajъ 11, 360
 *Kъldobokъ(jъ) 360
 *Kъldoborъ 360
 *Kъldodějъ 360
 *Kъldogora 360
 *Kъldogorъ 360
 *Kъldoxorъ(jъ) 360
 *Kъldojaгъ 360
 *Kъldojѣдъ 360
 *Kъldolokъ 360
 *Kъldomigъ 360
 *Kъldoosъ 360
 *Kъldoratъ(jъ) 361
 *Kъldosurъ 361
 *Kъldosъkalaъ 361
 *Kъldouxъ(jъ) 361
 *Kъldoulъ 361
 *Kъldovogъ 361
 *Kъldoziгъ 361
 *Kъld'ugъ 229
 *Kъldъ 302
 *Kъldykъ 229
 *Kълга 302
 *Kъlgadlo 303
 *Kъlgajъ 303
 *Kъlganъ 303
 *Kъlgagъ 303
 *Kъlgobajъ 11, 361
 *Kъlgojѣдъ 361
 *Kъlgomъ 216
 *Kъlgooсъ 361
 *Kъlgorodъ 361
 *Kъlgoušъjъ 361
 *Kъlgotъ 291
 *Kългъ 302
 *Kълха 303
 *Kълханъ 304
 *Kълхъ 303
 *Kъlkonosъ 361
 *Kъlkotъ 291
 *Kълкъ 254, 304
 *Kъlmasъ 304
 *Kъlmogorъ 361
 *Kъlmogozъ 361
 *Kъlmometъ 361

- *Кылmosъ 304
 *Кылmоtъ 291
 *Кылтьсь 304
 *Кылногоръ 361
 *Кылногоръ 361
 *Кылноокъ(я) 361
 *Кылнооqъ 361
 *Кылноѡѣѣѣ 361
 *Кылноuъ 361
 *Кыла 304
 *Кылапъ 305
 *Кылрікъ 305
 *Кылporоqъ 362
 *Кылponогъ 362
 *Кылponосъ 362
 *Кылроqъ 362
 *Кылrouхъ(я) 362
 *Кылрухъ 305
 *Кылръ 304
 *Кылрѣко 305
 *Кыла 305
 *Кылапъ 305
 *Кылsimъ 219
 *Кылsolаръ(я) 362
 *Кылъ 229, 254, 305
 *Кыль 305
 *Кыла 305
 *Кылакъ 306
 *Кылапъ 306
 *Кылагъ 306
 *Кылегъ 306
 *Кылиѣ 306
 *Кылиdlo 306
 *Кылиkъ 306
 *Кылигъ 306
 *Кыль 254, 305
 *Кыльѣка 306
 *Кыльѣко 306
 *Кыльѣк 306
 *Кыльѣkыlda 362
 *Кыльѣта 307
 *Кыльѣѣѣ 307
 *Кыльѣvidъ 362
 *Кылта 263
 *Кылtimѣгъ 362
 *Кылtimігъ 362
 *Кылтobогъ 362
 *Кылтogоqъ 362
 *Кылtojaгъ(я) 362
 *Кылтonогъ(я) 362
 *Кылтopѣѣ 362
 *Кылтopузъ(я) 362
 *Кылтopѣъ 362
 *Кылтovѣгъ 363
 *Кылтovогъ 363
 *Кылтozогъ 363
 *Кылтunъ 263
 *Кылъ 229, 254, 263, 307
 *Кылъкъ 307
 *Кылtyга 307
 *Кыла 231
 *Кылапъ 307
 *Кылvosаръ 363
 *Кылвъ 231
 *Кылвъ 231
 *Кылzajъ 307
 *Кылъ 307
 *Кылževогъ 363
 *Кыла 233
 *Кып'а 233
 *Кыпаць 235
 *Кып'аць 235
 *Кыпахъ 234
 *Кып'ахъ 234
 *Кыпajъ 235
 *Кып'ajъ 235
 *Кыпaka 236
 *Кыпакъ 236
 *Кып'акъ 236
 *Кыпагъ 237
 *Кыпастъ(я) 238
 *Кып'астъ(я) 238
 *Кыпасъ 237
 *Кыпаъ 234
 *Кыпатъ(я) 238
 *Кыпанъ(я) 237
 *Кып'анъ(я) 237
 *Кыпexъ 235
 *Кыпеъ 235
 *Кыпенѣгъ 238
 *Кыпенъ(я) 237
 *Кыпеja 235
 *Кыпѣѣ 235
 *Кыпѣдъ 234
 *Кыпѣba 234
 *Кыпѣca 237
 *Кыпѣъ 236
 *Кыпѣхъ 235
 *Кыпѣкъ 236
 *Кыпѣпъ 237
 *Кыпѣca 237
 *Кыпѣisъ 237
 *Кыпѣiъ 237
 *Кыпѣiъ 235
 *Кыпѣitъ 238
 *Кыпѣivъ(я) 237
 *Кыпо 233
 *Кыпobокъ 238
 *Кыпodeгъ 238
 *Кыпodeѣѣ 238
 *Кыпogоqба 238
 *Кыпохъ 235
 *Кыпоqъ 238
 *Кыпосаръ 238
 *Кыпосъ 238
 *Кыпоъ 235
 *Кыповѣгъ 238
 *Кыповидъ 238
 *Кыповъ(я) 237
 *Кыпуга 234
 *Кыпухъ 235
 *Кып'ухъ 235
 *Кыпуѣѣ 235
 *Кыпукъ 236
 *Кып'укъ 236
 *Кыпусъ 238

- *Къпишь 235
 *Къпъ 233
 *Къпъ(я) 234
 *Къпъка 236
 *Къпъко 236
 *Къпъкорогъ 238
 *Къпъкъ 236
 *Къпъуць 236
 *Къпуга 234
 *Къпукъ 236
 *Къпунъ 237
 *Къпузь 238
 *Къпуѣа 232
 *Къпуѣеѣдъ 232
 *Къпуѣъ 232
 *Къпъ 233
 *Къпъсь 237
 *Къпъко 236
 *Къпъкъ 236
 *Къгба 307
 *Къгбетъ 307
 *Къгбодѣъ 363
 *Къгбъ 307
 *Къгбъко 307
 *Къгѣа 229
 *Къгѣаъ 308
 *Къгѣатъ 308
 *Къгѣевокъ 363
 *Къгѣимігъ 363
 *Къгѣимъ 219
 *Къгѣіогъ 363
 *Къгѣъ 229, 308
 *Къгда 229, 308
 *Къгдакъ 229
 *Къгдапъ 229
 *Къгденъ 229
 *Къгдобаъ 11, 363
 *Къгдолѣбъ 363
 *Къгдома 216
 *Къгдорапъ 363
 *Къгдоролъ 363
 *Къгдоролъсь 363
 *Къгдогъкъ 363
 *Къгдосъ 229
 *Къгдоваръ 363
 *Къгдонѣгъ 363
 *Къгдъ 308
 *Къгдусъ 229
 *Къгдуѣъ 229
 *Къгга 229, 308
 *Къггорапъ 363
 *Къггоролъ 363
 *Къггоролъ 363
 *Къггошідло 363
 *Къггъ 229, 308
 *Къгхадло 308
 *Къгхапъ 308
 *Къгхомъ 216
 *Къгхоролъ 363
 *Къгхъ 308
 *Къгка 229
 *Къгкодѣлъ 364
 *Къгкодла 364
 *Къгколубъ 364
 *Къгкомаза 364
 *Къгкомельсь 364
 *Къгкомъ 216
 *Къгкопосъ 364
 *Къгкогъсь 364
 *Къгкошърпъ 364
 *Къгкоша 309
 *Къгкошъ 309
 *Къгkouмъ 364
 *Къгкъ 309
 *Къглахъ 309
 *Къглакъ 229
 *Къгл'акъ 229
 *Къглапъ 309
 *Къглашъ 309
 *Къглomъ 216
 *Къглouхъ(я) 364
 *Къглота 291
 *Къгль 309
 *Къгль 229, 309
 *Къгма 309
 *Къгмапъ 309
 *Къгмігъ 364
 *Къгмојагъсь 364
 *Къгмопосъ 364
 *Къгмобаъ 11, 364
 *Къгмобѣда 364
 *Къгмобѣдъ 364
 *Къгмодѣбъ 364
 *Къгмодудъ 364
 *Къгмохвостъ 364
 *Къгмокотъ 364
 *Къгмомазъ 364
 *Къгмопогъ(я) 364
 *Къгмопосъ(я) 364
 *Къгмогъсь 365
 *Къгморалъсь 365
 *Къгморолъсь 365
 *Къгмогъкъ 365
 *Къгмоухъ 365
 *Къгмоуль 365
 *Къгпъ 309
 *Къгпъкъ 309
 *Къгпа 310
 *Къгрісьрпъ 365
 *Къгробожъ 365
 *Къгромігъ 365
 *Къгромузъ 365
 *Къгрогъсь 365
 *Къгроухъ 365
 *Къгръ 310
 *Къгръка 310
 *Къгръко 310
 *Къгрукъ 310
 *Къгса 310
 *Къгsikъ 310
 *Къгсобаъ 11, 365
 *Къгsomотъ 365
 *Къгsonогъ 365
 *Къгsota 291
 *Къгsотъ 291
 *Къгстъ 310

- *Къгъ 229, 310
 *Къгъ 310
 *Къгъа 229, 311
 *Къгъевѣгъ 365
 *Къгъсунъ 311
 *Къгъшъ 311
 *Къгъська 311
 *Къгъсько 311
 *Къгъта 229, 311
 *Къгъталъ 230
 *Къгътиць 230
 *Къгътикъ 230
 *Къгъто 229
 *Къгътобajъ 11, 366
 *Къгътогодъ 366
 *Къгътогонъ 366
 *Къгътогоръ 366
 *Къгътоларъ 366
 *Къгътометъ 366
 *Къгътомігъ 366
 *Къгътомyslъ 366
 *Къгътоногъ 366
 *Къгътоносъ(жъ) 366
 *Къгътоокъ(жъ) 366
 *Къгътофъ 366
 *Къгъторолъ(жъ) 366
 *Къгътошъ 230
 *Къгътоушъ 366
 *Къгътовъ 230
 *Къгътъ 229, 311
 *Къгътъкъ 230
 *Къгътъ 230
 *Къгъвиць 311
 *Къгъvosаръ(жъ) 366
 *Къгъvosарънъ 366
 *Къгъ 230
 *Къгъа 311
 *Къгъзомъ 216
 *Къгъзъ 311
 *Къгъзъ 311
 *Къгъзъникъ 311
 *Къгъзанъ 311
 *Къгъжеждъ 366
 *Къгъзиць 230
 *Къгъзь 311
 *Къгъзома 217
 *Къгъа 76
 *Къгъага 76
 *Къгъагъ 76
 *Къгъажъ 76
 *Къгъакъ 76
 *Къгъапъ 78
 *Къгъапъ 78
 *Къгъатъ(жъ) 78
 *Къгъелъ 77
 *Къгъера 78
 *Къгъегъ 78
 *Къгъиць 76
 *Къгъидло 77
 *Къгъига 77
 *Къгъикъ 76
 *Къгъимъ 77, 219
 *Къгъуга 77
 *Къгъугъ 77
 *Къгъујъ 76
 *Къгъукъ 77
 *Къгъула 77
 *Къгъулъ 77
 *Къгъунъ 78
 *Къгъура 78
 *Къгъъ 76
 *Къгъъ 76
 *Къгъь 77
 *Къгъько 77
 *Къгъькоркъ 77
 *Къгъькъ 77
 *Къгъьта 78
 *Къгъьтмкъ 78
 *Къгъьпъ(жъ) 78
 *Къгъа 76
 *Къгъаць 78
 *Къгъадло 77
 *Къгъапъ 78
 *Къгъасъ 79
 *Къгъаъ 79
 *Къгъавъ(жъ) 78
 *Къгъо 76
 *Къгъомора 79
 *Къгъогъ 78
 *Къгъоша 79
 *Къгъошъ 79
 *Къгъозола 79
 *Къгъула 77
 *Къгъул'а 77
 *Къгъулъ 77
 *Къгъулъ 77
 *Къгъунъ 78
 *Къгъусъ 79
 *Къгъушъ 79
 *Къгъъ 76, 230
 *Къгъыла 77
 *Къгъыл'а 77
 *Къгъыль 77
 *Къгъыга 78
 *Къгъыгъ 78
 *Къгъыгъ 78
 *Къгъыса 79
 *Къгъшъ 79
 *Къгъта 78
 *Къгътъ 78
 *Къгътъ 78
 *Къгъуць 78
 *Къгъушъ 79
 *Lastoma 217
 *Lastomъ 217
 *Ležebajъ 11
 *Lękomъ 217
 *L'uba 280, 327
 *L'ubaxъ 327
 *L'ub'axa 328
 *L'ub'axъ 328
 *L'ubajъ 328
 *L'ubakъ 281, 328
 *L'ub'akъ 328
 *L'ubanъ 281, 328

- *L'ubapъ 328
- *L'ubasa 328
- *L'ubasъ 282
- *L'ubatъ(жъ) 328
- *L'ubava 328
- *L'ubexъ 328
- *L'ubepиць 281
- *L'ubepъ 281, 328
- *L'ubežъ 328
- *L'ubežъпъ(жъ) 329
- *L'ubějъ 329
- *L'ubędъ 329
- *L'ubęga 329
- *L'ubica 329
- *L'ubičъ 329
- *L'ubixъ 329
- *L'ubikъ 329
- *L'ubimigrъ 329
- *L'ubina 282
- *L'ubinъ 282, 329
- *L'ubisъ 329
- *L'ubišъ 330
- *L'ubivъсь 330
- *L'ubl'a 281
- *L'ublъ 281, 330
- *L'ubo 280, 327
- *L'ubočajъ 330
- *L'ubogatjъ 279
- *L'ubogodъ 330
- *L'ubogostъ 330
- *L'ubogostъ 330
- *L'uboxa 330
- *L'uboxъ 330
- *L'ubomęgrъ 330
- *L'ubomigrъ 282, 330
- *L'ubomyslъ 330
- *L'ubopъ 330
- *L'ubopъ 330
- *L'uborada 331
- *L'uboradъ 331
- *L'ubosagrъ 282
- *L'ubosęjъ 331
- *L'ubosikъ 331
- *L'uboslavъ 331
- *L'ubostъ 331
- *L'ubosvarъ 331
- *L'ubosъ(жъ) 331
- *L'uboša 331
- *L'ubošъ 331
- *L'ubota 331
- *L'uboturъ 148
- *L'ubotъ 331
- *L'ubovidъ 331
- *L'ubožerъ 331
- *L'ubožęda 331
- *L'ubqrъ 331
- *L'ubra 282, 331
- *L'ubričъ 332
- *L'ubrikъ 332
- *L'ubrgъ 282, 331
- *L'ubrgъko 332
- *L'ubrgъkъ 332
- *L'ubrykъ 332
- *L'ubryšъ 282
- *L'ubrgъ 282
- *L'ubuxa 332
- *L'ubuxъ 281, 332
- *L'ubujъ 332
- *L'ubunъ 332
- *L'ubusъ 332
- *L'ubusъ 332
- *L'ubuša 332
- *L'ubušъ 332
- *L'ubъ 280
- *L'ubъ(жъ) 327
- *L'ubъka 281, 332
- *L'ubъko 281, 332
- *L'ubъkъ 281, 332
- *L'ubъša 333
- *L'ubъšъ 333
- *L'ubъсь 281, 333
- *L'ubъnikъ 282, 333
- *L'uda 283, 333
- *L'udačъ 283
- *L'udajъ 283, 333
- *L'ud'ajъ 333
- *L'udaxa 283, 333
- *L'udaxъ 333
- *L'udaka 283
- *L'udakъ 283, 333
- *L'ud'akъ 333
- *L'udapъ 283, 333
- *L'udavъсь 333
- *L'udenъ 283, 333
- *L'udevъ 334
- *L'udějъ 283
- *L'udičъ 283, 334
- *L'udikъ 283, 334
- *Ludima 219
- *L'udima 334
- *L'udimъ 334
- *L'udinъсь 334
- *L'udo 283, 333
- *L'udoxъ 334
- *L'udola 334
- *L'udolonъ 335
- *L'udomira 335
- *L'udomigrъ 335
- *L'udomrъ 334
- *L'udoslavъ 335
- *L'udovęgrъ 335
- *L'udožerъ 335
- *L'udra 283, 335
- *L'udro 283
- *L'udrgъ 283, 335
- *L'uduxъ 335
- *L'uduka 335
- *L'udukъ 335
- *L'udula 334
- *L'uduša 335
- *L'udva 335
- *L'udvičъ 335
- *L'udvinъ 335
- *L'udъ 283, 333
- *L'udъka 336
- *L'udъko 283, 336

- *L'udъkъ 336
- *L'udъmila 336
- *L'udъmilъ 283
- *L'udy, -ъve 335
- *L'udъvičъ 335
- *L'udъvinъ 335
- *L'udyxъ 336
- *L'udъba 336
- *L'udъcъ 336
- *L'udъko 336
- *L'udъnikъ 283, 336
- *L'udъnъjъ 336
- *L'udъskъ(jъ) 336
- *L'uta 284
- *L'uta(ja) 336
- *L'utajъ 285, 337
- *L'ut'ajъ 285
- *L'utakъ 285, 337
- *L'ut'akъ 337
- *L'utanъ 285
- *L'ut'anъ 285, 337
- *L'utasъ 337
- *L'utašъ 286, 337
- *L'utavъ(jъ) 337
- *L'utavъcъ 337
- *L'utelъ 285
- *L'utenъ 337
- *L'utešъ 337
- *L'utevъ 284
- *L'utějъ 285, 337
- *L'utęga 337
- *L'utęgo 337
- *L'utęgъ 337
- *L'utęta 337
- *L'utętja 337
- *L'utičъ 285, 337
- *L'utikъ 285, 338
- *L'utima 338
- *L'utina 338
- *L'utinъ 285, 358
- *L'utišъ 286
- *L'utivъ 338
- *L'utoboъjъ 338
- *L'utobогъ 338
- *L'utobratъ 338
- *L'utogněvъ 338
- *L'utogolva 338
- *L'utogorъ 338
- *L'utogostъ 338
- *L'utogъ 338
- *L'utoxa 339
- *L'utoxlěbъ 339
- *L'utoxъ 339
- *L'utola 339
- *L'utolъ 339
- *L'utolъ 285
- *L'utoma 339
- *L'utoměгъ 339
- *L'utomilъ 339
- *L'utomirъ 339
- *L'utomъ 339
- *L'utomyslъ 339
- *L'uton'a 339
- *L'utonъ 339
- *L'utoreгъ 339
- *L'utoradъ 339
- *L'utosa 339
- *L'utostanъ 340
- *L'utostroъjъ 340
- *L'utosъ 339
- *L'utoša 340
- *L'utošъ 340
- *L'utota 340
- *L'utotъ 340
- *L'utovarъ 340
- *L'utovidъ 340
- *L'utovoъjъ 340
- *L'utovогъ 340
- *L'utovъ 284
- *L'utovъcъ 340
- *L'utota 340
- *L'utra 340
- *L'utranъ 286
- *L'utrějъ 340
- *L'utrica 340
- *L'utričъ 340
- *L'utrikъ 286
- *L'utrъ 286, 340
- *L'utrъ 286
- *L'utujъ 340
- *L'utunъ 285, 340
- *L'utusъ 341
- *L'utuša 286
- *L'utušъ 341
- *L'utva 341
- *L'utvajъ 341
- *L'utvakъ 341
- *L'utvanъ 341
- *L'utvičъ 341
- *L'utvikъ 341
- *L'utvišъ 341
- *L'utvъcъ 341
- *L'utъ 284
- *L'utъ(jъ) 336
- *L'utъka 284, 341
- *L'utъko 284
- *L'utъkъ 284, 341
- *L'utuxъ 341
- *L'utunъ 341
- *L'utъ 284
- *L'utъcъ 341
- *L'utъnъjъ 285
- *Льга 79
- *Льгаcъ 79
- *Льгаjъ 79
- *Льгакъ 80
- *Льганъ 80
- *Льганъ 80
- *Льгастъ(jъ) 80
- *Льгасъ 80
- *Льгаšъ 81
- *Льгода 80
- *Льголajъ 82
- *Льгол'a 80
- *Льгонъ 80
- *Льгонъkъ(jъ) 80

- *Льгостажь 82
- *Льгостъ 81
- *Льгоѡа 81
- *Льгоѡъ 81
- *Льгота 81
- *Льготъ 81
- *Льговъ(ѣ) 81
- *Льгѡта 81
- *Льгунъ 80
- *Льгуньсь 80
- *Льгуѡа 81
- *Льгуѡъ 81
- *Льгута 81
- *Льгъ 79
- *Льгъčidlo 81
- *Льгъ(ѣ) 79
- *Льгъkobуѣ 82
- *Льгъkoduхъ 82
- *Льгъkokонъ 82
- *Льгъkonогъ 82
- *Льгъkonогъ 82
- *Льгъkopeгъ 82
- *Льгъkoskогъ(ѣ) 82
- *Льгъkostѡръ 82
- *Льгъkosъrstъ(ѣ) 82
- *Льгъkoživъ 82
- *Льгъкъ(ѣ) 80
- *Льгунъ 80
- *Льгуть 81
- *Магъrѡакъ 251
- *Malobajъ 11
- *Mal'акъ 286
- *Mal'укъ 286
- *Mal'uta 286
- *Mamъlga 244
- *Mamъrda 91
- *Masaraka 251
- *Masaryga 251
- *Masъrva 250
- *Matъrda 166
- *Matъrga 171
- *Matъrka 182
- *Matъrga 207
- *Matъrgъ 171
- *Milogъdъ 64
- *Mirol'ubъ 341
- *Mižimъ 219
- *Modliba 234
- *Mosaro 251
- *Mosarъ 251
- *Mosura 251
- *Mosurъ 251
- *Masъrѡакъ 251
- *Mosъrѡанъ 251
- *Mosъrganъ 251
- *Motъrsa 200
- *Motъrga 207
- *Mъldobajъ 11
- *Mъldovогъ 366
- *Mъlga 241, 312
- *Mъlgaѡъ 243
- *Mъlgadlo 243
- *Mъlgajъ 243
- *Mъlgakъ 243
- *Mъlganъ 243
- *Mъlgara 244
- *Mъlgaѡъ 244
- *Mъlgatъ 244
- *Mъlgavъѣ 244
- *Mъlgo 242
- *Mъlgomъ 244
- *Mъlgota 244
- *Mъlgotъ 244
- *Mъlgoza 244
- *Mъlgѡтъ 244
- *Mъlgujъ 243
- *Mъlgunъ 243
- *Mъlgura 244
- *Mъlgurъ 244
- *Mъlguѡa 244
- *Mъlguѡъ 244
- *Mъlgъ 242
- *Mъlkѡta 291
- *Mъlkѡтъ 291
- *Mъlma 240
- *Mъlмакъ 241
- *Mъlmanъ 241
- *Mъlmatъ 241
- *Mъlmora 241
- *Mъlмотъ 241
- *Mъlmukъ 241
- *Mъlmугъ 241
- *Mъlmъ 240
- *Mъlmyga 240
- *Mъlmyka 241
- *Mъlmyгъ 241
- *Mъlmtoma 217
- *Mъlvanъ 312
- *Mъlѡa 243
- *Mъlѡajъ 243
- *Mъlѡaѡъ 244
- *Mъlѡiѡъ 243
- *Mъlѡikъ 243
- *Mъlѡuga 243
- *Mъlѡъ 243
- *Mъrda 83
- *Mъrdaѡъ 86
- *Mъrдахъ 89
- *Mъrdajъ 85
- *Mъrd'ajъ 85
- *Mъrdaka 86
- *Mъrdakъ 86
- *Mъrd'акъ 86
- *Mъrdalъ 87
- *Mъrdanъ 87
- *Mъrdanъ 87
- *Mъrd'anъ 87
- *Mъrdasa 88
- *Mъrdasъ 88
- *Mъrdasъ 89
- *Mъrd'aѡъ 89
- *Mъrdavъ(ѣ) 90
- *Mъrdel'a 87
- *Mъrdelъ 87
- *Mъrdeѡa 89

- *Mьrdēja 86
 *Mьrdějъ 86
 *Mьrdičъ 86
 *Mьrdikъ 86
 *Mьrditъ 89
 *Mьrdo 83
 *Mьrdoba 85
 *Mьrdoxъ 89
 *Mьrdola 87
 *Mьrdolъ 87
 *Mьrdolъsъ(я) 85, 366
 *Mьrdomilъ 367
 *Mьrdomъ 87
 *Mьrdonъ 88
 *Mьrdonъ 88
 *Mьrdoqъsъ 85, 367
 *Mьrdorēzъ 85, 367
 *Mьrdoryjъ 85, 367
 *Mьrdosъ 89
 *Mьrdošъ 89
 *Mьrdotъ 90
 *Mьrdugъ 85
 *Mьrduxъ 89
 *Mьrduja 86
 *Mьrdujъ 86
 *Mьrdukъ 87
 *Mьrdula 87
 *Mьrdul'a 87
 *Mьrdusa 89
 *Mьrdusъ 89
 *Mьrdušъ 89
 *Mьrdva 90
 *Mьrdъ 83
 *Mьrdъka 87
 *Mьrdъko 87
 *Mьrdъkъ 87
 *Mьrdu, -ъve 90
 *Mьrdyga 85
 *Mьrduxъ 89
 *Mьrduka 87
 *Mьrduкъ 87
 *Mьrdylъ 87
 *Mьrdynъ 88
 *Mьrdušъ 89
 *Mьrduzъ 85
 *Mьrdъ 84
 *Mьrgoqъsъ 367
 *Mьrgoslēpъ(я) 367
 *Mьrgoušъ 367
 *Mьrхonopъ 367
 *Mьrхъ 312
 *Mьrkobokъ 367
 *Mьkomъ 217
 *Mьmyga 312
 *Mьrtonogъ 367
 *Mьrtovodъ 367
 *Mьrzqta 291
 *Nal'ubъ 341
 *Nal'utъ 342
 *Nasъlpa 110
 *Natarā 132
 *Natarъ 132
 *Natarъsъ 132
 *Natora 136
 *Natorъ 136
 *Natorъnъjъ 136
 *Natura 148
 *Naturъ 148
 *Natykašъ 182
 *Natyъ 152
 *Nebajъ 11
 *Nedobajъ 11
 *Nedъrda 56
 *Negъrtъ(я) 271
 *Nel'uba 342
 *Nel'uda 342
 *Nel'udъ 342
 *Nel'udъkъ 342
 *Nel'utъ 342
 *Nelyga 79
 *Nelygъkъ(я) 80
 *Nepъrda 99
 *Nesъrva 246
 *Netarъ 132
 *Neterba 214
 *Neterbičъ 214
 *Neterbujъ 214
 *Neterbъsъ 214
 *Netorъ 136
 *Netъrda 163
 *Obbajimъ 11
 *Obbajъ 11
 *Obbъrtmъsъ 16
 *Obbъrtmъ 17
 *Obkъrdimъ 219
 *Obkъrъšъko 312
 *Obl'ubъ 342
 *Obl'uda 342
 *Obl'udъ 342
 *Obmъrda 91
 *Obpъlda 93
 *Obrēzomъ 217
 *Obsarъ 269
 *Obstъlpъ 312
 *Obtara 132
 *Obtarъ 132
 *Obtorъ 136
 *Obtura 148
 *Obturъ 148
 *Obtълta 268
 *Obtърba 162
 *Obtърgъ 171
 *Obtъra 152
 *Obtъrašъ 152
 *Obtъrunъ 152
 *Obvъlouхъ(я) 245
 *Obvъloušъ 245
 *Obzъrimъ 219
 *Obžrđъ 312
 *Orzbajъ 12
 *Orzl'uta 342
 *Orzmъlgъ 245
 *Orzstъrgujъ 171
 *Orzтыltъ 268

- *Orztǝrga 171
 *Orztǝrgujǝ 171
 *Ostrimǝ 220
 *Ostrobajǝ 12

 *Qtorǝ 136
 *Qtorǝ 136

 *Rabǝrtǝ 27
 *Radimǝ 220
 *Radǝrtǝ 291
 *Rajasǝ 290
 *Rakǝlǝ 254
 *Rakǝlǝ 254
 *Rarimǝ 220
 *Rastǝrga 170
 *Rasǝrvimǝ 250
 *Rasǝrvo 250
 *Ratara 132
 *Ratarakǝ 132
 *Rataricǝ 132
 *Ratarǝkǝ 132
 *Ratora 137
 *Ratorǝ 137
 *Ratorǝkǝ 137
 *Ratura 148
 *Raturǝ 148
 *Ratǝlta 264, 268
 *Ratǝrǝ 182
 *Ratǝrgajǝ 171
 *Ratǝrgǝ 170
 *Ratǝrkǝ 182
 *Ratǝrla 184
 *Ratǝrlǝ 184
 *Ratǝrluga 184
 *Ratǝrlukǝ 186
 *Ratǝrlǝ 187
 *Ratǝrminǝ 190
 *Ratǝrǝ 175
 *Ratǝrǝ 174
 *Ratǝra 152
 *Ratǝraǝ 153

 *Ratǝraǝ 152
 *Ratǝrajǝ 153
 *Ratǝrakǝ 153
 *Ratǝranǝ 153
 *Ratǝraǝ 152
 *Ratǝrǝjǝ 153
 *Ratǝridlo 153
 *Ratǝrolǝ 153
 *Ratǝroǝ 152
 *Ratǝruxa 152
 *Ratǝruxǝ 152
 *Ratǝrukǝ 153
 *Ratǝruxa 153
 *Ratǝruxǝ 153
 *Ratǝruǝ 152
 *Ratǝruǝ 152
 *Ratǝrgǝ 152
 *Rerǝl'ubǝ 342
 *Rerǝta 291
 *Rerǝrtǝ 291
 *Rerǝrtǝrtǝ 153
 *Rerǝrtǝruxa 153
 *Rǝrvǝrtǝ 292
 *Rirǝta 292
 *Ritimǝ 220
 *Robajǝnǝjǝ 12
 *Robǝrta 27
 *Rodǝbǝrtǝnǝjǝ 27
 *Rodǝǝajimǝ 220
 *Rodǝrtǝrba 214
 *Rodǝrtǝrbǝ 214
 *Rogǝdimǝ 220
 *Rojasǝ 290
 *Rojasǝkǝ 290
 *Rojasǝnica 290
 *Rojǝdimǝ 220
 *Pol'uba 342
 *Pol'ubinǝ 343
 *Pol'ubǝ 342
 *Pol'uda 343
 *Pol'udimǝ 343
 *Pol'udovicǝ 343

 *Pol'udva 343
 *Pol'udǝ 283, 343
 *Pol'udy, -ǝve 343
 *Pol'udynǝ 343
 *Pol'udǝ 283, 343
 *Porǝlda 98
 *Porǝrda 102
 *Porǝrdanǝ 102
 *Porǝta 292
 *Postǝlga 262
 *Postǝrkǝ 182
 *Posulimǝ 220
 *Posǝrgǝ 120
 *Potara 132
 *Potaricǝ 132
 *Potarǝ 132
 *Potarǝkǝ 132
 *Poterba 214
 *Poterbǝ 214
 *Poterbicǝ 214
 *Poterbuxǝ 214
 *Poterbyǝ 214
 *Potora 137
 *Potorakǝ 137
 *Potorica 137
 *Potoricǝ 137
 *Potorǝ 137
 *Potorǝkǝ 137
 *Potorǝ 137
 *Potura 148
 *Poturajǝ 148
 *Poturakǝ 148
 *Poturica 149
 *Poturicǝ 141, 149
 *Poturimǝ 149
 *Poturǝ 148
 *Poturǝjǝ 149
 *Potǝrǝ 182
 *Potǝrda 166
 *Potǝrga 170
 *Potǝrgajǝ 171
 *Potǝrka 182

- *Rotъrla 184
 *Rotъrlaka 185
 *Rotъrlimъ 187
 *Rotъrlъ 187
 *Rotъrlъ 184
 *Rotъrma 190
 *Rotъrgъ 207
 *Rotъrаха 153
 *Rotъrакъ 153
 *Rotъrаъ 153
 *Rotъrаtъ(ъ) 153
 *Rotъrukъ 153
 *Rotъrgъ 153
 *Rotъrgъcъ 153
 *Pravotoгъ 136
 *Pregotъ 292
 *Prižimъ 220
 *Propъrda 102
 *Protora 137
 *Proturъ 149
 *Protъltičъ 268
 *Protъrka 182
 *Pustobajъ 12
 *Pylъ 312
 *Pylъckъ 312
 *Pylда 92
 *Pyldadlo 95
 *Pylдаjъ 94
 *Pylдахъ 94
 *Pylдакъ 95
 *Pylд'акъ 95
 *Pylдапъ 96
 *Pylдагъ 96
 *Pylдагъ 96
 *Pylдаъ 97
 *Pylдаъ 94
 *Pylд'аъ 94
 *Pylдега 93
 *Pylдеъ 94
 *Pylдѣjъ 94
 *Pylдега 93
 *Pyldiъ 96
 *Pyldikъ 95
 *Pyldisъ 97
 *Pyldiъ 94
 *Pylditъ 97
 *Pylдо 92
 *Pyldoma 95
 *Pyldomъ 95
 *Pylдогъ 96
 *Pylдоъ 97
 *Pylдоъ 94
 *Pylдуха 94
 *Pylдухъ 94
 *Pylд'ухъ 94
 *Pylдукъ 96
 *Pylд'укъ 96
 *Pylдunъ 96
 *Pylдura 96
 *Pylдуръ 96
 *Pylдusъ 97
 *Pylдуъ 94
 *Pylдъ 92
 *Pylдъкъ 96
 *Pylдъга 97
 *Pylдъгъ 97
 *Pyldyга 94
 *Pylдухъ 94
 *Pyldyга 97
 *Pylдуръ 97
 *Pylдusъ 97
 *Pylдуъ 94
 *Pylдъ 93
 *Pylgujъ 312
 *Pylxa 312
 *Pylxaъ 312
 *Pylxadlo 313
 *Pylxajъ 313
 *Pylxanъ 313
 *Pylxagъ 313
 *Pylxаtъjъ 313
 *Pylxo 312
 *Pylxota 292
 *Pylxъ 254, 312
 *Pylkonogъ 367
 *Pylstonogъ 367
 *Pylstovaъ 367
 *Pylsakъ 313
 *Pylsikъ 313
 *Pylsitъ 313
 *Pylъ 254, 313
 *Pylъka 313
 *Pylъko 313
 *Pylъkъ 313
 *Pyrda 98
 *Pyrdaъ 99
 *Pyrdadlo 100
 *Pyrдаjъ 100
 *Pyrдакъ 99
 *Pyrд'акъ 99
 *Pyrданъ 101
 *Pyrдаъ 101
 *Pyrдаъ 102
 *Pyrdelъ 101
 *Pyrdesъ 101
 *Pyrдеъ 102
 *Pyrдѣjъ 100
 *Pyrdiъ 100
 *Pyrdidlo 100
 *Pyrdikъ 99
 *Pyrdiъ 102
 *Pyrдо 98
 *Pyrдобa 100
 *Pyrдохъ 101
 *Pyrdola 101
 *Pyrдолъ 101
 *Pyrdomъ 101
 *Pyrdonъ 101
 *Pyrdonъ 101
 *Pyrdopaъ(ъ) 99
 *Pyrдоъ 101
 *Pyrdota 101
 *Pyrdujъ 100
 *Pyrдукъ 100
 *Pyrdunъ 101
 *Pyrдusъ 101

- *Рьгдѣ(ѣ) 98
 *Рьгдѣко 100
 *Рьгдѣкъ 100
 *Рьгdy, -ъve 102
 *Рьгdyѣ 100
 *Рьгdyga 100
 *Рьгdyka 100
 *Рьгdyкъ 100
 *Рьгdynь 101
 *Рьгdysь 101
 *Рьгdyѣь 102
 *Рьгdyta 101
 *Рьгdь 99
 *Рьгdѣтъ 292
 *Рьгxolupь 367
 *Рьгlogozь 367
 *Рьгmostajь 367
 *Рьгpota 292
 *Рьгѣь 313
 *Рьгzomь 217

 *Radѣтъ 292
 *Rѣdѣkobajь 12
 *Rogѣтъ 292
 *Rokѣтъ 292
 *Rudojasь 289

 *Sarакъ 251
 *Sariba 234
 *Sarobajь 12, 269
 *Sarobasь 269
 *Sarodѣjь 269
 *Sarogoba 269
 *Saromazь 269
 *Saromѣdь 269
 *Saropаль 269
 *Saropоль 269
 *Sarosѣкъ 269
 *Sarotагь 132
 *Sarьgoba 269
 *Saryga 251
 *Sedlimь 220

 *Sѣdimь 220
 *Simьrda 91
 *Sirѣтъ 292
 *Sitьrmanь 190
 *Skabьrтъ 27
 *Skamьrda 91
 *Skamьrdь 91
 *Skomьrda 91
 *Skorobajь 12
 *Skotьrѣь 182
 *Skьldegьdь 64
 *Skьldobotь 367
 *Skьldь 313
 *Skьlмѣтъ 292
 *Skьlрь 313
 *Skьlѣь 313
 *Skьlta 314
 *Skьltь 314
 *Skьlvanь 314
 *Skьlvo 231
 *Skьlvь 231
 *Skьrѣь 230
 *Skьrda 230, 314
 *Skьrdibьrda 367
 *Skьrdь 314
 *Skьrdь 230
 *Skьrgь 230
 *Skьrkь 230
 *Skьrла 230
 *Skьrlomь 217
 *Skьrma 230
 *Skьrpa 314
 *Skьrрь 314
 *Skьrsь 230, 314
 *Skьrtь 230
 *Skьrva 230
 *Smьldojaгь(ѣ) 367
 *Smьлга 241
 *Smьlgань 243
 *Smьlgонь 243
 *Smьlgигь 244
 *Smьlgь 242

 *Smьlѣь 243
 *Smьrda 84
 *Smьrdакъ 86
 *Smьrdань 87
 *Smьrdo 84
 *Smьrdь 84
 *Smьrdьka 87
 *Smьrдыкъ 87
 *Smьrdь 84
 *Smьrkoslovь 367
 *Sotima 220
 *Sѣbьrta 27
 *Sѣbьrтъ 27
 *Sѣmьrda 91
 *Sѣmьrdакъ 91
 *Sѣmьrdань 91
 *Sѣmьrdь 91
 *Sѣtagь 132
 *Sѣtora 137
 *Sѣtorѣ(ѣ) 137
 *Sѣtorь 137
 *Sѣtura 149
 *Sѣturь 149
 *Sѣtьлга 262
 *Sѣtьrba 162
 *Sѣtьrga 171
 *Sѣtьrxa 175
 *Sѣtьrma 190
 *Sѣtьrsa 175
 *Sѣtьrtань 205
 *Sѣtьrtь 205
 *Sѣtьra 153
 *Sѣtьrakъ 153
 *Sѣtьranь 153
 *Sѣtьrikъ 153
 *Sѣtьгь 153
 *Sprьlda 93
 *Sprьldajь 94
 *Sprьld'ajь 94
 *Sprьldакъ 95
 *Sprьldагь 96
 *Sprьldиѣь 96

- *Sryldikъ 95
 *Sryldo 93
 *Sryldъ 93
 *Sryldыкъ 96
 *Sryldыга 97
 *Sryldъ 93
 *Sryrda 99
 *Sryrdъ 99
 *Sryrdыль 101
 *Sryrdъ 99
 *Srylba 314
 *Srylbouхъjъ 367
 *Srylbъ 314
 *Srylbыкъ 314
 *Srylga 258
 *Srylgaсъ 260
 *Srylgajъ 260
 *Srylganъ 260
 *Srylgo 258
 *Srylgorъ 261
 *Srylgunъ 260
 *Srylgurъ 261
 *Srylgъ 258
 *Srylpa 314
 *Srylpъ 314
 *Srylpъka 315
 *Srylpънь 315
 *Srylta 264
 *Sryлтахъ 265
 *Sryлтовъjъ 267
 *Sryлтъ 264
 *Sryлžинъ 259
 *Sryлžъ 258
 *Sryrba 155
 *Sryrbaсъ 157
 *Sryrbанъ 159
 *Sryrbанъ 159
 *Sryrbatъ(jъ) 161
 *Sryrbavъ(jъ) 162
 *Sryrbějъ 158
 *Sryrbikъ 156
 *Sryrbo 155
 *Sryrbotъ 161
 *Sryrbotъ 161
 *Sryrbula 158
 *Sryrbulъ 158
 *Sryrbunъ 160
 *Sryrbъ 155
 *Sryrbъka 156
 *Sryrbыкъ 156
 *Sryrča 176
 *Sryrčajъ 177
 *Sryrčакъ 180
 *Sryrčанъ 180
 *Sryrčegledъ 182, 367
 *Sryrčegozъ 182, 367
 *Sryrčenogъ 182, 367
 *Sryrčeoсъ 182, 367
 *Sryrčevъ 182
 *Sryrčičъ 180
 *Sryrčidlo 181
 *Sryrčikъ 179
 *Sryrčinъ 180
 *Sryrčъ 176
 *Sryrčыкъ 179
 *Sryrda 163
 *Sryrdějъ 164
 *Sryrdikъ 165
 *Sryrdinъ 166
 *Sryrdunъ 166
 *Sryrdъ 163
 *Sryrdynъ 166
 *Sryrdъ 163
 *Sryrga 167
 *Sryrgaсъ 168
 *Sryrgadlo 168
 *Sryrgajъ 167
 *Sryrgакъ 168
 *Sryrganъ 169
 *Sryrgonъ 169
 *Sryrgunъ 169
 *Sryrgusъ 170
 *Sryrgъ 167
 *Sryrхajъ 173
 *Sryrхаль 173
 *Sryrхонъ 174
 *Sryrхунъ 174
 *Sryrхъ 172
 *Sryrka 175
 *Sryrkaсъ 176
 *Sryrkadlo 180
 *Sryrkanъ 177
 *Sryrkasъ 178
 *Sryrko 175
 *Sryrkoсъ 178
 *Sryrkota 179
 *Sryrkovъ 182
 *Sryrkulъ 177
 *Sryrkulъ 177
 *Sryrkunъ 178
 *Sryrkusъ 178
 *Sryrkъ 175
 *Sryrla 183
 *Sryrl'ajъ 185
 *Sryrlakъ 185
 *Sryrlatъ 187
 *Sryrlicъ 186
 *Sryrlikъ 186
 *Sryrlъ 183
 *Sryrlyga 184
 *Sryrlъ 183
 *Sryrma 188
 *Sryrmaсъ 188
 *Sryrmaxъ 189
 *Sryrmajъ 188
 *Sryrmaкъ 188
 *Sryрманъ 189
 *Sryрмагъ 189
 *Sryрмагъ 189
 *Sryrmata 190
 *Sryrmeta 190
 *Sryrmičъ 188
 *Sryrmidlo 188
 *Sryrmikъ 188
 *Sryrmo 188
 *Sryrmooсъ 191

*Стѣмоѡа 189	*Стѣмѣдѣ 64	*Сѣлбула 106
*Стѣмота 190	*Сѣнобожѣ 368	*Сѣлбулѣ 106
*Стѣмѣ 188	*Сѣоужѣдѣ 64	*Сѣлбунѣ 107
*Стѣмѣсь 188	*Сѣогрѣ 122	*Сѣлбурѣ 107
*Стѣма 191	*Сѣгѣтѣ 274	*Сѣлбурѣ 107
*Стѣмакѣ 192	*Сѣгѣтѣкѣ 272	*Сѣлбѣ 103, 315
*Стѣм'акѣ 192	*Сѣлба 103, 315	*Сѣлбѣка 105
*Стѣмѣсь 192	*Сѣлбаць 105	*Сѣлбѣко 105
*Стѣмѣкѣ 192	*Сѣлбадло 106	*Сѣлбѣкѣ 105
*Стѣмѣ 191	*Сѣлбажѣ 104, 315	*Сѣлбѣга 108
*Стѣмѣ 191	*Сѣлбакѣ 105	*Сѣлбѣго 108
*Стѣгра 193	*Сѣлб'акѣ 105	*Сѣлбѣгѣ 108
*Стѣгракѣ 193	*Сѣлбапѣ 106, 314	*Сѣлбука 106
*Стѣгранѣ 194	*Сѣлбара 107	*Сѣлбугѣ 107
*Стѣгрѣжѣ 193	*Сѣлбарѣ 107	*Сѣлбуѣь 109
*Стѣгрѣ 193	*Сѣлбасѣ 108	*Сѣлбѣсь 105
*Стѣгрѣка 194	*Сѣлбасѣ 109	*Сѣлбѣь 106
*Стѣгса 197	*Сѣлбатѣ 108	*Сѣлдимѣгѣ 368
*Стѣгс'акѣ 198	*Сѣлбавѣ 109	*Сѣлдобажѣ 368
*Стѣгсѣкѣ 198	*Сѣлбелѣ 106	*Сѣлдобѣлда 368
*Стѣгсоголѣ 200	*Сѣлбегѣ 107	*Сѣлдомѣгѣ 368
*Стѣгсѣ 197	*Сѣлбѣсь 105	*Сѣлдѣ 315
*Стѣгсѣ(жѣ) 197	*Сѣлбѣкѣ 105	*Сѣлга 315
*Стѣгта 201	*Сѣлбѣпѣ 106	*Сѣлгажѣ 315
*Стѣгтакѣ 201	*Сѣлбѣгѣ 107	*Сѣлганѣ 315
*Стѣгто 201	*Сѣлбѣшѣ 109	*Сѣлгомѣ 217
*Стѣгтѣ 201	*Сѣлбѣтѣ 108	*Сѣлгоролѣ 368
*Стѣгтѣкѣ 202	*Сѣлбо 103	*Сѣлгорогѣ 368
*Стѣгва 205	*Сѣлбода 108	*Сѣлготѣ 292
*Стѣгвѣ 205	*Сѣлбомѣ 107	*Сѣлгѣ 315
*Стѣгвуѣь 206	*Сѣлбора 107	*Сѣлгѣпѣ 315
*Стѣгза 206	*Сѣлбогѣ 107	*Сѣлха 251, 315
*Стѣгзѣ 206	*Сѣлбосѣ 108	*Сѣлхаць 252
*Стѣгза 167	*Сѣлботѣ 108	*Сѣлхадло 252
*Стѣгзакѣ 168	*Сѣлбѣта 108, 315	*Сѣлхажѣ 252
*Стѣгзѣкѣ 168	*Сѣлбѣтѣ 108, 315	*Сѣлхакѣ 252
*Стѣгзѣ 167	*Сѣлбугѣ 104	*Сѣлханѣ 252
*Стѣгзѣкѣ 168	*Сѣлбука 105	*Сѣлханѣ 252
*Сѣхобажѣ 12	*Сѣлбухѣ 105	*Сѣлхо 252
*Сѣлѣба 234	*Сѣлбужѣ 105	*Сѣлхонѣ 252
*Сѣракѣ 228	*Сѣлбука 105	*Сѣлхунѣ 252
*Сѣгѣ 228	*Сѣлбукѣ 105	*Сѣлхѣ 251, 315

- *Сѣхунъ 252
 *Сѣлѣтъ 292
 *Сѣлма 316
 *Сѣлмайъ 316
 *Сѣлманъ 316
 *Сѣлмојѣдъ 368
 *Сѣлмѣтъ 292
 *Сѣлмъ 316
 *Сѣлнокыда 368
 *Сѣлнорекъ 368
 *Сѣлра 109, 316
 *Сѣлрајъ 111
 *Сѣлрахъ 113
 *Сѣлракъ 111
 *Сѣлр'акъ 111
 *Сѣлранъ 112
 *Сѣлраньсь 112
 *Сѣлраѣъ 113
 *Сѣлратъ 113
 *Сѣлрега 110
 *Сѣлретъ 113
 *Сѣлрѣка 111
 *Сѣлрѣкъ 111
 *Сѣлриѣъ 113
 *Сѣлридо 112
 *Сѣлрикъ 112
 *Сѣлринъ 112
 *Сѣлро 109, 316
 *Сѣлродѣјъ 114, 368
 *Сѣлрогогъ 114, 368
 *Сѣлролајъ 114
 *Сѣлромъ 113
 *Сѣлрота 113
 *Сѣлротъ 113
 *Сѣлровагъ 114, 368
 *Сѣлронъ 113
 *Сѣлрога 110
 *Сѣлрѣта 114
 *Сѣлрѣтъ 114
 *Сѣлруга 110
 *Сѣлрухъ 113
 *Сѣлрујъ 111
 *Сѣлрукъ 112
 *Сѣлрунъ 112
 *Сѣлруѣъ 113
 *Сѣлруга 113
 *Сѣлругъ 113
 *Сѣлръ 109, 316
 *Сѣлръка 112
 *Сѣлръкъ 112, 316
 *Сѣлруга 111
 *Сѣлрунъ 113, 316
 *Сѣлрьсь 110, 316
 *Сѣлрьѣъ 113
 *Сѣлса 316
 *Сѣлсъ 316
 *Сѣлса 253
 *Сѣлсадло 254
 *Сѣлсајъ 254
 *Сѣлсакъ 243
 *Сѣлсанъ 254
 *Сѣлсегъ 254
 *Сѣлсѣјъ 254
 *Сѣлсиѣъ 253
 *Сѣлсидло 254
 *Сѣлсикъ 253
 *Сѣлсинъ 254
 *Сѣлсукъ 253
 *Сѣлсуга 254
 *Сѣлсугъ 254
 *Сѣлсь 253, 316
 *Сѣлська 253
 *Сѣлсько 253, 316
 *Сѣлськъ 253
 *Сѣлта 254, 264
 *Сѣлтанъ 264
 *Сѣлтиѣъ 264
 *Сѣлтобърѣѣъ 368
 *Сѣлтogatъ(я) 368
 *Сѣлтоносъ 368
 *Сѣлтъ 264, 316
 *Сѣлтъмигъ 368
 *Сѣл'уба 343
 *Сѣл'убѣта 343
 *Сѣл'убьникъ 343
 *Сѣл'удъ 343
 *Сѣл'удъ 343
 *Сѣлва 231, 316
 *Сѣлвѣта 292
 *Сѣлвъ 316
 *Сѣлѣтъ 292
 *Сѣлзька 316
 *Сѣлзько 316
 *Сѣмьлга 245
 *Сѣръда 102
 *Сѣрба 228
 *Сѣрбанъ 316
 *Сѣрбаѣъ 228
 *Сѣрбоносъ 368
 *Сѣрбунъ 316
 *Сѣрѣакъ 251
 *Сѣрѣанъ 251
 *Сѣрда 316
 *Сѣрдакъ 228, 317
 *Сѣрдомъ 217
 *Сѣрдоралъ(я) 368
 *Сѣрдовъ 228
 *Сѣрдъ 316
 *Сѣргаѣъ 228
 *Сѣргайъ 228
 *Сѣрганъ 228
 *Сѣргобайъ 12, 368
 *Сѣргогѣпъ(я) 368
 *Сѣргѣтъ 292
 *Сѣрга 255, 317
 *Сѣргаѣъ 256
 *Сѣргадло 256, 317
 *Сѣргайъ 256
 *Сѣргалъ 256
 *Сѣрганъ 255
 *Сѣргатъ 256
 *Сѣрго 255
 *Сѣргѣта 256
 *Сѣргѣтъ 292
 *Сѣргунъ 256
 *Сѣгхъ 228, 255

- *Сѣхы'а 256
 *Сѣхыь 256
 *Сѣхунь 256
 *Сѣkadlo 317
 *Сѣkапѣ 228
 *Сѣkоdѣъ 368
 *Сѣkоtа 292
 *Сѣkоtъ 292
 *Сѣglobаъ 12, 368
 *Сѣlomъ 217
 *Сѣтаъ 240
 *Сѣтакъ 317
 *Сѣтобоъ(ъ) 368
 *Сѣmоtа 292
 *Сѣmоtъ 292
 *Сѣmouлѣ(ъ) 368
 *Сѣра 114, 317
 *Сѣраць 117
 *Сѣradlo 118
 *Сѣраъ 118, 317
 *Сѣракъ 117
 *Сѣр'акъ 117
 *Сѣраль 119
 *Сѣрапъ 119, 317
 *Сѣрапъ 119
 *Сѣрагъ 119
 *Сѣрагъ 119
 *Сѣратъ(ъ) 120, 317
 *Сѣрель 119
 *Сѣрель 119
 *Сѣрета 120
 *Сѣреть 120
 *Сѣрѣъ 118
 *Сѣріць 118, 317
 *Сѣridlo 118
 *Сѣrikъ 117, 118
 *Сѣripъ 119
 *Сѣrita 120
 *Сѣripъ 120
 *Сѣро 114
 *Сѣролѣ 119
 *Сѣротъ 120
 *Сѣрунъ 119
 *Сѣръ 114, 317
 *Сѣръка 117, 317
 *Сѣръкъ 117
 *Сѣpyra 118
 *Сѣpyтъ 120
 *Сѣръсъ 117, 317
 *Сѣrsa 256
 *Сѣrsаъ 257, 317
 *Сѣrsакъ 257
 *Сѣrs'акъ 257
 *Сѣrsаlъ 257
 *Сѣrsапъ 257
 *Сѣrsевъ 257
 *Сѣrsiць 257
 *Сѣrsita 257
 *Сѣrso 256
 *Сѣrsomъ 257
 *Сѣrsomъ 257
 *Сѣrsomъ(ъ) 257
 *Сѣrsunъ 257
 *Сѣrsunъ 257
 *Сѣrsъ 256, 317
 *Сѣrsъкъ 257
 *Сѣrsъ 257
 *Сѣrta 239
 *Сѣrto 239
 *Сѣrtoma 217
 *Сѣrtomъ 217
 *Сѣrtъ 239
 *Сѣrva 246
 *Сѣrvaць 248
 *Сѣrvaga 246
 *Сѣrvахъ 247
 *Сѣrvаъ 247
 *Сѣrvакъ 247
 *Сѣrv'акъ 247
 *Сѣrvаlъ 248
 *Сѣrvапъ 248
 *Сѣrvапъ 248
 *Сѣrvагъ 249
 *Сѣrvасъ 249, 317
 *Сѣrvasъ 249
 *Сѣrvашь 247
 *Сѣrvatъ 250
 *Сѣrvеlъ 248
 *Сѣrvetъ 250
 *Сѣrvѣъ 247
 *Сѣrvѣ 250
 *Сѣrvиць 248
 *Сѣrvidlo 246
 *Сѣrviga 246
 *Сѣrvikъ 247
 *Сѣrvimъ 250
 *Сѣrvira 249
 *Сѣrvirъ 249
 *Сѣrvo 246
 *Сѣrvoga 246
 *Сѣrvomъ 249
 *Сѣrvomъ 249
 *Сѣrvorogъ 250
 *Сѣrvosъ 250
 *Сѣrvonъ 250
 *Сѣrvоtа 250
 *Сѣrvотъ 250
 *Сѣrvuxa 247
 *Сѣrvuxъ 247
 *Сѣrvuъ 247
 *Сѣrvukъ 248
 *Сѣrvul'a 248
 *Сѣrvunъ 249
 *Сѣrvuša 247
 *Сѣrvuшь 247
 *Сѣrvъ 246
 *Сѣrvъko 248
 *Сѣrvъкъ 248
 *Сѣrvуць 248
 *Сѣrvyga 247
 *Сѣrvушь 247
 *Сѣrza 228, 262
 *Сѣzanъ 262
 *Сѣzanъ 263
 *Сѣzавъ(ъ) 263
 *Сѣzepъ 263

- *Sьgziць 263
 *Sьgziпъ 263
 *Sьgzo 262
 *Sьgzobajъ 263
 *Sьgzонъ 263
 *Sьgzонь 263
 *Sьgzотъ 263
 *Sьgzukъ 263
 *Sьgzъ 262
 *Sьterбъ 214
 *Sьtora 133
 *Sьtorанъ 134
 *Sьtoriць 134
 *Sьtorимъ 134
 *Sьtorоlъ 134
 *Sьtorошъ 135
 *Sьtoruga 133
 *Sьtorунъ 135
 *Sьtorusъ 135
 *Sьторъ 137
 *Sьторъ(яъ) 133
 *Sьторыць 134
 *Sьtura 149
 *Sьтуръ 149
 *Sьтъrĉeръ 182
 *Sьтъrĉta 154
 *Sьvĉdomъ 217
 *Sьmъrda 91
 *Sьrpokridlъ(яъ) 368
 *Sьrstobitъ 368
 *Sьrstoboяъ 369
 *Sьrstojĉdъ 369
 *Sьrstolicъjъ 369
 *Sьrtislavъ 369
 *Sьторъ 137
 *Sьтуръ 149
 *Šebъrĉa 19
 *Šebъrĉъ 19
 *Šebъrta 27
 *Šebъrtъ 27
 *Šegъrtъ 274
 *Šemъrda 91
 *Šepъrda 103
 *Šepъrdанъ 103 -
 *Šetorъ 137
 *Šeturъ 149
 *Šetъrma 191
 *Šimъrda 91
 *Šĉъlbĉta 317
 *Šĉъlxъ 318
 *Šĉъlkolъbъ 369
 *Šĉъlkomĉdъ 369
 *Šĉъlkonogъ 369
 *Šĉъlkonosъ 369
 *Šĉъlkorĉešъ 369
 *Šĉъlkъ 318
 *Šĉъlmъ 318
 *Šĉъlpa 318
 *Šĉъlpajъ 318
 *Šĉъlpixa 318
 *Šĉъlpъ 318
 *Šĉъrbonosъ 369
 *Šĉъrpъ 318
 *Tara 127
 *Taraць 129
 *Taradlo 127
 *Taraga 128
 *Taraxa 128
 *Taraxъ 128
 *Tarajъ 128
 *Tar'ajъ 128
 *Taraka 129
 *Tarakъ 129
 *Taralъ 129
 *Tarana 130
 *Tarанъ 130
 *Tar'анъ 130
 *Tarанъ 130
 *Tarasъ 131
 *Tarašъ 128
 *Tarata 131
 *Taratъ 131
 *Tarавъ(яъ) 131
 *Tareнъ 130
 *Tarešъ 128
 *Tareвъ 131
 *Tarĉja 128
 *Tarĉka 129
 *Tarĉdъ 128
 *Tariba 127
 *Tarica 127
 *Tariць 129
 *Taridlo 128
 *Tariхъ 128
 *Tarikъ 129
 *Tarima 130
 *Tarimъ 130
 *Tarinъ 130
 *Tariša 128
 *Tarišĉe 131
 *Taro 127
 *Taroba 127
 *Tarobara 132
 *Tarobаръ 132
 *Tarobora 132
 *Tarobylda 132
 *Tarobyrda 132
 *Tarobyrda 132
 *Taroduda 132
 *Tarogĉta 132
 *Taroxъ 129
 *Tarola 129
 *Tarolъ 129
 *Taroma 130
 *Taromъ 130
 *Tarонъ 130
 *Tarонъ 130
 *Tarosъ 131
 *Taroša 129
 *Tarošъ 129
 *Tarota 131
 *Tarotъ 131
 *Tarovъ 131

- *Tarqta 131
 *Tarqť 131
 *Taruga 128
 *Taruļ 128
 *Taruka 129
 *Tarukъ 129
 *Tarulъ 129
 *Tarun'a 130
 *Tarunъ 130
 *Tarunъ 130
 *Tarusa 131
 *Tarusъ 131
 *Taruša 129
 *Tarušъ 129
 *Taгъ 127
 *Taгъko 129
 *Taгъкъ 129
 *Taгъ(јъ) 128
 *Taryсъ 129
 *Taryga 128
 *Taryka 129
 *Taryкъ 129
 *Taryнъ 131
 *Taryсъ 131
 *Taryшъ 128
 *Taryta 131
 *Taгъсъ 127
 *Taгъjanъ 130
 *Tatъrganъ 169
 *Terba 208
 *Terbaсъ 209
 *Terбахъ 208
 *Terбајъ 208
 *Terbaka 209
 *Terb'aka 209
 *Terbakъ 209
 *Terb'акъ 209
 *Terbaļ 210
 *Terbanъ 211
 *Terbarъ 212
 *Terbata 212
 *Terbatъ 212
 *Terbexa 208
 *Terbexъ 208
 *Terbelъ 210
 *Terben'a 211
 *Terbenъ 211
 *Terbesъ 212
 *Terbešъ 208
 *Terbetъ 212
 *Terbežъ 213
 *Terbežъnikъ 213
 *Terbeјica 208
 *Terbeјъ 208
 *Terbeјta 212
 *Terbiborъ 213
 *Terbibrat(r)ъ 213
 *Terbica 210
 *Terbiсъ 210
 *Terbidlo 210
 *Terbigostъ 213
 *Terbixa 208
 *Terbiхъ 208
 *Terbikъ 210
 *Terbimigrъ 213
 *Terbinēgъ 213
 *Terbinъ 211
 *Terbislava 213
 *Terbislavъ 213
 *Terbiša 208
 *Terbišъ 208
 *Terbitъ 212
 *Terbivitъ 214
 *Terbo 208
 *Terbobudъ 213
 *Terbogodъ 213
 *Terbogostъ 213
 *Terboxъ 209
 *Terbolъ 211
 *Terbomēgъ 213
 *Terbomigrъ 213
 *Terbomъ 211
 *Terbomysъ 213
 *Terbonъ 211
 *Terbonъ 211
 *Terboradъ 213
 *Terboslava 213
 *Terboslavъ 213
 *Terbošъ 209
 *Terbota 212
 *Terbotъ 212
 *Terboušъjъ 213
 *Terbovidъ 214
 *Terbovitъ 214
 *Terbovъ 212
 *Terbotъ 212
 *Terbuxa 209
 *Terbuxъ 209
 *Terbukъ 210
 *Terbula 211
 *Terbulъ 211
 *Terbuna 211
 *Terbun'a 211
 *Terbunъ 211
 *Terbunъ 211
 *Terbunъсъ 211
 *Terbusъ 212
 *Terbuša 209
 *Terbušъ 209
 *Terбъ 208
 *Terбъka 210
 *Terбъko 210
 *Terбъкъ 210
 *Terбъļ 211
 *Terбъsa 212
 *Terbynъ 212
 *Terbyša 209
 *Terbyšъ 209
 *Terbyta 212
 *Terбъсъ 210
 *Terбыļ 210
 *Terбылъ(јъ) 212
 *Tēsnoбajъ 12
 *Tixobajъ 12
 *Toliba 234
 *Tomъlga 245

- *Tora 133
 *Toračъ 134
 *Toraјъ 133
 *Toraкъ 134
 *Toralъ 134
 *Torana 134
 *Toranъ 134
 *Toranъ 134
 *Toraсъ 135
 *Torata 135
 *Toreba 133
 *Toreнъ 134
 *Toreнъ 136
 *Torějъ 134
 *Torędъ 133
 *Torica 133
 *Toričъ 134
 *Torikъ 134
 *Torimъ 134
 *Torinъ 135
 *Torišъ 135
 *Toro 133
 *Toroba 133
 *Torobajъ 12, 136
 *Torobara 136
 *Torobаръ 136
 *Togorōza 136
 *Toroхъ 135
 *Toronosъ 136
 *Toronъ 135
 *Toronъ 135
 *Toroostъ 136
 *Toroosъ 136
 *Torošikъ 135
 *Toroсъ 135
 *Toroša 135
 *Torošъ 135
 *Toronъ 136
 *Torqta 136
 *Torqtъ 136
 *Toruxъ 135
 *Torujъ 134
 *Torukъ 134
 *Torul'a 134
 *Torunъ 135
 *Torunъ 135
 *Torusa 135
 *Torusъ 135
 *Torušъ 135
 *Torgъ 133
 *Toryga 133
 *Toryнъ 135
 *Torysa 135
 *Torgъ 133
 *Toryjanъ 134
 *Trōbimъ 220
 *Tul'uba 343
 *Tul'uda 344
 *Tul'udъ 344
 *Tura 138
 *Turačъ 139
 *Turadlo 144
 *Turaga 141
 *Turaxa 142
 *Turaxъ 142
 *Turajъ 142
 *Tur'ajъ 142
 *Turaka 139
 *Turakъ 139
 *Tur'akъ 139
 *Turalъ 143
 *Turanъ 144
 *Tur'anъ 144
 *Turarъ 146
 *Turarъ 146
 *Turasъ 146
 *Turasъ 146
 *Turašъ 142
 *Turatъ 146
 *Turavъ(jъ) 147
 *Turega 141
 *Turelъ 143
 *Turenъ 145
 *Tureнъ 147
 *Turějъ 143
 *Turę 140
 *Turęba 141
 *Turębъ 141
 *Turęga 141
 *Turiba 141
 *Turica 140
 *Turičъ 141
 *Turidlo 144
 *Turidъсъ 144
 *Turiga 141
 *Turikonъ 147
 *Turikъ 141
 *Turima 144
 *Turimъ 144
 *Turina 145
 *Turinъ 145
 *Turisъ 146
 *Turišče 146
 *Turoba 141
 *Turobara 147
 *Turobarъ 147
 *Turobodanъ 147
 *Turoboјъ 147
 *Turobъ 141
 *Turodějъ 147
 *Turoxa 142
 *Turoјъ 143
 *Turokolъ 147
 *Turolъ 143
 *Turoma 144
 *Turomēгъ 147
 *Turomora 147
 *Turomъ 144
 *Turonosъ 147
 *Turonъ 145
 *Turonъ 145
 *Turoosъ 147
 *Turoсъ 146
 *Turoсъ 146
 *Turoša 142
 *Turošъ 142

- *Turota 146
 *Turotagъ 147
 *Turovѣгъ 148
 *Turovъ(яъ) 147
 *Turuxa 142
 *Turujъ 143
 *Turuka 139
 *Turukъ 139
 *Turula 143
 *Turul'a 143
 *Turulъ 143
 *Turuna 145
 *Turunъ 145
 *Turunъ 145
 *Turura 146
 *Turusa 146
 *Turuszъ 146
 *Turusa 142
 *Turuszъ 142
 *Turъ 138
 *Turъka 139
 *Turъko 139
 *Turъkъ 139
 *Turyчъ 139
 *Turyga 141
 *Turyxa 142
 *Turyka 139
 *Turylъ 143
 *Turyнъ 145
 *Turyсь 146
 *Turyša 142
 *Turyšъ 142
 *Turyta 146
 *Turъcъ 140
 *Turъjakъ 139
 *Turъjanъ 145
 *Turъjъ 143
 *Turъjъ Glazъ 147
 *Turъjъ Rogъ 147
 *Tutura 149
 *Tuturъ 149
 *Tuturъ 149
 *Tutъrla 187
 *Tutъrma 191
 *Tutъrmiчъ 191
 *Tъlba 318
 *Tъlbajъ 318
 *Tъlbanъ 319
 *Tъlbo 318
 *Tъlbuxъ 319
 *Tъlbujъ 319
 *Tъlbuka 319
 *Tъlbukъ 319
 *Tъlbъ 318
 *Tъlbъko 319
 *Tъlbъcъ 319
 *Tъlbъjъ 319
 *Tъlчъ 319
 *Tъldogorxъ 369
 *Tъlga 258
 *Tъlgača 260
 *Tъlgačъ 260
 *Tъlgajъ 260
 *Tъlgakъ 260
 *Tъlganъ 260, 319
 *Tъlganъ 260, 319
 *Tъlgara 261
 *Tъlgаръ 261
 *Tъlgаръ 261
 *Tъlgasъ 261
 *Tъlgatъ(jъ) 262
 *Tъlgo 258
 *Tъlgoma 260
 *Tъlgonъ 261
 *Tъlgora 261
 *Tъlgoša 260
 *Tъlgota 262
 *Tъlgovъ 259, 319
 *Tъlgoza 262
 *Tъlgotъ 262
 *Tъlgukъ 260
 *Tъlgunъ 260
 *Tъlgurъ 261
 *Tъlguszъ 261
 *Tъlguшъ 260
 *Tъlguza 262
 *Tъlguzъ 262
 *Tъlgъ 258, 319
 *Tъlgъjъ 259
 *Tъlgъnъ 261
 *Tъlxa 319
 *Tъlxъ 319
 *Tъlkonogъ 369
 *Tъlkosѣjъ 369
 *Tъlkovidъ 369
 *Tъlkъ 319
 *Tъlma 319
 *Tъlماكъ 320
 *Tъlmanъ 320
 *Tъlmasъ 320
 *Tъlмъ 319
 *Tъlмъko 320
 *Tъlpa 320
 *Tъlpaчъ 320
 *Tъlrajъ 320
 *Tъlranъ 320
 *Tъlrega 320
 *Tъlrexъ 320
 *Tъlrѣjъ 320
 *Tъlpidlo 321
 *Tъlpoгъ 321
 *Tъlrugъ 321
 *Tъlrъ 320
 *Tъlrъka 321
 *Tъlrъko 321
 *Tъlrъša 321
 *Tъlrъnъ 321
 *Tъlstobaba 369
 *Tъlstobajъ 369
 *Tъlstobokъ 369
 *Tъlstoborъ 369
 *Tъlstobrъnъ 370
 *Tъlstočubъ 370
 *Tъlstogolъ 370
 *Tъlstogorъjъ 370
 *Tъlstogorъzъ 370

- *Тыстоконь 370
 *Тыстоконь(я) 370
 *Тыстоконь(я) 370
 *Тыстокось(я) 370
 *Тыстокулакь 370
 *Тыстоквась 370
 *Тыстолѣжь 370
 *Тыстолѣрь 370
 *Тыстолѣсь 371
 *Тыстолѣкъ 371
 *Тыстологъ 371
 *Тыстолуць 371
 *Тыстолуцькь(я) 371
 *Тыстомѣсь(я) 371
 *Тыстоногъ 371
 *Тыстоносъ 371
 *Тыстоосъ 371
 *Тыстопалъ 371
 *Тыстопальсь 371
 *Тыстопѣть(я) 371
 *Тыстопожаць 372
 *Тыстопорогъ(я) 372
 *Тыстопоръ 372
 *Тыstoreбръ(я) 372
 *Тысторогъ 372
 *Тысторѣжь 372
 *Тыстоскогъ(я) 372
 *Тыстошъ(я) 372
 *Тыстouxъ 372
 *Тыстouмъ 372
 *Тыстовагъ 372
 *Тыстожигъ 372
 *Тысь 321
 *Тыша 321
 *Тышь 321
 *Тышанъ 254
 *Тыта 264
 *Тытахъ 265
 *Тытажъ 265
 *Тытакъ 266
 *Тыт'акъ 266
 *Тытанъ 266
 *Тытара 267
 *Тытаръ 267
 *Тытаръ 267
 *Тытасъ 267
 *Тыташъ 265
 *Тытѣжъ 265
 *Тыtidlo 266
 *Тыtikъ 263, 266
 *Тыtinъ 266
 *Тыto 264
 *Тыtonогъ 267, 372
 *Тыtonъ 267
 *Тыtorогъ 267
 *Тыtouхъ 267
 *Тыtouль 267, 372
 *Тытуха 265
 *Тытужъ 266
 *Тытукъ 266
 *Тытula 266
 *Тытуль 266
 *Тытунъ 267
 *Тытура 267
 *Тытуръ 267
 *Тытусъ 267
 *Тытуша 265
 *Тытъ 264, 321
 *Тытъка 266
 *Тытъко 266
 *Тытъкъ 266
 *Тытыка 266
 *Тытыкъ 266
 *Тытынъ 267
 *Тытышъ 265
 *Тытъ 264
 *Тыvajъ 321
 *Тыlзакъ 321
 *Тыžинъ 259
 *Тыžъ 258
 *Тыъа 154
 *Тыъаць 157
 *Тыъadlo 159
 *Тыъахъ 161
 *Тыъаь 157
 *Тыъака 156
 *Тыъакъ 156
 *Тыъ'акъ 157
 *Тыъаль 158
 *Тыъанъ 159
 *Тыъаньсь 160
 *Тыъагъ 160
 *Тыъагъ 160
 *Тыъаса 161
 *Тыъасъ 161
 *Тыъасъ 161
 *Тыъасъ 161
 *Тыъатъ(я) 161
 *Тыъель 158
 *Тыъень 160
 *Тыъесъ 161
 *Тыъетъ 161
 *Тыъѣжъ 158
 *Тыъбика 156
 *Тыъбиць 156
 *Тыъbidlo 159
 *Тыъbикъ 156
 *Тыъbина 160
 *Тыъbinъ 160
 *Тыъbisъ 161
 *Тыъbiшь 162
 *Тыъbo 154
 *Тыъboжъ 158
 *Тыъbola 158
 *Тыъbolъ 158
 *Тыъbon'a 160
 *Тыъbonъ 160
 *Тыъбогъ 160
 *Тыъbosъ 161
 *Тыъbosъ 161
 *Тыъбуць 157
 *Тыъбужъ 158
 *Тыъbuka 157
 *Тыъbukъ 157
 *Тыъbula 158
 *Тыъbul'a 158

*Тьбуль 158	*Тьрдазь 166	*Тьрготъ 170, 373
*Тьбуль 158	*Тьрдаць 166	*Тьргуиъ 167
*Тьбунъ 160	*Тьрдѣжь 164	*Тьргула 168
*Тьбуря 160	*Тьрдиць 165	*Тьргуль 168
*Тьбусъ 161	*Тьрдикъ 165	*Тьргунъ 169
*Тьбусъ 161	*Тьрдинъ 165	*Тьргусъ 170
*Тьбушь 162	*Тьрдинъ 166	*Тьргушь 170
*Тьбъ 154, 329	*Тьрдоба 164	*Тьргъ 167
*Тьбъкъ 156	*Тьрдонъ 166	*Тьргыль 168
*Тьбузь 162	*Тьрдонъ 166	*Тьргунъ 169
*Тьбъ 157	*Тьрдоць 166	*Тьрха 172
*Тьбъль 158	*Тьрдоць 166	*Тьрхаць 172
*Тьгса 176	*Тьрдуиъ 165	*Тьрхажъ 173
*Тьгсадло 180	*Тьрдукъ 165	*Тьрхала 173
*Тьгсага 179	*Тьрдунъ 166	*Тьрхал'а 173
*Тьгсакъ 180	*Тьрдусъ 166	*Тьрханъ 173
*Тьгсая 180	*Тьрдушь 166	*Тьрхатъ(ь) 174
*Тьгсая 178	*Тьгдъ 322	*Тьрхол'а 173
*Тьгсая 182	*Тьгдъ(ь) 163	*Тьрхолъ 173
*Тьгсѣжь 179	*Тьгдынъ 166	*Тьрхота 173
*Тьгсика 179	*Тьгдусъ 166	*Тьрхонъ 174
*Тьгсичъ 180	*Тьгдусъ 166	*Тьрхонъ 174
*Тьгсидло 181	*Тьгдысь 166	*Тьрхула 173
*Тьгсига 179	*Тьгдысь 166	*Тьрхуль 173
*Тьгсикъ 179	*Тьрга 167	*Тьрхунъ 174
*Тьгсипъ 180	*Тьргаць 168	*Тьрхъ 172, 322
*Тьгсугъ 179	*Тьргадло 168	*Тьрхънь 174
*Тьгсукъ 180	*Тьргажъ 167	*Тьрка 175
*Тьгсуль 177	*Тьргакъ 168	*Тьркаць 176
*Тьгсунъ 180	*Тьргая 168	*Тьркадло 180
*Тьгсь 176	*Тьргасъ 170	*Тьркажъ 177
*Тьгська 179	*Тьргаца 170	*Тьркапъ 177
*Тьгсько 179	*Тьргаць 170	*Тьркагъ 178
*Тьгськъ 179	*Тьргатъ 170	*Тьркасъ 178
*Тьгда 163	*Тьрго 167	*Тьркашь 178
*Тьгдаць 165	*Тьргоба 170	*Тьркатъ(ь) 178
*Тьрдая 164	*Тьргота 168	*Тьрканъ(ь) 182
*Тьрдаха 166	*Тьргоотъ 171	*Тьрко 175
*Тьрдажъ 164	*Тьргоца 170	*Тьрколадъ 373
*Тьрдакъ 165	*Тьргоць 170	*Тьрколатъ(ь) 176
*Тьрдалъ 165	*Тьргонъ 169	*Тьркомъ 177
*Тьрдая 165	*Тьргоотъ(ь) 373	*Тьркоць 178

- *Тькошь 178
 *Тьkota 179
 *Тьkотъ 179
 *Тьkонъ 182
 *Тьkотa 179
 *Тьkотъ 179
 *Тьkula 177
 *Тьkul'a 177
 *Тьkulъ 177
 *Тьkupъ 178
 *Тьkusъ 178
 *Тьkuшь 178
 *Тькъ 175
 *Тькусь 177
 *Тькупъ 178
 *Тькушь 178
 *Тьla 183
 *Тьлаць 185
 *Тьladlo 185
 *Тьlaga 184
 *Тьlajъ 185
 *Тьl'ajъ 185
 *Тьlakъ 185
 *Тьl'акъ 185
 *Тьlanъ 186
 *Тьlějъ 185
 *Тьlibaba 187
 *Тьlica 185
 *Тьlicъ 186
 *Тьlikъ 186
 *Тьlo 183
 *Тьlujъ 185
 *Тьlukъ 186
 *Тьl'укъ 186
 *Тьl'унъ 186
 *Тьluшь 186
 *Тьлъ 183
 *Тьlyga 184
 *Тьlyka 186
 *Тьlyкъ 186
 *Тьlyшь 186
 *Тьль 183
 *Тьma 187
 *Тьмаць 188
 *Тьмахъ 189
 *Тьmajъ 188
 *Тьмакъ 188
 *Тьманъ 189
 *Тьмагъ 189
 *Тьmasa 189
 *Тьmasъ 189
 *Тьmaшь 189
 *Тьmata 190
 *Тьmazъ 190
 *Тьmeta 190
 *Тьмějъ 188
 *Тьmidlo 188
 *Тьmikъ 188
 *Тьminъ 189
 *Тьmodějъ 191
 *Тьmoga 188
 *Тьмохъ 189
 *Тьмонъ 189
 *Тьмонъ 189
 *Тьmogězъ 191
 *Тьmosa 189
 *Тьmosъ 189
 *Тьmoša 189
 *Тьmota 190
 *Тьmoza 190
 *Тьmotъ 190
 *Тьmъ 187
 *Тьmъкъ 188
 *Тьmъša 190
 *Тьmysъ 189
 *Тьmyшь 190
 *Тьma 191
 *Тьmajъ 192
 *Тьmaka 192
 *Тьмакъ 192
 *Тьmasъ 192
 *Тьmичъ 192
 *Тьmikъ 192
 *Тьmitъ 192
 *Тьmobajъ 12, 192
 *Тьmoroзъ 192, 373
 *Тьmota 192
 *Тьmujъ 192
 *Тьmъ 191
 *Тьmuga 192
 *Тьmъсь 192
 *Тьma 192, 322
 *Тьграць 194
 *Тьgradlo 194
 *Тьграjъ 193
 *Тьгракъ 193
 *Тьгранъ 194, 322
 *Тьгранъ 194
 *Тьграсъ 195
 *Тьграшь 195
 *Тьгратъ(ь) 195
 *Тьгрень 195
 *Тьгрета 195
 *Тьгрějъ 193
 *Тьгрěka 194
 *Тьгрє 195
 *Тьгриць 194
 *Тьgriga 193
 *Тьгрикъ 194
 *Тьгриšче 195
 *Тьгришь 195
 *Тьgrita 195
 *Тьgritъ 195
 *Тьгporоkъjъ 196, 373
 *Тьгрозъ 195
 *Тьgrotа 195
 *Тьгруjъ 193
 *Тьgrula 194
 *Тьгрунъ 195
 *Тьгрушь 195
 *Тьгръ 192, 322
 *Тьгръко 194
 *Тьгryp'a 195
 *Тьгса 196
 *Тьгсаць 198
 *Тьgsajъ 197

- *Търсакъ 198
 *Търсалъ 199
 *Търсанъ 199
 *Търсенъ 199
 *Търсевъ 199
 *Търсѣѣ 198
 *Търсиць 198
 *Търсикъ 198
 *Търсинъ 199
 *Търсоголъ 200
 *Търсовъ 199
 *Търсуѣ 198
 *Търсукъ 198
 *Търс'укъ 198
 *Търсунъ 199
 *Търсъ 196
 *Търсъкъ 198
 *Търша 172
 *Тършага 173
 *Тършакъ 172
 *Тършанъ 173
 *Тършаръ 174
 *Тършатъ(ѣ) 174
 *Тършевъ 174
 *Тършѣѣ 173
 *Тършиць 174
 *Тършидо 174
 *Тършикъ 172
 *Тършинъ 173
 *Тършукъ 173
 *Тършун'а 174
 *Тършь 172
 *Тършька 173
 *Тършько 173
 *Тършькъ 173
 *Търта 200
 *Търтаць 202
 *Търтадо 202
 *Търтажъ 201
 *Търтакъ 201
 *Търт'акъ 201
 *Търтанъ 203
 *Търтанъ 203
 *Търтара 203
 *Търтаръ 203
 *Търтасъ 203
 *Търтасъ 203
 *Търташь 204
 *Търтатъ(ѣ) 204
 *Търтавъ(ѣ) 204
 *Търтешь 204
 *Търtica 202
 *Търтиць 202
 *Търtidlo 202
 *Търtika 202
 *Търtikolъ 205
 *Търtikъ 202
 *Търtimъ 203
 *Търtina 203
 *Търtinъ 203
 *Търtisъ 204
 *Търto 200
 *Търtokыlda 205
 *Търtokыdo 205, 373
 *Търtola 202
 *Търtol'a 202
 *Търtolъ 202
 *Търtonъ 203
 *Търtonъ 203
 *Търtora 203
 *Търторъ 203
 *Търtoslavъ 205
 *Търtoшь 204
 *Търtovidъ 205, 373
 *Търtuka 202
 *Търtukъ 202
 *Търtula 202
 *Търtul'a 202
 *Търtulъ 202
 *Търtuna 203
 *Търtunъ 203
 *Търtunъ 203
 *Търtura 203
 *Търтугъ 203
 *Търtusъ 204
 *Търтушь 204
 *Търтъ 200
 *Търтъкъ 202
 *Търтуга 201
 *Търтука 202
 *Търтукъ 202
 *Търтунъ 203
 *Търтугъ 203
 *Търtusъ 204
 *Търтуша 204
 *Търтушь 204
 *Търтъ 201
 *Търтънь(ѣ) 203
 *Търva 205
 *Търvaць 205
 *Търvaga 205
 *Търvaxъ 206
 *Търvajъ 205
 *Търvanъ 206
 *Търvaшь 206
 *Търvikъ 206
 *Търvogъ 205
 *Търvonъ 206
 *Търvoшь 206
 *Търvuѣ 206
 *Търvъ 205
 *Търvукъ 206
 *Търvушь 206
 *Търza 206
 *Търzajъ 206
 *Търzakъ 207
 *Търzalъ 207
 *Търzанъ 207, 322
 *Търzѣѣ 207
 *Търziць 207
 *Търzikъ 207
 *Търzinъ 207
 *Търzo 206
 *Търzomъ 207
 *Търzunъ 207

- *Тыгъ 206
 *Тыгъль 207
 *Тыгъсь 207
 *Тыгъа 167
 *Тыгъажь 167
 *Тыгъакъ 168
 *Тыгъапъ 169
 *Тыгъевъ 169
 *Тыгъіць 168
 *Тыгъіть 168, 220
 *Тыгъь 167
 *Тыгъьсь 169
 *Тыгъьжъ 168
 *Тыгъькъ 168
 *Тыгъьнь 169
 *Тыгъіть 220
 *Тыгъаць 150
 *Тыгъадло 151
 *Тыгъахъ 150
 *Тыгъажь 149
 *Тыгъакъ 150
 *Тыгъакъ 150
 *Тыгъапъ 151
 *Тыгъаць 150
 *Тыгъогоръ 192, 373
 *Тыгъоуцько 373
 *Тыгъоба 150
 *Тыгъоха 150
 *Тыгъохъ 150
 *Тыгъоја 150
 *Тыгъојъ 150
 *Тыгъока 150
 *Тыгъокъ 150
 *Тыгъоль 151
 *Тыгъона 151
 *Тыгъонъ 151
 *Тыгъонъ 151
 *Тыгъоша 150
 *Тыгъошь 150
 *Тыгъотъ 151
 *Тыгъота 151
 *Тыгъотъ 151
 *Тыгъотъко 152
 *Тыгъотъ 151
 *Тыгъотъко 152
 *Тыгъотънь 152
 *Тыгъріть 220
 *Тыгъуха 150
 *Тыгъухъ 150
 *Тыгъујъ 149
 *Тыгъука 150
 *Тыгъукъ 150
 *Тыгъуль 151
 *Тыгъунъ 151
 *Тыгъунъ 151
 *Тыгъуша 150
 *Тыгъушь 150
 *Тыгъука 151
 *Тыгъукъ 151
 *Тыгъунъ 151
 *Ujasъ 290
 *Ujъrtъ 205
 *Utyoъa 154
 *Vazimъ 220
 *Velel'ubъ 344
 *Vezъta 293
 *Virimъ 220
 *Voјъgъdъ 64
 *Vorpa 120
 *Vorpaць 124
 *Vorpadlo 125
 *Vorpaха 125
 *Vorpaјъ 123
 *Vorpaкъ 124
 *Vorpalъ 124
 *Vorpasъ 125
 *Vorpatъ(јъ) 125
 *Vorpatъ(јъ) 125
 *Vorpetъ(јъ) 125
 *Vorpějъ 123
 *Vorpěka 124
 *Vorpiць 125
 *Vorpinъ 124
 *Vorpita 125
 *Vorproxa 125
 *Vorponъ 124
 *Vorpoša 125
 *Vorponъ(јъ) 126
 *Vorproga 125
 *Vorpoта 125
 *Vorpruga 125
 *Vorrunъ 124
 *Vorpъ 120
 *Vorpъka 124
 *Vorpъko 124
 *Vorpъкъ 124
 *Vorpънь 124
 *Vybonosъ 373
 *Vyбъ 322
 *Vybyуъ 322
 *Vyбъсь 322
 *Vyčedagъ 373
 *Vyčemiъ 373
 *Vydijagъ 373
 *Vydimirъ 373
 *Vydobajъ 373
 *Vydobogъ 373
 *Vydodurъ 373
 *Vydogorъ 373
 *Vydohlěbъ 373
 *Vydokurъ 373
 *Vydokыlša 373
 *Vydomitъ 373
 *Vydoodrdъ(јъ) 373
 *Vydootъ 374
 *Vydověгъ 374
 *Vydověгъсь 374
 *Vydovogъ 374
 *Vydъgomігъ 374
 *Vydъgoněгъ 374
 *Vyga 322
 *Vyganъ 322
 *Vygoměгъ 374
 *Vygomъ 217

- *Vьlgoslavъ 374
- *Vьlgovojъ 374
- *Vьlgovoldъ 374
- *Vьlgovьlga 374
- *Vьlgotъ 293
- *Vьlgunъ 322
- *Vьlguшъ 322
- *Vьlgъ 322
- *Vьlxomъ 217
- *Vьlxonѣъ 374
- *Vьlxъ 323
- *Vьlkoboъ 374
- *Vьlkobordъ(яъ) 374
- *Vьlkobratъ 374
- *Vьlkobьrzъ(яъ) 374
- *Vьlkodavъ 374
- *Vьlkoderъ 374
- *Vьlkodongъ 374
- *Vьlkogolъ 375
- *Vьlkogonъ 375
- *Vьlkojѣdъ 375
- *Vьlkolajъ 375
- *Vьlkolurъ 375
- *Vьlkomilъ 375
- *Vьlkomirъ 375
- *Vьlkomogъ 375
- *Vьlkomodъ 375
- *Vьlkomъ 217
- *Vьlkonѣga 375
- *Vьlkonogъ 375
- *Vьlkonosъ 375
- *Vьlkoqъ 375
- *Vьlkoperъ 375
- *Vьlkorѣdъ 375
- *Vьlkorѣzъ 375
- *Vьlkoslava 375
- *Vьlkoslavъ 375
- *Vьlkostreъ 376
- *Vьlkotravъ 376
- *Vьlkotrѣbъ 376
- *Vьlkonьlkъ 376
- *Vьlkozѣbъ 376
- *Vьlkъ 323
- *Vьlmъ 323
- *Vьlnoboъ 376
- *Vьlnojѣdъ 376
- *Vьlnoшьvajъ 376
- *Vьlnoterъ 376
- *Vьlpa 323
- *Vьlrajъ 323
- *Vьlprakъ 323
- *Vьlprobokъ 376
- *Vьlproqъ 376
- *Vьlpъ 323
- *Vьltobajъ 376
- *Vьltobaгъ 376
- *Vьltodѣjъ 376
- *Vьltogonъ 376
- *Vьltogъza 376
- *Vьltomirъ 376
- *Vьlžimъ 220
- *Vьrčibasъ 376
- *Vьrganъ 323
- *Vь(ь)rgolomъ 376
- *Vьrgъ 323
- *Vьrxomirъ 376
- *Vьrxonosъ 376
- *Vьrxorѣkъ 376
- *Vьrxъ 323
- *Vьrkojъmъ 376
- *Vьrkѣtъ 293
- *Vьrsomъ 217
- *Vьrtogozъ 377
- *V(K)ьrtogъ 377
- *Vьrtoruxъ 377
- *Vьržьka 323
- *Vььtlъ 268
- *Vььtlіkъ 154
- *Vьztьrgъ 171
- *Vьzzьgimъ 220
- *Vyдыlda 47
- *Vyl'ubiъ 344
- *Vyl'ubъ 344
- *Vyl'utъka 286
- *Vyl'utъkъ 286, 344
- *Vytorъ 137
- *Vytyltъ 268
- *Vytyrtъ 205
- *Vytyraшъ 154
- *Vytyranъ 154
- *Vytyrіkъ 154
- *Vьjurima 220
- *Vьjurimъ 220
- *Vьrbolozъ 377
- *Vьrča 323
- *Vьrdonosъ 377
- *Vьrga 323
- *Vьrgogozъ 377
- *Vьrgoqъ 377
- *Vьrgъ 323
- *Vьrga 323
- *Vьrxodѣbъ 377
- *Vьrxoglazъ 377
- *Vьrxogлѣdъ 377
- *Vьrxolajъь 377
- *Vьrxolatъ 377
- *Vьrxolazъ 377
- *Vьrxoletъ 377
- *Vьrxolomъ 377
- *Vьrxolonъ 377
- *Vьrxolъь 377
- *Vьrxomilъ 377
- *Vьrxorѣbъ 377
- *Vьrxoslavъ 377
- *Vьrxoturъ 148, 377
- *Vьrxotьrsъ 200
- *Vьrxovodъ 377
- *Vьrxъ 323
- *Vьrlomъ 217
- *Vьrlookъjъ 377
- *Vьrpъkъ 323
- *Vьrša 324
- *Vьrшъ 324
- *Vьrtibѣшъ 377
- *Vьrtiglazъ 378
- *Vьrtigolъ 378

- *Vьtigora 378
- *Vьtigorxъ 378
- *Vьtigorъ 378
- *Vьtikuъ 378
- *Vьtimaхъ 378
- *Vьtiporxъ 378
- *Vьtislaвъ 378
- *Vьtižigъ 378
- *Vьtoglazъ 378
- *Vьtogolъ 378
- *Vьtogozъ 378
- *Vьtoxvostъ 378
- *Vьtoqъ 378
- *Vьtorogъ 378
- *Vьrva 324
- *Vьrvьka 324
- *Vьrzouъ 378
- *Vьsegъdъ 64
- *Vьsel'ubъ 344
- *Vьsel'udъ 344
- *Zabajъ 12
- *Zabavimъ 221
- *Zabъrtъ 28
- *Zal'ubuxъ 344
- *Zal'ubъ 344
- *Zal'uta 344
- *Zal'utaсъ 344
- *Zal'utъ 344
- *Zatara 132
- *Zatora 137
- *Zatoraсъ 137
- *Zatorъ 137
- *Zatura 149
- *Zaturъ 149
- *Zatъrota 154
- *Zorima 221
- *Zьlobajъ 12
- *Zьrima 221
- *Zьrimъ 221
- *Žalimъ 221
- *Želibа 234
- *Želomъ 217
- *Židomъ 217
- *Žiroma 217
- *Žьlba 324
- *Žьldobajъ 378
- *Žьldъ 324
- *Žьldъ 324
- *Žьlkonъgъ 378
- *Žьlmъ 324
- *Žьlmъka 324
- *Žьlmъko 324
- *Žьlna 324
- *Žьlnica 324
- *Žьlnobobъ 378
- *Žьlnobojъ 378
- *Žьlnobokъ 378
- *Žьlnodъžъ 378
- *Žьlnorokъ 378
- *Žьlnovodъ 378
- *Žьlnъkъ 324
- *Žьlnъcъ 324
- *Žьlsъ 324
- *Žьltobr'uxъ 379
- *Žьltobгъvъ 379
- *Žьltogolva 379
- *Žьltogozъ 379
- *Žьltokonъ 379
- *Žьltopogъ(jъ) 379
- *Žьltoposъ 379
- *Žьltosъ 379
- *Žьltopъtъjъ 379
- *Žьltopopъ 379
- *Žьltorydlo 379
- *Žьltouхъ 379
- *Žьltovolsъ 379
- *Žьгха 324
- *Žьгхъ 324
- *Žьгmобojъ 379
- *Žьгmodъlъ 379
- *Žьгmoklъvъ 379
- *Žьгmokujъ 380
- *Žьгmosъkъ 380
- *Žьгpакъ 225
- *Žьгpатъ 225
- *Žьгpунъ 225
- *Žьгta 278
- *Žьгtakъ 278
- *Žьгtanъ 278
- *Žьгtujъ 278
- *Žьгтъ 278, 324
- *Žьгтъka 279
- *Žьгžerokъ 380

Наукове видання

Бібліотека української ономастики

ШУЛЬГАЧ Віктор Петрович

НАРИСИ З ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ АНТРОПОНІМІЇ
Частина II

Друкується в авторській редакції
Комп'ютерна верстка І. А. Перехрест

Здано на складання 17.10.2014. Підписано до друку 27.04.2015.

Формат 60х84¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 32,0. Обл.-вид. арк. 39,5.

Тираж 100 пр.

Зам. 173. Виготовлювач – Вежа-Друк

(м. Луцьк, вул. Бойка, 1, тел. (0332) 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

**У СЕРІЇ
«БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОЇ ОНОМАСТИКИ»
ОПУБЛІКОВАНО:**

Вербич С.О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра. Етимологічний словник-довідник. К., 2007. 120 с.

Дослідження з ономастики: Збірник наукових праць пам'яті Олексія Сильвестровича Стрижака / Відп. ред. І.М. Железняк. К., 2008. 168 с.

Студії з ономастики та етимології. 2008 / Відп. ред. О.П. Карпенко. К., 2008. 296 с.

Шульгач В.П. Нариси з праслов'янської антропонімії. К., 2008. Ч. I. 413 с.

Студії з ономастики та етимології. 2009 / Відп. ред. В.П. Шульгач. К., 2009. 318 с.

Вербич С.О. Гідронімія басейну Середнього Дністра. Етимологічний словник. Луцьк, 2009. 234 с.

Студії з ономастики та етимології. 2010 / Відп. ред. І.В. Єфименко. Луцьк, 2010. 452 с.

Железняк І.М. Слов'янська антропоніміка (вибрані статті) / Відп. ред. В.П. Шульгач. К., 2011. 288 с.

Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / Відп. ред. О.П. Карпенко, В.П. Шульгач. К., 2012. 352 с.

Пахомова С.М. Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах. Ужгород, 2012. 344 с.

Вербич С.О. Гідронімія басейну Нижнього Дністра. Етимологічний словник. Луцьк, 2013. 155 с.

Українська ономастика: бібліографічний показчик / Відп. ред. С.О. Вербич. К., 2013. 364 с.

Габорах М. Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій. Етимологічний словник-довідник. Івано-Франківськ, 2013. 932 с.

Студії з ономастики та етимології. 2013 / Відп. ред. О.П. Карпенко, В.П. Шульгач. К., 2013. 320 с.

Данилюк О.К. Словник народних географічних термінів Волині. Вид. 2-е, випр. і доп. Луцьк, 2013. 148 с.

Железняк І.М. Київський топонімікон / Відп. ред. В.П. Шульгач. К., 2014. 224 с.

Габорах М. Назви населених пунктів Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник. Івано-Франківськ, 2014. 404 с.

Студії з ономастики та етимології. 2014 / Відп. ред. В.П. Шульгач. К., 2014. 256 с.

-
- Шульгач В. П.
- ШІ95 Нариси з праслов'янської антропонімії / В.П. Шульгач. К., 2015. (Бібліотека української ономастики). Ч. II. 504 с. Бібліогр.: с. 381—461.
ISBN 978-966-02-7560-7 (загальний)
ISBN 978-966-02-7561-4 (ч. II)

Книгу присвячено реконструкції праслов'янського антропонімного фонду. На основі фактичного матеріалу слов'янських мов відновлено фрагменти генетичних лексико-словотвірних мікросистем.

Для лінгвістів, фахівців у галузі ономастики та етимології.

ББК 81.2—3

Віктор Петрович Шульгач,
завідувач відділу ономастики
Інституту української мови НАН України,
доктор філологічних наук.
Автор книг “Гідронімія басейну Стиру” (1993),
“Праслов’янський гідронімний фонд (фрагмент ре-
конструкції)” (1998), “Ойконімія Волині: етимоло-
гічний словник-довідник” (2001), “Нариси з пра-
слов’янської антропонімії. Ч. I” (2008), співавтор
видань “Ономастика України першого тисячоліття
нашої ери” (1992), “Ономастика України та етно-
генез східних слов’ян” (1998), “Ономастика
Полісся” (1999), “Словник мікрогідронімів
України (2004)”, “Українська ономастика: бібліо-
графічний показчик” (2013) і багатьох статей
зі слов’янської ономастики та етимології.